

COMITÉ DE PALÉOGRAPHIE HÉBRAÏQUE

מפעל הפאליאוגרפיה העברית

MANUSCRITS MÉDIÉVAUX
EN CARACTÈRES HÉBRAÏQUES

portant des indications de date jusqu'à 1540

אוצר כתבי-יד עבריים
מימי-הביניים

בציוני תאריך עד שנת ה'ש

TOME I • NOTICES

חלק ראשון • תיאורים

CENTRE NATIONAL DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE, PARIS

ACADÉMIE NATIONALE DES SCIENCES ET DES LETTRES D'ISRAËL, JÉRUSALEM

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים • ירושלים • המרכז הלאומי למחקר מדעי-פאריס

4967 de la Création

BURGOS (Espagne)

écrit par MOÏSE b. SALOMON ha-COHEN¹pour TODROS b. MÊIR ha-LÉVI (ABULAFIA)²

1207

ד'תתקס"ז

ברגס (כורגוס, ספרד)

כתב משה בן שלמה הכהן

בשכיל טדרוס בן מאיר הלוי (אבולעפיה)²

Les Prophètes avec voyelles et signes de cantilation, accompagnés de la massore (ff. 1v-389v).

389 folios (ff. 1-389).— Les ff. 190v-193r sont blancs et séparent les Prophètes antérieurs des Prophètes postérieurs. Il manque à la fin trois folios, présumés blancs, dont il reste les talons.

D'après les deux colophons, le manuscrit contenait à l'origine la Bible tout entière. TODROS b. MÊIR ha-LÉVI ABULAFIA était le père du célèbre talmudiste espagnol MÊIR ABULAFIA. — Divers diplômes ont été munis de la massore par une autre main. Leur place dans les cahiers montre, semble-t-il, qu'ils ont été séparés du reste, puis remis en place après la copie de la massore; il s'agit en effet de trois diplômes intérieurs (ff. 19-20/21-22, 36/37) et de quatre diplômes intermédiaires (ff. 83/86, 131/134, 203/206, 338/343). Gloses et corrections à la petite massore par d'autres mains.— Cotes anciennes: "Biblior. tom 3. Arm. I. tab. 1. loc. 6", en-dessous, "B B 32" du catalogue de R. SIMON (premier folio de garde en parchemin); "Or 8" puis l'ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec, d'une autre main, "A. 69" répété aussi au verso; en bas: ex-libris imprimé de l'Oratoire. Entre les deux ex-libris, une longue note latine sur l'histoire de cette Bible (f. 1r). Au f. 389v, de deux mains, une note en français indiquant que la Bible fut écrite au XIIIe siècle; autres cotes anciennes de l'Oratoire: "54", "8" dans un rectangle, et la note: "Olim 54, aliter A. 69, hodie 8." Au-dessus, l'ex-libris: "Apud Kennicottum 357 scriptus A.C. 1207" (dernier folio de garde parchemin). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, de belle qualité, peu de trous.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair.
- * Quaternions commençant par la fleur. Réclames horizontales au bas des cahiers, décorées simplement.
- * Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche, deux folios à la fois, dans l'ordre du cahier, en commençant sur le côté fleur (recto).
- * Dimensions: 301-303 × 275-278 (201-202 × 188-196) mm, en deux colonnes, 19 à 20 lignes écrites pour

נביאים עם ניקוד, טעמים ומסורה (ב1-389).

389 דפים (1-389). — דפים 190ב-193א הם ריקים ומפרידים בין נביאים ראשונים לאחרונים. בסוף חסרים 3 דפים, שהיו כנראה ריקים, אך נותרו מהם בדלים.

על-פי הקולופונים העתיק הסופר את כל התנ"ך. בגליונות אחדים, שדיהם בדרך-כלל אינם רצופים, הועתקה המסורה ביד אחרת; מקומותיהם בקונטרסים מעידים, שהופרדו כנראה משאר הגליונות ושובבו מחדש לקונטרסים; 3 גליונות פנימיים, 19-22, 36-37 ו-4 גליונות תוכיים (83/86, 131/134, 203/206, 338/343). הגהות ותוספות למסורה הקטנה מידיים אחדות.

- * קלף משוכב בעובי דק ובינוני. חורים מעטים.
- * צבע הדיו חום כהה. לעתים חום עד חום בהיר.
- * ככל קונטרס 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בפשטות.
- * ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים; כל קונטרס בכת-אחת, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל שני דפים כסדרם בקונטרס בכת-אחת, בצד שיער (ע"א).
- * ממדים: 301-303 × 275-278 (201-202 × 188-196) מ"מ. 2 עמודות. 19-20 שורות כתובות ומשורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 2-3 שורות בשוליים החתוניים.

1. Freimann, *Spanien u. Portugal*, n° 115.

2. הוא אביו של מאיר הלוי אבולעפיה (הרמ"ה); ראה: ח' ברודי, ידיעות המכון לחקר השירה העברית, ב (תרצ"ו), עמ' ד ואילך.

autant de lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 2 ou 3 lignes dans la marge inférieure.

* L'encre des voyelles, des signes de cantilation et de la massore est un peu différente de celle du texte.

* Tout le manuscrit est du même module.

* Reliure en veau brun au chiffre de Louis-Philippe. Le décor de l'ancienne reliure est encore visible par les traces laissées sur les gardes de parchemin; il laisse

* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה שונה במקצת מצבע הטקסט.
* אין תיבות-פתיחה גדולות.

présumer une reliure souple avec décor formé d'un encadrement fait d'une roulette à rinceaux de feuilles et d'animaux; et, au centre, une plaque: peut-être la rose des Tudors (cf. la cote ancienne de Kennicott).

קולופון³ אני משה הכהן בר' שלמה הכהן כתבתי עשרים וארבעה
אלו לנשיא הגדול המעוז המגדול מרנא ורבנא טדרוס הלוי
נט' רח' בן כבוד הנשיא הגדול המעוז המגדול מרנא ורבנא
מאיר הלוי תנצב"ה והשלמתי אותם בסוף אדר ראשון שנת
תתקס"ז בברגש המקום יזכהו להגות בהם ולקיים מה שכתוב
בם הוא ובניו וזרעם אחריהם כדכתיב ואני זאת בריתי אותם
אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיו לא ימוש
מפיו ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם

389v

389

3. הקולופון הראשון, בסוף נביאים ראשונים (190א), זהה כמעט לגמרי לקולופון זה.

4985 de la Création

〈Sefarad〉

écrit par ISAAC b. YOSHET¹

pour ISAAC b. ABRAHAM, l'Espagnol

1225

ד'תתקפ"ה

〈ספרד〉

כתב יצחק בן יושטי

בשביל יצחק בן אברהם הספרדי

(1) *Traité sur les verbes à lettres quiescentes...* de JUDA Ibn HAYYOUJ, dans la traduction de MOÏSE GIQATILIA (ff. 1r-32v); (2) *Le Livre de la Compréhension* par JONAS Ibn JANAH, dans la traduction d'OVADIA (ff. 33r-91r); (3) *Les Sentiers de la connaissance* de MOÏSE QIMHI (ff. 92r-101r).

101 folios (ff. 1-101).— Le premier texte est très lacunaire: il manque deux cahiers au début; ensuite, il ne reste que les diplômes extérieurs en parchemin de trois cahiers: il manque donc dans chacun de ces cahiers six diplômes de papier, soit 12 folios entre les ff. 1 et 2, douze autres entre les ff. 3 et 4 et douze encore entre les ff. 5 et 6. Il manque encore un folio entre les ff. 7 et 8. Dans les deux derniers textes, il manque deux folios (un diplôme extérieur de parchemin): l'un entre les ff. 75 et 76 et l'autre entre les ff. 87 et 88. De plus, le manuscrit est endommagé: il a souffert des vers et le coin intérieur supérieur des folios est très taché (les marges ont été restaurées à l'aide de papier collé). Le coin extérieur supérieur du f. 7 est déchiré. Le poème qui terminait le second texte, au f. 91r, a été gratté.

Quelques gloses d'une main séfarade. Dans la seconde pièce, une main ashkenaze, qui semble être du début du XVIe siècle, a inscrit dans les marges des gloses copieuses et des notes, et aussi, en haut du f. 91v resté blanc, un passage se rattachant au dernier texte. Au f. 101v, divers poèmes de mains séfarades.² Aux ff. 21r et 33r, marques de possession: l'une en yiddish au f. 21r et l'autre en hébreu au f. 33r, de MOÏSE SINGERMAN et de GROSSMANN.— Au f. 101v, marque très effacée du censeur DOMINICO IRO〈SOLIMITA〉no, 1598. Le manuscrit faisait partie de la collection de A. EPSTEIN dont on trouve le cachet au f. 1r: "Bibliothek A. Epstein"; puis il a appartenu à la communauté juive de Vienne,² et enfin a fait partie de la collection A.S. YAHUDA.

* Papier et parchemin. Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, une seule couture (les pièces rapportées.

(1) אותיות הנח והמשך ופעלי הכפל מאת יהודה אבן חיוג' בתרגום משה ג'קטילה (א1—332); (2) ספר ההשגה מאת יונה אבן ג'נאח בתרגום עובדיה (א33—א91); (3) מהלך שביילי הדעת מאת משה קמחי (א92—א101).

101 דפים (1—101).— חסרים דפים רבים מתוך החיבור הראשון: בראש כה"י חסרים 2 קונטרסים, ומ"3 הקונטרסים שאחריהם נותרו רק הגליונות החיצוניים של קלף; בכל אחד מהם חסרים אפוא 6 גליונות נייר: 12 דפים בין 1 לבין 2, 12 דפים בין 3 לבין 4, 12 דפים בין 5 לבין 6. כן חסר דף אחד בין 7 לבין 8, ושני דפים (גליון חיצוני של קלף) — האחד בין 75 לבין 76 והאחר בין 87 לבין 88. כה"י פגום; הוא נפגע ע"י מזיקים, הפיגות העליונות הפנימיות הוכתמו מאוד והשוליים תוקנו בנייר. פיגות העליונה החיצונית של דף 7 נקרעה. השיר שבסוף החיבור השני נמחק (א91).

בשוליים נוספו מעט הגהות בכתיבה ספרדית. בשולי החיבור האחרון נוספו השלמות והגהות רבות בכתיבה אשכנזית רהוטה מראשית המאה הטיז בערך. באותה יד הועתקה אף תוספת לחיבור האחרון בראש העמוד הריק שלפניו (ב91). בדף 101ב הועתקו חרוזים שונים בכתיבות ספרדיות.² ציוני בעלים (בעברית וביידיש): משה זינגרמן וגרוסמן (א21, א33). חתימת צנור משנת 1598 (ראה בנוסח הצרפתי). ספריית א' אפשטיין (חותמת בלועזית; א1); לפנים בקהילה היהודית בווינה,² ולאחר-מכן באוסף א"ש יהודה.

* קלף ונייר. קלף בעובי דק ובינוני עם תפר אחד (הטלאים התפורים בדפים 1 ו-101 מאוחרים). נייר עבה צהבהב עם

1. על השם עיין: A.Z. Schwarz, *Die hebräischen Handschriften in Österreich*, Leipzig 1931, pp. 42-43.

2. השווה תיאור כה"י בקטלוג הנ"ל של שוורץ, כס' 88, עמ' 11-13.

cousues aux ff. 1 et 101, sont postérieures). Papier épais, jaunâtre, avec des vergeures très espacées et des pontuseaux tous les 40 mm; pas de filigranes.

* Encre brun sombre, plus claire sur les folios de parchemin, légèrement corrosive dans les folios de papier uniquement.

* Cahiers de sept diplômes; le diplôme extérieur, de parchemin, commence par la fleur. Réclames horizontales, ornées simplement, au bas des cahiers, et au bas des folios dans les six premiers folios du cahier seulement.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: folios de papier: 281-282×187-190 (210-212×124-125) mm; folios de parchemin: 275-280×180-187 (208-209×122-125) mm, à longues lignes, 25 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Une partie du texte est munie de voyelles de la même encre que le texte.

* Les premiers mots, les titres et les fins de livres sont en grands caractères carrés. Le colophon est écrit en petits caractères carrés, et il en est de même pour certaines parties de la troisième œuvre.

* Reliure moderne.

קווים מרווחים ומברחים ברווח של 40 מ"מ זה מזה, ללא סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה בדפי הגייר ובהיר יותר בדפי הקלף. דיו מאכלת איכול שטחי בדפי הגייר בלבד.

* בכל קונטרס 7 גליונות. הגליון החיצון בכל קונטרס מקלף; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים ושומרי-דפים במחצית הראשונה של הקונטרס בלבד (פרט לדף הראשון של הגליון הפנימי) מאוזנים מעוטרים בפשטות.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדי הנייר: 281-282×187-190 (210-212×124-125) מ"מ. הקלף: 275-280×180-187 (208-209×122-125) מ"מ. עמודה אחת. 25 שורות כתובות ומשורטטות.

(125) מ"מ. עמודה אחת. 25 שורות כתובות ומשורטטות.

* ניקוד חלקי בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות וחתומות הספרים כתובות באותיות מרובעות גדולות; הקולופון וחלקים מן החיבור השלישי כתובים בכתב מרובע קטן.

קולופון אני יצחק בר יושט צל"י כתבתי ספר חיוג וספר השגה לר' COLOPHON

{יצחק} בר' אברהם הספרדי ע"ה השם יזכהו להגות בו הוא

וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות והשלמתים באחד

91r

באלול שנת תתקפ"ה 91

4992 de la Création

<Sefarad>

écrit par ISRAËL (b. MOÏSE?) b. QISARES
pour le seigneur ÉLISÉE

1232

ד'תתקצ"ב

<ספרד>

כתב ישראל <בן משה? בן קשארש>
בשביל השר אלישע

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accompagnée de la massore (ff. 8v-397r).

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה (8-397א).

390 folios (ff. 8-397).— Un certain nombre de folios ont été endommagés et sont couverts de taches violettes.

390 דפים (8-397).— דפים רבים למדי ניזוקו וכוסו בכחמים סגולים.

Au début du manuscrit ont été ajoutés quatre diplômes (parchemin; un folio non numéroté, ff. 1-7) de provenance diverse, et disposés actuellement sous forme de quaternion. (1) Deux diplômes (ff. 1, 2, 5 et 6) contiennent, commençant au f. 1v, une liste des lectures prophétiques et des Psaumes, avec le numéro du folio correspondant, dans une écriture proche de celle du scribe du texte et de la massore. (2) Un diplôme (ff. 3 et 4) a été placé au milieu de ces deux diplômes, rompant ainsi la continuité de la liste, et ont été inscrits, aux ff. 3v-4r, les livres de la Bible et les numéros des folios correspondants, dans une écriture imitant celle des folios précédents. (3) Le diplôme extérieur (folio non numéroté et f. 7) est blanc, mais au recto du premier folio ont été écrites des notes qui sont effacées. A la fin du manuscrit a été ajouté un diplôme de parchemin dont le premier folio est le f. 398 et dont le second est collé à la reliure. Au verso du colophon (f. 397v) et au f. 398r ont été écrits une note et un poème, dans de grands caractères imitant ceux du colophon, décorés d'un cadre à la plume. L'auteur en est le petit-fils du scribe, ou un autre personnage écrivant en son nom, lequel déclare avoir racheté ce livre qui était sorti de l'héritage familial. Le poème est en l'honneur de la *Tora*. Dans une écriture très semblable et inscrit dans un cadre dessiné à la plume d'une facture tout-à-fait analogue, est écrit un poème à la louange de la *Tora* qui sert d'introduction au livre (f. 8r). Une main postérieure a soigneusement revu l'ensemble du manuscrit et numéroté les chapitres. Quelques passages d'ordre messianique ont été grattés ou surchargés.— Au f. 1, marque de possession de SIMON b. ISAAC CAZES (main séfarade cursive). Au f. 398v, d'une main ashkenaze, marque de possession de JOSEPH b. AARON, surnommé JOSEPH SENIN, le médecin; et au même folio, un acte de vente daté de 5257 / 1496 par son fils ÉLIEZER b. JOSEPH SENIN à ESTHER, veuve de OSHER COHEN ASHKENAZI, l'un des témoins étant ÉLIEZER b. BENJAMIN. En bas du même folio, marque de possession en ladino d'ISAAC b. SALOMON.— Au verso du dernier folio de garde supérieur, le titre latin et la date de copie du manuscrit.— Cotes anciennes: Colbert: "4283", "Regius 1302", "Heb. 27" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

בראש כה"י נוספו 4 גליונות של קלף ממוצאים שונים, הסדורים היום בצורת קונטרס (1<1>: 7-1): (1) בשני גליונות (21-22, 25-26) הועתקה רשימת ההפטרות ומזמורי תהילים עם מראי-מקומות לדפי כה"י בכתיבה דומה לכתיבות גוף כה"י והמסורה; (2) בתוך גליון ששורבב לאמצע גליונות אלו והפורע את רצף הרשימה הנ"ל (23-24) נכתבו מראי-מקומות לספרי התנ"ך אשר כה"י בצורה המחקה את הרשימה הקודמת; (3) הגליון החיצון (דף בלתי-מסופר ודף ז' ריק, אך בדף הראשון (ע"א) נכתבו הערות שונות שנמחו. בסוף כה"י נוסף גליון קלף, אשר מחציתו האחת היא דף 398 ומחציתו האחרת הודבקה לכריכה. בסוף כה"י, מעבר לקולופון (397) הועתקה כתובת באותיות גדולות דוגמת הקולופון ועם עיטורי-מסגרת בקולמוס בידי נכד הסופר או בשמו, שעל-פיה רכש את כה"י לעצמו: "חזרה עטרה ליושנה" ואל חי השיבה לנכדו / תורה נביאים כתובים / ומכתב זקנו בידו / זכה וקנה בכספו פטרה חמודה כחמדו / יזכה הגות בה ויגדיל צורו הדרו והדרו / עדות ה' נאמנה לישראל למקנה הוא ה"ר ר' ישראל בן כבוד הישיש הנכבד ר' משה בן קשא"ש משכבו בלבוד / אלהינו שבשמים יזכו להגות בה הוא וזרעו וזרע ויקיים בו מקרא שכתוב ואני זאת בריתי אתם... קשה להכריע אם השם המלא הנקוב בכתובת הוא שם הנכד או שם הסופר, הרושם בקולופון המקורי רק את שמו הפרטי. בכתיבה דומה ועם עיטורים דומים הועתקו שני שירים בשבח התורה: אחד בראש כה"י ואחר בדף שאחרי הקולופון (398). הטקסט הוגה ותוקן ביד אחרת; ציוני פרקים נוספו בכל כה"י. פסקות אחדות מחוקות. ציוני בעלים: שמעון בן יצחק כאזיס (א), בכתיבה ספרדית רהוטת; יוסף בן אהרון המכונה יוסף סנין הרופא (398), בכתיבה אשכנזית רהוטת; שטר-מכר: אליעזר בן יוסף סנין מכר את כה"י לאסתר אלמנת אושר כהן אשכנזי, רנ"ז / 1496; חתימת שני עדים, אחד מהם אליעזר בן בנימין (398). ציון בעלות בלאדינו: יצחק בן (!) שלמה (שם).

* Parchemin fin avec quelques trous.

* Encre brune.

* Quaternions, plus cinq ternions, commençant par la fleur. [La foliotation en lettres hébraïques, en bas à gauche du folio recto, et les titres courants en haut des folios recto, sont peut-être d'une autre main, mais qui

* קלף דק. חורים אחדים.

* צבע הדיו חום.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט ל-5 קונטרסים, שבהם 3 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. [ספירת-דפים באותיות בפינה השמאלית התחתונה וכותרות בראשי הדפים

serait de fort peu postérieure au scribe; peut-être sont-ils de la main qui a écrit au début la liste des lectures prophétiques.]

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure à la pointe sèche sur le côté fleur (recto), deux folios à la fois, dans l'ordre du cahier, avec reprise partielle de la réglure sur la quatrième page.

* Dimensions: 220–221 × 188–191 (152–154 × 126–129) mm, en deux colonnes (une colonne pour Job, les Proverbes et les Psaumes), 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

* Vowelles, signes de cantilation et massore sont d'une encre qui ressemble à celle du texte, mais en diffère quelquefois.

* Les premiers mots ne sont pas en grands caractères, mais les notes massorétiques encadrant les ff. 9r–10r, 108r et 287v sont d'un module plus grand de même que le colophon. La massore et les versets bibliques disposés autour du poème du début (f. 8v) et du Cantique de la mer rouge (ff. 40v–41r) sont écrits en calligrammes géométriques. Les notes massorétiques et, plus rarement, la massore forment des dessins simples. [Aux ff. 8r–9v, l'encre rouge et or rehaussant les grandes lettres et les quelques traits tracés à l'encre rouge ont été ajoutés postérieurement, peut-être par le personnage qui a décoré et rehaussé d'or la déclaration du petit-fils du scribe. Les dessins à la plume qui accompagnent les signes de *sedarim* et de péripopes ont peut-être été également ajoutés après coup.]

* Reliure du XVIe siècle, en basane sur ais de carton. Le décor est constitué par une roulette de fleurs et feuilles stylisées, disposée en encadrement rectangu-

כל ע"א נוספו אולי ביד אחרת סמוך לזמן ההעתקה, אולי בידי מוטיף הרשימות בראש כה"י.

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל 2 דפים כסדרם בקונטרס בכת-אחת, בצד שיער (ע"א), וחריטת-עזר חלקית על העמוד הרביעי.

* ממדים: 220–221 × 188–191 (126–129 × 154–152) מ"מ. 2 עמודות (בספרי אמ"ת עמודה אחת). 31 שורות כתובות ומשורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.

* צבע הניקוד, הטעמים והמסורה דומה לצבע הטקסט, אך לעתים גונו שונה במקצת.

* אין תיבות-פתיחה גדולות. כתובות המסגרת של רשימות המסורה בראשי חלקי התנ"ך (9א–10א, 108א, 287ב), שיר-הפתיחה והקולופון כתובים באותיות גדולות. המסורה ומקראות שונים שמסביב לשיר-הפתיחה (8ב) ולשיר-הים (40ב–41א) כתובים במיקרוגרפיה בצורת עיטורים. סכומי המסורה ולעתים רחוקות המסורה גופה כתובים בצורת עיטורים פשוטים. [הזהבות והאדמות של הכתב הגדול ב-8א–9ב ועיטורים אחדים בדיו (אף מסביב לקולופון) הם מאוחרים, כנראה מאותה יד שעיטרה והזהיבה את כתובות הנכד הנ"ל. העיטורים בקולמוס של ציוני סדרים ופרשיות אולי נוספו אף הם.]

laire, puis en losange à l'intérieur du rectangle. Dos à trois nerfs soulignés d'un filet à froid. Quelques fers Renaissance dorés ont été ajoutés plus tardivement sur les plats et les entrenerfs. Tranchefiles tissées de soie beige. Traces de deux liens côté gouttière.

קולופון¹ נדיב לבב אשר בחר לחברה / מתי מוסרו ואנשי שם
ומשרה² / חזה מכלל יפי ספרה כלולה / אשר מכל כלי יקר
יקרה³ / נביאים כוללה עם הכתובים / והתורה בראשיתה
סדורה⁴ / לך השר אלישע כונוה / ידי סופר וישראל
מקורא⁵ / וידיו מלאו טורי כתבה / והוציא תעלומיהם
לאורה⁶ / כרשיון לבך היטב חקרה / כמשפט יודעי שפה
ברורה⁷ / יזכך אלהים להגות בה / ותהיה לך ברית עולם
שמורה⁸ / ובשנת תתקצ"ב שלמה מלאכתה / וארבעת
אלפים ליצירה⁹ / בחדש ראש חדשים לחדשים¹⁰ / בעזו אזור
לישראל גבורה¹¹ /

397r

397

1. בראש כה"י שיר-פתיחה שכיח בכ"י שונים של המקרא: "ספר זה נבדק כפי חזוה נצדק". בסוף השיר נוספו שם הסופר והבעלים: "עשרים וארבעה ספרים בו תיבה ותיבה היא עלי תלה". עדות לישראל יהי לפני השר אלישע כי מאד נעלה י"י" (אב).

2. ניסן.

5010 de la Création

<Ashkenaz>

écrit par ISAAC b. MÉÏR¹

1250

ה"י

<אשכנז>

כתב יצחק בן מאיר

Commentaire de RASHI sur les Hagiographes
(ff. 1r-75r).

פירוש רש"י לכתובים (א1-א75).

77 folios (ff. 1-77).— Il manque de nombreux cahiers au début; il ne reste qu'une partie de l'Ecclésiaste, Esther, Daniel, Ezra, Néhémie et les Chroniques. Les deux derniers folios sont blancs et il reste le talon d'un troisième folio (contreplat d'une ancienne reliure) qui a été supprimé.

77 דפים (1-77).— בראש חסרים קונטרסים רבים; כה"י מחזיק היום רק חלק מקהלת, אסתר, דניאל, עזרא, נחמיה ודברי-הימים. בסוף חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו (כשני הדפים שלפניו), אך נותר ממנו בדל.

Une main latine du début du XIVe siècle a marqué d'un trait supra-linéaire le début des versets bibliques expliqués par RASHI, inscrit dans les marges le numéro du chapitre et, en haut des folios, le nom du livre expliqué, corrigé le texte (en hébreu) et donné (en latin) des références bibliques entre les lignes.— Cote ancienne: "n° 18" de la Sorbonne avec une note en français sur le contenu du manuscrit signée de GAYET de SANSALÉ et datée de 1782 (contreplat). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

קורא נוצרי, שהשתמש בכה"י בראשית המאה הי"ד, מתח קו מעל כל "דיבור המתחיל" ומעל לתיבות המקרא שנתפרשו, הוסיף בשוליים את מספרי הפרקים ובראשי הדפים את שמות הספרים. תיקן את הטקסט העברי ושרבב בין השיטין מראי-מקומות בלאטינית.

- * Parchemin fin et moyen avec trous et coutures.
- * Encre brun sombre; l'encre n'est pas vraiment corrosive, mais elle a été bue par le parchemin, sur le côté chair seulement.
- * Quaternions, sauf un ternion, commençant par la fleur. Réclames horizontales au bas des cahiers, décorées chaque fois de manière différente.
- * Piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto; piqûres doubles pour les lignes particulières. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.
- * Dimensions: 254 × 194-195 (196-199 × 143-144) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour 33 lignes réglées.
- * Les premiers mots et les fins de livres sont en grands caractères carrés, ainsi que l'eulogie avant le colophon. Le colophon est en un module supérieur à celui du texte. Le nom du scribe, qui se rencontre très souvent dans le texte (ff. 31v, 32r, 37v, etc.) est toujours décoré.
- * Reliure moderne de vélin teinté vert, dos à cinq nerfs.

- * קלף בעובי בינוני ודק עם חורים ותפרים.
- * צבע הדיו חום כהה. הדיו אינה מאכלת, אך היא נספגת בקלף, בצד בשר בלבד.
- * בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחד, שבו 3 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוט-רים בעיטורים שונים.
- * ניקוב בשוליים החיצונים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.
- * ממדים: 254 × 194-195 (196-199 × 143-144) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות, 33 שורות משורטטות.
- * תיבות-הפתיחה של הספרים, חתימותיהם ונוסחת-הסיום של המעתיק כתובות באותיות מרובעות גדולות. הקולופון כתוב באותיות גדולות יותר מאותיות הטקסט. כל-אימת ששם המעתיק נקרה בטקסט הוא מעוטר (31ב, 32א, 37ב ועוד לרוב).

COLOPHON אני יצחק ב"ר מאיר זלה"ה כתבתי אילו פירושי כתובים קולופון

וסיימתיהו בכ"ה לירח אדר שנת י' לאלף שישי ברוך נותן

75r

ליעף כח ולאין איונים עצמה ירבה: 75r

Freimann, *Deutsche Abschreiber*, n° 137; Zunz & Freimann, n° 683 .1

5020 de la Création

BURGOS (Espagne)

écrit par MENAHEM b. ABRAHAM Ibn MALIK
pour ISAAC b. ABRAHAM HADDAD

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accompagnée de la massore (ff. 2v-428v).

428 folios (ff. 1-428).— Il manque un folio au début, le premier folio du second cahier (entre les ff. 5 et 6) et deux folios à la fin. D'après une description de 1919, le manuscrit comptait alors 429 folios et demi.¹

La fin du colophon (à partir de la mention de lieu) dépasse la limite inférieure de la justification; aussi est-elle écrite en caractères aussi petits que la massore et dans une encre qui paraît plus claire (sans doute à cause de la finesse de l'écriture) que le reste du texte. Elle est presque complètement effacée, mais a pu être lue à l'aide d'une lampe aux ultraviolets. Bien que l'écriture de ces deux lignes soit plus fine, elle semble être proche de la main du scribe et différer de celle du massorète, et doit sans aucun doute être attribuée à MENAHEM. D'ailleurs, Y. BAER avait déjà noté que les noms du scribe et du possesseur indiquent pour origine Tolède ou Burgos.² Nombre de passages ont été grattés et réécrits par une main ressemblant à celle du scribe, dans une encre plus sombre. — Marque de possession, non datée, au f. 427r, attestant qu'ABRAHAM b. MAOZIA ha-COHEN a acheté ce livre à TSEDAQA b. ABRAHAM. Ce manuscrit appartenait auparavant à une synagogue de DAMAS.³

* Parchemin moyen de belle qualité, sans trous ni coutures.

* Encre brune s'éclaircissant au brun clair.

* Quaternions, avec un ternion au début, un autre à la fin, et un binion à la fin des Prophètes, commençant par la fleur. Les réclames horizontales décorées simplement au bas des cahiers sont presque toutes rognées.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche, deux folios à la fois dans l'ordre du cahier, sur le côté fleur (recto). Quelquefois, reprise de la réglure, surtout pour les lignes verticales, sur la quatrième page. On trouve aussi quelquefois, généralement sur le second folio recto, c'est-à-dire du

1260

ה'ך

ברגוש (בורגוס, ספרד)

כתב מנחם בן אברהם אבן מאלך
בשכיל יצחק בן אברהם חדאד

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה (בב-428).

428 דפים (1-428).— חסרים דף בראש, דף ראשון בקונטרס השני (בין דף 5 לבין דף 6) ו-2 דפים בסוף כה"י. לפי תיאור משנת תרע"ט החזיק אז כה"י 429½ דפים.

החלק האחרון של הקולופון (מציין המקום ואילך) חורג מגבולות המיתווה של העמוד, ולפיכך נכתב בקולמוס דק יותר ובכתב ועיר, כגודל כתב המסורה. חלק זה נמחה רובו ככולו, וכמעט אינו ניתן לקריאה; פוענח בעזרת קרניים אולטרה-סגולות. הכתב, למרות היותו ועיר, דומה לכתב הסופר ושונה מכתב המסורה. גון הדיו בהיר יותר, אך בוודאי יש לייחס זאת לקולמוס הדק ולדיו שנמחתה. מכל-מקום נראה, שאין להטיל ספק במהימנות ציון המקום.² תיבות וקטעים רבים נגרדו ונכתבו שנית בכתובה דומה בדיו כהה יותר. ציון בעלים: אברהם בן מעזיה הכהן קנה את כה"י מידי צדקה בן אברהם (427א). כה"י היה בבית-כנסת בדמשק.³

* קלף משובח בעובי בינוני ללא חורים וחפרים.

* צבע הדיו חום, לעתים בהיר.

* ככל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס הראשון והאחרון, שבהם 3 גליונות, וקונטרס אחד בסוף נביאים, שבו 2 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בפשטות (רובם נחתכו).

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל שני דפים כסדרם בקונטרס בכת-אחת, בצד שיער (בעמודי א); לעתים חזרו ושרטטו את העמוד האחרון של זוג הדפים, בעיקר את קוויי-השוליים. שרידים מעטים של שרטוט בעפרון חורט,

1. ראה: א' ילין, מזרח ומערב, כרך א, חוברת א, עמ' 24-26.

2. ראה תיאור כה"י: י' יואל, קרית ספר, לח (תשכ"ג), עמ' 122-132; כן ראה שם ההשערות השונות על מוצאו (עמ' 123-124) ודבריו של בער (עמ' 124) על שם המשפחה של הסופר, שהיה "מצוי בעיקר בטולידו ובורגוס", ועל שם המשפחה של הבעלים, שנודע בטולידו. בזמן פרסום המאמר לא היה אפשר לקרוא את המשך הקולופון, שבו נקוב שם המקום.

3. א"א הרכבי, חדשים גם ישנים, חלק א, חוברת 6, עמ' 5, כ"י ג; א' ילין, שם.

côté chair, des traces de mine de plomb dure, surtout sur les lignes verticales.

* Dimensions: 302–303 × 266–272 (223–226 × 168–169) mm, en trois colonnes, deux colonnes pour Job, Proverbes et les Psaumes (224–188 mm), 30 lignes écrites pour autant de lignes réglées; la massore est écrite sur 3 lignes dans la marge supérieure et 4 dans la marge inférieure.

* L'encre de la massore est différente de celle du texte. L'encre des voyelles ressemble quelquefois à celle du texte, quelquefois à celle de la massore, et quelquefois n'est semblable ni à l'une ni à l'autre.

* Tout le manuscrit est du même module. Le début des péripécopes et autres divisions bibliques signalées dans les marges, ainsi que les comptes massorétiques en fin de livres, ont été décorés de dessins à la plume, puis rehaussés d'encres de couleur et d'or. Dans les Psaumes, la numérotation dans les marges est écrite à l'encre rouge. La grande massore forme quelquefois des calligrammes géométriques et les folios qui lui sont consacrés sont tout-entiers occupés par ces calligrammes décorés de couleurs vives et d'or. Au f. 122v, le tétragramme est rehaussé d'or, de même que le nom des possesseurs dans le colophon.⁴

* Reliure dont les ais de bois recouverts de cuir brun sont probablement originaux. Décor de filets et roulettes avec entrelacs et pointes de diamant, de style sans doute espagnol. Traces de cornières, d'un ombilic et de deux fermoirs.

בעיקר בע"א של הדף השני, היינו, בצד בשר; בדרך-כלל רק קווי השוליים.

* ממדים: 302–303 × 266–272 (223–226 × 168–169) מ"מ. 4 עמודות; בספרי אמ"ת 2 עמודות (188 × 224 מ"מ). 30 שורות כתובות ומשורטטות. 3 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 4 שורות בשוליים התחתונים.

* צבע הדיו של המסורה שונה מצבע הטקסט; צבע הניקוד דומה לפעמים לצבע הטקסט, לפעמים לצבע המסורה ולפעמים שונה משניהם.

* אין תיבות-פתיחה גדולות. ציוני הסדרים, הפרשיות והצאי הספרים בשוליים (שמעיקרם היו מעוטרים בקולמוס) וכן סכומי המסורה קושטו בצבעים ובזהב. מניין מזמורי תהילים צוין בשוליים בדיו אדומה, בכתיבה דומה לזו של גוף הספר. סיכומי המסורה נכתבו בצורת עיטורים בעמודים מיוחדים, שרובם מקושטים בצבעים ובזהב. מעט מן המסורה הגדולה נכתבה בצורת עיטורים. כל שם-היה בדף 122ב מצופה זהב, וכן שם הבעלים בתוך הקולופון.⁴

קולופון אני מנחם בר' אברהם ן' מאלך ג"ע כתבתי אלו עשרים
וארבעה אל היקר הנכבד השם הטוב הנחמד ר' יצחק בן
כבוד החכם הנכון המבין המשכיל ר' אברהם שצ"ו חדאד
וסיימתים ביום שני שבעה עשר יום לירח אדר שנת חמשת
אלפים ועשרים לבריאת עולם [בְּרִגְשׁ המקום יזכֶּהוּ]
לְהַגֹּת בהם וְלִבְנוֹי [וּלְבְנֵי בְנוֹי לְדַכְתִּי וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי
אותם וְגו']

426v

426ב

4. ראה גם התיאור בקטלוג מוזיאון ישראל, מס' 40, כ"י 2; כן ראה: Narkiss, n° 5.

5028 de la Création

<Ashkenaz>

écrit par JOSEPH b. ISAAC

pour son fils ISAAC

1268

ה'כ"ח

<אשכנז>

כתב יוסף בן יצחק

בשכיל בנו יצחק

Les Prophètes avec voyelles et signes de cantilation
(ff. 1r-254r).

נביאים עם ניקוד וטעמים (א1-254א).

249 folios (ff. 1-14, 20-254).— Il manque au début trois folios (dont il reste les talons); quatre folios dans le second cahier (diplôme intérieur et les deux folios suivants dont il reste les talons) après le f. 14; deux folios (diplôme intérieur) entre les folios 39 et 40; un nombre indéterminé de cahiers entre les ff. 56 et 57 (la lacune va de I Sam. XVII, 46 à II Rois XXI, 1) et deux folios présumés blancs (avec talons) à la fin. Le manuscrit a été endommagé, sans doute par l'humidité (surtout à la fin: certains folios sont presque illisibles), et très largement rogné. Le f. 110, déchiré, a été grossièrement recousu.

Le texte manquant entre les ff. 14 et 20 (Josué XX, 9 à XXIV, 15) a été restitué à l'aide d'un autre fragment de manuscrit; ce fragment (ff. 15-19; cinq folios dont les talons se trouvent entre les ff. 14 et 15) est d'un parchemin analogue à celui de notre manuscrit, avec le même genre de réglure et 22 lignes écrites pour 23 lignes réglées. L'insertion de ces folios ne rompt pas la règle des vis-à-vis. Le texte (ff. 15r-19v), dans une écriture ashkenaze différente, est muni de voyelles et de signes de cantilation et ne correspond pas totalement à la lacune (Josué XXI, 1 à XXIV, 29). Une main latine a complété au bas du f. 14v les quelques lignes manquantes (en hébreu et en latin). Le même personnage a inscrit en marge la numérotation des chapitres en caractères romains et écrit entre les lignes la traduction latine de certains mots; mais, pour quelques chapitres, on a écrit une véritable traduction interlinéaire. Les titres des différents livres en écriture latine ont été souvent rognés à la reliure. Note moderne constatant l'appartenance à l'Eglise métropolitaine de Tours.— Cote ancienne: "C 9" (dernier folio verso).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec quelques trous et coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Sénions, plus quatre quaternions, commençant par la fleur. Il semble que les réclames au bas des cahiers aient été rognées.

* Aucune trace de piqûre. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

249 דפים (1-14, 20-254).— חסרים 3 דפים, שנותרו מהם בדלים, בראש כה"י; 4 דפים אחרי דף 14 (גליון פנימי וכן שני דפים אחריו, שנותרו מהם בדלים לפני דף 20); 2 דפים (גליון פנימי) בין 39 לבין 40; קונטרסים אחדים בין 56 לבין 57 (חסר: שמ"א יז:מו, אמצע הפסוק, עד מל"ב כא:א, אמצע הפסוק); ושני דפים בסוף, שהיו כנראה ריקים מעיקרם ונותרו מהם בדלים. כה"י ניזוק, כנראה מחמת לחות (בדפים אחדים, בעיקר בסוף, טושטשה הכתיבה), ושוליו נחתכו במידה רבה. בדף 110 קרעים שאוחזו בחוט גס.

הטקסט החסר בין 14 לבין 20 (יהו' כ:ט, סוף הפסוק, עד כד:טו, אמצע הפסוק) הושלם ע"י קטע מתוך כ"י אחר (דפים 15-19). קטע זה, המחזיק 5 דפים עם בדלים בין 14 לבין 15, עשוי מקלף המעובד כדרך עיבוד הקלף של כה"י גופו, משורטט בשיטה זהה (22 שורות כתובות, 23 שורות משורטטות), ושרבובו לא פרע את התאמת צדי הקלף. הטקסט (15א-19ב), הכתוב אף הוא בכתיבה אשכנזית השונה באופייה עם ניקוד וטעמים, אינו חופף בדיוק את הטקסט החסר (הוא מכיל יהו' כא:א-כד:כט), הפער הקטן שבין התחלת ההשלמה לבין התחלת החסר הושלם בתחתית דף 14ב, בצירוף תרגום לאטיני. יד זו ספררה בשוליים את הפרקים בספרות רומיות וכתבה בין השיטין תרגום לאטיני של מלים נבחרות בכל כה"י, ובפרקים אחדים שרבבה תרגום מלא.

* קלף בעובי דק ובינוני עם חורים מעטים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה. לעתים חום.

* בכל קונטרס 6 גליונות. פרט ל-4 קונטרסים, שבהם 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. מסתבר, ששומרי הקונטרסים נחתכו.

* אין כל שרידי ניקוב. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

* Dimensions: 290–292 × 216–222 (239–245 × 150–161) mm, en deux colonnes, 26 lignes écrites pour 27 lignes réglées.

* Les voyelles et les signes de cantilation sont de la même encre que le texte.

* Tout le texte est du même module. Quelques débuts et fins de livres sont disposés en forme de dessin.

* Reliure de cuir brun, probablement du XVIIIe siècle, sans décor. Dos plat avec cinq faux nerfs dessinés par des filets dorés. Les entre-nerfs sont ornés de fers dorés représentant différents symboles religieux, disposés à la

* ממדים: 290–292 × 216–222 (239–245 × 150–161) מ"מ. 2 עמודות. 26 שורות כתובות, 27 שורות משור-טטות.

* צבע הדיו של הניקוד ושל הטעמים זהה לצבע הטקסט.

* אין תיבות-פתיחה גדולות. ראשי ספרים אחדים או סופי-הם כתובים בצורת עיטור.

façon d'armoiries. Titre en capitales dorées sur fond de cuir rouge.

COLOPHON

קולופון חזק ונתחזק יוסף ב"ר יצחק לא יק: אני יוסף ב"ר יצחק
איש חיילי כתבתי זה ספר נביאים ליצחק בני שיחיה
הקב"ה יזכהו לו ולזרעו להגות בו ימים ולילות עד סוף כל
הדורות אמן א' סלה: וסימתי יום ג' פ' שלח ביר' ח' סיון²
ש' כ"ח לפר' לאלף ששי³

254r

א254

1. ראשי-תיבות לפי הפסוק: "כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך" (מש' ג: ב). ראה: L. Zunz, *Zur Geschichte*

und Literatur, Berlin 1845, pp. 305, 312 (שם בטעות: "אך ימי שנות חיים יוסיפו לך").

2. כ"ב בסיון.

3. שתי המלים האחרונות נוספו בכתב בלתי-מרובע, אולי לא בידי הסופר.

5032 de la Création

1272

ה'ל"ב

< Ashkenaz >

< אשכנז >

écrit par SIMHA, le scribe, b. JUDA, le scribe, de
NUREMBERG¹

כתב שמחה הסופר בן יהודה הסופר מנורנברק
בשביל דודו ברוך בן יצחק
צייר שמעיה הצרפתי?

pour son oncle BAROUKH b. ISAAC

enluminé sans doute par SHEMAYA, le Français

Mahzor Worms, livre de prières, rite ashkenaz, pour les "Shabbats particuliers", la Pâque, la Pentecôte et le 9 Ab, comprenant l'Ecclésiaste, les extraits bibliques inclus dans le rituel du 9 Ab, Job et des fragments de Jérémie et d'Isaïe (ff. 2r-226r).

"מחזור וורמס" מנהג אשכנז לשבתות מיוחדות, פסח, שבוע
עות ותשעה באב, כולל קהלת, וקטעי מקרא לתשעה באב:
איוב; יר' א:א-כג:ה; יש' לד:א-לה:י (א2-א226).

219 folios (ff. 2-34, 39-146, 149-226).— Le texte scripturaire (ff. 2r-34v), acéphale, devait originellement se trouver en fin de volume, après la liturgie du 9 Ab; d'ailleurs, le colophon se trouve au f. 34v. Le manuscrit commençait sans doute au f. 39 (le f. 39r est blanc), avec la liturgie des "Shabbats particuliers". Toutefois, il est difficile de reconstituer exactement le volume, car le manuscrit a été très largement rogné, y compris les marges intérieures. Les coupures, nombreuses surtout dans les marges, ont été réparées à l'aide de parchemin collé. Le f. 3 est entaillé dans toute sa longueur. Les enluminures également ont été abîmées.

219 דפים (2-34, 39-146, 149-226).— כה"י נכרך שלא
כסדרו המקורי: מקומה של חטיבת הטקסט המקראי (א2-34)
שהתחלתה חסרה (התחלה בקה' א:י, באמצע הפסוק),
הוא כנראה בסוף כה"י, כנספח לתשעה באב; בסוף חטיבה זו
נמצא הקולופון (34). כה"י התחיל אפוא כדף 39 (התחלת
פרשת שקלים; 39א ריק). קשה לשחזר את הרכב כה"י,
משום שקפלי הגליונות נחתכו. השוליים חתוכים במידה
מרובה. קרעים רבים, בעיקר בשוליים, שתוקנו ע"י הדבקת
קלף. דף 3 חתוך לאורכו. הציורים נפגמו.

Le f. 1 (prière du matin) est d'une main très proche de celle de SIMHA, mais ne faisait sans doute pas partie du volume; entre autres, ni la justification ni le nombre de lignes ne concordent. Les ff. 35-38 et 147-148 sont d'autres mains encore et ont été ajoutés après coup. Au f. 133r, une vignette enluminée représente un homme tenant une banderole où sont inscrits, dans une fine écriture non carrée, les noms du père du scribe, du scribe et de SHEMAYA ha-Tsarfatî (le Français), qui était vraisemblablement l'enlumineur. Les deux volumes, connus sous le nom de *Mahzor Worms* (le second volume n'est pas de la main de SIMHA b. JUDA; il doit dater de la même époque à peu près et contient les prières du mois de Tishri), étaient utilisés comme livres de lutrin par la communauté israélite de WORMS, mais la première attestation de leur présence dans cette ville date de 1579. En fait, le rite n'est pas celui de WORMS, et les variantes spécifiques de la communauté ont été ajoutées dans les marges. Aux ff. 38v, 39r, 225v-226v, on lit de nombreuses signatures, en particulier celles des chantres ayant exercé leurs fonctions dans la synagogue de WORMS. — Lors de la seconde guerre mondiale, les deux volumes devinrent la propriété de la ville de WORMS.

דף 1, המחזיק התחלת ברכות השחר, כתוב אמנם בכתיבה דומה
מאוד לכתיבת שמחה הסופר, אך אינו שייך כנראה לכה"י, שכן
מיתווה הטקסט שלו שונה. דפים 35-38 ו-147-148 הם תוספות
בכתיבות אחרות. ליד תיבת הפתיחה "וסופריי" בפיוט לפסח
(133א) ציור אדם אוהו כעין טבלה, שבה נכתב בכתב ועיר בלתי-
מרוכב: "יהודה הסופר מנורנברק (אבי הסופר)". שמחה הסופר,
שמעיה הצרפתי?]. הדעת נותנת, שהשם האחרון מכון לצייר.
הכרך האחר של המחזור (ימים נוראים וסוכות) נכתב בידי סופר
אחר, כנראה סמוך לזמן כתיבת כרך זה. שני הכרכים שימשו
בבית-הכנסת בוורמס במשך מאות שנים; העדות הקדומה ביותר
לכך היא משנת 1579. על-פי נוסחו אין המחזור מוורמס — מנהג
וורמס נוסף בשולי מאוחר יותר. ציוני שמות רבים, ביניהם שליחי-
ציבור בוורמס (בדפים 38ב, 39א, 225ב-226ב). בימי מלחמת-העולם

- * Parchemin d'épaisseur moyenne; on ne peut distinguer la fleur de la chair; quelques trous.
- * Encre brun sombre; encre rouge pour certains mots ou passages.
- * D'après les piqûres, il semble que le manuscrit était à l'origine fait de quaternions; actuellement il est constitué de folios séparés. On ne trouve plus trace de réclames (les marges ont été très largement rognées).
- * Piqûres dans les marges intérieures (celles des marges extérieures ont été rognées), tout le cahier plié, en commençant soit sur le côté recto, soit sur le côté verso. Piqûres doubles pour les lignes particulières. Traces de réglure à la mine de plomb, page par page.
- * Dimensions: 391-393 × 307-310 mm; textes liturgiques: (300-303 × 208-211) mm, à longues lignes, 26 à 27 lignes écrites pour 27 à 28 lignes réglées; textes bibliques: (306 × 220-222) mm, en trois colonnes, 32 lignes écrites pour 33 lignes réglées.
- * Les voyelles (tout le volume) et les signes de cantillation (texte biblique) sont d'une encre presque toujours analogue à celle du texte.
- * Les premiers mots et les initiales sont en très grand module, décorés à la plume ou enluminés de couleurs et d'or. Les enluminures sont nombreuses et les portiques décorés d'animaux et de personnages humains à tête d'oiseaux sont en couleurs rehaussés d'or.³ La fin de Job est disposée en forme de dessin (f. 20r). Le nom du scribe est encadré lorsqu'il se rencontre dans le texte (f. 169r).
- * Reliure de mouton brun sur ais de bois biseautés à l'intérieur sur trois côtés, et très galbés du côté du dos. Celui-ci est à cinq nerfs doubles, soulignés de chaque côté par un triple filet. Le décor estampé à froid, et identique sur les deux plats, se compose de cinq rectangles successifs, délimités par un triple filet; de surcroît, les second et cinquième rectangles sont coupés en haut et en bas par une bande décorée de petits fers et roulettes analogues à certains de ceux qui composent le décor de l'ensemble (arceaux, coquilles, palmettes,

- * קלף בעובי בינוני. אין להבחין בין צד שיער לצד כשר. חורים מעטים.
- * צבע הדיו חום כהה; צבע אדום להבלטה.
- * על-פי צורת הניקוב נראה, שבכל קונטרס היו מעיקרו 4 גליונות; היום בכה"י רק דפים בודדים. אין שריד לשומרי-קונטרסים (חלק גדול מן השוליים נחתך).
- * ניקוב בשוליים הפנימיים (הניקוב בשוליים החיצוניים נחתך). ניקוב כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א או ע"ב. שרידי שרטוט בעפרון; כל עמוד לחוד.
- * ממדים: 391-393 × 307-310 (300-303 × 208-211) מ"מ. עמודה אחת. 26-27 שורות כתובות, 27-28 שורות משורטטות. הטקסט המקראי: 306 × 220-222 מ"מ. 3 עמודות. 32 שורות כתובות, 33 שורות משורטטות.
- * ניקוד לכל כה"י; בטקסט המקראי גם טעמים. צבע הדיו של הניקוד דומה בדרך-כלל לצבע הטקסט, אך לעתים הוא שונה ממנו.
- * תיבות-הפתיחה כתובות באותיות גדולות מעוטרות בקולמוס או מקושטות בצבעים ובזהב. ציורי-טקסט רבים וציורי-שערים, עם בעלי-חיים ודמויות אדם בעלות ראשי ציפורים, בצבעים ובזהב. בסוף איוב טקסט כתוב בצורת עיטור (א20). שם הסופר שנקרה בטקסט עוטר בעיטור-מסגרת (א169).
- losanges stylisés, etc.). Deux fermoirs de cuivre fixés par trois clous sur une large bande de cuir et venant se fermer sur le plat supérieur; quatre cornières de métal ouvragé en excellent état. Tranchefile épaisse, profondément enchassée et rebrodée de cuir. La reliure, probablement allemande, n'est pas originale; on voit encore la trace des fragments de parchemin latin qui, à un certain moment, ont servi à maintenir les folios. L'intérieur fut restauré en 1909 par J. Schuck.

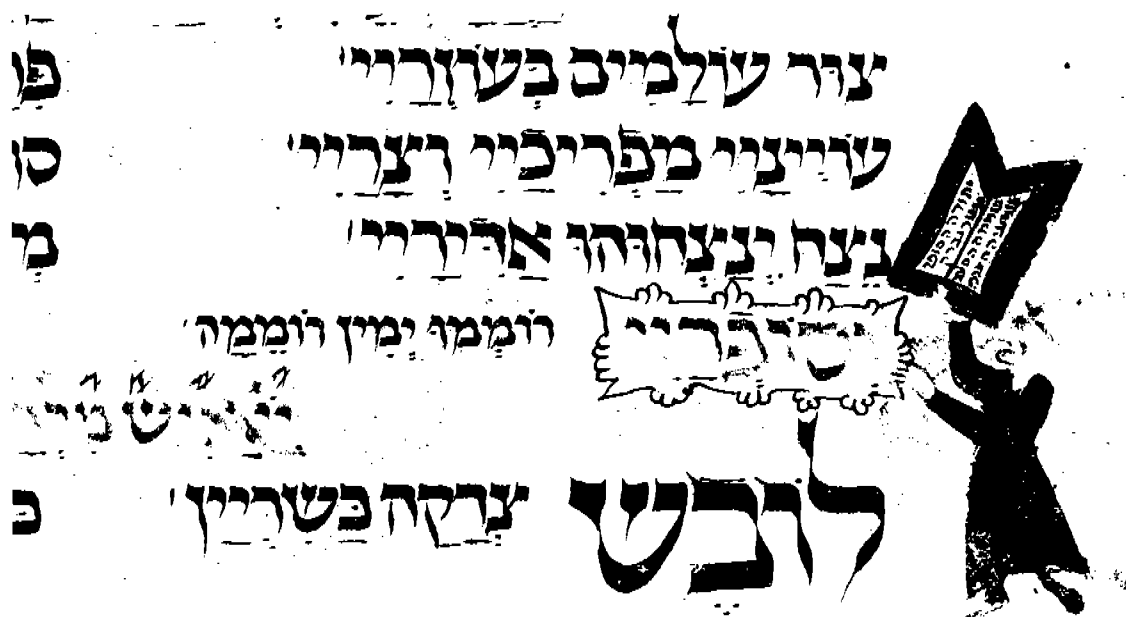
קולופון⁴ אני שמחה בר' יהודה הסופר כתבתי זה המחזור לדודי ר' ברוך בר' יצחק בתוך מ"ד שבועות וערכתי וסדרתי הכל מראש ועד סוף כל התפילה כשאומר החזן וסיימתי אותו

2. ראה תיאור כה"י: ד' גולדשמידט, "מחזור ק"ק וורמיוא", קרית ספר, לד (תשי"ט), עמ' 388-396; מ' בית-אריה, "ניקודו של מחזור ק"ק וורמיוא", לשוננו, כט (תשכ"ה), עמ' 27-46, 102-80, Die; 1961, pp. 217-227, alte Synagoge zu Worms, Francfort s/M.
3. ראה התיאור בקטלוג מוזיאון ישראל, מס' 40, כ"י 5. קטלוג זה מניח, על-סמך סגנון העיטורים והציורים, כי מוצא כה"י הוא חבל הרייניס התיכון. ראה גם: Narkiss, n° 26.
4. בסוף סדר פסח (ב146) ובסוף סדר שבועות (א197) שיבץ הסופר את שמו בתוך נוסחת-סיום: "חזק ונתחזק הסופר שמחה לא יחזק לא היום ולא לעולם עד שיעלה חמור בסולם".

בעזרת שדי לחודש טבת כ"ח בו בשנת שלשים {ושתיים}
 לפרט המקום יזכהו להודות להלל לזמר לשבח בו ליוצר
 נשמתו ולהניחו לשם מצוה בעבור יחידתו כאשר עלה
 בדעתו כי לטובה כוננתו ולעד תעמוד צדקתו ואני שמחה
 הלבלי אתן שבח והודאה ותפארה לצורי מן מלאכתי
 ההדורה שהיא יפה ואורה שעשיתי אותו באמונה ובטהרה
 ויזכני לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ויושיעני מכל

34v

צוקה וצרה אמן ואמן מהרה" 334

133r

5032 de la Création

TOLÈDE (Toledo, Espagne)

écrit par HAYYIM b. ISRAËL le scribe, BEN ISRAËL¹

pour MOÏSE b. JOSEPH (la suite est effacée)

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accompagnée de la massore (ff. 2r-459r).

449 folios (ff. <1>, 2-169, <170-179>, 180-460).— Il manque un folio présumé blanc à la fin. Les ff. 453v et 454r sont blancs et séparent la fin de la Bible du colophon.

Aux ff. 459v-460r, listes des lectures prophétiques avec le numéro du folio correspondant, dans des caractères séfarades non carrés. Au f. 460v, début d'une liste semblable, d'une autre main. Au f. 453v, marque de possession grattée, d'une main séfarade cursive.— Au dernier folio de garde, un compte de frais, relatif à des livres en français, est précédé de la note: "Melle de Rugi est-elle contente..." puis une liste de mots hébreux d'une main malhabile et une note latine: "Psalms XVII et Oratio Davidi".— Cotes anciennes: "24" sur "6", "Heb. 26us" du Catalogue de 1739 (f. 2r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 3).

- * Parchemin fin de belle qualité.
- * Encre allant du brun clair au brun sombre.
- * Quaternions, plus sept ternions, commençant par la fleur. La foliotation en lettres hébraïques, en haut du folio recto, écrite après le titre courant (Prophètes et Hagiographes) semble être de la main du scribe.
- * Piqûres dans les marges extérieures (très souvent rognées) et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure à la pointe sèche sur le côté fleur (recto), deux folios à la fois, dans l'ordre du cahier, avec reprise de la réglure sur la quatrième page.
- * Dimensions: 240-242 : 216-220 (162-165 : 152-155) mm, en trois colonnes (une colonne pour Job, les Proverbes et les Psaumes), 27 à 29 lignes écrites à la page pour autant de lignes réglées: la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.
- * Les voyelles, les signes de cantilation et la massore sont d'une encre qui ressemble à celle du texte.
- * Tout le manuscrit est du même module sauf dans les derniers folios, où les notes massorétiques formant encadrement sont d'un module supérieur.
- * Reliure moderne avec plats de papier à la cuve. Dos en parchemin, et titre imprimé sur étiquette.

1272

ה'ל"ב

טליטלה (טולידו, ספרד)

כתב חיים בן ישראל הסופר בן ישראל¹

{ בשביל משה בן יוסף }

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה (א2-459).

449 דפים (2-169, 180-460); המספרים 1, 170-179 נשמטו בספירה).— בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקר. בדפים 453-454 עמודים ריקים, המפרידים בין סוף התנ"ך לקולופון.

בדפים 459-460 "מפתח להפטרות" עם מראי-מקומות לכה"י, הכתוב בכתב בלתי-מרוכע ספרדי. בדף 460 התחלת מפתח זהה בכתובה שונה. בסוף כה"י נספח דף נייר, ועליו רשימה בעברית והערות בצרפתית מן המאה ה-18. ציון בעלים מחוק בכתב ספרדי רהוט: "שלמה ח"י" { } "453ב).

- * קלף דק משובח.
- * צבע הדיו חום כהה עד חום כהיר.
- * בכל קונטרס 4 גליונות, פרט ל-7 קונטרסים, שבהם 3 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-דפים כאור-תיות וכותרות לספרי נ"ך בראשי ע"א, כנראה מידי הסופר.
- * ניקוב בשוליים ההיצונים (רובו ככולו חתוך) והפנימיים; כל קונטרס בכתב-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל 2 דפים כסדרם בקונטרס בכתב-אחת, בצד שיער (ע"א), וחריטה חוזרת על העמוד הרביעי.
- * ממדים: 240-242 : 216-220 (162-165 : 152-155) מ"מ. 3 עמודות (בספרי אמ"ת עמודה אחת). 29-27 שורות כתובות ומשורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.
- * צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה דומה לצבע הטקסט.
- * אין תיבות-הפחה גדולות. כתיבות המסגרת של סיכומי המסורה בסוף כה"י כתיבות באיתיות גדולות.

¹ J. 14, *Freimann, Spanien u. Portugal*; *Freimann, n. 311*; *Leitz & Freimann*, סביביל הסופר שמויזחק, על-פי בני-נור יורק, בית המדרש לרבנים 44a, שהועתק בידי אב"י הסופר ישראל בן יצחק בן ישראל בטולידו בשנת 1211.

אני חיים בר' ישראל הסופר נ"ע בן ישראל כתבתי אלו
 ארבעה ועשרים ספרים בעזרת אדיר אדירים לר' משה
 ס"ט בן כבוד ר' יוסף ריתב"ע { } וסיימתים
 בירח אדר שנת חמשת אלפים ושלשים ושתים לבריאת עולם
 בטליטלה ישע יקרב האל ברחמיו יזכהו להגות בהם וכל
 זרעו עד סוף כל הדורות ולשמר משמרות (משמרות) ויקיים
 בהם מקרא שכתוב ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר
 עליך ודברי אשר שמתי בפיו לא ימושו מפיו ומפי זרעך
 ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם ונאמר אמן

5044 de la Création

<Ashkenaz>¹écrit par ISAAC b. ABIGDOR¹pour SALOMON b. MOÏSE¹

1283/4

ה'מ"ד

<אשכנז>¹כתב יצחק בן אביגדור¹בשביל שלמה בן משה¹

Fragments bibliques avec voyelles et signes de cantillation: les Nombres (ff. 1r-12v), les Psaumes, Proverbes, Job, Daniel, Ezra, Néhémie (ff. 13r-151r) et les Chroniques (ff. 153r-216r).

216 folios (ff. 1-216).— Il manque de nombreux cahiers, car le manuscrit contenait la Bible toute entière, ainsi que le déclare le colophon. Du Pentateuque il ne reste que deux cahiers, dont le premier ne comprend que les deux diplômes intérieurs (ff. 1-4): Nombres IX, 6 à XIII, 19. Nous avons ensuite un quaternion complet: Nombres XIV, 40 à XXI, 23; puis de nouveau, il manque de nombreux cahiers, et le manuscrit reprend au début des Psaumes. Le colophon, écrit à la fin de Néhémie, montre que les Chroniques, actuellement reliées à la fin du volume, étaient à l'origine placées avant les Psaumes. Les ff. 6 et 7 ont été mutilés en partie. Une foliotation en chiffres romains, malheureusement rognée, d'une main latine du début du XIVe siècle ou de la fin du XIIIe, a été écrite au bas des folios verso. Elle commence par le chiffre 137 (f. 1), y manquent 141 et 142 (correspondant à la lacune entre les ff. 4 et 5), puis 151 à 232 (lacune entre les ff. 12 et 13), elle continue ensuite sans interruption (la foliotation a sauté un chiffre avant 340) jusqu'à la fin des Chroniques (dernier chiffre lisible 397, au f. 176). A cette époque, le manuscrit était donc complet, le volume comportait 438 folios et les Chroniques étaient, comme aujourd'hui, en fin de volume. La perte des folios 1-136, 141-142 et 151-232 s'est produite avant qu'une autre main latine du XVe siècle indiquât les lacunes.

קטעים ששרדו מתנ"ך עם ניקוד וטעמים: במדבר (א1—12ב), תהילים, משלי, איוב, דניאל, עזרא, נחמיה (א13—א151), דברי-הימים (א153—א216).

216 דפים (1—216).— חסרים קונטרסים רבים; לפי הקולופון הכיל כה"י את כל התנ"ך. מן החומש נותרו רק שני קטעים מספר במדבר: בהתחלת כה"י (דפים 1—4) שני גליונות פנימיים מתוך קונטרס (ט:ו—יג:ט) והקונטרס שלאחריו בשלימותו (יד:מ—כא:כג). הקולופון נכתב בסוף נחמיה, ללמדך, שמקום ספר דברי-הימים, הכרוך היום בסוף כה"י, היה מעיקרו לפני תהילים. שולי דפים 6—7 נחתכו. בכה"י שרדה ספירת-דפים בתחתית עמודי ב בספרות רומיות מיד לאטינית מראשית המאה ה"ד או מסוף המאה ה"ג; הספירה מתחילה במספר 137 (דף 1). חסרים כה 141—142 (מתאימים לחסר שבין 4 לבין 5), 151—232 (מתאימים לחסר שבין 12 לבין 13). הספירה פסחה על דף אחד לפני 340. הספירה הקריאה האחרונה היא 397 (דף 176). בעת הספרור היה כה"י שלם, והחזיק 438 דפים; ספר דברי-הימים היה כרוך כבר אז בסוף כה"י. אבדן הדפים 1—136, 141—142, 151—232 אירע לפני המאה ה"ט, לפי שבמאה זו העירה יד לאטינית על הטקסט החסר בכה"י.

¹ פריימאן (Freimann, Italy, n° 135) כלל סופר זה על-פי כ"י זה שלא בדיון. מתוך שנגרר אחרי שטיינשניידר (HB, XI, 1871, p. 103), והשלים את שם הבעלים ללא כל הנמקה: שלמה בן משה [בן יקותיאל]. לפי קטלוג פאריס (ובעקבותיו גם במקורות הנ"ל, בהמיהה) הכתיבה ספרדית היא.

Contrairement aux indications du Catalogue, l'écriture comme les techniques codicologiques indiquent l'Ashkenaz pour lieu d'origine. C'est par suite d'une autre erreur que FREIMANN a inclus ISAAC b. ABIGDOR dans la liste des scribes italiens (voir la note en hébreu). Pour d'assez nombreux versets, on lit, dans les marges ou entre les lignes, une traduction latine qui semble être de la même main que la foliotation. D'autres mains latines (du XVe siècle ou du début du XVIe) ont ajouté des gloses et inscrit des titres courants. Au verso du folio de garde du début, la signature DAVID QASKELAN d'une main malhabile. — Cotes anciennes: les initiales "D.C. dz" (f. 215v, essais de plume?); Colbert: "626", "Regius 65", "Heb. 12" du Catalogue de 1739 (verso du folio de garde parchemin). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

- * Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures.
- * Encre brun sombre. Sur quelques folios, du côté chair, l'encre a débordé le pourtour de la lettre.
- * Quaternions, plus un binion à la fin de Néhémie (fin du volume à l'origine), commençant par la fleur. Réclames horizontales au bas des cahiers.
- * Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure à la mine de plomb brune ou noire, page par page.
- * Dimensions: 370–373 × 315–318 (236–241 × 197–200) mm, en deux colonnes, 22 lignes écrites à la page pour 23 lignes réglées.
- * Les voyelles et les signes de cantillation sont de la même encre que le texte.
- * Les premiers mots et une partie de l'eulogie en fin de livre sont en un module supérieur. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre dans le texte (ff. 153r, 180v et 208r).
- * Reliure de parchemin. Dos à quatre nerfs doubles, refait.

בשוליים ובין השיטין נוסף תרגום לאטיני של פסוקים רבים למדי, כנראה מאותה יד שספררה את כה"י בספרות רומיות. בכתיבות לאטיניות מהמאה הטי"ו או מהתחלת המאה הטי"ז נוספו הנהגות שוליים וכותרות. בע"ב של דף-המגן שבראש כה"י ציון בעלים בכתב גס: דוד קסקלן.

- * קלף בעובי בינוני ודק, חורים ותפרים.
- * צבע הדיו חום כהה. בעמודים שונים של צד בשר בלבד נספגה הדיו סביב האותיות.
- * בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס בסוף ספר נחמיה — האחרון לפי סדרו המקורי של כה"י — שבו 2 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים.
- * ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון חום או שחור; כל עמוד לחד.
- * ממדים: 370–373 × 315–318 (236–241 × 197–200) מ"מ; 2 עמודות. 22 שורות כתובות, 23 שורות משורטטות.
- * צבע הניקוד והטעמים זהה לצבע הטקסט.
- * תיבות-הפתיחה והתחלת נוסח-הסיום של הסופר כתובות באותיות גדולות. שם הסופר הנקרה בטקסט מעוטר (א153, א180, א208).

קולופון אני יצחק ב"ר אביגדור כתבתי זה העשרים וארבע ל"ר
שלמה בן הנדיב ר' משה שנת חמשת אלפים וארבעים
וארבעה לביריאת (!) עולם המקום יזכהו ללמוד בו הוא
וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות:
חזק ונתחזק יצחק הסופר לא יזק לא היום ולא לעולם עד
שיעלה חמור בסולם שיעקב אבינו חלם: 151r

5044 de la Création

1284

ה'מ"ד

ROME¹רומא¹

écrit par YEHOANATAN b. AVIÉZER ha-COHEN
de FERRARE²

כתב יהונתן בן אביעזר הכהן מקהל פראצ'א

Chapitre sur la rétribution de NAHMANIDE (ff. 59r-64r).

שער הגמול מאת משה בן נחמן (א59-א64).

10 folios (ff. 59-68).

10 דפים (59-68).

Le lieu d'origine a été effacé mais on peut encore lire MAGDIEL qui désigne ROME. Les autres manuscrits du même scribe ont d'ailleurs été écrits à ROME.¹ Le scribe a complété, sur un cahier séparé, la copie commencée par une autre main (2 cahiers; ff. 39v-58v) de l'ouvrage de NAHMANIDE. YEHOANATAN n'en a écrit que sept folios (ff. 59r-64r), et une main différente, mais également italienne, a écrit dans la seconde moitié du cahier la *Dissertation sur l'Âme* d'Al-FARABI dans la traduction de ZACHARIE b. ISAAC (ff. 64v-67v). Le dernier folio du cahier, blanc, n'a pas été numéroté. Ces textes ont été reliés à la suite d'un autre manuscrit (contenant le *Sefer Yetsira* et divers commentaires kabbalistiques, ff. 1v-34v), lequel était encore en 1618 un volume séparé comme le prouve la signature de CARRETTO au f. 34r. Toutefois l'ensemble des textes du ms. 763 sont de mains italiennes contemporaines de celle de YEHOANATAN.— Au f. 67v, signatures de censeurs: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO 1595, "Visto per me Gio<VANNI> DOMINICO CARRETTO 1618".— Cotes anciennes: dans un cercle, "151" suivi des titres latins des œuvres (f. 1v); "soixante quatorze" avec le paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 67v); "13" sur "pag. 9" (f. 1r); "Heb. 255" du Catalogue de 1739 suivi d'une longue note de CARMOLY, complétée par S. MUNK (folio de garde papier). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

המעתיק השלים על-גבי קונטרס נפרד העתקה מיד אחרת, שנפסקה באמצע החיבור (ב39-ב38; שני קונטרסים). העתקתו החזיקה את מחצית הקונטרס ועוד עמוד (א59-א64); במחצית השנייה העתיקה יד אחרת, אף היא איטלקית, את מאמר במהות הנפש מאת אלפראבי בתרגום זכריה בן יצחק (ב64-ב67). הדף האחרון, שאינו מסופר, ריק. כה"י כרוך עם כ"י אחר, ספר יצירה עם פירושים שונים (ב34-א), שהיה כנראה כרך נפרד עוד בשנת 1618, כפי שמוכיחה חתימת הצנזור בסופו (א34). כל היחידות הללו נכתבו בכתיבה איטלקית בערך מאותה תקופה. חתימות צנזורים מן השנים 1595 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * Parchemin fin, sans trous ni coutures.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.
- * Quinion commençant par la fleur.
- * Piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto: mais notre scribe n'a pas utilisé cette piqûre (à 33 lignes) et il a réglé à la pointe sèche le cadre seulement (les lignes ne correspondent pas des deux côtés du folio), deux folios à la fois, en commençant sur le côté fleur (ff. 59→60, 62→61, 63→64). Dans la seconde moitié du cahier, on trouve la réglure faite par le second scribe (réglure complète à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté chair) et elle transparait au f. 64r écrit par notre scribe.

- * קלף דק ללא חורים או תפרים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.
- * קונטרס אחד, שבו 5 גליונות; הקונטרס מתחיל בצד שיער.
- * ניקוב בשוליים החיצוניים; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א, אך המעתיק לא השתמש בניקוב זה, אשר נועד ל-33 שורות, אלא שרטט מסגרת בלבד (השורות שמשני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו) ע"י חריטה; כל שני דפים כסדרם בקונטרס בבת-אחת, בצד שיער (59→60, 62→61, 63→64). המחצית השנייה של הקונטרס שורטטה ע"י המעתיק האחר. בעמוד האחרון של כתיבת הסופר שלנו (א64) נשקף השרטוט של המעתיק האחר (שרטוט מלא ע"י חריטה; כל דף לחוד, בצד בשר).

1. שם המקום נחקק, אך עדיין ניתן לקרוא את הכינוי מגדיאל, המתייחס לרומא; השווה פרקי דרבי אליעזר, פרק לח, ורש"י לסוף פרשת וישלח. אף יתר כה"י מידי אותו מעתיק הרשומים אצל פריימאן (ראה הערה 2) נכתבו ברומא. לעומת זאת טעה פריימאן (שם) בציינו את פירארה כמקום העתקת כ"י זה.

2. Freimann, Italy, n° 218.

* Dimensions: 239–240 × 180–183 (167–168 × 121–124) mm, à longues lignes, 32 à 40 lignes écrites à la page avec la dernière ligne au-dessous de cadre réglé.
 * Tout le texte est du même module.
 * Reliure de parchemin souple à dos plat.

* ממדים: 239–240 × 180–183 (167–168 × 121–124) מ"מ. עמודה אחת. 40–32 שורות כתובות (השורה האחרונה כתובה מחוץ למסגרת).
 * אין תיבות-פתיחה גדולות.

קולופון זה השער נקרא שער הגמול והוא שער האחרון מספר תורת COLOPHON

האדם אשר חיבר הרב רבינו משה ברבי נחמן מגירונא ז"ל
 וצוק"ל על ידי אני הכותב יהונתן בר' אביעזר הכהן
 שלי"ו³ אשר היה מקהל פּררא ונשלם בליל יציאת המלכה
 ליל יום א' י"ב באייר⁴ של שנת ג'אל"י יח"י⁵ <איוב יט:כה> לפרט

64r

לאלף השישי⁶ בעיר {רומא} רבתי הנקראת {מגדף} אל⁷ א64

3. שיחיה לאורך ימים ושנים.

4. י"ב באייר חל בשבת; התאריך כנראה התייחס לשבת ("ליל יציאת המלכה").

5046 de la Création

1286

ה'מ"ו

<Ashkenaz>

<אשכנז>

écrit par ISAAC b. BAROUKH, le scribe¹
pour JACOB et JUDA, fils de JOSEPH

כתב יצחק בן ברוך הסופר
בשביל יעקב ויהודה בני יוסף

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accompagnée de la massore (ff. 5v-622r).

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה (ב5-622א).

616 folios (ff. 5-76, 78-300, 302-622).— Deux folios, sans doute enluminés, ont disparu au début du Lévitique (f. 77) et au début de Jérémie (f. 301). Les folios blancs, en début et en fin de livres, sont nombreux: ff. 5r, 161r, 300v, 344v, 345v, 446v, 447r, 622v.

616 דפים (5-76, 78-300, 302-622).— חסרים 2 דפים של התחלות ספרים (שהיו בוודאי מקושטים): התחלת ויקרא (דף 77) והתחלת ירמיה (דף 301). א, 161, 300, 344, 345, 446, 447 ו-622 הם עמודים ריקים בסוף ספרים או בראשם.

Le colophon donne la date de 4046, qu'il faut sans aucun doute corriger en 5046/1296: d'ailleurs, le 17 sivan tombait bien un mardi en 5056. En revanche, la péricope citée ne s'accorde pas, à notre connaissance, avec le 17 sivan. Tous les caractères codicologiques de ce manuscrit indiquent bien, de toutes façons, qu'il a été écrit dans la seconde moitié du XIIIe siècle.— Les deux folios manquants (ff. 77 et 301) ont été remplacés à une époque assez ancienne par deux folios de parchemin écrits de la main de HAYYIM, car ce nom est orné au f. 301v. La massore manque dans ces deux folios, et seules les deux premières colonnes du f. 77 portent les voyelles et signes de cantilation. Au début, a été ajouté un binion de parchemin (ff. 1-4) sur lequel ont été transcrites, dans une écriture carrée ancienne, des listes de lectures prophétiques, de péripopes et des notes sur le calendrier (ff. 1v-4r). Au f. 1v, d'une main italienne cursive, liste des psaumes et une note de possession de MENAHEM de FANO (dans les Marches).— Signature de censeur: "Revisus per me LAURENTIUM FRANGUELLUM 1575" aux ff. 133r, 446r, 622v.— Cotes anciennes: description du manuscrit en latin et, barrée, cote "YY I n° 6", par R. SIMON, autre note en italien suivie de "A E I" (premier contreplat): "Suppl. hébr. n° 3" de la main de S. MUNK (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

שני הדפים החסרים (77, 301) הושלמו בתקופה קדומה למדי, כנראה בידי מעתיק אחד, ששמו היה חיים לפי עיטור מלה זו בדף 301. בדף 77 מנוקדות ומוטעמות רק 2 העמודות הראשונות; בשני הדפים לא הועתקה המסורה. דפים 1-4 הם קונטרס שנוסף בראש כה"י, אשר הועתקו בו בכתובה מרובעת קדומה רשימות הפטרות, קריאות התורה במועדים וענייני לוח (ב4-א); בראשו רשימת מזמורי תהילים בכתב רוט איטלקי (א). ציון בעלים: "שלי מנחם יא"ב ישר"ו מפאנו" (א). חתימות צנזור משנת 1575 (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin d'épaisseur moyenne, avec trous et coutures: on ne distingue pas la fleur de la chair.

* Encre brun sombre s'éclaircissant quelquefois au brun, légèrement corrosive aux endroits où le parchemin est plus fin.

* Quaternions, plus neuf ternions et neuf binions dont quelques-uns sont en fin de livres. Réclames horizontales au bas des cahiers. [Les titres courants en petits caractères, en haut à gauche, sont d'une main et d'une encre qui ressemblent à celles du scribe, et qui est peut-être celle des ff. 1-4. Les titres courants, écrits en grands caractères à l'encre rouge dans Samuel et les Rois, sont dans une graphie qui, elle aussi, ressemble beaucoup

* קלף בעובי בינוני עם חורים וחפרים. אין להבחין בין צד שיער לצד כשר.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. כאשר הקלף דק, הדיו מאכלת במקצת.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט ל-9 קונטרסים, שבהם 3 גליונות, ו-9 קונטרסים, שבהם 2 גליונות (מקצתם בסופי ספרים). שומרי קונטרסים מאוזנים. [הכתורות ככתב זעיר בראשי הדפים משמאל כתובות בדיו ובכתב דומה לכתב הסופר, אולי מידי אותה יד שכתבה את ארבעת הדפים הראשונים שנשפחו לכה"י. הכתורות בכתב גדול בדיו אדומה בראשי עמודים של ספר שמואל ומלכים דומות אף הן לכתב

à celle du scribe; ceux qui se trouvent dans Ézéchiél, au contraire, sont nettement postérieurs.]

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, doubles pour les lignes particulières, tout le cahier plié en commençant sur le folio recto. Réglure, page par page, à la mine de plomb noire (brune à partir du f. 619).

* Dimensions: 471-475 × 335-337 (284-287 × 208-211) mm, en trois colonnes, 28 lignes écrites pour 29 lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantilation et la massore sont de la même encre que le texte.

* Au début de quelques livres (Genèse, Exode, Samuel, les Rois, Ézéchiél, Isaïe, les Douze Petits Prophètes et Ruth), les premiers mots, écrits en très grand module, sont peints en or et encadrés dans des panneaux de couleur rehaussés d'or. Le premier mot des autres livres et des péripécies, en grand module, porte le même genre d'enluminure, un peu moins élaboré. Le premier mot de chaque Psaume est écrit également en grand module et quelquefois décoré. La fin des Nombres est écrite en forme de dessin. Le nom du scribe lorsqu'il se rencontre en début ou en fin de ligne est décoré d'un dessin à l'encre brune (f. 141r) ou de couleur (f. 157r).

* Reliure remontée dont il reste les plats de cuir brun plus ou moins usé, sur ais de bois largement biseautés à l'intérieur au milieu des trois côtés. Décor avec large encadrement de fers à entrelacs juxtaposés; dans le compartiment central, un losange posé sur la pointe et décoré de petits fers. L'intérieur du losange est décoré de petits fers à fleurs et à feuilles, et d'un motif central de quatre écoinçons juxtaposés. Dos à sept nerfs avec filets croisés dans les entrenerfs. Large trancheffe blanche moderne. Traces de quatre fermoirs s'accrochant au verso.

הסופר. כותרות מעין אלו בראשי עמודים בספר יחזקאל הן ללא ספק מאוחרות.]

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור (מדף 619 עד הסוף בעפרון חום); כל עמוד לחוד.

* ממדים: 471-475 × 335-337 (284-287 × 208-211) מ"מ. 3 עמודות. 28 שורות כתובות, 29 שורות משורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.

* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה זהים לצבע הדיו של הטקסט.

* בראש ספרי בראשית, שמות, שמואל, מלכים, יחזקאל, ישעיה, תרי-עשר ורות (התחלת כתובים) יש תיבות-פתיחה מוזהבות ושערים מפוארים, המצוירים ומקושטים בצבעים ובוהב. בראשי שאר הספרים ובראשי הפרשיות כתובות תיבות-פתיחה מוזהבות בתוך לוחיות צבעוניות. לרוב מזמורי תהילים תיבות-פתיחה באותיות גדולות בלתי-מקושטות; רק אחדות מקושטות. סוף במדבר כתוב בצורת עיטורים. שם הסופר שנקרא בטקסט בקצה השורה עוטר ע"י ציור בקולמוס (א141) ובצבעים (א157).

קולופון חזקני ואמצני ומתורתך תלמדני ומעפר תרוממני ובסוכתך
תצפוני (!): אני יצחק בר רבי ברוך הסופר נ"ע כתבתי זה
הספר שנק' עשרים וארבע אל שני אחים ושמו ר' יעקב
בה"נ ר' יוסף ושמו רבי יהודה בן הנדיב רב' יוסף אי"ש
חי"ל: סיימתי ש"ל יום ג' פרש' במדבר בעשר' ה' ושבעה
לירח סיון שנת ארבעת אלפים וארבעים וששה לבריאת
עולם: המק' יזכ' לזרעם ולזרע זרעם בעגל ובזמן קריב
ואמרו אמן: 446

446r

2. השווה קולופון 1, 6.

3. יש לתקן "המשת אלפים" ולהשלים את היום בחודש כדלעיל, ולא "בעשר" (ים) ושבעה. כפי שמתחייב מציון היום בשבוע. עם זאת יש קושי בציון פרשת השבוע; לפי המנהג המקובל קוראים את פרשת במדבר לפני שבועות (ראה: רמב"ם, הלכות תפילה י"ב ועוד). מכל-מקום, התכונות הקודיקולוגיות מעידות בבירור, שכה"י עשוי היה להיכתב באמצע המאה הי"ג לכל המוקדם, ולפיכך מן הנמנע, כי נשמטו המאות מציון האלף הרביעי, והתאריך אמנם צ"ל ה'מ"ו.

5046 de la Création

〈Ashkenaz〉

écrit par ISAAC, le scribe, b. JACOB¹

pour un personnage non identifié

1286

ה'מ"ו

〈אשכנז〉

כתב יצחק הסופר בן יעקב

בשביל אדם בלתי-ידוע

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accompagnée de la massore, en trois tomes; tome I: le Pentateuque (ff. 2r-144v); tome II: les Premiers Prophètes, Jérémie, Isaïe et Ézéchiel (ff. 1r-231v); tome III: les Douze Petits Prophètes et les Hagiographes (ff. 1r-192r).

562 folios (tome I: ff. 2-135, 140-144; tome II: 1-231; tome III: 1-192).— Il manque dans le tome I le folio du début et quatre folios entre les ff. 135 et 136. Ce beau manuscrit est un peu défraîchi au début du tome I. Dans le tome III, les ff. 46-48 ont été en partie mutilés.

Le texte qui manquait dans le tome I a été complété par une main postérieure (sur parchemin, ff. 1, 136-139). Le manuscrit était à l'origine en un seul volume et lors de la division en trois tomes, on n'a pas respecté l'unité des cahiers: ainsi, on trouve à la fin du tome I le premier folio d'un cahier dont la suite se retrouve au début du tome II; les quatre premiers folios d'un quaternion terminent le tome II tandis que le tome III débute par les quatre derniers feuillets de ce même cahier. La fin d'Ézéchiel se trouvant sur la première colonne du folio où commencent les Douze Petits Prophètes, la main postérieure, qui avait complété le tome I, a recopié ce texte sur un folio (parchemin) ajouté à la fin du tome II, de sorte que les dernières lignes d'Ézéchiel sont écrites deux fois: à la fin du tome II et au début du tome III. Le scribe déclare dans le colophon avoir reçu son salaire d'un personnage dont il ne donne pas le nom.— Dans le tome III, au f. 192r, marque de possession de BENJAMIN b. SALOMON. Au f. 192v, acte dressé en 5261 / 1501 par MATATIA b. SAMUEL TREVES, attestant la vente du manuscrit par ÉLIE b. RAPHAËL, résidant à JÉRUSALEM. LOEB b. HAYYIM et ÉLIE b. RAPHAËL, héritiers de l'orphelin RAPHAËL b. SALOMON, ont décidé de vendre le manuscrit afin de payer la dette de RAPHAËL b. SALOMON, lequel devait dix pièces d'or à JOSEPH b. MARDOCHEE, chacun des héritiers vendant sa part du manuscrit pour cinq pièces d'or. Au même folio, acte de vente par DINA, fille de MENAHEM COHEN, à HISQIYA b. JACOB, avec la signature de ABRAHAM b. YOMTOR.— A la fin du volume III, une mauvaise traduction latine du colophon et une paraphrase du dernier mot du texte biblique.— Cotes anciennes: pour les trois volumes, au centre du plat supérieur, ex-libris des Jésuites de COLOGNE: "Collegii Societatis Jesu Colonia" et "Suppl. Hebr. n° 5" (I, II et III) de la main de S. MUNK; sur la tranche un reste de chiffres: "G. 35, 36 ou 37" et les lettres "Bibliae" (?). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה בשלושה כרכים; כרך א: תורה (2א-144ב); כרך ב: נביאים ראשונים, ירמיה, ישעיה, יחזקאל (1א-231ב); כרך ג: תרי"עשר וכתובים (1א-192א).

562 דפים (2-135, 140-144; 1-231; 1-192).— בכרך א חסרים דף אחד בראש וארבעה דפים בין 135 לבין 136. כה"י הנאה הוכתם במקצת בראש כרך א. בדפים 46-48 בכרך ג חתכים אחדים.

הטקסט החסר בכרך א הושלם מאוחר יותר (על-גבי קלף, דפים 1, 136-139). מלכתחילה היה כה"י כרוך בכרך אחד; כדי לחלק אותו לשלושת הכרכים פיצלו את קונטרסי-המעבר, חתכו את גליונותיהם והרכיבו מחדש באופן מלאכותי: בסוף כרך א דף ראשון של קונטרס השייך לראש כרך ב; מחציתו הראשונה של קונטרס כרוכה בסוף כרך ב, ואילו מחציתו השנייה בראש כרך ג. לפי סוף יחזקאל נכתב בטור הראשון של הדף שמתחילים בו תרי"עשר (התחלת כרך ג). הוסיף משלים כה"י דף בסוף כרך ב, ובו העתיק בשנית את סוף יחזקאל. המעתיק אמנם לא נקב בשם הבעלים, אך ע"פ הקולופון מחזור, שאכן כתב את כה"י לזולתו וקיבל את שכרו. ציון בעלים: בנימן בן שלמה (כרך ג, 192א). שטר-מכר משנת רס"א/1501 בחתימת מתתיהו (ה) בן שמואל טרייווש, בשם אליה בן רפאל, שישב אותו זמן בירושלים; הוא וליווא בן חיים ירשו את כה"י מידי היתום רפאל בן שלמה, והסכימו למכרו תמורת 5 "זהו" (ב"ס) רינוס" לכל אחד מהם, כדי לסלק את חוב המוריש ליוסף בן מרדכי בסך עשרה זהובים (כרך ג, 192ב). שם גם שטר-מכר נוסף בחתימת אברהם בן יום טוב: דינה בת מנחם כהן מכרה את כה"י לחזקיהו (ה) בן יעקב. מתחת לקולופון נכתב תרגומו בלאטינית.

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures; on ne distingue pas la fleur de la chair, sauf sur quelques folios.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Quaternions, mais on trouve, dans le tome I, un sénion à la fin de l'Exode et un autre à la fin du Pentateuque, et, dans le tome III, deux ternions: un à la fin des Prophètes et un autre en fin de manuscrit. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers.

* Piquûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto; piquûres doubles pour les lignes particulières et pour la massore. Réglure à la mine de plomb, dont le tracé apparaît quelquefois sous l'aspect de pointe sèche, alternativement noire ou brune, page par page.

* Dimensions: $386-391 \times 320-330$ ($258-262 \times 215-218$) mm, en trois colonnes (deux colonnes pour Job, les Proverbes et les Psaumes), 28 lignes écrites à la page pour 29 lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 2 ou 3 lignes dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantilation et la massore sont d'une encre très semblable à celle du texte.

* Les premiers mots des livres bibliques sont écrits en très grand module et décorés. Le colophon est écrit en grand module. La fin des livres est en forme de dessin. La massore est exécutée quelquefois en motifs zoomorphes (tome II, ff. 40r, 104v) ou géométriques.

* Reliure probablement allemande, du XVIe siècle; les trois volumes sont en porc sur ais de bois très fortement biseautés à l'intérieur sur les trois côtés, et à l'extérieur au milieu de chacun des bords. Décor à froid fait de six rectangles successifs décorés de fers différents: trois à feuillage et volutes, deux avec têtes: le rectangle central, outre des volutes, a été évidé plus tard et garni d'une image pieuse coloriée et bordée d'un encadrement doré.

* קלף בעובי דק ובינוני עם חורים ותפרים. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר (פרט לדפים בודדים).

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לשני קונטרסים בכרך א, בסוף ספר שמות ובסוף החומש, שבהם 6 גליונות, ושני קונטרסים בכרך ג, אחד בסוף נביאים ואחד בסוף כה"י, שבהם 3 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים.

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות ולמסורה; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון חרט בצבע חום ושחור לסירוגין; כל עמוד לחוד.

* ממדים: $330-320 \times 391-386$ ($218-215 \times 262-258$) מ"מ. 3 עמודות (בספרי אמ"ת 2 עמודות). 28 שורות כתובות, 29 שורות משורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 2-3 שורות בשוליים התחתונים.

* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה דומה מאוד לצבע הדיו של הטקסט.

* תיבות-הפתיחה של הספרים כתובות באותיות גדולות מאוד ומעוטרות מעט בכפריקהן. הקולופון כתוב באותיות גדולות. סופי ספרים כתובים בצורת עיטורים. המסורה כתובה לפעמים בצורת בעלי-חיים (כרך ב, דפים 40א, 104ב) או בצורת עיטורים גיאומטריים.

Dos à quatre nerfs doubles appuyés de filets. Tranchefile blanche et bleue enchassée dans la reliure. Tranche rouge, et deux fermoirs de cuivre ciselé (intacts pour un seul volume). Les trois volumes paraissent semblables, mais leur protection sous une toile retenue par un contreplat de papier collé empêche de l'affirmer et de voir comment se fait la fixation aux ais.

קולופון אני יצחק הסופר בר' יעקב וצ"ל כתבתי עשרים וארבעה

ספרים מבראשית עד ויעל: בלא תרגום: וסיימתים ביום

עשרים וארבעה לירח אלול שנת חמשת אלפים וארבעים

וששה לבריאת עולם וקבלתי שכרי משלם המקום יזכה

להגות בו הוא וזרעו עד סוף כל הדורות אמן ואמן סלה:

tome III, 192r

כרך ג, 192א

5048 de la Création

<Ashkenaz¹>écrit par HAYYIM b. MEÏR ha-LÉVI¹

pour JOSEPH b. ...

1288

ה'מ"ח

<אשכנז>

כתב חיים בן מאיר הלוי

{ } בשביל יוסף בן { }

Le Grand Livre des Préceptes de Moïse de COUCY
(ff. 3r-358r).

ספר מצוות גדול מאת משה מקוצי (א3-358א).

550 folios (ff. 3-7, 9-48, 50-55, 57-349, 355-366, <366 bis>, 367-442, <442 bis>, 443-558. — Il manque deux folios au début (il reste un talon du second folio). Il manque également les ff. 8, 49 et 56 (diplôme). Trois folios, présumés blancs, ont disparu après le f. 333 (il en reste les talons). Il manque aussi un cahier entier après le f. 349. Les marges inférieures de certains folios ont été entaillées.

550 דפים (3-7, 9-48, 50-55, 57-349, 355-366 + <1>, 367-442 + <1>, 443-558). — חסרים שני דפים בראש (נותר בדל של הדף השני), דף 8 ודפים 49 ו-56 (גליון); 3 דפים שהיו כנראה ריקים מעיקרם נחתכו בסוף מצוות עשה (אחרי 333), אך נותרו בדלים; כן נחתך קונטרס שלם אחרי 349. השוליים התחתונים התוכים לפעמים.

Un manuscrit de Paris (I, 15) contient la seconde partie du texte que nous avons ici en entier, écrite par HAYYIM b. MEÏR ha-Lévi en 1290. Le lieu d'écriture n'est pas mentionné, mais la première partie du même manuscrit (I, 19) est de la main d'un autre scribe, écrivant à la demande de la même personne trois ans plus tard, à SERRES (Hautes Alpes) ou à SIERRE (Valais). Le texte manquant a été recopié par l'un des possesseurs du volume, JOSEPH b. QALONYMOS, en 1528 (ff. 1-2, 8, 49, 56, 352-354; cf. I, 179). Le même JOSEPH b. QALONYMOS a gratté dans le colophon le nom des possesseurs primitifs pour inscrire le sien. Le f. 350 a été écrit par une main plus récente. Les gloses sont nombreuses, dans une écriture plus fine et plus cursive que celle du scribe. D'autres gloses sont de la main de JOSEPH b. QALONYMOS et d'autres mains dont certaines sont plus récentes. Au f. 354v, JOSEPH b. QALONYMOS mentionne avoir acheté le volume à ÉZÉCHIEL dans la communauté de POZNAN. Sur le même folio, une note d'achat datée de 5384 / 1623/4. — Au f. 558r, signature de JACOB LIPSCHÜTZ, dans une écriture ashkenaze récente, et d'autres marques de possession peu lisibles. Au f. 1, un sceau non identifié.

הדפים החסרים מן הטקסט הושלמו בידי הבעלים יוסף בן קלונימוס בשנת 1528 (דפים 1-2, 8, 49, 56, 352-354; השווה I, 179). דף 350 הושלם ביד מאוחרת יותר. הנהגות רבות בכתב ועיר, רהוט יותר; הנהגות מידי המשלים ומעט מידיים אחרות. מהן מאוחרות. ציוני בעלים: המשלים קנה את כה"י מידי "יחזקאל בק"ק פוזנא" (354ב); "קניתי זה הספר שפ"ד (1623/4) לפ"ק" (שם); יעקב ליפשיץ (558א); בכתיבה אשכנזית מאוחרת; ציונים אחרים. שאינם ניתנים לקריאה.

- * Parchemin d'épaisseur fine et moyenne avec de nombreux trous mais peu de coutures.
- * Encre brune s'assombrissant vers la fin du manuscrit.
- * Quaternions, plus un cahier de sept diplômes à la fin, commençant par la fleur. Réclames horizontales, décorées simplement, au bas des cahiers.
- * Piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Il se peut qu'il y ait eu des piqûres doubles pour les lignes particulières, comme c'est le cas dans le manuscrit de Paris écrit par le même scribe, et que ces piqûres aient été rognées.

- * קלף דק ובינוני. חורים רבים, מעט תפרים.
- * צבע הדיו חום; בסוף כה"י צבעה חום כהה.
- * בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שבו 7 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי קונטרסים מאווננים מעוטרים.
- * ניקוב בשוליים החיצוניים; כל קונטרס בבת אחת, מקופל, מצד ע"א. ייתכן, שהיה ניקוב כפול לשורות מיוחדות, כמו

1. כ"י פאריס 370. héb. (I, 15), מצוות עשה מתוך סמ"ג, נכתב אף הוא בידי סופר כ"י זה בשנת 1290 (Zunz & Freimann, n° 345). 15 כרוך עם I, 19, המחזיק את החלק הראשון של החיבור (מצוות לית) ואשר הועתק בשביל אותם הבעלים ע"י סופר אחר שלוש שנים לאחר-מכן בשיירה; השווה: I, 15 ו-I, 19.

Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

* Dimensions: 313–315 × 235–237 (200–203 × 148–149) mm, en deux colonnes, 34 à 36 lignes écrites pour 35 à 37 lignes réglées.

* Les premiers mots sont en grands caractères carrés, dont certains décorés à la plume. Les fins de livres sont disposées en forme de dessins géométriques.

* Reliure moderne en mouton de teinte noire. Dos plat et titre doré.

בכ"י פאריס של אותו סופר (I, 15), אולם הוא נחתך. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

* ממדים: 313–315 × 235–237 (200–203 × 148–149) מ"מ. 2 עמודות. 34–36 שורות כתובות, 35–37 שורות משורטטות.

* תיבות-הפתיחה באותיות מרובעות גדולות, אחדות מהן מעוטרת בקולמוס. סופי הספרים כתובים בצורת עיטור גיאומטרי.

קולופון I אני חיים בה"ר מאיר הלוי כתבתי ספר המצות זה לר' יוסף
בן {(מהר"ק)} (בן מהר"ר קלונימוס שלי"ט)² וסיימתי אותו
כ"ג ימים באייר שנת חמשת אלפים וארבעים ושמונה
לבריאת עולם יהי רצון שיהגה בו הוא ובניו ובניו עד
סוף כל הדורות אמן ואמן סלה חזק ברוך הנותן ליעף
כח 333v

קולופון II אני חיים בן החבר ר' מאיר הלוי סיימתי זה הספר ממצות
לא תעשה שבח לאל האומר ועושה 558r

2. התוספת על-גבי שם האב שגורר ומעליו היא מידי הבעלים שהשלים את כה"י (ראה I, 179).

5050 de la Création

1289

ה'ן

<Italie>

<איטליה>

écrit par JUDA b. ISAAC² et deux autres scribes
pour MOÏSE b. DANIEL

כתבו יהודה בן יצחק? ושני מעתיקים אחרים
בשביל משה בן דניאל

(1) Commentaire de DAVID QIMHI sur les Psaumes
(ff. 1v-127v); (2) commentaire de NAHMANIDE sur
Job (ff. 127v-182r).

(1) פירוש תהילים מאת דוד קמחי (ב1-127); (2) פירוש
איוב מאת משה בן נחמן (ב127-182א).

183 folios (ff. 1-183).— Il manque deux folios
(il y a des traces de talons): un entre les ff. 49 et 50
et un autre entre les ff. 52 et 53. Ont aussi disparu:
un cahier entre les ff. 30 et 31 (milieu du Psaume
XXII jusqu'à la fin du Psaume XXXV) et un autre
cahier entre les ff. 179 et 180 (Job XXXI, 34 jusqu'au
début du chapitre XLI); un folio présumé blanc
(dont il reste le talon) manque encore entre les
ff. 182 et 183. Traces d'humidité sur les premiers
folios du manuscrit. Le f. 145 a été déchiré et
réparé en partie.

183 דפים (1-183).— חסרים דף אחד בין דף 49 לבין
דף 50 ודף אחד בין 52 לבין 53, אך נותרו מהם שרידי
בדלים; כן חסרים קונטרס בין 30 לבין 31 (תה' אמצע כב
עד סוף לה); קונטרס בין 179 לבין 180 (איוב לא:לד
עד התחלת מא); ודף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו,
בין 182 לבין 183, אך נותר ממנו בדל. עקבות לחות
בדפים הראשונים. דף 145 נחתך ותוקן במקצת.

M. SCHWAR, dans la notice à ce manuscrit,² a mal lu la date
de la copie.— Le manuscrit est l'œuvre de trois scribes: le
premier (ff. 1v-31v) a écrit dans une écriture proche du type
séfarade, alors que la suite du manuscrit est écrite dans des
graphies nettement italiennes. Le deuxième scribe a écrit
les ff. 32r-50r, et JUDA b. ISAAC, l'auteur du colophon,
les ff. 50v à la fin. Le passage de l'écriture séfarade à
l'écriture italienne se fait au premier folio d'un cahier: le
premier scribe, écrivant le f. 31 sur un cahier déjà préparé
pour les deux autres scribes, s'est conformé à cette réglure,
passant ainsi de 31 à 28 lignes. Les différences entre
les deux écritures italiennes sont minimes.— Gloses margi-
nales de mains diverses. Une main récente a écrit dans les
marges quelques notes concernant surtout le texte
manquant.— Les entreplats (quatre folios) sont formés de
fragments d'un manuscrit latin sur parchemin (Saint Luc)
en écriture gothique avec initiales décorées, datant de la fin
du XIIIe ou du début du XIVe siècle. Aux ff. 178v et 182v,
notes en écriture latine très effacées. On lit toutefois au f. 178v,
tout en bas à gauche, une note donnant les limites de la
lacune: "manque entre 178 et 179". Au f. 183r, titre de
l'œuvre en latin. Signature des cahiers en lettres latines,
allant de gauche à droite.

הועתק בידי 3 מעתיקים: המעתיק הראשון (ב1-31) כתב בכתיבה
הנוטה לטיפוס הספרדי. המשך כה"י כתוב בכתיבה איטלקית
מובהקת; המעתיק השני כתב דפים 50א-50א, והסופר יהודה בן
יצחק, בעל הקולופון, כתב דפים 50 עד הסוף. המעבר בין
הכתיבה ה"ספרדית" לכתיבה האיטלקית הוא באמצע קונטרס;
המעתיק הראשון כתב את הדף הראשון בקונטרס (31), ששורטט
כולו בשיטתם של שני המעתיקים האחרים, ובהתאם לכך אף שינה
את מספר השורות. ההבדלים בין שתי הכתיבות האיטלקיות קלים
ביותר. הגהות-שוליים מידיים שונות. יד מאוחרת רשמה הערות
אחדות, בעיקר על הטקסט החסר. בראש כה"י ובסופו 4 דפי-מגן
מתוך כ"י לאטיני (לוקאס) בכתיבה גוטית, מסוף המאה ה"ג או
מהתחלת המאה ה"ד. ספירת-קונטרסים באותיות לאטיניות
משמאל לימין.

* Parchemin d'épaisseur moyenne, avec trous et
coutures.

* Encre brun sombre, plus sombre pour le premier
scribe et s'éclaircissant au brun pour les deux autres
scribes.

* קלף בעובי בינוני עם חורים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה; הצבע כהה יותר אצל הסופר
הראשון, ואצל הסופר השני והשלישי לעתים חום.

1. Cat. gén. in-8°, III, p. 72.
2. Freimann, Italy, n° 259.

* Quinions, plus un ternion à la fin, commençant par la fleur. Réclames horizontales au bas des cahiers (pour le premier scribe, une seule réclame, décorée).

* Pour le premier scribe: aucune trace de piqûres. Réglure à la pointe sèche, folio par folio, côté verso. Pour les second et troisième scribes: piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

* Dimensions: $256-260 \times 188-191$ (premier scribe: $181-182 \times 113-117$; autres scribes: $181-185 \times 110-115$) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées pour le premier scribe (28 lignes au f. 31), 28 lignes écrites pour autant de lignes réglées pour les deuxième et troisième scribes.

* Les premiers mots sont écrits en grands caractères carrés par le premier scribe. Dans la copie de JUDA b. ISAAC et celle du second scribe, tout le texte est du même module.

* Reliure de basane brune, sur aïs de bois, en mauvais état; tout autour un filet à froid est aujourd'hui à peu près effacé. Dos à quatre nerfs soulignés de hachures dorées; les entrenerfs sont décorés d'une rosace égale-

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לאחרון, שבו 3 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים (הסופר הראשון כתב רק שומר אחד, מעוטר).

* סופר 1: אין כל שרידי ניקוב. שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, כע"ב. — סופרים 2—3: ניקוב בשוליים החיצוניים; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

* ממדים: $256-260 \times 188-191$ מ"מ (סופר 1: $181-182 \times 113-117$ מ"מ; סופרים 2—3: $181-185 \times 110-115$ מ"מ). עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות אצל סופר 1 (28 בדף 31), 28 שורות כתובות ומשורטטות אצל סופרים 2—3.

* תיבות-הפתיחה אצל סופר 1 כתובות באותיות מרובעות גדולות. אצל סופרים 2—3 אין תיבות-פתיחה.

ment dorée. La pièce de titre est en cuir beige, et le titre est doré. Tranche-file de ficelle montée sur nerfs, sur laquelle le dos est rabattu en coiffe. Les contreplats et les gardes sont constitués par des feuillets d'un manuscrit latin collés en sens inverse du texte (voir au début).

קולופון נשלם זה פירוש תהילים ואיוב בששי בשבת בג' ימ' (ים) COLOPHON
לחודש כסליו שנת ה' אלפים ונ"ו לבריאת עולם וכתבת
אותו אני יהודה בר' יצחק יז"י למורי ר' משה בר' דניאל
השם יוכהו ללמוד הוא וזרעו בו ולהגות בו ולשמור ולעשות
ויקיים עליו ועלי מקרא דכת' לא ימוש ספר התורה הזה
מפיך והגית בו יומם ולילה וגו' 182r

3. שוואב קרא "ול", ולפיכך סבר, שכה"נ כתב בחייו של המחבר (1269); ראה: M. Schwab, *REJ*, XIII (1886), p. 295.
ציון היום בשבוע הולם את שנת ה'ין בלבד.

5050 de la Création

〈Serres en France ou Sierre en Suisse?〉

écrit par HAYYIM b. MÉÏR ha-LÉVI²

pour SAMUEL b. MÉÏR

Le Grand Livre des Préceptes, commandements positifs, de MOÏSE de Coucy (ff. 169r-504r).

334 folios (ff. 169-226, 229-504).— Il manque un folio au début (avant le f. 169) et deux autres (diplôme intérieur d'un cahier) entre les ff. 226 et 229. Il manque encore trois folios, présumés blancs, dont il reste les talons: deux entre les ff. 485 et 486 et un à la fin.

HAYYIM b. MÉÏR a écrit en 1288 cette même œuvre (cf. I, 13); c'est à tort que FREIMANN l'a inclus dans sa liste de scribes italiens.²—Les trois folios manquants (ff. 168, 227 et 228) ont été remplacés et retranscrits par une main italienne, laquelle avait également complété les lacunes de la première partie (I, 19). Le manuscrit est relié avec I, 19 (ff. 2-167), qui contient la première partie de l'ouvrage écrite à SERRES ou SIERRE trois ans plus tôt par un autre scribe pour le même personnage. Dans les marges, nombreuses gloses postérieures d'une main ashkenaze et quelques unes d'une main italienne. Passages grattés. Pour les marques de possesseurs et les censeurs, cf. I, 19.

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, un peu corrosive dans les premiers mots.

* Quaternions, plus un sénion à la fin, commençant par la fleur. Réclames horizontales décorées à la fin des cahiers. [La numérotation des Préceptes est d'une main postérieure.]

* Piqûres dans les marges extérieures, doubles pour les lignes particulières, faites tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Régure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur. Les marges supérieures et inférieures ont été réglées pour accueillir des commentaires qui n'ont pas été écrits.

* Dimensions: 336-337 · 244-246 (205-209 · 147-150) mm, en deux colonnes, 36 lignes écrites pour 37 lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en très grands caractères carrés et le colophon en grands caractères carrés. Plusieurs illustrations. Quelques fins de texte

1290

ה'ן

〈שייראה? צרפת או שווייץ〉

כתב חיים בן מאיר הלוי²

בשביל שמואל בן מאיר

ספר מצוות גדול, מצוות עשה מאת משה מקוצי (169א-504א).

334 דפים (169-226, 229-504).— חסרים דף אחד בראש כה"י (לפני דף 169) וגליון פנימי באמצעו (2 דפים בין 226 לבין 229). 3 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם, נחתכו, אך נותרו מהם בדלים: 2 דפים בין 485 לבין 486 ודף אחד בסוף.

הדפים החסרים הושלמו בכתיבה איטלקית (דפים 168, 227-228) ביד שהשלימה אף את א. 19. כה"י כרוך עם ג. 19 (דפים 2-167). המחזיק את החלק הראשון של החיבור, שנכתב בשיראה שלוש שנים לאחר-מכן בידי סופר אחר בשביל אותו הבעלים. בשוליים נוספו הגהות, רובן בכתיבה אשכנזית ומיעוטן בכתיבה איטלקית. שטר-מכר, ציוני בעלים, מחיקות וחתומות צנורים — ראה ג. 19.

* קלף משוכה בעובי דק ובינוני. חורים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. דיו מאכלת במקצה תיבות-הפתיחה.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחרון, שבו 6 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים. [ציוני הסימנים אינם מידי הסופר.]

* ניקוב בשוליים החיצונים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס ככת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. השוליים העליונים והתחתונים שורטטו לצורך העתקת הגהות ופירושים שלא נכתבו.

* ממדים: 336-337 · 244-246 (205-209 · 147-150) מ"מ. 2 עמודות. 36 שורות כתובות, 37 שורות משורטטות. * תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות מאוד; הקולופון כתוב באותיות מרובעות גדולות.

1. השוה: ג. 19.

2. נכלל על-פי כי זה אצל Freimann, *Italy*, n. 124, שלא בדיוק. השוה: ג. 13. אף הוא סמ"ג, שנכתב בידי סופר זה בשנת 1288.

sont disposées en forme de dessin. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre dans le texte (ff. 284r, 299v, 408v, etc.).

* Reliure: cf. I, 19.

ציורי-עזר אחדים. סיומים אחדים כתובים בצורת עיטור. שם הסופר הנקרה בטקסט מעוטרת (א284, ב299, ב408 ועוד).

קולופון אני חיים בה"ר מאיר הלוי כתבתי זה הספר ממצות עשה לר' שמואל בר' מאיר ז"ל וסיימתי אותו עשרים ושלשה ימים בסיון שנת חמשת אלפים וחמשים לבריאת עולם יהי רצון שיהגה בו הוא וזרעו וזרעו עד סוף כל הדורות אמן
אמן אמן סלה³

485r

א485

3. אחרי הקולופון השלים הסופר את החלק האחרון של החיבור: "חמש מצות עשה שהם מדברי סופרים ומהם מדברי נביאים" (א486-א504). שני דפים שנחתכו, שהיו כנראה ריקים, הפרידו בין גוף החיבור לבין חלק זה.

5051 de la Création

ARLES (Bouches du Rhône, France)

écrit par MARDOCHÉE b. ISAAC

pour MENAHEM b. REUBEN

1291

ה'נ"א

ארלדי (ארל; בוש-די-רון, צרפת)

כתב מרדכי בן יצחק

בשכיל מנחם בן ראובן

Midrash Rabba sur la Genèse, le Lévitique et les chapitres I-V des Nombres (ff. 1v-174v).

174 folios (ff. 1-174).— Plusieurs folios ont été mal reliés, mais correctement numérotés: le f. 84 est placé après le f. 85 et le f. 92 après le f. 93 (diplômes intérieurs dont l'ordre a été inversé); les ff. 171 et 172 sont placés après le f. 168. Il manque deux folios, présumés blancs, à la fin (il en reste les talons). Un assez grand nombre de folios sont tachés. Un passage de *Genèse Rabba*, de caractère messianique, a été gratté au f. 96v.¹

Les gloses et commentaires dans les marges, dans une écriture séfarade cursive, sont peu nombreux. Au f. 1r, marque de possession (?) très effacée de MOÏSE BOTAREL.— La signature des cahiers, en chiffres arabes, a été écrite de gauche à droite.— Au premier folio de garde, une note manuscrite concernant le contenu du manuscrit est datée de mai 1876.— Cotes anciennes: "14" et "14" sur "pag. 79", "Heb. 59" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 3).

* Parchemin d'épaisseur moyenne et forte; la lisière du parchemin apparaît fréquemment; nombreux trous, peu de coutures.

* Encre brun ou brun sombre s'éclaircissant au brun clair.

* Quaternions, commençant par la fleur. Numérotation en lettres hébraïques décorées au bas des cahiers, et pour le dernier cahier, au début du cahier. Le dernier mot (ou les derniers mots) du cahier est repris au début du cahier suivant.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Régure à la pointe sèche, deux folios à la fois, dans l'ordre du cahier, en commençant sur le côté fleur (recto), avec, quelquefois, reprise de la régure sur la quatrième page.

* Dimensions: 317 x 240-248 (220-221) . 165-167 mm, à longues lignes, 34 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

מדרש רבה על בראשית, ויקרא, במדבר א-ה (ב-174).

174 דפים (1-174).— דפים אחדים נכרכו שלא במקומם, אך סופררו כסדרם: דף 84 כרוך אחרי דף 85 ו-92 אחרי 93 (גליונות פנימיים שקופלו כמוהו) ו-171-172 אחרי 168. בסוף כה"י חסרים 2 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם, אך נותרו מהם בדלים. דפים רבים למדי הוכתמו. בדף 96 גורד קטע מבר"ר פר' צח.¹

הנהגות ופירושים מעטים בשוליים בכתובה ספרדית רהוטה. ציון בעלים (?): "ממני זה [.....] משה בוטריל" (וא). ספירת-קונטרסים בספרות נוספה משמאל לימין.

* קלף בעוכי בינוני ועבה. השוליים אינם שלמים או מחוררים בדפים רבים. מעט תפרים.

* צבע הדיו חום כהה או חום, לעתים בהיר.

* בכל קונטרס 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרות בסוף הקונטרס, פרט לקונטרס האחרון, שבו הספירה בראש; המלה האחרונה או המלים האחרונות שבסוף הקונטרס נשנות בראש הקונטרס שלאחריו.

* ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל שני דפים כסדרם בקונטרס בכת-אחת, בצד שיער (ע"א), ולעתים חריטה נוספת בעמוד הרביעי.

* ממדים: 317 x 240-248 (220-221) . 165-167 מ"מ. עמודה אחת. 34 שורות כתובות ומשורטטות.

1. כהדורות תיאודור-אלבק, ברלין תרפ"ט, עמ' 1258-1259, סי' ה; צייק, שם, הלופף הניסחאות; ח' אלבק, מבוא ומפתחות למדרש בראשית רבא, א, ברלין תרצ"א, עמ' 106.

* Les titres et les fins de livres sont en grand module;
les fins de livres sont disposées en forme de dessin. Le
nom du scribe, qui se rencontre dans le texte au f. 88r,
est décoré.

* Demi-reliure en veau au chiffre de Louis-Philippe.

* הכותרות והתימות הספרים כתובות באותיות גדולות.
סופי הספרים כתובים בצורת עיטור. שם הסופר הנקרה
בטקסט מעוטר (א88).

קולופון   אני מרדכי בר' יצחק ז"ל כתבתי זה הספר לנבון המשכיל
ר' מנחם בר' ראובן יצ"ו וסיימתיו בח' באדר שלשנת חמשת
אלפים וחמשים ואחת לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן
בארלדי המקום יזכהו להגות ב"ו ה"א וורעו עד סוף כל
הדורות אמ"ן   174ב

174v

5052 de la Création

<Italie>

écrit par MOÏSE b. BENJAMIN, le médecin¹

pour YOAB b. BENJAMIN

Commentaire sur le Pentateuque d'ABRAHAM Ibn EZRA (ff. 1r-203r).

203 folios (ff. 1-203).— Le début manque (jusqu'à Genèse VII, 11). Il manque aussi à la fin un folio présumé blanc.

Quelques gloses postérieures.— Passages couverts d'encre et, au f. 203v, marques de censeurs: DOMENICO IROSOLIMI<TA>no 1597, "Revisto per mi Fra Luigi <da BOLOGNA 15>97".— Cotes anciennes: dans un cercle, "167" avec le titre latin de l'œuvre (f. 1r); "113" suivi du titre latin de l'ouvrage, en-dessous, signatures de BLAISE et VITRÉ et le numéro d'inventaire "2158" (folio de garde parchemin); "Cod. LXIII", "n° 63" de la Sorbonne et le titre de la main de GAYET de SANSALÉ. Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Parchemin très fin, fin et moyen; quelques trous.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.
- * Quaternions, plus un binion à la fin, commençant par la chair. Réclames horizontales au bas des cahiers. [Les titres courants, en caractères cursifs, sont postérieurs.]
- * Aucune trace de piqûre. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur. Les marges ont été réglées pour accueillir des commentaires qui n'ont pas été écrits.
- * Dimensions: 250-252 × 175-176 (168-170 × 100) mm, à longues lignes, 29 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Un assez grand nombre de mots sont munis de voyelles (totalement ou en partie) de la même encre que le texte.
- * Tout le manuscrit est du même module. L'acrostiche du nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne (ff. 4r, 148v, 180v).
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

1292

ה'נ"ב

<איטליה>

כתב משה בן בנימן הרופאי

בשכיל יואב בן בנימן

פירוש אברהם אבן עזרא לתורה (א1-203א).

203 דפים (1-203).— ההתחלה, עד בר' ז:יא, חסרה. בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו.

הגהות-שוליים מעטות. מחיקות ע"י דיו וחתימות צנורים משנת 1597 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * קלף בעובי דק מאוד, דק ובינוני. חורים מעטים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.
- * בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחרון, שבו 2 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. שומרי-קונטרסים מאוזנים. [הכתורות בכתב רהוט נוספו מאוחר יותר.]
- * אין כל שריד של ניקוב. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. השוליים שורטו לצורך כתיבת פירושים אשר לא נכתבו.
- * ממדים: 250-252 × 175-176 (168-170 × 100) מ"מ. עמודה אחת. 29 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות רבות למדי מנוקדות ניקוד מלא או חלקי בצבע זהה לצבע הטקסט.
- * הכותרות כתובות בגודל הרגיל של הטקסט. אותיות האקרוסטיכון של שם הסופר, הנקרות בראשי השורות, מעוטרת פעמים אחדות (א4, ב148, ב180).

¹ Freimann, *Italy*, n° 351. אולי הוא בן-אחיו של צדקיה בן אברהם ענו בעל ס' שבולי הלקט, שחי ברומא; עיין: H. Vogelstein & P. Rieger, *Geschichte der Juden in Rom*, I, Berlin 1896, pp. 276, 278, 386-388

קולופון
 אני משה בר' בנימן הרופא כתבתי זה הפירוש חומש אשר
 פירשו ר' אברהם בן עזרא והשלמתי אותו בחמישי ברביעי
 לשנים עשר הראשון² היא שנת חמשים ושנים לאלף השישי
 וכתבתי אותו לר' יואב בר' בנימן השם שזיכני להתחיל
 ולגמור הוא יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרע³. { } זרעו עד סוף
 כל הדורות אמן ולי אני המחוקק השם יזכיני להיות מן
 הנכתבים לחיים בירושלם אמן כן יהי רצון שוכני סנה' ובא
 לציון גואל לעיני כל ישראל

203r

203

2. יום חמישי, ד' באדר ראשון.
 3. אות אחת גורדה כנראה בידי הסופר.

5052 de la Création

1292

ה'נ"ב

<Sefarad?>

<ספרד?>

écrit par ABRAHAM b. HAYYIM¹כתב אברהם בן חיים¹

pour son frère JOSEPH

בשביל אחיו יוסף

Le Livre des Racines de DAVID QIMHI (ff. Iv-266r).

ספר השרשים מאת דוד קיחי (אב-266).

268 folios (ff. 1-268).

268 דפים (1-268).

Les folios 1r et 266v-268v, restés blancs, portent des notes de possession : aux ff. 1r et 266r, "SHALOM, SAMUEL, MOÏSE et nos autres frères, fils d'ÉLIE b. SHALOM" (plusieurs fois) : au f. 267v SALOMON he-HATAN b. ISAAC, JOSEPH he-HATAN b. ISAAC, MOÏSE he-HATAN b. ISAAC. Au f. 268r, acte de vente du manuscrit par JACOB b. SAÛL de MONTPELLIER à SAMUEL b. ÉLIE de ROME, pour cinq florins d'or. Au f. 268v, en 1385, au cours d'un partage entre deux frères, l'un d'entre eux a reçu en contre-partie de ce manuscrit divers livres (cf. partie hébraïque). Gloses et ajouts nombreux, presque tous de la même main. — Cotes anciennes : sous le titre en latin, l'exlibris de JEAN HURALT de BOISTAILLÉ : "Ex bibliotheca JOANNIS HURALT BOISTALLERII" (ff. 1r et 157r), puis "emptus 4 aureis" (sic), "131" (f. 1r) : "131" sur "p. 103" et titre latin de l'œuvre avec sa date (premier folio de garde vélin) : "CCCCXLVII" (barré), puis "499" et, en bas, "17" (f. 1v) : "Heb. 475" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

בעמודים הריקים שבראש כה"י (א) ובסופו (266-268) ציונים של בעלים: שלום, שמואל משה ושאור אחינו בני אליה בן שלום (א, 266; פעמים אחדות); ובכתב זהה כנראה: שלמה החתן ב"ר יצחק צב"י, יוסף החתן ב"ר יצחק צב"י [פעמיים]. משה החתן ב"ר יצחק מקניא" (267; ציונים נוספים בכתב אחר גם ברף 268). ברף 268 שטר-מכר מירי יעקב בן שאול ממון פלשיר, שמכר את כה"י במחיר חמשה פרחים זהב לשמואל בן אליה מרומא. ברף 268 רישום בדבר חלוקת כתב-יד בין שני אחים בנוכחות יהודה אחיהם ועל-ידיו. קמ"ה 1385; נרשם ביד מרדכי, שאחיו קיבל כ"י זה, ואילו הוא קיבל "א" פירוש חומש לרבינו שלמה ע"ה כתיבת מ"ר שלמה פיסנו ע"ה והלכות שחיטה ובריקה לה"ר יהודה ולימנצו עם הפירוש סביב כתבם כמ"ר בנימן זל"ה א"י... עם ביאורים להר"ן נתן ז"ל כמ"ר אב"גדור ז"ל". הנהגות והשלמות רבות, רובן מיד אחת.

* Parchemin d'épaisseur variable, de dimensions légèrement inégales, avec trous et coutures.

* Encres diverses, surtout brun sombre et brun s'éclaircissant au brun clair.

* Quaternions, plus un binion à la fin, commençant par la fleur. Numérotation en lettres hébraïques au bas des cahiers (à partir du sixième cahier, elle est en grands caractères carrés). Réclames horizontales au bas des cahiers, au-dessus de la numérotation. Souvent le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant (il est quelquefois mis en réclame) dans la première moitié du cahier (sauf sur le folio intérieur).

* Piqures dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure négligée, à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

* Dimensions: 292-293 × 220 (204-210 × 146-149) mm, à longues lignes, 28 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Quelques mots sont munis de voyelles de la même encre que le texte.

* Les *Racines*, le début et la fin du livre sont en grands caractères carrés. Le colophon est disposé en forme de dessin.

* קלף בעובי דק, כינוני ועבה ובגדלים בלתי-אחידים במקצת עם חורים ותפרים.

* צבעי הדיו שונים: בעיקר חום כהה וחום, לעתים כהיר.

* ככל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחרון, שבו 2 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות בסוף כל קונטרס (אותיות מרובעות גדולות מקונטרס ו ואילך); שומרי-קונטרסים מאוזנים מעל לספירה; המלה האחרונה אשר ברף נשנית תכופות בראש הדף שלאחריו (או לפעמים שומרי-דפים) במחצית הראשונה של הקונטרס (פרט לדף הפנימי).

* ניקוב בשוליים החיצונים; כל קונטרס בכתב-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט מרושל ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

* ממדים: 292-293 × 220 (204-210 × 146-149) מ"מ. עמודה אחת. 28 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות אחדות מנוקדות בדיו שצבעה זהה לצבע הטקסט.

* השרשים, החתימות והפתיחות כתובים באותיות מרובעות גדולות. הקולופון כתוב בצורת עיטור.

* Reliure de veau brun sur ais de bois, avec décor de trois rectangles successifs délimités par des filets maigres et gras. Plus tardivement, des fleurs de lis dorées ont été

rajoutées à chacun des angles des rectangles, ainsi qu'un médaillon central: fer azuré dans un ovale. Dos à cinq nerfs doubles, refait. Tranchefile moderne.

קולופון   אני אברהם בר' חיים זצ"ל כתבתי זה ספר האור שרשים
לאחי ר' יוסף ב"ר <!> בימיו תושע יהודה וישראל ויראה
בבנין אריאל וסיימתי והשלמתי אותם בחדש טבת אייר שנת
חמשת אלפים וחמישים ושנים שנה לבריאת לעולם <!>
המקום יזכהו באורך ימים להגיו'ת בו הוא זרעו וזרעו
זרעו עד סוף כל הדורות ויקיים בו מקר' שכת' ואני זאת
בריתי אותם אמר ה' וגו'   אמן

266r

א266

5053 de la Création

SERRES¹ (*Hautes Alpes, France*) ou SIERRE²(*Valais, Suisse*)écrit par MOÏSE b. ÉLIE, le copiste³

pour SAMUEL b. MEÏR

Le Grand Livre des Préceptes, commandements négatifs, de Moïse de Coucy (ff. 2r-167v).

166 folios (ff. 2-167).— Il manque un folio au début et, à la fin, un folio présumé blanc. Nombreuses taches d'humidité, surtout au début et à la fin.

Le texte manquant au début a été retranscrit par une main italienne postérieure (f. 1v), qui a complété également I, 15. La seconde partie de l'ouvrage, les *Commandements positifs*, est antérieure de trois ans à la première partie et a été écrite par un autre scribe (cf. I, 15) pour le même personnage, et relié après notre manuscrit (ff. 168-504); mais d'après l'acte de vente de 1310, chaque partie était reliée séparément. Dans les marges et entre les lignes, gloses postérieures de mains italiennes.— Au f. 504v, acte de vente écrit par une main ashkenaze: SARA b. SAMUEL b. NATANAËL, avec l'accord de son époux, a vendu les deux volumes de ce livre à DAVID b. ABRAHAM en 5070 / 1310. Au même folio: en 5257 / 1497, ÉLIE b. BENJAMIN de NORCIA a vendu le manuscrit à Moïse b. NATANAËL de NORCIA, les témoins étant: JUDA b. MARDOCHÉE FARISSOL, qui a établi l'acte dans une graphie italienne, et AARON b. ABRAHAM. Au f. 1r, mentions de possession en écritures italiennes: ÉLIE, surnommé CAMARIOLO; MENAHEM b. ISAÏE de TOSSIGNANO (Émilie); {SALOMON} b. MENAHEM de TOSSIGNANO. Au verso du folio de garde en parchemin, une note en hébreu et en caractères latins par DAVID SINTZHEIM de STRASBURG (*sic*), 5548 / 1788.— Passages grattés et signatures de censeurs au f. 503v: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO 1595, "Visto per me GIO<VANNI> DOMINICO CARRETTO 1618".— Cotes anciennes: "51", dans un cercle, et le titre latin (f. 1v); "19" suivi du titre latin de l'œuvre, signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2220", "Cod. XLIII" et "43" de la Sorbonne avec une description du manuscrit par GAYET de SANSALÉ datée du 5 mai 1788. Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures.
* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.
* Quaternions, plus deux ternions dont un à la fin, et un binion, commençant par la fleur. Réclames horizontales au bas des cahiers, décorées chaque fois de façon différente. La numérotation des Préceptes dans les marges n'est de la main du scribe qu'au début (jusqu'au

1293

ה'נ"ג

שייראָה (סרי; אוט'ז-אלפ, צרפת; או סייר²; ואלה, שווייץ)כתב משה בן אליהו הבלר³

בשכיל שמואל בן מאיר

ספר מצוות גדול, מצוות לא תעשה מאת משה מקוצי (2א-167ב).

166 דפים (2-167).— בראש כה"י חסר דף אחד, ובסופו חסר דף, שהיה ריק מעיקרו. כתמי לחות רבים, בעיקר בראש כה"י ובסופו.

הטקסט החסר בראש הושלם בכתיבה איטלקית (וב) ביד שהשלימה אף את I, 15. החלק השני של החיבור, מצוות עשה, הועתק ביד סופר אחר שלוש שנים לפני-כן בשכיל אותו הבעלים ונכרך יחד עם חלק זה (דפים 168-504); ראה I, 15. על-פי שטר-מכר משנת 1310 (ראה להלן) נכרכו שני החלקים לחוד מלכתחילה. בשוליים ובין השיטין נוספו הגהות בכתיבות איטלקיות. בדף 504ב שטרי-מכר: (1) שרה בת שמואל בן נתנאל מכרה את "ספר המצוות... בשני כרכין בכרך אחד יש מצות עשה כתובי" מיד ר' חיים בה"ר מאיר הלוי ובכרך שני יש מצוות לא תעשה כתובים מיד ר' משה בה"ר אליהו לדוד בן אברהם "מרצון אדוני אישי", ה'ע' 1310 (כתוב בכתיבה אשכנזית; חתימות העדים חסרות); (2) אליא בן בנימין מנורצי מכר את כה"י למשה בן נתנאל מנורצי ביום "ב' כ"ט לחדש מאייו רנ"ז" 1497, עם חתימת המוכר; חתימות עדים: יהודה בן מרדכי פריצול, שכתב את השטר בכתיבה איטלקית, ואהרן בן אברהם מְקוֹיִשְׁנָאֵל? בדף וא ציוני בעלים בכתיבות איטלקיות; אליה המכונה קמריאולו; מנחם בן ישעיה מטוסניאנו, {שלמה} בן מנחם מטוסניא. מחיקות רבות וחתימות צנוורים מן השנים 1595 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף בעובי דק ובינוני. חורים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לשני קונטרסים (אחד מהם האחרון). שבהם 3 גליונות, וקונטרס אחד, שבו 2 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בצורות שונות; סימני המצוות בשוליים עד סוף

1. Gallia Judaica², pp. 650, 37*.

2. על השם, שהוא צרפתי, ראה: A. Dauzat, *Les Noms de Lieux*, Paris 1926, p. 84.

3. נכלל על-פי כ"י זה אצל U. Freimann, *Italy*, n° 355, שלא בדיוק.

n° 76) [elle est ensuite écrite irrégulièrement d'une main italienne].

* Le manuscrit a été largement rogné; il reste encore les piqûres des lignes verticales et, dans les marges extérieures et intérieures, celles de lignes réglées pour des commentaires qui n'ont pas été écrits; ces piqûres ont été faites tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la mine de plomb brun-noire, page par page.

* Dimensions: 338 × 242 (206–208 × 144–146) mm, en deux colonnes, 37 à 38 lignes écrites pour 38 à 39 lignes réglées.

* Quelques mots sont munis de voyelles de la même encre que le texte.

* Les premiers mots et le début du colophon sont en grand module. Les hampes inférieures des lettres de la dernière ligne sont quelquefois décorées à la plume. Le nom du scribe (quelquefois en acrostiche) est très souvent décoré lorsqu'il se rencontre en début ou en fin de ligne (ff. 3v, 58v, etc.).

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

עו הם מידי הסופר. [משם ואילך נוספו סימנים באופן בלתי-סדיר בכתיבה איטלקית].

* שולי כה"י נחתכו במידה רבה: היום שרד רק הניקוב לקווי-השוליים המאונכים וניקוב בשוליים הפנימיים והחיצוניים לצורך שרטוט שורות, אשר נועדו להעתקת הגהות ופירושים, שלא נכתבו, בשוליים העליונים והתחתונים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון חום-שחור; כל עמוד לחוד.

* ממדים: 338 × 242 (206–208 × 144–146). 2 עמודות. 37–38 שורות כתובות, 38–39 שורות משרטטות.

* תיבות אחדות מנוקדות בצבע זהה לצבע הטקסט.

* תיבות-הפתיחה והתחלת הקולופון כתובות באותיות גדולות. רגלי האותיות התחתיות אשר בשורה התחתונה מעוטרת לפעמים בקולמוס. שמו של הסופר או אותיות האקרוסטיכון של שמו הגקרים בקצות השורות מעוטרים פעמים רבות (33, 58 ועוד).

קולופון   אני משה בר' אליהו הלבב'ר כתבתי לר' שמואל בר' מאיר
COLOPHON   זה הספר ממצות לא תעשה שבח לאל האומר ועושה
וסיימתיו: באחד בשבת בעשרים ושלשה בירח אלול חמשת
אלפים וחמשים ושלשה לבריאת עולם; בשיראה מתא
המקום ברחמי ובחסדיו הרבים יזכנהו הוא וזרעו וזרע
זרעו עד סוף כל הדורות להגות ולשמור ולקיים כל מה
שכתו' בו ויקיים בי ובזרעי ובזרע זרעי עד סוף כל הדורות
מקרא שכתו' לא ימוש מפיו (יש' נט:כא) ספר התורה מפיו
והגית בו יומם ולילה למען תשמור את כל הכתוב בו כי אז
[.] תצליח את דרכיך ואז תשכיל (יהו' א:ח) יתברך שמו
ויתעלה זכרו של השם הנכבד והנורא הקב"ה שעזרני וזיכני
לקנות ולכתוב ספרים הרבה עד אין קץ וימלא משאלותי
לבינו לטובה וכן יהי רצון וגאמר אמן " אמן אמן אמן סלה

167v

167

4. כ"ג באלול ה'צ"ג חל ביום המישור, ולעולם לא יחול כ"ג באלול ביום ראשון.

5. אות אחת נמחקה בידי הסופר.

6. אותיות אלו נורדו, כנראה בידי הסופר.

5055 de la Création

〈Ashkenaz〉

écrit par SALOMON ha-COHEN¹

1294/5

ה'נ"ה

〈אשכנז〉

כתב שלמה הכהן

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accompagnée de la massore, en deux tomes; tome I: le Pentateuque avec, verset par verset, le *Targoum Onqelos*, puis les cinq *Megillot* et les lectures prophétiques dépourvues de la massore (ff. 〈2v〉-〈307r〉); tome II: les Prophètes et les Hagiographes (ff. 1r-361r).

666 folios (tome I: ff. 〈2〉-8, 〈8 bis〉, 9-231, 233-〈307〉; tome II: ff. 1-267, 269-361).— Dans le tome I, le premier folio du texte, (f. 〈2〉), ancien contreplat du manuscrit, est placé après le f. 1 (parchemin) qui est un ajout postérieur et avant un folio de garde (parchemin) blanc folioté 2; le dernier folio (〈307〉) est mutilé en grande partie et il n'en reste que la colonne de droite. Il se pourrait que la colonne manquante ait contenu un colophon plus détaillé. Dans le tome II, un cahier (ff. 187-194) a été déplacé et devrait se trouver après le cahier suivant (ff. 195-202).

Par suite d'une erreur de lecture, le Catalogue donne la date de 1298. Le f. 1 du tome I porte un *Traité des accents* dans une écriture ashkenaze cursive qui semble dater de la fin du XVe siècle. A la fin, un poème porte l'acrostiche: ZALMAN. Les gloses marginales sont de mains ashkenazes tardives.— Cotes anciennes: tome I: "25" (f. 〈2〉v); "177" du catalogue de N. RIGAULT et "CLXXVII" du Catalogue de 1739 (f. 1v); tome II: "24" (verso du folio de garde parchemin), "178" et "CLXXVIII" (f. 1v). Sur les deux tomes, estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

* Parchemin d'épaisseur moyenne, avec trous et coutures. Sauf quelques cas rares, on ne distingue pas la fleur de la chair.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun. Dans quelques folios, l'encre a, par endroits, été bue par le parchemin.

* Quaternions, plus deux quinions, trois ternions et un binion, tous en fin de livres. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers. [En haut, à gauche des folios rectos, dans le Pentateuque, trace de titre courant (nom de la péripécopie) d'une main ashkenaze cursive.]

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה בשני כרכים; כרך א: תורה עם תרגום אוינקלוס, חמש מגילות והפטורות ללא מסורה (〈2〉ב-〈307〉א); כרך ב: נ"ך (א-א361).

666 דפים (〈2〉+8-〈1〉, 9-231, 233-〈307〉; 1-267, 269-361).— ע"א של הדף שבו מתחיל הטקסט בכרך א, הוא דף 〈2〉, היה מודבק לכריכה; הדף כרוך עתה אחרי דף 1 (קלף), אשר נוסף מאוחר יותר, ולפני דף-מגן ריק של קלף (דף 2). רוב הדף האחרון בכרך א (〈307〉) נחתך, ונותרה בו רק עמודה אחת ובה סוף התורה; ייתכן, שהחלק החתוך החזיק קולופון מפורט יותר. בכרך ב נכרך בטעות הקונטרס של דפים 187-194 לפני הקונטרס של דפים 195-202, ולא אחריו.

בראש הכרך הראשון נכרך דף אחד ובו "משפט המלכים והגנינות הוריות הקורא מפרש", כתוב בכתיבה אשכנזית רחוקה מסוף המאה הטי"ז בערך; בסופו שיר בעל האקרוסטיכון "זלמן". הגהות שוליים בכתיבות אשכנזיות מאוחרות.

* קלף בעובי כינוני עם חורים ותפרים. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר (פרט למקרים בודדים).

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. בדפים אחדים נספגה הדיו בקלף פה ופה.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט ל-2 קונטרסים בני 5 גליונות, 3 קונטרסים בני 3 גליונות וקונטרס אחד ובו 2 גליונות — כולם בסופי ספרים. שומרי-קונטרסים מאוונים מעוטרים. [בפינה השמאלית של חלק מעמודי א בחומש נותרו שרידים של כותרות (שם הפרשה) בכתיבה אשכנזית רחוקה.]

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, doubles pour les lignes particulières et la massore, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure page par page, à la mine de plomb brun-noire.

* Dimensions: 532-539 × 375-379 (328-342 × 232-240) mm, en trois colonnes, 32 lignes écrites pour 33 lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantilation et la massore sont de la même encre que le texte. La fin des lectures prophétiques (tome I, ff. 296r à la fin) ne porte ni voyelles ni signes de cantilation.

* Au début des livres, les premiers mots sont en très grand module; les lettres sont décorées, ornées de versets bibliques en micrographie et forment des dessins d'hommes et d'animaux, parfois des dessins géométriques toujours très heureusement disposés. Aux ff. 117r-118v du tome I, on remarque des dessins à pleine-page exécutés à l'aide de versets en micrographie. Dans les Lamentations et l'Ecclésiaste, la place du premier mot a été laissée vierge; et au début de Ruth, c'est d'une main différente que le premier mot a été écrit. Le début des péripécies est en grands caractères. La massore elle-même est écrite quelquefois sous forme de calligramme, surtout en fin de cahier; elle est, de plus, souvent agrémentée d'un dessin à la plume. La fin des livres est écrite sous forme de dessin.

* Les deux volumes ont une reliure identique: veau fauve sur ais de bois épais biseautés à l'intérieur sur trois côtés, plusieurs fois restaurée; le plat recto du tome I a été refait à l'époque moderne et décoré d'un rectangle à l'imitation des fers italiens. Les autres plats ont un même décor composé de trois encadrements à froid; le second encadrement est décoré d'une roulette dorée à fleurons et rinceaux et porte aux angles extérieurs des fers dorés d'inspiration aldine. Le compartiment central a quatre écoinçons de rinceaux à fond azuré et un semis de fleurons de petites dimensions. Au centre, plaque à l'imitation des nielles, de même

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות ולמסורה; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור-חום; כל עמוד לחוד.

* ממדים: 532-539 × 375-379 (328-342 × 232-240) מ"מ. 3 עמודות. 32 שורות כתובות, 33 שורות משרטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.

* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה זהה לצבע הדיו של הטקסט, סוף ההפטרות, מאמצע דף 296א של כרך א ואילך, אינו מנוקד או מוטעם.

* בראשי הספרים תיבות-הפתיחה גדולות מאוד, המעוטרות בפרקיהן ומקושטות ע"י פסוקים כתובים במיקרוגרפיה בצורת עיטורים נאים ועשירים של בני-אדם, בעלי-חיים ועיטורים גיאומטריים. בכרך א, דפים 117א-118ב, בין סוף שמות והתחלת ויקרא, עמודים שלמים מצוירים במיקרוגרפיה. בראש איכה וקוהלת נותר חלל ריק לכתיבת תיבת-הפתיחה; בראש רות נכתבה תיבת-הפתיחה ביד אחרת. בראשי פרשיות והפטרות תיבות-הפתיחה קטנות. המסורה עצמה כתובה לעתים בצורת עיטורים ומעוטרת בקולמוס, בעיקר בסופי קונטרסים. סופי ספרים כתובים בצורת עיטורים.

inspiration que les écoinçons, entourée d'arabesques terminées par des fers en forme d'artichauts. Le fond porte le même semis de petits fers à fleurons, mais de plus petites dimensions. Dos à huit nerfs fouettés, soulignés de filets: trois filets dorés sur les nerfs et fers à entrelacs; deux filets dorés de chaque côté des entre-nerfs et deux fers à fleurons semblables à ceux des plats. Le dos du tome I a été refait. Double tranchefile rose et blanche; coiffé, tranche dorée. Trace de deux fermoirs; les fermoirs, comme le décor, semblent indiquer que ce manuscrit pourrait avoir été relié chez PLANTIN.

COLOPHON I
tome I, 253v

חזק ונתחזק הסופר לא יזק שלמה הכהן סופר אמן אמן
(סוף תורה) אמן סלה

קולופון I
כרך א, 253

COLOPHON II
tome II, 234v

חזק ונתחזק הסופר ולא (!) שנת נ"ה לפרט: (סוף נביאים)

קולופון II
כרך ב, 234

5057 de la Création

<Italie>

écrit par DAVID b. ÉLIE¹

pour son usage personnel

1297

ה'נ"ז

<איטליה>

כתב דוד בן אליהו

בשביל עצמו

(1) Commentaire sur les Prophètes par ISAÏE de TRANI; le texte s'interrompt dans Nahoum (ff. 1r-105v); (2) Commentaire sur les Douze Petits Prophètes par ABRAHAM Ibn EZRA (ff. 106r-125r); (3) Commentaire sur les Psaumes et Job par ISAÏE de TRANI (ff. 125v-183r).

183 folios (ff. 1-183).— Il manque un folio au début et, à la fin, quatre folios présumés blancs dont il reste les talons. Le manuscrit a été très largement rogné.

Le nom du scribe, DAVID, et son acrostiche sont de nombreuses fois décorés (ff. 13r, 125v, 139v, 141v, 150v, 161r); mais sont également décorés dans la même encre et de la même façon: MOÏSE (ff. 138v, 156v, 161v, 175v) et le nom BENJAMIN (f. 142v). Dans les six premiers folios, le copiste a inscrit des commentaires dans les marges. Quelques gloses postérieures. Au f. 183v, très effacé, un contrat où le manuscrit est donné en gage pour l'emprunt d'une somme de 11 ducats d'or. Les noms du prêteur et de l'emprunteur sont peu lisibles (voir la description hébraïque), mais le nom du témoin semble être NATHANAËL b. MEÏR (déchiffré à la lampe aux ultra-violets).— Passages grattés. Signatures de censeurs au f. 183r: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO (sans date), "Visto per me GIO<VANNI> DOMINICO CARRETTO 1619".— Au premier folio de garde, le début d'un mot: "Monsi..." de la même main que celle qui a inscrit sur le manuscrit I, 86 "Monseigneur, je vous demande pardon..." Au deuxième folio de garde, titre de l'ouvrage en latin.— Cotes anciennes: "six" suivie du paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 183v); "120", dans un cercle, et le titre en latin, "43", "Heb. 84" du Catalogue de 1739 (f. 1r); "43" sur "pag. 29" (premier folio de garde). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

* Parchemin fin, moyen ou épais, de belle qualité; peu de trous.
* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun clair.
* Quinions, plus un quaternion à la fin, commençant par la fleur. Dans les sept premiers cahiers, numérotation en lettres hébraïques à la fin des cahiers. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers. [Les titres courants et les numérotations des Psaumes, dans les marges, sont postérieures.]

(1) פירוש ישעיה דטרני לגביאים, עד אמצע נחום —א1—
—105ב); (2) פירוש אברהם אבן עזרא לתרי"עשר —א106—
—125א); (3) פירוש ישעיה דטרני לתהילים ולאיוב —125ב—
—183א).

183 דפים (1-183).— חסר דף אחד בראש. בסוף כה"י חסרים 4 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם. מהדפים החסרים נותרו כדלים. שולי כה"י נחתכו במידה מרובה.

מלבד השם דוד, הוא שם הסופר, המעוטט כל-אימת שהוא גופו או האקרוסטיכון שלו נקרים בראשי שורות בטקסט (א13, א125, א139, א141, א150, א161), מעוטרים בעיטורים ובדיו זהים אף אקרוסטיכון השם משה (א138, א156, א161, א175) והשם בנימן (א142). בששת הדפים הראשונים העתיק המעתיק פירושים בשוליים; בסוף רבים מהם ציין "זא"ב". מעט הגהות-שוליים מאוחרות. בדף 183 שטר שנמחק בדבר הפקדת כה"י תמורת הלוואה של "יא דוק' זהב" מאת המלווה. שם המלווה הוא נח בן [ל.] [ל.] מ[...], שם הלווה הוא יוסף ספ[...], והחותם הוא כפי הנראה נתנאל בן מאיר [צ"ר?] פתי (הקריאה נעשתה בעזרת מנורה אולטרה-סגולה). חתימות צנוורים, אחת משנת 1619 (ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף משובח בעובי דק ובינוני. חורים מעטים.
* צבע הדיו חום כהה, לעתים כהיר.
* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לאחרון, שהיו בו 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות בסוף הקונטרס בשבעת הקונטרסים הראשונים בלבד; שומרי-קונטרסים מאוונים מעוטרים. [כותרות וציון פרקי תהילים בשוליים מיד מאוחרת.]

* Les piqûres dans les marges extérieures, faites sur tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto, sont presque entièrement rognées. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

* Dimensions: 276–277 × 204–207 (184–185 × 120) mm, à longues lignes, 28 lignes écrites à la page pour 29 lignes réglées.

* Premiers mots, titres et fins de livres sont en caractères carrés d'un module supérieur. Le nom du scribe et celui d'autres personnes sont décorés lorsqu'ils se trouvent dans le texte ou en acrostiche en début de ligne (voir ci-dessus).

* Reliure de parchemin souple. Dos plat. Tranche file ronde beige. Tranche dorée. Titre manuscrit au dos.

* ניקוב בשוליים החיצוניים (רובו ככולו נחתך); כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

* ממדים: 276–277 × 204–207 (184–185 × 120) מ"מ. עמודה אחת. 28 שורות כתובות, 29 שורות משורטטות.

* הכותרות, חתימות הספרים ותיבות-הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות יותר. שם הסופר או האותיות של אקרוסטיכון שמו הנקרים בראשי השורות בטקסט מעוטרים, וכן שמות אחרים (ראה לעיל).

קולופון נשלמה המלאכה ביום רביעי שלישי לאב שנת חמשת אלפים

וחמשים ושבע לבריאת עולם על ידי דוד בן הקדוש ר'

אליה זצוק"ל האל אשר זיכני לכותבו ולהשלימו יזכיני

להגות בו תמיד אני וזרעי וזרע זרעי עד סוף כל הדורות

אמן ואמן סלה ועד כבודך ה'

183r

183א

5058 de la Création

〈Ashkenaz〉

écrit par DAVID b. GERSHOM

pour son frère LÉVI

1298

ה'צ"ח

〈אשכנז〉

כתב דוד בן גרשם

בשביל אחיו לוי

Commentaire de RASHI sur la Bible (ff. 1r-317v).

פירוש רש"י על המקרא (א1-317ב).

318 folios (ff. 1-318).— Il manque au début plusieurs cahiers (le texte manque jusqu'à Lévitique XIII).

318 דפים (1-318).— בראש חסרים קונטרסים אחדים (עד י"י יג).

Dans le Pentateuque, nombreuses gloses marginales et corrections de mains ashkenazes cursives. D'une main ashkenaze ancienne, liste des lectures prophétiques au f. 318v.— Passages grattés et signatures de censeurs: au f. 317v, DOMENICO IROSOLIMI〈TA〉NO (sans date), ALESS〈AND〉RO SCIPIONE 1592 MANTUAE?, "Visto per me Gio〈VANNI〉 DOMENICO CARRETTO 1618".— Cotes anciennes: "25" dans un cercle, suivie du titre latin (f. 1r); "cod. L", au verso "n° 50" avec note et paraphe de GAYET de SANSALÉ et le cachet de la Sorbonne, puis "24" et titre latin suivi de la mention en rouge "inédit", le n° d'inventaire "2177" suivi des signatures de BLAISE et VITRÉ, de nouveau "cod. 50" de la Sorbonne et explication sur la date du manuscrit signée de CARMOLY (premier folio de parchemin). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

בשולי החומש נוספו הגהות רבות בכתובות אשכנזיות רהוטות. בכתובה אשכנזית קדומה נכתבה גם רשימת הפטרות בסוף כה"י (318ב). מחיקות רבות וחתימות צנזורים מן השנים 1592 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne avec trous et coutures, surtout dans les marges. On ne distingue pas la fleur de la chair.

* Encre brun sombre, légèrement corrosive.

* Quaternions, plus un quinion et un binion à la fin. Réclames horizontales au bas des cahiers. [Les titres courants sont postérieurs.]

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure, page par page, à la mine de plomb noire, sauf les ff. 103v et 243v-259v qui sont réglés à la mine de plomb brune.

* Dimensions: 335 × 235-237 (227-240 × 163-165) mm, en deux colonnes, 33 à 36 lignes écrites pour 34 à 37 lignes réglées.

* Les premiers mots, le colophon et les fins de livres et de péripécopes sont en grands caractères carrés; quelques fins de livres sont disposées en forme de dessin.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* קלף בעובי דק ובינוני עם חורים ותפרים, בעיקר בשוליים. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר.

* צבע הדיו חום כהה. דיו מאכלת במקצת.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחד, שבו 5 גליונות, ולאחרון, שבו 2 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוונים. [כותרות מיד אחרת.]

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור (דפים 103ב, 243-259 שורטטו בעפרון חום); כל עמוד לחד.

* ממדים: 335 × 235-237 (227-240 × 163-165) מ"מ. 2 עמודות. 33-36 שורות כתובות, 34-37 שורות משור-טטות.

* תיבות-הפתיחה, הקולופון, חתימות הספרים והפרשיות כתובים באותיות מרובעות גדולות. סופי ספרים אחדים כתובים בצורת עיטור.

קולופון אני דוד בהח"ר גרשם וצל כתבתי לר' לוי אחי פירוש

מעשרים וארב' התחלתי א' בכסליו נ"ה לפרט וסיימ'

י"ד באלול 3317

317v

5059 de la Création

PERPIGNAN (Pyrénées orientales, France)

écrit par SALOMON b. RAPHAËL¹

pour son usage personnel

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accompagnée de la massore (ff. 2v–516r).

516 folios (ff. 2–517).

La Bible proprement dite occupe les ff. 14v–512v. Un scribe, dont il n'est pas exclu qu'il soit SALOMON b. RAPHAËL, a écrit la massore tout le long du volume, ajouté un sénion au début (ff. 2–13) et utilisé les folios restés blancs à la fin (ff. 513r–516r; le f. 517 est blanc). Au début, ce personnage a écrit et enluminé diverses listes massorétiques (ff. 2v–12r), une liste des lectures prophétiques (f. 13v) et des notes massorétiques disposées sous forme d'étoile de David (f. 14r). L'écriture carrée, dans ces listes, ressemble beaucoup à celle du texte et autorise l'hypothèse d'un seul scribe pour l'ensemble du manuscrit. De la même main, on lit d'autres listes massorétiques (ff. 513r–514v), des calendriers pour les années 5055–5308 / 1294/5–1547/8 (ff. 514v–515r) et une liste des lectures prophétiques pour les fêtes (ff. 515v–516r). Les ff. 12v–13r sont occupés par une très belle enluminure représentant les instruments du Temple; une autre main que celle du copiste du livre a calligraphié des versets bibliques encadrant cette enluminure.— Le f. 1 est un folio de garde provenant sans doute de la reliure originale. Au verso de ce feuillet figurent des actes de vente. Le premier, fait à CAMERINO (dans les Marches) en 5165? / 1405, est signé de MARDOCHÉE b. BENJAMIN (?) b. SALOMON et SAMUEL b. JEHOSEPH. Le second, daté de 5191/1431, à CAMERINO également, note qu'OUZIEL b. ABRAHAM a vendu le manuscrit "d'une écriture séfarade" à MENAHEM b. YEHIEL, le médecin, de FERRARE, pour "90 florins de 4 litres" (signatures de YEHOANAN b. YOAB, YÉHIEL b. DANIEL, le médecin, JACOB b. SHEMARYA et MENAHEM b. MOÏSE de RECANATI). Enfin, JUDA b. MENAHEM a vendu le manuscrit à QALONIMOS b. YEHIEL de LACAVILLA en 5212? / 1451. Au f. 517v, un autre acte de vente daté de 5270/1510, à RECANATI, mentionne que JOSEPH d'ASCOLI, émissaire de FERNA, veuve de SHABBATAÏ HISQIYA de LACAVILLA, a vendu le manuscrit à ISAAC b. ABRAHAM FINZI de RECANATI pour 40 ducats.— Une main latine a écrit, en caractères hébraïques carrés, au f. 473r, le nom du livre (les Chroniques) et a numéroté en chiffres arabes les chapitres des Rois, des Proverbes et des Chroniques.— Cotes anciennes: "Biblia Arm. I tab. 6 cod. 1", et au centre: "B B 30", du catalogue de l'Oratoire par R. SIMON (f. 1v). Ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "A. 70": en-dessous: "Or. 5", puis, collées, deux notes en latin sur le contenu du manuscrit et son copiste dont l'une à l'envers d'une lettre au "P. LELONG bibliothécaire des R.P. de l'Oratoire de la rue Saint-Honoré" (f. 2r); autres cotes anciennes de l'Oratoire: "5" dans un rectangle et, encadrée, la note "olim 55, aliter A. 70, hodie 5", puis l'ex-libris "Apud Kennicotum 358 script. A.C. 1299" (f. 517r). Estampille de la Bibliothèque nationale (n. 17).

1299

ה'נ"ט

פרפיניאן (פירנז'אוריאנטאל, צרפת)

כתב שלמה בן רפאלי

כשביל עצמו

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה (ב2–א516).

516 דפים (2–517).

המעתיק כתב את גוף התנ"ך בדפים 14ב–512ב. המסרן, שכתב את המסורה בגוף כה"י (ואולי הוא הסופר עצמו), הוסיף גם קונטרס בראש כה"י (2–13) וכתב גם בעמודים הריקים שנותרו בסוף כה"י (א513–א516; 517 ריק). בקונטרס שבראש כה"י העתיק ועיטר רשימות שונות של המסורה (ב2–א12) ורשימות הפטרות (ב13), ובראש כה"י (א14) כתב רשימות מסורה בצורת מגן דוד. לא מן הנמנע, כי המסורה ולוחות-המסורה המקושטים הם מעשה ידי הסופר עצמו, כפי שניתן להסיק מזהות הכתב המרובע הנדול בלוחות לכתב התנ"ך. בסוף כה"י כתב וקישט המסרן רשימות מסורה (א513–א514), לוחות לשנים ה'נ"ה–ה'ש"ח / 1294.5–1547.8 (א513–א514) ורשימת הפטרות למועדים (א515–א516). בעמודים 13ב–א13 צוירו בפאר רב כלי-המקדש, שעוטרו בפסוקי-מסגרת בכתובה שונה כנראה. דף 1 הוא דף-מגן, שהופרד כנראה מן הכריכה המקורית, ובו שלושה שטרי-מכר (א1): (1) כה"י נמכר בקמרינו בשנת ה'תשנ"א (ה'תשנ"א אלפ"ם) ומאה (ל'ש"ם וחמש"ז) / 1405, עם חתימות העדים מרדכי בן (בני)מן בן שלמה, שמואל בן יהוסף; (2) עזריאל בן אברהם מכר את כה"י "מכתיבה ספרדית" בקמרינו בשנת קצ"א 1431 למנחם בן יחיאל הרופא מפירר (א) תמורת "תשעים פרחים לחשבון ד' ליט' הפרח", עם חתימות העדים יהונתן בן יואב, יחיאל בן דניאל הרופא, יעקב בן שמריה, מנחם בן משה מרקנטי; (3) (יהו)ד בן מנחם מכר את כה"י לקלונימוס בן יחיאל מילאקווילה בשנת ר"ט / 1451. שטר-מכר נוסף: יוסף בן בהב"א מאסקולי, שליח ומורשה של מרת פרנה, אלמנת שבתי חזקיה (ה) מילאקווי (לה), מכר את כה"י בריקאנטי ליצחק בן אברהם פינצי מריקאנטי בשנת ר"ע / 1510 בשכר 40 דוק (אטים) (א517). בכריכה החדשה שובצה לוחית אמיל, שבה "דגל" ומעליו ציון בעלים של שבתי בן קולונימוס. יד לאטינית כתבה בדף 473א בכתב עברי מרובע את שם הספר (דה"י) וספררה את פרקי מלכים, משלי ודה"י בספרות ערביות-הודיות.

* Parchemin fin de belle qualité, sans trous ni coutures; les traces d'effleurage donnent l'impression de vergeures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Sénions commençant par la fleur. Numérotation en lettres hébraïques au début et à la fin des cahiers.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Pour trois cahiers (ff. 110-145), piqûres doubles dans les marges extérieures (sauf pour la massore). Réglure à la pointe sèche, deux folios à la fois dans l'ordre du cahier, en commençant sur le côté fleur (recto). Dans six cahiers (ff. 14-85), réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur. Dans le premier cahier, la réglure des tables massorétiques décorées a été faite à l'encre, page par page.

* Dimensions: 320-322 × 236-238 (209-211 × 147-150) mm, en deux colonnes (à longues lignes pour Job, les Proverbes et les Psaumes), 30 lignes écrites à la page pour autant de lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

* Les voyelles et les signes de cantilation sont de la même encre que le texte; la massore est d'une encre différente.

* Tout le texte est du même module. Le manuscrit est remarquablement orné: les listes et tables en tête et en fin de volume sont inscrites dans des portiques de couleur et le texte y est écrit en forme de dessin. Les ff. 12v et 13r sont occupés par une enluminure à pleine-page. La massore, qui est souvent écrite en forme de calligrammes décoratifs, est décorée de jeux de plume à l'encre rouge. Des dessins semblables, mais plus élaborés, ornent la numérotation des Psaumes, le début et la fin des livres, et la mention signalant le début des lectures prophétiques; ils représentent souvent des animaux et quelquefois des personnages (ff. 115r, 119v, etc.).

* Reliure moderne; sur le plat de la reliure, s'organisant dans un écu, une plaque émaillée de plusieurs tons de gris portant un coq dressé sur ses ergots et couvrant de son ombre un motif non identifié; Cimier: un lion assis, et au-dessous une banderole portant en hébreu la légende: "A moi SHABBATAI b. QALONIMOS."

* קלף דק משוכח ללא חורים או תפרים. עיבוד הקלף שייר קווים לרוחב הגליונות, מעין הקווים הצפופים של הנייר.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* בכל קונטרס 6 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו.

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים; כל קונטרס בבת אחת, מקופל, מצד ע"א. בשלושה קונטרסים (דפים 110-145) ניקוב כפול בשוליים החיצוניים. שרטוט ע"י חריטה; כל שני דפים כסדרם בקונטרס בבת אחת, בצד שיער (ע"א); כששת הקונטרסים הראשונים של התנ"ך (14-85) שורטט כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. הלוחות המעוט-רים בקונטרס הראשון משורטטים בדיו; כל עמוד לחוד.

* ממדים: 320-322 × 236-238 (209-211 × 147-150) מ"מ. 2 עמודות (עמודה אחת בספרי אמ"ת). 30 שורות כתובות ומשורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.

* צבע הדיו של הניקוד ושל הטעמים זהה לצבע הטקסט; המסורה כתובה בדיו שונה.

* אין תיבות-פתיחה גדולות. כתב-היד קושט בפאר רב: הרשימות והלוחות בראש כתב-היד ובסופו קושטו במסגרות ובשערים בצבעים שונים, והטקסט נכתב גם בצורת עיטורים. שני העמודים שבהם מיניאטורות מוזהבות של כלי-המקדש (12ב-13א) מעוטרים בפסוקי מסגרת בכתב שונה כנראה, ולפיכך ייתכן, שהם מעשה ידי אמן אחר. המסורה כתובה לעתים קרובות בצורת עיטורים ומעוטרת בקולמוס בדיו אדומה. מגנין מזמורי תהילים שבשוליים מעוטרים בחן רב בקולמוס בדיו אדומה, וכן אף ראשי הספרים וסופיהם וציורי הפטרות שבשולי הנביאים. פעמים אחדות מצוירים בעיטורים אלו בעלי-חיים ודמויות אדם (115א, 119ב ועוד).

קולופון כתבתי אני שלמה בר' רפאל זה הספר לעצמי וסדרתי בו

תורה נביאים וכתובים בכרך אחד וסיימתיו כאן במגרש
פרפניאן בחדש סיון מחרת שבועות בשנת חמשת אלפים
וחמשים ותשע לבריאת עולם המקום ברחמי יקיים בי
ובזרעי ובזרע זרעי מקרא שכתו לא ימוש ספר התורה הזה
מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל
הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל; ועוד כתו
בני תורתי אל תשכח ומצותי יצר לך כי ארך ימים ושנות
חיים ושלום יוסיפו לך "אמן" "אמן"

512v

512

2. ח' בסיון.

5060 de la Création

1300

ה'ס

POLIGNY ou FOULENAY¹ (Jura, France)

פולני (ז'ירה, צרפת)

écrit par JOSEPH, le scribe, b. BENJAMIN de PONTAILLER²כתב יוסף הסופר בן בנימן דפונטליאה³

voyelles et massore par MÉÏR?

מסר וניקד מאיר?

pour AARON b. JACOB

בשביל אהרן בן יעקב

(1) Pentateuque avec, verset par verset, le *Targoum Onqelos* (ff. 1v–283r); (2) les cinq *Megillot* et les lectures prophétiques avec, pour la Pâque et la Pentecôte, la paraphrase araméenne (ff. 284r–348r); (3) Job (ff. 349r–364r). Tout le volume porte voyelles, signes de cantilation et massore.

(1) תורה עם תרגום אונקלוס, פסוק-פסוק (ב-283א); (2) חמש מגילות והפטרות, לפסח ולשבועות עם תרגום (284א–348א); (3) איוב (349א–364א). כל כתב-היד עם ניקוד, טעמים ומסורה.

364 folios (ff. 1–364).— Le Pentateuque se termine au f. 282r où le scribe a écrit un court colophon. Après avoir terminé la copie, le scribe a ajouté au cahier un folio séparé (f. 283) qui porte au verso une très belle miniature à pleine-page, d'une facture tout-à-fait remarquable. Au recto, le scribe a recopié la fin du Pentateuque (qui se trouvait au f. 282r écrite à longues lignes) en deux colonnes (comme toute la péricope d'ailleurs), mais non le colophon. Cet ajout a été fait avant la copie de la massore, car le f. 283r est bien muni de la massore de la fin du Pentateuque. Les marges des ff. 282, 338, 339, 348 et 352 sont mutilées. Quelques taches déparent ce beau manuscrit.

364 דפים (1–364).— החומש מסתיים בדף 282א, שבו כתב הסופר קולופון קצר. לאחר תום ההעתקה הוסיף דף נפרד לקונטרס (283), שע"ב שלו מחזיק כולו מיניאטורה מפוארת בסגנון מיוחד. בע"א של דף זה חזר הסופר והעתיק את הטקסט של 282א (סוף החומש ללא הקולופון), אולם בשתי עמודות, כדרך שנכתבה כל פרשת האזינו, ולא בעמודה אחת, כמו בדף 282א. תוספת זו נעשתה לפני כתיבת המסורה, שכן המסרן המשיך בדף 283א את כתיבת המסורה של סוף החומש. שולי דפים 282, 338, 339, 348, 352 נחתכו בחלקם או במלואם. כה"י מוכתם במקצת.

1. גרוס (Gallia Judaica, pp. 439–440) מזהה את המקום Poligny, כמו הזיהוי בקטלוג, ואינו נוטה לקבל את הזיהוי Foulénay, שהציע לב: J. Loeb, *REJ*, VIII (1884), p. 182. אולם יש מקום לפקפק בזיהוי זה ולאשש את זיהוי של לב. הקולופון המפורט של הסופר נוקד בוודאי בידי המסרן-הנקדן (ראה גם בהערה 2), שגם-הסתם הוסיף את הניקוד ואת המסורה סמוך לגמר בלאכת-ההעתקה; מכל-מקום, לפי קולופונו עשה זאת בשביל בעל-כה"י הנקוב בקולופון המעתיק. והנה, הפ"א בשם המקום מנוקדת בסימן-רפה, ואין לתלות את הריסוף בצירוף ב"ת-השיבוש לשם, כדן העברית, כי את הגיות השמות הלועזיים לא היה הנקדן עשוי לטעות, כפי שמעיד ניקוד השם דפונטליאה בקולופון. גם בתעתיקים שפרסם לב מופיע סימן רפה (פולניי). לפיכך יש אולי לקבל את הזיהוי Foulénay. עם זאת לא מן הנמנע, שבשיגרת הניקוד ריפה הנקדן את הפ"א כדן העברית, וצ"ל Poligny.

2. מעל לזיהוי שבין הסי"ת לבין הלמ"ד שורבבה ר"ש בכתב רהוט זעיר: כאמור, נוקדו הקולופון ואף הרי"ש התלויה בשם דפונטליאה. יש להניח – וכך אף נראה על-פי צבע הדיו – שהרי"ש נוספה ע"י הנקדן-המסרן כדרך שהוסיף ריב"ה שליטה בין השיטין ("אמן") בכתב זהה לכתב המסורה. לב (שם) מתקן את הכובא בקטלוג (שבו מובא השם עם השרבוב בלי להציר עליו: פנטרליאה), וגורס, כי השם בכ"י זה הוא פונטליאר (בהתעלמות מן השרבוב ובשיבוש האות האחרונה). שאותו הוא מזהה עם Pontailier, בדומה לתעתיק פונטלייר הכובא אצלו ממקור אחר מומן כה"י שלנו בערך. על גרסה מוטעית זו (פונטליאר) חזר גם Gallia Judaica (שם). המקבל את זיהוי של לב מזהה את הזיהוי Pontailier הכובא בקטלוג לב (שם) מביא מאותו מקור גם את התעתיק פונטרליאה ומזהה אותו עם Pontardier. אולי שנה הנקדן את שם המקום לשם הידוע לו, לפי שהוא סמוך יותר למקום הכתיבה.

H. GROSS identifie le lieu de copie à POLIGNY (*Gallia Judaica*, pp. 439-440) et rejette l'hypothèse de FOULENAY proposée par I. LOEB (*REJ*, VIII, 1884, p. 182). Toutefois, le colophon du scribe a été ponctué, et la ponctuation a été faite pour la même personne: AARON b. JACOB, donc peu de temps après la copie. Or, la ponctuation indiquerait plutôt que la première lettre devrait être lue F et non P, et appuierait l'hypothèse de I. LOEB, sans toutefois permettre d'arriver à une certitude. Par ailleurs, toujours dans le colophon, le scribe a écrit, semble-t-il, "de PONTAILLER" (Jura) et le ponctuateur a corrigé en "PONTARLIER" (Doubs), peut-être parce que cette localité lui était mieux connue, étant plus proche? Le personnage qui a écrit et ponctué la massore a écrit une sorte de colophon, en très grandes lettres dessinées par la massore en micrographie: il donne de cette manière le nom de la personne pour laquelle il a travaillé: AARON b. JACOB (ff. 357-364); sans doute a-t-il voulu nous apprendre son propre nom à la fin du Pentateuque de la même manière, car on lit aux ff. 280r et 281r les trois premières lettres de Mēi[r]; le *resh* n'est pas écrit au f. 282r (peut-être à cause de la décoration du colophon du scribe), mais symboliquement indiqué par la présence du dessin d'une tête (*rosh*) d'animal.— Au f. 1r, acte de vente fait à FLORENCE en 5209 / 1449, où DAVID b. SALOMON YEDI[BYA] de BOLOGNE, "dirigeant un office de prêt", déclare vendre ce manuscrit, ainsi que neuf autres, restés en gage dans sa boutique, à YEHI'EL b. YOAB de MONTALCINO avec les signatures de EMMANUEL b. ABRAHAM de [SAN] MINIATO et JACOB b. MOÏSE. Au même folio, marque de possession de HISQIYA et QBADIA, fils de YOAB b. DAVID de TIVOLI, 5288 / 1528, et celle, non datée, de JACOB b. YEKOUTIEL.— Cotes anciennes: signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire: "2136" et le titre "Cod. I" et "n° II" de la Sorbonne avec une note de GAVET de SANSALÉ datée de 1784 (premier folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Parchemin d'épaisseur moyenne, avec trous et coutures. On ne distingue généralement pas la fleur de la chair, mais dans plusieurs folios, le côté fleur est encore discernable; dans ce cas, la règle des vis-à-vis est respectée et le cahier commence par le côté fleur.

* Encre brun sombre, très légèrement corrosive.

* Quaternions, plus un ternion à la fin. Un folio (avec talon) a été ajouté à la fin du Pentateuque (f. 283) et un autre (avec talon) afin de terminer la copie des lectures prophétiques (f. 348). Une partie des réclames horizontales au bas des cahiers manque. Les réclames ont été quelquefois décorées, sans doute par le scribe de la massore: au f. 24v, le dessin d'un visage d'homme, et au ff. 16v et 299v, dessins d'animaux.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, doubles pour les lignes particulières, tout le cahier (sauf le premier cahier) plié, en commençant sur le côté recto. Régure à la mine de plomb noire, fine, page par page.

* Dimensions: 508-514 x 350-355 (323-331 x 223-226) mm, en trois colonnes (deux colonnes pour les deux lectures prophétiques qu'accompagne la paraphrase araméenne), 32 lignes écrites pour 33 lignes réglées. Dans le premier cahier, le nombre de lignes varie de 33 à 35, quelquefois dans le même diplôme; dans le second et troisième cahiers (ff. 9-24), 33 lignes écrites pour 34 lignes réglées. La massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

המסרן-הנקדן לא כתב קולופון שבו נקב בשמו, אלא כתב את המסורה במיקרוגרפיה באותיות רבתי, שבה ציין רק את שם הבעלים (ראה קולופון הנקדן). בצורה דומה כתב לקראת סוף התורה את האות מ-ם במסורה בקצה השוליים התחתונים של 280א. ואת האותיות אל-ף וי-ד - בקצה השוליים התחתונים של 281א. בדף 282א אין המשך (שם סיום התורה וקולופון I של הסופר). ובמקום אות יש שם מסורה בצורת ראש בעל-חיים, המעטר את שם הסופר. הדעת נותנת, שהמסרן ביקש לציין את שמו, התחיל ("מאי") אך לא סיים (מאיר?) בגלל עיטור קולופון הסופר, ואולי ביקש לרמוז ע"י ראש בעל-חיים לאות רי"ש. בדף וא שטר-מכר: דוד בן שלמה ידי' (דיה) מבולוניא, "מנהיג בחנות הרבית", מכר את כתב-היד יחד עם 9 כתבי-יד אחרים, שהיו ממושכנים בחנות, ליחיאל בן יואב מהר אלצינו, פירנצי הי"ט / 1449; חתימות עדים: עמנואל בן אברהם ממניאטו ויעקב בן משה. ציוני כעלים: חזקיה ועבדיה בני יואב בן דוד מטיול, רפ"ח / 1528 (וא); יעקב בן יקותיאל (שם).

* קלף בעובי בינוני עם חורים ותפרים. בדרך-כלל אין להבחין בין צד שיער לצד בשר, אבל לעתים ניתן להבחין בצד שיער; במקרים אלו סודרו הגליונות בהתאמת הצדדים, והקונטרס מתחיל בצד שיער.

* צבע הדיו חום כהה, דיו מאכלת במקצת.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחד, שבו 3 גליונות; בסוף החימש נוסף דף אחד בסוף הקונטרס (283) עם בדל. דף אחד עם בדל נוסף על-מנת להשלים את ההפטרות (348). שומרי-קונטרסים (חלק מהם חסר) מאוזנים, שעוטרו פעמים אחדות בדמות אדם (24ב) או בבעל-חיים (16ב, 299ב), כנראה בידי המסרן.

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס בכתב-אחת (פרט לקונטרס הראשון). מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור דק, כל עמוד לחוד.

* ממדים: 508-514 x 350-355 (323-331 x 223-226) מ"מ. 3 עמודות (בהפטרות עם תרגום 2 עמודות). 32 שורות כתובות, 33 משורטטות. בקונטרס הראשון (1-8) אין מספר השורות אחיד אפילו בדפי אותו גליון: 33-35 שורות כתובות; בקונטרס השני והשלישי (9-24) 33 שורות כתובות, 34 שורות משורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.

* Les voyelles, les signes de cantilation, la massore et la décoration des réclames sont d'une encre plus claire que celle du texte. Quelques lignes aux ff. 185r-186v n'ont pas de voyelles.

* Les premiers mots et le colophon sont en un module supérieur. Le premier mot de chaque livre biblique est enluminé sur fond d'entrelacs rouge et violet avec des bordures en bleu et en rouge. Au début des cinq livres du Pentateuque et du Cantique des Cantiques, les panneaux sont, de plus, placés dans des cadres de couleur vive rehaussés d'or. Au f. 283v, une très belle miniature à pleine-page représente le Chandelier et diverses scènes bibliques. La massore en micrographie forme des anagrammes géométriques, zoomorphes ou anthropomorphes. Meïr a, de plus, orné à la plume de dessins très gracieux, généralement zoomorphes, diverses lettres du texte et surtout les hampes supérieures des lettres hautes à la ligne supérieure, et les hampes inférieures des lettres basses dans la dernière ligne. La fin des livres est écrite en forme de dessin.

* Reliure de maroquin rouge à grain long, sur ais de bois épais non biscautés aux armes de Richelieu.

* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים, של המסורה ושל עיטורי שומרי-הקונטרסים בהיר יותר מצבע הטקסט. הפסקות החזרות בפרשת נשא בדפים 185-186ב לא נוקדו.

* תיבות-הפתיחה והקולופון העיקרי כתובים באותיות גדולות. תיבות-הפתיחה של כל ספר מקושטת בלוחית של תשלובת של אדום וסגול, עם עיטור-שוליים ככחול וכאדום; הלוחיות שבראשי ספרי החומש ושיר-השירים מקושטות במסגרות מצוירות, צבעוניות ומוזהבות. מיניאטורה מפוארת על-גבי כל העמוד של מגירת המקדש וסצינות מקראיות (283ב). המסורה כתובה בצורת עיטורים גיאומטריים וציורי רימ נאים עם בעלי-חיים ודמויות אדם. המסרן עיטר בעדירות רבה אותיות בגוף הטקסט, בעיקר דגלי האותיות למ"ד בשורה העליונה ורגלי האותיות התחתיות שבשורה התחתונה. בדרך-כלל בצורת ראשי בעלי-חיים. סופי ספרים כתובים בצורת עיטורים.

COLOPHON I 282r	חזק יוסף בר בנימן צב"י:	קולופון I 282r
COLOPHON II 348r	חזק ונתחזק ותשלם כל המלאכה אשר עשיתי להקבר ר' אהרן	קולופון II 348r
COLOPHON III 364v	ותכל כל מלאכת תורת משה המסולאה מכל קרבן ואשה: בחמשי בשבת בשנים עשר יום לירח תמוז שנת המשת אלפים וששים שנה לבריאת עולם למנן שאנו מנין כאן בפולני מתא על ידי יוסף הספר להקבר רבי אהרן בן הנדיב רבי יעקב ולה"ה הקב"ה יזכהו להגות בו הוא נרעו ונרעו עד סוף כל הדורות אמן (אמן) ואמן סלה: יוסף הספר דפונט(ר)ליאה לא יזק לא היום ולא לעולם עד שיעלה חמור בסולם שיעקב חלם ויזכני לעשות ספרים אחרים:	קולופון III 364v
COLOPHON DU PONCTUEUR 357r-364r	הנקדן: חזק זה ספר הח"ר אהרן שיח' בן הנ"ר יעקב וצ"ל:	קולופון הנקדן 357r-364r

- שם הסופר משורבב גם בנוסחת-הסיום שבסוף כתיבת הקולופון: יוסף הספר להקבר לא ימוט לא היום ולא לעולם ועד עד שיעלה נמל בסלם שיעקב חלם (למלא).
- כתוב על-ידי כתיבת טקסט המסורה במיקרוגרפיה. האותיות "הנקדן ח"י" כתובות כל אחת בנקבה תחתית עמודי א של דפים 285א-286א: המלים "זה ספר..." "ציל" כתובות בדפים 286א-287א: נקבה תחתית של דף 364א נכתבה גם האות קוף, המעלימה את המילה "הנקדן".

5061 de la Création

TUDÈLE (Tudela, Navarre, Espagne)

écrit sans doute par JOSUÉ b. ABRAHAM Ibn
GAON de SORIA², scribe de la massore

1300

ד'תתרכ"א / ה'ס"א

טודילה (נאווארה, ספרד)

מסר וכנראה כתב יהושע בן אברהם אבן גאון
משוריא²

(1) Tables astronomiques enluminées (ff. 1v-9v);
(2) Bible avec voyelles et signes de cantilation,
accompagnée de la massore (ff. 10v-466v).

470 folios (ff. 1-227, 227-455, 455-468). — Une
foliotation ancienne en lettres hébraïques, qui semble
bien être de la même encre que la massore mais
est peut-être d'une autre main, commence à partir
du f. 11 (ff. 1-193, 195-459, fin de la Bible).

Il n'y a pas de colophon à la fin du livre. Les colophons de
JOSUÉ Ibn GAON sont insérés au milieu de la massore, laquelle
forme des calligrammes. La date hébraïque est exprimée par
rapport au millénaire précédent; donc au lieu de 5061, nous
avons 4000 + 1061. Cet usage a donné lieu à de nombreuses
interprétations; il se peut qu'il soit spécifique de SORIA à
cette époque, car sur les trois autres manuscrits datés de
cette manière — Oxford, Bibliothèque bodléienne (1) Kenn. 2
(Cat. 2523), 1306; (2) Arch. Seld. A 47 (Cat. 1), 1304; (3) Can.
Or. 78 (Cat. 568), 1284 — les deux premiers ont été écrits
certainement à SORIA, et le troisième presque certainement.
Or JOSUÉ Ibn GAON, bien qu'ayant écrit notre manuscrit
à TUDÈLE, a habité et exercé son art à SORIA (cf. la note en
hébreu). Dans le second de ces colophons (au f. 58v), JOSUÉ
Ibn GAON déclare: "j'ai écrit cette Bible", ce qui semble bien
indiquer qu'il entend par là, non seulement la copie de la mas-
sore (ainsi que la vocalisation et les signes de cantilation), mais
aussi la copie du texte. Au début du manuscrit de Paris, Biblio-

(1) לוחות מקושטים, בעיקר של עברונות (21-29);
(2) תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה (10-466).

470 דפים (1-227, 227-455, 455-468). — ספירה ישנה
באותיות עבריות בדיו הדומה לדיו המסורה, אך כנראה מיד
אחרת, מתחילה בדף 11 (א-קצג, קצה-תנט).

אין קולופון בסוף כה"י או בסוף חלק כלשהו ממנו. הקולופונים
חבויים במסורה, הכתובה בצורת ציורים. בקולופון השני נציין
יהושע בן גאון "הכותב זה הארבעה ועשרים" (58b), ומכאן מסתבר,
שלא רק מסר אלא אף העתיק את גוף כה"י. בראש כ"י פאריס
21, heb., אף הוא תנ"ך, יש קונטרס של לוחות מקושטים, הדומים
ללוחות כה"י שלנו. מעשה ידי יהושע בן גאון, כמפורש בראשו:
"אני... עשיתי זה הקונטרס ראשון לזה הספר". אולם כתיבת
גוף כ"י 21, heb., שונה מכתיבת גוף כה"י שלנו, ולעומת זאת זהה
כפי הנראה כתיבת הלוחות לכתיבת גוף כה"י שלנו. קולופון מיד
יהושע בן גאון כלול גם בשני דפים של ציור כלי-המקדש, שנספהו
בראש תנ"ך בכ"י אוקספורד, בודליאנה 2 Kenn. (קטלוג מס' 2323)
ונכתבו בשוריא בשנת 1306 (על כ"י זה ראה בהערה 1). בכ"י זה
צייר יהושע בן גאון את כלי-המקדש בלבד וכתב קולופון מליצי
ארוך, ואילו בכה"י שלנו העתיק וקישט את הלוחות לפי דרכו
ואומנתו, מסר ומן-הסתם גם ניקד, וכנראה אף העתיק את התנ"ך.

1. שיטה מיוחדת במינה לציון התאריך ליצירה, המוסיפה למנות את השנים לאלף החמישי גם מעבר לגבול האלף
(תתקצ"ט). בציון התאריך בכ"י זה כבר דשו רבים: אחדים ניסו לפענחו בצורות אחרות. ללא הצדקה. עיין:
E. Carmoly, *Revue orientale*, I (1841), pp. 202-209. כרמולי הגיע למסקנה התמוהה, כי לפנינו תאריך למניין
הנוצרים, כלומר, 1061 (שם, עמ' 203-205), ואת הלוחות ייחס ליד אחרת. ראה גם: J. Fürst, *Literaturblatt des*
A Geiger, *Wissenschaftliche Zeitschrift für jüdische Theologie*, גייגר, *Orients*, II (1841), n° 45, cols. 692-695
(V, 1844, pp. 465-466), דוחה את סברת כרמולי וקובע לראשונה בתוקף את הפענוח ה'ס"א. הוא מסביר את השיטה
המזוהה בקירבת השנה לסוף האלף. ראה גם: M. Steinschneider, *CB*, II, n° 7120. שיטה דומה נוקט יהושע בן גאון
גם בציון התאריך בכ"י אחר, אוקספורד, הספרייה הבודליאנית 2 Kenn. (קטלוג נויבאוואר, מס' 2523): "שנת
תתרכ"ו ליצירה (1306) בשוריא". כן אתה מוצא אותה בשני כ"י אחרים שנכתבו בשוריא באותה תקופה לערך:
דניאל, עזרא ונחמיה בכ"י אוקספורד Arch. Seld. A 47 (קטלוג נויבאוואר, מס' 1), שלפני התיקון נכתב בו התאריך
תתרכ"ד 1304; וכ"י אוקספורד Can. Or. 78 (קטלוג נויבאוואר, מס' 568), אשר לפני התיקון נכתב בו התאריך
תתרכ"ה 1284 ואשר נכתב כנראה בסוריא, לפי הבלטת התיבה "סוריא" שנקרחה שם בטקסט (משנה תורה
לרמב"ם). ייתכן אפוא, שהיתה זו מסורת מקומית של ציון התאריך "רווחת בתחילה האלף השישי בסוריא (Soria),
מקום מושבו ופעילותו של יהושע אבן גאון, אשר כתב את כה"י שלנו בטודילה, שאינה רחוקה מסוריא. דיון מפורט
בעניין זה ראה: מ' בית-אריה, "צורה יוצאת דופן של ציון התאריך ליצירה בכתב-יד", *חריץ*, מא (תשל"ב),
עמ' 116-124.

2. אחיו של שם טוב בן אברהם בן גאון. עיין בכל מראי-המקומות שהובאו בהערה 1: כן ראה: Zunz & Freimann, n° 433;
Freimann, *Spanien u. Portugal*, n° 69

thèque nationale, héb. 21, on trouve aussi un cahier contenant des tables enluminées et précédant une Bible. Ces tables, qui ressemblent beaucoup à celles de notre manuscrit, sont de la main de Josué Ibn GAON comme il le déclare lui-même, mais la Bible qui les suit est d'une autre main; or l'écriture, dans ces tables, ressemble fort à celle du texte de la Bible dans notre manuscrit. Dans un troisième manuscrit, écrit à SORIA en 1306 (Oxford, Bibliothèque bodléienne, Kenn. 2, Cat. 2323), Josué Ibn GAON n'est l'auteur que de deux folios qui représentent les instruments du Temple dans une belle enluminure, accompagnés d'un colophon en style poétique. Il est très probable que, dans notre manuscrit, Josué a écrit le texte, les signes de cantillation et les voyelles en plus de la massore, et des tables enluminées qui sont caractéristiques de sa veine. Qu'un même personnage ait pu remplir ces différentes fonctions, nous le voyons par le frère de Josué: SHEMTOB Ibn GAON, qui a écrit le texte, les voyelles et signes de cantillation et la massore en calligrammes, de la célèbre Bible conservée dans la collection Sassoon (n° 82). D'ailleurs, une marque de possession, écrite en caractères carrés de type séfarade, inscrite dans un cadre décoré à l'encre brune et rouge et datée de 5159 / 1398/9, attribuée à Josué Ibn GAON la confection de tout l'ouvrage: "Moi, SALOMON b. HASDAI, ai acheté pour mon usage personnel cette Bible, à BOLOGNE, en 5159 / 1398/9, à MENAHEM b. MOÏSE; elle faisait partie des livres qui furent partagés entre MENAHEM b. MOÏSE, R. SALOMON b. YEDIOYA et R. ÉLIEZER, et je l'ai achetée par l'entremise de JUDA FINZI. Elle a été écrite par le très savant JOSUÉ fils du GAON ABRAHAM en l'année 5061, comme cela est écrit dans la massore dans les ailes du griffon au f. 59 [actuellement 69r]" (f. 466v).— C'est peut-être à la main de SALOMON b. HASDAI qu'il faut attribuer la plupart des notes et ajouts, entre autres le calendrier tournant ajouté au f. 9r et qui commence en 5160 / 1399/1400; on lit aussi dans la marge du f. 2v: "dans l'année 5159 / 1398/9, nous comptons..." Dans les marges des ff. 3r et 10r, une main italienne cursive a écrit divers extraits et un poème dont l'acrostiche est ISAÏE ALUF. Aux ff. 127v-128v: notes massorétiques et liste de péripécopes: aux ff. 467v-468r, le *Livre d'Antiochus*. Tout le long des cinq livres du Pentateuque, on lit des gloses à l'encre rouge dans une écriture de type séfarade qui pourrait être celle de SALOMON b. HASDAI. Ce même SALOMON b. HASDAI a revendu le manuscrit en 5159 / 1398/9 à CESENA à MENAHEM b. JUDA. Témoins: SALOMON b. HISQIYA TSARFATI et ISAAC b. ÉLIE de FABRIANO (f. 468v). En 5235 / 1475, toujours à CESENA, NOË b. SALOMON YÉRUSHALMI a vendu à Ben Porat JOSEPH b. JUDA de FANO, résidant à CESENA, "cette Bible, complète, d'une écriture espagnole, avec, tout autour, la massore, reliée en peau rouge, et un *Talmud*, dans une écriture grossière, contenant trois traités"; témoins: JOSUÉ b. ÉLIE et MOÏSE b. EMMANUEL de NORCIA. Au f. 469r, Ben Porat JOSEPH b. JUDA de FANO a vendu le manuscrit à JUDA de NORCIA par l'intermédiaire de son fils MOÏSE. Témoins: ÉLIEZER b. JOSUÉ et BENJAMIN b. JOSEPH. Au même folio, listes de naissances et de décès en Italic, s'échelonnant de 5240 / 1480 à 5256 / 1496; et, au f. 3r, marque de possession de ISAÏE b. JUDA.— Cote ancienne: "Suppl. hébr. n° 1" de la main de S. MUNK (f. 1r); au f. 1v, description en latin du contenu du manuscrit. Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, de belle qualité, très peu de trous et coutures.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.
- * Sénions, plus deux quaternions (dont l'un à la fin des Prophètes antérieurs), et cinq quinions (dont quatre à la suite), commençant par la chair. Le cahier du début (tables enluminées) est de huit folios, mais sa composition n'est pas claire. Les réclames horizontales, dont

יצוין, כי אחיו של יהושע, שם טוב בן גאון הידוע, ניקד, מסר (בצורת עיטורים) וגם כתב תניך שלם מפורסם (כ"י ששון מס' 82). מכל-מקום, ציון הבעלים הקדום משנת 1399, הכתוב בכתב מרובע ספרדי ומעוטר במסגרת אדומה וחומה, מייחס את כתיבת כל כה"י ליהושע (466ב): "אני שלמה בן הרב ר' חסדאי ע"ם ישי" קנתי זאת המקרא לעצמי... בבולווייאת מתא בשנת קנ"ט לפר' האלף הששי (1398/9) וקנתייה מיד כמ"ר מנחם י"ץ בכ"ר משה נ"ע מהספרים שחלקו הוא וכמ"ר שלמה י"ץ בכ"ר ידידיה נ"ע וכמ"ר אליעזר נ"ע וקנתייה על יד כמה"ר יהודה פינצי נר"ו וכתבה הרב ר' יהושע בן הגאון ראש גולת אריאל. עטרת תפארת ישראל ר' אברהם תנצ"ב בשנת תתס"א כמו שכתו במסורת כנפי נחש שרף מג' ראשים מכתובה דקה בדף ג"ט (= 469א)... בעמודים הריקים שנותרו בכה"י הועתקו דברים שונים, רובם כנראה ביד אחת, אולי בידי הבעלים שלמה בן חסדאי. למסגרת המקושטת שבדף 9א נוסף לוח עגול של עברונות, הפוחת בשנת ק"ס / 1399/1400; בשולי לוח שבדף 2ב כתוב בכתובה זהה: "בשנת קנ"ט אנו מונין... בשולי 3א, 10א הועתקו ליקוטים שונים בכתובה איטלקית רהוטה, ביניהם שיר בעל האקרוסטיכון "שעיה אלוף". בדפים 127ב-128ב ענייני מסורה וסדר קריאת התורה; בדפים 467ב-468א מגילת אנטיוכס. בתורה נוספו בדיו אדומה בכתובה ספרדית הערות רבות על כתיבת ספר תורה ומסורה, וכן תגים, אולי בידי שלמה בן חסדאי. שטרי-מכר: (1) שלמה בן חסדאי הנ"ל מכר את כה"י בשיצויה למנחם בן יהודה תמורת "שמונים פרחים זהב נקיים" בט"ו בתמוז קנ"ט / 1399; חתימות עדים: שלמה בן חזקיה צרפתי ויצחק בן אליא מפיריאנה (468ב); (2) נוח בן שלמה ירושלמי מכר בציסניה זה העשרים וארבע שלם כתיבה ספרדית עם המסורה סביבו בטבלאות מכוסה עור אדום וא' גמרא כתיב' גסה יש בו מסכת זבחים מנחות בכורות בטבלאות" לבן פורת יוסף בן יהודה מפאנו "הדר עתה בציסניה" בשנת רל"ה / 1475; חתימות עדים: יהושע בן אלייא ומשה בן עמנואל מנורצי (שם); (3) בן פורת יוסף בן יהודה מפאנו מכר את כה"י ליהודה מנורצי על-ידי משה בנו; חתימות עדים: אליעזר בן יהושע ובנימין בן יוסף (469א). באותו עמוד רישומי לידות ופטירה אחת מאיטליה מן השנים ר"מ-רנ"ו / 1480-1496. ציון בעלים: ישעיה בן יהודה (463א).

- * קלף משוכח בעובי דק ובנינוני. מעט חורים ותפרים.
- * דיו בצבע חום כהה, לעתים חום.
- * בכל קונטרס 6 גליונות, פרט ל-2 קונטרסים, שבהם 4 (אחד מהם בסוף נביאים ראשונים; לוחות העברונות בראש כה"י מחזיקים 8 דפים, אך מבנה הקונטרס שם אינו ברור).
- ול-5 קונטרסים (4 מהם טמוכים זה לזה), שבהם 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. שומרי-קונטרסים מאוזנים

une partie est en caractères non carrés, sont très souvent rognées. Dans un cahier (ff. 302–313), la première moitié des folios porte des réclames en caractères cursifs. [La foliotation et les titres courants en haut du folio recto sont, semble-t-il, d'une autre main.]

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Généralement réglure à la pointe sèche, deux folios à la fois dans l'ordre du cahier, en commençant sur le côté fleur (recto). Comme le cahier commence par la chair, le diplôme extérieur a été réglé à part; en général, il a été plié avec le côté fleur à l'extérieur, réglé à la pointe sèche, les deux folios à la fois, et ensuite plié dans l'autre sens; mais dans quelques cas, il a été réglé sur le côté chair. Dans les folios où la réglure était peu visible, elle a été reprise à la mine de plomb brun clair et, à la fin du volume, noire. Certains folios particulièrement épais ont été réglés directement à la mine de plomb. (Cette technique est aussi celle du manuscrit Arch. Seld. A 47 de la Bibliothèque bodléienne terminé à SORIA en 1304.)

* Dimensions: 277–279 × 215–221 (181–183 × 137–139) mm, en deux colonnes (une colonne pour Job, les Proverbes et les Psaumes), 30 lignes écrites pour autant de lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantilation et la massore sont d'une encre généralement semblable à celle du texte.

* Les tables en début de volume sont disposées sous forme de dessins de couleurs diverses et insérées dans des cadres enluminés à motifs zoomorphes rehaussés d'or. Le premier mot (ou l'initiale) des livres est presque toujours écrit en un module supérieur et quelquefois peint en or, ou décoré, à l'intérieur de la lettre, de dessins géométriques ou zoomorphes de couleur vive. Dans le même style sont décorées les "grandes lettres" que fixe la massore. Les signes marquant le début des péripécopes et les signes massorétiques sont décorés de couleurs vives et d'or. La massore, écrite en calligrammes quelquefois zoomorphes, est souvent enluminée dans de nombreuses couleurs et rehaussée d'or, rarement d'argent.

* Reliure de maroquin rouge à grain long avec filets dorés en encadrement et fleurons d'angle.

(רוכם התוכים), חלקם כתוב בכתב כתיב-מרוכב; במחצית הראשונה של הקונטרס המתחיל בדף 302 שומרי-דפים בכתב רהוט. [ספירת-דפים באותיות וכותרות בראש כל ע"א, כנראה ביד אחרת.]

* ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים; כל קונטרס בכתב אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל שני דפים בכתב אחת, בצד שיער (ע"א), כסדרם בקונטרס, פרט לדפי הגליון החיצון: לפי שהקונטרס מתחיל בצד בשר, שורטוט גליון זה בדרך-כלל כשהוא מקופל במהופך, בצד שיער, ולאחר-מכן קופל מחדש כסדרו בקונטרס; לפעמים שורטוט דפי הגליון החיצון בצורה אחרת, גם על צד בשר. בעמודים שבהם לא ניכר השרטוט חזרו ושרטטו בעפרון חום בהיר (בסוף כה"י – בעפרון שחור). יש ששרטטו מלכתחילה בעפרון, לפעמים אף כל עמוד לחוד, בעיקר בדפי-הקלף העבים.

* ממדים: 277–279 × 215–221 (181–183 × 137–139) מ"מ. 2 עמודות (בספרי אמ"ת עמודה אחת). 30 שורות כתובות ומשורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.

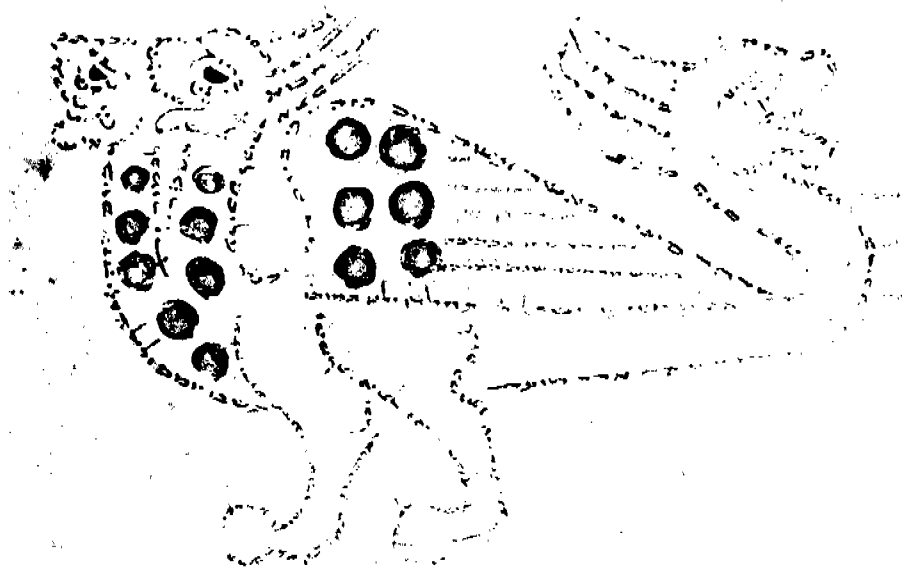
* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה זהה בדרך-כלל לצבע הדיו של הטקסט.

* הלוחות בראש כה"י, הכתובים בצורת עיטורים ובצבעים שונים, מעוטרים במסגרות צבעוניות ומוזהבות ובציורי בעלי-חיים. תיבות-הפתיחה או אותיות-הפתיחה כתובות בדרך-כלל באותיות גדולות; חלקן מוזהבות או מקושטות ע"י ציורי בעלי-חיים בתוך חלליהן ובדיו בצבעים שונים. בצורה זו נכתבו גם האותיות הגדולות לפי המסורה. סימני הפרשיות וציוני מסורה שונים מקושטים בזהב ובדיו בצבעים שונים; המסורה כתובה בצורת עיטורים ולעתים בצורות בעלי-חיים, והיא מקושטת בקישוטים צבעוניים מוזהבים לעתים מוכספים.

3. שיטה דומה אפשר למצוא בכ"י אוקספורד, הספרייה הבודליאנית Arch. Seld. A 47, אשר סופו הועתק בשוריא בשנת 1304) ואשר מזכיר לעיל בגלל ציון השנה הזוהי בשיטתו לכה"י שלנו.

קולופון I	ברוך הכותב וברוך הקורא מפי הבורא וברוך רחמנא דיהב חילא לעבדיה בר אמתיה יהושע בר' אברהם ן' גאון נר"ו הכותב טודילה שנת תתרס"א ¹ (במסורה שבשוליים התחתונים) תם ונשלם על ידי יהושע בר' אברהם ן' גאון נר"ו משור[י]א ברוך רחמנא דיהב לי חילא ככתבי בשנת תתרס"א בטודילה ² (במסורה שבשוליים החיצונים)	45r
קולופון II	ברוך רחמנא דיהב חילא לעבדיה יהושע ן' גאון הכותב זה הארבעה ועשרים שנת ס"א ³ (במסורה שבשוליים התחתונים)	58v
קולופון III	אני יהושע בר' אברהם ן' גאון נר"ו כתבתי זו הכתיבה בחדש מרחשון שנת תתרס"א ⁴ ברוך הכותב וברוך הקורא יהושע בר' א[בר]הם ן' גאון כתבתי [זו] המסורת שנת תתרס"א ⁵ בטודילה ⁶ (במסורה שבשוליים התחתונים)	69r

4. ציון זה של התאריך מוכיח, שהציון "תתרס"א" אכן משמעו ה'ס"א.
5. חלק זה נכתב בשורה האחרונה של המסורה בשני צדי השרף בעל שלושת הראשים; מסביב לעין של הראש הפונה
לימין נכתב: "יהושע ן' גאון נר"ו". הראשון שגילה את כל הקולופונים הנסתרים היה ככל הנראה כרמולי (ראה הערה 1,
שם, עמ' 203). שצ"ן את מראי המקום לפי ספירת הדפים הישנה. יהושע ן' גאון שיבץ את שמו אף בשתיים מן גוסחות
הברכה ששילב במסורה במקומות אחרים (א129, א230); השווה: B. Narkiss & G. Séd-Rajna, "Manuscrits hébreux :
enluminés conservés dans les bibliothèques de France—Présentation et spécimen", *REJ*, CXXX (sous presse)

5063 de la Création

PARIS

écrit par ABRAHAM b. JACOB

1303

ה'ס"ג

פריש

כתב אברהם בן יעקב

(1) Pentateuque avec voyelles et signes de cantilation, accompagné de la massore (ff. 1v-166v); (2) les cinq *Megillot* et les lectures prophétiques avec voyelles et signes de cantilation (ff. 167r-251v).

246 folios (ff. 1-67, 66-192, 191-230, 240-251).— Deux folios ont été supprimés: l'un entre les ff. 92 et 93 et l'autre entre les ff. 138 et 139 (il reste trace des talons).

Corrections dans la même encre que la massore. Au f. 251v, acte de vente par GERSHOM b. MOÏSE à SAMUEL b. ABRAHAM SEFARADI, daté de 5149 / 1389. — Assez nombreuses gloses en latin, titres courants en latin et références bibliques par diverses mains françaises des XVe et XVIe siècles. — En haut du f. 1r, la note: "Andreas Christian Hurid. Danus 1780" et au f. 251v: "Pro me Cantiano. hue" suivie d'un cœur et du chiffre "4" (peut-être note d'un moine de l'Abbaye Ste Geneviève). — Cotes anciennes: "A. 1" (répétée), "A. O. 1", nombreux ex-libris manuscrits de la Bibliothèque Ste Geneviève, "Sup. Heb. 122" du catalogue de S. MUNK: au-dessous, sur un papier recollé, longue note en latin concernant le contenu du manuscrit (f. 1r). Cachet de la Bibliothèque Ste Geneviève, estampille de la Bibliothèque impériale (n 37).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures. Malgré l'effeurage poussé, on distingue encore la fleur de la chair dans d'assez nombreux folios: dans ce cas, la règle des vis-à-vis est respectée et les cahiers commencent par la fleur.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Quaternions, plus quatre ternions, dont un en fin de livre, et un binion à la fin du Pentateuque. Réclames horizontales au bas des cahiers, décorées chaque fois de manière différente.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, doubles pour les lignes particulières, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Les piqûres des marges extérieures ont été rognées sauf dans un cahier (ff. 25-32). Réglure à la mine de plomb brun-noire, très dure, page par page. La réglure pour la massore continue dans tout le volume, bien qu'elle ne soit écrite que dans le Pentateuque.

(1) תורה עם ניקוד, טעמים ומסורה (ב1-166); (2) חמש מגילות והפטרות עם ניקוד וטעמים (א167-251ב).

246 דפים (1-67, 66-192, 191-230, 240-251).— אחד נחתך בין דף 92 לבין דף 93, ואחד בין 138 לבין 139 (נותרו מהם שרידי בדלים).

הגהות בדיו שצבעה והה' של המסורה. שטר-מכר: גרשם בן משה אי"ש חי"ל מוכר את כתב-היד לשמואל בן אברהם ספרדי במחיר "ששה עשר חורי", קמ"ט לפרט קטן 1389 (ב251). הערות רבות למדי וכתורות בלאטינית מידיים צרפתיות שונות מן המאות הטי"ו והט"ז (ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף בעובי בינוני ודק עם חורים ותפרים. צד שיער עובד במטרה לשוות לשני צדי הקלף מראה זהה; אף-על-פי-כן ניתן להבחין בין צד שיער לצד בשר בגליונות רכים למדי; במקרים אלה סודרו הקונטרסים בהתאמה: צד שיער מול צד שיער, וצד בשר מול צד בשר; כל קונטרס התחיל בצד שיער.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* ככל קונטרס 4 גליונות, פרט ל-2 קונטרסים, שבהם 3 גליונות (אחד מהם בסוף ספר), ואחד, שבו 2 גליונות (בסוף התורה). שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים ומצוירים בצורות שונות.

* ניקוב בשוליים החיצוניים (נחתך, והיום אין לראותו אלא בקונטרס אחד, בדפים 25-32) והפנימיים, כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס בכתב-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון חורט כצבע חום-שחור; כל עמוד לחוד. בכל כה"י הוכן שרטוט לצורך העתקת המסורה, אך היא הועתקה רק בחומש.

* Dimensions: 396–400 × 288–290 (264–275 × 193–194) mm, en trois colonnes, 28 lignes écrites pour 29 lignes réglées; dans quelques cahiers (ff. 1–16, 49–115, 132–166), 27 lignes écrites pour 28 lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantilation et la massore sont d'une encre tout à fait différente de celle du texte.

* Les premiers mots des livres, des péripécopes et des lectures prophétiques sont en grand module, ainsi que l'initiale des chapitres dans les Lamentations et l'Ecclésiaste. Le texte est disposé en forme de dessin à la fin du Pentateuque (ff. 165v–166r) et à la fin d'Esther (ff. 187r–188v). Le colophon, disposé en forme de dessin, est inscrit dans un cadre dessiné à la plume.

* Reliure basane brune XVIIe siècle, sur carton; dos refait partiellement en veau brun.

* ממדים: 396–400 × 288–290 (264–275 × 193–194) מ"מ. 3 עמודות. 28 שורות כתובות, 29 שורות משורטטות; בקונטרסים של דפים 1–16, 49–115, 132–166 יש 27 שורות כתובות, 28 משורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.

* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה שונה לגמרי מצבע הדיו של הטקסט.

* תיבות הפתיחה אשר בראשי הספרים, פרשיות התורה והתחלות ההפטרות כתובות באותיות גדולות; אותיות פתיחה גדולות בראשי הפרקים של איכה וקהלת. טקסט כתוב בצורת עיטורים בסוף התורה (165–166א) ובסוף אסתר (187א–188ב). הקולופון כתוב בצורת עיטור בתוך מסגרת מעוטרת בקולמוס.

קולופון אני אברהם ב"ר יעקב² נב"ת סיימתי זה החומש לחמש <!> COLOPHON

מגלות ואפטרות ברביעי בשבת בעשרים ושלש לירח אדר³

שנת חמשת אלפים וששים ושלש לבריאת עולם למנין שאנו

166v

מנין כאן בפריש מתא ד' פרשת ויקהל³ 166

2. שם הסופר כלול גם בנוסחת הסיום בסוף כה"י: "חזק ונתחזק אברהם הספר לא יוזק" (251ב).

3. כ"ג באדר חל ביום שלישי; ציון הפרשה הולם את התאריך.

5063 de la Création

<Ashkenaz>

écrit par MOÏSE b. YEHIEL

pour DAVID b. DAVID

1303

ה'ס"ג

<אשכנז>

כתב משה בן יחיאל

בשביל דוד בן דוד

Pentateuque accompagné, verset par verset, du *Targoum Onqelos*, les cinq *Megillot* et les lectures prophétiques, avec voyelles, signes de cantilation et la massore (ff. 6r-282r).

257 folios (ff. 6-14, 16, 23, 30, 47-89, 92-282, <283>).— Le manuscrit est endommagé et les lacunes sont nombreuses: il manque sept folios au début, un folio après le f. 14, six folios après le f. 16, six autres après le f. 23, deux cahiers après le f. 30 et deux folios après le f. 89. Le f. <283> était collé à la reliure originale.

Les lacunes ont été comblées (parchemin) à une époque assez ancienne, par deux scribes différents: le premier a écrit les ff. 1, 37, 90 et 91; le second, les ff. 2-5, 15, 17-22, 24-29, 31-36 et 38-46. Aucun des deux scribes n'a écrit la massore et seul le second a mis les voyelles et signes de cantilation.— Marques de possession et listes de naissances et de décès, de mains ashkenazes: au f. 282v, le manuscrit a été acheté aux frères MENLAN et HAYYIM par SALOMON b. BENJAMIN, puis la note: "cette Bible ... fait partie de l'héritage de mon grand-père SALOMON b. BENJAMIN", signée de JUDA b. JACOB d'ALTSTADT, 5351 / 1590/1; au f. 282r, cette autre note: "aujourd'hui, 1er Iyar 5363 / [1603], j'ai reçu ce livre en cadeau de ma mère afin que j'y lise tous les vendredis la péripécopie et le *Targoum Onqelos*, moi, JUDA b. JACOB, qui ai hérité ce Pentateuque de père en fils pendant quatre générations durant un siècle." Listes de naissances et de décès échelonnées entre 5304 / 1543 et 5358 / 1597, dont les dernières sont de la main de JUDA b. JACOB.— Cotes anciennes: après une note manuscrite en latin concernant le texte, pièce de vélin portant la note imprimée: "Ex Bibliotheca Mss. COISLINIANA, olim SEGUERIANA / quam illust. HENRICUS DU CAMBOUT, DUX DE COISLIN, Par Franciae, Episcopus Metensis, &c. Monasterio S. Germani a Pratis legavit. An. M. DCC. XXXII." Titre latin de l'œuvre et "n° 3" de Saint-Germain (f. 1r): "Suppl. hebr. n° 83" de la main de S. MUNK (second folio de garde). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures; on ne distingue pas la fleur de la chair.

* Encre brun sombre, légèrement corrosive par endroits.

* Quaternions, avec un ternion à la fin. Réclames horizontales décorées à la fin des cahiers. [Les titres courants dans le Pentateuque sont d'une main postérieure.]

תורה עם תרגום אונקלוס (פסוק-פסוק), חמש מגילות והפטרות עם ניקוד, טעמים ומסורה (א-282א).

257 דפים (6-14, 16, 23, 30, 47-89, 92-282, <283>).— כה"י ניזוק ונקטע. חסרים 7 דפים בראש, דף אחרי 14, 6 דפים אחרי 16, 6 דפים אחרי 23, 2 קונטרסים אחרי 30, 2 דפים אחרי 89. הדף האחרון היה מודבק לכריכה המקורית.

הטקסט החסר הושלם בתקופה קדומה למדי בידי שני מעתיקים על דפי קלף: מעתיק אחד כתב דפים 1, 37, 90-91, והמעתיק האחר דפים 2-5, 15, 17-22, 24-29, 31-36, 38-46; בשתי ההשלמות לא הועתקה המסורה, ורק ההשלמה השנייה מנוקדת ומוטענת. ציוני בעלים ורישומי לידות ופטירות בכתובות אשכנזיות: "זה הספר קניתי מעים (!) שני אחים מענלן וחיים ... שלמה בר בנימין" (282ב); "זה החומש ... מירוש' של אבי וקני ... שלמה בר בנימין ז"ל ... נאום יודא בן לא"א יעקב איש אלט שטט בשנת ש"א לפ"ק" (1590/1 שם); "היום יום ב' ר"ח אייר שנת ה' אלפים ושס"ג לבריאה" (1603) קבלתי מאמי שתי' במתנה ... כדי שאקרא כי בכל יום ו' הפרשה עם תרגום נאום יהודה בר יעקב ז"ל אשר הנהיל זה החומש מאב על בן עד היום הנ"ל ארבע דורות במשך מאה שנים" (282א). רישומי לידות ופטירות מן השנים ש"ד-שנ"ה 1543-1597, האחרונים מידי הבעלים יודא בן יעקב הנ"ל (שם).

* קלף בעובי דק וכינוני עם חורים ותפרים. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר.

* צבע הדיו חום כהה. דיו מאכלת איכול שטחי במקצת.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחרון, שבו 3 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים. הכותרות בחומש נוספו ביד מאוחרת.]

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, doubles pour les lignes particulières (sauf pour la massore), tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la mine de plomb noire, page par page.
 * Dimensions: 486-489 × 358-366 (319-324 × 239-240) mm, en trois colonnes, 33 lignes écrites pour 34 lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes réglées dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantilation et la massore sont d'une encre souvent plus claire que celle du texte.

* Les premiers mots des livres sont écrits en très grand module et décorés à la plume (par le scribe de la massore?). Le premier mot de l'Écclésiaste est, de plus, décoré à l'intérieur de la lettre de dessins zoomorphes (f. 237v). Les premiers mots des lectures prophétiques sont en grand module, ainsi que le colophon. Les fins des livres, dans le Pentateuque, sont disposées en forme de dessin. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début ou en fin de ligne (ff. 65v, 129r, etc.).

* Demi-reliure du XVIIIe siècle, en basane fauve. Dos plat.

* ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור; כל עמוד לחוד.

* ממדים: 486-489 × 358-366 (319-324 × 239-240) מ"מ. 3 עמודות. 33 שורות כתובות, 34 שורות משורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.

* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה לעתים קרובות בהיר יותר.

* תיבות-הפתיחה אשר בראשי הספרים והמגילות כתובות באותיות גדולות מאוד, המעוטרות בקולמוס (אולי בידו המסרן?); חללי תיבות-הפתיחה של קהלת (237ב) מעוטרים, בין השאר בציורי בעלי-חיים; תיבות-הפתיחה של ההפטרות והקולופון כתובות באותיות גדולות. סופי ספרי החומש כתובים בצורת עיטורים. שם הסופר הנקרה בקצה השורה מעוטר (65ב, 129א ועוד).

קולופון אני משה בר יחיאל כתבתי זה החומש תרגום שבח לאל
 COLOPHON
 וסיימתי אתו ביום ה' ד' באב שנת חמשת אלפים וששים ושלוש
 לבריאת עולם לר' (!) דוד בר דוד כשם שזכה להכתיב כך
 יזכה לירש על בניו וללמוד בו בניו ובני בניו ויזכו לקיים
 המצות אשר בו וכן אני הסופר אחיה ביראת שדי בשם
 אלהי המערכה דים המלאכה 282r

5064 de la Création

1304

ה'ס"ד

〈Ashkenaz〉

〈אשכנז〉

scribe de la massore: SENIOR (ou SHNÉOUR) b.

מסר שניאור בן חיים

HAYYIM¹

בשכיל יעקב בן יצחק

pour JACOB b. ISAAC

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accompagnée de la massore, en trois tomes; tome I: le Pentateuque avec, verset par verset, le *Targoum Onqelos* (ff. 1r-229r); tome II: les Prophètes (ff. 1v-202v), Ruth, les Psaumes et Job (ff. 203r-249v); tome III: les autres Hagiographes (ff. 1r-85v).

563 folios (tome I: ff. 1-229; tome II: ff. 1-249; tome III: ff. 1-85).— Au début du premier tome, il manque le folio du début dont il reste le talon. Au tome II, le scribe ayant omis un passage a ajouté le f. 173 (avec talon) et copié Is. XLIII, 10 à XLIV, 12 sur trois colonnes au recto et sur une seule au verso. A la fin du tome III, trois talons collés attestent la perte de trois folios présumés blancs. Les deux derniers tomes formaient sans doute un seul volume, comme on le voit par la réclame à la fin du tome II. Des taches nombreuses n'arrivent pas à déparer ce très beau manuscrit, qui a été aussi très largement rogné (seul le dernier folio du tome III, f. 85, a gardé ses mesures initiales).

La copie n'est pas datée. Le colophon donnant la date de 1304 est celui du scribe de la massore: SENIOR (ou SHNÉOUR) b. HAYYIM, et ne mentionne ni les voyelles ni les signes de cantilation, lesquels sont d'ailleurs d'une encre différente de celle de la massore. La lacune au début du tome I a été comblée par une main postérieure sur un folio de papier. Quelques corrections postérieures.— Au tome III (f. 85v), actes de vente et mentions de possession: (1) en 5174 / 1414, TUVIA b. SAMUEL SEDIQ a acheté ce livre à HANAN b. JUDA de CRACOVIE (dans une ville non identifiée) pour six cents (pièces) d'or. (2) GERSHOM b. JOSEPH ALFANDARI l'a acheté à RAPHAËL SHALAH pour neuf mille pièces blanches. (3) En 5224 / 1464, JUDA b. JOSEPH ha-COHEN l'a vendu à JUDA SEROVILIS. (4) En 5230 / 1469/70, JUDA SEROVILIS l'a revendu à ISMAËL b. ÉLIE de "Zitino" (Zituni? Grèce) pour onze cents pièces blanches, et sous cet acte deux signatures: ELIAKIM ... et ISAÏE b. SHABBATAÏ. Les deux derniers actes sont de mains de type byzantin.— Cotes anciennes, tome I: "Bibliorum tom. 1. Armar. 1. tab. 1. loc. 1." avec une note en latin sur

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה בשלושה כרכים; כרך א: תורה עם תרגום אונקלוס, פסוק-פסוק (א1—229); כרך ב: נביאים (ב1—202), רות, תהילים ואיוב (א203—249); כרך ג: שאר כתובים (א1—85).

563 דפים (1—229; 1—249; 1—85).— חסר דף אחד, שנותר ממנו כדל, בראש כרך א. בכרך ב, בסוף דף 172, פסח המעתיק על העתקת יש' מג:י—מד:יב והתחיל לכתוב מאמצע מג:יב. השורות שלאחר הפסיחה לא נוקדו, והמעתיק הוסיף לקונטרס דף עם כדל (173), שבו השלים את הקטע החסר, בע"א בשלוש עמודות ובע"ב בעמודה אחת רחבה. בסוף כרך ג חסרים 3 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם, ונותרו מהם 3 בדלים דבוקים. כרך ב וכרך ג היו כרוכים יחד במקורם, כפי שנראה משומרי הקונטרס שכסוף כרך ב. כה"י הוכתם במקצת ושוליו נחתכו במידה רבה, כפי שאפשר להיווכח מהדף האחרון בכרך ג, אך יופיו לא הועם.

כתיבת גוף כה"י ללא תאריך. הקולופון ותאריכו הם מידי המסרן, שאינו מציין כי אף ניקד את כה"י, ואפשר שאמנם כך הדבר, לפי שצבע הדיו של המסורה שונה מזה של הניקוד ושל הטעמים. הטקסט החסר בראש כרך א הושלם על-גבי דף נייר מאוחרת. מעט הגהות מאוחרות. בסוף כה"י (כרך ג, 85) ציוני בעלות ושטר-מכר: (1) טוביה בן שמואל שדיק קנה את כה"י מידי חנן בן יהודה מקרקוב "בעיר צירס" בשנת ה'קע"ד / 1414 "בשש מאות ב'דניג ז'הב" (נוסף ביד אחרת); (2) גרשון בן יוסף אלפנדרי קנה את כה"י מידי רפאל שלח "בט' אלפים לבנים"; (3) יודא בן יוסף הכהן מכר ליהודה סרוביליץ (או: סרוביליט) בשנת ה'רכ"ד / 1464; (4) יהודה סרוביליץ מכר לישמעאל בן אליא מיוזינו "באלף ק' לבנים" בשנת ה'רל"ז / 1649/70; חתימות שני עדים: אליקים [...], ישעיא בן ש"כתי (שני הציונים האחרונים בכתיבה ביזאנטית).

le contenu du manuscrit, puis la cote "B A 29" du catalogue de R. SIMON (second folio de garde); ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "B E I" (barrée) et "A 41"; au verso, au-dessus de l'ex-libris imprimé de l'Oratoire, une note en français signée par DE HARLAY (probablement François de HARLAY, archevêque de ROUEN, + en 1653) signalant qu'il a fait cadeau de ce manuscrit "relié en maroquin du Levant" à l'Oratoire en 1620 (troisième folio de garde); autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2", dans un rectangle et, encadrée, a l'note "olim 26, aliter A 41, hodie 2", puis l'ex-libris "Apud

Kennicottum 355 Script. A.C. 1314" (dernier contreplat de papier). Dans les deux autres tomes, les cotes anciennes sont disposées de la même manière; tome II: "Bibliorum tom. 2 Arm. I. tab. I. loc. 2", "B A 30", "B E 2" (barrée), "A 42", "3" dans un rectangle, "olim 27, aliter A 42, hodie 3" et la même cote "Kennicott". Tome III: "Bibliorum. tom. 3 Arm. I. tab. I. loc. 3", "B A 31", "B E 3", "A 43", "4" dans un rectangle, "olim 28, aliter A 43, hodie 4" et la cote "Kennicott". Sur les trois tomes, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures; on ne distingue pas la fleur de la chair.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Quaternions, plus un ternion à la fin du Lévitique. Réclames horizontales au bas des cahiers. [Les titres courants sont d'une main byzantine très postérieure.]

* Piquûres dans les marges extérieures et intérieures, doubles, semble-t-il, pour les lignes particulières, tout le cahier plié en commençant sur le côté recto; les piquûres des marges extérieures ont été rognées, et un seul folio a conservé l'ensemble de ses piquûres: tome III, f. 85. Régure à la mine de plomb brun-noire, page par page, mais au tome II, les ff. 74r-146r ont été réglés à la pointe sèche, page par page.

* Dimensions actuelles: 445-446 × 320-325 mm; mais les dimensions primitives nous sont données par le f. 85 du tome III: 500 × 346 (278-283 × 211-218) mm, en trois colonnes, 34 lignes écrites pour 35 lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

* Les voyelles et les signes de cantilation sont d'une encre généralement semblable à celle du texte; la massore est d'une autre encre, plus claire.

* Les premiers mots des livres sont en un module supérieur et encadrés par la massore dessinant des motifs anthropomorphes, zoomorphes et géométriques du plus bel effet. La massore est ornementale surtout au début et à la fin des livres bibliques, mais aussi au début et à la fin de chaque cahier: le manuscrit s'ouvre ainsi chaque huit folios sur une double page très bien ornée. Les fins des livres sont écrites en forme de dessin. La fin du manuscrit, avec le colophon, a été décorée avec un soin particulier.

* Reliure en maroquin rouge à grain long, avec encadrement de filet doré, dos plat.

* קלף בעובי דק ובינוני עם חורים ותפרים. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס אחד בכרך א, שבו 3 גליונות (סוף ויקרא). שומרי-קונטרסים מאוזנים. [הכתובות הן בכתיבה ביזאנטית מיד מאוחרת.]

* ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים, כפי הנראה ניקוב כפול לשורות מיוחדות בשוליים החיצונים; כל קונטרס ככתב-אחת, מקופל, מצד ע"א (רק בדף אחד, אשר שוליו החיצונים קופלו, נשתמר כל הניקוב: כרך ג, דף 85; בשאר כה"י נחתך הניקוב בשוליים החיצונים). שרטוט בעפרון שחור-חום; כל עמוד לחוד; בכרך ב, דפים 74א-146א, בעשה השרטוט ע"י חריטת כל עמוד לחוד.

* הממדים היום: 445-446 × 320-325 מ"מ; הממדים המקוריים על-פי דף 85 בכרך ג: 500 × 346 (278-283 × 211-218) מ"מ. 3 עמודות. 34 שורות כתובות, 35 שורות משורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים. 3 שורות בשוליים התחתונים.

* הניקוד והטעמים כתובים בדיו בצבע דומה כדרך-כלל לצבע הטקסט. צבע הדיו של המסורה שונה ממנו ובהיר הרבה יותר.

* תיבות-הפתיחה שבראשי הספרים כתובות באותיות גדולות ומעוטרות ע"י מסורה הכתובה בצורות בעלי-חיים, בני-אדם ועיטורים גיאומטריים. המסורה כתובה בצורת עיטורים וציורים. בעיקר בראשי הספרים ובסופיהם ובראש כל קונטרס ובסופו בשוליים התחתונים; בכל מיפתח שבין קונטרס לקונטרס מופיעים עיטורי מסורה מקבילים בסוף הקונטרס האחד ובראש הסמוך לו. סוף כה"י, שבו גם הקולופון, מעוטרים במיוחד. סופי ספרים כתובים בצורת עיטורים.

קולופון אני שניאור בר' חיים וצ"ל מסרתי זה העשרים וארבעה לר' יעקב ברבי יצחק שיח' וסיימתי ביום ה' כ"ב בתמוז ס"ד

לפרט² הבורא ישמרהו ויחיהו ויזכהו ללמוד בו הוא ובניו

tome III, 85v

כרך ג, 285 ובני בניו אמן כן יהי רצון במהרה בימינו א' א' א' ס'

2. בשנת ה'ס"ד חל כ"ב בתמוז ביום שישי, ולא ביום המשיח. אי-התאכזה כעין זו. אם איננה טעות גרידא, עשויה היתה לקרות כאשר סיים המעתיק את העתקתו ביום הנקוב בערב. וכבר ציין את התאריך של היום שלמחרת, המתחיל עם חשיכה לפי ההלכה. כן ניתן להסביר את אי-ההתאמה בכך, שהמעתיק מנה את ימי החודש "בלשון בני אדם" (שו"ת הרשב"א); לומר, לפי הנהג למנות את ימי החודש, שקודם לו חודש גולא, החל בא' דראש-חודש (היינו, ל' בחודש הקודם), ולא החל בכ' דראש-חודש. על מקורות לנהג זה בספרי הלכה מאשכנז ומספרד ראה: ב"מ ליון, אגרת דרב שרירא גאון, חיפה תרפ"א, עמ' 18, הערה ג; D. Hoffmann, *Jeschurun*, VI (1919), p. 339-340; ק' כהנא, חקר ועיון, (א). תל-אביב תש"ך. עמ' קפ-קפג. גם בקולופונים אחרים שיש בהם אי-התאמה כעין זו נמצא, שהחודשים הנקובים בהם הם אכן בעלי שני ימי ראש-חודש; השווה: א' 76, א' 88, א' 103, א' 111, א' 121 (2 תאריכים); א' 123.

5072 de la Création

1312

CORNETUM (Corneto-Tarquinia, Viterbo, Italie)

écrit par BENJAMIN, le copiste, b. BAROUKH

voyelles et signes de cantilation par AZARIA

pour ISAAC, DANIEL et NATANAËL, fils de MOÏSE

Les Prophètes avec voyelles et signes de cantilation
(ff. 1v-248v).

249 folios (ff. 1-249).— Il manque à la fin un folio présumé blanc. De nombreux folios ont été réparés à l'aide de fragments pris d'un livre liturgique latin du XIe siècle.

Le ponctuateur a ajouté son nom au-dessus du colophon du scribe, mais sans mentionner de date. Il a sans doute ajouté les titres courants, signalé le début des lectures prophétiques et apporté les corrections à la copie de BENJAMIN. Au f. 249v, les bénédictions qui précèdent et suivent la lecture des Prophètes dans la liturgie sont dans une écriture carrée qui pourrait être celle d'un des possesseurs: SAMUEL b. BENJAMIN.— Au f. 1r, on lit plusieurs notes: (1) "J'ai reçu ce livre en héritage lors du partage des livres avec mes frères, ISRAËL b. SALOMON, mai 5228 / 1468"; (2) "Ce livre m'est venu en héritage lors du partage avec mon oncle le 21 du mois d'avril 5301 / 1541, JOSEPH b. ÉLIEZER"; et enfin la mention de possession de SAMUEL b. BENJAMIN. Toujours au même folio, écrite deux fois, de mains différentes, une note historique: "En souvenir de ... au début de novembre 5247 [1486] BOCCOLINO d'OSIMO (dans les Marches) s'est rendu maître de sa ville et il a massacré tous ceux qui en voulaient à sa vie jusqu'à ce que le Pape eût assiégé et encerclé OSIMO. Ils se firent la guerre... jusqu'en... août 5247. Les hommes du Pape firent un compromis avec BOCCOLINO... lui et les hommes de son clan furent expulsés".— Cotes anciennes: dans un cercle, "31" suivi du titre latin de l'œuvre (f. 1r): "Cod. IV", signatures de BLAISE et VITRÉ et numéro d'inventaire "2139", "4" de la Sorbonne et titre latin, puis note sur le contenu du manuscrit avec le paraphe de Gayer de SANSALÉ et la date de 1784 (premier folio de garde). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures.
* Encre brun sombre s'éclaircissant souvent au brun et au brun clair.
* Quinions commençant par la fleur. Numérotation en lettres hébraïques au début des cahiers. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers. [Les titres courants en haut des folios recto sont peut-être de la main du ponctuateur.]

ה'ע"ב

קורניט (טארקיניא; ויטרבו, איטליה)

כתב בנימן הלבלר בן ברוך

ניקד עזריה

בשכיל יצחק, דניאל ונתנאל בני משה

נביאים עם ניקוד וטעמים (1ב-248ב).

249 דפים (1-249).— בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. דפים רבים תוקנו בעזרת קטעים מכ"י לאטיניים מן המאה ה"א.

הנקדן הוסיף את שמו מעל לקולופון הסופר, אך בלי לציין את האריך השלכת מלאכתו. אולי כתב גם את הכותרות ואת ציוני ההפטרות והניה את גוף הטקסט. בדף 249 ברכות קריאת ההפטרה בכתיבה מרובעת מיד שונה — אולי של הבעלים שמואל בן בנימן. בדף 1א ציוני בעלים: "הגיע לחלקי ישראל... בכמ"ד שלמה ז"ל כשחלקנו הספרי"ם) עם אחיי... מיו רכ"ח" 1468; "הגיע לחלקי יוסף בכ"מ אליעזר ז"ל כשחלקתי הספרים עם דודי כ"א אפר" ש"א" 1541; שמואל בן בנימן. בעמוד זה נרשמה (פעמיים, בכתיבות שונות) גם כרוניקה: "לזכרון... כמו שכתחילת נבימ" רמ"ז (1486) התחיל בוקולינו מאוסימו להיות אדון מעירו ויהרגו כל מבקשי נפשו עד ששם הפיפיור ש" המצור והמצוק באוסימו ועשו מלחמה... עד... אוגשטו רמ"ז (1487) ועשו אנשי הפיפיור הנו' פשרה עם בוקולינו הנו' שיהיה... עם אנשי ביתו מגורשים".

* קלף בעובי דק ובינוני, חורים ותפרים.
* צבע הדיו חום כהה, תכופות חום וחום בהיר.
* בכל קונטרס 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער.
* ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס; שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים. (כותרות בראשי ע"א, אולי מיד הנקדן.)

* Aucune trace de piqûres. Réglure à la pointe sèche ou à la mine de plomb brune faisant office de pointe sèche (il se peut que les traces de mine de plomb aient disparu dans les folios paraissant actuellement réglés à la pointe sèche), diplôme par diplôme, sur le côté fleur. Dans nombre de folios, la réglure a été reprise selon la même technique sur le côté chair.

* Dimensions: 405–408 × 290 (274–278 × 197–200) mm, en deux colonnes, 29 lignes écrites pour 30 lignes réglées.

* Les voyelles et les signes de cantilation sont d'une encre différente de celle du texte.

* Au début des livres, les premiers mots sont écrits en très grand module et quelquefois décorés à la plume.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* אין שריד לניקוב. שרטוט בחריטה או בעפרון חורט חום (ייתכן, כי גליונות רבים הנראים כחרוטים שורטוטו בעפרון חורט שצבעו נעלם); כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. תכופות חזרו ושרטטו גם את צד כשר באותה שיטה.

* ממדים: 405–408 × 290 (274–278 × 197–200) מ"מ. 2 עמודות. 29 שורות כתובות, 30 שורות משורטטות.

* צבע הדיו של הניקוד ושל הטעמים שונה מצבע הטקסט.

* תיבות־הפתיחה אשר בראשי הספרים כתובות באותיות גדולות מאוד, חלקן מעוטרות בקולמוס.

קולופון² ושלם באחד בשבת כ' ימים לירח שבט שנת חמשת אלפים

ושבעים ושנים למניין שאנו רגילין למנות בו כאן בכרך
קורניט היושבת על נהר מרטא וכתבתי אותו אני בנימן
הלבבלר בן ר' ברוך ב' ז"ל לר' יצחק ולר' דניאל ולר'
נתנאל בני ר' משה זלה"ה במעוניהם המקום (זכהו) יזכה
אותם להגות בו הם וזרעם וזרע זרעם עד סוף כל הדורות
לקיים עליהם כל הכתוב בו וי' ויקיים עליהם מקרא דיכתיב
הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד

248v

248

2. מעל לקולופון כתובה נוסחת־סיום של המעתיק: "חזק בנימן הלבבלר" בין נוסחה זו לבין הקולופון

כתב גם הנקדן נוסחת־סיום בכתב זעיר: "חזק עזריה הנקדן".

3. בציון היום בחודש נפלה טעות קטנה: כ' בשבט חל בשבת; צ"ל כ"א בשבט.

1631 de l'ère des Séleucides

SANAA? (Yémen)

écrit par HILLEL b. MANSOUR

pour SAADIA b. JOSEPH

1320

א'תרל"א לשטרות

צנעא? (תימן)

כתב הלל בן מנצור

בשביל סעדיה בן יוסף

Livres I et II du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE, précédés par l'introduction (ff. <1>r- <171>v).

170 folios (ff. <1>- <86>, <88>- <171>).— Il manque trois folios au début; le f. <87>, d'une main postérieure, remplace un folio perdu. A la fin du livre I (après le f. <93>), il manque sans doute deux folios. Dans le livre II (avant le f. <94>), il manque encore un folio présumé blanc, deux folios (le diplôme intérieur d'un cahier) entre les ff. <126> et <127> et un folio présumé blanc à la fin. Le manuscrit est en mauvais état. Sur nombre de folios, le texte est endommagé, car les marges ont été largement rognées ou simplement gâtées. Quelques folios sont coupés par moitié. De nombreux folios ont dû être réparés (aussi bien les marges que les trous dans le texte) à l'aide de pièces de papier de provenance diverse.

Outre le f. <87>, qui est d'une main postérieure, le texte manquant a été recopié sur des fragments de papier en début de volume. Le premier folio du livre II (f. <94>r) contient, d'une main ancienne, des notes et ajouts qui commençaient sans doute sur le folio précédent qui a été enlevé. Quelques gloses de mains postérieures. Au f. <171>v, marque de possession de JOSEPH b. SAADIA.

* Papier brillant sans vergeures, pontuseaux, ni filigranes. Au f. <81>, un trou a été réparé par une pièce collée, des deux côtés du papier, avant la copie.

* Encre noire.

* Quinions, plus un quaternion à la fin du livre I, et un sénion à la fin du livre II. Numérotation en lettres hébraïques décorées simplement, à la fin des cahiers (il se peut qu'il y ait eu une numérotation en début de cahier et qu'elle ait été rognée). La numérotation des cahiers reprend du début pour chaque livre. Réclames horizontales au bas des cahiers.

* Réglure, folio par folio, sur le côté verso, peut-être à la pointe sèche peu pointue, mais le nombre de lignes et les mesures de la justification varient trop pour que la réglure ait été faite à l'aide d'un cadre.

* Dimensions: 252-253 x 197-198 (199-212 x 170-175) mm, à longues lignes, 23 à 26 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

I, 30

משנה תורה מאת משה בן מימון, הקדמה, ספרי מדע ואהבה (<1>א- <171>ב).

170 דפים (<1>- <86>, <88>- <171>).— חסרים שלושת הדפים הראשונים; דף <87>, שהושלם בתקופה מאוחרת יותר; כנראה 2 דפים בסוף ס' מדע (אחרי דף <93>); הדף הראשון, שהיה כנראה ריק מעיקרו, בראש ס' אהבה (לפני <94>); 2 דפים (גליון פנימי) בין <126> לבין <127>; ודף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו, בסוף כה"י. כה"י ניזוק; הטקסט בדפים לא מעטים נפגע ע"י חיתוך השוליים או פגיתתם. דפים אחדים חצויים. חלק מן השוליים הפגומים ומעט מן החורים הוטלאו בנייר מסוגים שונים.

מלבד דף <87>, שהושלם, כאמור, ביד מאוחרת, הושלמו גם שוליים פגומים על טלאי הנייר שכראש כה"י. על העמוד הראשון בראש ס' אהבה (וכנראה גם על הדף הקודם החסר) כתבה יד אחרת. קדומה (<94>א). הגהות ותוספות מידיים שונות. ציון בעלים: יוסף בן סעדיה (<171>ב).

* נייר מבריק ללא קווים ומברחים וללא סימנימים. בדף <81> היה חור, שכוסה ע"י הדבקת פיסות נייר בשני צדי הדף קודם הכתיבה.

* צבע הדיו שחור.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס האחרון בס' מדע, שבו 4 גליונות, ולקונטרס האחרון בס' אהבה, שבו 6 גליונות. ספירת קונטרסים נפרדת לכל ספר באותיות מעוטרות בפשטות בסוף הקונטרס (לא מן הנמנע, שהיתה ספירה גם בראשי הקונטרסים, אלא שנחתכה); שומרי קונטרסים מאוזנים.

* שרטוט שקוע, שנעשה אולי ע"י חריטה במכשיר קהה (חוסר האחדות במספר השורות ובממדי הטקסט סותר את האפשרות של שרטוט בעזרת לוח); כל דף לחד, בע"ב.

* ממדים: 252-253 x 197-198 (199-212 x 170-175) מ"מ. עמודה אחת. 26-23 שורות כתובות ומשורטטות.

* Quelques mots sont munis de voyelles supra-linéaires de la même encre que le texte.

* Les titres et la liste des *halakhot*, en fins de livres, sont en grand module. La fin du livre I et le colophon sont disposés en forme de dessin.

* Reliure moderne.

* ניקוד עליון של תיבות בודדות בצבע זהה לצבע הטקסט.

* הכותרות ופירוט ההלכות שבסופי הספרים כתובים באותיות גדולות. סוף ס' מדע והקולופון כתובים בצורת עיטור.

קולופון שלים בעזרת שדי בתרין בשבא בירה תמוז תר"ן יומין בו
שנת אתרל"א שנין לשטרי במדינת צנע"א לישועה קרובה
ולפורקנא רבא יהא סימן טוב על מריה סעד"ה בר יוסף
יזכיהו אל להגו"ת בו ולדקדק בעניניו כדכת' לא ימוש ספר
התו' הזה מפ"ך והגית בו יומם ולילה וכתב הלל בר' מנצור
ש"צ ברוך ה' לעולם אמן ואמן ואמן והלל לה' חזק
יללאמיא"ל ברוך המ"לום

COLOPHON

ו<171> [

5081 de la Création

1322

ה'פ"ב

<Sefarad>

<ספרד>

écrit par MOÏSE b. MENAHEM d'ALBORNOZ,
qui a aussi écrit la massore

pour MARDOCHÉE b. ISAAC, surnommé (DU-
RAN?) DESFONS

כתב ומסר משה בן מנחם דאלבורנש
בשכיל מרדכי בן יצחק המכונה דוראן?
דש'פונץ

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accom-
pagnée de la massore, en deux tomes; tome I:
le Pentateuque (ff. 1v-140r); tome II: les Prophètes
et les Hagiographes (ff. 1v-393r).

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה כשני כרכים; כרך א:
תורה (1-140א); כרך ב: נ"ך (1-393א).

535 folios (tome I: ff. 1-140; tome II: ff. 1-387,
389-396).— Le dernier folio, présumé blanc,
manque. Actuellement cette Bible est reliée en
deux volumes, mais les signatures des cahiers se
suivent dans l'ordre et donnent à penser qu'à
l'origine il n'y avait qu'un seul volume. Ce beau
manuscrit a été gravement endommagé et il est
gâté par de larges taches violettes, surtout sur le
côté fleur.

535 דפים (1-140; 1-387, 389-396).— הדף האחרון,
שהיה כנראה ריק מעיקרו, חסר. היום כרוך כה"י בשני
כרכים, אולם מעיקרו היה כרוך בכרך אחד, כפי שעולה
מספירת-הקונטרסים, המשותפת לשני הכרכים. כה"י ניזוק
מאוד, ורוב עמודיו מכוסים בכתמים סגולים, בעיקר בצד
שיער.

Au f. 394r se trouve la copie du colophon de la fameuse Bible
connue sous le nom de *Codex d'Alep*, dans une écriture
karaïte moderne.² — Le manuscrit se trouvait dans la syna-
gogue karaïte de JÉRUSALEM;³ durant la guerre d'Indépendance
d'Israël, il fut dérobé et vendu à un antiquaire suédois.
En 1957, il a été acquis par la Bibliothèque nationale et
universitaire de JÉRUSALEM.³

בסוף כרך ב הועתק הקולופון הידוע מכתר ארם-צובא (כ"י חלב)
בכתיבה קראית חדשה (394א); גוסחו זהה לנוסח ה"מונה" שהביא
פירקוביץ ליעקב ספיר, אשר הדפיסו בהערות לנוסח הקולופון
בספרו, לפנים היה כה"י בבית-הכנסת הקראי בירושלים, עד
שנסדד בימי מלחמת העצמאות ונמכר לסוחר-עתיקות בשוודיה.
9.1957 בשנת

* Parchemin fin, quelques trous et coutures dans les
marges.

* Encre brune.

* Quaternions, plus deux quinions et, à la fin du
Pentateuque, un binion, commençant par la fleur. La
numérotation en lettres hébraïques à la fin des cahiers
a été rognée, sauf à la fin du manuscrit.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout
le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure
à la pointe sèche, sans doute folio par folio, sur le côté
fleur, faite lorsque le cahier était déjà constitué, de sorte

* קלף דק, מעט חורים ותפרים בשוליים.

* צבע הדיו חום.

* ככל קונטרס 4 גליונות, פרט לשני קונטרסים, שבהם 5
גליונות, והקונטרס בסוף התורה, שבו 2 גליונות; כל
קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות
בסוף הקונטרס (מרביתן נחתכה; שרדה רק בסוף).

* ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים; כל קונטרס בכת-
חת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל דף כנראה
לחוד, בצד שיער, כשהקונטרס סדור ומקופל, ולפיכך

1. אבן ספיר, יב ע"ב עד יג ע"א (בן-צבא, עמ' 388, הקולופון בשלמותו פורסם ביד

גוטהייל; בן-צבא, אוכרה וראה להלן).

2. ראה תיאורו: H. A. Frankl, *Nach Jerusalem*, II, Leipzig 1858, p. 65.

עמ' 3, סי' כד; R. Gottheil, *JQR*, XVII (1905), pp. 649-652; בן-צבא, "ישיבת הירושלית", אוכרה — לזכר

הרב א"י הכהן קוק, ה, ירושלים תרצ"ה, עמ' הקדמית-תקנה.

3. ראה: בן-צבא, קריית ספר, לב (תרש"ח), עמ' 494-498.

qu'on voit fréquemment des traces de la réglure en creux sur le folio chair.

* Dimensions: 335–340 × 266–271 (235–239 × 159–167) mm, en deux colonnes, 28 lignes écrites pour autant de lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et 3 dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantilation et la massore sont d'une encre très semblable à celle du texte.

* Tout le manuscrit est du même module. Au f. 1v, la première ligne de la Genèse est rehaussée d'or et décorée de dessins à la plume à l'encre rouge, ornés de bleu, de blanc ou d'or. La massore est souvent écrite en calligrammes, généralement géométriques, du plus bel effet.

* Reliure moderne.

ניכרים לעתים קרובות רישומי החריטה גם כצד כשר בדף הסמוך.

* ממדים: 340–335 × 266–271 (235–239 × 159–167) מ"מ. 2 עמודות. 28 שורות כתובות ומשורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים התחתונים.

* צבעי הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה דומים מאוד לצבע הטקסט.

* אין תיבות-פתיחה גדולות. תיבות השורה הראשונה של ס' בראשית צופו בזהב וקושטו בקולמוס בדיו אדומה, בזהב ובצבע כחול ולבן. כעמודים רבים המסורה כתובה בצורת עיטורים, בדרך-כלל גיאומטריים.

קולופון אָנִי מִשֶּׁה בֵּר' מִנַּחֵם דָּאֵלְבוּרְנִשׁ זִלְהִיָּה כְּתַבְתִּי וּמִסַּרְתִּי זֶה
הַסֵּפֶר הַזֶּה קָרָא מִקְדָּשִׁי לְנִכְבֵּד ר' מִרְדְּכִי בֵּר' יִצְחָק
זִלְהִיָּה הַמְכֻנָּה [דָּוִד] אֶן דִּשְׁפוּנִין נִרְיָו וְסִי' מִתִּי בִירַח
סִיּוֹן שְׁנַת שְׁמוֹנִים וְשָׁתִים [לְפָרֶט] הָאֵלֶף הַשְּׁשִׁי הַמָּקוֹם יִזְכֶּהוּ
לְהִגּוֹת בּוֹ הוּא וּזְרַעוּ וּזְרַע [זֶרַעוּ] עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת אִמֵּן
וְקִיִּים בּוֹ מִקְרָא שְׁכַתּוֹ לֹא יִמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ
בּוֹ יוֹמָם וּלְיָלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל [הַ] כְּתוּב בּוֹ כִּי
אֲנִי תִצְלִיחַ אֶת דְּרֹכֶיךָ וְאֵז תִּשְׁכִּיל חֲזַק אִמֵּן סֵלָה

tome II, 393r

כרך ב, 393א

4. הרכבי קרא: "אנדוראן דשפונין"; גוטהייל: "דאן דשפונין"; בן-צבי, קרית ספר, עמ' 367: "דוראן דשפונין" (עם סימן-תמיהה).
5. גוטהייל השלים "ומאה".

5084 de la Création

ROME

écrit par MANOË b. MARDOCHÉE¹

pour ABRAHAM b. SHEMTOB

1323

ה'פ"ד

רומא

כתב מנוח בן מרדכי

בשביל אברהם בן שם טוב

Livres VIII–XIV du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE
(ff. 1r–282r).

282 folios (ff. 1–282).— Il manque un folio au début,
sans doute le folio de titre, et à la fin un folio
présupposé blanc.

Au f. 282v, plusieurs poésies en l'honneur du *Mishné Tora*,
d'une main italienne postérieure. Les gloses marginales sont
très peu nombreuses.— Au f. 282v, acte de vente daté de
5127 / 1367, à FOLIGNO (Ombrie); le manuscrit a été vendu
par DANIEL b. BENJAMIN à MENAHEM b. ABRAHAM, avec
les signatures des témoins: BENJAMIN b. ISAAC et MENAHEM
b. ABRAHAM b. MESHOULAM. Au-dessous, la mention de la
naissance d'ASHER, surnommé CIANO, en 5219 / 1458.
Au f. 1r, note de possession de MOÏSE b. NATANAËL de
NORCIA 5270 / 1510, des héritiers de NATANAËL de NORCIA
et d'ÉLIEZER BAROUKH FINZI.— Passages grattés et signatures
de censeurs au f. 282r: DOMINICO IROSOLIMI<TA>no 1597;
au f. 281v: "Visto per me GIO<VANNI> DOMINICO CARRETTO
1618".— Cotes anciennes: dans un cercle "30" et le titre
latin de l'œuvre (f. 1r); "8" suivi du titre latin, les signatures
de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2213",
"Cod. X" de la Sorbonne, "n° 10, tom. I" de la main de
GAYET de SANSALÉ qui a ajouté un commentaire en français
sur le contenu de l'ouvrage (premier folio de garde parche-
min). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque
nationale (n° 17).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, de belle
qualité, sans trous ni coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant quelquefois au brun.

* Quinions, plus un binion à la fin, commençant par la
fleur. Les réclames horizontales, au bas des cahiers, ont
été souvent rognées. Titre courant en haut des pages
(sur le côté recto: nom du livre; sur le côté verso: nom
des *halakhot*).

* Le manuscrit a été très largement rogné. Traces de
piqûres pour les lignes verticales, surtout dans les marges
inférieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté
recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme,
sur le côté fleur.

* Dimensions: 359–360 × 259 (269–272 : 179) mm (les
dimensions de l'espace réglé sont uniformes dans tout
le volume, mais à partir du f. 225v, le scribe commence
sa ligne à droite un peu avant le trait vertical délimitant
la colonne), en deux colonnes, 46 lignes écrites pour 47
lignes réglées.

משנה תורה, ספרים ח–יד (עבודה–שופטים) מאת משה בן
מימון (א1–282א).

282 דפים (1–282).— בראש כה"י חסר דף אחד, שהחזיק
כנראה את הכותרת, וכן חסר דף אחד בסופו, שהיה ריק
מעיקרו.

בדף 282ב, בכתיבה איטלקית מאוחרת יותר, נוספו חרוזות שהיו
"חקוקות במכסה הארגון" שבו "היו ספרי ... רבינו משה במו"ל"
וחרוזות נוספות על משנה תורה. מעט מאוד הגהות-שוליים. שטר-
מכר: דניאל בן בנימן מכר את כה"י למנחם בן אברהם, פוליני
ה'קכ"ז / 1367; חתימות-עדים: בנימן בן יצחק ומנחם בן אברהם בן
משולם (282ב). ציון לידתו של אשר המכונה כיאניו, ליל "כ"ד
דצמ" (ברן) ר"ט" 1458 (282ב). ציוני בעלים: "הגיע לחלק כמ"ר
משה ... בכמ"ר נתנאל זלה"ה מנורצי" ... שנת ורחמי"ו" (ר"ע
1510), "יורשי כמ"ר נתנאל מנורצי"; "אליעזר ברוך פינצי" (וא).
מחיקות וחתימות צנוורות מן השנים 1597 ו-1618 (ראה בנוסח
הצרפת).

* קלף משוכח בעובי דק ובינוני ללא חורים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* ככל קונטרס 5 גליונות, פרט לאחרון, שבו 2 גליונות;
כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים
(רובם נחתכו); כותרות בראשי העמודים (בע"א שם הספר
ובע"ב שם ההלכות).

* שולי כה"י נחתכו במידה רבה: נותרו רק הנקבים לצורך
שרטוט קווי-השוליים המאונכים, בעיקר בשוליים התחתו-
נים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י
חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

* ממדים: 359–360 × 259 (269–272 × 179) מ"מ; רוחב
השרטוט אחיד ככל כה"י, אולם מדף 225ב ואילך התחיל
הסופר לכתוב את שורות העמודה הראשונה מעט לפני
קו-השוליים הימני. 2 עמודות. 46 שורות כתובות, 47
שורות משרטטות.

* Les titres et fins de livres sont en grands caractères carrés. Illustrations. Autour des titres, surtout ceux des livres et des *halakhot*, un espace vierge semble indiquer que le manuscrit était destiné à être enluminé.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* הכותרות וחתימות הספרים כתובות באותיות מרובעות גדולות. ציורי-עזר. סביב הכותרות, באופן בולט בראשי ספרים והלכות, הושארו חללים ריקים, שנועדו כנראה לקישוטים.

קולופון אני מנוח בר' מרדכי יה"ו כתבתי לר' אברהם בר' שם טוב ז"ל
 אילו שבעה ספרים אחרונים של הרב המובהק רבינו משה בן
 מיימון זצוק"ל ואלו הן עבודה קרבנות טהרה נזיקין קניין
 משפטים שופטים וסיימתיים בראש חדש כסליו שנת חמשת
 אלפים וארבעה ושמנים לבריאת עולם במדינת רומא הי'
 ברחמיו יזכהו להגות בזה הספר הוא וזרעו וזרע זרעו עד
 סוף כל הדורות אמן וקיים עליו ועליהם מקרא שכתוב לא
 ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם ולילה למען
 תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך
 ואז תשכיל" 282

282r

5084 de la Création

VICH? (ICH?)¹

écrit par BEREKHIA b. BEREKHIA, le scribe,

b. MOÏSE, le scribe

pour ÉLIÉZER b. MÉÏR

Le Grand Livre des Préceptes de Moïse de Coucy
(ff. 1r-284v).

287 folios (ff. 1-285). La foliotation va de dix folios en dix folios. Entre les ff. 150-160 et 210-220, il y a 11 folios au lieu de 10. Il manque un folio après le f. 120. Taches d'humidité, surtout dans les marges supérieures.

Il se peut que le lieu de copie soit "Ich" et que le "bet" qui le précède soit la préposition de lieu "à Ich". De toutes façons, l'identification est incertaine et controversée.¹ Des caractères codicologiques nettement ashkenazes (qualité du parchemin, piqûres doubles pour les lignes particulières, réglure à la mine de plomb, etc.) accompagnent des techniques et des habitudes d'écriture séfarades (composition et numérotation des cahiers, manière d'écrire le tétragramme et bénédiction pour les personnes décédées). Dans un autre manuscrit du même scribe (Cambridge, Bibliothèque universitaire, Add. 668), le colophon ne porte aucune indication de date ni de lieu. L'écriture de la personne qui a complété le texte et celle du copiste des gloses sont ashkenazes et assez anciennes, de même que les mentions de possession. Toutefois, il y a une note dans une graphie séfarade. On pourrait avancer l'hypothèse d'un scribe de tradition séfarade écrivant en Ashkenaz, ou celle d'un lieu de copie à la limite des deux zones culturelles: Sefarad-Provincia et Ashkenaz. — A la fin, le scribe a laissé des espaces vides au f. 281r-v, puis a interrompu sa copie au milieu de la seconde colonne du folio, au verso. Une autre main a comblé les vides et terminé la copie (ff. 281v-282r), d'abord dans une écriture plutôt carrée, imitant celle du scribe, puis dans une écriture ashkenaze cursive. L'acrostiche qu'on lit à la fin, ÉLIÉZER, laisse supposer que ces pages ont été écrites par ÉLIÉZER b. MÉÏR pour qui le volume a été écrit. Il y a encore trois pages blanches entre la fin du texte et le colophon. Les gloses, d'une main ashkenaze cursive ancienne, sont nombreuses. Sous le colophon, on lit une note en écriture cursive séfarade. Quelques gloses d'une main ashkenaze plus récente. Marques de possession de ZANWILL BING (f. 2r) et SAMUEL b. JOSEPH BING (f. 284v); notes d'emprunt aux ff. 1r et 285r, et listes de décès datées de 5202 / 1442 et 5226 / 1465, à Worms.

* Parchemin d'épaisseur moyenne; on ne distingue pas la fleur de la chair. Nombreux trous et coutures.

* Encre brun sombre et brun clair. L'encre est corrosive dans le colophon seulement.

1324

ה'פ"ד

באיק (איק?)¹

כתב ברכיה בן ברכיה הסופר בן משה הסופר
בשכיל אליעזר בן מאיר

ספר מצוות גדול מאת משה מקוצי (א-284ב).

287 דפים (1-285); הספירה בכל דף עשירי בלבד; בין דף 150 לבין דף 160 נשמט דף בספירה, וכן בין 210 לבין 220). — חסר דף אחרי דף 120. כתמי רטיבות, בעיקר בשוליים העליונים.

ייתכן, ששם המקום הוא איק וכי הבי"ת שבראשו היא אות השימוש; מנקד הקולופון ניקד את התיבה באיק. ויהי המקום אינו ברור. בכה"י טכניקות אשכנזיות מובהקות, כגון שיטת עיבוד הקלף, ניקוב כפול לשורות מיוחדות, שרטוט בעפרון ועוד, ובצדן טכניקות ותכונות של כתיבה ספרדית, כגון הרכב הקונטרסים, ספירת-הקונטרסים, שם ההויה ונוסחת-הברכה לנפטר. הסופר העתיק אף את כ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה Add. 668, אשר בו אין ציון תאריך או מקום. כתיבתו של המשלים (הבעלים?) היא אשכנזית, כמוה ככתיבת הגהות-השוליים הקדומות. גם ציוני הבעלים הם מאשכנז, אך יש גם רישום בכתיבה ספרדית. נראה, שתכונות-כלאיים אלו מעידות, שהסופר היה בעל מסורת-כתיבה ספרדית שכתב באיור אשכנזי, או כתב באיור-גבול בין ספרד ופרובאנס לבין אשכנז. בסוף כה"י השאיר הסופר חללים באמצע הטקסט (281א-281ב), ובאמצע טור ב של 281ב הפסיק את כתיבתו. יד אחרת השלימה את החללים ואת סוף הטקסט (281ב-282א). תחילה בכתב מרובע-למחצה, הדומה במקצת לכתבו של הסופר, ואח"כ בכתב רחוט אשכנזי. הנוסחה מידי המשלים בסוף הטקסט, היוצרת את האקרוסטיכון "אליעזר", מתירה לנו להניח, שהמשלים הוא הבעלים. בין סוף הטקסט לקולופון נותרו 3 עמודים ריקים. הגהות ותוספות-שוליים רבות נוספו בכתיבה אשכנזית רהוטה קדומה. בסוף הקולופון הערה בכתיבה ספרדית רהוטה. הגהות מעטות בכתיבה אשכנזית מאוחרת יותר. ציוני בעלים: זנוויל בינא (א2); שמואל בן יוסף בינא (284ב); ציונים רבים מידי "אדם אבן", ששאל את כה"י מידי בעליו (א1, 285א). רישומי פטירות: "אמי ... רייקא בת ... שמואל שפרינץ ... ר"ב לפרט (1442) ... זוגתי ... רכ"ו (1465) ... בק"ק וורמיישא" (285א).

* קלף בעובי בינוני. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר. חורים ותפרים רבים.

* שני סוגי דיו, בצבע חום כהה ובצבע חום בהיר. דיו מאכלת איכול נוקב בקולופון.

1. עיין: Gallia Judaica, pp. 114-115. ניתן אף להציע השערות אחרות, אך אף אחת מהן אינה ודאית.

* Sénions. Numérotation en lettres hébraïques décorées au début et à la fin des cahiers, sauf trois cahiers à la fin. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers.
 * Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Piqûres doubles pour les lignes particulières. Régure à la mine de plomb noire, page par page.
 * Dimensions: 303-305 × 216-218 (213-215 × 138-140) mm, en deux colonnes, 54 lignes écrites pour 55 lignes réglées (dans un seul cahier: 53 lignes écrites).
 * Les premiers mots, les titres, les fins de chapitres et le colophon sont en grand module.
 * Reliure de maroquin brun, avec dos à cinq nerfs. Titre en lettres dorées et, au bas, nom de L. LAZARUS. Les ff. 1r et 285v étaient collés à la reliure originale.

* בכל קונטרס 6 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרות בראש הקונטרס ובסופו לפי הסדר א-ט, ת-כ (בשלושת הקונטרסים האחרונים אין ספירה); שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים.
 * ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור, כל עמוד לחוד.
 * ממדים: 303-305 × 216-218 (213-215 × 138-140) מ"מ. 2 עמודות. 54 שורות כתובות, 55 שורות משורטטות (בקונטרס אחד 53 שורות כתובות).
 * תיבות-הפתיחה, הכותרות, הנוסחות והסיכומים שבסופי עניינים והקולופון כתובים באותיות גדולות.

קולופון אני ברכיה ב"ר ברכי' הסופר בה"ר משה הסופר כתבתי
 ספר המצות זה לר' אליעזר בר' מאיר נ"ע המקום ברחמי
 יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרעו עד סוף כל הדורות:
 וסיימתי אותו בתשעה ימים לירח תמוז שנת חמשת אלפים
 וארבע ושמנים לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן באיק
 מתא" הצור שזכני לסיימו יזכני לחיי העולם הבא עם כל
 ישר' חברים אמן: חזק בנל"ך ואעי: 2

284r-284v

284r-284v

2. הקולופון נוקד, אך כנראה לא בידי הסופר. הניקוד משקף הגייה שכונתה לימים "ספרדית". הקולופון צוטט אצל O. G. Tychsen, *Tentamen de Variis Codicum Hebraicorum Vet. Test. Mss. Generibus*, Rostock 1772, pp. 316-317 (ועל-פי מקור זה נרשם הסופר אצל Zunz & Freimann, N° 253).

5091 de la Création

<Ashkenaz>

écrit par MATANIA?

pour JOSUÉ b. ISAAC

1331

ה'צ"א

<אשכנז>

כתב <מתניה?>

בשכיל יהושוע בן יצחק

Mahzor Nuremberg, livre de prières pour toute l'année, rite ashkenaz, avec les cinq *Megillot* et les lectures prophétiques (ff. 1r-517v).

521 folios (ancienne foliotation: 1-36, 38-79, 81-154, 156-370, 372-421, 423-438, 440-446, 448-528; foliotation récente: 1-517).— Il manque au début un folio présumé blanc. Lors des guerres napoléoniennes, 11 folios enluminés ont été détachés (selon la foliotation ancienne: ff. 37, 78, 80, 120, 154, 155, 364/371 (diplôme), 422, 439, 447). L'un de ces folios fut offert en 1937 à M. SCHOCKEN, et il en acheta trois autres en 1938 (ff. 78, 120, 154, 364). Ces quatre folios n'ont pas été remplacés dans le volume et sont conservés à part. La foliotation récente ne tient pas compte de ces folios. Par erreur, les folios 504-509 (dans l'ancienne foliotation: 515-519) ont été déplacés; ils devraient se trouver entre les ff. 502 et 503 (513-514).

Le nom du scribe n'est pas donné dans le colophon, mais il ressort d'un acrostiche au f. 298r et de la décoration du mot *Matan* au f. 139v. Les gloses marginales sont dans des caractères non carrés qui ne semblent pas être ceux du scribe, qui a écrit divers passages dans le même genre de caractères au f. 349r. Il se pourrait que le scribe de ces gloses se soit appelé JACOB, car ce nom est décoré au f. 428r. D'autres commentaires, peu nombreux, sont d'une main plus récente.— A partir de 1499, le manuscrit a appartenu à la bibliothèque de la ville de NUREMBERG; il fut acheté en 1951 par M. SCHOCKEN.¹ Cachet de la Stadtbibliothek Nürnberg, et cote ancienne: "Ms Centur IV Nr 100."

* Parchemin épais, ou d'épaisseur moyenne, avec trous et coutures. On ne distingue pas la fleur de la chair; les rares fois où l'on peut distinguer le côté fleur, il ne semble pas que la règle des vis-à-vis soit observée.

* Encre brun sombre; encre rouge pour certains mots et passages.

* Quaternions, plus deux quinions (l'un est en fin de texte, et l'un des diplômes n'est constitué que d'un folio et d'un talon), et un binion à la fin du livre de prières, avant les lectures prophétiques. Au bas des

"מחזור נירנברג" מנהג אשכנז, כולל חמש מגילות והפטרות (א1-517ב).

521 דפים (ספירה ישנה: 1-36, 38-79, 81-154, 156-370, 372-421, 423-438, 440-446, 448-528; ספירה חדשה: 1-517).— בראש חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. בימי מלחמות נאפוליון נחתכו 11 דפים מקושטים, שנכללו בספירת-הדפים הישנה (דפים 37, 78, 80, 120, 154, 155, 364/371, 422, 439, 447). דף אחד מהם ניתן למר ש"ז שוקן בשנת 1937, ושלושה נרכשו על-ידיו בשנת 1938 (דפים 78, 120, 154, 364). דפים אלו שמורים לחוד; ספירת-הדפים החדשה אינה כוללת אותם. מקום הדפים 504-509 (בספירה הישנה) צריך להיות בין דף 502 לבין דף 503 (513-514).

שם המעתיק אינו מפורש בקולופון, אך לפי עיטורי האקרוסטיכון "מתניה" שבראשי שורות של פיוט בסדר תשר"ק (א298) מסתבר, שכך היה שמו. כן מעוטרת התיבה "מתן" (ב139). בשולי כה"י נוספו פירושים רבים בכתב בלתי-מרובע. מתוך השוואת הכתב לכתב בלתי-מרובע של דינים בגוף המחזור (א349) נראה, שהפירוש לא נכתב בידי הסופר. בפירוש מעוטר השם יעקב (א428), ומן-הסתם הוא שם המעתיק. תוספות שוליים (פירושים) מועטות בכתובה מאוחרת יותר. משנת 1499 היה המחזור רכוש ספריית העיר נירנברג. בשנת 1951 נרכש ע"י ש"ז שוקן.¹

* קלף עבה וכינוני. אין להבחין בין צד שיער לצד כשר (לעתים ניתן להבחין בסימני שיער, אך נראה, שאין התאמה של הצדדים). חורים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה; צבע אדום להבלטה.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לשני קונטרסים, שבהם (אחד מהם סוף עניין, אחד הגליונות מורכב מדף ובדל בלבד), וקונטרס אחד בסוף המחזור גופו, לפני ההפטרות, שבו 2

1. פרטים נוספים על גלגולי הדפים החתוכים וביבליוגרפיה על כה"י ראה: קטלוג מוזיאון ישראל, מס' 40, כ"י 6.

cahiers, réclames horizontales décorées, quelquefois avec des dessins d'animaux.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la mine de plomb noire, page par page.

* Dimensions: $492-500 \times 372-375$ ($318-327 \times 205-228$) mm, à longues lignes, 30 lignes écrites pour 31 lignes réglées. Pour les *Megillot*: $(269-324 \times 186-213)$ mm, en deux colonnes, 26 ou 30 lignes écrites pour 27 ou 31 lignes réglées.

* Les voyelles (tout le volume) et les signes de cantillation (texte biblique) sont d'une encre proche de celle du texte.

* Les premiers mots sont en grand module, souvent écrits à l'encre rouge ou décorés à la plume et quelquefois à l'encre de couleur (certains sont rehaussés d'or); quelquefois ils se détachent sur des panneaux en couleur, généralement des dessins géométriques, mais souvent aussi zoomorphes. Le premier folio est enluminé d'un superbe portique.²

* Reliure de cuir brun sur ais de bois biseautés de trois côtés à l'intérieur, légèrement galbés à l'extérieur, notamment côté dos. Celui-ci est refait en basane plus claire et compte sept nerfs plats. La tranche est cachée sous un bourrelet du dos. Le décor des plats est estampé à froid: au plat supérieur, cinq rectangles séparés par un filet large et deux filets maigres; au plat inférieur, six rectangles séparés de la même façon.

גליונות. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים, שנוספו להם לעתים ציורי בעלי-חיים.

* ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים; כל קונטרס כבת אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור; כל עמוד לחוד.

* ממדים: $375-372 \times 500-492$ ($318-327 \times 205-228$) מ"מ. עמודה אחת. 30 שורות כתובות, 31 שורות משורטטות. חמש מגילות: $269-324 \times 186-213$ מ"מ. 2 עמודות.

26 ו-30 שורות כתובות, 27 ו-31 שורות משורטטות.

* ניקוד לכל כה"י; בטקסט המקראי יש גם טעמים. צבע הדיו של הניקוד דומה לצבע הטקסט.

* תיבות-הפתיחה באותיות גדולות; רבות מהן כתובות בדיו אדומה או מעוטרות בקולמוס, לעתים בדיו צבעוני. תיבות-פתיחה אחדות מוזהבות, ורבות מקושטות בלוחיות צבעוניות; רובן מורכבות מעיטורים גיאומטריים, אך גם ממיניאטורות, בעיקר של בעלי-חיים. בראש כה"י שער מצויר מהורדר.²

Décor de fers et roulettes avec fleurs de lis stylisées, feuillage en guirlande et vases Renaissance. Les motifs centraux sont traités différemment. Traces de deux fermoirs de métal fermant au plat inférieur, et dont il reste les encoches sur les plats. Quatre bouillons aux angles, sur chaque plat. Le bouillon central, très gros, a disparu.

קולופון חזק ונתחזק והכותב לא יוזק לא היום ולא לעולם ולא עד
שיעלה חמור בסלם כתבתי זה המחזור לר' יהושוע בר'
יצחק וסיימתיו ביום ה' בד' באלול בצ"א לפרט' יהי רצון
שיזכה להגות בו הוא ובניו ובניו בניו עד סוף כל הדורות אמן
אמן אמן סלה "

517v

3517

2. עיין שם, תיאור הקישוטים; וכן: Narkiss, n° 35. על-סמך הקישוטים נקבע שם, כי מוצא כה"י מדרום גרמניה.

1644 de l'ère des Séleucides

1333

א'תרמ"ד לשטרות

ADEN? (Sud Yémen)

עדן? (דרום תימן)

écrit par JOSEPH b. (MOÏSE?)

כתב יוסף בן משה?

Halakhot et commentaires sur le traité talmudique Houlin (pp. 51–(118)).

הלכות ופירושים על מסכת חולין (עמ' נא–ק"ח).

31 folios (pp. 51–52, 55–56, 59–60, 63–(118)).— Il manque, d'après la numérotation des cahiers et la pagination ancienne, sept cahiers et six folios au début du manuscrit, ainsi que plusieurs folios au milieu et à la fin. En outre, le manuscrit a été très endommagé et une partie du texte est illisible. Les marges inférieures de quelques folios ont été mutilées.

31 דפים (עמ' נא–נב, נה–נו, נט–ס, סג–ק"ח).— חסרים 7 קונטרסים שלמים ו-6 דפים בראש כתב-היד, דפים אחדים באמצע ובסוף, כפי שאפשר להיווכח גם מספירת-הקונטרסים המקורית ומספירת-העמודים הישנה. כה"י נפגם מאוד, וחלק מן הטקסט אינו קריא. השוליים התחתונים של דפים אחדים נחתכו.

Dans les marges, les nombreuses gloses, d'une autre main, sont très effacées. — Avant son entrée dans la Bibliothèque, le manuscrit appartenait à JUDA AMAR de Tel Aviv.¹

בשוליים נוספו פירושים רבים מיד אחרת, אשר רובם ניטשטשו. לפנים היה כה"י ברשותו של יהודה עמאר, תל-אביב.¹

* Parchemin épais.

* Encre brun sombre.

* Il ne reste que deux cahiers complets au milieu du manuscrit: ce sont des quinions commençant par la fleur. Numérotation en lettres hébraïques au début des cahiers.

* Piqûres dans les marges extérieures, sans doute diplôme par diplôme, chaque diplôme étant plié, en commençant indistinctement sur le recto ou le verso. Réglure à la pointe sèche épaisse, diplôme par diplôme, sur le côté chair.

* Dimensions: 230–232 × 185–190 (175–178 × 140–142) mm, à longues lignes, 25 à 26 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Tout le manuscrit est du même module.

* Reliure moderne.

* קלף גס.

* צבע הדיו חום כהה.

* שרדו רק 2 קונטרסים שלמים באמצע כה"י, בכל אחד מהם 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס.

* ניקוב בשוליים החיצוניים; כנראה כל גליון לחוד, מקופל, מצד ע"א או ע"ב. שרטוט ע"י חריטה קהה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד בשר.

* ממדים: 230–232 × 185–190 (175–178 × 140–142) מ"מ. עמודה אחת. 25–26 שורות כתובות ומשורטטות.

* אין תיבות-פתיחה גדולות.

קולופון נשלם בחדש אלול שנת א'תרמ"ד ב'עדר' והכותב יוסף ביר' COLOPHON

p. 117

עמ' ק"ז מ[ש"ה] אל[ה]י[ם] יחיש] 2[

1. על-פי התיאור של כה"י מאת ש' אסף, קרית ספר, יא (תרצ"ד–תרצ"ה), עמ' 398–400.

2. נקרא בעזרת תצלומים מיוחדים בשיטות שונות של אינפרה-אדום, שהותקנו במעבדות של משרת ישראל באדיבותה של גב' ורדה תמיר, מנהלת המעבדות.

5100¹ de la Création

CONSTANTINE (Algérie)

écrit par JUDA b. SALOMON

1339/40

ה'קי

קצנטנינה (קונסטאנטין, אלג'יריה)

כתב יהודה בן שלמה

Commentaire sur l'Abrégé du Talmud d'ISAAC ALFASI (ff. 2r-92v).

פירוש על הלכות יצחק בן יעקב אלפסי (22-92ב).

91 folios (ff. 2-92).— Le manuscrit a été endommagé par l'humidité et les insectes. Il manque au début trois folios, puis un folio entre les ff. 16 et 17, un autre entre les ff. 67 et 68, et encore un entre les ff. 69 et 70, 75 et 76. Il manque encore à la fin six folios présumés blancs. Le f. 27, de parchemin, est déchiré en grande partie. Le colophon en mauvais état (gratté peut-être ou gâté par les intempéries) a été déchiffré à la lampe aux ultra-violets, et il est difficile de savoir si, dans le poème de circonstance précédant le colophon, il s'agit de personnes pour qui le livre aurait été écrit ou du scribe lui-même.

91 דפים (2-92). — כה"י פגום מאוד מחמת לחות ומזיקים. חסרים 3 דפים בראשו, דף אחד בין 16 לבין 17, דף בין 67 לבין 68, דף בין 69 לבין 70, דף בין 75 לבין 76 ו-6 דפים בסוף כה"י, שהיו מן-הסתם ריקים מעיקרם. רובו של דף 27 (קלף) נקרע. הקולופון פגום; קשה להבחין אם מחיקות שם או פגומות והוא נקרא בעזרת קרניים אולטרה-סגולות. אין לדעת אם נזכר בשיר שבראשו שם הבעלים או שהדברים מתייחסים למעתיק עצמו.

Les ff. 1, 93 et 94 sont des fragments d'autres manuscrits sur papier, de mains séfarades anciennes: f. 1r-v, fragment d'un commentaire sur le *Talmud*; f. 93r-94v, fragment du commentaire de DAVID QIMHI sur Jérémie. Quelques gloses d'une main postérieure et, au f. 92v, note de possession non datée signalant l'achat du manuscrit au poète JOSEPH HAJAJ.— Cotes anciennes: signature "R.B. n° 4632" datée de 1848, "Suppl. Hebr. 80" de la main de S. MUNK (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 28).

דפים 1, 93-94 הם קטעים מכ"י אחרים, שניהם דפי נייר בכתיבות ספרדיות מהמאות י"ד-ט"ו: קטע מפירוש לתלמוד (א-א1) וקטע מפירוש רד"ק לירמיה (93-94ב). הגהות-שוליים מועטות. ציון בעלים: "קניתי מאת המשורר ר' יוסף ח'נא" (92ב).

* Papier et parchemin: le parchemin, d'épaisseur moyenne, est de dimensions inégales, avec des trous; papier avec vergeures, pontuseaux et filigranes.

* Encre brune s'éclaircissant au brun clair.

* Cahiers de dix diplômes, plus un cahier de douze diplômes. Les diplômes extérieurs et intérieurs étant de parchemin, le cahier commence par la fleur et, ouvert au milieu, présente le côté fleur. Réclames horizontales au bas des folios, uniformément décorées de façon simple sur les folios papier, de manière plus élaborée sur trois folios de parchemin avec, au f. 69v, un animal dessiné à la plume. [Les titres courants, en haut des folios recto, sont d'une main cursive postérieure.]

* קלף ונייר. קלף בעובי בינוני בעל ממדים בלתי-אחידים עם חורים. נייר עם קווים ומבריקים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום, לעתים כהיר.

* בכל קונטרס 10 גליונות, פרט לאחד, שהיו בו 12 גליונות. הגליון החיצון והגליון הפנימי בכל קונטרס מקלף; כל קונטרס מתחיל בצד שיער, וגם מיפתח אמצע הקונטרס הוא צד שיער. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשוטות ובאחידות; בשלושה דפי קלף השומרים מקושטים בצורות עיטוריות יותר (אחד מהם, 69ב, עם ציור בעל-חיים בקולמוס). [הכותרות שבראשי הדפים מיד אחרת בכתב רחוט.]

1. אף-על-פי שהתאריך מסומן בגימטריה "העל" בציון "ליצירה" (הקריאה קשה), לא מן הנמנע, כי חישוב התאריך צריך להיות ללא האלפים, כלומר, (ה') ק"ה (1341.5). המונה "ליצירה" או "לבריאת העולם" עשוי להופיע גם בקולופונים שהשמיטו את האלפים בציון התאריך (השווה למשל: 1, 46; 1, 87). אמנם בקולופונים של 1, 161, שבאחד מהם גימטריה והציון "ליצירה", יש ראייה פנימית שהחישוב אכן כולל את האלפים. אולם ציון זה מופיע גם בקולופון של 1, 162, שבו ראייה פנימית שהגימטריה אינה כוללת את האלפים. על כך שגימטריות הפותחות באות ה"א מציינת ה"ה" את האלפים ועל חישובי גימטריות ראה: 1, 117.

* Réglure à la pointe sèche, les lignes verticales seulement semble-t-il, folio par folio: le parchemin, sur le côté verso, et le papier généralement sur le côté recto, mais aussi parfois sur le côté verso, sans règle apparente.

* Dimensions: 274–279 × 210–211 (219–224 × 160–162) mm, en deux colonnes, 29 lignes écrites à la page.

* Les titres et les fins de chapitres sont écrits en grands caractères carrés jusqu'au f. 29; ensuite ils sont d'un module un peu supérieur à celui du texte. Nombreuses illustrations. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne (ff. 11v, 83v).

* Demi-reliure moderne de maroquin rouge.

* שרטוט ע"י חריטה; כפי הנראה רק קווי-שוליים מאונכים, כל דף לחוד, בדפי הקלף תמיד בע"ב, בדפי הנייר בע"א, אך גם בע"ב, ללא עקיבות.

* ממדים: 274–279 × 210–211 (219–224 × 160–162) מ"מ. 2 עמודות. 29 שורות כתובות.

* הכותרות וחתימות הפרקים באותיות מרובעות גדולות עד דף 29, ומשם ואילך באותיות גדולות מעט מאותיות הטקסט. ציורי-עזר רבים. שם המעתיק הנקרה בראשי שורות בטקסט מעוטר (11ב, 83ב).

קולופון בזה תם המאור' בעזרת אל נאור' וינחהו בא' [ו'יז'] כה
לתורה / וי'עז'ו'ר' א'ת' { ו'יתן' ו' }
אורה / וי'חיה רוב שנים ויזכה לבנים וגם [ל'בני'] בני' [ם'
לשם ולתפארה / ויגל הקורא' } { ו' כל
[...] או ישרה בהוד דת ויקרה / אמן סלה
בשנה ה'על' את העם הזה: [ל'י'צ'י'ר'ה?] במ[ד'י'נ'ת' ה'ם?] קצנטינה
דעל אמסגה [ע'ל' יד'] יהודה בר שלמה ה' עוז[ל'מ'] ומעוז
[ישועות] <תה' כח:ח> ברוך נותן ליעף כח ולאין אונ[ים]
עצמה יר'ב'ה" 92v

5101 de la Création

<Ashkenaz>

écrit par un copiste anonyme aidé par deux autres scribes

pour son usage personnel

(1) Pentateuque accompagné, verset par verset, du *Targoum Onqelos*, les cinq *Megillot* et les lectures prophétiques, avec voyelles, signes de cantilation et la petite massore. Dans les marges, sur une colonne supplémentaire, on lit le texte correspondant non ponctué et le commentaire de RASHI (ff. <1>v- <350>v); (2) fragments de commentaires, notes massorétiques, liste des péripécies et des lectures prophétiques, calendrier pour les années 5102-5122 / 1342-1362, etc. (ff. <351>r- <378>v).

378 folios (ff. <1>- <378>).— Il manque au début un folio présumé blanc; le talon a été replié à la fin du second cahier. Il manque encore deux folios présumés blancs entre la copie du second et du premier scribe, à la fin d'un cahier, entre les ff. <163> et <164>. Le dernier folio est déchiré et il n'en reste qu'une petite partie.

Le texte biblique, en caractères carrés, muni de voyelles, est de la main de trois scribes: le premier a écrit la plus grande partie du manuscrit: les ff. <1>v, du milieu de la première colonne du f. <35>r au f. <133>v, <164>r- <350>v. Le second scribe a écrit les ff. <2>r- <29>r, <31>v- <35>r (jusqu'au milieu de la première colonne), <134>r- <163>v. Un troisième scribe n'a écrit que les ff. <29>v- <31>r. Le texte biblique, dépourvu de voyelles, écrit sur une quatrième colonne, le commentaire de RASHI écrit dans les marges et continué sur des cahiers insérés dans le texte biblique (ff. <284>- <287> et <304>- <307>), ainsi que les textes divers inscrits sur les trois cahiers de la fin et le folio qui les précède (ff. <351>- <378>) sont d'une autre écriture, plus fine, qui ressemble à celle généralement utilisée pour la massore. Il semble bien que les voyelles, les signes de cantilation et la massore soient de cette même main. Le colophon (f. <350>r), à la fin du commentaire de RASHI, est de cette dernière main. Il reste à prouver que cette quatrième main peut être identifiée avec l'une des trois premières et que la date du colophon s'applique à l'ensemble du manuscrit. Plusieurs faits militent en faveur de l'hypothèse de l'identification de cette main avec le premier scribe: tout d'abord, le manuscrit tout entier a été piqué et réglé de façon à accueillir la quatrième colonne et le commentaire dans les marges. Plus encore, quatre diplômes utilisés par la quatrième main (un des deux binions insérés dans le texte biblique pour continuer le commentaire de RASHI, ff. <284>- <287>, et deux autres diplômes dans le dernier cahier parmi les trois ajoutés pour les extraits) ont été préparés par le premier scribe pour le corps du manuscrit, comme on le voit d'après

1341

ה'ק"א

<אשכנז>

כתב מעתיק בלתי-ידוע בעזרת שני מעתיקים אחרים

בשביל עצמו

(1) חומש עם תרגום (פסוק-פסוק), חמש מגילות והפטרות, עם ניקוד, טעמים ומסורה קטנה. בשוליים כתוב טקסט עברי מקביל ללא ניקוד (בעמודה נוספת) ופירוש רש"י (<1>ב- <350>ב); (2) ליקוטי פירושים, ענייני מסורה, סימני פרשיות והפטרות, תקופות לשנים ק"ב-קכ"ב ועוד (<351>א- <378>ב).

378 דפים (<1>- <378>).— בראש כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו כדל, שנכרך בסוף הקונטרס השני. בסוף אחד הקונטרסים, במעבר בין סופר 2 לסופר 1 (בין דף <163> לבין <164>), חסרים 2 דפים שהיו כנראה ריקים. הדף האחרון נקרע, ונותר ממנו רק חלק קטן.

הטקסט המקראי המנוקד נכתב בכתב מרובע בידי 3 מעתיקים. אחר מהם, סופר 1, כתב את רובו של כה"י: <1>ב; <35>א מאמצע עמודה א עד <133>ב; <164>א- <350>ב. סופר 2 כתב חלקים אחדים: <2>א- <29>א; <31>ב- <35>א, אמצע עמודה א; <134>א- <163>ב. סופר ג נוסף כתב רק מעט עמודים: <29>ב- <31>א. הטקסט העברי המקביל ללא ניקוד שבעמודה הרביעית, פירוש רש"י שבשוליים ובקונטרסים משובבים נוספים (<284>- <287>, <304>- <307>) והילקוטים שבשלושת הקונטרסים האחרונים של כה"י ובדף לפניהם (<351>- <378>) נכתבו בכתב זעיר בסגנון שונה, כעין סגנון כתב מסורה. נראה, שיד זו כתבה גם את הניקוד, את הטעמים ואת המסורה. הקולופון בא בסוף פירוש רש"י (<350>א) מידי סופר כתב זה. אין לדעת בוודאות אם כתיבה זו היא של אחד הסופרים ואם תאריך הקולופון מתייחס גם לגוף כה"י, אולם יש ראיות כבדות-משקל, שהתוספות בכתב הזעיר הן מידי סופר 1: כה"י נוקב ושורטט מלכתחילה לצורך העמודה הנוספת והפירוש אשר בשוליים; קונטרס אחד מתוך שני הקונטרסים ששורטטו בגוף כה"י בסופי קונטרסים לצורך השלמת הפירוש (<284>- <287>) ושני גלילות בקונטרס האחרון של התוספות הם ללא ספק גלילות שהוכנו לצורך הכתב הגדול העיקרי והפירוש בשוליים, כפי שיש להסיק מן הניקוב ומצורת השרטוט; תיבות הפתיחה בכתב מרובע גדול דומות מאוד לכתב של סופר 1; המילוי הגרפי שבסופי השורות דומה למילוי של סופר זה. יש מקום אף להשערה נוספת: על-פי הקולופון כתב סופר הכתב הזעיר בשביל עצמו, ולפיכך ייתכן, שבעל כה"י השלים את כה"י סמוך לגמר כתיבת הפנים.

les piqûres et la forme de la réglure. Enfin, dans les deux écritures, il y a une très grande ressemblance entre les premiers mots en grands caractères carrés et aussi les bouts de lignes. On pourrait toutefois admettre une seconde hypothèse: le scribe du colophon déclare avoir écrit pour son usage personnel; il se pourrait donc qu'il ait acquis le manuscrit peu de temps après la fin de la copie du texte biblique et utilisé un cahier préparé à l'avance. De toute manière, il ne fait aucun doute que le texte biblique a été écrit, sinon en 1341, du moins à une date très proche de celle-ci. — Ce manuscrit était conservé dans la Grande Synagogue d'ALEP, et il a été apporté à Jérusalem en même temps que le manuscrit connu sous le nom de *Codex d'Alep*.¹

* Parchemin d'épaisseur moyenne pour le gros du manuscrit et une partie des folios ajoutés; le reste des folios ajoutés est d'un parchemin très fin. On ne distingue pas la fleur de la chair. Trous et coutures.

* Encre de couleurs et de nuances diverses: brun, brun sombre et brun clair. Le passage de l'une de ces nuances à l'autre est visible dans le texte principal comme dans l'œuvre du scribe du colophon; mais ces changements ne se font pas pour chacun d'eux aux mêmes folios. Il y a une différence notable entre l'encre du premier scribe et celle du second.

* Quaternions, sauf deux ternions, dont un à la fin. De plus, ont été insérés deux binions et ajoutés à la fin deux quaternions et un sénion. Dans le texte biblique, les réclames sont verticales et dirigées vers le bas lorsqu'elles sont de la main du premier scribe; lorsqu'elles sont de la main du second, elles sont horizontales et décorées. Dans les cahiers ajoutés à la fin par le scribe du colophon, il n'y a pas de réclames.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Dans une partie des cahiers, piqûres doubles pour les lignes particulières. Réglure à la mine de plomb brun-noir, page par page.

* Dimensions: 320×233 mm; le texte central a des dimensions constantes: 182×120 mm, en trois colonnes, 32 lignes écrites pour 33 lignes réglées. L'étendue du texte non ponctué et du commentaire de RASHI varie selon le texte copié. Dans les cahiers ajoutés, les dimensions varient beaucoup: 317–320×225–230 (202–228×148–157) mm, en deux ou trois colonnes, 51 à 68 lignes écrites pour 52 à 69 lignes réglées (des lignes ont encore été ajoutées dans les marges supérieures et inférieures).

* L'encre des voyelles, des signes de cantilation et de la massore est plus claire que celle du texte et ressemble beaucoup à celle des textes copiés par le scribe du colophon.

* Les premiers mots sont en grands caractères carrés, décorés à la plume au début de la Genèse et du Lévitique.

* Reliure moderne.

כאשר עדיין יכול היה לעשות שימוש בגליונות אחדים שהכין סופר הפנים מכל-מקום, אם לא הועתק גוף כה"י בשנת 1341, הרי נכתב סמוך מאוד לשנה זו. כה"י היה לפניו בבית-הכנסת הגדול בחלב, עד שהועבר לירושלים יחד עם כתר ארם צובא הידוע.¹

* קלף; גוף כה"י וחלק מן התוספות נכתבו על קלף בעובי בינוני, יתרת התוספות — על קלף בעובי דק מאוד. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר. חורים ותפרים.

* דיו בצבעים וגוונים אחדים: חום, חום כהה וחום בהיר. חילופי הצבע מופיעים גם בכתב הגדול וגם בכתב הזעיר, אך אין הם חופפים. יש הבדל בולט בצבע הדיו בין סופר 1 לסופר 2.

* ככל קונטרס בגוף כה"י 4 גליונות, פרט לשניים, שבהם 3 גליונות, אחד מהם בסוף; ככל אחד משני הקונטרסים המשורבבים 2 גליונות; בסוף כה"י נוספו שני קונטרסים בני 4 גליונות וקונטרס אחד בן 6 גליונות. בגוף כה"י שומרי-קונטרסים; אצל סופר 1 הם מאונכים כלפי מטה, ואילו אצל סופר 2 הם מאוזנים ומעוטרים. בקונטרסים שנוספו בסוף כה"י בכתב זעיר אין שומרים.

* ניקוב בשוליים הפנימיים והחיצוניים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות בחלק מהקונטרסים; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון חום-שחור, כל עמוד לחוד.

* ממדים: 320×233 (120×182) מ"מ; מיתווה הפנים אחיד. 3 עמודות. 32 שורות כתובות, 33 שורות משורטטות. מיתווה התוספות אינו קבוע, ובגוף כה"י הוא משתנה בהתאם לטקסט; בקונטרסים הנוספים הממדים אינם קבועים: 317–320×225–230 (202–228×148–157) מ"מ. 2–3 עמודות. 51–68 שורות כתובות, 52–69 שורות משורטטות (ועוד שורות בשוליים העליונים והתחתונים).

* צבע הניקוד, הטעמים והמסורה בהיר יותר מצבע הטקסט וזהה לצבע התוספות.

* כל תיבות-הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות. תיבות-הפתיחה של ספר בראשית ושל ספר ויקרא מעוטרות בקולמוס.

1. ראה: "בן-צבי", "כתר התורה" של בן אשר, כתבי מפעל המקרא של האוניברסיטה העברית, א (תש"ד), עמ' ט. בן-צבי היה סבור, שהקולפון אבד עם הדף האחרון שנפגע, ולפיכך אנוס היה להסתמך על תיאורו של אדלר (E. N. Adler, *Jews in Many Lands*, Londres 1905, p. 163). אלא שטעה בציטוט התאריך.

קילופון וסיימתיו ביום א' פרשת פינחס בחמשה עשר יום לחדש תמוז
שנת חמשת אלפים $\overline{\text{דא}}$ ומאה ואחד לבריאת עולם המקום
ב"ה יזכיני להגות בו אמן אמן סלה א <350>

ז <350>

5102¹ de la Création

<Ashkenaz>

écrit par SALOMON?

pour son usage personnel

1342

ה'ק"בי

<אשכנז>

כתב <שלמה?>

בשביל עצמו

(1) *Le Petit Livre des Préceptes* d'ISAAC de CORBEIL avec les gloses de Rabbi PERETS (ff. 4r-142v); (2) *Les Portes de Doura* d'ISAAC de DUREN (ff. 144v-162r); (3) *Sefer Tashbets* de SAMSON b. TSADOQ (ff. 162v-185v, 189r-194v).

188 folios (un folio non numéroté, ff. 1-123, 126-129, 132-182, 184-185, 189-194).— Il manque les folios 124-125, 130-131 (diplômes extérieurs de deux cahiers) et le f. 183 (fin d'un cahier). Le colophon, très endommagé par l'humidité, a été lu à l'aide d'une lampe aux ultra-violets.

Le nom du scribe n'est pas mentionné dans le colophon; mais le nom SALOMON est décoré chaque fois qu'il se rencontre en début ou en fin de ligne (ff. 25v, 49r, 164r, 171v). Au début du manuscrit, on a ajouté un binion (folio non numéroté, ff. 1-3) sur lequel a été copiée la table des Préceptes de la première œuvre (ff. 1r-3r), dans une écriture un peu plus cursive qui pourrait être celle du scribe. Les deux diplômes manquants (ff. 124/125, 130/131) ont été remplacés par deux diplômes de parchemin sur lesquels une main ashkenaze cursive a retranscrit le texte disparu. A la place du f. 183 a été placé un folio (parchemin) blanc. Entre les ff. 185 et 189 ont été reliés trois folios (parchemin, ff. 186-188) contenant des calendriers et des mentions de naissance (f. 187v) datées de 5233 / 1472 et 5242 / 1482 (lors de la rédaction du Catalogue, ces folios, ainsi que cinq autres folios, étaient reliés à la fin). Copieuses gloses marginales (on a même interfolié des fragments de papier pour pouvoir ajouter des passages), et ajouts de diverses mains postérieures où prédomine celle du personnage qui a complété les lacunes. Mentions de possession, dont celle de JOSEPH b. SAMUEL et de SALOMON b. SAMUEL (recto et verso du folio non numéroté, f. 1r). Au f. 3v, liste des lieux d'inhumation d'une famille allemande des XIVe-XVe siècles, par un personnage fils de JACOB: son père a été enterré à WORMS, sa mère à ANDERNACH (Prusse), son grand-père paternel (SAMUEL) à BÂLE, sa grand-mère paternelle à MAYENCE, son grand-père maternel à FRANCFORT et sa grand-mère maternelle à MAYENCE. Deux de ses aïeux ont été tués lors des massacres suivant la peste noire de 5109 / 1349.— Passages grattés, et signatures de: censeurs: "Visto per me GIO[VANNI] DOMENICO CARRETTO 1602?" (f. 192v) et DOMINICO IROSOLIMITANO 1597 (f. 193v).— Cotes anciennes: "25" (premier folio de garde parchemin); "Heb. 190" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

(1) ספר מצוות קטן מאת יצחק בן יוסף מקורביל עם הגהות רבנו פרץ (4א-142ב); (2) שערי דורא מאת יצחק מדורא (144א-162ב); (3) תשב"ץ מאת שמשון בן צדוק (162ב-185ב, 189א-194ב).

188 דפים <1>+1-123, 126-129, 132-182, 184-185, 189-194. — חסרים דפים 124-125, 130-131 (2 גליונות חיצוניים בקונטרס) ודף 183 (בסוף קונטרס).

שם המעתיק אינו מצוין בקולופון, אך מסתבר, שהוא שלמה; מכל מקום, שם זה מעוטר כל-אומת שהוא נקרה בקצה שורה (25ב, 49א, 164א, 171ב). בראש כה"י נוסף קונטרס של 2 גליונות <1>. (3-1) שבו הועתק הוכן סימני הסמ"ק (א-3א) בכתב רהוט נעט יותר, כנראה בידי המעתיק עצמו. 2 הגליונות החסרים (124-125, 130-131) הושלמו בכתביה אשכנזית רהוטה על-גבי גליונות קלף. במקום דף 183 המקורי שורבב דף קלף ריק. בין 185 לבין 189 נכרכו 3 דפי קלף (186-188), שבהם לוחות עברונות וכן ציוני לידה (187ב) מן השנים רל"ג / 1472, רמ"ב / 1482 (בעת תיאור כה"י בקטלוג פאריס היו דפים אלו ועוד 5 אחרים כרוכים בסוף כה"י; ועיין שם). הגהות ותוספות רבות בשוליים מידיים שונות, בעיקר מידי משלים כה"י. כן שורבבו פתקי נייר בין הדפים עם תוספות ציוני-בעלים: "היה לי למנה מאת א"א יצ"ו...", יוסף בן שמואל, שנת ע"ר / 1517? <1>א, <1>ב, ו"א; שלמה בן שמואל <1>א). בדף 3ב רשימת מקומות-קבורה של משפחה מאשכנז: אבי הרושם, יעקב, נקבר בוורנש, אמו באנדרנאך, אבי אביו, שמואל, בבזלא, אם אביו במענץ, אבי אמו בורקבורט <פראנקפורט>, ואם אמו במענץ. שנים מוקדמו נהרגו "בנוי" <רות> קט"ל <ק"ט לפרט> 1349 (המגיפה השחורה). כהיקות וחתימות צעירים בן השנים 1597 ו-1602? (ראה בנוסח הצרפתי).

1. הדף האחרון, שבו הקולופון, נפגם וצופה במשי. על-פי קטלוג פאריס הועתק כה"י בשנת 5146 / 1386. לא ברור כיצד קראו באופן זה את הקולופון. בעזרת קרניים אולטרה-סגולות אפשר לקרוא את התאריך הנקוב בקולופון: קב"ל. היינו ק"ב ל"פ"ר"ט; השווה: 1, 101; 2, 30; שם יש ציון זהה.

- * Parchemin fin et moyen, de dimensions inégales, avec trous et coutures en assez grand nombre. On ne peut distinguer la fleur de la chair.
- * Encre brun et brun sombre.
- * Quaternions, plus un binion à la fin du premier texte. Réclames au bas des cahiers, verticales et dirigées vers le haut jusqu'au f. 151, puis horizontales. [Une main postérieure a écrit les réclames au bas des trois premiers folios de chaque cahier; les titres courants dans le coin extérieur des pages, dans la troisième œuvre, sont peut-être de la main du scribe.]
- * Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la mine de plomb noire, page par page.
- * Dimensions: 242–245 × 162–165 (159–160 × 97–98) mm, en deux colonnes, 37 lignes écrites pour 38 lignes réglées.
- * Les premiers mots et la numérotation des Préceptes dans les marges sont en grands caractères carrés. Le texte est disposé en forme de dessin à la fin des livres. Le nom SALOMON est décoré lorsqu'il se rencontre au début ou en fin de ligne (voir au début).
- * Demi-reliure au chiffre de Louis-Philippe.

- * קלף בעובי דק וכינוני בעל ממדים בלתי-אחידים עם חורים ותפרים רבים. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר.
- * צבעי הדיו חום כהה וחום.
- * בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס שבסוף סמ"ק, שבו 2 גליונות. שומרי-קונטרסים, רובם מאונכים כלפי מעלה (עד דף 151) ומיעוטם מאוזנים (משם ואילך). [יד מאוחרת הוסיפה שומרי-דפים בשלושת הדפים הראשונים בכל קונטרס. הכותרות שבפינה החיצונית בראש כל עמוד בתשב"ץ אולי מידי המעתיק.]
- * ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים; כל קונטרס כבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור, כל עמוד לחד.
- * ממדים: 242–245 × 162–165 (159–160 × 97–98) מ"מ. 2 עמודות. 37 שורות כתובות, 38 שורות משורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והסימנים שבשוליים כתובים באותיות מרובעות גדולות. לסופי הספרים צורת עיטור. שם המעתיק (?) הנקרה בקצה השורה מעוטרת (ראה לעיל).

קולופון   סיימתי זה הספר ז' באייר יום א' קב"ל המקו"ם <יזכני
 ל[י]ש לבני ולבני בני [עד סוף כל] הדורות אמן אמן סלה
 ברוך הנותן ליעף כח ולאין עֹנִים <!> [ע"י?]²

194v

194

2. נקרא בעזרת קרניים אולטרה-סגולות.

5102¹ de la Création

〈Ashkenaz〉

écrit par ISAAC PERETS

1342

ה'ק"ב

〈אשכנז〉

כתב יצחק פרץ

Le Grand Livre des Préceptes de MOÏSE de COUCY
(ff. 11r-338v).

ספר מצוות גדול מאת משה מקוצי (11א-338ב).

328 folios (ff. 11-338).— Il manque deux cahiers complets: l'un au début et un autre entre les ff. 98 et 99; deux folios ont été supprimés à la fin et leurs talons ont été insérés entre les ff. 332 et 333.

328 דפים (11-338).— שני קונטרסים שלמים חסרים בכה"י: הקונטרס הראשון וקונטרס בין דף 98 לבין דף 99. בסוף נחתכו 2 דפים, שבדליהם קופלו ונכרכו בין 332 לבין 333.

Le texte manquant au début (introduction, liste des commandements et début des Commandements) a été recopié dans une écriture carrée différente sur un quaternion et un double folio de parchemin (ff. 1-10; les ff. 9v et 10r sont blancs). Le texte qui manquait à la fin a été complété par une main ashkenaze cursive sur un folio de parchemin, relié à l'envers (f. 340v). Au f. 340r, on lit, d'une écriture italienne cursive, une décision légale à propos d'un problème d'héritage signée par TSEMAH ÉLIE de MELLI b. PINHAS ÉLIE à MANTOUÉ 5299 / 1539, avec les signatures de QALONIMOS b. ÉLÉAZAR de MONTAGNA (Vénétie), YOHANAN TRÈVES, SALOMON b. SAMSON BASILA, JACOB b. HAYYIM [SOSAINNO?]. Une liste de livres, qui commence par notre manuscrit et mentionne encore 19 livres imprimés ou manuscrits, est inscrite à l'envers au f. 339v. Les gloses marginales et les additions, de diverses mains cursives ashkenazes et italiennes, sont nombreuses.— Marque de possession d'ABRAHAM ha-ZARHI au f. 1r, datée de 5253 / 1492/3. Au f. 339r, note de vente (écrite à l'envers) du manuscrit à YOHANAN b. SAMUEL par [MENAHEM] ALDENDORF² qui avait signalé au f. 340v (note écrite à l'envers), que le manuscrit lui appartenait.— Passages grattés et signature de censeur au f. 338v: DOMINICO IKOSOLIMI (TA)NO (sans date).— Cotes anciennes: dans un cercle, "14" suivi du titre latin, "18" suivi du titre latin de l'œuvre (f. 1r); le numéro d'inventaire "2218" avec les signatures de BLAISE et VITRÉ, "Cod. XLVI" et "n° 46" de la Bibliothèque de la Sorbonne et collation en français par GAYET de SANSALÉ (f. 1r). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

הטקסט החסר בראש כה"י (ההקדמה, מניין המצוות והתחלת החיבור סימן א עד אמצע ב) הושלם בכתיבה מרובעת שונה על-גבי קונטרס ועל עוד גליון מקלף (1-10; 9ב-10א וריקים). הטקסט החסר בסוף כה"י הושלם על-גבי דף קלף, שנכרך במהופך, בכתיבה אשכנזית רהוטה (340ב). בדף 340א: העתק בכתיבה איטלקית רהוטה של פסק-דין בעניין ירושה בחתימת צמח אלייא ממילי בן פנחס אלייא, מנטובה רצ"ט / 1539, וכן קולונימוס בן אלעזר ממנטואניאנו, יוחנן טרוויש, שלמה בן שמשון גאזילה, יעקב בן חיים סוסאינו, ועוד. בדף 339ב, במהופך: רשימת דפוסים וכ"י אשר ישנם בזה המדרש מספרי א"א; מתחיל בציון כה"י שלנו ("כתיבה אשורית אשכנזית") ועוד 19 ציונים. הגהות ותוספות רבות בשוליים מידיים שונות בכתיבות רהוטות אשכנזיות ואיטלקיות. ציוני בעלים: אברהם הורחי, רנ"ג / 1492/3 (וא); כה"י נמכר ליוה"נ בן שמואל ע"י { } אלדנדרף² (339א, במהופך). שצ"ן קודם-לכן את בעלותו: " { } בן אלדנדרף² (340ב, במהופך). מתיקות וחתימות צנזור (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures. On ne distingue généralement pas la fleur de la chair, mais lorsque cela est possible, on constate que la règle des vis-à-vis est observée et que les cahiers commencent par la chair.

* Encre brun sombre.

* Quaternions, plus un quinion à la fin. A la fin des cahiers, numérotation en lettres hébraïques et réclames horizontales. En haut de chaque cahier, dans une fine

* קלף בעובי דק ובינוני עם חורים ותפרים. בדרך-כלל אין להבחין בין צד שיער לצד בשר, אולם לעתים ניתן להבחין בין הצדדים. במקרים אלו נראה, שהקונטרסים סודרו בהתאמת צדיהם, כשהקונטרס מתחיל בדרך-כלל בצד בשר.

* צבע הדיו חום כהה.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שבו 5

1. הציון קב"ל בקלופון משמעו: ק"ב ל(פרט); השווה: 1, 101; ציון זהה ראה: 38.
2. הוא מנחם אלדנדרף; ראה: א' קופפר, גא'לדענע קייט, הוברת 58 (1967), עמ' 212-223.

écriture cursive, bénédiction ou eulogie, quelquefois en abrégé.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Dans quelques cahiers, piqûres doubles pour la ligne particulière. Réglure à la mine de plomb brune (surtout dans la première moitié du manuscrit), noire ou brun-noir, page par page.

* Dimensions: 355-356 × 245 (235-246 × 160-175) mm, en deux colonnes, 46 lignes écrites pour 47 lignes réglées. Dans les trois derniers cahiers (ff. 315-338), 47 lignes écrites pour 48 lignes réglées dans une justification légèrement plus grande.

* Les premiers mots et les titres sont en grand module. Le texte est quelquefois disposé en forme de dessin en fin de paragraphe. Le nom du scribe est décoré chaque fois qu'il se rencontre (les exemples sont nombreux: f. 20v, etc.).

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות בסוף הקונטרס; בראש כל קונטרס נכתבו בכתב רהוט זעיר משאלות ונוסחות-ברכה, חלקן בראשי-תיבות; בראש קונטרס ז (א51): "לפ" נות ערב ליום החמישי / יחזק זרועותי יוצרי ועושי"; שומרי-קונטרסים מאוזנים.

* ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים, בקונטרסים אחדים ניקוב כפול לשורה מיוחדת; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון חום (בעיקר במחצית הראשונה של כה"י), שחור וחום-שחור; כל עמוד לחוד.

* ממדים: 355-356 × 245 (235-246 × 160-175) מ"מ. 2 עמודות. 46 שורות כתובות, 47 שורות משורטטות; בשלושת הקונטרסים האחרונים (315-338) 47 שורות כתובות, 48 שורות משורטטות (אולם ממדי השטח הכתוב גדולים יותר).

* תיבות-הפתיחה והכתרות כתובות באותיות גדולות. סופי סימנים אחדים כתובים בצורת עיטור. שם המעתיק מעוטב כל-אימת שהוא נקרה בטקסט (20ב ועוד מקומות לרוב).

קולופון חזק ונתחזק יצחק פרץ לא יזק" בשם יוצר כל אומר ועושה
נשלם ספר מצות לא תעשה" קב"ל יום עשרים ושבע לחדש

121v

121ב אב' ישיגיני ששון ושמחה ולא אדאב" אא"ס

5112 de la Création

1352

ה'ק"ב

MAJORQUE (*Majorca*)

מיוזקה

écrit par SALOMON b. ISAAC b. MOÏSE b. MEÏR
ha-FARHIכתב שלמה בן יצחק בן משה בן מאיר הפרחי
{ בשביל }

pour un personnage dont le nom a été gratté

(1) *Le Guide des Égarés* de MAÏMONIDE dans la traduction de SAMUEL Ibn TIBBON (ff. 1v–302v);
(2) *Explication des mots difficiles du Guide* par SAMUEL Ibn TIBBON (ff. 303v–335v).

(1) מורה נבוכים מאת משה בן מימון בתרגום שמואל אבן תבון (וב-3302); (2) ביאור המלות הזרות מאת שמואל אבן תבון (3303–3335).

335 folios (ff. 1–335).— Il manque un folio présumé blanc (entre les ff. 302 et 303) qui séparait les deux œuvres mais il reste un talon. Dans le colophon, le nom du personnage pour qui le livre a été écrit a été soigneusement gratté (si soigneusement que S. MUNK, dans sa notice de l'Oratoire 46, a pu écrire: "le scribe s'est interrompu"). Le premier folio, abîmé, a été collé à une feuille de papier.

335 דפים (1–335).— בין שני החיבורים נחתך דף אחד, שהיה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו בדל (בין 302 לבין 303). שם הבעלים בקולופון גורד. הדף הראשון נפגם והודבק על דף נייר.

Le scribe était peut-être le fils d'ISAAC b. MOÏSE ESTORI FARHI.— Quelques corrections postérieures dans des écritures cursives. Au f. 336r, marque de possession de Moïse Ibn YAÏSH.— Cotes anciennes: au crayon, "87" (f. 1r); ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "MA 25" (f. 1v); en haut du f. 1v titre manuscrit du livre, en bas: "Cette inscription qui est au-dessus est fausse" avec explications à l'appui. Autres cotes anciennes de l'Oratoire: "Or. 46" (f. 2r), "2390" (barré), "46" dans un rectangle, "BE 14" (barré), "BI 120" et le titre en latin de la main de R. SIMON avec la cote "D T" de son catalogue (f. 336r). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

הגהות-שוליים מעטות בכתיבות רהוטות שונות. ציון בעלים: "זה המורה של החכם . . . משה בן יעיש" (א336).

* Parchemin fin et moyen, de belle qualité; quelques trous et coutures.

* Encre brun sombre tirant sur le brun. Les ff. 303v–305r sont écrits à l'encre alternativement brune et rouge.

* Quaternions commençant par la fleur. Numérotation au début et à la fin des cahiers, en lettres hébraïques décorées. Le dernier mot du folio est répété en haut du folio suivant.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures (très près de la couture), tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure à la pointe sèche, tout le cahier à la fois, plié, en commençant sur le côté recto (fleur) et reprise de la réglure en partant de la fin du cahier sur le côté verso (fleur).

* Dimensions: 252–253 × 182–183 (163–165 / 105–107) mm, à longues lignes, 23 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* קלף משובח בעובי דק וכינוני. חורים וטלאים מעטים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום; דפים 3303–3305 נכתבו בדיו אדומה וחומה לסירוגין.

* בכל קונטרס 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת בראש הקונטרס ובסוף; המלה האחרונה בדף נשנית בראש הדף שלאחריו.

* ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים סמוך מאוד לקפלי הגליונות; כל קונטרס כבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י הריטה; כל קונטרס כבת-אחת, מקופל, בע"א (צד שיער), ושרטוט חוזר של כל הקונטרס כבת-אחת, מקופל, בע"ב (צד שיער).

* ממדים: 252–253 × 182–183 (163–165 / 105–107) מ"מ. עמודה אחת. 23 שורות כתובות ומשורטטות.

נ. אולי הוא בנו של אשתורי הפרחי (יצחק בן יצחק).

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés, souvent écrits à l'encre rouge ou bleue. Au début de la seconde œuvre, le scribe a fait alterner les lignes à l'encre brune et à l'encre rouge (ligne à ligne: ff. 303r-304r; deux lignes par deux lignes: ff. 304v-305v). Fin de la première pièce en forme de dessin. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne (ff. 240r, 252r).

* Reliure de carton récente.

* תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות גדולות, תכופות בצבע אדום או כחול. בהתחלה ביאור המלות הזרות השורות כתובות בדיו חומה ואדומה לסירוגין (א304-א303), או כל זוג שורות לסירוגין. (א305-א304). סוף התיבור הראשון כתוב בצורת עיטור. שם הסופר הנקרא בראש שורה מעוטרת (א252, א240).

קולופון ואני שלמה בר' יצחק נב"ת בר' משה נ"ע בר' מאיר הפרחי
ו"ל השלמתי כתיבתו פה מיוקקה העיר בעשירי לניסן שנת
חמשת אלפים ומאה ושנים עשר ליצירה וכתבתיו לאיש
חמודות אלופי ומיודעי המשכיל }

302v

2{

3302

2. שם הבעלים גורד ללא ספק, בניגוד לדעתו של מונק, שסבר, כי אין סימני גירוד וכי הסופר הפסיק את העתקת השם; ראה: Munk, *Manuscripts de l'Oratoire*, p. 7.

5113 de la Création

〈Sefarad〉

écrit par JOSEPH, le scribe, b. JUDA

pour un personnage dont le nom a été gratté

1352

ה'ק"ג

〈ספרד〉

כתב יוסף הסופר בן יהודה

{ בשביל }

Dictionnaire rabbinique de NATAN b. YEHIEL de
ROME (ff. 1v-359v).

הערון מאת נתן בן יחיאל מרומי (10-359ב).

359 folios (ff. 1-359).— Il manque deux folios
présupposés blancs au début et au moins un autre,
également présumé blanc, à la fin; un cahier entier
a été perdu (cahier 21) entre les ff. 158 et 159.
Le dernier folio est taché.

359 דפים (1-359).— חסרים שני דפים בראש כה"ו ודף
אחד לפחות בסופו; דפים אלו כנראה היו ריקים מעיקרם.
קונטרס שלם אחד (מס' כא) חסר בין דף 158 לבין דף 159
(ערכים טרקסין-כדן). הדף האחרון הוכתם.

Très peu de gloses, et de mains diverses. Passages grattés et,
au f. 359v, signature de DOMINICO IROSOLIMI〈TA〉no 1597,
et "Visto per me Gio〈VANNI〉 DOMINICO CARRETTO 1627"
(sic).— Cotes anciennes: "S〈aint〉 G〈ermain〉 188",
"Suppl. hébr. n° 88" de la main de S. MUNK et de nouveau,
"n° 188" (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque nationale
(n° 17).

הגהות מעטות מאוד מידים אחרות. פסקות מחוקות וחתימות
צנזורים מן השנים 1597 ו-1627 (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin de belle qualité, d'épaisseur moyenne;
quelques trous.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Quaternions, à part le dernier cahier (dont il ne reste
qu'un folio avec la trace de numérotation), commençant
par la fleur. Numérotation en lettres hébraïques décorées
au début des cahiers (il n'en reste que deux traces:
ff. 343r et 359r) et à la fin des cahiers. Le dernier mot du
folio est repris en haut du folio suivant.

* Piqures dans les marges extérieures et intérieures,
tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto
(quelques diplômes ont été réglés à part). Les marges
supérieures et inférieures ont été, généralement, piquées
et réglées pour des gloses qui n'ont pas été écrites.
Réglure à la pointe sèche, sur le côté fleur, selon deux
méthodes principales: (1) dans les seize premiers
cahiers, folio par folio; (2) dans vingt-cinq cahiers,
deux folios à la fois, mais dans des sens différents: dans
dix cahiers, l'ordre est le suivant: 1r→2, 3r→4, 6v→5,
7r→8; dans cinq cahiers, nous avons 8v→7, 6v→5,
4v→3, 1r→2; dans les autres cahiers, l'ordre n'est pas
régulier. Dans cinq cahiers, dont les cahiers 17 et 18,
les deux méthodes sont utilisées simultanément.

* Dimensions: 393-395 · 320-323 (244-264 · 194-195)
mm, à longues lignes, 38 lignes écrites pour autant de
lignes réglées (37 pour les folios 135-166, cahiers 18-22).

* Les Racines, les introductions et les dernières lignes
sont en grand module. Illustrations. La fin du livre et le
colophon sont disposés en forme de dessin. Le nom du

* קלף משובח בעובי בינוני עם חורים מעטים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס האחרון (גותר
ממנו דף אחד שבראשו שרדה ספירת-קונטרסים); כל קונטרס
מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת
בראש הקונטרס (גותרו רק שני שרידים: 343 א ו-359 א)
ובסופו; המלה האחרונה שבדף נשנית בראש הדף שלאחריו.
* ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים; כל קונטרס בכתב
אחת (פרט לגליונות בודדים שנוקבו לחוד), מקופל, מצד
ע"א. שרטוט ע"י חריטת צד שיער בשתי שיטות עיקריות:
(1) בשיטה-עשר הקונטרסים הראשונים כל דף לחוד,
בצד שיער; (2) בעשרים וחמישה קונטרסים כל שני דפים
בכתב-אחת, בצד שיער, בכיוונים שונים. הכיוון השכיח
ביותר (מצוי בעשרה קונטרסים) הוא 1 א ← 2 א, 3 א ← 4 א, 5 א ← 6 א;
7 א ← 8 א; בחמישה קונטרסים הכיוון הוא 8 ב ← 7 ב, 6 ב ← 5 ב, 4 ב ← 3 ב;
2 ב ← 1 א; בשאר הקונטרסים הסדר אינו אחיד. בחמישה
קונטרסים, ובכללם שני קונטרסי-המעבר יז-יח, משמשות
שתי השיטות בערבוביה. בדרך-כלל נוקבו ושורטטו השור
ליים התחתונים והעליונים לצורך כתיבת הגהות שלא הועד
תקן.

* ממדים: 393-395 · 320-323 (244-264 · 194-195)
מ"מ. עמודה אחת. 38 שורות כתובות ומשורטטות, 37
שורות בדפים 135-166 (קונטרסים יח-כב).

* הערכים, הפתיחות והחתימות כתובים באותיות גדולות

scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début et en fin de ligne (ff. 230r, 290v).
* Reliure au chiffre de Louis-Philippe, en très mauvais état.

יותר. תרשימי-עזר אחדים. סוף הספר והקולפון כתובים
בצורת עיטורים. שם הסופר הנקרה בטקסט בקצה שורה
מעוטרת (230א, 290ב).

קולפון אני יוסף הסופר בִּרְיָהּ יהודה זצ"ל כתבתי ספר הערוך לנעלה
COLOPHON { השם יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרע וזרעו
אמן אמן וסיימתיו בחדש כסלו של שנת שלשה עשר ומאה
לפרט היצירה שבח לאל יתברך שמו וזכרו אמן: 359v

5114 de la Création

<Italie>

écrit par YEHIEL b. YOAB¹

pour ÉZÉCHIEL? DAVID b. ISAAC

1354

ה'ק"ד

<איטליה>

כתב יחיאל בן יואב

בשביל יחזקאל? דוד בן יצחק

(1) *Mikhlol* de DAVID QIMHI (ff. 1r-160r),
(2) *Couronne du Nom Excellent* attribué à ABRAHAM
de COLOGNE (ff. 160v-169r).

172 folios (ff. 1-48, <48 bis>, 49-57, <57 bis>.
58-170).— Il reste les talons de deux folios, pré-
sumés blancs, l'un au début et l'autre à la fin. Le nom
du personnage pour lequel le livre a été écrit est
gratté et il a été lu à l'aide d'une lampe aux ultra-
violets.

Gloses et ajouts en hébreu de mains diverses.— Les ff. 169v-
170v portent une sorte d'index de la grammaire de QIMHI, en
latin, d'une main du XVIe siècle, qui a également abondam-
ment pourvu le volume de références bibliques, en latin
(marges et entre les lignes), et de gloses marginales.— Cotes
anciennes: "vingt-quatre" suivi du paraphe de l'Abbé de
TARGNY (f. 170v): "50" et, au verso, "pag. 35" (premier
folio de garde); "Heb. 483" du Catalogue de 1739 (f. 1r):
titre en français (premier contreplat). Estampille de la
Bibliothèque du Roi (n° 1).

- * Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, sans trous ni
coutures.
- * Encre brun sombre tirant sur le vert.
- * Quinions, plus un quaternion et, à la fin, un ternion,
commençant par la fleur. Numérotation en lettres hé-
braïques au début et à la fin des cahiers. Réclames
horizontales au bas des cahiers, au-dessus de la numé-
rotation, décorées chaque fois de façon différente.
- * Aucune trace de piqûre. Réglure à la pointe sèche ou
à la mine de plomb très dure faisant office de pointe
sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.
- * Dimensions: 244-246 x 183-184 (178-182 125 128)
mm, à longues lignes, 27 lignes écrites pour autant de
lignes réglées.
- * Nombre de mots sont munis de voyelles qui ont été
écrites par le scribe [et d'autres qui l'ont été par la
main latine].
- * Les premiers mots, les titres et les introductions sont
en grands caractères carrés. Les fins de livres sont
disposées en forme de dessin.

(1) מכלול מאת דוד קמחי (א1-א160); (2) כתר שם טוב
המיוחס לאברהם מקולוניא (א160-א169).

172 דפים (1-48, <1>+48-49, <1>+57-58, <1>+170).— נחתכו
דף אחד בראש כה"י ודף אחד בסופו, שהיו כנראה ריקים
מעיקרם; משניהם נותרו בדלים.

שם הבעלים נרד מתוך הקולופון, אך נקרא בעזרת מנורה
אולטרה-סגולה. בדפים 169-170 מעין מפתח בלאטינית לדקדוק
קו של רד"ק, בכתיבה מן המאה ה"ט. בין השיטין ובשולי הטקסט
הוסיפה אותה יד בלאטינית את כל מראי-המקומות למקרא, ואף
הרבתה לכתוב הערות בשוליים. הנהגות ותוספות בשוליים מידיים
שוונות גם בעברית.

- * קלף בעובי דק ובינוני ללא חורים ותפרים.
- * צבע הדיו חום כהה עם גוון ירקרק.
- * בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לאחד, שבו 4 גליונות,
ולקונטרס האחרון, שבו 3 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד
שיער. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו;
שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בצורות שונות מעל
לספירה.
- * אין שרידי ניקוב. שרטוט ע"י חריטה או בעפרון חורט;
כל גליון לחוד, פרוש. בצד שיער.
- * ממדים: 246-244 x 184-183 (178-182 x 125-128)
מ"מ. עמודה אחת. 27 שורות כתובות ומשורטטות.
- * חיבות רבות נוקדו ביד המעתיק, [חיבות רבות אחרות
נוקדו ע"י היד הלאטינית].
- * חיבות-הפתיחה, הכותרות והפתיחות כתובות באותיות
מרובעות גדולות. סופי הספרים כתובים בצורת עיטורים.

* Reliure de maroquin rouge avec décor argenté. L'encadrement est fait d'une roulette à rinceaux de fleurs et feuilles azurées. Ecoinçons à l'imitation des nielles. Au centre, un blason qui semble être celui d'un

membre de la famille DU BEC, peut-être celui de JEAN IV du BEC-CRÉPIN, abbé de MORTEMER, au diocèse de ROUEN de 1578 à 1610. Dos à quatre nerfs et traces de deux liens.

קולופון נשלם על ידי יחיאל יזא"י בכ"ר יואב לב"י בששה ימים לירח
 COLOPHON אייר שנת חמשת אלפים וחונן לבריאת עולם וכתבתיו
 לכ"מ הנכבד {#ר' [יחז"ל] ק[א] ל דוד יש"ר בכ"ר יצחק
 מ"ע} ה' אשר זיכני לכותבו ולהשלימו יזכהו להגות בו
 ובשאר הספרים הקדושים הנכתבים בתורת משה הוא וזרעו
 וזרע זרעו עד סוף כל הדורות ויקיים עלי' מקרא דכת' לא
 ימוש ספר התורה הזה מפ"ך וגו'²

169r

א169

2. יד אחרת כפי הנראה הוסיפה את נוסחת הסיום: "וחלקי המחוקק ספק יהיה עם מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד כבודך השם".

5117 de la Création

SARAGOSSE (Zaragoza, Espagne)

écrit par EZRA b. SALOMON b. GATIGNO

pour son usage personnel

1356

ה'ק"ז

סרקסטה (סאראגוסה, ספרד)

כתב עזרא בן שלמה בן גאטניו

בשכיל עצמו

(1) *Épitomé de la Logique* d'AVERROÈS, texte arabe sur les folios verso et traduction hébraïque de JACOB b. MAKHIR en regard sur les folios recto (ff. 1r-96r); (2) *Les Conditions de la Certitude* d'Al-FARABI, en arabe (ff. 97v-99v); (3) *Chapitres indispensables à l'étude de la logique* d'Al-FARABI, en arabe (ff. 100r-103r). Le manuscrit est tout entier en caractères hébraïques.

103 folios (ff. 1-103).— Il manque un folio au début.

La différence de couleur d'encre entre les textes arabe et hébreu donne à penser qu'à partir du f. 11 le scribe a écrit d'abord tout le texte arabe, puis tout l'hébreu. Très peu de gloses marginales. Au f. 103v, de la main du scribe, deux recettes et, d'une main postérieure, un arbre des facultés humaines.— Au f. 103v, signatures de DOMINICO IRO-SOLIMI<TA>NO (sans date) et d'ALESS<AND>RO SCIPIONE 1597.— Cotes anciennes: "V" sur "crento" avec le paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 103v); "56" sur "pag. 38" (premier folio de garde); "56", et, d'une autre main, titre latin (second folio de garde); "123" dans un cercle suivi du titre latin, "Heb. 303" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * L'encre est brun sombre; elle tire sur le gris, des ff. 11 à 100 dans le texte arabe seulement.
- * Sénions, plus deux quinions. Réclames horizontales au bas des folios verso (lesquelles, dans la première partie, appellent le verso du folio suivant de sorte que le texte hébreu n'a pas de réclames).
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 279-280 × 205-207 (174-175 × 127) mm, à longues lignes, 25 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont en grand module. [Jusqu'au f. 7r, rubriques qui ont sans doute été exécutées par une main postérieure.] En fin de page, le texte est souvent disposé en forme de dessin.
- * Reliure de parchemin souple à dos plat.

(1) קיצור מלאכת ההגיון מאת אבן רושד, נוסח ערבי בעמודי ב ומולו תרגום עברי מאת יעקב בן מכיר בעמודי א (א1-א96); (2) אלקול פי שראיט אליקין מאת אלפראבי (97-999); (3) פי שראיט אלברהאן מאת אלפראבי (100-103א). כל כה"י בכתב עברי.

103 דפים (1-103).— בראש כה"י חסר דף אחד.

ההבדל בגון הדיו בין הטקסט הערבי לבין הטקסט העברי מדף 11 ואילך מניח מקום לסברה, כי מדף זה כתב המעתיק את כל הטקסט הערבי ברציפות ואחר-כך את כל הטקסט העברי. הנהגות-שוליים מועטות. בדף 103ב הועתקו שתי תרופות ביד המעתיק, וביד מאוחרת יותר נכתב תרשים הכוחות האנושיים. חתימות צנוורות, אחת מהן משנת 1597 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * נייר עם קווים ומברזים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, הנוטה לאפור מדף 11 ואילך בטקסט הערבי; מדף 100 ואילך צבע הדיו חום כהה בטקסט הערבי והערבי כאחד.
- * ככל קונטרס 6 גליונות, פרט לשני קונטרסים, שבהם 5 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים (שומרי-הדפים בחיבור הראשון באים בטקסט הערבי בלבד ומכוונים להמשכו בעמודי ב בלבד).
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 279-280 × 205-207 (174-175 × 127) מ"מ. עמודה אחת. 25 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות גדולות (עד דף 7א הן מעוטרות בקולמוס בדיו אדומה, כנראה ביד מאוחרת יותר). בסופי עמודים כתוב הטקסט תכופות בצורת עיטור.

קולופון   גשלם קצור מלאכת ההגיון תהלה לשוכן ברום חביון ביום
ב' שלישי לחדש תשרי שנת חמשת אלפים ומאה ושבע עשרה
לפרט היצירה וכתבו לעצמו עוד למי שירצה אחריו עזרא
ב"ר שלמה זלה"ה בן גאטניו בסרקסטה יגן השם בעדה

96r

א96

5117 de la Création

<Sefarad>

écrit par REUBEN b. ABRAHAM, l'orfèvre¹

pour un personnage dont le nom a été gratté

1357

ה'ק"ז

<ספרד>

כתב ראובן בן אברהם הצורף

{ } כשביל

Bible avec voyelles et signes de cantilation, accompagnée de la massore (ff. 1v-414r).

תנ"ך עם ניקוד, טעמים ומסורה (1ב-414א).

414 folios (ff. 1-414).

414 דפים (1-414).

Au f. 414y, deux actes de vente: (1) en 5192 / 1432, Moïse-YOAB et ÉLIE fils d'AARON b. YOAB, ont vendu le manuscrit à ABRAHAM b. TSEMAH pour 90 ducats vénitiens, afin d'éteindre la dette que leur père, décédé, avait envers lui; (2) en 5194 / 1433, Moïse-YOAB b. AARON a racheté le livre à ABRAHAM b. TSEMAH TSARFATI. Au f. 414r, listes de naissances et de décès survenus dans différentes villes d'Italie, de la main d'un père et de son fils: TIVOLI 5310 / 1549, en CRÈTE (?) 5328 / 1568 puis de 5350 / 1590 à 5386 / 1626 à FERRARE; de la main du fils, semble-t-il, on lit la relation de son emprisonnement à FLORENCE (5380 / 1620 à 5383 / 1623), puis de sa libération et de son départ pour FERRARE.— En haut d'un des derniers folios de garde papier, la note suivante: "Domenica sera fra un hora e dua <sic> di notte de il lunedì era 22 febraro 1612 alla Romana", traduction partielle de la même note en hébreu.— Cotes anciennes: "3/7" sur "p. 77", "Heb. I" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

בדף 414ב שטריימכר: משה יואב ואלייא בני אהרן בן יואב מכרו את כתב־היד בשנת קצ"ב/1432 "בשכר תשעים דוקטי ווינציאני" לאברהם בן צמח, כדי לסלק חוב שחב אביהם המנוח לקונה; בשנת קצ"ד/1433 חזר משה יואב בן אהרן ורכש את כה"י מידי אברהם בן צמח צרפתי (רישום הקונה ושטר־מכר מאת המוכר). בדף 414א רישומי לידות ופטירות מאיטליה מידי אב ובנו: משנת ש"י <15>49 (טיוול) עד שנת שכ"ח <15>68 (גרייט); ומשנת ש"נ, 1590 עד שנת שפ"ו, 1626 (פירארה). מידי הבן כנראה גם רשימה ארוכה על מאסרו: "בפירינצה נלכדתי בשחיתותם בבית האסורים... ש"פ 1620... וביום... 1623... שפ"ג הוציאו אותי לחלוטין וחזרתי לביתי... ובאתי לפירארה". באחד מדפי־המגן שבסוף כה"י נוספה הערה באיטלקית משנת 1612 (ראה בנוסח הצרפתי). בצירוף תרגום חלקי בעברית שקשה לקרוא.

* Parchemin d'épaisseur moyenne, avec des coutures mais peu de trous.

* Encre brune tirant quelquefois sur le roux.

* Quaternions, plus un ternion à la fin, commençant par la fleur. Numérotation en lettres hébraïques décorées simplement au début et à la fin des cahiers. Pour les Prophètes (ff. 107-299), il y a une foliotation en lettres hébraïques. Titre courant en haut des folios recto (pour le Pentateuque, le nom de la péricope; pour les autres livres, le nom du livre).

* Piqûres dans les marges intérieure (celles des marges extérieures ont été rognées), tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme (ou folio par folio), sur le côté fleur. Quelquefois la réglure de la massore, lorsqu'elle est écrite en forme de dessin, a été complétée à la mine de plomb rousse.

* Dimensions: 354 × 266-268 (236-238 × 179-180) mm, en trois colonnes (deux colonnes pour Job, les Proverbes et les Psaumes), 32 lignes écrites à la page pour autant de lignes réglées; la massore est écrite sur 2 lignes dans la marge supérieure et sur 3 lignes dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantilation et la massore sont d'une encre qui ressemble beaucoup à celle du texte.

* קלף בעובי בינוני. חורים ומעט תפרים.

* צבע הדיו חום, הנוטה לפעמים לגוון אדמדם.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחרון, שבו 3 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת־קונטרסים באותיות מעוטרת בפשטות בראש הקונטרס ובסופו; לספרי נביאים (107-299) ספירת־דפים באותיות; כותרות בראשי הדפים (שם הפרשה בתורה, שם הספר בנ"ך).

* ניקוב בשוליים החיצונים (נחתך בכל כה"י) והפנימיים; כל קונטרס בכת־אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד (או כל דף לחוד), בצד שיער. לעתים נוסף שרטוט־עזר בעפרון חום־אדמדם למסורה הכתובה בצורת עיטורים.

* ממדים: 354 × 266-268 (236-238 × 179-180) מ"מ. 3 עמודות (בספרי אמ"ת 2 עמודות). 32 שורות כתובות ומשורטטות. 2 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 3 שורות בשוליים ההתונים.

* צבע הניקוד, הטעמים והמסורה דומה מאוד לצבע הטקסט.

* Les premiers mots ne sont pas en grands caractères. La massore est souvent écrite en calligrammes dont les dessins sont particulièrement élaborés dans les marges extérieures des ff. 1v, 2r, 27v et 28r.

* Reliure en mauvais état au chiffre de Louis-Philippe. Un fragment de manuscrit hébreu, dans une écriture italienne, soutient le f. 1 et laisse supposer que ce sont les restes d'une reliure italienne souple, de couleur brune.

* אין תיבות-פתיחה גדולות. המסורה כתובה לעתים קרובות בצורת עיטורים, ובמיוחד בשוליים החיצוניים בדפים 1ב, 2א, 27ב, 28א.

קולופון   אני ראובן בר' אברהם הצורף ז"ל כתבתי ארבעה ועשרים
אלו {^ל בששה עשר בסיון
שנת חמשת אלפים בחזק <יש' מ: י> לפרט היצירה המקום
יזכהו לקרות בו הוא וזרעו וזרע זרעו עד עולם ככתו' לא
ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה למען
תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך
ואז תשכיל: 8414

414r

1670 de l'ère des Séleucides

AL-TAWILA (Maḥwit, Yémen)

écrit par BURHAN¹ b. SAADIA b. AMRAM

pour AMRAM b. JOSEPH b. ODED b. DANIEL

ha-LÉVI

1359

א'תר"ע לשטרות

אלטוילה (מחוי, תימן)

כתב ברהאן בן סעדיה בן עמרם . . .

בשביל עמרם בן יוסף בן עודד בן דניאל הלוי

Livre XI du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE (ff. 1r-76r).

76 folios (ff. 1-76).— Il manque trois cahiers au début. A la fin, il manque encore deux folios présumés blancs.

La partie du colophon énonçant le nom du personnage pour lequel le livre a été écrit semble d'une autre main que celle du scribe. Très peu de gloses de diverses mains postérieures. Au f. 76v, marques de possession de YAHYA b. AWAD ... ha-COHEN, de ZACHARIE et de "l'orpheline fille de SALIM b. JOSEPH al ANABI".

* Papier sans vergeures ni pontuseaux, pas de filigranes.

* Encre noire tirant sur le brun sombre.

* Quinions, plus un quaternion à la fin. Numérotation en lettres hébraïques au début et à la fin des cahiers, décorées simplement. Réclames horizontales au bas des cahiers. [Les signes marquant le milieu du cahier, dans deux ou quatre coins du diplôme intérieur, sont dans une encre différente de celle du texte.]

* Réglure à la pointe sèche, tout le cahier déployé, en commençant par le diplôme du milieu, de sorte que la première moitié du cahier est réglée sur le côté verso et la seconde sur le côté recto; la réglure n'est presque pas discernable dans les deux diplômes extérieurs.

* Dimensions: 243-244 × 170 (185-189 × 135-140) mm, à longues lignes, 21 à 23 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Titres et liste des *halakhot* en fin de livre en très grands caractères.

* Reliure moderne.

משנה תורה, ספר נזיקין מאת משה בן מימון (א1-א76).

76 דפים (1-76).— בראש כה"י חסרים 3 קונטרסים; מתחיל בהלכות גנבה ב:טו. בסוף כה"י חסרים 2 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם.

מעט מאוד הגהות בשוליים מידיים שונות. ציוני בעלים: "היא בן עואץ . . . אלכהן" (א76); "זכריה . . . (שם); . . . אליחומה בת סאלם בן יוסף אלענאבי" (שם).

* נייר ללא קווים ומכריחים וללא סימנימים.

* צבע הדיו שחור, הנוטה לחום כהה.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שהיו בו 4 גליונות. ספירת קונטרסים באותיות מעוטות בפשטות בראש הקונטרס ובסופו; שומרי קונטרסים מאוזנים. (אמצע כל קונטרס סומן בשתי פינות מיפתחו, לפעמים בכל ארבע הפינות, בדיו שונה מדיו הטקסט.)

* שרטוט ע"י חריטה; כל קונטרס בבת אחת, פרוש, על הגליון הפנימי (לפיכך במחצית הראשונה של הקונטרס השרטוט תמיד בע"ב, ואילו במחצית השנייה בע"א). השרטוט כמעט אינו נראה בשני הגליונות החיצוניים.

* ממדים: 243-244 × 170 (185-189 × 135-140) מ"מ. עמודה אחת. 21-23 שורות כתובות ומשרטטות.

* הכותרות ופירוט ההלכות בסוף כתובים באותיות גדולות.

קולופון נבצע בחד בשבא שבעה עשר לירה אדר שני שנת אלפא

ושית מאה ושבעין שנין לשטרי במדינה אלטוילה והכותב

הקל ברהאן ביר' סעדיה ביר' עמרם בן סעדיה יזכה בעל

זה הספר עמרם הלוי ביר' יוסף הלוי בן עודד הלוי בן

דניאל הלוי למהגי ביה ולדקדק בענייניו הוא וזרעיה וזרע

76r

זרעיה ויתקיים עליו יברכך יאר' ישא"ז 76a

1. כינוי ערבי לשם אברהם; ראה: S. Poznański, *Rivista israelitica*, VII (1910), pp. 66-68.

2. נראה, שהחלק המתייחס לבעלים נכתב ביד אחרת בכתיבה דומה לכתיבת המעתיק, אף-כי שונה ממנה. הסימנים שבסופי שלוש המלים האחרונות של הקולופון (ברכת הכהנים) נציגים ציטוט מן המקרא, וכך אף בוף כה"י.

5131 de la Création

<Zone byzantine?>

écrit par AARON b. MENAHEM

pour son usage personnel

1371

ה'קל"א

<ביזאנטיין?>

כתב אהרן בן מנחם

בשביל עצמו

Commentaire de DAVID QIMHI sur Isaïe (ff. 1r-105r) et sur les Psaumes (ff. 106r-170v).

פירוש דוד קחמי לישעיה (א1-105א) ולתהילים (106א-170ב).

171 folios (ff. 1-119, <119 bis>, 120-170).— Il manque de nombreux folios, dont certains ont été supprimés entièrement (il n'en reste que les talons) ou mutilés: le f. 1 a été découpé en longueur et collé sur du papier récent; deux folios manquent entre les ff. 4 et 5, un autre entre les ff. 13 et 14; le f. 59 est à moitié déchiré; un folio a été enlevé entre les ff. 85 et 86 et un autre entre les ff. 103 et 104; du f. 105, il ne reste qu'une colonne (fin du commentaire d'Isaïe, il ne manque pas de texte); un folio a été perdu entre les ff. 108 et 109; la partie supérieure du folio <119 bis> est déchirée; un autre folio entre les ff. 125 et 126 est déchiré; un folio manque à la fin d'un cahier après le f. 127 et un autre à la fin d'un autre cahier, après le f. 154; du f. 162, il ne reste qu'une moitié. Il manque plusieurs cahiers à la fin. Le texte s'interrompt dans le Psaume CIV. Le manuscrit a, de plus, été gâté par l'humidité. Le texte du f. 57r a été, par erreur, transcrit deux fois (il se trouve déjà au f. 56r), aussi a-t-il été barré de grands traits verticaux.

171 דפים (1-119, <1>, 120-170).— דפים אחדים חסרים ודפים אחדים נחתכו בשלימותם (אך נותרו מהם בדלים) או כדי מחציתם: דף 1 קרוע לאורכו ומודבק לנייר חדש, 2 דפים נחתכו בין 4 לבין 5, דף אחד נחתך בין 13 לבין 14, דף 59 קרוע כדי מחציתו, דף אחד נחתך בין 85 לבין 86 ובין 103 לבין 104, דף 105 חצוי לאורכו ומחזיק רק עמודה אחת (סוף ישעיה; לא חסר טקסט). דף אחד נקרע בין 108 לבין 109, חלקו העליון של הדף הבלתי-מסופר שבין 119 לבין 120 נקרע, דף אחד נקרע בין 125 לבין 126, דף אחד חסר בסוף קונטרס אחרי 127, דף אחד נקרע בסוף קונטרס אחרי 154, דף 162 חצוי לאורכו. בסוף חסרים קונטרסים אחדים (בפסק בהתחלת תהילים קד). כה"י נפגע ע"י לחות. הטקסט בדף 57א הועתק בטעות ע"י המעתיק. לאחר שכבר הועתק בדף 56א, ולפיכך מחקו ע"י קווי קלמוס לאורכו.

Il y a trois colophons: le premier (f. 105r), à la fin du commentaire d'Isaïe, donne la date de 1370; le troisième (f. 164v), à la fin du troisième livre des Psaumes, donne une date de peu postérieure au premier colophon (début 1371); en revanche, le second colophon, à la fin du premier livre des Psaumes (f. 143r), donne une date antérieure de six mois à celle du premier colophon. Le commentaire sur Isaïe a donc été écrit après la copie du premier livre des Psaumes et avant le troisième livre, puis les sept cahiers qui le contiennent ont été reliés au début.— Dans les marges, quelques gloses d'une autre main. Au f. 105v, mention d'achat suivie d'une note historique: "En l'année 5255 [1495], moi, SAMUEL, surnommé ZIMLAN b. BAROUKH, ai acheté ce livre à GUMPRECHT b. ANSHEL. Cette année-là, le roi de France a quitté son lieu de résidence pour conquérir l'état de NAPLES. Il a conquis de nombreuses villes et de nombreux états et en particulier la ville de ROME, capitale de la chrétienté, avant d'arriver au royaume de NAPLES. Que le Seigneur fasse qu'arrive notre délivrance par la venue du Messie!" — Passages grattés et signatures de censeurs: f. 170r, "Visto per me GIO(VANNI) DOMENICO CARRETTO 1618"; f. 170v, DOMINICO IROSOLIMI(TA)NO 159. (le dernier chiffre n'est

לפי הקולופונים נשלמה העתקת פירוש ישעיה ב' בכסליו קל"א: 1370 (105א). פירוש הספר השלישי של תהילים — בכ"ד בטבת קל"א / 1371 (164ב). ואילו הספר הראשון של תהילים — בכ"ח בתמוז ק"ל / 1370 (143א). כלומר, כחצי שנה לפני פירוש ישעיה. ציון היום בשבוע של קולופון זה אכן הולם את שנת ק"ל, ללמדך, שלא נפלה טעות בציון השנה. מכאן, שפירוש ישעיה הועתק לאחר העתקת הספר הראשון של תהילים ולפני העתקת הספר השלישי, אלא ששבועת קונטרסיו נכרכו בראש כה"י. בשוליים נוספו הגהות ביד אחרת. ציון בעלים: "בשנת רנ"ה <1495> לפ"ק עמד לי למקנה זה הספר נאם שמואל המכונה זימלן בן . . . ברוך . . . מיד גומפרעכט בנו של מהר"ר אנשיל ז"ל ובשנה ההיא נסע המלך מצרפת . . . לכבוש מדינת נפולי וכבש עיירות ומדינות הרבה ובפרט עיר רומה" (105ב). מחיקות ותחיתומות צנזורים מן השנים 1597 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

pas lisible), ALESS<AND>RO SCIPIONE 1597.— Cotes anciennes: "vingt-neuf" avec le paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 170v); "23" (premier et second folios de garde) avec le titre latin (au second seulement); dans un cercle, "61" et le

titre latin (partie ancienne du f. 1r); "23" sur "pag. 12" et "Heb. 94" du Catalogue de 1739 (partie récente du f. 1). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre.
- * Cahiers irréguliers de six à onze diplômes, un quaternion à la fin de la première œuvre. Réclames horizontales décorées au bas des folios, et réclames horizontales décorées de façon différente au bas des cahiers. [La foliotation en lettres hébraïques dans le premier ouvrage est d'une autre main.]
- * Régure peu soignée: le cadre seulement à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto. Les lignes écrites de chaque côté du folio ne correspondent pas.
- * Dimensions: 274-275 × 213-215 (222-225 × 170-174) mm, à longues lignes, 41 à 46 lignes écrites à la page, comprises en général dans le cadre réglé.
- * Certains mots sont munis de voyelles de la même encre que le texte.
- * Les premiers mots, le début et la fin des livres sont écrits en grands caractères carrés. L'acrostiche du nom du scribe est très souvent décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne (ff. 26r, 35v, etc.).
- * Reliure de parchemin souple à dos plat.

* נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה.

* הרכב הקונטרסים אינו אחיד: 6-11 גליונות בקונטרס, ובקונטרס האחרון של פירוש ישעיה 4 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים ושומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בצורה אחרת. [ספירת-דפים באותיות לספר ישעיה מיד אחרת.]

* שרטוט מרושל ע"י חריטה; מסגרת בלבד, כל דף לחוד, בע"א. השורות משני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו.

* ממדים: 274-275 × 213-215 (222-225 × 170-174) מ"מ. עמודה אחת. 41-46 שורות כתובות בתוך מסגרת משורטטת.

* תיבות אחדות מזוקדות בצבע וזה לצבע הטקסט.

* תיבות-הפתיחה, פתיחות הספרים והתימיותיהם כתובות באותיות מרובעות גדולות. אותיות האקרוסטיכון של שם המעתיק הנקרות בראשי שורות מעוטרות בעמודים רבים (26א, 35 ועוד לרוב).

קולופון I נשלם ספר ראשון ביום ב' בכ"ה ימים לירח תמוז ובשנת ק"ל
וה' אלפים ועתה אחל לכתוב ספר שיני השם יזכני
להשלימו בשמחה ויתן לי השם אורך ימים ושנים'

143r (בסוף תהילים, ספר א')

8143

קולופון II נכתב ונשלם זה הפירוש שחיבר הרב רבינו דוד קמחי
הספר <ד'י צוק"ל על ידי אהרן י"ל בר מנחם תנצב"ה ביום
חמישי בשבת בתשעה ימים לירח כסליו ובשנת קל"א
ליצירה הרחמן הוא יזכהו להגות בו יומם ולילה דכת' והגית
בו יומם ולילה וגו' וזרעו וזרעו עד סוף כל הדורו' אמן
נצח סלה"

105r (בסוף ישעיה)

8105

קולופון III נשלם ספר שלישי על יד אהרן י"ל בכ"ד ימים לירח טבת
ובשנת קל"א ועתה אחל ספר רביעי בעזרת המלמד
לאדם דעת'

164v (בסוף תהילים, ספר ג')

8164

5132 de la Création

GERACE SUPERIORE? (*Reggio de Calabre, Italie*)

écrit par MOÏSE b. ISAAC HILLEL

pour NISSIM MAÏMON

1371

ה'קל"ב

גבעת יראוני (גראציה? רג'ז די קאלאבריה, איטליה)

כתב משה בן יצחק הילל

בשכיל נסים מימון

(1) *Les Devoirs des Cœurs* de BAHYA b. PAQUDA dans la traduction de JUDA Ibn TIBBON (début seulement, ff. 1v-22v); (2) *Maamar Yiqqawu ha-Mayim* de SAMUEL Ibn TIBBON (ff. 27r-104r).

102 folios (ff. 1-67, 70-104).— Il manque au début, entre les ff. 5 et 6, sans doute les trois diplômes intérieurs (un de parchemin et deux de papier), comme on peut le voir par la longueur de la lacune et la composition des autres cahiers. Au début de la seconde œuvre, avant le f. 27, il manque plusieurs cahiers.

Le lieu d'origine est peut-être GERACE, dans le sud de l'Italie, dont le nom ancien était GERACE SUPERIORE; mais en Sicile, on trouve une localité du nom de GERACI (forme médiévale: GIRACHI) qui s'accorde également à la graphie hébraïque. L'écriture est de type sésarade, mais plus proche des écritures écrites en dehors de l'Espagne.— Le manuscrit est relié avec les *Termes de logique* de MAÏMONIDE (ff. 106r-119v) et le *Faisceau d'argent* de JOSEPH CASPI (ff. 120v-166v), écrits d'une main proche de celle du scribe. Comme dans la copie de Moïse, les diplômes extérieurs des cahiers sont de parchemin, et, dans les deux premiers cahiers, le papier est le même que celui utilisé par Moïse. Ce scribe, contemporain de Moïse b. ISAAC, pourrait être le personnage pour qui le livre a été écrit: NISSIM MAÏMON. De cette même main est aussi l'écriture d'un diplôme (parchemin, fragment d'un ouvrage sur le calendrier) qui a été relié par erreur dans la seconde œuvre (ff. 68-69).— Sur les folios laissés blancs par Moïse qui a interrompu la copie des *Devoirs des Cœurs*, une main postérieure a inscrit un calendrier commençant en 5169 / 1408/9. Au f. 167v, des figures de logique et au f. 168r-v, d'autres figures de logique mises en prose rimée par ISAAC Ibn LAHDAB et un certain JACOB. Au f. 1r, table des matières en hébreu signée par E. CARMOLY.— Cotes anciennes: "128", dans un cercle, et la liste des six parties de l'ouvrage en latin (f. 1v); "quatre" avec le paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 168v); "51" sur "pag. 35" (premier folio de garde): titres des œuvres (second folio de garde); "51" et "Heb. 200" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n 1).

(1) חובות הלבבות מאת בחיי אבן פקודה בתרגום יהודה אבן תבון (ב-222; ההתחלה בלבד); (2) מאמר יקו המים מאת שמואל אבן תבון (א-104).

102 דפים (1-67, 70-104).— חסרים הגליונות הפנימיים של הקונטרס הראשון (בין 5 לבין 6) — כנראה 6 דפים (2 גליונות של נייר והגליון הפנימי של קלף), כפי שמתחייב משיעור הטקסט החסר ומהרכב הקונטרסים הנהוג בכה"י. בראש מאמר יקו המים (לפני דף 27) חסרים קונטרסים אחדים.

כרוך עם מלות ההגיון לרמב"ם (א-1109) וצרור הכסף מאת יוסף אבן כספי (120-1166). שהועתקו בידי מעתיק אחר, בכתובה דומה מאוד לכתובת משה הילל; אף בחלק האחר מורכבים הקונטרסים מגליון חיצוני ומגליון פנימי של קלף; בנייר של שני קונטרסיו הראשונים טבוע אותו סימן-מים, ללמדך, כי מעתיק זה כתב סמוך לסיום העתקת החלק הראשון, ואולי היה זה נסים מימון הבעלים. דפים 68-69 (גליון-קלף) הם קטע מתוך חיבור בענייני לוח מידי אותו מעתיק, שנכרכו בטעות בתוך מאמר יקו המים. בדפים 23-26, שהיו תחילה ריקים משום שהסופר הפסיק את העתקת הטקסט באמצע, כתבה יד אחרת לוחות משנת קס"ט 1408/9 ופירושי חרוזים על הפרשיות והתקופות; סימן הלוחות: "תכן נסים ברבי הלל... הידוע פברון... יד זו כתבה גם בדף 167, בסוף היחידה האחרת, ליקוטים בהגיון; באותו נושא נכתבו שם גם חרוזים שונים ע"י "יעקב" ויצחק אבן להראב (א-1168). בראש כתב-היד רשם אליקים כרמולי את תוכן העניינים (א).

1. אולי יש לזהות שם זה עם Gerace בדרום איטליה, שנקראה קודם-לכן Gerace Superiore (שם דומה מצוי גם בסיציליה, Geraci; ובצורה של ימיהביניים: Girachi). מכל-מקוב, טיפוס הכתיבה הוא ספרדי, אך אופיית יותר לכתובה הספרדית של דרום איטליה וסיציליה. כ"י גידורק, בית המדרש לרבנים Mic. 1897, הועתק בשנת 1413 בגבעת יראוני. אצל יהודי איטליה בדרך-כלל נהוגות האותיות פ' בשתי יודין (ראה: י"ב סרמוניטה, תרביץ, לב, תשס"ג עמ' 204-205), ואילו אצל יהודי ספרד ורצאי ספרד בנימ"ל מתוגה בוי"ן או בגימ"ל בלתי-מתוונת (שם, עמ' 203 ואילך). לדברי פרופ' סרמוניטה התעתיק ג' (ג') משקף אולי הגיה שונה של ce (שחועתקה בדרך-כלל בצד"י), אולי ז'; לפי התעתיק של G. Rohlfs, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti* (trad. S. Persichino), I, Torino 1966, p. XXXIX.

* Papier et parchemin: papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes; parchemin d'épaisseur moyenne ou forte, de dimensions légèrement inégales, nombreux trous.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun jaunâtre.

* Cahiers de huit diplômes, plus un sénion à la fin. Les diplômes extérieurs et intérieurs sont de parchemin; le cahier commence par le côté fleur, et, ouvert au milieu, présente le côté fleur. Réclames horizontales décorées au bas des folios dans la première moitié du cahier et à la fin des cahiers.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto. Sur les folios de papier, seuls les traits verticaux ont été tracés mais les vergeures sont très apparentes; les lignes ne correspondent pas toujours des deux côtés du folio.

* Dimensions des folios papier: 275-276 × 213 (183-185 × 132-133) mm; dimensions des folios de parchemin: 273-274 × 211 (176-185 × 125-135) mm, à longues lignes, 24 à 25 lignes écrites.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. Fin de livre (f. 103v) disposée en forme de dessin.

* Reliure de vélin souple à dos plat. Tranchefile beige. Tranche dorée.

* קלף ונייר. קלף בינוני ועבה, בעל ממדים בלתי-אחידים במקצת, עם חורים רבים. נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום, עם גוון צהבהב.

* בכל קונטרס 8 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שבו 6 גליונות. הגליון החיצון והפנימי בכל קונטרס מקלף; כל קונטרס מתחיל בצד שיער, וגם מיפתח אמצע הקונטרס הוא צד שיער. שומרי-דפים במחצית הראשונה של הקונטרס בלבד; שומרי-קונטרסים מאוונים מעוטרים.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"א. בדפי הנייר שורטטו קווי-שוליים מאונכים בלבד, ולכתיבת השורות נסתייע הסופר בקווים הגסים של הנייר, הנראים לעין; השורות שמשני צדי הדף אינן חופפות תמיד אלו את אלו.

* ממדי הנייר: 275-276 × 213 (183-185 × 132-133) מ"מ. הקלף: 273-274 × 211 (176-185 × 125-135) מ"מ. עמודה אחת. 24-25 שורות כתובות.

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. סוף חיבור כתוב בצורת עיטור (103ב).

COLOPHON אני משה הילל י"ל ב"ר יצחק הילל תנצב"ה כתבתי זה קולופון

הספר לר' נסים מימון י"ל בגבעת יראי' והשלמתיו בירח טבת

בי"ט ימים ממנו שנת חמשת אלפים ומאה ושנים ושלישים שנים

לבריאת עלמא הרחמן יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרעו זרעו

עד סוף כל הדורות אמן נ"ס וכל המוצא בו טעות ידינני לכף

זכות כי כתבתיו שלא הייתי מבין אותו היטב

104r

104

5132 de la Création

MACERATA (Italie)

écrit par ÉLIE b. JOSEPH b. YEHIEL d'ALATRINI

pour MATATIA b. MOÏSE

1371/2

ה'קל"ב

מצירטה (איטליה)

כתב אליה בן יוסף בן יחיאל מן האלטרני
בשביל מתתיה בן משה*Le Livre de l'Initiation* attribué à AARON ha-LÉVI de BARCELONE (ff. 1r-247v).

247 folios (ff. 1-247).— A la fin, il manque un folio présumé blanc dont il reste le talon.

ÉLIE b. JOSEPH était sans doute le frère de YEHIEL b. JOSEPH ALATRINI qui a écrit le manuscrit I, 68. Quelques gloses marginales postérieures.— Les signatures de censeurs, au f. 247v, ont été surchargées; on lit encore la date de 1618.— Cotes anciennes: le titre latin suivi de "112" dans un cercle (f. 1r); "50" et le titre latin de l'œuvre, numéro d'inventaire de BLAISE et VITRÉ "2288", "n° 140" de la Sorbonne avec le paraphe de GAYET de SANSALÉ (premier folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Parchemin fin et moyen; dans les marges, nombreux trous et pièces rapportées.

* Encre brun sombre tirant sur le jaune.

* Quinions, plus un quaternion, un ternion et un binion, commençant par la chair. Réclames horizontales au bas des cahiers.

* Piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure sur le côté fleur, diplôme par diplôme, à la pointe sèche, ou à la mine de plomb noire faisant office de pointe sèche.

* Dimensions: 281-283 × 220-223 (187-190 × 155-156) mm, en deux colonnes, 34 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les titres, les premiers mots et la numérotation des paragraphes dans les marges sont en grands caractères carrés. Quelques illustrations (la place d'une carte de la Terre d'Israël, f. 207v, est restée vierge). Un dessin à la plume sert à décorer les mots qui dépassent la justification.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

ספר החינוך המיוחס לאהרן הלוי מבארצלונה (א1-247ב).

247 דפים (1-247).— בסוף נחתך דף אחד, שהיה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו כדל.

הנהגות שוליים אחדות. חתימות צנזורים, שכוסו בדיו, משנת 1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף בעובי דק ובינוני. בשוליים חורים וטלאים רבים, שאוחזו ללא תפירה.

* צבע הדיו חום כהה עם גוון צהבהב.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 4 גליונות; קונטרס אחד, שבו 3 גליונות; וקונטרס נוסף, שבו 2 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. שומרי קונטרסים מאוזנים.

* ניקוב בשוליים החיצוניים; כל קונטרס בכת אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה או בעפרון חורט שחור; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

* ממדים: 281-283 × 220-223 (187-190 × 155-156) מ"מ. 2 עמודות. 34 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות הפתיחה, הכותרות וסימני המצוות אשר בשוליים כתובים באותיות מרובעות גדולות. ציורי-עזר אחדים (בדף 207 נותר חלל לציור מפת ארץ-ישראל). המלים הנוספות מתחת לשורה האחרונה מעוטרות.

קולופון ותשלם כל מלאכת הקדש החינוך הזה על ידי אני אליה
הצער בכמ"ר יוסף בכמ"ר יחיאל ז"ל מן האלטרני

1. Freimann, Italy, n° 107. אחיו של סופר זה כפי הנראה כתב את כ"י פאריס 604; heb. השוה: I, 68.

בשנת חמשת אלפים וקל"ב לבריאת עולם וכתבתיו הגה
במצירטה יפה נוף משוש כל הארץ למ"ר מתתיה יש"ר
בכמה"ר משה יש"ר השם {יזכהו} להגות בו הוא וזרעו
ובשאר ספרי הקדש אמן ואמן וחלקי המחוקק יהיה ספון
עם מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד

247v

ב247

1684 de l'ère des Séleucides / 775 de l'hégire

JÉRUSALEM

écrit par ABRAHAM b. MOÏSE b. SAMUEL...

ha-LÉVI, de la famille ha-TSAKHANI¹

pour son usage personnel?

Les Nombres (chapitres XIII–XXI) avec voyelles et signes de cantilation, accompagnés de la traduction et du commentaire en arabe, caractères hébraïques, par YEFET b. ALI le Karaïte (ff. 1v–131r).

125 folios (ff. 1–8, 11–50, 52–59, 61–97, 100–131).— Il manque de nombreux folios qui ont, presque partout, été remplacés par des folios (papier) blancs (ff. 9, 10, 51, 60, 98, 99); mais le nombre des folios blancs ne correspond pas toujours à celui des folios manquants. Il manque un folio présumé blanc au début et un folio après le f. 8 (diplôme extérieur), un folio après le f. 50 et un autre après le f. 59 (diplôme extérieur), un folio avant le f. 61 (début de cahier), un folio présumé blanc après le f. 96 (fin de cahier, après la fin de la péricope) et huit folios entre les ff. 99 et 100 (quatre diplômes intérieurs). Entre les ff. 104 et 105, il y a un talon mais il ne paraît pas indiquer l'absence d'un folio car le texte suit. Le manuscrit a été endommagé par les vers, surtout dans les marges.

Le texte s'interrompt brusquement au bas du f. 131r, au second folio d'un cahier (Nomb. XXI, 4) qui se termine au f. 139. Il a été complété vingt-six ans plus tard par le fils du scribe, SAMUEL, qui a terminé la péricope et écrit les deux péripécopes suivantes (cf. I, 69). Au f. 96r, marque de possession de ABRAHAM b. ÉLIE b. GEDALYA FIRUZ, karaïte.— Cotes anciennes: "Suppl. Hebr. n. 35 a" de la main de S. MUNK, collation signée "R.B. n. 2901 a" et datée de 1841 (f. 1r); au crayon, le chiffre "1403" (f. 259v). Estampille de la Bibliothèque royale (n° 25).

* Papier épais et brillant avec vergeures, mais sans pontuseaux visibles ni filigranes.

* Encre noire s'éclaircissant au brun sombre.

* Quinions, plus un quaternion en fin de péricope. Le nom de la péricope est inscrit au début des cahiers, dans le coin supérieur à gauche. La numérotation en mots arabes se trouve au-dessous du nom de la péricope. De plus, dans la marge supérieure à droite, toujours au début des cahiers, se trouve une numérotation, largement

א'תרפ"ד לשטרות / 755 לספירת המוסלמים 1373 ירושלים

נכתב אברהם בן משה בן שמואל... הלויים

בני הצבוי

בשביל עצמו?

במדבר, מפרשת שלח לך עד פרשת חוקת בניקוד וטעמים עם תרגום ופירוש בערבית מאת יפת בן עלי אלבצרי הקראי (131א).

125 דפים (1–8, 11–50, 52–59, 61–97, 100–131).— חסרים דפים רבים; כמעט בכל מקום שחסר בו טקסט שורבבו מאוחר יותר דפי-נייר ריקים (דפים 9, 10, 51, 60, 98, 99), אך כמותם אינה מתאימה תמיד לכמות הדפים המקוריים החסרים: חסרים דף אחד, שהיה ריק מעיקרו, בראש כה"י, ודף אחד אחרי דף 8 (הגליון החיצון של הקונטרס הראשון), דף אחרי 50 ואחרי 59 (גליון חיצון), דף לפני 61 (התחלת קונטרס), דף ריק מעיקרו אחרי 96 (סוף קונטרס לאחר סוף פרשה), 8 דפים בין 99 לבין 100 (4 גליונות פנימיים). בין 104 לבין 105 יש בדל, אך לא חסר טקסט. כה"י נפגע ע"י מזיקים, בעיקר בשוליים.

ההעתקה נפסקה לפני סוף פרשת חוקת (במ' כא ד), בדף שני של קונטרס (131א), אשר מסתיים בדף 139. היא הושלמה 26 שנים לאחר-מכן בידו בנו של הסופר, עסיים את פרשת חוקת והעתיק שתי פרשיות נוספות (ראה: I, 69). ציון בעלים: אברהם בן אליהו בן גדליה פירוז קראי (96א).

* נייר עבה מבריק עם קווים, אך ללא מברחים נראים לעין וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור בעל גוון חום כהה.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס אחד בסוף פרשה, שהיו בו 4 גליונות. בראש כל קונטרס בפינה העליונה השמאלית נכתב שם הפרשה, תחתיו ספירת-קונטרסים במלים בערבית, ובפינה העליונה הימנית ספירת-קונטרסים

rognée, en grandes lettres hébraïques (la numérotation recommence à chaque péricope; le scribe s'est efforcé de faire débiter chaque péricope sur un nouveau cahier, au verso du premier folio; dans un seul cas, la péricope précédente n'ayant pas pris fin avec le cahier, il n'a commencé qu'au verso du second folio). Les réclames au bas des folios sont généralement en diagonale, dirigées vers le bas et grossièrement décorées [dans les folios où elles ont été rognées, une main postérieure les a écrites horizontalement. Les signes marquant le milieu du cahier, en bas à droite et en haut à gauche du diplôme intérieur, sont d'une encre analogue à celle du texte].

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso, faite semble-t-il à l'aide d'un instrument peu pointu.

* Dimensions: 249-255 × 165-170 (183-190 × 119-124) mm, à longues lignes, 21 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Le texte hébreu est muni de voyelles et de signes de cantillation, de la même encre que le texte.

* Les versets hébraïques sont en très grands caractères carrés.

* Reliure en veau clair raciné au chiffre de Louis-Philippe.

באותיות עבריות גדולות. שרובן נפגמו (לכל פרשה ספירה נפרדת; הסופר השתדל להתחיל כל פרשה בקונטרס חדש, בע"ב של הדף הראשון, אולם את פרשת קרח נאלץ להתחיל בע"ב של הדף השני, לפי שלא עלה בידו לסיים את הפרשה הקודמת בסוף הקונטרס); שומרי-דפים מלכסנים כלפי מטה מעוטרים בפשוטות. [בדפים שבהם נחתכו השומרים חזרה וכתבה אותם יד אחרת במאוזן. אמצע כל קונטרס סומן במיפתחו, בפינה הימנית התחתונה של ע"א ובפינה השמאלית העליונה של ע"ב, בדיו דומה לדיו הטקסט].

* שרטוט ע"י חריטה עבה, שנעשתה כנראה במכשיר קהה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 249-255 × 165-170 (183-190 × 119-124) מ"מ. עמודה אחת. 21 שורות כתובות ומשורטטות.

* הטקסט העברי מנוקד ומוטעם בצבע זה לצבע הטקסט.

* הפסוקים העבריים כתובים באותיות מרובעות גדולות מאוד.

קולופון כמל שרח פרשת ויקח קרח מן כלאם המשכיל הגדול כק"ג COLOPHON

מר' ורב' יפת בן עלי הלוי נכר אלמעלם אבי עלי אלבצרי
וצ"ל עלי יד אצ"עף כלק אללה ואחוגהם אלי רחמתה עבד
האל אברהם בן משה בן שמואל בן יקר בן משה בן שלמה
בן אהרן בן שלמה בן ישראל הלוי בני הצכני ישיע"מ ודלך
בירושלים עיר הקדש אלהים יכוננה עד עולם סלה בתאריך
יום אלגמעה תאסע תמוז יהפך היום הזה לששון ולשמחה
יום טוב שנת אתרפ"ד לשטרות ואפק אלמחרם מן סנה כמס
וסבעין וסבע מאיה לישמעאל ושלום על ישראל אמן
נצח סלה

5138 de la Création

RIMINI (Forlì, Italie)

écrit par YEKOUTIEL b. SALOMON de BE-VAGNA¹ (Pérouse)

pour MENAHEM b. NATAN

1378

ה'קל"ח

ארימנו (רימיני; פורלי, איטליה)

כתב יקותיאל בן שלמה מביבנא¹ (פרוג'ה)

בשכיל מנחם בן נתן

Le Livre de l'Initiation attribué à AARON ha-LÉVI de BARCELONE (ff. 1r-142v).

146 folios (deux folios non numérotés, ff. 1-142, <143, 144>).— Les ff. <143> et <144> sont blancs et le f. <144> collé à la reliure. Le diplôme blanc non numéroté, au début, et dont le premier folio est collé à la reliure, est piqué et réglé comme le reste du manuscrit et devait servir de protection. Il était sans doute, à l'origine, plié dans l'autre sens afin d'observer la règle des vis-à-vis. Ce beau manuscrit est particulièrement bien conservé, toutefois, les enluminures dans les marges du f. 1r sont endommagées.

Quelques corrections postérieures.— Au f. 142v, signatures de censeurs: DOMENICO IROSOLIMI<TA>no 1598, "Revisus per me LAURENTIUM FRANGUELLUM 1575", ALESS<AN>DRO SCIPIONE 1590?, "Visto per me GIO<VANNI> DOMENICO CARRETTO 1618".— Une très longue note manuscrite concernant la composition du recueil contenu dans le manuscrit, le copiste, la date, etc. est signée ADOLPHE.— Cotes anciennes: "9", "pag. 78", "Heb. 188" du Catalogue de 1739 (premier folio de garde, ff. 1 et 9). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, de belle qualité; quelques coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Quinions, plus trois quaternions à la fin, commençant par la chair. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers.

* Piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto (le premier cahier, à part un diplôme, est piqué deux fois et les rangs de piqûres ne correspondent pas). Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

* Dimensions: 393-395 × 264-268 (260-262-175) mm, en deux colonnes, 49 lignes écrites pour 50 lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres, la numérotation des paragraphes dans les marges et l'eulogie en fin de livre

ספר החינוך המיוחס לאהרן הלוי מבארצלונה (א1-142ב).

146 דפים ((2>+142-1+<2>)).— שני הדפים האחרונים ריקים ואינם מסופרים; הדף האחרון מודבק לכריכה. בראש כה"י גליון ריק, שדפו הראשון מודבק אל הכריכה; גליון זה מנוקב ומשורטט בדיוק כמו גליונות כה"י, ומסתבר, שצורף לראש כה"י כדי שדפיו ישמשו כדפי-מגן. מכל-מקום נראה, שנכרך בהיותו מקופל במהופך, לפי שהיום הוא מתחיל בצד שיער וסדר צדדיו פורע את התאמת צדי הקלף בראש כה"י. כה"י הנאה נשתמר היטב, פרט לציורי-השוליים בראשו, שנפגמו (א1).

הגהות-שוליים מעטות. חתימות צנזורים מן השנים 1575, 1590? 1598 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף משוכה בעובי דק ובינוני. תפרים אחדים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט ל-3 הקונטרסים האחרונים, שבהם 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד כשר. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים.

* ניקוב בשוליים החיצונים (הקונטרס הראשון, פרט לגליון אחד, נוקב פעמיים; טורי הנקבים אינם מקבילים); כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה: כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

* ממדים: 393-395 × 264-268 (260-262 × 175) מ"מ. 2 עמודות. 49 שורות כתובות, 50 שורות משורטטות.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות, הסימנים שבשוליים ונוסחת-הסיום של המעתיק כתובים באותיות מרובעות גדולות. בדף

1. Freimann, Italy, n° 220. על זיהוי המקום ביבנא ורשימה של 9 כ"י מירר אותו מעתיק ראה:

ג' אלתי, ארשת, ד (תשכ"ו), עמ' 230-232.

sont écrits en grands caractères carrés. Les marges du f. 1r sont enluminées, dans des couleurs diverses rehaussées d'or. La fin du livre est disposée en forme de dessin.
* Reliure de daim fauve sans aucun décor. Dos refait à cinq nerfs. Traces de liens en coton: deux en gouttière, un en tête et un en queue.

וא נוספו ציורי-שוליים כצבעים ובוהב. סוף הספר כתוב בצורת עיטור.

קולופון ותכל מלאכת עבודת הקודש החינוך כולו על ידי הצעיר
יקותיאל יז"י בכ"ר שלמה זצ"ל מביבניא וכתבתיו אל כבוד
מורי הנכבד והיקר ר' מנחם ישראל בכ"ר נתן זצ"ל פה בעיר
ארימנו היושבת על שפת הים והשלמתיו יום הא בט"ו ימים
לחדש שבט שנת קל"ח לפרט פרשת ובני ישראל יצאים ביד
רמה² וקבלתי שכירותי משלם השם אשר זיכני לכותבו הוא
יזכהו להגות בו ובשאר ספרי הקודש הוא זרעו וזרעו וזרעו
עד סוף כל הדורות ויקיים עליו ועל זרעו קרא דכתיב לא
ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה למען
תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז
תשכיל וחלקי המחוקק יהיה ספון עם מצדיקי הרבים
ככוכבים לעולם ועד

142v

142ב

5140 de la Création?

1379/80?

ה'ק"ם?

CALATAYUD (Zaragoza, Espagne)

קלע'ה איוב (קאלאטאיוד; סאראגוסה, ספרד)

écrit par TODROS b. MOÏSE al-QOSTANTINI

כתב טדרוס בן משה בן אלקסטנטיני

pour son usage personnel?

כשביל עצמו?

L'Almageste de PTOLÉMÉE, en arabe, caractères hébraïques (ff. 1v-65v).

אלמגיסטי מאת פטולמיאוס בערבית (1ב-65ב).

65 folios (ff. 1-65).

65 דפים (1-65).

Le colophon, au f. 163v, est de la main de Todros b. Moïse b. Todros al-QOSTANTINI, petit-fils de notre scribe. Le petit-fils déclare qu'il a continué la copie interrompue par son grand-père à la seconde figure du chapitre treize du cinquième livre. Selon ce que lui a dit son grand-père, la copie aurait été faite en 5140/1380, alors que lui-même a terminé la copie, écrit toutes les tables et exécuté toutes les figures en 5235 / 1475 (cf. I, 137). En effet, à la cinquième ligne du f. 65v (au cinquième folio d'un cahier), exactement à l'endroit indiqué dans le colophon, interviennent un changement léger dans la couleur de l'encre et un changement de main qui sont fort peu perceptibles à première vue; toutefois, les différences entre les deux scribes, tout en étant minimes, sont très nettes: en particulier, le grand-père écrit titres et premiers mots, ainsi que la numérotation des chapitres dans la marge, à l'encre rouge ou violette, ce que ne fait pas le petit-fils: de même, le premier scribe règle folio par folio sur le côté verso, tandis que le second règle folio par folio, mais sur le côté chair; les bouts de lignes sont différents, et seul le premier scribe accompagne les titres d'une formule pieuse. Qu'il y ait eu deux scribes ne fait donc pas de doute, et le premier scribe était bien, sans doute, le grand-père du second. Ce qui semble plus douteux est la date de cette première copie qui serait antérieure de quatre-vingt-quinze ans à la seconde; elle ne repose d'ailleurs que sur les dires d'un vieillard dont la mémoire n'était peut-être pas très fidèle. Toutefois, et par respect pour Todros b. Moïse al-QOSTANTINI, nous avons maintenu la date de 1380, sous toutes réserves. — Les ff. 6r-8v, 10v, 18r-19v, 23v-30r, 33v-34v, 39v, 44r-48v, 54v, 62r-v contiennent uniquement des tables et sont donc de la main du petit-fils du scribe. Il en va de même pour les nombreux croquis inclus dans le texte, et occupant quelquefois les marges (cf. I, 137). Au verso du troisième folio de garde du début, deux notes, d'une écriture du XVIe siècle semble-t-il, portent sur deux passages de l'*Almageste*. — Cotes anciennes: titre et renseignement sur l'ouvrage, en latin (contreplat); "T. 36" (second folio de garde de la fin); "21", Colbert: "2159", "Regius 963", "Heb. 440" du Catalogue de 1739 (troisième folio de garde du début); titre: "De Ptolemaee arabe." (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

הקולופון (דף 163ב) נכתב בידי טדרוס בן משה בן טדרוס בן אלקסטנטיני, נכדו של המעתיק. לדבריו המשיך את העתקתו של סבו, שנפסקה בצורה השנייה של החלק השלושה-עשר של המאמר החמישי. כפי שמסר הסב לנכד, נעשתה העתקתו של הסב בקלע'ה איוב בשנת ה'ק"ם / 1380. בשנת 1475 סיים הנכד את ההעתקה וגם השלים את התרשימים ואת הלוחות בהעתקתו של סבו (השווה: I, 137). ואמנם באמצע השורה החמישית בדף 65ב (הדף החמישי של קונטרס), במקום ההולם את הציון שנקב הנכד בקולופון, חל שינוי קל בגון הדיו ובכתיבה, שאין להבחין בו בנקל. ההבדלים בין שני המעתיקים אמנם קלים, אך עם זאת הם ברורים; עיקרם: הסב כתב כותרות ותיבות-הפתיחה וציין את מספרי הפרקים בשוליים בדיו סגולה או אדומה, מה שאין כך הנכד; המעתיק הראשון שרטט כל דף לחוד בע"ב, בעוד שנכדו שרטט כל דף לחוד בצד בשר; שני המעתיקים שונים זה מזה בהרגלי-הכתיבה בסופי השורות; יש חתך בגון הדיו; נוסחה שהוסיף המעתיק הראשון לכותרות אינה מופיעה אצל המעתיק השני (עיין בקטלוג). אין ספק, כי את כה"י העתיקו שני מעתיקים; הראשון היה כנראה סבו של השני. עם זאת יש מקום לתהות על הדיוק שבציון תאריך ההעתקה של הראשון — לדבריו הנכד 95 שנה קודם-לכן. אפשר שעדות זאת אינה מדויקת. דפים 68-א, 10, 18-א, 19-ב, 23-א, 33-ב, 34-ב, 39, 44-א, 48-ב, 54, 62-א, 62-ב מחזיקים לוחות, ולפיכך הם מידי הנכד. כיוצא בהם גם התרשימים שבגוף הטקסט ולעתים בשוליים (השווה: I, 137). בע"ב של דף-המגן השלישי בראש כה"י הערות על שתי פסקות של אלמגיסטי.

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, sans trous ni coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair; l'encre violette utilisée pour les titres et les premiers mots a été souvent buée par le parchemin et, de plus, a abîmé le folio qui lui fait face.

* קלף דק ובינוני ללא חורים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום כהיר. הדיו הסגולה שבה נכתבו הכותרות ותיבות-הפתיחה נספגה בקלף והכתימה את העמודים שממול.

* Séniens commençant par la fleur. Le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant. Le titre courant (numéro du livre) en haut du folio recto est peut-être de la main du petit-fils.

* Il n'y a pas trace de piqûres. Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 354–355 × 254 (229–232 × 143–146) mm, à longues lignes, 35 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres et la numérotation des chapitres dans les marges sont écrits en grand module et généralement à l'encre violette, à part deux titres à l'encre rouge.

* Reliure souple en basane brune, identique à celles d'une série de dix volumes du *Talmud* imprimés à CONSTANTINOPLE et reliés en Italie, qui se trouvent à la Bibliothèque Mazarine. Le décor se compose de quatre encadrements successifs de filets; les compartiments 2 et 4 sont décorés de fers d'inspiration aldine, les autres compartiments sont reliés au suivant par des filets

* בכל קונטרס 6 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. המלה האחרונה שבדף נשנית בראש הדף שלאחריו; הכותרות (מספר המאמר) בראשי ע"א הן אולי מידי הנכד.

* אין שרידי ניקוב. שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 354–355 × 254 (229–232 × 143–146) מ"מ. עמודה אחת. 35 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות וציוני הפרקים אשר בשוליים כתובים באותיות גדולות יותר, בדרך-כלל בדיו סגולה; שתי כותרות כתובות בדיו אדומה.

* קולופון ראה: I, 137.

d'angles. Dos à quatre nerfs soulignés à la base par de multiples filets se prolongeant sur les plats. Tranchefiles rondes écruës. Traces de deux liens côté gouttière.

* Colophon, voir I, 137.

1693 de l'ère des Séleucides / 5142 de la Création 1382

<Yémen¹>écrit par JOSEPH b. ODED b. KOKHAV ha-LÉVI¹

pour un personnage dont le nom a été gratté

Livres I et II du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE (ff. 4r-170v).

167 folios (ff. 4-170).— Il manque sans doute six folios au début et un folio, présumé blanc, à la fin.

Notre scribe a écrit un autre manuscrit au Yémen, à SUDA en 1386 et peut-être un second à THILLÉ en 1423.¹ — Deux fragments de manuscrit, de deux mains différentes, ont servi à compléter le texte et une partie du texte est répétée dans chacun d'eux : (1) un folio non numéroté au début ; (2) ff. 1-3. Le premier fragment est plus récent. Gloses et ajouts dans les marges. Le nom du personnage pour lequel le livre a été écrit a été remplacé par celui de ODED b. YEFET b. YEFET b. ODED ha-LÉVI (dans le colophon, f. 93v). Au f. 93v, en arabe, caractères hébreux, mention de la donation du manuscrit à MOÏSE MAODA par DAUD YAHYA et MOÏSE YAHYA, acte signé de trois témoins en 1741 ; signature de AWAD b. HASSAN.

- * Papier sans vergeures, pontuseaux, ni filigranes.
- * Encre noire.
- * Quinions, à part trois quaternions dont deux en fin de volume. Numérotation au début et à la fin des cahiers, en lettres hébraïques décorées. Réclames horizontales au bas des cahiers. [Les réclames au bas des folios sont d'une main postérieure.]
- * Réglure des lignes horizontales seulement, folio par folio, sur le côté verso, faite peut-être à l'aide d'un cadre.
- * Dimensions: 244 × 183-185 (182-183 × 150) mm, à longues lignes, 22 lignes écrites pour 22 à 23 lignes réglées.
- * Quelques mots sont munis de voyelles supra-linéaires et quelques autres de voyelles sous-linéaires, de la même encre que le texte.
- * Les titres sont en grand module. Dans le premier livre et le premier folio du second, les lettres des titres sont souvent écrites à l'encre noire et cernées d'un trait à l'encre rouge; quelquefois, leur contour est tracé à l'encre noire et l'intérieur est colorié à l'encre rouge. Quelques illustrations.
- * Reliure moderne.

א'תרצ"ג לשטרות / ה'קמ"ב

<תימן>

כתב יוסף בן עודד בן כוכב הלוי
{ בשביל }

משנה תורה מאת משה בן מימון, ספרי מדע ואהבה (4-170).

167 דפים (4-170). — בראש כה"י חסרים כנראה 6 דפים, ובסופו חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו.

הטקסט החסר בראש הושלם מתוך כתב-יד של שני מעתיקים: דפים 1-3 מידי אחד, ודף אחד שלפניהם (בלתי-מסופר) מידי אחד, מאוחר יותר (חלק מן הטקסט שלו חופף את ההשלמה שלאחריו). תוספות והגהות בשוליים. ציוני בעלים (93): דאוד יחיא ומשה יחיא נתנו את כה"י למשה מעוצה (שטר בערבית באותיות עבריות עם חתימות שלושה עדים, ב'צ"ב <לשטרות> 1741); עואץ בן חסן.

- * נייר ללא קווים ומכריחים וללא סימני-מים.
- * צבע הדיו שחור.
- * ככל קונטרס 5 גליונות, פרט לשלושה קונטרסים, שבהם 4 גליונות, שניים מהם בסוף. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-קונטרסים מאוחר-נים. [ביד מאוחרת נוספו שומרי-דפים].
- * שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח; שורות כלכד, כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 244 × 183-185 (182-183 × 150) מ"מ. עמודה אחת. 22 שורות כתובות, 22-23 שורות משורטטות.
- * תיבות אחדות מנוקדות בניקוד עליון ואחדות בניקוד תחתון כדי בצבע זהה לזה של הטקסט.
- * הכותרות באותיות גדולות. בספר הראשון ובדף הראשון של הספר השני מוקפות האותיות לעתים קרובות כדי אדומה. לעתים רחוקות כתובות הכותרות באותיות חלולות, הממלאות בדיו אדומה. ציורי-עזר מעטים.

1. כ"י ניר-הייבן, אוניברסיטת ייל, ספריית בייניקי 1 Hebrew, נכתב בידי אותו מעתיק בשנת 1386 באלסוד (תימן); כ"י ניר-יורק, בית-המדרש לרבנים Rab. 1213, נכתב אף הוא בידי סופר בשם יוסף בן עודד בן כוכב הלוי בשנת 1423 בקריה תלא (תימן).

קולופון שלים בסייעתא דשמיא בתלתא בשבא דהוא תריסר יומין
 בירח תמוז שנת אתרצ"ג לשטרות הקמ"ב ליצירה יהי סימן
 טב על מריה {(עודד בן יפת בן יפת בן עודד הלוי)} למהגי
 ביה הוא זרעיה זרע זרעיה אנ"ס והכותב יוסף הלוי בירב
 עודד הלוי זלה"ה בן כוכב הלוי יזכה לחזות בנועם ה'
 ולבקר בהיכלו אנ"ס ברוך שסייעני להשלימו ב"ה וברוך

5143 de la Création

LUGO (Ravenna, Italie)

écrit par EZRAH b. JOSEPH de MACERATA?

pour ABRAHAM b. (ÉLIE b. BENJAMIN?)

1383

ה'קמ"ג

לוגו (ראוונה, איטליה)

כתב <אורח בן יוסף ממציירטה?>

בשכיל אברהם בן <אליה בן בנימן?>

Le Livre des Racines de DAVID QIMHI (ff. 1r-243v).

ספר השרשים מאת דוד קימחי (א1-243ב).

236 folios (ff. 1-190, 200-243, <244>, <245>).— Il manque un folio entre les ff. 150 et 151 (il en reste le talon) et trois folios présumés blancs à la fin: un folio après le f. 243, un autre après le f. <244> et le dernier après le f. <245>.

236 דפים (1-190, 200-243 + <2>).— דף אחד נחתך, אך בדלו נשאר בין דף 150 לבין דף 151; בסוף כה"י חסרים 3 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם: דף אחד אחרי 243, דף אחד אחרי הדף הריק הבלתי-מסופר הראשון שלאחר הקולופון, ודף אחד בסוף כה"י, לאחר הדף הריק הבלתי-מסופר השני.

Les noms du scribe et de la personne pour qui le livre a été écrit ont été grattés dans le colophon. Toutefois le nom EZRAH est décoré au f. 33r et on en trouve l'acrostiche au f. 18r; il semble donc bien que ce soit là le nom du scribe. Dans le manuscrit Paris, Bibliothèque nationale, héb. 180, au f. 247r, une liste de livres appartenant à ABRAHAM b. ÉLIE b. BENJAMIN, écrite en 5145 / 1385, mentionne un *Livre des Racines* écrit pour le dit ABRAHAM par EZRAH b. JOSEPH de MACERATA. Il est donc très probable qu'il s'agit du même manuscrit et nous avons complété les noms en conséquence. Les références bibliques ont été ajoutées par ABRAHAM de TRABOT TSARFATI, qui a copié un commentaire de NAHMANIDE en 1463¹ et a écrit, dans notre manuscrit, une sorte de colophon au f. 240v.— Au f. <244>v, acte de vente par MENAHEM b. AARON de VOLTERRA à JOSEPH BAROUKH. Au f. <245>v, un acte de vente difficilement lisible donne une longue liste de livres, le vendeur étant ABRAHAM b. MOÏSE et l'acheteur son parent ÉLIE b. ABRAHAM, avec pour témoins MISHAEL (?) b. DANIEL et SHABBATAÏ b. MARDOCHÉE.— Cotes anciennes: "II, p. 79" (barré) en bas "Hebr. 122", "Heb. 484" corrigé en "482" du Catalogue de 1739. Au crayon, dans la marge, d'une main moderne: "2609 ms" (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

שמות המעתיק והבעלים גורדו בתוך הקולופון; המלה "אורח" מובלטת פעמיים בכה"י — פעם אחת בטקסט (א33) ופעם אחת בצורת אקרוסטיכון (א18) — ומן-הסתם רומזת היא לשם המעתיק; במנורה אולטרה-סגולה אפשר לראות, שהאות הראשונה של שם המעתיק היתה כנראה אל"ף, וכי השם היה בן ארבע אותיות בערך. ברשימת ספרים בכ"י פאריס 180 (דף 247א) מידי אברהם בן אליה בן בנימן, שנכתבה משנת קמ"ה ואילך, נזכר ס' השרשים שכתב לאברהם הגל "אורח בכ"ר יוסף ממציירטה", וקרוב לוודאי, שהמדובר בכה"י שלנו, וכך יש לשלים את השמות בקולופון. מראי-מקומות לספרי המקרא או לפרשיות התורה נוספו בשוליים בידי אברהם דטרבוט צרפתי, מעתיק כ"י בשנת ה'רכ"ד / 1463, אשר רשם מעין קולופון בסוף השוליים (240ב). שטר-מכר קצר מאת מנחם בן אהרן מוולטירה, שמכר את כה"י ליוסף ברוך מ[...]. נמצאו (בדף אחרי 243, ע"ב); בע"ב של הדף האחרון שטר קשה לקריאה בדבר מכירת ספרים ורשימה גדולה. מאת אברהם בן משה, של הספרים שמכר לקרובו אליה בן אברהם, עם חתימת העדים מישראל בן דניאל ושבתאי בן מרדכי.

- * Parchemin fin de belle qualité, sans trous ni coutures.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.
- * Quinions, commençant par la chair. Numérotation en lettres hébraïques au début et à la fin des cahiers. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers, au-dessus de la numérotation.
- * Piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur. [La ligne verticale tracée dans la marge extérieure, à la mine de plomb brune, est de la main d'ABRAHAM de TRABOT.]
- * Dimensions: 337-338 × 236-238 (215 × 141-145) mm, à longues lignes, 36 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

- * קלף משובח דק ללא חורים ותפרים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.
- * בכל קונטרס 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים מעל לספירה.
- * ניקוב בשוליים החיצוניים; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש. בצד שיער. [הקו המאונך בשוליים החיצוניים ששורטט בעפרון חום הוא מידי אברהם דטרבוט, מוסיף מראי-מקומות.]
- * ממדים: 337-338 × 236-238 (215 × 141-145) מ"מ. עמודה אחת. 36 שורות כתובות ומשורטטות.

1. כ"י טורינו A.II.11; ראה: B. Peyron, *Codices Hebraici Manu Exarati Regiae Bibliothecae quae in Taurinensi Athenaeo Asservatur*, Turin 1880, n° XXXI, p. 36 (*Gallia Judaica*, p. 220).

* Quelques mots sont munis de voyelles de la même encre que le texte.

* Les *Racines*, le début et la fin du livre sont en grands caractères carrés. Le colophon est disposé en forme de dessin. Le nom EZRAH est décoré lorsqu'il se rencontre dans le texte, ou en acrostiche.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Louis XIV.

* תיבות אחדות מנוקדות בדיו שצבעה זהה לצבע הטקסט.

* השרשים, פתיחת הספר וחתימתו כתובים באותיות מרוב-עות גדולות. הקולופון כתוב בצורת עיטור. שם הסופר (?) והאקרוסטיכון שלו מעוטרים כאשר הם נקרים בטקסט.

קולופון ותשלם כל המלאכה אשר עשיתי בזה הספר הנקרא שרשים
 אני הצעיר {#א[זרח?]} בכמ"ר {
 כתבתיו לכבוד מורי הנכבד והייקר ר' {#אברהם ישר"ו
 ב"כ ז"ל ה"ה { וקיבלתי
 ממנו שכירותי שלם ונמצא שלם יום ג' כ"ו באלול קמ"ג וכ"ה
 באגוש' קמ"ג לפרט לאלף שישי פרש' כי שם ה' אקרא הבו
 גודל לאלהינו <דב' לב:ג> וכתבתיו הנה בכרך לוגו' השם
 שזיכני לכותבו יזכהו להגות בו ובשאר ספרי הקדש הוא
 וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות ויקיים עליהם ועלינו
 ועל כל עמו ישראל מקרא דכתי' לא ימוש ספר התורה הזה
 מפ"ך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות וגומ' וחלקי
 המחוקק יהיה ספון עם מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם
 ועד אמן ואמן סלה ועד כבודך ה' ברוך גותן ליעף כח ולאין
 אונים עצמה ירבה' 243v

5144 de la Création

(Ashkenaz)

écrit par HAYYIM? et par ISAAC d'ÉVREUX
pour SAMUEL b. ÉLIE

1384

ה'קמ"ד

(אשכנז)

כתבו <חיים?> ויצחק דאייברוש
בשביל שמואל בן אליהוMordekhai de MARDOCHÉE b. HILLEL, avec des
additions (ff. 11r-193r).

מרדכי מאת מרדכי בן הלל עם תוספות (א11-193א).

184 folios (ff. 11-193, <193 bis>).— Le dernier folio,
présupposé blanc, a été entaillé en très grande partie.184 דפים (11-193+<1>).— הדף האחרון, שהיה ריק
מעיקרו, נחתך, אך נותרו ממנו שרידים.

Ce manuscrit est l'œuvre de deux scribes: le premier, qui se prénomme sans doute HAYYIM (ce nom est décoré au f. 65r), a écrit les 147 premiers folios; le second, auteur du colophon, a pris la plume au milieu d'un cahier et a travaillé, semble-t-il, en continuation directe avec HAYYIM, bien que leurs écritures et les techniques utilisées soient assez différentes (toutefois, voir plus loin les problèmes de régleure). Ce second scribe, qui a terminé le volume, s'appellait ISAAC d'ÉVREUX. Au f. 177r, il a écrit un poème de circonstance, en hébreu et en français, caractères hébreux:

*Avec l'aide du Dieu puissant qui règne sur les dominateurs,
Qui fait pousser les plantes et les blés et les fleurs.
Celui qui me fait coucher tard et qui me fait lever matin,
Qui enseigne à ma langue à parler l'allemand comme le latin,
Je commence à écrire le traité Gittin.*

Les marges sont envahies de suppléments dans une fine écriture cursive qui n'est celle d'aucun des deux scribes. Au f. 12v, le nom Yosi est décoré et pourrait être le nom du scribe des additions; d'ailleurs les marges n'ont pas été réglées pour recevoir ces commentaires. Au contraire, lorsqu'ISAAC d'ÉVREUX a inscrit dans la marge du f. 188v un passage se rapportant au texte, il l'a écrit dans son écriture habituelle et n'a pas manqué de régler la marge à cet effet. De la main de Yosi sont également les ratures et corrections tout le long du volume et les compléments (lacunes dans le texte) inscrits au f. 193r, au-dessus du colophon et dans les marges. Une main, plus lourde et, semble-t-il, elle aussi contemporaine, a ajouté des gloses. On lit aussi quelques gloses de mains postérieures. Au début et à la fin du volume ont été ajoutés des folios de papier, les uns à une date assez ancienne (ff. 5-10, 194-198), les autres récemment (ff. 1-4). Des languettes de parchemin indiquent le début des traités et servent d'index. Le manuscrit a été donné à JUDA LOEB b. SIMON WOLF par son maître qui partait en Terre Sainte à la suite d'un vœu (f. 5v); signature du même JUDA en 5421 / 1661, au f. 193v. — Le livre a fait partie de la collection de MEÏR GOLDSCHMIDT, Francfort-sur-le-Main, dans la maison duquel HAYYIM ZAFT a écrit l'introduction à l'ouvrage qu'on lit au f. 4r.

נכתב בידי שני סופרים. הראשון, ששמו היה כנראה חיים (שם זה מעוטף בדף 65א), העתיק את 147 הדפים הראשונים; השני, בעל הקולופון, המשיך עד הסוף. המעבר בין שני המעתיקים חל באמצע הקונטרס; כנראה העתיקו שניהם בכפיפה אחת. הם שונים זה מזה בכתב ובטכניקות הספר והכתיבה (אולם ראה להלן, תיאור השרטוט). הפתיחה המחורזת למסכת גיטין (א177) מאת סופר הקולופון חוברת בעברית ובצרפתית עתיקה. בחרוזה אחת: "המלמד לשוני לטייטש כלטיין", היינו, גרמנית כלאטינית. מסתבר, שהמעתיק, שמוצאו מצרפת (מהעיר Evreux), עקר לתחום הלשון הגרמנית. בשוליים הועתקו תוספות מרובות בכתב זעיר, רהוט יותר, ובקולמוס דק, לא מידי אחד משני הסופרים. השם יוסי מעוטף באחת מתוספות-השוליים (ב12), והוא אולי שם מעתיק התוספות. שרטוט כה"י לא יועד לתוספות אלו. פעם אחת בלבד (ב188) העתיק סופר הקולופון תשובה שלמה בשוליים; תוספת זו אכן כתובה בכתיבה וזה לכתובתו, והסופר הוסיף שרטוט מיוחד בשבילה. בכתב הגל"א הוגה כה"י, לעתים ע"י גירוד וכתיבה מחדש. המגיה השלים את החסר בגוף כה"י בעמוד האחרון (א193), בחלל שהותיר הסופר לפני הקולופון ובשוליים שם. תוספות אחרות נכתבו בקולמוס עבה יותר ביד אחרת, ככל הנראה אף הן סמוך לזמן ההעתקה. מעט הגהות-שוליים מידיים אחרות מאוחרות יותר. בראש כה"י ובסופו נוספו דפי גיר, מהם ישנים (5-10, 194-198) ומהם מאוחרים (1-4). התחלות המסכתות סומנו ע"י הדבקת פיסות-קלף, הבולטות מהשוליים הפנימיים. ציון בעלים: "זה הספר היה שייך למי... נחום בלייד ובהיותו הלך אל ארץ הקדושה שללם נדרו... מסרו לתלמידו... אני הקטן יהודא ליווא בר שמעון וואלף" (ב5); "יהודה ליווא בר שמעון וואלף... נכתב יו"ד טז תמו תךא לפק" (1661 / 193ב). לפנים היה כה"י באוסף מאיר גולדשמידט, פרנקפורט דמיין. הקדמה לכה"י נכתבה בידי חיים זאפט "היושב לע"ע בבית הנדיב... מאיר גולדשמידט בק"ק פרנקפורט דמיין" (א4).

* Parchemin d'épaisseur moyenne ou fine, avec trous et coutures; on ne distingue pas la fleur de la chair. A la fin du manuscrit, quelques diplômes sont de parchemin fin et on y distingue la fleur de la chair, mais la règle des vis-à-vis n'est pas observée.

* קלף בעובי בינוני. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר. חורים ותפרים. בסוף כה"י גליונות אחדים מקלף דק, שניתן להבחין בין צדדיו, אך גליונות אלו לא סודרו בהתאמת הצדדים.

1. ראה העתקה בקטלוג ביאלר, עמ' 34-35; ושם גם תצלום ותעתיק לצרפתית.

* Encre brun sombre. L'encre utilisée par ISAAC d'ÉVREUX est quelquefois un peu plus claire.

* Quaternions. Les réclames au bas des cahiers sont quelquefois décorées; la plupart d'entre elles ont été rognées. Il arrive que les réclames comportent plusieurs mots écrits sur deux ou trois lignes. [Les titres courants, en haut à gauche du folio recto, sont d'une autre main.]

* Pour le premier scribe: piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant généralement sur le côté verso; réglure à la mine de plomb, généralement noire; pour les lignes horizontales, folio par folio sur le côté recto, faisant office de pointe sèche sur le côté verso; pour les lignes verticales, page par page. Dans les folios préparés par ISAAC, les piqûres, dans les marges extérieures seulement, ont été faites tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto, avec piqûres doubles pour les lignes particulières (elles ne subsistent actuellement que pour la dernière ligne écrite); réglure à la mine de plomb brune, diplôme par diplôme, sur les deux côtés du diplôme. Le premier cahier, de la main de [HAYYIM] (ff. 11-19), est piqué et réglé selon la méthode d'ISAAC. En revanche, le cahier sur lequel commence la copie d'ISAAC, et dont le premier folio est de la main de [HAYYIM], est piqué selon la méthode de ce dernier.

* Dimensions: 373-377×284-289 mm (premier scribe: 255-259×164-166 mm; second scribe: 246-248×176-177 mm), à longues lignes; pour le premier scribe, 48 à 49 lignes écrites pour 49 à 50 lignes réglées; pour le second, 50 à 53 lignes écrites pour toujours une ligne réglée de plus.

* Les premiers mots, les fins de chapitres et de traités sont en grand module ou en caractères carrés légèrement plus grands que le reste du texte. Le premier scribe écrit quelquefois les initiales des paragraphes en grand module. Le colophon est également écrit en un module supérieur à celui du texte. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne: HAYYIM au f. 65r, ISAAC aux ff. 160r, 180v, etc.

* Reliure en carton, du siècle dernier.

* צבע הדיו חום כהה; הדיו של סופר הקולופון בהירה יותר לפעמים.

* בכל קונטרס 4 גליונות. שומרי-קונטרסים, חלק מהם מעוטרים (נותרו רק שרידים בגלל חיתוך השוליים); לעתים מחזיקים שומרי-הקונטרסים מלים אחדות הכתובות בשתיים עד שלוש שורות. [הכתורות בפינה השמאלית של ע"א הן בכתיבה אחרת.]

* שרטוט סופר 1: ניקוב בשוליים החיצונים והפנימיים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, בדרך-כלל מצד ע"ב. שרטוט בעפרון חורט במקצת, בדרך-כלל שחור; קווי-שוליים מאונכים בכל עמוד לחוד, שורות בכל דף לחוד, בע"א בלבד. — שרטוט סופר 2: ניקוב בשוליים החיצונים בלבד, ניקוב כפול לשורות מיוחדות (בכה"י שרד ניקוב כפול רק לשורה הכתובה האחרונה); כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון חום; כל גליון לחוד, פרוש, בשני צדדיו. הקונטרס הראשון של סופר 1 (דפים 11-19) נוקב ושורטט לפי שיטת סופר 2; הקונטרס הראשון של סופר 2, שהדף הראשון שבו נכתב בידי סופר 1, נוקב לפי שיטת סופר 1.

* ממדים: 373-377×284-289 (סופר 1: 255-259×164-166; סופר 2: 246-248×176-177) מ"מ. עמודה אחת. סופר 1: 48-49 שורות כתובות, 49-50 שורות משורטטות; סופר 2: 50-53 שורות כתובות, 51-54 שורות משורטטות.

* תיבות-הפתיחה וחתימות הפרקים והמסכתות נכתבו באותיות גדולות יותר או באותיות מרוכעות גדולות במקצת. אצל סופר 1 אותיות-הפתיחה כתובות לפעמים באות גדולה יותר בראשי פסקות. גם הקולופון כתוב באותיות גדולות יותר. שם הסופר הנקרא בטקסט מעוטר: חיים (א65); יצחק (א160, ב180 ועוד).

קולופון תהילה והודאה תושבחות ושבח לאל"ה צור חוקי קדוש פודה וגואל" סיימתי המרדכי הלז ויקרא שמו בישראל" על שם הגביר הגה"ר {שמואל" בן ה"ר אליהו} כי בשבילו כתבתיהו וסיימתיהו בעט ברזל חקקתיהו" בל"ח לספירה: שנת קמ"ד השלמתיהו" המקום יזכיהו להגות בו הוא' זרעו זרע זרעו עד בא משיח ואליהו" יצחק דאייברוש אני הוא" אורך ימים ישביעהו" האל יקראני ואענהו / יתעביד רעותיה ובעותיה מן שמיא" / ליה יהא שלמא לעלם ולעלמי עלמיא / ובירכתא אינהו לימרינהו לכולהו" /

193r

א193

2. לאחר תיבה זו כתב הסופר חלק אות, כנראה ב"ת, ומחקה בטימן ביטול. 3. כ"ג באייר.

5145 de la Création

IMOLA (Bologna, Italie)

écrit par MOÏSE b. MATATIA b. MOÏSE¹

pour son oncle MENAHEM b. ABRAHAM

1385

ה'קמ"ה

אימולא (כולוניה, איטליה)

כתב משה בן מתתיה בן משה¹

בשכיל דודו מנחם בן אברהם

(1) Livre de prières pour toute l'année, rite de Rome (ff. 1r-246r); (2) bénédictions, formules juridiques, prières diverses, calendrier et les *Quatorze chapitres* de BENJAMIN b. ABRAHAM ANAV; prescriptions rituelles de JUDA b. BENJAMIN ANAV, accompagnées d'un commentaire dans les marges (ff. 246v-332v).

333 folios (ff. 1-333).— Il manque six cahiers au début; il y a un talon entre les ff. 332 (fin du texte) et 333 (le f. 333r est blanc et le colophon est écrit au verso).

Selon une liste de livres inscrite au f. 247r d'un autre manuscrit (Paris, Bibliothèque nationale, héb. 180), le même scribe a écrit, la même année et au même endroit, la même œuvre pour ABRAHAM b. ELIE b. BENJAMIN.— Les ff. 121v-123r, qui étaient restés blancs, portent des poèmes liturgiques de mains diverses. Après le colophon, un quaternion (parchemin) a été ajouté (ff. 334-341); on y lit des prières et un poème liturgique de deux mains différentes (ff. 334r-338r). Gloses et additions dans les marges.— Quelques passages sont grattés. Signatures de censeurs au f. 338v: DOMENICO IROSOLIMI(TA)NO 1597, "Visto per me GIO(VANNI) DOMENICO CARRETTO 1618".— Cotes anciennes: "64", dans un cercle, et le titre latin (f. 1r); "106" et le titre latin de l'ouvrage, signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2281", "n° 98" de la Sorbonne (premier folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Parchemin fin et moyen, sans trous ni coutures.
- * Encre brun sombre.
- * Quinions, plus deux sénions à la suite, commençant par la chair. Numérotation au début et à la fin des cahiers, en lettres hébraïques (même à la fin du dernier cahier). Réclames horizontales décorées au bas des cahiers, au-dessus de la numérotation.
- * Piqures dans les marges extérieures (souvent rognées), tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.
- * Dimensions: 274-275 × 196-197 (175-178 × 120) mm, à longues lignes (rarement en deux colonnes). 34 lignes écrites pour 35 lignes réglées. A partir du f. 306, le corps du texte a été ramené à 106 × 94 mm, 20 lignes écrites

(1) מחזור מנהג רומא (א1-246א); (2) סדרי ברכות, נוסחי שטרות, תפילות שונות, לוחות; י"ד שערים מאת בנימן בן אברהם ענו; הלכות שחיטה וטריפה (עם פירוש בשוליים) מאת יהודה בן בנימן ענו (246ב-332ב).

333 דפים (1-333).— חסרים 6 קונטרסים בראש כה"י. בין דף 332 (סוף הטקסט) לבין דף 333 (ע"א של דף זה ריק ובע"ב הקולופון) יש בדל.

בדפים 123א-123ב, שהושארו ריקים, העתיקו ידיים אחרות פיוטים שונים. לסוף כה"י צורף קונטרס של 4 גליונות-קלף (334-341). שבו הועתקו בשתי כתיבות תפילות שונות ופיוט (א334-א338). בשוליים הגהות ותוספות פיוטים. מחיקות וחתימות צנזורים מן השנים 1597 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * קלף בעובי דק ובינוני ללא חורים ותפרים.
- * צבע הדיו חום כהה.
- * בכל קונטרס 5 גליונות, פרט ל-2 קונטרסים סמוכים זה לזה, שבהם 6 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו (גם בסוף הקונטרס האחרון); שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוט-רים מעל לספירה.
- * ניקוב בשוליים החיצוניים (נחתך בקונטרסים רבים); כל קונטרס נכתב-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.
- * ממדים: 274-275 × 196-197 (175-178 × 120) מ"מ. עמודה אחת (לפעמים שתי עמודות). 34 שורות כתובות,

1. Freimann, Italy, n° 375. משה בן מתתיה כתב באותה שנה ובאותו מקום כ"י זהה בתוכנו בשכיל אברהם בן אלייא בן בנימן, כפי שעולה מרשימת כ"י של הבעלים בכ"י פאריס 180, héb. דף 247א.

pour 21 lignes réglées, afin de faire place au commentaire qui s'étend dans les marges.

* Le livre de prières est muni de voyelles d'une encre analogue à celle du texte.

* Les premiers mots sont en grands caractères carrés. Le nom du scribe est très souvent décoré lorsqu'il se trouve en début de ligne (144r, 240v, etc.) ou à la ligne inférieure (f. 70v).

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

35 שורות משורטטות. מדף 306 ואילך ממדי הטקסט קטנים יותר. לצורך כתיבת פירוש בשוליים: 94×106 מ"מ. 20 שורות כתובות, 21 שורות משורטטות.

* המחזור מנוקד בדיו, שצבעה דומה לצבע הטקסט.

* תיבות הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות. שם הסופר, הנקרה בקצה שורה (144א, 240ב ועוד) או בשורה התחתונה (270ב), מעוטרת.

קולופון ותכל עבודת הקודש אשר עשיתי בזה המחזור אני משה COLOPHON

בכמ"ר מתתיה זי"י בכמ"ר משה תנצב"ה היום יום ו'
בעשרים ושבעה ימים לחודש תמוז שנת חמשת אלפים ומאה
וארבעים וחמשה לבריאת עולם וכתבתי אותו אל הדוד
החכם ה"ר מנחם זי"י בכ"ר אברהם תנצב"ה פה בעיר
אימולא וקבלתי שכירותי משלם ה' אשר זיכני לכותבו הוא
יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות
ויקיים עליו מקר' דכתי' לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך
והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי
אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל' וחלקי המחוקק יהיה ספון
עם מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" נכתב יום ו'

333v

פרשת למען ירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו² 333ב

2. במ' לו:ח; פרשת מסעי.

5146 de la Création

1385/6

ה'קמ"ו

〈Ashkenaz〉

〈אשכנז〉

écrit par JOSEPH? et un autre scribe

כתבו 〈יוסף?〉 ומעתיק אחר

(1) Commentaire sur le traité *Abbot* par JACOB b. SAMSON (ff. 1r-32v); (2) Commentaire sur les prières (ff. 33r-64v); (3) diverses prescriptions rituelles (ff. 65v-75v); (4) *Sefer Tashbets* de SAMSON b. TSADOQ (ff. 76r-104v).

(1) פירוש מסכת אבות מאת יעקב בן שמשון (א1-332); (2) פירוש המחזור ומנהגים (א33-364); (3) הלכות שונות (65-75ב); (4) תשב"ץ מאת שמשון בן צדוק (א76-104ב).

104 folios (ff. 1-104).— A la fin du volume, la marge supérieure a été légèrement endommagée par l'humidité.

104 דפים (1-104).— השוליים העליונים בסוף כה"י נפגעו במקצת ע"י לחות.

Le nom du scribe n'est pas mentionné dans le colophon, mais on peut supposer qu'il s'appelait JOSEPH, car ce nom est décoré chaque fois qu'il se rencontre en début de ligne ou dans le corps du texte. Ce scribe a écrit les ff. 1r-92r; un autre scribe a terminé la copie sur la fin du cahier déjà commencé et sur un cahier supplémentaire (ff. 92v-104v). La différence dans la graphie et dans les signes graphiques n'est pas très grande; toutefois elle est notable, par exemple dans les bouts de lignes, la graphie du tétragramme (et la couleur de la mine de plomb employée pour la réglure). L'écriture du scribe qui a terminé le volume est un peu plus cursive que celle de JOSEPH, même lorsqu'on la compare aux quelques passages que celui-ci a écrits en caractères plus petits et plus cursifs que le reste du texte.— Au f. 104v, une note en italien: "1578, adi 22 lugio [*sic*] fo lamaria madalena come Alesandro datore."— Signatures de censeurs au f. 103v: ALESS(AND)RO SCIPIONE 1597, DOMINICO IROSOLIMI(TA)NO 1597; au f. 104r: "Visto per me GIO(VANNI) DOMINICO CARRETO 1618".— Cotes anciennes: "89" suivi du titre de l'œuvre, signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2250", "n° 214" de la Sorbonne et le paraphe de GAYET de SANSALÉ (premier folio de garde parchemin); titre latin de l'ouvrage (f. 1r). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

שם המעתיק אינו נזכר בקולופונים, אך על-פי העיטורים הסמוכים לו והבלטותיו כל-אימת שהוא נקרה בקצה השורה או אף בתוכה מסתבר, שהוא יוסף. מעתיק זה כתב את דפים א1-92א בלבד. מעתיק אחר סיים את ההעתקה ביתרת הקונטרס ובקונטרס נוסף (92ב-104ב). יש הבדלים קלים בין כתיבת מסיים כה"י לבין כתיבת המעתיק העיקרי, הן בצורת האותיות הן בתכונות גראפיות אחרות הנלוות למלאכת-הכתיבה, כגון האמצעים לשמירת קו-השוליים וצורת שם הויה; כן שונה עפרון השרטוט. כתבו של המסיים הוא רהוט מעט יותר אף בהשוואה לכתב הוציר הרהוט יותר שבו שרבו הסופר העיקרי הגהות בתוך הטקסט. חתימות צנוורות מן השנים 1597-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin d'épaisseur moyenne, avec trous mais peu de coutures. On ne peut distinguer le côté chair du côté fleur.

* Encre brun sombre se teintant souvent de roux.

* Quaternions. Réclames horizontales, quelquefois décorées, au bas des cahiers.

* Piqûres dans les marges extérieures (presque entièrement rognées) et intérieures (seulement pour la ligne supérieure, mais dans quelques cahiers pour la ligne inférieure également), tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure page par page, à la mine de plomb noire tirant sur le roux, et pour le second scribe à la mine de plomb brune. Dans le premier cahier, seul le cadre a été réglé.

* Dimensions: 268-211 (185-195×140-145) mm, à longues lignes pour les trois premières œuvres et en deux colonnes pour la quatrième: 27 à 28 lignes écrites

* קלף בעובי בינוני עם חורים ומעט תפרים. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים קרובות עם גוון חום-אדמדם.

* בכל קונטרס 4 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוזנים, חל-קם מעוטרים.

* ניקוב בשוליים החיצונים (רובו ככולו נחתך), ניקוב בשוליים הפנימיים לשורה העליונה בלבד (בקונטרסים אחדים גם לשורה התחתונה); כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור בעל גוון חום (עפרון חום ע"י מעתיק סוף כה"י); כל עמוד לחד (בקונטרס הראשון שרטוט מסגרת בלבד).

* ממדים: 268×211 (185-195×140-145) מ"מ. עמודה אחת בשלושת החיבורים הראשונים, שתי עמודות בחיבור

pour 28 à 29 lignes réglées; dans le premier cahier, où seul le cadre est réglé, 25 à 26 lignes écrites; dans une partie de la troisième œuvre, écrite en plus petit, 38 lignes.

* Quelques mots hébreux et une partie des gloses en langue vulgaire sont munis de voyelles dans la même encre que le texte.

* Les initiales (surtout dans la dernière œuvre), les premiers mots, les titres et les fins de livres sont d'un module supérieur à celui du texte, mais aussi quelquefois en grands caractères carrés, de même que les eulogies en fin de livres. Quelques lettres sont ornées de dessins à la plume. Le nom JOSEPH est décoré et signalé à l'attention du lecteur par une main pointée dessinée dans la marge, chaque fois qu'il se rencontre en début de ligne ou même dans le corps du texte (ff. 15v, 39v, etc.).

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

האחרון. 27–28 שורות כתובות (בקונטרס הראשון, שבו שרטוט-מסגרת בלבד, 25–26 שורות; בחלק מן החיבור השלישי, הכתוב באותיות קטנות יותר, 38 שורות), 28–29 שורות משורטטות.

* תיבות אחדות וחלק מן הלעזים מנוקדים כצבע זהה לצבע הטקסט.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות, אותיות-הפתיחה (בעיקר אלה אשר בחיבור האחרון) וחתומות הספרים כתובות באותיות גדולות. אחדות מהן וכן נוסחות-החתומה וציון הפרט שבקולופונים כתובים באותיות מרובעות גדולות. אותיות מועטות מעוטרת בעדינות בקילמוס. שם המעתיק (?) הנקרה בקצה השורה או בתוכה מעוטר בדרך-כלל ע"י יד מצביעה בשוליים (15ב, 39ב ועוד).

COLOPHON I
32v

עולם לפרט

קולופון I
32ב

COLOPHON II
64v

עולם לפר'

קולופון II
64ב

5146 de la Création

BOLOGNE (*Bologna, Italie*)écrit par ABRAHAM b. YEKOUTIEL¹

pour MATATIA b. MOÏSE

1386

ה'קמ"ו

בולוניא (איטליה)

כתב אברהם בן יקותיאל¹

בשכיל מתתיה בן משה

(1) Décisions relatives au traité talmudique *Moed* par ISAÏE b. ÉLIE de TRANI, le Second (pp. 1–404);
(2) Prescriptions rituelles du même auteur (pp. 405–425).

217 folios (pp. 1–284, 284a, 284b, 285–316, 316a, 316b, 317–430).— Il manque au début deux folios (le texte est complet) et, à la fin, un folio présumé blanc. Dans la seconde moitié du volume, des taches déparent les folios, surtout dans la partie supérieure. Les marges inférieures des pp. 247–420 ont été réparées à l'aide de pièces rapportées et collées.

Sur les pages blanches de la fin (pp. 426–430), une main italienne a transcrit une "explication de l'alphabet" (pp. 427–428). A la p. 430, JACOB b. BENJAMIN de BOLOGNE a inscrit la liste des volumes qui lui appartenaient, soit 34 manuscrits dont l'un fut acheté à YEKOUTIEL FINZI alors que JACOB se trouvait à BOLOGNE en 5182/1422.² Les trois premiers manuscrits notés sur la liste sont: notre manuscrit et, du même auteur, les décisions relatives aux traités *Yeshuot* et *Nashim*, tous trois du même scribe. M. PERREAU³ signale qu'un manuscrit de PARME contenant les décisions sur *Nashim* a été écrit par notre scribe à BOLOGNE en 1387. Les gloses et corrections de diverses mains italiennes anciennes sont assez nombreuses.— A la p. 428, notes de censeurs: "Die 12 s(eptem)bris 1622 / sine errore est liber iste / Fr(ater) ANGEL(U)s M(ARTI)A de M(ONTE) LODIO scripsit p(re)se(n)te R. P. fr. VINCENTIO de MATTELLICA pred(icator)e."; "Jo FR(ANCES)CO ANTONIO DI MEDICIS ho revisto il ditto libero per comesion del molto Ill(ustrissi)mo e reve(rendissi)mo Padre Inquisitor del Santo hofizi de ANCONA odi 30 9bre 1628"; une traduction hébraïque de cette dernière note a été inscrite au-dessous par J. LIPSCHÜTZ en 1945. Le manuscrit a appartenu à J. LIPSCHÜTZ,² puis a fait partie de la collection A.S. YAHUDA.

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne; les quelques trous ont été réparés à l'aide de pièces rapportées, collées avant la réglure.

* Encre brun sombre tirant sur le verdâtre.

(1) פסקי הלכות לסדר מועד מאת ישעיה דטראני האחרון (עמ' 1–404); (2) הלכות ציצית, תפילין, מזוזה וספר תורה לנ"ל (עמ' 405–425).

217 דפים (עמ' 1–284, 284a, 284b, 285–316, 316a, 316b).— בראש חסרים 2 דפים (הטקסט שלם), ובסוף חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. כה"י הוכתם בעיקר בחלק העליון של המחצית השנייה של כה"י. השוליים התחתונים שנפגמו מעמ' 247 ועד עמ' 420 חוקנו ע"י פיסות-קלף, שאוחו בהדבקה.

בעמודים הריקים שנותרו בסוף (עמ' 426–430), הועתק "פירוש האלפא ביתא" (428–427) בכתיבה איטלקית, ורשימת ספרים של יעקב בן בונין מבולוניא (430). הכוללת 34 כ"י, שאחד מהם נקנה מידי יקותיאל פינצי בבולוניא, קפ"ב / 1422.² בראש הרשימה נרשם כה"י שלנו ושני כ"י נוספים של פסקי הלכות "מסדר ישועות . . . מסדר נשים . . . שלשתם מידי סופר אחד". ואמנם כ"י פארמה 1119, המחזיק פסקי סדר נשים, הועתק בידי סופר כ"י זה בבולוניא בשנת 1387.³ בשוליים נוספו הגהות בידיים אחרות. חתימות ורשימות צנזורים מן השנים 1622 ו-1628 (ראה בנוסח הצרפתי). לפנים בידי הרב יעקב ליפשיץ,² ולאחר-מכן באוסף א"ש יהודה.

* קלף בעובי דק ובינוני. חורים מעטים הוטלאו ע"י הדבקה לפני השרטוט.

* צבע הדיו חום כהה, הנוטה לירקרק.

1. Freimann, *Italy*, n° 12.

2. פורסמה ע"י ש' אסף, קרית ספר, כד (תשי"ז–תשי"ח), עמ' 248–249.

3. P. Perreau, *HB*, VII (1864), p. 116, n° 22; G. Tamani, "I manoscritti ebraici della Biblioteca Palatina di Parma", *Studi sull'oriente e la Bibbia*, Gênes 1967, pp. 212–213, n° 16. כפי הנראה הועתק גם כ"י פארמה בשכיל מתתיה בן משה; אף בו נמחק השם מתתיה ונותרה רק נוסחת-הברכה "יש"ר", שפרו הבינה, שלא בצדק, כקיצור השם ישראל, וכך גם נרשם אצל פריימאן.

* Quinions commençant par la chair. Numérotation en lettres hébraïques au début et à la fin des cahiers. Réclames horizontales au bas des cahiers, au-dessus de la numérotation. Titres courants en haut des pages, de la p. 406 à 428.

* Traces de piqûres pour les lignes verticales, faites sur tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

* Dimensions: $285 \times 205-210$ ($171-173 \times 124-128$) mm, à longues lignes, 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres et la fin du livre sont en grands caractères carrés. [Dans les marges, les dessins à la plume, souvent des index pointés, sont postérieurs.]

* Reliure moderne.

* בכל קונטרס 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-קונטרסים מאוזנים מעל לספירה; כותרות בראשי עמודים 406-428.

* שרידי ניקוב לקורי השוליים המאונכים; כל קונטרס בבתי-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

* ממדים: $285 \times 205-210$ ($171-173 \times 124-128$) מ"מ. עמודה אחת. 31 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות וחתימת כה"י כתובות באותיות מרוכזות גדולות. [ציורי ידיים מצביעות ועיטורים בקולמוס להבלטת פסקות בשוליים מיד מאוחרת.]

קולופון אני אברהם בכמ"ר יקותיאל ישר"ו כתבתי זה הפסק מסדר מועד ומהלכות ציצית ותפילין ומוזזה וספר תורה מרבינו ישעיה האחרון זצ"ל לכמ"ר {#מִתְנִי} ישר"ו בכמ"ר משה זצ"ל והשלמתיו באחד בשבת ילירה ניסן שנת ק"ם לפרט פה בעיר בולונייז היושבת על נהרי רינו וסוינו וואביסו בהיותי חברו וקבלתי שכירותי משלם השם שזיכני לכתבו יזכהו ויזכנו להגות בו ובשאר כתבי הקודש ויקיים עליו ועלינו קרא דכתי' לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך וכול' וחלקי המחוקק יהיה ספון עם מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד

p. 425

עמ' 425

ד מועד ומהלכות
לכמ"ר ישר"ו

p. 425

4. נקרא בעזרת תצלום באולטרה-סגול, שהותקן במעבדות של משטרת ישראל באדיבותה של הגב' ורדה תמיר, מנהלת המעבדות.
5. של הבעלים. ניסוח דומה יש גם בכ"י אחרים של אותו סופר.

5147 de la Création

JÉRUSALEM

écrit par SAMUEL b. ABRAHAM

pour son usage personnel

1386/7

ה'קמ"ז

ירושלם

כתב שמואל בן אברהם

בשכיל עצמו

Petits traités kabbalistiques (ff. 1r-43v).

קובץ חיבורים קצרים בקבלה (א1-43).

46 folios (1-46).— Il manque au début un folio et peut-être plusieurs cahiers. A la fin, il manque un folio présumé blanc. Le manuscrit a été endommagé par l'humidité et les taches sont nombreuses.

46 דפים (1-46).— בראש כה"י חסר הדף הראשון של הקונטרס (ואולי עוד קונטרסים); בסוף חסר דף אחד, שהיה ריק מעיקרו. כה"י נפגע ע"י לחות והוכתם.

L'écriture du scribe n'est pas orientale.— Sur les folios laissés blancs (ff. 44r-46v) une main différente a copié un autre texte kabbalistique dont la fin manque. Au début, le folio de garde a été utilisé par une main postérieure pour copier la plus grande partie du premier folio qui est particulièrement taché. Peu de gloses postérieures.— Cotes anciennes: "190", dans un cercle, avec le titre latin "Suno(?)", "2294" (f. 43v); "vingt-cinq" avec le paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 46v); "15" sur "pag. 10", "Heb. 196" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 2).

אינו כתוב בכתיבה מזרחית. בדפים הריקים שנותרו בסוף (א44-46) העתקה בכתיבה שונה של שאלה ותשובה על סוד העיבור (הסוף חסר). בראש כה"י נכרך דף-נייר שבו העתקה מאוחרת של מרבית העמוד הראשון, שהוכתם במיוחד. הנהגת-שוליים מעטות.

* Papier brillant avec vergeures et pontuseaux par groupes de deux et de trois alternativement, sans filigranes.

* נייר מבריק עם קווים ומכריחים בקבוצות של שניים ושלושה לסירוגין ללא סימני-מים.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair; l'encre a traversé le papier aux endroits où il n'est pas brillant.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר. בדפים שלא הוברקו היטב חלחלה הדיו לצדו האחר של הדף.

* Les cahiers semblent être des sénions. Le dernier mot du folio est répété en haut du folio suivant.

* בכל קונטרס כנראה 6 גליונות. המלה האחרונה כדף נשנית בראש הדף שלאחריו.

* Réglure à la pointe sèche, sans doute folio par folio, sur le côté verso.

* שרטוט ע"י חריטה; כנראה כל דף לחוד, בע"ב.

* Dimensions: 264 × 180 (203 × 124-126) mm, à longues lignes, 43 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* ממדים: 264 × 180 (126-124 × 203) מ"מ. עמודה אחת.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés ou dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur.

43 שורות כתובות ומשורטטות.

* Reliure de parchemin souple à dos plat.

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות או באותיות גדולות יותר.

COLOPHON כתבתי זה הספר הנותן אמרי שפר לי לעצמי בירושלם ע"ה קולופון

תבנה ותב"ב שנת קמ"ז לפ"ק והש' יזכני להגות בו אני וזרעי
וורע זרעי עד סוף כל הדורות ויקיים בי מקרא שכתו' לא
ימוש ספר התורה הזה מפיד' יוהגית ב' יומם וגו' ונאמ' לא
ימושו מפיד' ומפי זרעך ומפי זרע זרעך <אמר וגו' חזק
הכותב ואמץ הקורא אני הכותב שמואל בהג"ר אברהם

זלה"ה 243

5151 de la Création

MONTPELLIER (Hérault, France)

écrit par MOÏSE b. ABRAHAM

pour son usage personnel

1390

ה'קנ"א

מוטפשל"יר (מונפלייה; ארו, צרפת)

כתב משה בן אברהם

בשכיל עצמו

Commentaire de GERSONIDE sur la Genèse, l'Exode
(ff. 1r-120r) et Job (ff. 120v-151v).

151 folios (ff. 1-151).— Il manque trois folios
présûmés blancs: un au début et deux à la fin. Les
premiers et derniers folios sont un peu endommagés.

Gloses marginales d'une main ashkenaze et d'une main
italienne. Au f. 1r, le nom DOLCETTA BECAMBO. En bas, d'une
large écriture du XVIIe siècle, très effacée, la mention "Pour
mon frère." Au f. 151v, deux signatures (XVIIe siècle):
"M. ECALLY judex" et "... BESCIONUS fis<ca>lis".— Passages
grattés et signatures de censeurs au f. 151v: DOMINICO
IROSOLI<MITANO> (signature en latin et en hébreu) 1612.—
Cotes anciennes: "Hebr. 30" et, d'une autre main, le titre
latin, "Heb. 78" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille
de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

פירוש לוי בן גרשום לבראשית ולשמות (א1-120א)
ולאיוב (120ב-151ב).

151 דפים (1-151).— חסרים דף אחד בראש כה"י ושני
דפים בסופו, שהיו כנראה ריקים מעיקרם. הדפים הראשונים
והאחרונים פגומים במקצת.

הגהות שוליים בכתובה איטלקית ואשכנזית. מחיקות וחתימות
צנור משנת 1612 בלאטינית ובעברית: דומניקו ירושלמי (151ב).

- * Papier avec vergeures et pontuscaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et tirant sur le gris.
- * Cahiers de huit diplômes, plus trois cahiers de sept diplômes à la fin. Réclames horizontales au bas des folios. Dans la première œuvre, titre courant en haut du folio recto.
- * Trace de réglure: il semble que l'encadrement ait été tracé à la pointe sèche et que, pour les lignes, le scribe ait utilisé les vergeures qui sont épaisses et très en relief, mais les lignes écrites de chaque côté du folio ne correspondent pas.
- * Dimensions: 281-282 × 212-214 (218-226 × 170) mm, à longues lignes, 41 à 46 lignes écrites.
- * Les premiers mots sont d'un module un peu supérieur à celui du texte. Les colophons sont disposés en forme de dessin. Très souvent, le nom du scribe, ou son acrostiche, sont décorés lorsqu'ils se rencontrent en début de ligne (ff. 2v, 8r, 60r, 105v, etc.).
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Louis XIV.

- * נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום, עם גוון אפרפר.
- * ככל קונטרס 8 גליונות, פרט לשלושת הקונטרסים האחרונים, אשר בהם 7 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים; כותרות בראש כל ע"א של הפירוש לבראשית ולשמות.
- * עקבות מעטים של שרטוט ע"י חריטה; נראה, שנחרטה מסגרת בלבד, ולכתיבת השורות בעזר המעתיק בקווי הנייר, שהם רחבים וכולטים. השורות בשני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו.
- * ממדים: 281-282 × 212-214 (218-226 × 170) מ"מ. עמודה אחת. 41-46 שורות כתובות.
- * תיבות-הפתיחה כתובות באותיות גדולות מעט מאותיות הטקסט. הקולופונים כתובים בצורת עיטור. שם הסופר או האותיות של אקרוסטיכון שמו הנקרים בראשי שורות מעוטרים פעמים רבות (2ב, א8, א60, ב105 ועוד דפים לרוב).

COLOPHON I ואני משה הכותב השלמתיו לכתוב בראשן באחד לחדש
השני שנת ק"ג לפרט האלף הששי במוטפשל"יר בחצר
ההיכל היכול יזכני להגות בו אני וזרעי וזרע זרעי אמן
57v (סוף בראשית) ואמן 357

COLOPHON II	ואני משה בן אברהם השלמתי אותו לכתוב בחדש אלול	קולופון II
120r	(סוף שמות) ק"ן	א120
COLOPHON III	והסופר השלימו בארבעה עשר לחדש טב [[ת' ש']] נת מאה	קולופון III
151v	וחמשים ואחד לפרט האלף הששי פה [[מונט' פליירי]] יהי השם בעזרו אמן ואמן"	ב151

5151 de la Création

NORCIA (Perugia, Italie)

écrit par MOÏSE b. DANIEL b. MOÏSE¹

pour ABRAHAM, le médecin, b. YEHIEL de
BOLSENA (Latium)

Livre de prières pour toute l'année, rite de Rome
(ff. 2r-389r).

393 folios (ff. 1-393).— Il manque à la fin un folio
présupposé blanc.

Les folios restés blancs (ff. 1, 389v-393v) et les folios
(parchemin) ajoutés après coup (ff. 394-399) portent des
notes de mains italiennes postérieures: poèmes, psaumes,
notes historiques et listes diverses. L'un de ces personnages,
qui a écrit les ff. 390v-392r, s'appelait sans doute ABRAHAM,
car ce nom est décoré, et il se pourrait qu'il soit ABRAHAM
b. YEHIEL pour qui le manuscrit a été écrit.— Au f. 389v,
relation d'un tremblement de terre survenu en 5089 / 1329 et
courte glose sur un autre tremblement de terre survenu à
TURI en Apulie (Prov. Bari) en 5217 / 1456. Au f. 393r,
calendrier pour l'année 5155 / 1395. Au f. 398, liste de
naissances (1507-1574). Au f. 399v, liste des livres ayant
appartenu à la bibliothèque de MOÏSE RAPHAËL.² — Le manu-
scrit a appartenu à L. V. SARAVALL, n° 60; puis au Séminaire
rabbinique de Breslau, n° 194.³

- * Parchemin fin et moyen, peu de trous, peu de coutures.
- * Encre brun sombre.
- * Quinions commençant par la fleur, plus un quaternion
et un ternion à la fin. Numérotation en lettres hébraïques
au début et à la fin des cahiers (au début du cahier, elle
est généralement rognée). Réclames horizontales à la fin
des cahiers.
- * Piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier
plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la
pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.
- * Dimensions: 253-256 × 189-190 (170-176 × 120-121)
mm, à longues lignes, 27 lignes écrites pour 28 lignes
réglées.
- * Une partie des prières et des textes porte des voyelles
d'une encre légèrement différente de celle du texte.
- * Les premiers mots et les titres, écrits en grands carac-
tères carrés, sont décorés (jusqu'au f. 120r seulement)
ainsi que certaines parties du texte de dessins à la
plume à l'encre rouge. Le début (f. 2r) est orné de deux
lions dessinés à la plume. Le nom du scribe est décoré

1391

ה'קנ"א

נורשא (נורצ'ה; פרוג'ה, איטליה)

כתב משה בן דניאל בן משה

בשביל אברהם הרופא בן יחיאל מבולצ'ינה

(לאטיום)

מחזור מנהג בני רומא (א2-389א).

393 דפים (1-393).— בסוף חסר דף אחד, שהיה כנראה
ריק מעיקרו.

בעמודים הריקים שנותרו (א2-389א) וכן בדפי-קלף
אחרים שצורפו לסוף כה"י (394-399) נוספו בכתובות איטלקיות
שונות פיוטים, מזמורי תהילים, תפילות, כרוניקות ורשימות. על-פי
עיטורי השם אברהם הנקרה בטקסט (390א) נראה, שהיה זה שם
מעתיק דפים 390א-392א, ואולי הוא הבעלים אברהם בן יחיאל. בדרך
389ב, בשולי כרוניקה מועתקת בדבר רעש בשנת פ"ט, נוספה הערה
מקורית על רעש בטורו (Turi?) שבהבל פולייא (Apulia) בשנת
ר"י / 1456. 393א: לוח לשנת קנ"ה. ציוני לידות מן השנים רס"ז /
1507 עד של"ד / 1574 (398א-398ב). רשימת ספרים וכ"י "שב"ב" י"ח
כ"ו משה רפאל ירוץ מהנערים" (399ב).² לפנים כ"י סאראוואל מס'
60, ואחר-כך כ"י בית-המדרש לרבנים בברסלאו מס' 194.³

- * קלף בעוכי דק ובינוני. חורים ותפרים מעטים.
- * צבע הדיו חום כהה.
- * בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 4
גליונות, ולקונטרס האחרון, שבו 3 גליונות; כל קונטרס
מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות בראש
הקונטרס ובסופו (הספירה בראשי הקונטרסים נחתכה
בדרך-כלל); שומרי-קונטרסים מאוזנים.
- * ניקוב בשוליים החיצוניים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל,
מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד
שיער.
- * ממדים: 253-256 × 189-190 (170-176 × 120-121)
מ"מ. עמודה אחת. 27 שורות כתובות, 28 שורות משורט-
טות.
- * קטעים אחדים מנוקדים בדיו, שצבעה בדרך-כלל שונה
במקצת מצבע הטקסט.
- * תיבות-הפתיחה והכותרות באותיות מרובעות גדולות. עד
120א עוטרו תיבות-הפתיחה, הכותרות וחלקים שונים מן

1. Freimann, Italy, n° 354.

2. פורסמה ע"י א"א אורבך, קרית ספר, טו (תרצ"ח-תרצ"ט), עמ' 237-239.

3. S. D. Löwinger & B. Weinryb, Catalogue of the Hebrew MSS in the Library of the
Jüdisch-Theologisches Seminar in Breslau, Wiesbaden 1965, n° 194.

lorsqu'il se rencontre en début de ligne (ff. 102r, 224v, etc.), ou en acrostiche (ff. 3v, 266v).

* Reliure de cuir brun sur ais de bois, probablement remontée. Aucune décoration, à l'exception des deux fermoirs de métal. Les gardes sont de couleur.

הטקסט בקולמוס בדיו אדומה. בראש כה"י ציור שני אריות בקולמוס (א2). שם הסופר הנקרה בראשי שורות (102א, 224ב ועוד) ואותיות אקרוסטיכון שמו (3ב, 266ב) מעוטרים.

קולופון   זה הסידור מתפילות כל השנה כתבתי אני משה הצעיר
בכ"ר דניאל ישר"וי בכ"ר משה זצ"ל וכתבתי אותו לכ"מ
היקר ר' אברהם הרופא בכ"ר יחיאל זצ"ל מבולצינה
וכתבתי הנה בנורשא והשלמתו היתה בא' בשבת בראש
חדש אדר' שנת חמשת אלפים וקנ"א לבריאת עולם ה'
למענו יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל
הדורות אמן ואמן סלה וחלקי המחוקק יהיה ספון עם
מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד"   389א

389r

4. יחיה שנים רבות וטובות (L. Zunz, *Zur Geschichte und Literatur*, Berlin 1845, p. 313).

או: יעמוד שנים רבות ויחיה (A. Marx, *ZfHB*, VII, 1903, p. VII).

5. ל' בשבט, א' דר"ח אדר.

5151 de la Création

JÉRUSALEM

écrit par ABRAHAM

pour son usage personnel

1391

ה'קנ"א

ירושלם

כתב אברהם

בשביל עצמו

(1) *Le Guide du Guide* par SHEMTOB Ibn FALQUERA (ff. 1r-81r); (2) lettre adressée en 1290 par SHEMTOB Ibn FALQUERA aux Rabbins français (ff. 81r-83v); (3) extraits d'un vocabulaire philologique (ff. 83v-86v).

86 folios (ff. 1-86).— Le manuscrit a été endommagé par l'humidité, surtout au début et à la fin; les trois derniers folios sont particulièrement abîmés.

Le nom du scribe n'est pas donné de façon explicite dans le colophon, mais suggéré par un verset biblique. L'écriture n'est pas orientale. Les gloses marginales, peu nombreuses, sont d'une main ashkenaze moderne. Au recto du folio de garde du début (non numéroté) la note: "Que SHABBATAI ZVI soit exalté!" d'une main malhabile. Au même folio, une marque de possession effacée et celle de MARDOCHEE DAYAN.— Note d'origine par le bibliothécaire de Colbert, BALUZE: "Codex iste in bibliothecam Colbertinam delatus est ex ALEPPO civitate Syriae anno Christi MDCLXXIII" (f. 1r), titre latin de l'œuvre (troisième folio de garde). Cote ancienne: "Heb. 209" du Catalogue de 1739 (dernier folio de garde). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 4).

* Papier avec vergeures difficiles à discerner et pontuseaux, semble-t-il par groupes de deux ou de trois alternativement, sans filigranes.

* Encre brun sombre avec des reflets noirs.

* Sénilions, plus un cahier de sept diplômes à la fin. Réclames horizontales décorées simplement au bas des folios dans la première moitié des cahiers et à la fin des cahiers.

* Réglure très peu visible, folio par folio, sur le côté verso, peut-être faite à l'aide d'un cadre ou à la pointe sèche.

* Dimensions: 264-265 × 180 (200-201 × 122) mm, à longues lignes, 36 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les titres sont en grands caractères carrés.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes et chiffre de Colbert.

(1) מורה המורה מאת שם טוב אבן פלקירא (א1-א81); (2) איגרת מאת שם טוב אבן פלקירא אל חכמי צרפת (א81-א83); (3) פירוש המלות הזרות שמשמשין בהן חכמי הטבע, מלוקט מתוך ספר הדרכן (א83-א86).

86 דפים (1-86).— כה"י נפגע ע"י לחות, בעיקר בראשו ובסופו, ושלושת הדפים הראשונים ניזוקו.

אינו כתוב בכתיבה מזרחית. בשוליים נוספו מעט הגהות וציורים בכתיבה אשכנזית מאוחרת מאוד. ציוני בעלים: מרדכי דיין ועוד ציונים מחוקים (בע"א של דף-המנן שלפני דף 1). בכתיבה גסה: "שבתי צבי ירום" (שם).

* נייר עם קווים שקשה להבחין בהם ומכריחים בקבוצות של שלושה ושל שניים, כנראה לסירוגין, ללא סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה עם גוון שחור.

* בכל קונטרס 6 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שבו 7 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בפשטות; שומרי-דפים במחצית הראשונה של הקונטרסים, אף הם מאוזנים ומעוטרים בפשטות.

* קשה להבחין בשרטוט: חריטה או שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח: כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 264-265 × 180 (200-201 × 122) מ"מ. עמודה אחת. 36 שורות כתובה ומשורטטות.

* הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות.

קולופון נשלם זה הספר בירושלם ע"ה ת"ו ב"ב יום חמשי כ"ט לחדש
אלול שנת הקנ"א ליצירה' כשם שזיכני השם לכתבו כך
יזכני ללמוד בו ולעמוד על אמתתו כדי לעובדו מאהבה
כמו שנא' אברהם אהבי' ויקיים בי מקרא שכתו' לא ימוש
מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך וגו' אמן סלה:

COLOPHON

86v

286

5153 de la Création

<Ashkenaz>

écrit par BAROUKH b. MATATIA¹

pour son beau-frère BAROUKH b. ÉLIE

Le Petit Livre des Préceptes d'ISAAC de CORBEIL, avec les gloses de Rabbi PERETS, accompagné des additions de MOÏSE de ZURICH (ff. 1r-183v).

185 folios (ff. 1-185).— Il manque à la fin un folio présumé blanc dont il reste le talon. Les coins extérieurs au bas de nombreux folios, à l'intérieur du manuscrit, ont été grignotés par les rongeurs.

Le texte principal a été copié en grands caractères non carrés, et les gloses dans une écriture analogue mais plus petite. Les additions ont été écrites tout autour, formant souvent des colonnes entières, dans de petits caractères plus cursifs. De plus, une autre main a ajouté des remarques dans les marges restées vides, ou tout au bord des folios. Au f. 183v, une liste de livres, débutant par la mention d'une *Tora* "conservée dans l'armoire sainte de Constance". Au f. 184r, listes de naissances et de décès des enfants d'ABRAHAM KATZ RAFA, allant de 5275 / 1515 à 5339 / 1578 et mentionnant la ville de CASTELFRANC. D'une main italienne, au f. 184v, relation de l'incendie de la synagogue PORTO (à MANTOUE) en 5370 / 1610, où furent détruits 17 livres de la *Tora*, dont un appartenant à l'auteur de la note, et aussi d'autres livres dont un livre de prières où il avait noté la date de décès de ses parents (son père ISRAËL GERSHOM COHEN mourut en 5354 / 1593).²— Au f. 183v, signature de GIOVANNI DOMENICO CARRETTO 1615 (?), et au f. 184r, de DOMENICO IROSOLIMI<TA>NO 1597. — La signature des cahiers, en chiffres romains, a été écrite de gauche à droite. — Cotes anciennes: "75" dans un cercle suivi du titre latin (f. 1r); au verso du folio de garde parchemin du début: "34" avec le titre latin, signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2205", "171" de la Sorbonne suivi du paraphe de GAYET de SANSALÉ. Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Parchemin d'épaisseur fine et moyenne; on ne peut distinguer la fleur de la chair. Trous et pièces rapportées.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.
- * Quaternions, plus trois ternions, dont un à la fin. Réclames horizontales au bas des cahiers, en caractères carrés décorés chaque fois de façon différente, mais la plupart d'entre elles ont été rognées. Le dernier mot (ou les derniers mots) de la page est souvent repris en haut de la page suivante, pour chacun des textes copiés. Quelquefois il est placé en bout de ligne, après un espace vide, comme une réclame.

1392

ה'קנ"ג

<אשכנז>

כתב ברוך בן מתתיהו
בשביל גיסו ברוך בן אליהו

ספר מצוות קטן מאת יצחק בן יוסף מקורביל עם הגהות רבנו פרץ ועם הוספות והגהות משה מציריך (א1—183ב).

185 דפים (1—185).— בסוף נחתך דף אחד, שהיה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו בדל. הפינות התחתונות החיצוניות של דפים רבים באמצע כה"י מכורסמים.

הסמך הועתק בכתב בלתי-מרובע גדול, הגהותיו — בכתב דומה קטן יותר, וההוספות הועתקו מסביבם או בעמודים שלמים שאחריהם בכתב קטן רהוט יותר. בשולי הוספות-השוליים או בשוליים ריקים נוספו הגהות ביד אחרת. בספרות רומיות נוספה ספירת-קונטרסים משמאל לימין. בדף 183 רשימות ספרים (כ"י); בראש: "ס"ת מונחת בארון הקודש בקושטנץ". בדף 184 רישומי לידות של בניו ובנותיו של אברהם כ"ץ רפא, ער"ה-רח"ץ / 1515—1538 (ברישום משנת ר"פ / 1520: "פה קשטיל פרנק"); אחד הבנים הוסיף את תאריכי פטירותיהם של שלושה מבין חמשת הבנים, שלי"ב-של"ט / 1572—1578. בדף 184, בכתובה איטלקית: "ביליל ש"ק כח סיון ש"ע לפ"ק (1610) . . . ונשרף . . . בית הכנסת פורטי (צ"ל: פורטו) עם כל מה שבתוכה ובפרט כמו י"ז ספרי תורה אשר א' מהם היה שלי ועו' כמה ספרים אחרים משלי אשר בתוכם היה מחזו' אחד אשר עליו היה כתוב זכרון ימי פטירת הורי . . . פטירת א"א ישראל גרשון כהן . . . י"ז חשון שנ"ד לפ"ק" / 1593.² חתימות צנוזרים מן השנים 1597 ו-1615? (ראה בנוסח הצרפתי).

- * קלף בעובי דק ובינוני. אין להבחין בין צד שיער לצד כשר. חורים וטלאים, שאוחז ללא תפירה.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.
- * ככל קונטרס 4 גליונות, פרט ל-3 קונטרסים (אחד מהם האחרון), שבהם 3 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוזנים כתובים באותיות מרוכעות ומעוטרים בצורות שונות (רבים מהם נחתכו). לעתים קרובות נשנית המלה האחרונה או המלים האחרונות שבמוד כל אחד מן הטקסטים בראש המוד שלאחרי; לפעמים נכתבות מלים אלו בסוף השורה האחרונה בריחוק, כעין שומרי-עמודים.

Zunz & Freimann, n° 243 .1

2. בית-הכנסת היה במאנטובה. הקטע פורסם על-ידי קאופמן: JQR, X (1898), p. 461.

* Piqûres dans les marges extérieures (très souvent rognées) et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure page par page, à la mine de plomb brun-noir.

* Dimensions: 324–327 × 243 mm (la justification varie selon les pages: le texte central inclut le texte principal et ses gloses, mais la dimension de ce texte dépend largement des additions qui l'entourent). Il y a 32 piqûres pour les lignes, mais la réglure varie.

* Les premiers mots et les titres sont, dans le texte principal, en grands caractères carrés et, dans les commentaires, ils sont, ainsi que les initiales, dans les mêmes caractères que le texte mais en grand module. Le texte, et les gloses qui y sont insérées, sont souvent disposés en forme de dessin géométrique. Quelques illustrations. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début ou en fin de ligne (ff. 6r, 29v, etc.).

* Reliure en maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* ניקוב כשוליים החיצונים (רובו נחתך) והפנימיים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור-חום; כל עמוד לחד.

* ממדים: 324–327 × 243 מ"מ (ממדי השטח הכתוב משתנים מעמוד לעמוד: הסמ"ק הועתק במרכז העמוד, במיתווה משתנה על-פי שיעור ההוספות, ההגהות משולבות בו בצורות שונות, וההוספות מקיפות אותו מכל עבר). 32 נקבים לשורות, אך השרטוט משתנה.

* תיבות-הפתיחה והכותרות שבטקסט העיקרי כתובות באותיות מרובעות גדולות; תיבות-הפתיחה ואותיות-הפתיחה שבתוספות כתובות באותיות גדולות יותר. הסמ"ק וההגהות המשולבות בו כתובים פעמים רבות בצורת עיטורים גיאומטריים. ציורי-עזר אחדים. שם הסופר הנקרה בקצות השורות מעוטר (א6, 29ב ועוד).

קולופון אני ברוך בן ר' מתתיה י"ץ כתבתי זה הספר אל מורי גיס
הח"ר ברוך י"ץ בן הק"ר אליהו וצק"ל וסיימתיו לו בחדש
מרחשון שנת קנ"ג לפרט קטן והשם יזכהו ללמוד ולפסוק בו
הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות אאא"ס
בנל"ך ואע"י 183

183v

5156 de la Création

<Provincia?¹>écrit par ASTRUC SAMIEL KANSI (d'Escola)¹

1395

ה'קנ"ו

<פרובאנס?¹>

כתב אשטרוג שמיייל כנסי

Livres XIII et XIV du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE (ff. 1r-60v).

60 folios (ff. 1-60). — Il ne reste du livre XIII qu'un seul folio (f. 1); il manque avant ce f. 1 le premier folio du cahier dont il reste un talon, et, entre les ff. 1 et 2, deux ou quatre folios (le diplôme intérieur ou les deux diplômes intérieurs). Le livre XIV commence au f. 2r; il manque encore à la fin trois folios présumés blancs. Les trois derniers folios du volume ont été endommagés.

En 1406, ASTRUC SAMIEL d'ESCOLA écrivait en AVIGNON¹ (Milan, Bibliothèque ambrosienne, E. 85 inf.). — Notre manuscrit a été relié pour des raisons de convenance avec une copie cursive italienne plus moderne, sur papier, de la *Ceinture d'Ephod* de PROFAT DURAN. — Passages grattés et signatures de censeurs: f. 59v: JACOB GERALDINO et CAESAR BELLIOSUS, 1555; f. 60v: DOMINICO TROSOLIMINO, 1597. — Cotes anciennes: "52" dans un cercle et titre latin de l'ouvrage (f. 1r); "125" et le titre latin, les signatures de BLATSE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2285" corrigé en "2284", "n° 234" de la Sorbonne avec une note en français et le paraphe de GAYET de SANSALÉ (premier folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Parchemin fin, de très belle qualité, sans trous ni coutures.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.
- * Quaternions, plus un ternion au début et un à la fin (peut-être le cahier incomplet du début était-il aussi un ternion), commençant par la fleur. Le dernier mot du folio est généralement répété en haut du folio suivant. Titre courant réparti en haut des colonnes.
- * Il n'y a pas trace de piqûres. Réglure à la pointe sèche, qui semble faite folio par folio, sur le côté recto.
- * Dimensions: 272-273 × 183-185 (164 × 113-114) mm, en deux colonnes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Très beau manuscrit enluminé: les titres sont écrits en grands caractères carrés à l'encre brun sombre, inscrits dans des panneaux de filigranes rouges, ou à l'encre rouge inscrits dans des panneaux de filigranes violets. Au f. 2r, la page est entièrement enluminée et

משנה תורה, ספרים יג (משפטים) עד יד (שופטים) מאת משה בן מימון (א1-60ב).

60 דפים (1-60). — מספר משפטים נותר בכה"י רק דף אחד (1), המחזיק את אמצע פרק ז מתוך הלכות נחלות. בקונטרס שבראש כה"י חסר בתחילתו דף אחד, אשר נחתך, אך נותר ממנו בדל, וגליון פנימי (2 דפים), או שני גליונות, בין דף 1 לבין דף 2 (התחלת ספר שופטים). בסוף חסרים 3 דפים, שהיו מן הסתם ריקים, אך נותרו מהם בדלים. שלושת הדפים האחרונים ניזוקו.

כרוך עם חשב האפוד מאת פרופיאט דוראן, הכתוב על-גבי נייר בכתובה איטלקית רהוטה מאוחרת. מחיקות וחתימות צנוורות מן השנים 1555 ו-1597 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * קלף מעולה ללא חורים וטלאים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.
- * בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס השלם הראשון ולקונטרס האחרון, שבהם 3 גליונות (ייתכן, שגם בקונטרס המקוטע שבראש כה"י היו 3 גליונות); כל קונטרס מתחיל בצד שיער. המלה האחרונה בדף נשנית בדרך-כלל בראש הדף שלאחריו; כותרות בראשי העמודות (שם הספר מימין, ההלכות משמאל).
- * אין עקבות של ניקוב. שרטוט ע"י חריטה; כנראה כל דף לחוד, כע"א.
- * ממדים: 272-273 × 183-185 (164 × 113-114) מ"מ.
- * 2 עמודות. 32 שורות כתובות ומשורטטות.
- * כ"י נאה מאוד. הכותרות באותיות מרובעות גדולות כתובות בצבע הטקסט בתוך לוחיות של פיליגראנים בדיו אדומה, ובאדום בתוך לוחיות של פיליגראנים בדיו סגולה.

1. הוא אשטרוג שמיייל דאשקולא: השווה: *Gallia Judaica*, p. 147. כ"י מילאנו, ספריית אמברוויאנה E. 85 inf. (קטלוג ברנהיימר, מס' 46) הועתק על-ידיו בשנת ה'קס"ו: 1406 באוניון; כ"י קמברידג', טריניטי קולג' F.12.70,71, הועתק שם בשנת 1410. השם שמיייל תחת השם שמואל היה שכיח בקרב יהודי פרובאנס (שם, עמ' 289).

les filigranes, alternativement violets et rouges, encadrent le titre écrit à l'encre d'or. La fin des *halakhot* et le colophon sont disposés en forme de dessin.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

דף 2א מקושט כולו בפיליגראנים בדיו אדומה וסגולה לסירוגין, ובו אף כותרת מוזהבת. סופי ההלכות והקולופון כתובים בצורת עיטורים.

קולופון נשלמה כתיבה זו על יד הלבלי אשטרוג שמ"ל כנסי

בארבעה עשר לחדש כסליו משנת מאה וחמשים ושש

60v

לבריא את עולם לפרט האלף הששי 60ב

5157 de la Création

CESENA (Forlì, Italie)

écrit par SHEMTOB b. MOÏSE de FARO SEFA-RADI

pour JUDA b. SHALOM de MELDOLA (Émilie)

Le Livre des Racines de DAVID QIMHI (ff. 1r-248r).

249 folios (ff. 1-248, <249>). — Il manque un folio, présumé blanc, après le f. 248 (reste de talon); le f. <249>, dont il ne reste que deux fragments, a été collé à une feuille de papier.

La date de 5197/1437, donnée par le Catalogue (et FREIMANN),¹ est une mauvaise lecture confirmée par le fait qu'on a surchargé la date dans une encre plus sombre. — Une ligne au f. 158r a été couverte d'encre. Au f. 1r, note de possession d'ESTHER, veuve de TOBIA. Au f. <249>, deux actes de vente: (1) JUDA b. JEHOSEF de PESARO (Marches) a vendu le manuscrit en 5246/1485 à ABRAHAM b. ABRAHAM de NORCI à NORCIA, signature des témoins: JACOB b. BETSALEL et ELHANAN b. SALOMON de CASCIA (Pérouse); (2) un autre acte, très abîmé et qui semble être antérieur au premier. Au f. 248v, licence d'abattage rituel accordée à SHABBATAI b. SAMUEL CATALANO, à FERMO, en 5305/1545, avec les signatures d'EMMANUEL b. GABRIEL ha-GALLICI, JACOB b. MATATIA ÉLIE, ABRAHAM b. SALOMON de FERMO, JACOB b. EZRA de SPOLÈTE, ÉLIAKIM RAPHAËL b. JUDA GABRIEL, SHLAMIEL b. ÉLIEZER HOSHAYA de LANZO (Piémont). — Cotes anciennes: titre latin (contreplat), ex-libris imprimé de la bibliothèque de COISLIN: "Ex Bibliotheca Mss COISLINIANA, olim SEGUERIANA / quam Illustr. HENRICUS DU CAMBOUT, Dux de COISLIN, par Franciae, Episcopus Metensis, etc. Monasterio S. Germani a Pratis legavit. An. M.DCC.XXXII", le titre latin en haut et la cote "N. 189" de Saint-Germain (barrée), chiffre "4" (f. 1r); à l'envers "26" (dernier contreplat); "Suppl. hébr. n° 89" de la main de S. MUNK (second folio de garde). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, sans trous ni coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, et brun tirant sur le verdâtre s'éclaircissant au brun clair.

* Quinions commençant par la chair. Numérotation en lettres hébraïques décorées, au début (souvent rognée) et à la fin des cahiers.

* Aucune trace de piqûre. Régure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur. De nombreux diplômes (surtout dans les six premiers cahiers) donnent

1397

ה'קנ"ז

ציסינא (פורלי, איטליה)

כתב שם טוב בן משה דפ' ארה ספרדי
בשביל יהודה בן שלום ממילדולא (אמיליה)

ספר השרשים מאת דוד קמחי (א1-248א).

249 דפים (1-248 + <1>). — אחרי דף 248 נחתך דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו כדל מקוטע. מן הדף האחרון (שאינו מסופר) נותרו רק 2 קטעים, שהודבקו על-גבי דף-נייר.

שורה שלמה בדף 158 (ערך "עלם") נמחקה בדיו. ציון בעלים: אסתר אלמנת טוביה (א1). שטרי-מכר (בקטעי הדף האחרון שאינו מסופר): (1) יהודה יעל"ה בן יהוסף איש פיסרו מכר את כה"ב בנורצי בשנת ה'רמ"ז 1485 לאברהם בן אברהם איש נורצי, עם חתימות העדים יעקב בן בצ"לאל, אלחנן בן שלמה מקאשי; (2) שרידים מקוטעים של שטרי-מכר שקדם כנראה לשטר הראשון. בדף 248 חצודת היתר שחיטה לשבתי בן שמואל קאטאלאנו. פירמוג' לחודש תמוז בשנת בנאות דשי"א (ש"ה / 1545) עם אישוריהם וחתימותיהם של עמנואל בן גבריאל ממשפחת הגליק, יעקב בן מתתיה אלייא, אברהם בן שלמה מפירמו, יעקב בן עזרא איש ספוליט, אליקים רפאל בן יהודה גבריאל, שלמיאל בן אליעזר הושעיה איש לנצא'.

* קלף בעובי דק ובינוני ללא חורים ותפרים.

* צבעי הדיו חום כהה, לעתים חום, וחום הנוטה לירקרק, לעתים חום בהיר.

* בכל קונטרס 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת בראש הקונטרס (רובה נחתכה) ובסופו.

* אין זכר לגיבוש. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. בגליונות רבים (רובם ככולם כששת

1. Freimann, Italy, n° 454. פריימאן רשם כ"ז זה (451b) כאילו הועתק בשנת 1437. זאת על-פי קטלוג פאריס; אולם יש לקרוא קנ"ז, ולא קצ"ז; נראה, שעקרו נמשך עד ג' הנו"ן וכך הפכה לכאורה לצד"י, ובקולמוס אחר חזרו וכתבו את אותיות התאריך (בדיו כהה יותר) והדגישו צד"י זו. ציון היום בשבוע אמנם הולם גם את ט"ו באדר ה'קצ"ו, אך באותה שנה לא היה אדר שני.

l'impression qu'on a utilisé une mine de plomb très dure en guise de pointe sèche.

* Dimensions: 291-298 × 219-222 (208-211 × 146-149) mm, à longues lignes, 34 lignes écrites pour 35 lignes réglées.

* Quelques mots, surtout ceux en langue vulgaire, sont munis de voyelles, de la même encre que le texte [d'autres ont été corrigés et munis de voyelles par le correcteur].

* Les *Racines*, le début et la fin du livre, ainsi que les mots en araméen, sont en grands caractères carrés. Le colophon est disposé en forme de dessin. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se trouve en début de ligne (f. 64v) ou en acrostiche (ff. 14r, 22v, 213r).

* Reliure en veau brun sur carton, avec décor de rectangles successifs délimités par des filets gras. Certains rectangles sont reliés aux angles par des diagonales faites également de filets. Les rectangles

הקונטרסים הראשונים) נעשה כנראה שימוש בעפרון חד מאוד לצורך החריטה.

* ממדים: 291-298 × 219-222 (208-211 × 146-149) מ"מ. עמודה אחת. 34 שורות כתובות, 35 שורות משור-טטות.

* תיבות אחדות, בעיקר לעזים, מנוקדות בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט. (תיבות שונות נוקדו לאחר תיקון ע"י מגיה.)

* השרשים, הפתיחות, החתימות והמלים הארמיות כתובים באותיות מרובעות גדולות. הקולופון כתוב בצורת עיטור. אותיות האקרוסטיכון של שם הסופר (14א, 22ב, 213א) ותיבות שמו (264ב) הנקרות בראשי שורות מעוטרות.

2 et 4 sont décorés par un fer, à fleur et feuillage, deux fois répété et juxtaposé dans le rectangle 2. Dos à quatre nerfs. Tranche file rebrodée de fil beige. Traces de deux fermoirs faits d'un lien de cuir roulé.

קולופון אני שם טוב דפ' ארה ספ' רדי יא"ע בכאמ"ר משה דפ' ארה
COLOPHON יא"ע כתבתי זה השרשים לכמ"ר יהודה ישר"ו בכמ"ר שלו'
ממילדולא וקיבלתי ממנו:
ה' ב"ו ימים לחדש אדר שני בשנת ה' אלפים וקנ"ז לבריאת
עולם וסיימתי בעיר ציסינא והשם ברחמי יתן לו זכות ולנו
להגות בו ובכל ספרי הקדש ובכל זרעינו עד סוף כל
הדורות וקיים בנו מקרא שכת' ובאו ורגנו במרום ציון
ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן
ובקר והיתה נפשם כגן רוח ולא יוסיפו לדאבה עוד: <יר'
לא:יב> אמן סלה אמן סלה אמן

248r

248x

2. הסופר השאיר מקום ריק לציון קבלת השכר (בכ"י אישלקיים מתקופה זו רווח הנוסח "וקיבלתי שכירותי משלם"; השווה למשל: 1, 50; 1, 57; 1, 66), אך לבסוף לא ציין דבר.

5157 de la Création

<Sefarad? sud de l'Italie?>

1397

ה'קנ"ז

<ספרד? דרום איטליה?>

Le livre V (partie astronomique) des *Guerres du Seigneur* de GERSONIDE (ff. 1v-257v).

257 folios (ff. 1-257).— Il manque à la fin un folio présumé blanc ainsi que plusieurs diplômes: une première moitié des diplômes après le f. 199 et la seconde après le f. 207. Il est possible qu'il s'agisse de folios blancs car de nombreuses pages sont restées vierges et les tables habituelles n'ont pas été exécutées, sans doute parce que le scribe a eu pour modèle un manuscrit incomplet ou abîmé: f. 126v (la table manque), 167r (où la réglure pour la table a été faite), 167v, 194r-195v (les tables manquent), 206v-207v, 213, 220r-221r, 222r-223r, 234, 236v, 244v-245r.

L'écriture est séfarade. Gloses et ajouts nombreux dont la plus grande partie est d'une main séfarade cursive.— Au f. 257v, note d'achat par CALER b. ÉLIE b. JUDA AFENDOPULO à DAVID b. JUDA MESSER LÉON (le célèbre rabbin et philosophe), pour 325 pièces blanches, en 5258 / 1498.— Cotes anciennes: "Or. 58" avec l'ex-libris manuscrit de l'Oratoire répété plus bas, d'une autre main, avec la cote "MA 63"; entre les deux, titre latin de l'œuvre (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant souvent au brun et au brun clair.
- * Six cahiers de douze diplômes, deux de treize, deux de onze et un de neuf diplômes (mais il s'agit du cahier amputé décrit plus haut). La numérotation en lettres hébraïques a été presque entièrement rognée au début des cahiers, mais elle s'est conservée en fin de cahier. Dans la première moitié du cahier, le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso; réglure à l'encre pour les tables.
- * Dimensions: 296-297 × 217-220 (209 × 139-140) mm. à longues lignes, 34 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les titres sont en grands caractères carrés. Les tables astronomiques sont quelquefois écrites en partie à l'encre rouge; les nombreuses illustrations sont presque toutes dans les marges. La fin du livre est disposée en forme de dessin.
- * Reliure de carton au chiffre de Louis-Philippe.

מלחמות השם, מאמר חמישי, חלק ראשון (בחכמת התכונה), מאת לוי בן גרשום (11-257ב).

257 דפים (1-257).— בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. חסרים גליונות אחדים אחרי דף 199 (דפי המחצית הראשונה של הגליונות) ואחרי דף 207 (דפי המחצית השנייה), אולם ייתכן, שהיו ריקים: נראה, כי המעתיק העתיק מכ"י בלתי-שלם; דפים, עמודים שלמים וחלקי עמודים נותרו ריקים כאמצע כה"י (126ב, שחסר בו לוח; 167א, המשורטט לכתיבת לוח; 167ב, שחסר בו לוח; 195ב, שחסרים בהם הלוחות; 206ב-207ב, 213, 220ב-221א, 222א-223א, 234, 236ב, 244ב-245א).

כתוב בכתיבה ספרדית. הגהות-שוליים ותוספות מרובות, בעיקר מיד-אחת, בכתיבה ספרדית רהוטה. ציון בעלים: קלב אפנדופולו בן אליהו בן יהודה קנה את כה"י ביום ב' י"א למנחם (אב) שנת ה'רנ"ח / 1498 מיד דוד בן יהודה מירושליאון. בשלש מאות ועשרים וחמשה לבנים (257ב).

- * נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, תכופות חום וחום בהיר.
- * 6 קונטרסים של 12 גליונות, 2 של 13 גליונות, 2 של 11 גליונות (בקונטרס אחד 9 גליונות, אך חסרים בו גליונות אחדים). ספירת-קונטרסים באותיות בראש כל קונטרס (בדרך-כלל לא נשתמרה) ובסופו; המלה האחרונה בדף שבמחצית הראשונה של הקונטרס נשנית בראש הדף שלאחרי.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב. הלוחות משור-טטים בדיו.
- * ממדים: 296-297 × 217-220 (209 × 139-140) מ"מ.
- * עמודה אחת. 34 שורות כתובות ומשורטטות.
- * הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. הלוחות כתובים לעתים גם בדיו אדומה. ציורי-עוז רכים, כמעט תמיד בשוליים. סוף הספר כתוב בצורת עיטור.

קולופון נשלם זה הספר בחדש אלול שנת חמשת אלפים ומאה
והחמשים ושבע ישמח הכותב ויגל הקורא אמן
257v 2257

5159-5161 de la Création

CESENA (Forlì, Italie)

écrit par YOAB b. YEHIEL, le médecin, de BETEL¹
pour YEHIEL b. JOSEPH de LARocca

1398/9-1400/1

ה'קנ"ט-ה'קס"א

ציסנא (פורלי, איטליה)

כתב יואב כת"ב בן יחיאל הרופא מביתאל
בשביל יחיאל בן יוסף מלרוקא

La *Mishna* avec le commentaire de MAÏMONIDE, en traduction hébraïque, en deux tomes (ff. 1r-339r; 1r-274r).

משנה עם פירוש משה בן מימון בתרגום עברי כשני כרכים
(א1-א339; א1-א274).

616 folios (tome I: ff. 1-56, 58-240, 242-340, <341>; tome II: ff. 1-42, 42-274, <275, 276>).— Dans le premier volume, sont restés blancs, outre les ff. 339v-340v (fin), les ff. 238v-240v (fin de traité); le f. 241, présumé blanc, a été déchiré en son entier. Dans le second volume, les ff. 274v, <275> et <276> sont blancs; après le f. 274, il manque un folio présumé blanc dont il reste un talon.

616 דפים (1-56, 58-240, 242-340, <341>); 42-274 + <2>).— דפים 238-240 (בסוף סדר) ודפים 339-340 בכרך א נותרו ריקים; דף 241 בכרך א, שהיה אף הוא ריק, נחלש. גם בסוף כרך ב נותרו דפים ריקים (מדף 274 עד הסוף); אחרי 274 נחתך דף, שהיה כנראה ריק, אך נותר ממנו בדל.

Peut-être YOAB b. YEHIEL était-il le frère de YEKOUTIEL b. YEHIEL qui a écrit en 1401 le manuscrit I, 74. Une main postérieure italienne a inscrit, sur le folio de garde et sur les ff. 339v-340v du premier volume, des tables de matières. Dans les marges, nombreuses gloses et ajouts de diverses mains postérieures. Dans le tome I, au f. 340v, actes de vente: (1) En 5277 / 1517, JUDA GATIGNO vend le manuscrit pour seize grands ducats d'or à un personnage dont le nom a été gratté, résidant à ROME, devant les témoins ÉLÉAZAR b. AARON et MOÏSE b. YEHIEL ha-COHEN. (2) En 5289 / 1529, acte de vente établi par YOHANAN b. RAPHAËL de la MIRANDOLA, sur l'ordre de CAMILLE, fille de MARDCHÉE d'AVERSA (Campanie), veuve d'ABRAHAM Ibn HORI, l'acheteur étant MOÏSE b. SALOMON (d'une ville non identifiée), devant les témoins JOSEPH BASIAS et ABRAHAM COHEN.— La signature des cahiers, en lettres latines majuscules, a été faite de gauche à droite.— Cotes anciennes: tome I: titre en écriture latine (contreplat); "114" sur "pag. 99" suivi de la mention "primum volumen" (premier folio de garde); "CCXIV" et "214" du catalogue de N. RIGAULT, "Heb. 145" du Catalogue de 1739 (f. 1r); description du manuscrit datée du 3 octobre 1890 (première garde). Au tome II: "114" sur "pag. 99" et la mention "secundu(m) volumen", le titre de l'ouvrage en latin (première garde); "CCXIII" et "213" du catalogue de N. RIGAULT, "Heb. 146" du Catalogue de 1739 (f. 1r); collation du manuscrit datée du 25 juillet 1893 (premier folio vélin). Sur les deux volumes, estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

בדף-מגן שנכרך לפני דף 1 ודפים 339-340 שבכרך א נוספו תוכני הסדרים בכתיבה איטלקית שונה. הגהות-שוליים בכתיבות שונות. באותיות לאטיניות נוספה ספירת-קונטרסים משמאל לימין. בכרך א דף 340 שטר"מ-מכר: (1) יהודה גטיניו מכר בשנת זר"ע / 1517 "אילו המשניות בשני חלקים מנוקדים בקלף" לקונה "חושב רומי", ששמו גורד, "בערך ששה עשר דוקאטי זהב רחבים". בנוכחות העדים אלעזר בן אהרן ומשה החבר בן יחיאל הכהן; (2) קאמיליא בת מרדכי מאוירצה, אלמנת אברהם אבן חרי, מכרה את כה"י בשנת רפ"ט / 1529 למשה בן שלמה מליפונצירי בנוכחות העדים יוסף באסיאס ואברהם כהן (השטר נכתב ונחתם בידי יוחנן בן רפאל מליאמיראנדולה).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec peu de trous et coutures.
* Encre brun sombre.
* Quinions, un seul quaternion en fin de livre, commençant par la chair. Numérotation en lettres hébraïques au début et à la fin des cahiers (sauf dans le premier

* קלף בעובי דק ובינוני. מעט חורים ותפרים.
* צבע הדיו חום כהה.
* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס אחד (בסוף סדר).
שבו 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו (פרט לקונטרס-

1. Freimann, Italy, n° 208. אולי הוא אחיו של מעתיקו, 74.

volume, du f. 282 à la fin). Réclames horizontales décorées au bas des cahiers. Titre courant en haut des pages (sur le côté verso, nom du traité, et sur le côté recto, titre du livre). [La foliotation en lettres hébraïques est d'une main postérieure.]

* Les seules traces de piqûres sont celles que l'on voit dans les marges inférieures (pour les lignes verticales). Elles semblent avoir été faites tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur (souvent faite, surtout dans le premier volume, à l'aide d'une mine de plomb très dure, de couleur brune, faisant office de pointe sèche sur le côté chair).

* Dimensions: 395-406 × 271-278 (259-263 × 170-172) mm, en deux colonnes; 48 lignes écrites pour autant de lignes réglées. Le texte de la *Mishna* est écrit en grand module, mais la réglure a été faite en vue du module du commentaire.

* La *Mishna* est munie de voyelles de la même encre que le texte.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. Les illustrations à la plume n'ont pas toutes été exécutées, et des emplacements sont restés vierges. Les fins de traités sont disposées en forme de dessin. L'acrostiche du nom du scribe est très souvent décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne (tome I, ff. 61v, 99r, etc.).

* Reliure de maroquin fauve aux armes et chiffre d'Henri II et de Diane de Poitiers, incrustée au centre

סים האחרונים של כרך א, מדף 282 ואילך); שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים; כותרות בראשי העמודים (בע"ב שם הסדר, בע"א שם המסכת). [ספירת-דפים באותיות מיד מאוחרת].

* אין זכר לניקוב, פרט לשרידי ניקוב בשוליים התחתונים לצורך קווי-השוליים המאונכים; כל קונטרס, כפי הנראה בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה או בעפרון חורט (נדיר מאוד בכרך ב); כל גליון לחוד, פרוש, כצד שיער.

* ממדים: 395-406 × 271-278 (259-263 × 170-172) מ"מ. 2 עמודות. 48 שורות כתובות ומשורטטות (המשניות כתובות באותיות גדולות יותר; השרטוט מכון לפירוש).

* המשניות מנוקדות בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט. * תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. ציורי-עזר לטקסט; חלק מהם לא הוצאו אל הפועל ונותרו רק חללים ריקים בשבילם. סופי המסכתות כתובים בצורת עיטורים. אותיות האקרוסטיכון של שם הסופר הנקרות בראשי השורות מעוטרות פעמים רבות (כרך א 61, 99א ועוד).

d'une pièce de maroquin olive. Traces de quatre bouillons au recto et de deux au verso; sur l'écu central au verso trace de fermoir ou de chaîne.

קולופון I אני יואב כתב בן הה"ר יחיאל הרופא ז"ל מביתאל כתבתי

זה החלק מן המשנה עם ביאור הר"ם במז"ל לרב פעלים
מ"ר יחיאל יז"י ב"כ בכ"ר יוסף ז"ל מלרוקא וקבלתי ממנו
שכירותי משלם וכתבתיופה בציסנא שנת חמשת אלפים ומאה
וחמשים ותשעה לבריאת עולם שהוא שבע שנים למחזור ער"ב
וסימן דרך' כזכב האל אשר זיכני לכתוב חלק הראשון זיכני
גם כן להתחיל ולהשלים החלק השני ושאר ספרי הקדש
ויזכה גם בעליו להגות בו וללמוד וללמד לשמו' ולעשות
הוא וזרעו וזרע זרעו' ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי
ישעו' חזק העושה: / ואמיץ המעשה: / ואשא משלי ואומר: /
ידעיני אל חי להודות לך כשורה: / על כי נתת לי עז וגם
עזרה: / ואברך תמיד שמך בשירה: / יעצתני במלאכתי
מפוארה: / כתבתי חצי משנה עם ביאורה: / חלק ראשון
בארבע סדרי סדורה: / סדר זרעים סדר מועד ברורה: /
סדר נשים גם נזיקין לשומרה: / חזק אלי אמן ידי לגומרה: /
חלק אחרון קדשים גם טהרה: / אמן אמן:

tome I, 339r

כרך א, 339א

חזק יואב ואמיץ כת"ב אני יואב כת"ב בן הה"ר יחיאל: הרופא ז"ל מביתאל: כתבתי המשנה הזאת עם פירושה ביש ידי לאל"ז: איפ"ה: הם אם ישאל השואל: בשני חלקים רשמתים ליחיאל: עמו כמוסים בישורון אין כאל: בחור גלבב מגולת אריאל: נקרא שמו בישראל: בכמ"ר יוסף מלרוקא צדקתו כהררי אל: והמלאכה לא ליום אחד ולא לשנים כי אם כאשר אוכל ואיתיאל: נשלמה ונחתמה בשנת חמשת אלפים ומאה וששים ואחד לבריאת עולם למניין שאנו רגילין למנות בו הכא במדינת ציסינא מתא דיבתא על נהרי ציסיאולה וסויאו קבלתי מן האיש המתואר שכירותי משלם: אדון השלו אשר זיכני המשנה להתחיל ולהשלים זיכני עוד ועוד לכתוב שאר ספרי הקדש ובם להגות אני וזרעי וזרע זרעי וגם בעליו יזכהו להגות בה הוא וזרעו וזרעו עד סוף כל הדורות: יהיו למאורות: ויקיים בנו קרא דכתי' לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתו' בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל: וחלקי המחוקק צפון: ברב טוב הצפון: כן יהי רצון אמן: ודברי ייאמן: כן יקם האל: ואשא משלי ואומר: יזרח כאור שמש אור מלאכתי נא: כאור כוכב וגם כאור לבנה: / ולי סופר לי יאתה להלל: / למלך רם לו אשא קול ברינה: / אשר זיכני להתחיל ולהשלים: / שיתא סידרי ובאור כל המשנה: / בשני חלקים כתבתי ערכתי: / לבן יוסף ליחיאל למנה: / חזק

2. על-פי בר' לא: כט.

3. ציון מקורי של הסופר להורות היפוך סדר החרוזים.

4. על-פי משי' ל: א.

5159 de la Création

GRENADE (Granada, Espagne)

écrit par MEÏR b. DAVID b. YAÏSH

pour son usage personnel

1399

ה'קנ"ט

גראנדה (גראנדה, ספרד)

כתב מאיר בן דוד בן יעיש

בשביל עצמו

Le troisième livre du Commentaire sur la *Mishna* de MAÏMONIDE, en arabe, caractères hébraïques (ff. 1r-98v).

98 folios (ff. 1-98).— Le manuscrit a été très abîmé par l'humidité et corrodé par l'encre. De nombreux folios ont été restaurés; les marges intérieures ont été entaillées et les folios cousus de manière artificielle. Il y a eu également des erreurs de reliure mais la foliotation est correcte; l'ordre des folios est actuellement le suivant: ff. 1-41, 43, 42, 44-75, 77, 76, 79, 78, 80-98.

Au recto du deuxième folio de garde, la note "Apporté d'Égypte par S. MUNK" et la cote "Suppl. Heb. n° 57" de la main de S. MUNK, signature "R.B. n° 2923" datée de 1841, et collation du manuscrit datée de juin 1895. Estampille de la Bibliothèque royale (n° 25).

* Papier épais, légèrement brillant, avec larges vergeures et pontuseaux très espacés, mais sans filigranes.

* Encre brun sombre, corrosive.

* La composition des cahiers n'a pas pu être déterminée. Les réclames horizontales au bas des folios, décorées simplement, sont pour la plupart rognées ou rendues invisibles par la restauration.

* Réglure sur le côté verso, sans doute folio par folio, à l'aide d'une pointe sèche épaisse et très appuyée (ou peut-être à l'aide d'un cadre?).

* Dimensions: 292-294 × 211-213 (236-238 × 147-150) mm, à longues lignes, 26 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres et eulogies en début et en fin de livre sont en grand module. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne (ff. 18v, 22v, etc.).

* Reliure de veau raciné au chiffre de Louis-Philippe.

פירוש המשנה בערבית, סדר נשים, מאת משה בן מימון (א-98).

98 דפים (1-98).— כה"י ניזוק מאוד מחמת לחות ואיכול הדיו. דפים רבים חוקנו. קפלי הגליונות המקוריים חסרים; הקונטרסים הורכבו מחדש בצורה מלאכותית. סדר הדפים נשתבש בכריכה, אך ספירת הדפים כשורה; סדר הדפים היום: 1-41, 43, 42, 44-75, 77, 76, 79, 78, 80-98.

לפי הערה בצרפתית בראש כה"י (לפני דף 1) הובא ממצרים ע"י ש' מונק.

* נייר עבה מכריק במקצת עם קווים רחבים ומבריקים מרווחים ללא סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה. דיו מאכלת.

* אין כל אפשרות לשחזר את הרכב הקונטרסים. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות (רוכס נחתכו או כוסו בשעת תיקון הדפים).

* שרטוט ע"י חריטה עבה ועמוקה (שמא נעשה בעזרת לוח?); כנראה כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 292-294 × 211-213 (236-238 × 147-150) מ"מ. עמודה אחת. 26 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות, נוסחת-הפתיחה והחתימה כתובות באותיות גדולות. שם הסופר הנקרה בראש שורה מעוטרת (18ב, 22ב ועוד).

קולופון תמנא נסך הדא אלסדר במדינה גרנאטה יום אלארבעה
תאלת עשר אדר אלמ[ע"ט] סנה כמסה אלף ומאיה ותסעה
וכמסין ללכליקה ונסכתה לריאצת נפסי פימא חט בה

עלמה ועמלה מלטוף באלטאף אללה תעלי ראגי לרחמתה
ופרגה ושפקתה וגמיל אחסאנה ועליה תוכלאי ורגאיי וכתב
מאיר בן לאדוני הקדוש ר' דוד זצק"ל בן יעיש יהי אל(ה)יו
עמו ויעל

בלגת אל מקאבלה פי שהר אדר אלמורך אעלאה בחמד
אללה תעלי ולה אלשכר ואלחמד¹

98v

298ב

1. כתובת שהוסיף המעתיק אחרי הקולופון עם גמר מלאכת ההנהגה.

5159 de la Création

CASTEL BOLOGNESE (Ravenna, Italie)

écrit par YEHI'EL b. JOSEPH de la famille ALA-
TRINIpour MENAHEM b. SHABBATAÏ de SPOLÈTE,
de la famille ASPILANI

1399

ה'קנ"ט

קשטיל בולונייסי (ראוונה, איטליה)

כתב יחיאל בן יוסף ממשפחת האלטרניני
בשביל מנחם בן שבתי מספוליטי ממשפחת
האספילאני

(1) Livre de prières pour toute l'année, rite de Rome (ff. 1r-327r); (2) les *Quatorze chapitres* de BENJAMIN b. ABRAHAM ANAV (ff. 331r-341v); (3) liste des lectures prophétiques, calendriers, diverses prières et textes rituels (ff. 342r-355r).

360 folios (ff. 1-360).— Il manque au début un folio, présumé blanc, dont il reste le talon et un autre, également présumé blanc, entre les ff. 200 et 201. Un certain nombre de folios portent des taches d'humidité. Le f. 330r a été complètement effacé et seuls les noms de Dieu restent lisibles.

Par suite d'une erreur, le Catalogue attribue la copie du manuscrit à "OBADIA b. AMATYA".— Diverses mains italiennes ont utilisé les folios restés blancs à la fin du livre de prières (ff. 327v-330v) et à la fin du manuscrit (ff. 355v-360v), ainsi que des cahiers ajoutés à la fin (ff. 361-387), pour la copie de prières, poèmes, bénédictions et divers traités. L'un de ces personnages a écrit deux cahiers entiers (ff. 365-384) et a copié, entre autres, un traité de grammaire de Moïse QIMHI (*Les Voies de la langue sainte*, ff. 365v-377r). Dans les marges, copieuses gloses et ajouts de mains diverses. Au f. 1r, marque de possession de SALOMON de CARPI (Émilie).— Nombreux passages grattés et, au f. 304v, signatures de censeurs: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO 1597. "Fra LUIGI d<e>di<it> 1597"; au f. 386v: "Visto per me GIO<VANNI> DOMINICO CARRETTO 1618".— Cotes anciennes: "116" dans un cercle, et les titres latins des œuvres (f. 1r); "128" et le titre latin, les signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2280", "n° 89" de la Sorbonne avec le paraphe de GAYET de SANSALÉ (folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Parchemin fin et moyen, sans trous ni coutures.
- * Encre brun sombre, quelquefois rouge pour les lignes en petits caractères (cf. également la décoration).
- * Quinions, plus un quaternion, et un binion en fin d'œuvre, commençant par la fleur. Numérotation en lettres hébraïques au début (généralement rognée) et à la fin des cahiers. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers, au-dessus de la numérotation.

(1) מחזור מנהג רומא (א1-א327); (2) י"ד שערס מאת בנימין בן אברהם ענו (א331-א341); (3) רשימת הפטרות, לחות, תפילות וברכות שונות (א342-א355).

360 דפים (1-360).— כראש כה"י נחתך דף אחד, שהיה כנראה ריק, אך נותר ממנו בדל. כיוצא בו דף אחד בין 200 לבין 201. בדפים רבים למדי כתמי-לחות. דף א330 נמחק כולו, פרט לשמות הויה.

בעמודים שנתרו ריקים בסוף המחזור (א327-א330), בסוף כה"י (א355-א360) ובקונטרסים נוספים שצורפו אליו (א361-א387) העתיק ידיים איטלקיות שונות תפילות מיוחדות, פיוטים, ברכות וחיבורים שונים. מעתיק אחד כתב שני קונטרסים שלמים (א365-א384); בין השאר העתיק שם את דרכי לשון הקודש מאת משה קמחי (א365-א377). בשוליים נוספו הגהות ותוספות בידיים שונות. ציון בעלים: שלמה מקרפי (וא). מחיקות רבות וחתומות צנזורים מן השנים 1597 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * קלף בעובי דק ובינוני ללא חורים ותפרים.
- * צבע הדיו חום כהה; מפעם לפעם נכתבו חלקים מהטקסט בדיו אדומה (ראה גם קישוטים).
- * בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 4 גליונות, ואחד, שבו 2 גליונות (סוף עניין); כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס (בדרך-כלל נחתכה) ובסופו; שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים מעל לספירה.

1. בקטלוג פאריס צוין בטעות, כי המעתיק הוא עובדיה בן אמתיה.

* Aucune trace de piqûre. Régure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur. Quelques diplômes ont été réglés à l'aide d'une mine de plomb dure faisant office de pointe sèche.

* Dimensions: 248 × 176–180 (163–164 × 114–119) mm, à longues lignes, 30 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Le livre de prières est muni de voyelles d'une encre différente de celle du texte.

* Les premiers mots, en grands caractères carrés, sont souvent entourés de cadres dessinés à la plume à l'encre rouge. Les titres, les premiers mots et les phrases d'introduction (en un module inférieur) sont dans le même module que le texte mais souvent écrits à l'encre rouge. La fin du livre de prières est disposée en forme de dessin.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* אין כל שרידי ניקוב. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. גליונות אחדים משורטטים בעפרון חורט.

* ממדים: 248 × 176–180 (163–164 × 114–119) מ"מ. עמודה אחת. 30 שורות כתובות ומשורטטות.

* המחזור מנוקד בדיו, שצבעה שונה מצבע הטקסט.

* תיבות-הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות ומעוט-רות פעמים רבות במסגרות בקולמוס בדיו אדומה. חלק מן הכותרות, ההוראות (באותיות קטנות יותר) ותיבות-הפתיחה כתובות בדיו אדומה בגודל הרגיל של הטקסט. סוף המחזור כתוב בצורת עיטור.

קולופון ותכל מלאכת עבודת הקודש אשר כתבתי בזה המחזור

וכתבתיו אני יחיאל זי"א בכ"ר יוסף ישר"ו ממשפחת
האלטריני לחביבי מ"ר מנחם זי"א בכ"ר שבתי זלה"ה
מספוליטי ממשפחת האספילאני וכתבתיו פה בקשטיל
בולוניסי וסיימתיו יום א' כ"א באייר שנת קנ"ט וקבלתי מיד
מ"ר מנחם הנזכר לידי יחיאל הנזכר שכירותי משלם ה'
שויכני לכותבו יזכיהו להגות בו הוא וזרעו וזרעו עד
סוף כל הדורות ויקיים בו מקרא שכתו' לא ימוש ספר
התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם ולילה למען תשמו' לעשות
ככל הכתו' בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל

355r

א355

1710 de l'ère des Séleucides / 801 de l'hégire
<Jérusalem?>

écrit par SAMUEL b. ABRAHAM b. MOÏSE ...
ha-LÉVI de la famille ha-TSAKHANI
pour son usage personnel?

Les Nombres (XXI, 4 – XXX) avec voyelles et signes de cantilation, accompagnés de la traduction et du commentaire en arabe, caractères hébraïques, de YEFET b. ALI le Karaïte (ff. 131v–259v).

126 folios (ff. 131v–186, 188–193, 196–259).— Il manque deux folios présumés blancs après le f. 145 (fin de la première péricope), un folio après le f. 186 et, après le f. 193, deux folios et un cahier entier qui contenaient la fin de la seconde péricope. Au début de la troisième péricope, le premier cahier a perdu 5 folios: un folio présumé blanc ou contenant la fin de la seconde péricope avant le f. 196, un folio entre les ff. 196 et 197 et trois folios après le f. 200. Entre les ff. 206 et 207, il manque deux folios (diplôme intérieur) et, à la fin, un folio présumé blanc. Plusieurs folios de papier ont été mis à la place des folios manquants (ff. 187, 194, 195).

Le fils a continué la copie interrompue par le père 26 ans auparavant à JÉRUSALEM (cf. I, 49, ff. 1–131). Le père s'était arrêté au second folio recto d'un cahier, et le fils a repris sur le côté verso du même folio. Les techniques de copie du fils sont très proches de celles du père, à part les détails suivants.

* Le papier présente des vergeures et, quelquefois, on distingue les pontuseaux, par groupes de deux ou de trois. Il n'y a pas de filigranes.

* La numérotation des cahiers continue celle de la première péricope écrite par ABRAHAM b. MOÏSE et ceci jusqu'à la fin de la seconde péricope, mais elle recommence à la troisième péricope.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto (sauf quelques folios qui ont été réglés sur le côté verso). En outre, dans le cahier commencé par le père et fini par le fils (ff. 130–139), tous les folios sauf deux (le diplôme intérieur ff. 134, 135) ont été réglés sur le côté verso; mais les deux diplômes extérieurs (ff. 130;

1399 א'תש"י לשטרות / 801 לספירת המוסלמים
<ירושלים?>

כתב שמואל בן אברהם בן משה . . . הלויים
הנודעים בבני הצכני
בשביל עצמו?

במדבר, סוף פרשת חוקת עד פרשת פנחס בנזקוד וטעמים
עם תרגום ופירוש בערבית מאת יפת בן עלי אלבצרי הקראי
(131ב–259ב).

126 דפים (131ב–186, 188–193, 196–259).— חסרים
2 דפים, שהיו ריקים מעיקרם, בסוף פרשת חוקת (אחרי
דף 145); דף אחד אחרי 186; 2 דפים וקונטרס שלם נוסף,
שהחזיקו את סוף פרשת בלק, אחרי 193. בקונטרס של
התחלת פרשת פנחס חסרים 5 דפים: בראשו דף אחד (לפני
התחלת הפרשה), שהיה ריק מעיקרו, או שהחזיק את סוף
פרשת בלק (לפני 196); דף בין 196 לבין 197 ו-3 דפים
אחרי 200. בין 206 לבין 207 חסרים 2 דפים (גליון פנימי),
ובסוף חסר דף אחד, שהיה ריק מעיקרו. באחדים מן
המקומות, שחסר בהם טקסט, שורבבו דפים חדשים ריקים
(דפים 187, 194, 195).

בנו של מעתיק כ"י 1, 49 המשיך את העתקה של אביו (דפים
1–131 בכ"י זה), שנעשתה 26 שנים קודם-לכן בירושלים ונפסקה
לפני סיומה. האב כתב עד ע"א של דף שני בקונטרס, ובנו המשיך
את ההעתקה בע"ב של אותו דף. תכונות כה"י של הבן דומות מאוד
לאלו של האב; להלן יובאו בתיאור רק פרטים השונים מפרטי
תיאורו של 1, 49 (וראה שם).

* כנייר ניתן להבחין לא רק בקווים, אלא לפעמים גם
כמבריקים, כנראה בקבוצות של שניים או שלושה.

* ספירת-הקונטרסים של 1, 49, המתחדשת בכל פרשה,
נמשכת לא רק עד תום פרשת חוקת, אלא אף בקונטרסי
פרשת בלק; רק לקונטרסי פרשת פנחס ספירה חדשה.

* השרטוט נעשה בע"א, פרט לדפים אחדים, שבהם הוא
בע"ב. בקונטרס-המעבר בין 1, 49 לבין 1, 69 (דפים 130–
139) שורטטו הדפים בע"ב, כדרך ששרטט האב (1, 49),
אך הגליון הפנימי (134, 135) שורטט בע"א. השרטוט של
שני הגליונות החיצוניים בקונטרס זה (130/139, 131/138)
הוא מידי האב (1, 49) — כפי שמתחוויר ממספר השורות —

139 et 131/138) ont été réglés par le père — comme cela ressort du nombre de lignes — alors qu'il n'avait écrit que les deux premiers folios de ces diplômes (ff. 130 et 131r).

* Les dimensions de la justification sont un peu plus petites et les lignes plus serrées: 179-185 × 120 mm, 22 lignes écrites pour autant de lignes réglées. Dans le cahier commencé par le père, dans les diplômes qu'il avait réglés à 21 lignes (ff. 138 et 139 correspondant aux ff. 130 et 131 écrits par ABRAHAM), le fils n'a écrit que 21 lignes, se conformant ainsi à la réglure existante.

* Reliure: cf. I, 49.

אשר כתב, כאמור, בדף הראשון של כל אחד מגליונות אלו (דפים 130 ו-131א).

* ממדי הטקסט מעט קטנים יותר וצפיפותו רבה יותר: 179-185 × 120 מ"מ. 22 שורות כתובות ומשורטטות. בדפים 138 ו-139 שבקונטרס-המעבר, שכל אחד מהם הוא מחציתו של גליון, שמחציתו האחרת נכתבה עוד בידי אבי המעתיק (דפים 130 ו-131), יש רק 21 שורות, כדרך שרטוט האב (I, 49).

קולופון I כמל שרח פרשת זאת חקת למשכיל הגדול מר' ור' יפת בן עלי הלוי זצ"ל פי יום אלארבעה תאסע שהר איר סנה אתרק"י {א} ליון ואפק שעבאן סנה פ"א לקרן וערה תשבר במהרה אנ"ס עלי יד אצעף כלק אללה ואחונהם אלי רחמתה עבד האל שמואל הלוי בן מר' ור' אברהם הלוי בן משה בן שמואל 'המשכיל' בן יעקב המלמד בן יקר בן משה המשכיל בן שלמה בן אהרן בן שלמה העובד בן אהרן⁵ בן ישראל הלוי הנודעים בבני הצכני ישע"מ

145v

2145

קולופון II כמל שרח פרשת פינחס למשכיל הגדול מר' ור' יפת בן עלי הלוי זצ"ל פי יום אלאחד מסתהל חדש אב יהפוך א"ל שנת אתרק"י לשטרות מלכות יון הרשעה ואפק שואל סנה פ"א לקזת"ב אנ"ס עלי יד אצעף כלק אללה ואחונהם עלי רחמתה עבד האל שמואל הלוי בן מר' ור' אברהם הלוי הר' בן משה בן שמואל המשכיל בן יעקב המלמד בן יקר בן משה המשכיל בן שלמה בן אהרן בן שלמה העובד בן אהרן⁶ בן ישראל הלוי הנודעים בבני הצכני ישע"מ אמן

259v

2259

2. גורד כנראה כבר בידי הסופר.

3. ערכה המספרי של פ"א סופית הוא 900, היינו, 901.

4. לספירת המוסלמים; השווה: I, 173. ט' באייר חל ביום שלישי, ולא ביום רביעי; אולי ציין את היום בחודש המוסלמי, לפי שט' בשעבן אמנם חל ביום רביעי; מסתבר יותר, שחשוב הימים הקראי היה שונה.

5. אינו מופיע בשושלת-היוחסין של האב; השווה קולופון I, 49.

6. לקרן וערה תשבר במהרה — כינוי לספירת המוסלמים; השווה: I, 173, וקולופון I לעיל.

1710 de l'ère des Séleucides / 801 de l'hégire
<Jérusalem?>

écrit par SAMUEL b. ABRAHAM b. MOÏSE...
b. ha-TSAKHANI¹

Les Nombres (chapitre XXX à la fin) avec voyelles et signes de cantilation, accompagnés de la traduction et du commentaire en arabe, caractères hébraïques, de YEFET b. ALI le Karaïte (ff. 1r-90r).

90 folios (ff. 1-90).— Il manque au début un quinion entier et à la fin un folio présumé blanc. Les ff. 47v-48r, blancs, séparent les deux péripopes.

Le même scribe a écrit la seconde partie du ms. 283 (I, 69) et notre manuscrit lui fait suite. Une autre main a écrit les deux dernières lignes du f. 36v et tout le f. 37r.— Cotes anciennes: "Suppl. Hebr. n° 356" de la main de S. MUNK, collation signée "R.B. n° 2901, 6" et datée de 1841 (folio de garde supérieur). Estampille de la Bibliothèque royale (n° 25).

* Papier épais avec vergeures, pontuseaux difficiles à discerner, mais qui semblent par groupes de deux, et sans filigranes.

* Encre noire.

* Quinions, mais à la fin de la première péricope on trouve un quaternion (le diplôme intérieur est constitué d'un folio avec talon) et, à la fin de la seconde péricope, un sénion auquel ont été ajoutés deux folios (avec talons). Au début des cahiers, une numérotation en lettres hébraïques, en haut à droite; à gauche, en diagonale et dirigé vers le haut, nom de la péricope et, au-dessous, numérotation en mots arabes (les numérotations recommencent à chaque péricope). Réclames au bas des folios, un mot en diagonale dirigé vers le bas et décoré simplement. [Les signes marquant le milieu du cahier, dans le coin droit en bas du folio verso et dans le coin haut à gauche du folio recto, sont d'une encre qui ressemble à celle du texte.]

* Réglure folio par folio; les lignes verticales sur le côté recto; les lignes horizontales sur le côté verso ont peut-être été faites à l'aide d'un cadre.

* Dimensions: 247-249 × 160-165 (170-180 × 118-120) mm, à longues lignes, 22 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Le texte hébreu est muni de voyelles et de signes de cantilation de la même encre que le texte.

* Les versets hébraïques sont en très grands caractères carrés.

* Reliure de veau raciné à dos long. Encadrement doré en bordure des plats et des contreplats.

1399 א'תש"י לשטרות / 801 לספירת המוסלמים
<ירושלים?>

כתב שמואל בן אברהם בן משה . . . הלויים
הנודעים בבני הצכני

במדבר, פרשיות מטות ומסעי בניקוד וטעמים עם תרגום ופירוש בערבית מאת יפת בן עלי אלכצרי הקראי (א1-90א).

90 דפים (1-90).— כראש כה"י חסר כל הקונטרס הראשון (10 דפים). בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. שני עמודים ריקים (47ב-48א) מפרידים בין הפרשיות.

1. 69 נכתב בידי אותו מעתיק באותה שנה; כ"י זה הוא למעשה המשכו. שתי השורות האחרונות בדף 36 ו-37א כולו הועתקו ביד אחרת.

* נייר עבה עם קווים ומכריחים בקבוצות (כנראה של 2) שקשה להבחין בהן וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לאחד, שבו 4 גליונות (בסוף הפרשה הראשונה; גליון אחד מורכב שם מדף אחד ומבדל). והקונטרס האחרון, שבו 6 גליונות ושני דפים (עם בדלים) שצורפו אליהם. כראש כל קונטרס, בפניה העליונה השמאלית, נכתב שם הפרשה, ותחתיו — ספירת קונטרסים במלים כעריבת באלכסון כלפי מטה, ובפניה העליונה הימנית — ספירת קונטרסים באותיות עבריות (לכל פרשה ספירה נפרדת); שומרי-דפים מלוכסנים כלפי מטה מעוטרים כפשטות. [אמצע כל קונטרס סומן במיפתחו, בפניה הימנית התחתונה של ע"ב ובפניה השמאלית העליונה של ע"א בדיו דומה לדיו הטקסט.]

* שרטוט קווי-השוליים המאונכים ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"א. שרטוט השורות נעשה אולי בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 247-249 × 160-165 (170-180 × 118-120) מ"מ. עמודה אחת. 22 שורות כתובות ומשורטטות.

* הטקסט העברי מנוקד ומוטעם בצבע זהה לצבע הטקסט.

* הפסוקים העבריים כתובים באותיות מרובעות גדולות מאוד.

קולופון I עלי יד אצעף כלק אללה ואחוגהם אלי רחמתה עבד האל
 שמואל הלוי בן מר' ור' אברהם הלוי הר' בן משה בן שמואל
 המשכיל בן יעקב המלמד בן יקר בן משה המשכיל בן
 שלמה בן אהרן בן שלמה העובד בן אהרן בן ישראל הלוי
 הנודעים בבני הצכני ישיע"מ אמן ברוך נותן ליעף כוח ולאין
 אונים עצמה ירבה פי יום אלתלתה י"ז אב יה' א' לש' שנת
 אלמואפק לשהר די אלקעדה סנה ק"א ליש' (מעאל)
 אתרק"י לשטרות מלכות יון הרשעה 47r

קולופון II כמל שרח ספר במדבר למשכיל הגדול יפת בן עלי הלוי
 זצ"ל אלמערופ באלמעלם אבו עלי אלבצרי רחמה אללה
 עליה בתאריך יום אלכמיס סאבע ועשרין אב יה' א' ל' שנת
 אתרק"י לשטרות ואפק די אלקעדה סנה קשת"א לישמעאל
 ושלוש על ישראל עלי יד אצעף כלק אללה ואחוגהם אלי
 רחמתה עבד האל שמואל הלוי בן מ' ור' אברהם הלוי הר'
 בן משה בן שמואל המשכיל בן יעקב המלמד בן יקר בן
 משה המ' בן שלמה בן אהרן בן שלמה העובד בן אהרן בן
 ישראל הלוי הנודעים בבני הצכני ישיע"מ אמן תחי נפשי
 ותהללך ומשפ' (טך) יעזיר'וני (תה' קיט: קעה) 90r

2. אינו מופיע בשושלת-היוחסין של האב: ראה: I, 49.
 3. לפי החשבון הנהוג בידנו חל כ"ז באב באותה שנה ביום ראשון, ולא ביום שלישי.
 4. לפי החשבון הנהוג בידנו חל כ"ז באב ביום רביעי, ולא ביום חמישי. מכל-מקום, גם אילו היה חשבון הקראים שונה
 במקצת, אין התאמה בין ציוני הימים והתאריכים שבשני הקולופונים.

5159 de la Création

SACILE dans l'état de FRIOUL (Udine, Italie)

écrit par ABRAHAM b. ISAAC de JÉRUSALEM¹

pour son usage personnel

1399

ה'קנ"ט

שיציל שבמדינת ווריאול (אודינה, איטליה)

כתב אברהם בן יצחק הירושלמי

בשביל עצמו

(1) *Le Livre de la Disposition* (ff. 2r–39v); (2) vocabulaire kabbalistique (ff. 42r–48v); (3) *Les Portes de la Lumière* de JOSEPH GIQATILIA (ff. 52r–126r); (4) table analytique de l'ouvrage précédent (ff. 127r–130v).

129 folios (ff. 2–130).— Le large talon entre les ff. 84 et 85 ne marque pas une perte, et le scribe a dû supprimer lui-même le folio en raison de la tache d'encre que l'on voit encore. Les ff. 40–41 et 49–51 sont blancs.

La date du second colophon est bien 1399 et non 1349 comme le dit S. MUNK² à cause d'une erreur d'interprétation de la date dans le premier colophon. D'après les dates des colophons, le premier ouvrage aurait été copié en dernier et le scribe déclare avoir copié ce premier ouvrage sur un manuscrit appartenant à MENAHEM TSION et écrit par PERAHIA b. MOÏSE.— Au début, un double folio a été ajouté: le premier folio a été collé à la reliure et le second est le f. 1. A la fin a été ajouté un quaternion (ff. 131–138; le dernier folio a été collé à la reliure). Ces deux ajouts sont de papier dont le filigrane est celui de notre manuscrit; sur ces folios, une autre main a copié des notes kabbalistiques (folio de reliure au début, ff. 1r–v, 131r–133r). Aux ff. 137v–138r, relation d'une dispute familiale survenue en 5233/1473. Dans la marge du f. 130v, une note sur l'identité de l'auteur des *Portes de la Lumière* d'après un livre appartenant à CALEB b. ELIAKIM.— Cotes anciennes: note en français sur le manuscrit, titre hébreu et latin et la cote "r e 3" du catalogue de R. SIMON (premier contreplat); ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "M A 14" et une remarque au sujet d'un folio manquant au début (f. 2r); autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2232" (barré), "68" dans un rectangle et "B I. 14" (dernier contreplat). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Papier et parchemin: papier avec vergeures et pontuscaux, filigranes, brillant pour la justification; parchemin fin, de dimensions légèrement inégales, sans trous ni coutures.

* Encre brun sombre, s'éclaircissant et tirant sur le jaune surtout dans les folios de parchemin.

* Cahiers de dix diplômes, plus un quinion (ff. 42–51, entièrement de papier et contenant le second texte). Les diplômes extérieurs et intérieurs sont de parchemin, commençant par la fleur. Le cahier, ouvert au milieu, présente le côté fleur. Réclames horizontales, au bas des

(1) מערכת האלהות (א2–39ב); (2) מילון קבלי (א42–א48ב); (3) שערי אורה מאת יוסף ג'קטילה (א52–א126); (4) סימני שערי אורה (א127–א130ב).

129 דפים (2–130).— בין דף 84 לכין דף 85 יש בדל גדול של דף, שנחתך כנראה בידי המעתיק עצמו. לפי שהוכתם בדיו (לא חסר טקסט). דפים 40–41, 49–51 ריקים.

על-פי הקולופונים מתברר, שהחיבור הראשון הועתק (על-גבי קונטרסים נפרדים) לאחר החיבורים האחרים. ורק נכרך לפניהם. בראש כה"י כרוך גליון (הדף הראשון מודבק אל בטנת הכריכה, והשני הוא דף 1) ובסוף כה"י קונטרס של 4 גליונות (דפים 131–138; הדף האחרון מודבק אל בטנת הכריכה) מנייר בעל סימן-מים וזה לזה של נייר כה"י. בחלק מן הדפים הללו הועתקו כנראה ביד אחת ליקוטים בקבלה (בטנת הכריכה, א1–א1, א131–א133); בדפים 137ב–138א רשימה על סכסוך משפחתי ויישובו ("אחר כך רצתה קלו הנוכרת ללכת להנשא באולונא") משנת ה'רל"ג / 1473. בשולי סוף כה"י הערה על זהות מחבר שערי אורה "... כך ראיתי בספר שיש בידי כלב בר' אליקים נ"ע" (א130ב).

* קלף ונייר. קלף דק ללא חורים או תפרים, אך שוליו אינם שלמים. נייר מבריק כשטח הכתוב עם קווים ומב-ריחים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום; בדפי-הקלף בעיקר יש לדיו גוון צהבהב.

* בכל קונטרס 10 גליונות, פרט לקונטרס אחד בן 5 גליונות (דפים 42–51). המורכב כולו מנייר ומחזיק חיבור כשלעצמו. הגליון החיצון והגליון הפנימי בכל קונטרס מקלף; כל קונטרס מתחיל בצד שיער, וגם מיפתח אמצע הקונטרס הוא צד שיער. שומרי-דפים במחצית הראשונה

folios dans la première moitié du cahier, et, décorées simplement, au bas des cahiers.

* Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 294–295 (folios de parchemin: 291–293) × 215–217 (187–190 × 142–145) mm, à longues lignes, 36 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Quelques mots sont munis de voyelles de la même encre que le texte.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. Quelques croquis.

* Reliure italienne en maroquin marron sur ais de bois épais. Dos plat restauré, à trois nerfs. Plat supérieur: deux encadrements aux petits fers, l'un à galons, l'autre à entrelacs de feuillage; losange central de petits fers à galons; entre les encadrements, fer circulaire à oiseaux et fer à fleurettes. Le second plat est d'inspiration

של הקונטרס ושומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בפשטות.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 295–294 (דפי-הקלף: 293–291) × 217–215 (187–190 × 142–145) מ"מ. עמודה אחת. 36 שורות כחולות ומשורטטות.

* תיבות אחדות מנוקדות בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט.

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. ציורי-עזר אחדים.

allemande: deux encadrements, dont l'un à entrelacs de feuillage et l'autre à fleurs tigées. Fermoir central se rabattant sur le milieu du plat supérieur. Tranche file tressée rouge et noire.

קולופון I נחתם תל"ע ונגמר ע"י המיחל והמקוה מקוה ישראל ביום ה' י"ב

אלול שנת קט"ן וגדול שם הוא <איוב ג:יט>² פרש' ונתנו ה' אלהיך בידך <דב' כא:י>³ והעתקתיו מספר הח"ר מנחם ציון ס"ט שהוא כת' יד מורי ת"ר פרחיה בר' משה זלה"ה דיין של ירושלם עיר הקדש תוב"ב בכיר'ך שיציל במדינת ווריאול הש' למע"ר יזכני לעבודתו ויראתו השלמה ויפקח עיני לראות נפלאו מתורת <ו> ויפתח לבי לדעת שמו הגדול ויראני בתפארתו ואהבתו ויראתו לנצח והודו וטובו בבית מלכותו ואל יעכבני חטא ועון מעתה ועד עולם חמלת ה' תעשה זאת אברהם בר' יצחק ז"ל הירושלמי"ף

39v

339

קולופון II התחלתי לכתו' הספר הזה בשלהי שבט' וזכיתי לחתמו ביום

ששי שלהי אייר' שנת ה' קט"ן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחשנה <יש' ס:כב> פרשת בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחזתו <וי' כה:יג>⁴ מ"א יום בעומר⁵ וסימ' אם הבנים שמחה <תה' קיג:ט>

126v

216

2. כל מלות הפסוק מובלטות, אך הגימטריה מכוונת רק לתיבה הראשונה, כפי שמתחזק מן הקולופון השני ומציון היום בשבוע. אין לקבל את קריאתו של מונק, שקרא ק"ט 1349; ראה: 18–20 Munk, *Manuscripts de l'Oratoire*, pp. 18–20.

3. פרשת כי תצא.

4. ראה: ג' שלום, קרית ספר, יא (תרצ"ד–תרצ"ה), עמ' 291, הערה 13.

5. מתחת לקולופון כתב המעתיק שירים, הראשון בעל האקרוסטיכון "אברהם"; גם מתחת לקולופון השני כתב שיר. 6. כ"ו באייר; פרשת בהר.

1712 de l'ère des Séleucides

MAŠNAAT BANI QAYES (Yémen¹)

écrit par MAHFOUZ b. MAODA b. MAHFOUZ
pour MANSOUR b. SAÏD b. SOLIMAN b. HABA

Livres VII, VI et XI du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE
(ff. <1>r- <195>v).

195 folios (ff. <1>- <195>).— Le livre VII (ff. <1>- <91>) a été relié avant le livre VI (ff. <92>- <130>) et dans le plus grand désordre. L'ordre des folios devrait être: <1>- <25>, <40>- <56>, <26>- <39>, <57>- <91>. De plus, il manque deux folios au début, sept folios dans le dernier cahier et sans doute trois cahiers entiers après le f. <91>. Dans le livre VI, il manque au début deux cahiers, les deux premiers folios d'un troisième cahier (avant le f. <92>) et encore un dernier folio après le f. <130>. Dans le livre XI (ff. <131>- <195>), il manque seulement un folio, présumé blanc, à la fin.

A la fin du manuscrit ont été reliés 17 folios, c'est-à-dire deux fragments du même ouvrage (livre XIV) de MAÏMONIDE, tirés d'un autre manuscrit qui semble plus ancien. Quelques gloses et ajouts dans les marges, de mains diverses.— Au f. <131>r, marques de possession de SAADIA b. SHALOM b. MEODAD b. SAADIA et de SAADIA b. DAVID, surnommé al-Oshri.— Le manuscrit a appartenu à F. T. DENT (n° 87), Londres, et porte son cachet.

* Papier sans vergures, pontuseaux, ni filigranes, légèrement brillant.

* Encre noire.

* Quinions, plus un sénion à la fin du livre VI et, à la fin du livre XI, un autre sénion, suivi d'un cahier de huit diplômes. Numérotation en lettres hébraïques décorées simplement, au début et à la fin des cahiers. Pour chacun des livres, la numérotation reprend du début. Le dernier mot (ou les deux derniers mots) du folio est repris au début du folio suivant et quelquefois placé en réclame.

* Règlure faite peut-être à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso. Il semble que le même cadre ait servi à régler les trois livres; mais dans le livre VII le scribe a écrit une ligne en moins, et dans les deux autres livres il a augmenté la largeur du cadre.

1400

א'תשי"ב לשטרות

מצנעת בני קיס (בני מטר, חימון)

כתב מחפוף בן מעוצה בן מחפוף . . .
בשביל מנצור בן סעיד בן סלימן בן הבה

משנה תורה מאת משה בן מימון, ספר שביעי (זרעים), שישי (הפלאה) ואחד-עשר (נויקין) (<1>א- <195>ב).

195 דפים (<1>- <195>).— ספר שביעי (<1>- <91>) נכרך לפני ספר שישי (<92>- <130>) ובשיבוש סדר דפיו; סדר הדפים צ"ל: <1>- <25>, <40>- <56>, <26>- <39>, <57>- <91>. בספר שביעי חסרים 2 הדפים הראשונים, 7 דפים מן הקונטרס האחרון שלו וכנראה עוד 3 קונטרסים (אחרי דף <91>); מגיע עד הלכות בכורים, אמצע פרק ה; בספר שישי חסרים 2 הקונטרסים הראשונים, 2 הדפים הראשונים של הקונטרס השלישי (לפני דף <92>) והדף האחרון (אחרי <130>); בסוף ספר אחד-עשר חסר הדף האחרון, שהיה כנראה ריק מעיקרו (אחרי <195>).

בסוף כה"י נכרכו שני קטעים מתוך משנה תורה, ספר ארבעה-עשר, מכ"י אחר, כפי הנראה קדום לו. הגהות ותוספות-שוליים מעטות נוספו בכתיבות שונות. ציוני בעלים: סעדיה בן שלום בן מעודד בן סעדיה (<131>א); סעדיה בן דוד הידוע אלעשרי (שם). לפנים באוסף דענט, לונדון (חותמות). מס' 87.

* נייר מכריק במקצת ללא קווים ומברייחים וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס האחרון של ספר שישי, שבו 6 גליונות, ולשני הקונטרסים האחרונים של ספר אחד-עשר, שבהם 6 ו-8 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטות בפשטות בראש הקונטרס ובסופו, לכל ספר לחוד; המלה האחרונה או שתי המלים האחרונות בךף נשנות בראש הדף שלאחריו, ולפעמים נכתבת המלה האחרונה כשומר-דף.

* שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב. נראה, שלוח שרטוט אחד שימש את המעתיק בכל שלושת הספרים, אלא שבספר שביעי כתב שורה אחת פחות, ובשני האחרים הגדיל את הרוחב.

* Dimensions : livre VII : $262 \times 178-182$ (195×135) mm, à longue lignes, 25 lignes pour 26 lignes réglées (la ligne du haut n'est pas utilisée). Les livres VI et XI : $263 \times 182-186$ (202×140) mm, à longues lignes, 26 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Quelques mots sont munis de voyelles supra-linéaires.

* Les titres, les listes des *halakhot* et les fins de livres sont en grand module. Quelques titres sont accompagnés de dessins simples à la plume.

* Reliure moderne.

* ממדים: ספר שביעי: $182-178 \times 262$ (135×195) מ"מ. עמודה אחת. 25 שורות כתובות, 26 שורות משורטטות (השורה העליונה לא נוצלה). — ספר שישי ואחד-עשר: $186-182 \times 263$ (140×202) מ"מ. עמודה אחת. 26 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות אחדות מנוקדות בניקוד עליון.

* הכותרות, סיומי הספרים ופירוט ההלכות אשר בסופי הספרים כתובים באותיות גדולות. סמוך לכותרות אחדות יש עיטורים פשוטים בקולמוס.

קולופון וכאן אלפראג מן נסכה יום אלגמעה אלדי הו יום תלאת
ועשרין מן שהר כסלו שלשנת אתשי"ב לשטרות נכתב בצרם
מצנעת בני קיס לשלום רב וישע יקרב נכתב על שם החבר
הטוב מנצור בן סעיד בן סלימאן בן הבה אלהים יזכיהו
למהגי ביה ולדקדק בעניניה הוא וזרעיה וזרע זרעיה כדכת'
לא ימוש ספר הת' הז' מפ' וג' אני קטן הסופרים מחפץ
י(ש"צ) בן מעוצה י(נע"ג) בן מחפץ י(תנצב"ה) בן מעוצה
י(רי"ת) בן יוסף י(תמ"כ) בן סאלם י(תכ"ה) אלהים ימחול
לי על כל מה ששגיתי וטעיתי כדכת' שגיאות מי יבין וכול'
ברוך שסייעני להשלימו כן יעזריני על מעשה רצונו בריך
הוא וב' [שמו] ברוך ה' לעולם אמן ואמן

<195>v

<195>b

2. כל התיבות "בן" שבקולופון נכתבו בצורת ליגאטורה מקוצרת עם סימן-קיצור; ושם יש לקרוא נ.
3. נוסחות-הברכה שמעל לשם הסופר ולשמות אבותיו כנראה לא נכתבו בידי הסופר.

5161 de la Création

FEZ (Maroc)

écrit par JUDA b. JOSEPH b. ISAAC ABRA-
BALIA

1401

ה'קס"א

פאס (פז, מארוק)

כתב יהודה בן יוסף אברבאליה

Recueil de poésies liturgiques, rite de Fez (ff. 2v-
106v).

סליחות ופיוטים מנהג פאס (22-106ב).

108 folios (ff. 1-108).

108 דפים (1-108).

Le texte se termine au f. 106v, et le colophon, en arabe caractères hébraïques cursifs, est écrit au f. 108r. Sur les folios restés blancs (ff. 107r-v, 108r) et sur un cahier (parchemin) ajouté à la fin (ff. 109-114), ont été copiés d'autres poèmes liturgiques en 5216 / 1456 (cf. I, 109). Les ff. 1r-v et 2r, qui étaient blancs, ont été utilisés pour inscrire une table partielle des poèmes (f. 1r) et des poésies en écriture cursive (ff. 1v-2r). Divers ajouts dans les marges. Au f. 2v, signatures d'Ephraïm b. Néhémie ha-Cohen, et au f. 114r, Néhémie b. Samuel b. Ephraïm b. Néhémie. — Cotes anciennes: "Suppl. Hebr. n° 68" de la main de S. Munk, la signature "R.B. 4641" datée de 1848, et collation de 1893 (premier folio de garde). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 28).

כה"י גופו מסתיים בדף 106ב. הקולופון. הכתוב בכתב רהוט. נמצא בדף 108א. בעמודים הריקים שנותרו בקונטרס האחרון (107א-108א) ובקונטרס נוסף מקלף שצורף לכה"י (109-114) נוספו הושענות, שהועתקו בשנת ה'רט"ז / 1456; השווה I, 109. בדף גא מפתח חלקי לפיוטים. בדפים 2-2א פיוטים בכתב רהוט. בשוליים נכתבו תוספות שונות. ציוני בעלים: אפרים בן נחמיה הכהן (2ב; חתימה) ונחמיה בן שמואל בן אפרים בן נחמיה (114א).

* Parchemin raide, d'épaisseur moyenne et épaisse, avec trous et coutures, surtout dans les marges.

* Encre brune.

* Quaternions, à part un binion au début qui contient la table alphabétique des matières, commençant par la fleur. Numérotation au début et à la fin des cahiers en chiffres ressemblant aux "chiffres de Fez"¹ (au début, semble-t-il, à la fin du cahier et au début du cahier suivant), mais il n'est pas certain que cette numérotation soit de la main du scribe. Les poésies sont numérotées, en lettres hébraïques, dans les marges.

* Piqûres (très souvent rognées) dans les marges extérieures et, dans la plupart des cahiers, dans les marges intérieures (elle sont très peu visibles, car très proches de la couture), tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. La réglure a été faite à la pointe sèche, sans doute tout le cahier à la fois (ou moitié par moitié) ouvert, en commençant à l'extérieur sur le côté fleur, dans l'ordre du cahier; mais le scribe a repris les lignes verticales, à la pointe sèche ou à l'aide d'une mine de plomb dure faisant office de pointe sèche, sur nombre de pages, lorsque la réglure n'était pas nette ou lorsque l'étendue des vers nécessitait des colonnes différentes.

* קלף נוקשה בינוני ועבה. חורים ותפרים, בעיקר בשוליים.

* צבע הדיו חום.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס הראשון (המחזיק מפתח אלפביתי לפיוטים), שבו 2 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים בראש הקונטרס ובסופו (בהתחלה נכתבה כנראה בסוף הקונטרס ובראש הכא אחריו) בספרות מעין אותיות ערביות (לא ברור אם מיד המעתיק); סימני הפיוטים צוינו באותיות בשוליים.

* ניקוב בשוליים החיצוניים (רובו ככולו נחתך), וברוב הקונטרסים גם בשוליים הפנימיים (הניקוב כה סמוך לקפלי הגליונות עד כי יקשה להבחין בו); כל קונטרס בכתב-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל קונטרס (או מחצית-מחצית) בכתב-אחת, פרוש, מבחור (בצד שיער) כסדר גליונות הקונטרס; לעתים חזר המעתיק ושרטט קווי-שוליים מאונכים בחריטה או בעפרון חרט כאשר תווי-השרטוט לא היו ברורים או כאשר המיתווה הפרוודי השתנה.

1. ספירה מעין זו, אך שונה בצורתה, היא "ספרות פאס", ספירה יוונית שמקורה באלפבית היווני, אשר נתגלה לערבית ונשתמרה בספרד ובצפון-אפריקה (בפאס עד הדורות האחרונים). עיין: G.S. Colin, "De l'origine grecque des 'Chiffres de Fès' et de nos 'Chiffres Arabes'", JA, 222 (1933), pp. 193-215. הספרייה הבודליאנית 285 Marsh. (קטלוג גריבאואר, נ"ס 107) משנת 1402.

* Dimensions: 181–183 × 225–226 (122–124 × 167–171) mm, en quatre colonnes, 17 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Voyelles de la même encre que le texte.

* Les titres sont en grands caractères carrés. La table des matières, au début, de même que le colophon sont inscrits dans un cadre dessiné à la plume, qui n'est peut-être pas de la main du scribe.

* Demi-reliure moderne de maroquin rouge.

* ממדים: 181–183 × 225–226 (122–124 × 167–171)

מ"מ. 4 עמודות. 17 שורות כתובות ומשורטטות.

* ניקוד בדיו, שצבעה זהה לצבע הטקסט.

* הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. המפתח

שבראש כה"י והקולופון כתובים בתוך מסגרות שנעשו בקולמוס, אולי לא בידי הסופר.

קולופון כמל דלך בחדמ אללה תעלי וחסן עונהי ולה אלשכר COLOPHON

דאימא עלי מא מנח פיה מן אל קוה וכאן אל פראג מנה פי אל

עאשר אלאל מן שהר תמוז י"ל עאם כמסה אללף (!)

ומיאה ואחד וסתין ללכליקה בפאס וכתבה אל עבד אל

דאעי לרבה אן יפרג אני יהודה בר' יוסף בר יצחק נ"ע

אברבאליה² 108r

108r

2. בתיבות אחדות נוספה התנועה הסופית הערבית. ניקוד זה הושמט כאן.

5161 de la Création

1401

ה'קס"א

<Italie>

<איטליה>

écrit par YEKOUTIEL b. YEHIEL, le médecin,
b. YEKOUTIEL de BETEL de SYNAGOGA¹
pour JUDA b. YEKOUTIEL de CAMERINO
(Marches)

כתב יקותיאל בן יחיאל הרופא מביתאל בן
יקותיאל מן הכנסת
כשביל יהודה בן יקותיאל מקמירינו (מארקה)

(1) Livre de prières pour toute l'année, rite de Rome (ff. 1r–309v); (2) bénédictions, prescriptions rituelles et calendrier (ff. 310r–335v); (3) les *Voies de la langue sainte* de MOÏSE QIMHI (ff. 335v–340v); (4) prescriptions rituelles par JUDA b. BENJAMIN ANAV (ff. 341r–374v); (5) listes de péripécopes et de lectures prophétiques pour les fêtes (ff. 375r–391r).

(1) מחזור מנהג רומא (א–3309); (2) סדר ברכות, הלכות, לוחות (א–3335); (3) דרכי לשון הקודש מאת משה קמחי (ב–3340); (4) הלכות שונות, הלכות שחיטה וטריפה מאת יהודה בן בנימן ענו (א–3374); (5) סדר הקריאות וההפטרות של ימים טובים (א–3375).

391 folios (ff. 1–391).— Il manque les deux premiers cahiers. Entre les ff. 141 et 142, il manque un folio. Au f. 295, la moitié supérieure de la marge extérieure a été déchirée (on y lisait le commentaire d'un poème).

391 דפים (1–391).— שני הקונטרסים הראשונים חסרים. בין דף 141 לבין דף 142 נחתך דף אחד. מחציתם העליונה של השוליים החיצונים של דף 295 נכתבו שם פירושים לפיטו נקרעה.

Freimann donne pour lieu d'origine PÉROUSE, sans raison évidente. Le scribe, YEKOUTIEL b. YEHIEL était peut-être le frère du scribe du manuscrit I, 66.— Rares gloses marginales postérieures. Dans les marges des ff. 293r–295r, une autre main a écrit un commentaire sur les poèmes liturgiques.— Aux ff. 390r–v et 391r, plusieurs signatures en italien (caractères hébreux et latins) d'ISAAC de COLOGNE.— Au f. 390v, marque de censeur: DOMINICO IROSOLMITANO (sans date).— Cotes anciennes: "118", dans un cercle, et le titre latin (f. 1r); "107" suivi du titre latin, signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2192", "n° 90" de la Sorbonne avec une note et le paraphe de GAYET de SANSALÉ (premier folio de garde vélin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

הנהגות-שוליים מעטות. בשולי א–293 הועתקו פירושים להושענות בכתיבה שונה. ציון בעלים: יצחק מקולוניא, בעברית ובאיטלקית (א390, א390, א391). חתימת צנזור ללא תאריך (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin fin et moyen, quelques trous et coutures.
* Encre brun sombre.
* Quinions, avec un cahier de sept diplômes et un quaternion à la fin, commençant par la fleur. Les numérotations en lettres hébraïques, au début et à la fin des cahiers, ont le plus souvent été rognées. Les réclames horizontales au bas des cahiers sont décorées chaque fois différemment.
* Traces de piqûres dans les marges extérieures. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

* קלף בעובי דק ובינוני. חורים ותפרים מעטים.
* צבע הדיו חום כהה.
* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 7 גליונות, ולקונטרס האחרון, שבו 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו (מרביתה נחתכה); שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בצורות שונות.
* שרידים של ניקוב בשוליים החיצונים. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

1. Freimann, Italy, n° 193. משום-מה מציין פריימאן, כי כ"ז זה נכתב בפרוג'ה (שם, מס' 193c). אולי הוא אחיו של סופר 66.

* Dimensions: 265–266 × 203–205 (189–190 × 130–137) mm, à longues lignes, 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Le livre de prières, à part certains passages, est muni de voyelles d'une encre plus claire que celle du texte.

* Les premiers mots et les titres, quelquefois aussi les fins de textes, sont en grands caractères carrés [au f. 350v, ils sont d'une autre main].

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* ממדים: 265–266 × 203–205 (189–190 × 130–137) מ"מ. עמודה אחת. 31 שורות כתובות ומשורטטות.

* המחזור מנוקד בדיו, שצבעה בהיר יותר מצבע הטקסט.

* חלקים אחדים אינם מנוקדים.

* תיבות הפתיחה, הכותרות והתימות חיבורים אחדים כתובות באותיות מרובעות גדולות (בדף 330 מיד אחרת).

קולופון I ותכל מלאכת עבודת הקודש אשר כתבתי אני יקותיאל
 יז"י בכמ"ר יחיאל זצ"ל מביתאל בכ"ר יקותיאל ע"ה מן
 הכנסת וכתבתיו למ"ר יהודה יז"י בכ"ר יקותיאל זצ"ל
 מקמירינו ושלמתיו (!) בשישי בשבת ב"ז ביוניו קס"א
 שהוא ו' בתמוז שנת חמשת אלפים וקס"א לבריאת עולם
 ה' יזכהו להגות בו ובשאר ספרי הקודש הוא וזרעו וזרע
 זרעו עד סוף כל הדורות ויקיים בו קרא דכתי' והגית בו
 יומם ולילה וכו' וחלקי המחוקק יהיה צפון עם מצדיקי
 הרבים ככוכבים לעולם ועד אמן

309v

3309

קולופון II נכתב זה המחזור כולו מראש ועד סוף על ידי יקותיאל
 יז"י בכמ"ר יחיאל הרופא זצ"ל מביתאל וכתבתיו לחביבי
 היקר מ"ר יהודה ישר"ו בכ"ר יקותיאל זצ"ל ה' שזיכני
 לכותבו הוא יזכני להיות מן הנכתבים בירושלם אמן
 וקיבלתי המעות מידו משכירותי משלם היום יום ה' כ"א
 בלוליו קס"א שהוא י"א באב ש"קס"א²

391r

3391

5162 de la Création

1401

ה'קס"ב

NÉGROPONTE (*Chalcis, Euboea, Grèce*)

ניגרה פונטי: (קאלקיס; יוביאה, יוון)

écrit par SHEMTOB b. JACOB Ibn POLIA, l'Espagnol, de la ville de TOLÈDE

כתב שם טוב בן יעקב אבן פולייא הספרדי

pour son usage personnel

ממדינת טליטלה

בשביל עצמו

Commentaire sur le Cantique des Cantiques attribué à JOSEPH GIQATILIA précédé d'extraits divers (ff. 82r-86v).

פירוש שיר-השירים המיוחס ליוסף ג'קטילה וליקוטם שונים (א82-א86).

5 folios (ff. 82-86). Le manuscrit est un fragment de cahier auquel il manque plusieurs folios. Il a été très abîmé par l'humidité et l'encre est délavée. Le f. 82r a été réparé à l'aide de bandes de papier collées sur la plus grande partie du texte.

5 דפים (א82-א86). — חלק של קונטרס, אשר ממנו חסרים דפים אחדים. כה"י נפגם מאוד מחמת לחות, ובמקומות רבים נמחה הכתב. דף 82 תוקן בהדבקת נייר; א82 כוסה במידה רבה.

SHEMTOB l'Espagnol mena dans les Balkans une vie errante dont nous avons quelque idée par ce qui reste de ses manuscrits: en 1403, il résidait à SALONIQUE (I, 78), en 1404, il se trouvait à METHONE (Munich, Cod. Hebr. 119, f. 24r), en 1415, il séjournait à PHILOPOLI et à THÈBES (Oxford, Bibliothèque bodléienne, Hunt. 309, cat. Neubauer 1550). Notre manuscrit a été écrit à NÉGROPONTE en 1401; voir ci-dessous, la traduction du colophon. La copie est dans une écriture séfarade cursive et la signature du scribe est une arabesque où sont inclus des caractères arabes. Ce fragment précède une autre copie faite sur le même papier par le même scribe un an et demi plus tard à SALONIQUE (ff. 87-171; I, 78). Les ff. 1-80 sont la copie d'un texte kabbalistique par une autre main. — Pour les cotes anciennes, cf. I, 78.

כתוב בכתובה ספרדית רוטה (השווה דברי הקולופון). כרוך עם כ"י נוסף מידי אותו מעתיק (דפים 87-181), שנכתב כשנה והצי לאחרי-מכן בשלוניקי (השווה: I, 78), ועם כ"י אחר, רע"א מהימנא, שהועתק ביד אחרת (דפים 1-80).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre, délavée.
- * Une seule réclame horizontale au bas d'un folio.
- * La réglure n'est pas visible.
- * Dimensions: 284 × 214 (233 × 186) mm, à longues lignes, 30 à 35 lignes écrites à la page.
- * Les titres sont grand module. Auf. 86v, arbre des *sefirot*.
- * Reliure: cf. I, 78.

- * נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה דהוי.
- * שומרי-דף מאוזן אחד.
- * אין להבחין בשרטוט.
- * ממדים: 284 × 214 (233 × 186) מ"מ. עמודה אחת. 30—
- 35 שורות כתובות.
- * הכותרות באותיות גדולות יותר. בדף 86ב אילן ספירות.

COLOPHON נשלם פירוש זה שחיבר ... ר' יוסף אבן ג'קטלה ... במדינת
שגובייה ... בהיותו על המעיין שקורין אבן מקל" וקורין לה
השם הזה על ענין שהמים ההם חוזרין המקלות אבנים ... מי
שירצה לקחת מקל ... ויצויהו כסוס או ככלב ...

1. השם האיטלקי של האי יוביאה ושל העיר קאלקיס שבו.
2. המעתיק נדר בין ערי הבאלקאן. בכ"י מינכן, ספרייה-המדינה הבאווארית Cod. Hebr. 119, שרד סופו של כ"י שהעתיק במודון בשנת 1404 (דף א24); כ"י אוקספורד, הספרייה הבודליאנית Hunt. 309 (קטלוג נויבאואר, מס' 1550) הועתק על-ידיו בשנת 1415 בערים פיליפולי ותיבין. ראה גם: HB, IX (1869), p. 20.

ימצאהו מצוייר אבן לסוף שני ימים... ואני המעתיק...
שמי שם טוב אבן פולייא הספרדי ממדינת טליטלה בן...
יעקב... מעיד... שאני הייתי מצוי בעיר הנזכרת שגובייה"
בשנת קמ"ה... והודיעוני קרובי דון יוסף גונסון ור' יצחק
אדובליש ודון יוסף סלמה ודון יוסף עובדיה והראש של
הקהל דון משה ארזי יצ"ו ענין ומעשה המים האלה ולא
האמנתי לדבריהם והולכוני למעין ושם שמתי שלשה עצים
מִצְוֵיִרִים כלב ונחש ושור... ועמדתי בעיר ט' ימים ובאתי
למעין... ומצאתים אבנים יותר חזקים מאבן שיש ושתיתי
מהמים ההם... וא"כ באתי בעיר ניגרה פונטי ומצאתי
הפירוש הזה ביד החכם ר' יצחק אל אשכילי והעתקתיו שם
בחדש כסליו שנת הקס"ב שם טוב [אבן פולייא?] ס"ט [בן?]
יעקב ז"ל [אבן פולייא?] תנצבה³

86r

886

Ici se termine le commentaire composé par le savant éminent, le grand kabbaliste en paroles et en actes, le sage JOSEPH b. GIQATILIA l'Espagnol. Il a composé ce commentaire sur le Cantique des Cantiques, selon la voie de la kabbale, dans la ville de SÉGOVIE, près de la source qu'on appelle PIERRE de BÂTON, en effet les eaux de cette source prétrifient les bâtons. On peut en faire l'expérience: on prend un bâton d'un bois quelconque, on y grave un cheval, un chien ou un lion et on le met dans la source, et deux jours après, on trouve une pierre gravée. Le Maître (GIQATILIA) a fait cet ouvrage, là-bas, dans la ville dont je parle, alors qu'il se trouvait près de cette source, au mois d'adar 5060 [1300] (selon le verset de Zach. II, 7). Moi qui copie ce commentaire je me nomme SHEMTOb Ibn POLIA l'Espagnol, de la ville de TOLÈDE, fils du sage JACOB Ibn POLIA l'Espagnol (que son âme soit liée au faisceau de la vie!), et j'atteste par les cieux et la terre que je me suis trouvé dans la ville de SÉGOVIE en l'année 5145 [1385] (selon le verset de Gen. XXXVII, 7), au mois de sivan; mon parent Don JOSEPH GONZON et aussi Rav ISAAC ADOBLES, Don JOSEPH SALMA, Don JOSEPH OBADIA et le Président de la Communauté Don MOÏSE ARROYO m'ont conté les propriétés de ces eaux, mais je n'ai pas cru leurs paroles. Ils m'ont alors mené à cette source et j'ai placé dans la source trois bâtons gravés d'un chien, d'un serpent et d'un bœuf et, cachés dans une fente, dans l'eau courante, trois autres bâtons gravés d'un aigle, d'un lion et d'un homme. Je suis resté dans la ville neuf jours et je suis retourné à la source pour vérifier ces paroles et j'ai trouvé des pierres plus dures que du marbre. J'ai bu de ces eaux et n'en ai aucunement été incommodé. Ensuite, je suis allé à NÉGROPONTE et j'ai trouvé ce commentaire entre les mains du sage ISAAC al-AHSBILI et je l'ai copié au mois de kislev de l'année 5162 [1401].

5162 de la Création

1402

ה'קס"ב

<Espagne>

<ספרד>

écrit par un scribe inconnu

כתב מעתיק בלתי-ידוע

pour Don BENVENISTE b. LABI

בשניל דון בנבנשת בן לביא

Commentaires moyens d'AVERROËS sur les traités d'ARISTOTE, en arabe, caractères hébreux: (1) *De la Génération et de la corruption* (ff. 1r-42v); (2) *Les Météorologiques* (ff. 46v-101r); (3) *De l'Ame* (ff. 102v-155r); (4) *Du Sens et du sensible* (ff. 155v-179v).

הביאור האמצעי מאת אבן רושד על אריסטו בערבית: (1) כתאב אלכון ואלפסאד (א-42ב); (2) כתאב אלאח'אר אלעלויה (א-101ב); (3) כתאב אלנפס (א-102ב-155א); (4) כתאב אלחס ואלמחסוס (א-155ב-179ב).

179 folios (ff. 1-169, 171-180).— Il manque au début un folio et deux autres (diplôme), l'un entre les ff. 41 et 42, l'autre, présumé blanc, entre les ff. 43 et 44 (les ff. 43r-46r sont blancs). Un folio manque aussi entre les ff. 177 et 178 et un autre entre les ff. 178 et 179. Un folio, présumé blanc (trace de talon), manque à la fin. Il semble que le manuscrit ait été très largement rogné.

179 דפים (1-169, 171-180).— חסרים דף אחד בראש כה"י; דף אחד בין 41 לבין 42 ודף אחד, שהיה ללא ספק ריק מעיקרו, בין 43 לבין 44 (גליון; דפים א-43-א-46 ריקים); דף אחד בין 177 לבין 178; דף אחד בין 178 לבין 179; ודף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו, חסר בסוף כה"י, אך נותר ממנו שריד של בדל. נראה, ששולי כה"י נחתכו במידה רבה.

Don BENVENISTE (JUDA b. SALOMON b. LABI Della CAVALLIERA) résidait à SARAGOSSE.— Les gloses, en petits caractères, semblent être de la main du scribe.— Cotes anciennes: "40" (barré), "87", "Heb. 317" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

הגהות בכתב הועיר הן כפי הנראה מידי המעתיק.

- * Parchemin fin de belle qualité, sans trous ni coutures.
- * Encre brun sombre et brune.
- * Quaternions, plus ternion à la fin, commençant par la fleur. Une seule réclame, en petits caractères, au f. 69v. Au f. 32r, trace de numérotation au début d'un cahier?
- * Aucune trace de piqûres. Régulure à la pointe sèche, généralement folio par folio, sur le côté recto.
- * Dimensions: 239-240 × 173-175 (164-165 × 102-103) mm, en deux colonnes, 26 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les titres, en grands caractères carrés, sont écrits à l'encre rouge. Les premiers mots et certains mots dans le texte sont également écrits à l'encre rouge.
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes royales.

* קלף דק משוכח ללא חורים ותפרים.

* צבעי הדיו חום כהה וחום.

* ככל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחד בסוף הספר, שבו 3 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומר-קונטרס אחד בכתב זעיר (ב-69); בדף 32א שריד של ספירת-קונטרסים בראש הקונטרס?

* אין שרידי ניקוב. שרטוט ע"י חריטה; בדרך-כלל כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 239-240 × 173-175 (164-165 × 102-103) מ"מ. 2 עמודות. 26 שורות כתובות ומשורטטות.

* הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות בדיו אדומה. תיבות הפתיחה ולעיתים גם מלים שונות בתוך הטקסט מוב-לשות ע"י כתיבתן בדיו אדומה.

קולופון 1 כאן אלפראג מן נסך הדא אלכתאב יום אלכמיס ד' אייר

אלדי מן סנה כמסה אלאף ומאיה וסתין ואתנין לכלקה

1. הוא יהודה בן שלמה בן לביא די לה קאבאלריה, שישב בסאראגוסה.
2. ד' באייר חל ביום שיש, ולא ביום חמישי; השווה: 1. 28 הערה 2.

אלעאלם וכתב באמר אלוזיר אלאגל טאלב אל מעארף
 באחת עלי אלחקאיק דון בנבנשת בן לביא נגם אללה סעדה
 ועטם שאנה ועלי מכאנה במנה וחולה

101r

101א

COLOPHON II

כאן אלפראג מן הדא אלכתאב יום אלאתנין ערב ראש
 השנה אלדין מן עאם אתנין וסתין ומאיה וכמסה אל<א>ף
 ללכליקה וכתב באמר אלוזיר אלאגל טאלב אלמעארף
 באחת עלי אלחקאיק דון בנבנשת בן לביא נגם אללה סעדה
 ועטם שאנה ועלי מכאנה במנה וחולה

179v

179ב

קולופון II

5163 de la Création

PAMPELUNE (*Pampeluna, Navarre, Espagne*)écrit par SAMUEL b. MOÏSE ABBAD¹ et un autre scribe

pour JOSUÉ BASSO

La seconde partie des *Quatre Ordres* de JACOB b. ASHER (ff. 1r-125v).

125 folios (ff. 1-125).— Au début manquent deux folios et, à la fin, cinq folios présumés blancs. Le manuscrit a beaucoup souffert de l'humidité, surtout à la fin du volume, et de nombreux folios ont été consolidés à l'aide de feuilles de papier collées. Deux diplômes ont été mal reliés: le f. 107 devrait être à la place du f. 96 et le f. 104 au lieu du f. 99.

Le manuscrit a été écrit par deux scribes: le premier a écrit un seul cahier (ff. 1-18), le second, auteur du colophon, a écrit le reste du volume. Très peu de gloses marginales postérieures.— Passages grattés et signatures de censeurs au f. 125v: DOMINICO IROSOLIMITANO (trace), ALESSANDRO SCIPIONE (trace), DOMINICO CARRETTO 1615 (ou 1625).— Cotes anciennes: "33", dans un cercle, et le titre latin (f. 1r); "95" suivi du titre latin, signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2289", "n° 95" de la Sorbonne avec le paraphe de GAYET de SANSALÉ (premier folio de garde vélin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Papier et parchemin: papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes (différents dans la copie de chacun des scribes); parchemin fin et moyen, avec trous et coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair.

* Un cahier de dix diplômes pour le premier scribe. Pour SAMUEL b. MOÏSE, cahiers de douze diplômes, sauf l'avant-dernier (treize diplômes) et le dernier (huit diplômes). Les diplômes extérieurs et intérieurs sont de parchemin: le cahier commence par la fleur et, ouvert au milieu, présente le côté fleur. Réclames horizontales au bas des folios (le plus souvent rognées ou effacées par l'humidité), décorées simplement (au f. 64v, décoration un peu plus élaborée).

* Réglure très peu visible, sans doute à la pointe sèche, faite peut-être folio par folio sur le côté verso. Au f. 50v, traces de réglure à la mine de plomb dure faisant office de pointe sèche.

1403

ה'קס"ג

פנפלוונה (נאוארה, ספרד)

כתבו שמואל בן משה עבאדי ומעתיק אחר
בשביל יהושע בסו

טור יורה דעה מאת יעקב בן אשר (א1—125ב).

125 דפים (1—125).— בראש כה"י חסרים 2 דפים, ובסוף חסרים 5 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם. כה"י ניווק מאוד מחמת לחות, בעיקר בסופו; דפים רבים מודבקים על-גבי נייר. 2 גליונות נכרכו כשהם מקופלים בסדר הפוך: דפים 107/96, 104/99; סדרם צ"ל הפוך: 107 במקום 96, 96 במקום 107, 99 במקום 104, 104 במקום 99.

כה"י הועתק בידי שני סופרים: האחד החל בהעתקה וכתב קונטרס אחד בלבד (דפים 1—18), והאחר המשיך בהעתקה עד סוף כה"י וכתב את הקולופון. מעט מאוד הגהות-שוליים. בדף 122א: "זה הספר נתתי לבני בכורי [...]". מחיקות וחתומות צנוורים משנת 1615 (או 1625; ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף ונייר. קלף דק ובינוני עם חורים ותפרים. נייר עם קווים ומבריחים ועם סימני-מים שונים אצל כל אחד משני המעתיקים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר.

* בקונטרס שכתב הסופר הראשון 10 גליונות; בשלושה מתוך קונטרסי הסופר העיקרי 12 גליונות; בקונטרס אחד (לפני האחרון) 13 גליונות; ובקונטרס האחרון היו 8 גליונות. גליון חיצון וגליון פנימי בכל קונטרס מקלף; כל קונטרס מתחיל בצד שיער, וגם מפתח אמצע הקונטרס הוא צד שיער. שומרי-דפים (רבים מהם נחתכו או ניטשטשו) מאוזנים מעוטרים בפשטות (בדף 64ב שומר-קונטרס עם עיטור נאה).

* קשה להבחין בשרטוט, כנראה שרטוט ע"י חריטה; אולי כל דף לחוד, כע"ב. בדף 50ב שרידים של שרטוט בעפרון חורט.

* Dimensions: folios de papier 275 × 203–204 (193–199 × 132–134) mm; folios de parchemin 270–272 × 202–204 (185–191 × 131–135) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées jusqu'au f. 88, ensuite (début de cahier) 36 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Dans la copie du premier scribe et une partie de celle du scribe du colophon (du f. 54 à la fin), les premiers mots et les titres sont en grand module. Dans les ff. 19–54, c'est à dire le début de la copie du second scribe, ils sont en grands caractères carrés. Texte (surtout à la fin, ff. 123r–125v) et colophon disposés en forme de dessin.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* ממדי הנייר: 275 × 203–204 (193–199 × 132–134) מ"מ. הקלף: 272–270 × 204–202 (185–191 × 131–135) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות עד דף 88, 36 שורות כתובות ומשורטטות מדף 89 (התחלת קונטרס) ואילך.

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות גדולות יותר בכתיבת המעתיק המתחיל ובכתיבת הסופר העיקרי מדף 55 ואילך, ובאותיות מרובעות גדולות בהתחלת העתקתו של הסופר העיקרי (דפים 19–54). טקסט, בעיקר בסוף הספר (123א–125ב), והקולופון כתובים בצורת עיטורים.

קולופון אני שמואל ב"ר משה עבאד ס"ט סיימתי זה ספר יורה דעה COLOPHON

לר' יהושע בסו יא"ע בעשור הראשון לחדש אדר שני שנת
חמשת אלפים ומאה וששים ושלוש בכאן במתא בפנפולונה
המקום למען רחמיו וחסדיו יזכהו להגות בו הוא וזרעו
אחריו ויקרא ביה הקרא דכתי' לא ימושו מפ"ך ומפי' זרעך
וגו' ועוד כתי' לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם
ולילה וגו' חזקו ידיים רפות וברכים כושלות אמצו' ואתם
חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכם חזקו ויאמץ
לבבכם כל המיחלים לה' בונה ירושלם ה' נדחי ישראל
יכנס וגו' חזק ונתחזק הסופר לא יז' יזק לא היום ולא לעולם
עד שיעלה חמור בסולם שיעקב אבינו חלם האל עזרני
עוד כל ימי עולם | הוא יעזר[ני ע] אקרא ואתפלל" /
[א]תחננה לפני הוד מעלת הדרת | יקרת כבודו [ש]מע אל

125v

125ב / ואתהלל" /

5163 de la Création

SALONIQUE (Tessalonique, Grèce)

écrit par SHEMTOB b. JACOB Ibn POLIA

l'Espagnol¹

pour son usage personnel

Couronne du Nom Excellent par SHEMTOB Ibn GAON
suivie d'extraits divers (ff. 87r-171v).

85 folios (ff. 87-171).— Il manque deux folios entre les ff. 98 et 99. Il doit manquer à la fin des folios dont le nombre (pair) ne peut être fixé avec certitude. Le manuscrit est déparé par le larges taches brunes (l'encre est décolorée), des trous d'insectes et des restaurations maladroites. Dans les cinq derniers folios, le coin en haut à gauche manque et a été réparé à l'aide de papier collant.

Après le colophon (f. 170r), le scribe a encore écrit des explications kabbalistiques dont la fin manque. Cette copie fait suite à celle que le même SHEMTOB b. JACOB Ibn POLIA avait faite à NÉGROPONTE en 1401, et se trouve reliée avec un autre manuscrit (cf. I, 75).— Cotes anciennes: Sur le contreplat, une note en français sur le manuscrit, la cote "D y" du catalogue de R. SIMON et une autre note en français, d'une autre main, complétée peut-être par R. SIMON; l'ex-libris manuscrit de l'Oratoire et la cote "MA 21" (f. 1r); sur le dernier contreplat, les autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2346", "66" dans un rectangle et "B I 12". Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes (l'un d'entre eux figure également dans I, 75).

* Encre brun sombre délavée.

* Seule la composition des six premiers cahiers, jusqu'au f. 145, a été déterminée, car ensuite les marges intérieures ont été coupées et les folios cousus de manière arbitraire: sénions (dans l'un d'eux, un diplôme est composé d'un folio avec talon), plus un quinion puis un binion à la fin d'un livre. Réclames horizontales, généralement de plusieurs mots, au bas des folios.

* La réglure n'est pas discernable. La justification est de dimension variable et les lignes écrites ne correspondent pas des deux côtés des folios.

* Dimensions: 283-284 × 208-215 (193-250 × 160-180) mm, à longues lignes, 22 à 32 lignes écrites à la page; dans les premiers folios (ff. 88r-93r) environ (164 × 113) mm, 15 à 20 lignes écrites à la page.

1403

ה'קס"ג

שלוניקי (תסאלוניקי, יוון)

כתב שם טוב בן יעקב אבן פוליא הספרדי

בשביל עצמו

כתב שם טוב מאת שם טוב אבן גאון וסודות שונים
(א-171-87).

85 דפים (87-171).— חסרים 2 דפים בין 98 לבין 99. כנראה חסרים דפים (במספר זוגי) גם בסוף כה"י, אך אין לדעת כמה. כה"י נפגע ע"י לחות ומזיקים והוכתם מאוד. הפינה החיצונית העליונה של חמשת הדפים האחרונים נפגמה וחוקנה בנייר. הטקסט נפגע ע"י שיקום בלתי-זהיר של כה"י.

החיבור מסתיים בדף 170א, ולאחריו הועתקו סודות שונים (הסוף חסר). כרוך עם I, 75, אשר הועתק בידי אותו מעתיק בשנת 1401 בניגרה פוגט, ועם כ"י אחר (השווה: I, 75).

* נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים, שאחד מהם מופיע גם בנייר של I, 75.

* צבע הדיו חום כהה דהוי.

* אפשר לעמוד על הרכב ששת הקונטרסים הראשונים בלבד (עד דף 145): בכל קונטרס 6 גליונות (בקונטרס אחד גליון המורכב מדף ומבדל), פרט לקונטרס אחד, שבו 5 גליונות, ולקונטרס שלאחריו, שבו 2 גליונות (בסוף ספר שמות). שומרי-דפים מאוזנים, בדרך-כלל של מלים אחדות. * אין להבחין בשרטוט; מיתווה השטח הכתוב אינו אחיד, והשורות שמשני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו.

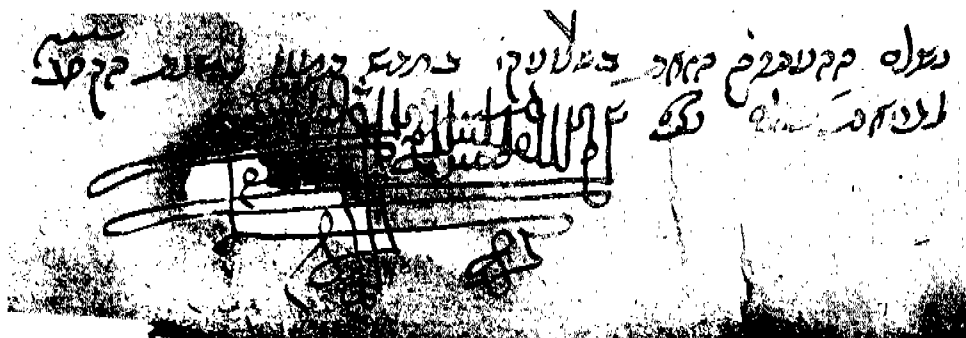
* ממדים: 283-284 × 208-215 (193-250 × 160-180) מ"מ. עמודה אחת. 22-32 שורות כתובות; בדפים הראשונים (א-88-93) ממדי השטח הכתוב: 164 × 113 מ"מ כערך, 15-20 שורות.

1. קשה לפענח את חתימת המעתיק בסוף הקולופון, אך היא זהה לחתימתו בסוף הקולופון של I, 75, שבו מצוין שם זה גם בנוף הקולופון.

* Les premiers mots et les titres sont en grand module de même que toute l'introduction au livre (f. 87r). Quelques croquis.
 * Reliure en parchemin. Dos plat à trois nerfs simples. Tranchefile écrue. Traces de deux liens et d'un titre manuscrit au dos.

* תיבות הפתיחה והכתורות כתובות באותיות גדולות יותר. בדף 87א פתיחה לספר, הכתובה כולה באותיות גדולות. תרשימים אחדים.

קולופון   גשלים ההעתקה הזאת בשלונקי בחדש תמוז בשנת הקס"ג
 לבריאת עולם נאם שם טוב [אבן פולייא?] ס"ט [בן?] יעקב
 170r   [אבן פולייא?] תוצבה: 170א

f. 170r

5163 de la Création

BOLOGNE (*Bologna, Italie*)écrit par BENJAMIN b. YOAB¹

pour son usage personnel?

1403

ה'קס"ג

כולוניא (איטליה)

כתב בנימן בן יואב

בשביל עצמו?

(1) *Le Livre de la Lumière* de JOSEPH GIQATILIA (ff. 3r-68r); (2) notes kabbalistiques (ff. 68v-69r).

69 folios (ff. 1-69, selon la numérotation au crayon).— Une autre numérotation, à l'encre, ne tient pas compte des deux premiers folios blancs, qui sont de même papier et font sans aucun doute partie du manuscrit primitif, mais ils proviennent peut-être du dernier cahier car il manque à la fin quatre folios présumés blancs. Il manque aussi un folio entre les ff. 17 et 18.

Dans son colophon, BENJAMIN b. YOAB demande au lecteur de lui pardonner ses fautes éventuelles et l'audace qu'il a eue en ajoutant des gloses, alors qu'il se trouve en prison à BOLOGNE et qu'il ne peut se reporter à ses livres bien-aimés. Il prie le Seigneur de lui donner la grâce de revoir ses enfants. La méthode utilisée pour régler le manuscrit (pliage) est peut-être due à l'absence d'instruments de copie; un autre manuscrit écrit par BENJAMIN b. YOAB un mois plus tard (British Museum, Or. 1084, ff. 18-57) est réglé de la même manière mais le colophon ne mentionne pas la captivité du scribe. Au f. 1r, marque de possession d'ABRAHAM de SPOLETE.— Au verso du dernier folio de garde, titre de l'œuvre en hébreu et en latin.— Cotes anciennes: ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "MA 17", et, d'une autre main, une note en français sur le manuscrit, au crayon: "72 or." (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre, s'éclaircissant au brun.
- * Séniens. Numérotation en lettres hébraïques au début et à la fin des cahiers. Réclames horizontales décorées à la fin des cahiers, au milieu de la marge inférieure. De plus le dernier mot du cahier est repris en haut du cahier suivant.
- * Seules les lignes verticales ont été délimitées et elles l'ont été par pliage. Le scribe a plié chaque page (ou plusieurs pages) au milieu, marquant ainsi le milieu de la justification, puis une fois encore au milieu afin de marquer ensemble les deux marges. Les traces de pliures sont encore très visibles. Les lignes ne correspondent pas de chaque côté du folio.

(1) ספר האורה מאת יוסף ג'קטילה (א3—א68); (2) ליקוטי ש"ס (א68—א69).

69 דפים (1—69 בספירת הדפים בעפרון).— ספירת-דפים אחרת, אשר נכתבה בדיו, אינה כוללת את שני הדפים הראשונים הריקים. דפים אלו שייכים לכה"י, ונראה שהיו שייכים לקונטרס האחרון, שחסרים בו 4 דפים שהיו ריקים מעיקרם. חסר דף אחד בין דף 17 לבין דף 18.

לפי הקולופון ניתן להבין, שהמעתיק כתב את כה"י בהיותו במאסר בכולוניה; שיטת השרטוט הבלתי-רגילה מקורה אולי בהעדר מכשירי-עזר לכתיבה. אמנם, כ"י המוזיאון הבריטי Or. 1084, דפים 18—57 (קטלוג מרגוליות, מס' 920), הועתק ע"י מעתיק זה כחודש ימים לאחר העתקת כ"י זה, ובו שיטת-שרטוט זהה, אך בקולופון של כ"י המוזיאון הבריטי אין כל הוד למאסר. ציון בעלים: אברהם מספוליטי (א1).

- * נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.
- * בכל קונטרס 6 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-קונטרסים מאוזנים באמצע השוליים התחתונים (מלבדם גם נשנית המלה האחרונה שבקונטרס בראש הקונטרס שלאחריו).
- * שרטוט קווי-השוליים המאונכים בלבד על-ידי קיפול: המעתיק קיפל את ע"א של כל דף (או יותר) לשניים באמצע רוחבו, וחזר וקיפל את הדף המקופל; משפרש את הדף גותרו תווים ברורים של הקיפולים; תווי הקיפול השני שימשו לו קווי-שוליים (התו של הקיפול הראשון עדיין נראה לכל רוחבו של אמצע הדף). השורות משני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו.

* Dimensions : 340-342 × 242-245 (242-255 × 120-121) mm, à longues lignes, 39 à 46 lignes écrites à la page.
 * En début de volume, les premiers mots et les titres sont quelquefois écrits en un module un peu supérieur à celui du texte.
 * Demi-reliure de basane en mauvais état au chiffre de Louis-Philippe.

* ממדים: 340-342 × 242-245 (242-255 × 120-121) מ"מ. עמודה אחת. 39-46 שורות כתובות.
 * הכותרות והתיבות פתיחה אחדות בראש כה"י כתובות באור תיות גדולות יותר במקצת.

קולופון {נכתב ונ} שלם על ידי בנימן צעיר יל"ב בכמ"ר יואב ז"ל
 יום ג' חסד אל יב"ב' בחודש אב שקס"ג לאלף ה[שש] ואתה
 ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי יתברך אלהי אבי ועל דרך
 התנצלות לבעליו מודיע אני לרואה העתקתי זו אם רואה בו
 שיגנה שיסירנה ובפרט על שהעזתי להרים יד לכתוב קצת
 הגהות מתי מספר בהיותי במיצר בעיר בולוניא אז ולבי היה
 סגור בחותם צר וגם לא היה לי סמך מספריי אשר באהבתם
 שגיתי מנעוריי ואם שגיתי יעביר ה' עוני ויסיר חטאתי ואם
 חלום חלמתי ולא ידעתי ספר ופותר אין אתי והוא יכפר
 חטאתי {חטאתי} ולא אמות והוא ינהגני על מות ויוציאני
 לרוייה מן המיצר קראתי יה עוני במרחב יה ונאמר לפניו
 הללויה אמן ויזכני לראות בני שבסיי בתם נכנסתי לפנים
 לפניי בריך רחמנא דסייען

66r

866

2. יהי (או כדומה) ה' לי בעוזרי (תהי קיח:ז)? השווה ראשי-התיבות יל"ב, המפוענחות כך בכ"י לונדון, גוס קולג', ספריית מונטיפיורי (קטלוג הירשפלד, מס' 479); ראה: ZfHB, VII (1903), p. 91.

5164 de la Création

1404

ה'קס"ד

<Italie>

<איטליה>

écrit par SHEMTOB b. SAMUEL BAROUKH¹

כתב שם טוב <בן שמואל> ברוך י

pour SALOMON MATATIA

בשביל שלמה מתתיה

Targoum Onqelos du Pentateuque (ff. 1r-195r).

תרגום אונקלוס לתורה (א1-195א).

196 folios (ff. 1-196).— Il manque quatre folios présumés blancs dont il reste les talons: deux au début, un troisième entre les folios 195 et 196 (les ff. 195v et 196 sont blancs) et le dernier à la fin.

196 דפים (1-196).— חסרים 4 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם, אך נותרו מהם בדלים: שני דפים בראש כה"י, אחד בין דף 195 (סוף ההצתקה, 195 בריק) לבין דף 196 (ריק) ואחד בסוף.

L'écriture du scribe est séfarade, mais tous les caractères codicologiques évoquent l'Italie où l'on sait que ce scribe a exercé son art. Le nom du père du scribe SAMUEL n'est pas mentionné dans notre manuscrit, mais il l'est dans d'autres copies.¹— Dans les marges, variantes écrites par le scribe et gloses par diverses autres mains. Au f. 196v, essais de plume par des mains italiennes; on y lit, entre autres, la recommandation: "Ne te fie pas aux Ashkenazes".— Passages grattés et, au f. 195r, note de censeur: "Visto per me Gio(VANNI) DOMENICO CARRETTO 1618."— Cotes anciennes: "79" dans un cercle, suivi du titre latin (f. 1r); "119" avec le titre latin, les signatures de BLAISE et VITRÉ et le numéro d'inventaire "2145", "Cod. XXXIII" de la Sorbonne, "n° 33" de la main et avec une note et le paraphe de GAYET de SANSALÉ (premier folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

כתוב בכתיבה ספרדית, אך התכונות הקודיקולוגיות הן איטלקיות, והמעתיק אמנם פעל באיטליה: הגהות-שוליים מידיים שונות (פרט לנ"א, שהרבה הסופר להוסיף בעצמו). בדף 196 נסיונות-קולמוס בכתיבות איטלקיות, בין השאר: "אל תאמן באשכנזים". מתיקות וחתימת צנזור משנת 1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, sans trous ni coutures.

* קלף דק ובינוני ללא חורים ותפרים.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* Quinions commençant par la chair. Numérotation en lettres hébraïques décorées simplement au début et à la fin des cahiers. Réclames horizontales décorées à la fin de deux cahiers (ff. 8v et 178v).

* בכל קונטרס 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרות בפשטות בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בסוף שני קונטרסים בלבד (8ב, 178ב).

* Il ne reste que les piqûres pour les lignes verticales (il devait y en avoir dans les marges extérieures, mais le manuscrit a été rogné); elles ont été faites sur tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

* נותר ניקוב לקווים-השוליים המאונכים בלבד (הניקוב בשוליים החיצוניים נחתך); כל קונטרס כבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש בצד שיער.

* Dimensions: 263 x 195 (169-171 x 123-125) mm, à longues lignes, 22 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* ממדים: 263 x 195 (169-171 x 123-125) מ"מ. עמוד דה אחת. 22 שורות כתובות ומשרטטות.

* Les voyelles sont de la même encre que le texte.

* הטקסט מנוקד בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט.

* Les premiers mots des versets hébreux sont exécutés en grands caractères carrés; les titres sont en caractères carrés un peu plus grands et décorés très simplement.

* תיבות-הפתיחה של כל פסוק בעברית כתובות באותיות מרובעות גדולות. הכותרות כתובות באותיות גדולות יותר

1. Freimann, *Italy*, n° 455. בכ"י אחרים של כעתיק זה צוין שם אביו שמואל, כגון: כ"י פארמה, ספריית פאלאטינה 1016 (קטלוג דה-רוסי, מס' 454); כ"י לונדון, המוזיאון הבריטי Add. 26880 (קטלוג מרגוליות, מס' 193); כ"י מילאנו, ספריית אמברוזיאנה A. 192 inf. (קטלוג ברנהיימר, מס' 24).

La fin du livre et le colophon sont disposés en forme de dessin.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

במקצת ומעוטרת בפשטות. סוף הספר והקולופון כתובים בצורת עיטור.

קולופון כתבתי אני שם טוב ברוך זה התרגום לר' שלמה מתתיה
יצ"ו והשלמתי אותו בניסן שנת ק'חנ"ו ובאה כי שלום לך:
<ש"א כ:כא> הש' יזכהו לקרות בו לו וזרעו וזרעו אמן
ויקיים הכתו' לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם
ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את
דרכיך ואז תשכיל" 195א

195r

1723 de l'ère des Séleucides

HAMDA (Yémen¹)

écrit par JOSEPH ha-LÉVI b. SAÏD al-FARHI, de la famille al-FARIGAÏN

pour un personnage non spécifié

Livre IV du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE (II. 3r-24v).

22 folios (ff. 3-24).— Il manque au début six cahiers et trois folios (peut-être un folio seulement) et nous n'avons plus que la fin du traité. Il manque encore un folio présumé blanc (ou peut-être trois) à la fin. Le manuscrit est endommagé par l'humidité et une partie des folios est couverte de taches. Les marges sont souvent mutilées et, en particulier, il manque tout le coin bas extérieur des ff. 15 et 18 ainsi qu'une petite partie du texte.

La fin du volume (à partir du f. 25) contient les fragments du livre III du même ouvrage, dans une copie qui semble contemporaine. Les ff. 1 et 2 sont un fragment de commentaire sur les prières, basé sur le même ouvrage, sous forme de questions et de réponses en hébreu et en arabe, caractères hébraïques, de date nettement plus récente.— Le manuscrit a appartenu à F.T. DENT à Londres (n° 131) et porte son cachet en hébreu et en anglais.

- * Papier sans vergeures ni pontuseaux, pas de filigranes.
- * Encre noire avec des reflets brun sombre s'éclaircissant au brun.
- * La composition des cahiers est difficilement discernable en raison des pertes, le seul cahier complet est un quaternion. Numérotation au début et à la fin des cahiers en lettres hébraïques décorées simplement. Réclames horizontales au bas des cahiers.
- * Régure à la pointe sèche faite, semble-t-il, folio par folio, sur le côté recto ou verso.
- * Dimensions: 262-263 × 194-197 (204-208 × 155-167) mm, à longues lignes, 26 à 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Quelques mots sont munis de voyelles supra-linéaires de la même encre que le texte [d'autres mots ont été munis de voyelles par une autre main].
- * Les titres sont en grand module. La liste des commandements en fin de livre est écrite en grand module, et, pour une lettre sur deux, seul le contour est tracé.
- * Reliure moderne.

1412

א'תשכ"ג לשטרות

חמדה (תימן)

כתב יוסף הלוי בן סעיד אלפרחי דממשפחת

אלפריגין

בשכיל אדם בלתי-ידוע

משנה תורה, ספר נשים מאת משה בן מימון (א3-24ב).

22 דפים (3-24).— נותר רק סוף ספר נשים, מהלכות ייבום וחליצה א:כג ועד הסוף. על-פי ספירת-הקונטרסים מתברר, שכראש כה"י חסרים 6 קונטרסים; כן חסרים 3 דפים (או אולי דף אחד בלבד) בהתחלת הקונטרס השביעי, שבו מתחיל כה"י היום. בסוף חסר דף אחד (או אולי שלושה), שהיה כנראה ריק מעיקרו. כה"י נפגע ע"י לחות, וחלק מדפיו הוכתמו. שולי דפים אחדים פגומים; הפינות התחתונות החיצוניות של הדפים 15 ו-18, המחזיקות גם מעט טקסט, קרועות.

כרוך עם כ"י אחר של משנה תורה, קטעים מתוך ספר זמנים, שהועתק כפי הנראה סמוך לכתיבת כה"י שלנו (דף 25 ואילך); בראש כה"י (2-1) נכרך קטע מתוך פירוש על הלכות תפילה מתוך משנה תורה בצורת שאלות ותשובות בעברית ובערבית שנכתב בתקופה מאוחרת יותר. לפניו באוסף דענט, לונדון (חותמות בעברית ובאנגלית), מס' 131.

- * נייר ללא קווים ומברייחים וללא סימני-מים.
- * צבע הדיו שחור עם גוון חום כהה, לעתים בהיר.
- * הרכב הקונטרס הראשון והקונטרס האחרון אינו מחזור. בקונטרס השני 4 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטות רות כפשטות בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-קונטרסים מאוזנים.
- * שרטוט ע"י חריטה; כפי הנראה כל דף לחוד, בע"א או בע"ב, כנראה ללא הכחן.
- * ממדים: 262-263 × 194-197 (204-208 × 155-167) מ"מ. עמודה אחת. 26-31 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות אחדות מנוקדות בדרך-כלל בניקוד עליון בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט. ותיבות אחרות מנוקדות ביד אחרת.
- * הכותרות כתובות באותיות גדולות. פירוט ההלכות בסוף הספר כתוב באותיות גדולות מאוד, חלולות לסירוגין.

1. ראה: שיד גויטיין, "על החיים הציבוריים של היהודים בארץ תימן", ספר היובל לכבוד מרדכי מנחם קפלן, ניוירוק תשי"ג, חלק עברי, עמ' מה. השווה גם: BGN, n. 54, p. 202; על המעתק צ"ד ראה: י' בלאו, דקדוק הערבית-היהודית של ימי הביניים, ירושלים תשכ"ב, עמ' 35-36.

קולופון שלים בסייעתא דשמיא בתלתא בשבא דהוא עסרא יומין
 בירח תמוז שנת אלפא ושבע מאה ועסרין ותלת שנין לשטרי
 במאתא חמדה תצדי וציון תחדדי יהא סימן טב למריה יזכה
 למהגי ביה הוא וזרעיה וזרע וזרעיה אמן כן תהי רעוא מן
 שמיא יזכה הכותב יוסף הלוי בן סעיד אלפרחי דממשפחת
 אלפריגיין לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו אמן נצח סלה
 לעד כן יהי רצון מלפני אבינו שבשמים אמן שושר"ש

5173 de la Création

FORLÍ (Italie)

écrit par BÉNJAMIN b. ABRAHAM

pour YEHIEL b. ABRAHAM

1413

ה'קע"ג

פורלי (איטליה)

כתב בנימן בן אברהם

כשביל יחיאל בן אברהם

Dictionnaire rabbinique de NATAN b. YEHIEL de
ROME (ff. 1r-358v).

הערוך מאת נתן בן יחיאל מרומי (א1-358ב).

358 folios (ff. 1-358).— Il manque à la fin deux
folios présumés blancs. Tous les folios de la fin sont
tachés et le dernier est déchiré.

358 דפים (1-358).— בסוף כה"י חסרים 2 דפים, שהיו
כנראה ריקים מעיקרם. כל הדפים האחרונים הוכתמו; הדף
האחרון נקרע.

Passages surchargés et signatures de censeurs au f. 358v:
DOMINICO IROSOLIMI<TA>no 1597; la note "Revisto per me
fra LUIGI del ordine de Sa<ncto> Dome<nico>" est écrite
sur une autre mention probablement datée de ..97 et qui
semble lavée. Au-dessous, barrée, la signature de GIOVANNI
DOMENICO CARRETTO 1618.— Cotes anciennes: "6", dans
un cercle, suivi du titre latin (f. 1r); "30" et le titre latin d'une
autre main, signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro
d'inventaire "2247", le "n° 180" de la Sorbonne avec le
paraphe de GAYET de SANSALÉ et la date de 1784, puis au
crayon, une inscription moderne "260 Ms" (premier folio de
garde parchemin). Estampille de la Bibliothèque nationale
(n° 17).

פסקות מחוקות ושלוש חתימות צנזורים, ששתיים מהן נמחקו
בקולמוס, מן השנים 1597 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et
coutures.

* Encre brun sombre et un peu moins sombre s'éclair-
cissant au brun (du f. 218v, deuxième colonne
jusqu'au f. 219v, première colonne, encre brun très
clair, jaunâtre).

* Quinions commençant par la chair. Numérotation en
lettres hébraïques à la fin des cahiers. Réclames hori-
zontales décorées au bas des cahiers, au-dessus de la
signature.

* Piqûres dans les marges extérieures (très souvent
rognées), tout le cahier plié, en commençant sur le folio
recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme,
sur le côté fleur.

* Dimensions: 310-311 × 239-240 (199-204 × 156-159)
mm, en deux colonnes, 36 lignes écrites pour autant
de lignes réglées, pour les sept premiers cahiers (ff. 1-70);
ensuite 37 lignes écrites et réglées.

* Les *Racines*, les titres et les fins des chapitres sont en
grands caractères carrés. Quelques *Racines* sont décorées
avec simplicité et délicatesse. Quelques illustrations. La
fin du livre et la fin du colophon sont disposées en forme
de dessin. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se
rencontre dans le texte ou en début de ligne (ff. 109v,
238v, 325v).

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes et
chiffre de Richelieu.

* קלף בעובי דק ובינוני עם חורים ותפרים.

* צבעי הדיו חום כהה וחום פחות כהה, לעתים חום (מדף
218ב, עמודה ב, עד דף 219ב, עמודה א, הצבע חום בהיר
מאוד עד צהבהב).

* בכל קונטרס 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר.
ספירת-קונטרסים באותיות בסוף הקונטרס; שומרי-קונטרס-
סים מאוזנים מעוטרים מעל לספירה.

* גיבוב בשוליים החיצוניים (רובו נחתך); כל קונטרס
בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל
גליון לחדו, פרוש, בצד שיער.

* ממדים: 310-311 × 239-240 (199-204 × 156-159)
מ"מ. 2 עמודות. 36 שורות כתובות ומשורטטות כשבעת
הקונטרסים הראשונים (1-70), משם ואילך 37 שורות כתו-
בות ומשורטטות.

* הערכים, הכותרות וחתימות הפרקים כתובים באותיות
מרובעות גדולות; ערכים מעטים מעוטרים בפשטות אך
בעדינות. תרשימי-עזר אחדים. סוף הספר וסוף הקולופון
כתובים בצורת עיטורים. שם הסופר שנקרה בטקסט מעוטר
(109ב, 238ב, 325ב).

קולופון ותכל מלא]ת עבודת הקודש אשר כתבתי אני בנימן ישי
 בכמ"ר אברהם זצ"ל זה הערוך והשלמתיו בשישי בשבת כ'
 באלול שנת קע"ג לפרט לאלף השישי פה בעיר פורלי
 היושבת בגליל רומניא וכתב[תי]הו למ"ר יחיאל ישי
 בכמ"ר אברהם זצ"ל השם שזיכני לכותבו יזכהו להגות בו
 הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות ויקיים עליו ועלינו
 מקרא דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם
 ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח
 את [דרכך] ואז תשכיל וחלק[ך] המחוקק יהיה ספון עם
 מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" אמן בד"ח לב"א
 כבודך ה'

5178 de la Création

1418

ה'קצ"ח

<Italie?>

<איטליה?>

écrit par ISAAC b. ÉLIÉZER ha-COHEN¹

כתב יצחק בן אליעזר הכהן

pour JOSUÉ b. DAVID, surnommé SAUVELIN
de VIENNE

בשכיל יהושע בן דוד דמתקרי שוולין דויאינא

(1) *Sefer Mordekhai* de MARDOCHÉE b. HILLEL ASHKENAZI (ff. 1r–222v); (2) divers petits traités halakhiques (ff. 222v–238v).

(1) מרדכי מאת מרדכי בן הלל אשכנזי (א–222ב);
(2) ליקוטים שונים בהלכה (222ב–238ב).

238 folios (ff. 1–238).— Le premier folio, présumé blanc, manque. Il reste entre les ff. 71 et 72 un talon qui marque l'absence d'un folio présumé blanc séparant les traités. Les ff. 27v et 28r sont blancs.

238 דפים (1–238).— חסר הדף הראשון, שהיה ריק מעיקרו. דף אחד, שהיה כנראה ריק, נחתך בין 71 לבין 72 (בין סוף סדר מועד להתחלת סדר נזיקין), אך נותר ממנו בדל. דפים 27ב–28א ריקים.

L'écriture est ashkenaze ainsi que la composition des cahiers mais la qualité du parchemin et la réglure sont italiennes; on trouve ces mêmes caractères dans un manuscrit du même scribe écrit à FERMO (centre de l'Italie) en 1431 (Jew's College, Halberstamm 61).² Deux ans plus tard, en 1433, ISAAC b. ÉLIÉZER ha-COHEN écrivait dans une graphie italienne, conservant toutefois des traits ashkenazes (les eulogies en fin de livre sont en écriture ashkenaze), et presque toutes les techniques codicologiques sont italiennes (Munich, Cod. Hebr. 117).— Dans son colophon (f. 214v), le scribe déclare avoir copié ce texte sur un exemplaire particulièrement soigné et révisé par SAMUEL SHAPIRA et BONET de CAVAILLON. Gloses marginales en petits caractères, d'une main contemporaine.— Passages grattés et signatures de censeurs au f. 238v: JACOB GERALDINI et CAESAR BELLIOSUS 1555, "Revisus per me LAURENTIUM FRANGUELLUM 1575".— Cotes anciennes: "350" (f. 1r); signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2187" (premier folio de garde); "n° 186" de la Sorbonne avec le paraphe et une note de GAYET de SANSALÉ (folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

כתוב בכתיבה אשכנזית. המעתיק, יצחק בן אליעזר הכהן, כתב גם את כ"י לונדון, ג'ט קולג', ספריית מונטיפיורי, אוסף האלברשטאם, מס' 61 (קטלוג הירשפלד, מס' 213), בשנת 1431 בפירמו (מרכז איטליה).² גם כ"י זה כתוב בכתיבה אשכנזית מובהקת, ויש בו טכניקות-ספר וחות. מבנה הקונטרסים בשני כה"י הוא לפי מסורת אשכנז, אך עיבוד הקלף והשרטוט אופייניים לאיטליה. שנתיים לאחר-מכן העתיק סופר זה את כ"י מינכן, ספריית-המדינה הבאווארית 117, Cod. Hebr., בכתיבה איטלקית (פרט לנוסחות-החתימה, הכתובות עדיין בכתיבה אשכנזית), אף-על-פי שניכרים בה יסודות אשכנזיים. בכ"י זה אנו כבר מוצאים טכניקות-ספר איטלקיות רבות יותר. בשוליים נוספו הנהגות בכתב ועיר סטנך לזמן העתקת כה"י. מחיקות וחתימות צנוורות מן השנים 1555 ו-1575 (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin fin de belle qualité: très peu de trous et coutures.
* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.
* Quaternions commençant par la fleur. Réclames horizontales au bas des cahiers décorées d'un dessin à la plume chaque fois différent. Titres courants en haut des pages (la plupart ont été rognés).
* Traces de piqûres dans les marges inférieures, et quelquefois dans les marges supérieures pour les traits verticaux. Réglure, diplôme par diplôme, sur le côté fleur, à la mine de plomb noire faisant office de pointe sèche. Reprise fréquente de la réglure sur le côté chair à l'aide de cette même mine de plomb.

* קלף משופה דק. מעט מאוד חורים ותפרים.
* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.
* בכל קונטרס 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים מצוירים ומעוטרים בקולמוס בצורות שונות. כותרות, שרובן נחתכו, בראשי עמודים.
* שרידי ניקוב לקווי-השוליים המאונכים בשוליים התחתונים ומעט בשוליים העליונים. שרטוט בעפרון חורט שחור; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. פעמים רבות חזר הסופר ושרטט באותו עפרון את הקווים גם בצד בשר.

1. Zunz & Freimann, n° 639.
2. Freimann, Italy, n° 140.

* Dimensions: 296–297 × 215–218 (190–193 × 149–151) mm, en deux colonnes, 44 lignes écrites (vers la fin du manuscrit, à partir du f. 234r, deuxième colonne, l'écriture devient plus fine et plus serrée et il y a 51 à 59 lignes écrites) pour 45 lignes réglées.

* Les premiers mots, les fins de *sedarim* et le début du colophon sont en grands caractères carrés. Quelques fins de *sedarim* sont dans les mêmes caractères que le texte en un module supérieur. Au début des traités, les premiers mots sont décorés à la plume. Ces dessins, d'une grande finesse, sont quelquefois zoomorphes (ff. 63r, 64v, 86v, 215r, 222v, et de même dans deux réclames, ff. 86v et 102v) et, une seule fois, anthropomorphe (f. 105r). Les hampes inférieures des lettres de la dernière ligne sont souvent décorées. Très souvent le nom du scribe est décoré en début de ligne (ff. 25r, 49r, etc.).

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* ממדים: 296–297 × 215–218 (190–193 × 149–151) מ"מ. 2 עמודות. 44 שורות כתובות (בסוף כה"י, מדף א234 עמודה כ ואילך, כתב הסופר 51–59 שורות, בכתב קטן יותר וצפוף), 45 שורות משורטטות.

* תיבות-הפתיחה, חתימות הסדרים והתחלת הקולופון כתובות באותיות מרובעות גדולות (חתימות אחדות באותיות גדולות); התיבות שבראשי מסכתות ועניינים מעוטרות בעדינות בקלמוס, עיטורים אחדים זואומורפיים (א63, א64, א215, ב222; שני שומר-קונטרסים בדפים 86 ו-102) ואחד בלבד אנתרופומורפי (א105). רגלי אותיות תחתיות בשורה האחרונה לפעמים מעוטרות. שם הסופר מעוטרי כל-אימת שהוא נקרה בראש השורה (א25, א49 יעוד מקומות לרוב).

קולופון³ אני הוא הלבבלר יצחק ב"ר אליעזר הכהן כתבתי זה
המרדכי להג"ר יהושע ב"ר דוד דמתקרי שוילין דויאייגא
והתחלתי אותו יום ו' פרש' מטות שנת קע"ז לפ"ק וסיימתי
יום ג' פרש' בא' שנת קע"ח לפ"ק והעתקתי זה הספר מן
מרדכי מדוייק ביותר אשר היה מדוקדק מפי מהר"ר שמואל
שפירא ומפי החבר ר' בנייט דקבאלון נ"ע המקום ברחמי
יזכהו להגות בו וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות אא"ס
וגם הסופר לא יזק לא היום ולא לעולם עש"ב איא"ח⁶

214v

2214

3. שם הסופר משובץ גם בנוסחות-חתימה במקומות אחרים: "חוק ונתחוק יצחק כהן הסופר לא יזק..." (א71);

"חוק ונתחוק יצחק כהן הלבבלר לא יזק..." (א237).

4. כ"ה בתמוז. 5. ד' בשבט.

6. עד שיעלה חמור בסולם אשר יעקב אבינו חלם.

5179 de la Création

<Ashkenaz>

écrit par MOÏSE b. ABRAHAM ha-COHEN

pour DAVID b. MOÏSE le Bel

1418

ה'קע"ט

<אשכנז>

כתב משה בן אברהם הכהן

בשביל דוד בן משה היפה

(1) Livre de prières pour toute l'année, rite ashkenaz (ff. 1r-241v); (2) table astronomique et liste des périodes (ff. 242r-251r).

252 folios (ff. 1-252).— Il manque plusieurs cahiers au début (jusqu'au *Moussaf* de Shabbat) et un cahier, semble-t-il, entre les ff. 32 et 33. Un folio, présumé blanc, a disparu entre les ff. 251 et 252, mais il en reste le talon.

Le f. 252r est écrit de deux mains, différentes de celle du scribe. Un cahier (ff. 253r-260v) provient d'un autre manuscrit, sans doute contemporain, et contient des prescriptions rituelles. Dans les marges, gloses et ajouts de mains diverses. Sous le colophon (f. 241v), on lit la note d'un ministre officiant: "En l'année 5248 [1488] ... j'ai prié ici, dans la sainte communauté de PADOUÉ, dans la maison des frères ELHANAN b. MOÏSE et JOSEPH b. MOÏSE, et mon salaire a été de 11 ducats ... et maintenant, pour les fêtes du mois de Tishri, je me suis mis d'accord avec eux pour faire les prières dans la maison de notre Dieu... LEIZER COHEN."—Au f. 1r, sceau décoré de MOÏSE ARIÉ TRIESTI de PADOUÉ. Le manuscrit se trouvait, antérieurement à son entrée dans la Bibliothèque, à l'Institut des Microfilms, Jérusalem.¹

* Parchemin d'épaisseur moyenne; on ne distingue pas la fleur de la chair. Les coutures sont nombreuses.

* Encre brun sombre.

* Quaternions, plus un ternion à la fin; un talon dans l'avant-dernier cahier (entre les ff. 247 et 248) ne marque pas l'absence d'un folio, car la réclame du f. 247v correspond bien au f. 248r. Les réclames au bas des cahiers sont verticales, dirigées vers le haut.

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Piqûres doubles pour les lignes particulières. Réglure à la mine de plomb noire, page par page. Au f. 242, premier folio de l'avant-dernier cahier, se termine le livre de prières. Les tables astronomiques qui ont ensuite été copiées sur le cahier ont nécessité une mise en page différente et un plus grand nombre de lignes. On trouve donc dans ce cahier, qui avait déjà été piqué comme les cahiers précédents, une seconde piqûre (sauf sur le premier folio). Le dernier cahier, quant à lui, ne porte que cette seconde piqûre.

(1) מחזור מנהג אשכנז (א1—241ב); (2) לוחות וסימני פרשיות (א242—א251).

252 דפים (1—252).— כראש כה"י חסרים קונטרסים אחדים (כה"י מתחיל באמצע מוסף לשבת). ובין דף 32 לבין דף 33 חסר כנראה קונטרס אחד. בין דף 251 לבין דף 252 נחתך דף, שהיה כנראה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו בדל.

דף א252 נכתב בידי שני מעתיקים אחרים. דפים א253—א260 הם קונטרס מנהגים מתוך כ"י אחר, מתקופה סמוכה לזמן כה"י. הגהות ותוספות בשוליים מידיים שונות. מתחת לקולופון כתובת: "בשנת רמ"ח... התפללתי פה ק"ק פאדואה בבית האחים אלחנן ב"ר משה ז"ל והר"י יוסף ב"ר משה ז"ל הג"ל ושכרי י"א דוק" מ"ח שעור ועתה לימים הנוראים הסכמתי עמהם להתפלל בבית אלהינו... נאום לזכר כהן... " (א241). ציון בעלים: משה אריה טריאסטי מפדובה (א1); חותמת מצוירת. כה"י הועבר לבית הספרים מן המכון לתלומדי כתב-היד העבריים.¹

* קלף בעובי בינוני. אין להבחין בין צד שיער לצד כשר. תפרים רבים.

* צבע הדיו חום כהה.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחרון, שבו 3 גליונות; בקונטרס שלפני האחרון יש בדל של הדף האחרון (בין דף 247 לבין דף 248) מעשה ידי הסופר, כפי שמסתבר משומר הקונטרס בדף 247ב. שומרי-קונטרסים מאונכים מלמטה למעלה.

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור; כל עמוד לחוד. בדף הראשון של הקונטרס שלפני האחרון מסתיים המחזור (א242); בשאר דפיו הועתקו לוחות במיתווה שונה ובמספר שורות רב יותר; לצורך השרטוט הנונה נוקבו דפים אלו שנית. הקונטרס האחרון נוקב מעיקרו לצורך השרטוט האחר.

* ממדים: 320—322 : 230—231 (203—204 × 127) מ"מ.

1. ראה תיאורו: מדינת ישראל — משרד החינוך והתרבות, רשימת כתבי-יד, ספרים, הערות והפצי אמנות שנרכשו באירופה אחרי מלחמת העולם השנייה, ירושלים תש"ך, עמ' 16, מס' 61.

* Dimensions: 320–322 × 230–231 (203–204 × 127) mm, à longues lignes (en deux colonnes pour les textes bibliques), 19 lignes écrites pour 20 lignes réglées.

* Les voyelles sont d'une encre semblable à celle du texte.

* Les premiers mots, les initiales des acrostiches et le colophon sont en grand module, quelquefois décorés simplement. Des volutes dessinées à la plume signalent les acrostiches. Le nom du scribe est ainsi décoré lorsqu'il se trouve en début ou en fin de ligne (ff. 52r, 123r, 126v).

* Reliure moderne.

עמודה אחת (בקטעי מקרא 2 עמודות). 19 שורות כתובות, 20 שורות משורטטות.

* כה"י מנוקד בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט.

* תיבות-הפתיחה, אותיות-הפתיחה של האקרוסטיכונים והקולופון כתובים באותיות גדולות, ולפעמים הם מעוטרים בפשטות בקולמוס. שם הסופר הנקרא בטקסט בקצה השורה מעוטר (א52, 123א, 126ב).

קולופון השם אלהים יהיה אתי" כי זה התפלה סיימתי" ביום א' כ"ח COLOPHON

בכסליו קע"ט לפרט" אני משה בר' אברהם הכהן" כתבתי

241v

התפלה לר' {# דוד בר'} משה היפה" 241ב

5181 de la Création

<Ashkenaz?>

1421

ה'קפ"א

<אשכנז?>

Fragments de poèmes liturgiques avec des commentaires (ff. 1r-9v).

קטע מתוך פיוטים עם פירוש (א1-9ב).

8 folios (ff. 1-5, 7-9).— Ce quaternion de parchemin est un fragment de manuscrit qui contenait des commentaires de poèmes liturgiques et est actuellement palimpseste. Seul, le f. 1r n'a pas été gratté sans doute parce qu'il contenait le Tétragramme. Les deux petits carrés découpés au f. 2 contenaient peut-être le Tétragramme et auraient été enlevés afin de pouvoir gratter le reste du texte sans contrevenir à l'interdiction d'effacer le nom de Dieu. Le texte palimpseste est visible à l'œil nu et déchiffrable aux rayons ultra-violets. Aux ff. 1v-4r et 7v, le texte supérieur, d'une seule main semble-t-il (dans deux graphies différentes), est une compilation kabbalistique où on lit un surcommentaire sur le commentaire du Pentateuque de MENAHEM RECANATI et autres extraits tirés surtout du *Zohar*. Le f. 5r-v, du même genre, est d'une autre main. Les folios palimpsestes n'ont pas tous été réécrits: ont été poncés et non réutilisés les ff. 4v, 7r et 8r-9v. Le f. 6, qui ne fait pas partie du cahier, est d'une main différente.

Ce cahier, dont l'écriture supérieure est ashkenaze, a été relié avant le *Commentaire sur le Pentateuque* par MENAHEM RECANATI (ff. 10-128), écrit lui aussi dans une écriture ashkenaze. Dans les marges, de nombreux commentaires sont, semble-t-il, de la main (mais dans des graphies différentes) qui a écrit le texte supérieur sur le cahier palimpseste. D'ÉLIE CAPSALI, on lit au verso du folio de garde du début une note précisant qu'il a étudié ce commentaire avec son père en 5280 / 1519/20. Les autres marques de possession ont été effacées; l'une d'entre elles, au f. 1r, était datée de 5398 / 1637/8.— Cotes anciennes: titre latin et la cote "n" du catalogue de R. SIMON (folio de garde parchemin); titre français, ex-libris manuscrit de l'Oratoire et la cote "MA 10" (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Parchemin avec des coutures; on ne distingue pas la fleur de la chair.
- * Encre brun sombre.
- * Quaternion.
- * Piqûres dans les marges extérieures. Trace de réglure à la mine de plomb, page par page.
- * Dimensions du f. 1r: 323 x 230 (233 x 170) mm, en deux colonnes, 36 lignes écrites à la page pour le f. 1r,

8 דפים (1-5, 7-9).— קונטרס של קלף מתוך כ"י שהחזיק פירושי סליחות ופיוטים אחרים. היום קונטרס זה הוא פאלימפססט: הכתיבה המקורית גורדה, פרט לעמוד הראשון (א1), כנראה משום שהכיל שמות הויה (בגלל סיבה דומה אולי נחתכו שני מרובעים מתוך דף 2). אפשר להבחין בכתב התחתון גם בעין בלתי-מזוינת, אך בעזרת מנורה אולטרה-סגולה אף אפשר לקרוא. על-גבי פירוש הפיוטים המחוק הועתקו בכתיבה כפולה, אך כנראה בידי מעתיק אחד, לקט פירושים על פירוש ריקנאטי על התורה וליקוטים אחרים בקבלה, בעיקר מספר הזוהר (א1-ב4, 27ב); דף 5 נכתב בכתיבה אחרת. שאר העמודים נותרו ריקים (24ב, 27א, 28א-29ב). דף 6, שאינו שייך לקונטרס, כתוב בכתיבה שונה.

קונטרס זה, הכתוב בכתיבה אשכנזית, נכרך בראש פירוש ריקנאטי על התורה (10-128), שנכתב אף הוא בכתיבה אשכנזית. בשוליו של כה"י נוספו פירושים מרובים בכתיבות שונות, אך כפי הנראה ביד אחת — יד אותו מעתיק שכתב על-גבי דפי הקונטרס המחוק שבראש כה"י. בע"ב שבדף-המגן בראש: "לזכרון לי אליאו קפסלי הקטן כי בשנת ה'ר"ף (20/1519) התחלתי עם אדוני אבי ורבי יצ'ר ללמוד בספר הלז" ציוני בעלים אחרים מחוקים או פומיט, אחד מהם משנת ה'שצ"ח: 1637/8 (א1).

- * קלף עם תפרים. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר.
- * צבע הדיו חום כהה.
- * קונטרס אחד, שבו 4 גליונות.
- * ניקוב בשוליים החיצוניים. שרידי שרטוט בעפרון שחור; כל עמוד לחוד.
- * ממדי דף א1: 323 x 230 (233 x 170) מ"מ. 2 עמודות.

lequel contient seulement des commentaires de poèmes liturgiques. Dans les autres folios, le poème est au milieu et les commentaires tout autour.

- * Premiers mots en caractères plus grands.
- * Reliure de carton, récente.

36 שורות כתובות בדף 1א, שבו פירושים בלבד; בשאר העמודים נכתבו גופי הפיוטים ומסביבם הפירוש.
* תיבות-הפתיחה כתובות באותיות גדולות יותר.

קולופון סליק פירש סליחות העתקתי א' שבט קפ"א לפרט ולא COLOPHON

1r

א1 מצאתי יות'

5184. de la Création

1424

ה'קפ"ד

<Italie>

<איטליה>

écrit par AARON b. BENJAMIN, le médecin¹

כתב אהרן בן בנימן הרופא

pour SALOMON YEDIDYA¹

בשביל שלמה ידידיה

Commentaire de RASHI sur le Pentateuque (ff. 61r-124r).

פירוש רש"י לתורה (א61-124א).

64 folios (ff. 61-124).— Il manque à la fin quatre folios présumés blancs.

64 דפים (61-124).— בסוף נחתכו 4 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם.

AARON b. BENJAMIN a commencé sa copie sur un nouveau cahier (f. 61) au milieu d'une péricope, ainsi qu'il le précise dans son colophon. Le début, acéphale, semble être de la main de deux scribes dont l'un se prénomait peut-être ASHER, car ce nom est décoré au f. 17r. L'écriture d'ASHER ressemble à s'y méprendre à celle d'AARON b. BENJAMIN. D'ailleurs, cette première partie ressemble beaucoup à notre manuscrit (la réglure est la même), elle en diffère toutefois pas de légers détails de copie. Dans le colophon, le nom du personnage pour lequel le livre a été écrit a été gratté en partie et, dans une autre encre, a été inscrit: NISSIM ISAAC; le Catalogue donne SALOMON b. NISSIM comme possesseur primitif.— Gloses marginales assez nombreuses, mais très discontinues, de mains italiennes diverses. Au f. 124r, d'une main postérieure, en italien, caractères hébraïques, liste d'effets. Au f. 124v, essais de plume.— Passages grattés et signatures de censeurs: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO (sans date), ALESS<AND>RO SCIPIONE 1597 et "Visto per me GIO<VANNI> DOMINICO CARRETTO 1618" (f. 123v). Au deuxième folio de garde, une mention en écriture moderne: "Monseigneur je vous demande pardon...", et, au verso, le titre du manuscrit en écriture latine.— Cotes anciennes: quelques essais de plume et le mot "premier" suivi du paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 124v); "14" sur "pag. 9" (premier folio de garde); "14" et, dans un cercle, "36" avec l'auteur et le titre latin, "Heb. 65" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

הסופר אהרן בן בנימן התחיל את העתקתו בהתחלת קונטרס (דף 61א). מאמצע פרשת שמיני, כפי שהוא אף מציין בקולופון. החלק הראשון, שהתחלתו חסרה, הועתק כנראה בידי שני סופרים. שם אחד מהם היה אולי אשר; מכל-מקום, שם זה מעוטר בטקסט בדף 17א. כתיבתו של סופר זה דומה להפליא לכתיבת אהרן בן בנימן. עד כי יקשה להבדיל ביניהם. שני חלקי כה"י דומים מאוד זה לזה וגם שרטוטם זהה, אולם ניכרים הבדלים דקים בתכונות-הלשוני של ההעתקה. בשוליים נוספו הגהות רבות למדי, אף-כי לא ברציפות, בידיים איטלקיות שונות. בדף 124א רשימת בגדים באיטלקית באותיות עבריות. בדף 124ב נסיונות-קולמוס. מחיקות וחתומות צנורות מן השנים 1597 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * Parchemin d'épaisseur moyenne, peu de trous.
- * Encre allant du brun au noir.
- * Quinions, plus un quaternion à la fin, commençant par la chair. Réclames horizontales décorées à la fin des cahiers.
- * Traces de piqûres dans les marges extérieures, sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche (dans deux cahiers, à la mine de plomb noire faisant office de pointe sèche), diplôme par diplôme, sur le côté fleur. Les marges ont été réglées pour des gloses qui n'ont pas été écrites.
- * Dimensions: 282 × 209-211 (169-190 × 122-123) mm, à longues lignes, 33 lignes écrites pour 34 lignes réglées.

- * קלף בעובי בינוני. מעט חורים.
- * צבע הדיו חום עד שחור.
- * ככל קונטרס 5 גליונות, פרט לאחרון, שבו 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים.
- * שרידי ניקוב בשוליים החיצונים, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה (בשני קונטרסים שרטוט בעפרון חורט); כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. השוליים שורטטו לצורך העתקה הגהות או פירושים אשר לא נכתבו.
- * ממדים: 282 × 209-211 (169-190 × 122-123) מ"מ. עמודה אחת. 33 שורות כתובות, 34 שורות משורטטות.

1. Freimann, Italy, n° 38. על-פי קטלוג פאריס נקב פריימאן בשם הבעלים שלמה בן נסים, אולם השם נסים (יצחק) נכתב ביד אחרת על השם המקורי שנמחק.

* Les titres et les eulogies en fin de péripécopes sont en grands caractères carrés. Le colophon, disposé en forme de dessin géométrique, est inscrit dans un cadre à l'encre rouge.

* Reliure de parchemin souple à dos plat.

* הכותרות והתימות הפרשיות כתובות באותיות מרובעות גדולות. הקולופון כתוב בצורת עיטור גיאומטרי ומעוטב במסגרת בדיו אדומה.

קולופון ותשלם כל מלאכת עבודת הקודש אשר עשיתי אני אהרן
 בכמ"ר בנימן הרופא ז"ל בזה הפירוש חומש מחצי פרש'
 ויהי ביום השמיני עד השלמת' היום יום ו' בשבעה ועשרים
 יום לירח סיון שנת חמשת אלפי' ומאה ושמנים וארבע' לפרט'
 וכתבתיו לכמ"ר שלמה ידי' <דיה> יזי"א בכמ"ר {ה"ר
 נסים יצחק} ה' יזכהו להגות בו ובכל שאר כתבי הקדש
 הוא וזרעו <וזרע> (ו) זרעו עד סוף כל הדורות אמן ויקיים בנו
 קרא דכתי' לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם
 ולילה' כי אז תצליח' וחלקי המחוקק יהיה ספון עם מצדיקי
 הרבים ככ"בים לעולם ועד' / אא"ס /

124r

124r

5185 de la Création

1424/5

ה'קפ"ה

<Sud de l'Italie?>

<דרום איטליה?>

écrit par un scribe inconnu

כתב מעתיק בלתי-ידוע

pour ISAAC? BAHALOUL

כשנלי יצחק? בהלול

Traité des fièvres et de l'hydropisie par ISAAC ISRAËLI (ff. 14r-123v).

ספר הקדחות ומאמר השקרי מאת יצחק בן שלמה הישראלי בתרגום עברי (14א-123ב).

110 folios (ff. 14-90, 90, 92-123).— Il manque deux folios, présumés blancs, à la fin. Le manuscrit est un peu taché, surtout au début et à la fin. Au bas du f. 14r, l'encre a pâli et le texte est difficilement lisible.

110 דפים (90, 90, 92-123).— בסוף כה"י חסרים 2 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם. כה"י הוכתם במקצת, בעיקר בראשו ובסופו; המחצית התחתונה של הטקסט בדף 14א דהתה, ומלים רבות אינן קריאות.

L'écriture est de type séfarade. Les treize premiers folios contiennent le *Traité des expériences médicales* attribué à ABRAHAM Ibn EZRA, d'une autre main et sur un autre papier (dont le filigrane semble être de peu postérieur). Les deux parties du volume actuel ont été réunies à une date assez ancienne, puisqu'au folio de garde, un possesseur a inscrit la table des matières des deux parties; or, dans une écriture analogue, on lit au f. 1r une note d'achat du manuscrit par YAHYA pour vingt pièces blanches, en 5340 = 1579. Un autre possesseur a gratté, dans le colophon, le nom du personnage pour qui le livre a été écrit et a inscrit son propre nom: Maître DAVID. Au f. 123v, une autre marque de possession est signée SALOMON PRIVAT.¹ Les huit premiers folios du texte ont été annotés au crayon, en français: remarques concernant soit le sens des mots, soit leur équivalent latin.— Cotes anciennes: note sur le contenu de l'ouvrage (recollée au second folio de garde), et "h. T." du catalogue de R. SIMON, description de l'œuvre en français (verso du second folio de garde); ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "MA 50" (f. 1r); autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2367" (barré), "141", "BU 220" (verso d'un folio de garde ancien, autrefois en fin de volume et actuellement relié à l'envers au début). Estampille de la Bibliothèque nationale (n. 17).

כתוב בכתובה מטיפוס ספרדי. בראש כה"י (1-13) נכרך חיבור רפואי אחר (הנסיונות מהרפואה המיוחס לראב"ע), שהועתק ביד אחרת על נייר שונה מתקופה מעט מאוחרת יותר (על-פי סימן-המים). שני החיבורים נכרכו יחד בתקופה מוקדמת למדי: בדף-המגן שלפני דף 9א רשם אחד הבעלים את תוכן-העניינים של שני החלקים, ובכתובה דומה נרשם בראש הכרך ציון בעלים מידי יחיא, שקנה את כה"י "בשערי לבנו" היום יום ג' כ"ח חשון משנת ה'ש"ם נפשו (ו' בחיים) (תה' סו:ט): 1579 (א1). שם הבעלים המקורי גורד בקולופון, ובמקומו נכתב "מאשט' דוד". ציון בעלים נוסף מתחת לקולופון: "זה ספר הקדחות מיצחק הישראלי כנני שלמה פריואט" (123ב).¹

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun-sombre tirant sur le vert-jaunâtre, s'éclaircissant au brun et au brun clair, légèrement corrosive.
- * Cahiers de huit diplômes, plus un cahier de neuf diplômes et un de sept à la fin. Numérotation en lettres hébraïques au début des cahiers. Réclames horizontales, décorées simplement, au bas des cahiers. Dans la première moitié du cahier, réclames au bas des folios, décorées simplement, sauf dans le premier cahier (ff. 14-29) où le dernier mot du folio est repris au début du folio suivant.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

- * נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה עם גוון ירקרק-צהבהב, לעתים חום עד חום בהיר, דיו מאכלת במקצת.
- * ככל קונטרס 8 גליונות, פרט לאחד, שבו 9 גליונות, ולקונטרס האחרון, שבו 7 גליונות. ספירת-קונטרסים באור-תיות בראש הקונטרס; שומרי-קונטרסים מעוטרים בפשטות; שומרי-דפים מעוטרים בפשטות כמחצית הראשונה של הקונטרס, אולם בקונטרס הראשון (14-29) נשנית המלה האחרונה שבדף בראש הדף שלאחריו.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

1. השוה: I, 94, שהועתק בידי שלמה שמואל פריואט; הכתיבה שונה, ילפסוך גם אין מקום להשערה, כי לפנינו ציון שם המעתיק.

* Dimensions: 283–284 × 211 (209–210 × 140) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres et les fins de traités sont écrits en grand module. La fin des traités est disposée en forme de dessin.

* Demi-reliure aux armes de Louis-Philippe.

* ממדים: 283–284 × 211 (209–210 × 140) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות.

* חיבות־הפתיחה, הכותרות, וחתימות החיבורים כתובות באותיות גדולות יותר. סופי החיבורים כתובים בצורת עיטורים.

קולופון תם ונשלם ספר הקדחות ליצחק הישראלי העתקתיו ליד ידי
אשר תשוקתו גדולה להשלים נפשו וטרם ישתדל בהשגתה
עשה הכנתו להשיג כלים מיוחדים אשר בהם תשלם
ההשכלה ויוציא כונתו לפועל ושמו {# [יצח] ק בהל[ו] ל²
(מאשט' דוד)} מכל חמודות כלול וסיימתיו בחדש טבת שנת
קפ"ה לבריאת עולם השם יזכהו להגות בו אמן ישמח
הכותב ויגל הקורא

123v

123ב

5187 de la Création / 1359 de la destruction du Temple 1427

SAN SEVERINO MARCHE (Macerata, Italie)

écrit par ÉLIE b. MESHOULAM b. SALOMON¹pour son beau-frère YEHOANATAN b. YOAB¹Les Portes de la Lumière de JOSEPH GIQATILIA
(ff. 6r-123r).

120 folios (ff. 5-124).

A la suite d'une erreur du Catalogue, FREIMANN a attribué ce manuscrit à MESHOULAM b. SALOMON. — Sur les folios restés blancs à la fin du manuscrit (ff. 123v-124v), ainsi que sur le folio (parchemin, avec talon) ajouté à la suite (f. 125), ont été inscrits des textes kabbalistiques dans une écriture cursive italienne. Au début a été relié un quaternion (parchemin, 4 ff. <a>-<d> plus ff. 1-4). Sur les folios non numérotés, on trouve: (1) aux ff. <a>-<d>r, des fragments de lecture prophétique dans une belle écriture carrée; (2) de la main italienne cursive de la fin: un exercice d'arithmétique au f. <d>y, et un commentaire philosophique sur le Psaume CXLV aux ff. 1r-3r, suivi, au f. 3r, d'une note métrologique. Gloses postérieures, et dessins de mains indicatrices avec quelquefois la mention du sujet. — Au f. 5v, on lit des notes de possesseurs: ABRAHAM b. JUDA; EMMANUEL de CAMERINO, lors d'un partage avec son frère, octobre 5245 / 1484; GABRIEL, partage d'héritage également, janvier 5266 / 1506; MARDOCHÉE de CAMERINO. En haut du folio, une note: "Le manuscrit" a été estimé 13 ducats d'or". — Signatures de censeurs: au f. 124v, "Visto per me GIO(VANNI) DOMINICO CARRETTO 1618", et, au f. 125v, DOMINICO IROSOLIMI(TA)NO 1597. — Cotes anciennes: dans un cercle, "103" et le titre latin (f. 6); "114" et le titre de l'œuvre, signatures de BLAISE et VITRÉ après le numéro d'inventaire "2231", "n° 137" de la Sorbonne avec le paraphe de GAYET de SANSALÉ (folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Parchemin fin et moyen de belle qualité: quelques trous, peu de coutures.
- * Encre brun sombre, et rouge corrosive pour quelques mots au f. 64r.
- * Quinions commençant par la fleur. Numérotation en lettres hébraïques au début et à la fin des cahiers. Réclames horizontales au bas des cahiers, au dessus de la numérotation. Les réclames sont décorées simplement. Titres courants en haut des pages (titre du livre). [Le nom de la *sefir* en titre courant pour chaque page est d'une autre main.]
- * Traces de piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.
- * Dimensions: 274 × 197 (172-175 × 123) mm. à longues lignes, 30 lignes écrites pour 31 lignes réglées.

ה'קפ"ז / א'שנ"ט לחורבן הבית

סוברינו ע"נ פוטנצה (סאן סאברינו מארצ'ה;

מאצ'ראטה, איטליה)

כתב אליא בן משולם בן שלמה¹בשביל גיסו יהונתן בן יואב¹

שערי אורה מאת יוסף ג'קטיליה (א6-123א).

120 דפים (5-124).

בעמודים הריקים שנותרו בסוף כה"י (123ב-124ב) ובדף-קלף (עם בדל) נוסף שצורף שם (125) הועתקו בכתיבה שונה, רהוטה יותר, ליקוטים ופירוש עשר ספירות. בראש כה"י נכרך קונטרס של 4 גליונות-קלף (4 דפים בלתי-מסופרים, 1-4): (א) קטעי הפטרות בכתיבה מרובעת גדולה (<a>-<d>א); (ב) בכתיבה איטלקית רהוטה וזה בכתיבה שבסוף כה"י: תרגיל אריתמטי (<d>ב), פירוש פילוסופי על תה' קמה (וא-נא) וקטע על משקלות (א3). בשוליים נוספו הנהגות וציורי ידיים מצביעות לעבר הטקסט, חלקן עם ציון העניין. בדף 55 ציוני בעלים: אברהם בן יהודה; עמנואל מקמרי' (נו) "כשחלק עם אחיו" אוטוב' רמ"ה / 1484; "בא לגורל... גבריאל אחי יגורו רס"ף" | 1506; מרדכי מקמרינו. בראש אותו עמוד: "נערך י"ג דוקאטי זהב". חתימות צנוורות מן השנים 1597 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * קלף משובח דק ובינוני. חורים אחדים ותפרים מועטים.
- * צבע הדיו חום כהה. בדיו אדומה מאכלת כתובות קטעי שורות אחדות בדף 64א.
- * בכל קונטרס 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בפשטות מעל לספירה; כותרות של שם הספר בראשי עמודים. [ציון הספירה אשר באמצע נוסף ביד אחרת.]
- * שרידי ניקוב בשוליים החיצוניים; כל קונטרס בבתי-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.
- * ממדים: 274 × 197 (172-175 × 123) מ"מ. עמודה אחת. 30 שורות כתובות, 31 שורות משורטטות.

1. Zunz & Freimann, n° 146; Freimann, Italy, n° 108. פריימאן רשם כ"ז זה במס' 315 תחת שם הסופר משולם בן שלמה, לפי שהטעה אותו הקטלוג. על-פי הקטלוג, שציין כי שם הבעלים יהונתן Ghisi, אף שחזר פריימאן את השם Jesi; מסתבר, שאין זה אלא ציון קירבת המשפחה.

* Les premiers mots, les titres, les introductions et les eulogies en fin de livre sont en grands caractères carrés. Au f. 72v, le texte est inscrit dans un cadre à l'encre rouge, et, au f. 77r, il est disposé en forme de dessin.
* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* תיבות הפתיחה, הכותרות, הפתיחות ונוסחות הסיום כתובות באותיות מרובעות גדולות. בדף 72ב: "סדר קבלת הכנויין על פה" מעוטרת במסגרות בדיו אדומה. בדף 77א כתוב הטקסט בצורת עיטור.

קולופון נשלם ברחמי האל אשר עזרני עד כה יום ששי ב' ימים באדר שיני' שנת קפ"ז לפרט'

ותכל כל עבודת מלאכת הקדש אשר עשיתי בזה הספר האורה אני אליא יזי"א ויב"י בכמ"ר משולם זלה"ה בכ"ר שלמה ז"ל בששי בשבת בב' ימים לירח אדר שיני' שנת חמשת אלפים ומאה ושמונים ושבעה לבריאת עולם והוא אלף ושלש מאות וחמשים ותשעה לחרבן הבית הגדול והקדוש שיבנה במהרה בימינו יראו עינינו וישמח לבינו ויקיים בנו קרא דכתי' צום הרביעי וצום החמשי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית ישראל לששון ולשמחה אמן כן יקם האל ויקיים בנו כל הנחמות אשר הבטיחנו ע"י נביאיו ויצילנו משלש פורעניות ובחלופם יזכינו ליהנות מן הסעודה אשר זמן לצדיקים עבדיו מדג וזיו ולויתן ובהמות ובחלוף כוס התרעלה אשר שתינו בימי אבלינו בגלותינו ישקינו יין הרקח המשומר בענביו מששת ימי בראשית ויצילנו מרדת שחת כדכתי' ויאמר פדעוהו מרדת שחת מצאתי כופר' ובחילוף השחת ישיבנו (!) בסוכה אשר יעשה לצדיקים עבדיו מעורו שללויתן כדכתי' עוד אושיבך באהלים וגו' ויזכנו להיות מן הנכתבים לחיים בירושלם אמן וכתבתיו הנה בע' סוברינו מתא דייחבא על גהר פוטינצה למ"ר יהונתן גיסי חי"י בכמ"ר יואב תוצב"ה ה' יזכהו להגות בו ובשאר ספרי הקודש הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות אמן וה' שזיכני לכותבו ולהשלימו הוא למענו יקיים בנו קרא דכתי' לא ימוש ספר התורה הזה מפוך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל וקבלתי שכירותי מידו ככל אשר נדר לי ועלי לפצותו מכל דין טענה וערער ובטלתי כל מודעי ומודעי דמודעי ומודעי דנפקי מגו מודעי עד סוף כל מודעי בכל לישני דאמור רבון דבטילי בהון מודעי ותנאי וכתבתי שורותיים אילו להיות בידו וביד הבאים מכחו לזכות ולראייה שריר וקיים

122v—123r

123—122a

2. יום ששי היה א' באדר ב', אולם ב' דר"ח, ואולי בשל כך ציין ב' ימים. השווה: 1, 28. הערה 2.

5188 de la Création

<Ashkenaz>

écrit par MENAHEM b. ISRAËL

pour QALONIMOS b. JACOB COHEN

La première partie des *Quatre Ordres* de JACOB b. ASHER (verso du folio non numéroté - 301r).

302 folios (un folio non numéroté, ff. 1-301).— Il ne reste du premier cahier, qui contenait le début de la table des Préceptes, qu'un premier folio (qui était collé à la reliure et, en conséquence, n'a pas été folioté) dont le talon se trouve entre les ff. 8 et 9. A la fin, un folio présumé blanc a été supprimé (il reste le talon) et un fragment de ce folio est collé (à l'envers) sur le folio de garde récent en parchemin (f. 302).

Quelques gloses postérieures. Au f. 301r-v et sur le fragment du f. 302r, poèmes de SALOMON b. ASHER ha-LÉVI. Au f. 300v, d'une main italienne, marque de possession de BESAÏE b. SAMSON MASSARAN; et au f. 301v, d'une main ashkenaze, acte de vente par LIPMAN b. SALOMON KATZ à SAMSON b. ISAÏE fait à MANTOUÉ en 5272 / 1511/2.— Au f. 262v, dans la marge, la mention "cara sengiora" d'une écriture du XVIIe siècle.— Passages grattés et signatures de censeurs au f. 300v: DOMENICO IROSOLIMI<TA>no 1597, "Visto per me GIO<VANNI> DOMENICO CARRETTO 1618".— Sur un folio contrecollé, on distingue les traces d'une reliure ancienne (peut-être la reliure primitive en cuir marron avec bouillons et fermoirs).— Cotes anciennes: "54" sur "pag. 86" (barrée) et "49" (f. 2r); "Heb. 148" du Catalogue de 1739 (folio contrecollé). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

* Parchemin fin et moyen avec trous et coutures. On ne distingue pas la fleur de la chair.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Quaternions, plus un ternion à la fin. Réclames horizontales au bas des cahiers, généralement décorées.

* Piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Régure à la mine de plomb noire, diplôme par diplôme, des deux côtés du diplôme.

* Dimensions: 295-297 x 228-232 (194-198 x 131-132) mm, en deux colonnes, 28 lignes écrites pour 29 lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. Dans la liste des Préceptes, les titres et la fin de la liste sont écrits à l'encre rouge. La fin du livre est disposée en forme de dessin. [Les dessins malhabiles ajoutés dans les marges ne sont sans doute pas de la main du scribe.]

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Louis XIV.

1427/8

ה'קפ"ח

<אשכנז>

כתב מנחם בן ישראל

בשביל קלונמוס בן יעקב כהן

טור אורח חיים מאת יעקב בן אשר <<1>-ב-301א>.

302 דפים <<1>-ב-301א>. — מתוך הקונטרס הראשון (התחלת רשימת הסימנים) נותר רק הדף הראשון, שהיה מודבק אל הכריכה ולפיכך לא סופר; בדלו של דף זה נכרך בין 8 לבין 9. הדף האחרון, שהיה ריק מעיקרו, נחתך, אך נותר ממנו בדל; על דף קלף חדש בסוף כה"י (302) הודבקה במהופך חתיכת-קלף ששרדה מדף זה.

הגהות-שוליים מעטות. בדפים 301א-301ב ועל חתיכת-הקלף המדובקת על 302א הועתקו פיוטים מידי שלמה בן אשר הלוי: קינה על גזירה, שבה נהרגו אביו ואחיהם, נחמה וקטע מקינה נוספת. ציון בעלים (בכתיבה איטלקית): בצלאל בן שמשון מסראן (300ב). שטר-מכר (בכתיבה אשכנזית): ליפמן בן שלמה כ"ץ מכר את כה"י לשמשון בן ישעי' מנטוא' טבת ער"ב 1511/2 (301ב). מחיקות וחתימות צנוורות מן השנים 1597 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף בעובי דק ובינוני עם חורים ותפרים. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שבו 3 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוונים, בדרך-כלל מעוטרים.

* ניקוב בשוליים החיצוניים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור; כל גליון לחוד, פרוש, בשני צדדיו.

* ממדים: 295-297 x 228-232 (194-198 x 131-132) מ"מ. 2 עמודות. 28 שורות כתובות, 29 שורות משורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. הכותרות (בכתב רגיל) והחתימה ברשימת הסימנים שנראש כה"י כתובות בדיו אדומה. סוף הספר כתוב בצורת עיטור. [ציורי-טקסט גסים בשוליים נוספו אולי ביד אחרת.]

קולופון / מֶלֶךְ עוֹלָם / נִמְצָא נִעְלָם / חֲסִדוֹ יִשְׁלַם / מִמְּכֹן שְׁבֹתוֹ / COLOPHON
 נִדְבַת רוּחוֹ / עַם רַב כָּחוֹ / יֹשִׁיב נִדְחוֹ / שֶׁל עֲדוֹתוֹ / חֲסִדוֹ
 אוֹדָה / כִּי הוּא פוֹדֶה / עֲמַל מִיָּדִי / סוֹפֵר אוֹתוֹ / פִּי
 אוֹתִיּוֹת / מִנַּחַת קוֹלְמוֹס / לְקִלְוֹנֵי־מוֹס / כֹּהֵן עֲמוֹס / בַּעַל
 בִּיתוֹ / מִבְּנֵי יַעֲקֹב / מֵאֵין עֲקוֹב / בִּשְׁנַת יַעֲקֹב /
 בִּישׁוּעָתוֹ / יִבְלֶה שְׁנֵי / עַם כָּל בְּנֵי / נֹכַד נִינוֹ / כָּל
 מִשְׁפַּחֹתוֹ / הַמִּנְחָם לִי / בֶן יִשְׂרָאֵלִי / שִׂמְחַת גִּילִי /
 לַנַּחֲמֹתוֹ 301r 301

5191 de la Création

1431

ה'קצ"א

<Ashkenaz>

<אשכנז>

écrit par PINHAS b. BEN YAÏR (MARDOCHÉE?)

כתב פנחס בן בן יאיר (מרדכי?)

(1) Commentaire sur le Pentateuque d'ABRAHAM Ibn EZRA (ff. 1r-188v); (2) *Commentaire sur les Secrets* du Commentaire sur le Pentateuque d'ABRAHAM Ibn EZRA par JOSEPH Ibn CASPI (ff. 193r-200r).

(1) פירוש אברהם אבן עזרא לתורה (א1-188ב); (2) ביאור הסודות שבפירוש ראב"ע לתורה מאת יוסף אבן כספי (א193-א200).

201 folios (un folio non numéroté, ff. 1-200).— Au début, il doit manquer un folio de parchemin présumé blanc, correspondant au f. 20 et qui formait avec lui un diplôme enveloppant le premier cahier. Il manque également le diplôme extérieur du dernier cahier (un folio entre les ff. 182 et 183, et un folio à la fin), ainsi que toute la fin du second ouvrage qui s'arrête vers le milieu de l'Exode. Les ff. 189-192 sont blancs et séparent les deux œuvres.

201 דפים (1+200).— בראש כה"י חסר דף של קלף, שהיה כנראה ריק מעיקרו, מתוך גליון (מחציתו השנייה היא דף 20) שעוטף את הקונטרס הראשון. כן חסרים הגליון החיצון של הקונטרס האחרון (דף בין 182 לבין 183 ודף בסוף) וסוף החיבור השני מאמצע ספר שמות ואילך. דפים 189-192 (בין שני החיבורים) ריקים.

Quelques gloses postérieures dans les marges. Au f. 1r, marque de possession de JACOB b. ASHER.— La signature des cahiers, en lettres latines et chiffres arabes, a été écrite de gauche à droite.— Cotes anciennes: "135" (premier folio de garde); "L" et "K 21" (verso du premier folio non numéroté); le titre latin, "553" du catalogue de N. Rigault, "135" sur "105", "Heb. 68" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

בשוליים נוספו הגהות מעטות. ציון בעלים: יעקב בן אשר (א1). ספירת-קונטרסים באותיות לאטיניות ובספרות ערביות-הודיות נוספה משמאל לימין.

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes. Un seul folio de parchemin (f. 20) reste d'un diplôme enveloppant le premier cahier.

* Encre brun sombre.

* Cahiers de dix diplômes, sauf le premier et l'avant-dernier cahiers qui en comprenaient onze. Jusqu'au f. 190, pagination en lettres hébraïques. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers. Le dernier mot de chaque page est repris au début de la page suivante. [Les titres courants, en haut des pages, sont d'une autre main.]

* Piqûres pour le cadre seulement, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Règlure du cadre à la mine de plomb noire ou brune, jusqu'au f. 161, généralement folio par folio, sur le côté recto; ensuite généralement page par page. Des deux côtés du folio, le nombre de lignes est variable.

* Dimensions: 286-288 × 198-200 (184-196 × 110-118) mm, à longues lignes, 31 à 44 lignes écrites par page, comprises en général dans le cadre réglé.

* נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים. דף אחד של קלף (20) — מחציתו של גליון שעטף את הקונטרס הראשון.

* צבע הדיו חום כהה.

* בכל קונטרס 10 גליונות, פרט לקונטרס הראשון ולקונטרס שלפני האחרון, אשר בהם 11 גליונות. ספירת-עמודים באותיות עד דף 190; שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים; המלה האחרונה בכל עמוד נשנית בראש העמוד שלאחריו. [הכתורות בראשי העמודים נוספו ביד אחרת].

* ניקוב למסגרת בלבד; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט בעפרון שחור או חום; מסגרת בלבד, בדרך-כלל כל דף לחוד, בע"א, עד דף 161, משם ואילך בדרך-כלל כל עמוד לחוד. מספר השורות אינו זהה בשני צדי הדף.

* ממדים: 286-288 × 198-200 (184-196 × 110-118) מ"מ. עמודה אחת. 31-44 שורות כתובות בתוך מסגרת משרטטת.

* Les premiers mots, les débuts et les fins de livres sont en grands caractères carrés. Le nom du scribe est décoré une fois en début de ligne (f. 188v), et assez souvent lorsqu'il se rencontre en acrostiche en début de ligne (ff. 30v, 97r, etc.).

* Reliure maroquin olive aux armes et chiffre d'Henri II et de Diane de Poitiers, incrustée au centre d'une pièce de maroquin fauve. Traces de quatre bouillons au recto et de deux au verso ; sur l'écu central, au verso, trace de fermoir ou de chaîne.

* תיבות-הפתיחה, פתיחות הספרים וחתימותיהם כתובות באותיות מרובעות גדולות. אותיות האקרוסטיכון של שם הסופר הנקרות בראשי שורות מעוטרות פעמים אחדות (30ב, 97א ועוד), ופעם אחת מעוטר אף שמו (188ב).

קולופון בעזרת דר בנהורא: נשלם פי' רבינו אברהם בן עזרא: יום

א' י"ג תמוז' על ידי פנחס בן בן יאיר¹ ולפרש' פנחס² קצ"א

188v

לאסף השישי 188ב

1. התיבות "בן יאיר" מובלטות על-ידי נקודות; הכוונה כנראה לרמזו לפנחס

בן מרדכי (מרדכי היה בן יאיר; אס' ב:ה).

2. שם זה, הוזה לשם המעתיק, נכתב בקצה השורה ועוטר בשוליים.

1744 de l'ère des Séleucides

THILLÉ (*Sanaa, Yémen*¹)

écrit par JUDA b. DAVID b. EZRA

pour MAÏMON b. JOSEPH b. SAADIA al-ANSI

Livre XIV du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE (ff. 1v–122v).

122 folios (ff. 1–122).— Il manque six folios présumés blancs: trois au début et trois à la fin. Les marges ont été quelque peu endommagées, surtout au début et à la fin.

Au f. 1r, marques de possession, couvertes d'encre, et mention du décès d'ABRAHAM? b. SALOMON en 2039 de l'ère des Séleucides / 1777; au f. 122v, mention du décès de SALIM b. ABRAHAM SALOMON en 2106 de l'ère des Séleucides / 1795. Le manuscrit faisait partie de la collection A. S. YAHUDA.

* Papier brillant sans vergeures ni pontuseaux: pas de filigranes.

* Encre noire.

* Quinions, plus un quaternion à la fin. Numérotation en lettres hébraïques, décorées simplement, au début et à la fin des cahiers. [Les signes marquant le milieu du cahier, aux quatre coins ou dans deux coins seulement du diplôme intérieur, sont d'une encre différente de celle du texte.]

* Réglure faite peut-être à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 260–261 × 176–177 (180–181 × 130) mm, à longues lignes, 22 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Le début et la fin du livre, les titres et la liste des *halakhot* à la fin, sont écrits en grands caractères dont le contour est dessiné à l'encre noire et l'intérieur colorié alternativement en rouge, vert et quelquefois jaune. Ils sont décorés à l'aide de dessins exécutés dans le même style que les "grandes lettres". Le colophon, écrit en forme de dessin, s'inscrit dans un cadre de couleur.

* Reliure moderne.

1433

א'תשמ"ד לשטרות

תלא (צנעא, תימן¹)

כתב יהודה בן דוד בן עזרא

בשביל מימון בן יוסף בן סעדיה אלענס

משנה תורה, ספר שופטים מאת משה בן מימון (122–121ב).

122 דפים (122–1).— חסרים 6 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם: 3 בראש כה"י ו-3 בסופו. כה"י נפגע מעט בשוליו, בעיקר בראש ובסוף.

א: ציוני בעלים מחוקים; חתימה מסולסלת. ציוני פטירה: אברהם? בן שלמה, ב'פ"ט (לשטרות) 1777 (וא); טאלם בן אברהם שלמה, ב'ק"ו (לשטרות) 1795 (122ב). לפנים באוסף א"ש יהודה.

* גייר מבריק ללא קווים ומברחים וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שהיו בו 4 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת בפשטות בראש הקונטרס ובסופו. [אמצע כל קונטרס סומן בארבע פינות מיפתחו, או בשתיים מהן, בדיו שונה מדיו הטקסט.]

* שרטוט שקוע, שנעשה אולי בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 260–261 × 176–177 (180–181 × 130) מ"מ.

עמודה אחת. 22 שורות כתובות ומשורטטות.

* פתיחת הספר וחתימתו, הכותרות ופירוט ההלכות בסוף כתובים באותיות גדולות חלולות, הממלאות לסירוגין בצבעים אדום, ירוק ולפעמים גם צהוב, ומעוטרים בעיטורים הצבועים באותם צבעים. הקולופון כתוב בצורת עיטור ומוקף מסגרת צבעונית.

1. על-פי מפת איזור צנעא הנספחת ל-Rathjens & Wissmann; ראה גם: אבן ספיר, ענ ע"ב, עה ע"א ועוד; השווה: מסע תימן, עמ' טז, פח, הערה 6 ועוד; מפת בעמ' כד.

קולופון שלים בעזרת שדי בתרין בשבא דהוא עסרא יומין בירח
 אדר² שנת אלפא ושבע מאה וארבעין וארבע שנין לשטרי
 במאתא קריה תלא תתבגי עד דתתבגי קרתא ירושלם יהא
 סימן טוב על מריה מימון בי"ר יוסף בי"ר סעדיה אלענסי
 קדשא בריך הוא יזכיניה למהגי ביה הוא וזרעיה וזרע ורעיה
 כדכת' לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה
 כלו ויתקים עליו מקרא שכ' יברכך יאר ישא³ אנ"ס
 והכתוב⁴ <!> יהודה בי"ר דוד בי"ר עזרא יזכיניה לחזות
 בנועם ה' ולבקר בהיכלו אכ"ר וה' אלהים ימחול לי על
 כל מה ששגיתי וטעיתי כד' שגיאות מי יבין מנסתרות נקיני⁵
 ונ' <אמר אמן> וכן ימלא בעל הרחמים אכ"ר⁶

122v

122ב

2. צ"ל אדר שני, כפי שמתחייב מציון היום בשבוע.
 3. ברכת הכהנים.
 4. סופו של הקולופון מ"הכתוב" ואילך כתוב בשורות מלכסנות משני צדי הקולופון, שצורתו משולש.
 5. ברכת הכהנים.
 6. סופו של הקולופון מ"הכתוב" ואילך כתוב בשורות מלכסנות משני צדי הקולופון, שצורתו משולש.

5196 de la Création

1436

ה'קצ"ו

<Sud de l'Italie?>

<דרום איטליה?>

Commentaire de GERSONIDE sur l'*Épitomé* des traités d'ARISTOTE par AVERROËS: *Physique, Des Cieux, Génération et corruption, Météorologie, L'Ame* (ff. 1r-190v).

190 folios (ff. 1-190).— La fin manque; la dernière pièce n'est pas complète et la copie s'arrête à la fin d'un cahier. Les marges inférieures d'une dizaine de folios ont été mutilées et, dans l'un des folios, la marge extérieure est entaillée.

L'écriture est séfarade. Aux ff. 1r et 19r, marque de possession de SHEMAYA ANGEL.

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun clair.
- * Cahiers de huit diplômes, un seul cahier de sept diplômes. Réclames horizontales, décorées simplement, au bas des folios.
- * Régure à la pointe sèche, sur le côté verso, folio par folio semble-t-il. Du côté extérieur, les lignes verticales sont doubles, mais, sauf pour les ff. 145-160 et 162-166, le scribe ne tient pas compte de la ligne interne et écrit jusqu'à la ligne verticale externe.
- * Dimensions: 280 × 186-189 mm (200 × 122 mm; 116-117 mm pour les folios où le scribe s'arrête à la ligne verticale interne), à longues lignes, 35 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont en grand module.
- * A la fin d'un chapitre et à la fin d'un livre, le texte est disposé en forme de dessin géométrique.
- * Reliure moderne.

פירוש לוי בן גרשום לביאור הקצר של אבן רושד לכתבים מאת אריסטו: השמע הטבעי, השמים והעולם, ההויה וההפסד, האותות העליונות, חכמת הנפש (א1-190ב).

190 דפים (1-190).— החיבור האחרון קטוע בסופו, אך הקונטרס האחרון שלם. שוליהם התחתונים של דפים אחדים ושוליו החיצוניים של דף אחד נחתכו.

כתיבה ספרדית. ציון בעלים: שמעיה אנג'יל (א19, א1).

- * נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים בהיר.
- * ככל קונטרס 8 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 7 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות.
- * שרטוט ע"י חריטה; כנראה כל דף לחוד, בע"ב. שורטוט שני קווי-שוליים חיצוניים, אולם פרט לדפים 145-160, 162-166, התעלם המעתיק מקו השרטוט הפנימי וכתב את השורות על-פי השרטוט החיצון.
- * ממדים: 280 × 186-189 מ"מ (200 × 122; 116-117 מ"מ בדפים שנכתבו על-פי קו-השוליים הפנימי). עמודה אחת. 35 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות גדולות. סוף אחד הפרקים וסוף אחד החיבורים כתובים בצורת עיטור גיאומטרי.

COLOPHON I והיתה השלמתו בחדש אב של שנת מאה ותשעים וחמש לפרט

האלף הששי והתהלה לאל לבדו אשר עזרני ברחמי

124v

והסדיר 124

COLOPHON II והיתה השלמתו בחדש אייר ל"ט לספירה של שנת מאה

ותשעים ושש לפרט האלף הששי והתהלה לאל לבדו

173r

א173

5196 de la Création

1436

ה'קצ"ו

MONDOVI?¹ (Cuneo, Italie)

מונדאביאו (מונדובי? קונאו, איטליה)

écrit par HALAFTA, le scribe, b. ABRAHAM,
le scribe, natif de MARSEILLE¹

כתב חלפתא הסופר בן אברהם הסופר יליד

מרשליאי

pour JOSEPH FERRIER, médecin habitant AN-
CÔNE

בשביל יוסף פרייר הרופא תושב אנקונה

Le Lys de la médecine de BERNARD de GORDON dans
la traduction de YEKOUTIEL b. SALOMON de NAR-
BONNE (ff. 1r-217r).

שושן הרפואה מאת ברנרד דה גורדון בתרגום יקותיאל בן
שלמה מנרבונה (א1—217א).

217 folios (ff. 1-217).— Il manque deux folios au
début, trois autres entre les ff. 12 et 13, deux encore
entre les ff. 90 et 91, 152 et 153, un autre encore entre
les ff. 199 et 200, et un folio présumé blanc à la fin.
Le manuscrit a été endommagé par l'humidité
surtout au début.

217 דפים (1—217).— חסרים 2 דפים בראש כה"י, 3 דפים
בין 12 לבין 13, 2 בין 90 לבין 91, 2 בין 152 לבין 153,
דף אחד בין 199 לבין 200, ודף אחד, שהיה כנראה ריק
מעיקרו, בסוף. כה"י הוכתם מחמת לחות, בעיקר בראשו.

Dans sa liste de scribes italiens,¹ FREIMANN donne par erreur
pour lieu de copie ANCÔNE au lieu de MONDOVI. L'écriture
de HALAFTA n'est pas italienne, ce qui s'explique par l'origine
du scribe. Les gloses marginales, de mains diverses, sont
copieuses au début seulement, et ensuite très clairsemées
(sauf aux ff. 200v-201v). Notre manuscrit est relié avec
d'autres textes médicaux copiés pour JOSEPH FERRIER (I, 94).
Pour les marques de censeurs, cf. I, 94.

אינו כתוב בכתובה איטלקית. כרוך עם חיבור אחר ברפואה,
שהעתקתו נסתיימה שלושה שבועות לפני העתקתו בידי מעתיק
אחר על-ידי נייר שונה, בשביל אותם בעלים (השווה: I, 94).
הגהות-שוליים והשלמות מרובות מידיים שונות בהתחלה בלבד
ובדפים 200-201ב; בשאר כה"י כמעט לא נוספו הגהות. חתימות
צנוריים בסוף החיבור האחר (השווה: I, 94).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brune tirant sur le jaune.
- * Cahiers de huit diplômes, plus un cahier de dix diplômes à la fin. Réclames horizontales décorées à la fin des cahiers. Très souvent, le scribe reprend au début du folio le dernier mot du folio précédent (quelquefois seulement le début du mot), et il l'écrit parfois sous la dernière ligne, en réclame. [La foliotation ancienne, en lettres hébraïques, n'est pas de la main du scribe, car elle a été écrite alors que les deux folios du début manquaient déjà. En revanche, les autres folios manquants existaient encore. Les titres courants, en haut des folios recto jusqu'au f. 16, sont de la même main que la foliotation.]
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 281-282 × 195-196 (195-196 × 134-135) mm, à longues lignes, 30 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont en grand module.
- * Reliure: cf. I, 94.

- * נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום, הנוטה לצהוב.
- * בכל קונטרס 8 גליונות, פרט לאחרון, שבו 10 גליונות.
- * שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים; המלה האחרונה שבדף נשנית תכופות בראש הדף שלאחריו, אך לפעמים נכתבה התחלתה של המלה שלאחריה בלבד, לעתים מתחת לשורה האחרונה, כעין שומר-דף. [ספירת-דפים ישנה באותיות נוספה ביד אחרת לאחר אבדן שני הדפים הראשונים, אך לפני אבדן שאר הדפים; הכותרות שבראשי ע"א (עד דף 16) מיד זו.]
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 281-282 × 195-196 (195-196 × 134-135) מ"מ. עמודה אחת, 30 שורות כתובות ומשורטטות.
- * חיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות גדולות יותר.

1. Freimann, *Italy*, n° 121. לגבי כה"י זה מצוין פריימאן, שהועתק באנקונה במקום כגורי הבעלים). וזהו המקום מונדאביאו טובא שם ע"י פריימאן לגבי כה"י אוקספורד, הספרייה הבודליאנית Opp. 684 (קטלוג גריבאואר, מס' 2124), שהועתק ע"י אותו סופר במנדאויאו.

אני חלפתא הסופר ב"ר אברהם הסופר ממחוז פרווינצה
 וארץ מולדתי עיר מרשלייא כתבתי זה הספר הנקרא שושן
 הרפואה אל הרופא המובהק מאי' יוסף פרייר יצ"ו היושב
 באנקונה העיר ההוללה והיתה השלמתו פה מונדאביאו
 בשמנה ועשרים יום לחדש סיון שנת אני ב'צ"ד אחזה פניך
 <תה' יז:ט> השם ברחמיו יזכהו להגות בו ולהבין סודות
 רפואותיו וחפץ השם בידו יצלח ויקיים בו מקרא שכתוב כל
 המחלה אשר שמת' במצרים לא אשים עליך כי אני ה'
 רופאך" <שמ' טו:כז> כן יהיה אמן"

5196 de la Création

1436

ה'קצ"ו

<Italie>

<איטליה>

écrit par SALOMON SAMUEL PRIVAT¹

כתב שלמה שמואל פריואטי

pour JOSEPH FERRIER

בשכיל יוסף פירר

(1) *Traité des urines* d'ISAAC ISRAËLI (ff. 218r-253v);
(2) livre V (sur les urines) des *Chapitres de Moïse*
de MAÏMONIDE dans la traduction de ZERAHYYA
b. ISAAC HEN (f. 254r-v).

(1) ידיעת השתן מאת יצחק בן שלמה הישראלי (א-218—253); (2) המאמר החמישי (בהוראה על השתן) מתוך פרקי משה מאת משה בן מימון בתרגום זרחיה בן יצחק חן (א-254—254ב).

37 folios (ff. 218-254).— Entre les ff. 253 et 254, il manque la fin du premier ouvrage et le début du second.

37 דפים (218—254).— בין דף 253 לבין דף 254 חסרים סופו של החיבור הראשון והתחלתו של הנספח מתוך פרקי משה.

Ce traité a été relié après le *Lys de la médecine* (ff. 1-217, cf. I, 93), écrit trois semaines auparavant pour la même personne: le médecin Maître JOSEPH FERRIER, lequel, d'après le scribe de la première partie, habitait ANCÔNE (province des Marches), alors que la copie a été faite à MONDOVI (dans le Piémont). Pas plus que HALAFTA, SALOMON PRIVAT n'a une écriture italienne; il est toutefois fort probable qu'il a écrit ce texte en Italie et que les deux ouvrages ont été reliés ensemble par Maître FERRIER. — Signatures de censeurs au f. 254v: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO (sans date), ALESS<AND>RO SCIPIONE 1592 MANTUAE, "Visto per me Gio<VANNI> DOMINICO CARRETTO 1625". — Cotes anciennes: "six-vingts quatre" suivi du paraphe de l'Abbé de TARGNY (ff. 254v et 255r); "4", "115" dans un cercle et le titre latin (f. 1r); "4" sur "pag. 4" (premier folio de garde); titre latin de l'œuvre et description du contenu du manuscrit (second folio de garde); "Heb. 391" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

כרוך עם שושן הרפואה (1-217), שהעתקתו הסתיימה שלושה שבועות קודם-לכן בשכיל אותו בעלים ע"י מעתיק אחר (השווה: I, 93). לפי קולופון המעתיק האחר התגורר הבעלים באנקונה שבמרכז איטליה. ואילו ההעתקה נעשתה במונדאביאו אשר בצפון. מעתיק כתב-היד שלנו, כמוהו כמעתיק האחר, לא כתב בכתיבה איטלקית, אולם כתיבתו שונה באופייה. מסתבר, שהבעלים כרך את שני החיבורים יחד. חתימות צנווריים מן השנים 1592 ו-1625 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun très clair, presque jaune jusqu'au f. 235v; ensuite brun sombre s'éclaircissant souvent au brun-jaune.
- * Sénions, à part le dernier cahier. Réclames horizontales au bas des folios.
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso. Les marges semblent avoir été réglées pour des gloses qui n'ont pas été écrites. La régure est tracée de manière négligée et n'est pas droite.
- * Dimensions: 281 × 195 (182-184 × 117-119) mm, à longues lignes, 35 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés, sauf au f. 218r où ils sont dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur.
- * Reliure en parchemin souple à dos plat.

- * נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום בהיר מאוד, כמעט צהוב, עד דף 235ב, משם ואילך חום כהה, תכופות חום-צהבהב.
- * ככל קונטרס 6 גליונות, פרט לקונטרס האחרון. שומרי-דפים מאוזנים.
- * שרטוט ע"י חריטה: כל דף לחוד, כע"ב. השוליים כנראה שורטטו לצורך הגהות שלא נכתבו. השרטוט מרושל ומעוקם.
- * ממדים: 281 × 195 (182-184 × 117-119) מ"מ. עמודה אחת. 35 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והכתובות כתובות באותיות מרובעות גדולות (בעמוד הראשון גם בכתב הטקסט באותיות גדולות יותר).

קולופון אני שלמה שמואל פריואט כתבתי זה הספר לח היום
 ונשלמתי היום יום דא ז' מאב למניין שאנו מונים קצ"ו למא'
 יוסף פיריר השם יזכהו להגות בו וזרעו וזרע עד סוף
 כל העולם וכן יהי רצון ונאמר אמן ס"ס

5197 de la Création

KASTORIA (Macédoine, Grèce)

écrit par ÉLIE

pour ABRAHAM

1437

ה'קצ"ז

קסטוריא (מאקדוניה, יוון)

כתב אליה

בשכיל <אברהם>

Homélies sur le Pentateuque de JOSUÉ Ibn SHOEB
(ff. 1r-187v).

דרשות יהושע אבן שועיב על התורה (א1-187ב).

188 folios (ff. 1-188).— Le manuscrit est un peu
endommagé et taché. Le bas du f. 127 est déchiré.188 דפים (1-188).— כה"י ניווק ונפגם. חלקו התחתון של
דף 127 נקרע.

Dans son colophon, ÉLIE déclare avoir pris pour modèle une copie fautive, n'ayant pu en trouver de meilleure. Le manuscrit avait été copié pour un acheteur éventuel qui n'avait pas été trouvé lors de la rédaction du colophon. D'après une note au f. 188r, le manuscrit semble avoir trouvé preneur et le scribe écrit à cet acheteur, ABRAHAM, afin de recevoir son dû; il semble qu'il reste encore à lui payer 115 pièces blanches; il prie ABRAHAM de les donner à son oncle, R. ABRAHAM, qui apporte le livre et a eu la bonté de lui prêter 100 pièces blanches. Quelques corrections postérieures.— La signature des cahiers, en lettres grecques, a été écrite de gauche à droite.— Passages grattés et signatures de censeurs au f. 187v: DOMINICO IROSOLIMI<TA>no 1597, ALESS<AND>RO SCIPIONE 1597 MANTUAE?— Cotes anciennes: "Six-vingt" suivie du paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 184v); dans un cercle, "108" suivie du titre latin et "47" (f. 1r); "47" sur "pag. 34" (premier folio de garde); titre latin, "Heb. 77" du Catalogue de 1739 (second folio de garde). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 2).

על-פי הקולופון מסתבר, שהסופר ביקש להעתיק את כה"י כדי למכרו, אך משסיים את מלאכתו לא נמצא לו קונה שיתן לו את שכרו, ולפיכך ציין את הבעלים בצורה סתמית: "ומי ששכרני וכתבתיו לו". לימים נמצא קונה לכה"י, כפי שאפשר להסיק מרישום הסופר בסוף כה"י (א188). שהוא מעין מכתב קצר: "למר ר' אברהם רוב שלו... וממני עבדך אליה הצעיר, ואחרי זה באתי להודיע למעלה כבודך על אודות הספר שכתבתי לכבודך ונשארו הלבני קטני לבני דע כי זה ר' אברהם דודי המביא הספר הלזה לנו ק' לבני... ועתה תנם לו... והנה הספר שהשלמתיו כולו". נראה, שרק בדיעבד מכר הסופר את כה"י לאברהם ועשאו למזמין ההעתקה מעיקרה. מעט הגהות-שוליים. מחיקות וחתימות צנזורים משנת 1597 (ראה בנוסח הצרפתי). בסדר הפוך, משמאל לימין, נוספה ספירת-קונטרסים באותיות יווניות.

* Parchemin et papier: parchemin d'épaisseur moyenne et de dimensions inégales avec trous et coutures; papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.

* Encre allant du brun clair au brun.

* Cahiers de sept diplômes, plus un de huit et un sénion; à la fin du livre, un diplôme de parchemin suivi d'un binion. Le diplôme extérieur de chaque cahier est de parchemin commençant par la fleur. Dans deux cahiers, le diplôme intérieur est également de parchemin, et le cahier ouvert au milieu présente le côté chair. Réclames horizontales au bas des folios, décorées simplement; dans la première partie du volume, lorsque la réclame est à la fin d'un cahier, elle est légèrement plus grande et mieux décorée.

* Dans le parchemin, traces de piqûres dans les marges pour le cadre seulement. Réglure à la pointe sèche (cadre), folio par folio, sur le côté recto semble-t-il. Les lignes ne correspondent pas des deux côtés du folio.

* Dimensions: 282 × 209-211 (225-229 × 166-174) mm, en deux colonnes, 29 à 49 lignes écrites; la dernière ligne est au-dessous du cadre réglé.

* Les premiers mots, les titres, les fins de livres et la plus grande partie du colophon sont écrits en grands caractères carrés.

* Reliure de parchemin souple à dos plat.

* קלף ונייר. קלף בעובי בינוני בעל ממדים בלתי-אחידים עם חורים ותפרים. נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום בהיר עד חום.

* בכל קונטרס 7 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 8 גליונות; קונטרס אחד, שבו 6 גליונות; וסוף כה"י, המורכב מגליון אחד (קלף) ושני גליונות. הגליון החיצון בכל קונטרס מקלף, ובשני קונטרסים בלבד — גם הגליון הפנימי; כל קונטרס מתחיל בצד שיער (מיפתח אמצע הקונטרס בשני הקונטרסים הנ"ל הוא צד בשר). שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות; בחלק הראשון של כה"י שומרי-הדף שבסוף קונטרסים אחדים הוא גדול יותר ומעוטר יותר.

* שרידי ניקוב למסגרת בשולי דפי הקלף. שרטוט ע"י חריטה; מסגרת בלבד, כנראה כל דף לחוד, בע"א. השורות שמשני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו.

* ממדים: 282 × 209-211 (225-229 × 166-174) מ"מ. 2 עמודות. 29-49 שורות כתובות, השורה האחרונה מחוץ למסגרת.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות, חתימות הספרים ורוב הקולור פון כתובים באותיות מרוכזות גדולות.

קולופון ברוך ה' אלהי ישראל אשר זיכני והשלמתי ספר זה הגקרא אבן
 שועי.} ויש שקורי' אותו שזעיף בראשון בשבת בירח תמוז
 בששה ימים בו בשנת חמשת אלפים ומאה ותשעים ושבע
 לבריאת העולם למניין שאנו מונין פה קהל הקדש
 קסטוריאדה ומי ששכרני וכתבתיו לו הש' יזכהו להגות בו הוא
 ובניו ובני בניו עד סוף כל הדורות כדכת' לא ימוש מפך
 וגו' וכת' יהיו לרצון וגו' ואני אליה הכותב הצעיר מחלה
 פני ההוגה בו שאם ימצא בו טעיות שלא ידיני לכף חובה כי
 ההעתק היה משובש כי לא הייתי מוצא העתק אחר ויקבל
 דינו מי שידניני לכף חובה

187v

187

1. היתה כתובה אות אחת, כנראה בי"ת, שנחקקה כפי הנראה בידי המעתיק. אך בפתיחה נאמר: "בסימנא טבא אחל
 לכתוב ספר בן שועי ר"ל בן איוב ויש שקורין אותו שזעיף."

5199 de la Création

JÉRUSALEM-HÉBRON

écrit par SIMANTOV b. DAVID BARTSELONI

de SYRACUSE en Sicile

pour SAMUEL¹

1438

ה'קצ"ט

ירושלים-חברון

כתב סימן טוב בן דוד ברצלוני מסרקוסת

אצקלייא

בשביל שמואל¹*Le Livre des Racines* de DAVID QIMHI (ff. 1r-264r).

265 folios (ff. 1-265).— Il ne reste des trois premiers cahiers que les diplômes extérieurs: il manque (aussi bien d'après la composition des autres cahiers que d'après la longueur de la lacune dans le texte) vingt-deux folios entre les ff. 1 et 2, autant entre les ff. 3 et 4 et autant entre les ff. 5 et 6. De l'avant-dernier cahier, il ne reste que le diplôme extérieur, et il manque encore vingt-deux folios entre les ff. 247 et 248. Dans le dernier cahier, il semble bien qu'il manque des folios présumés blancs: trois après le f. 264 (il reste un seul talon) et quatre autres à la fin. Il se peut que l'un d'entre eux soit le folio collé au début du volume, avant le f. 1, sur un folio de papier moderne.

Le scribe a souvent changé de calame et la couleur de l'encre change aussi. Il semble que cela soit dû aux déplacements du scribe qui déclare, dans son colophon, avoir commencé sa copie à Jérusalem et l'avoir terminée à Hébron, peut-être après un temps assez long.— Au f. 1r, signature de Moïse SIMON de Sicile. Au f. 264v, marque de possession d'ISAAC b. OBADIA.— Cotes anciennes: Colbert: "281" et "Regius 1232", "Heb. 478" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

- * Papier brillant avec vergeures et pontuseaux par groupes de trois, sans filigranes.
- * Encre noirâtre tirant sur le gris et brun sombre s'éclaircissant au brun, légèrement corrosive par endroits.
- * Cahiers de douze diplômes. Réclames au bas des folios, au milieu de la marge inférieure, quelquefois décorées simplement.
- * Réglure à la pointe sèche épaisse, ou peut-être faite à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 278-281 × 180-183 (196-198 × 134-135) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites (rarement 31 ou 33) pour toujours 33 lignes réglées.
- * Les *Racines* et le début du livre sont en grands caractères carrés.
- * Reliure en carton, récente.

ספר השרשים מאת דוד קמחי (א1-264א).

265 דפים (1-265).— משלושת הקונטרסים הראשונים לא נותרו אלא הגליונות החיצונים; חסרים 22 דפים (על-סמך הרכבם האחד של כל הקונטרסים השלמים, וכך בערך עולה גם משיעור הטקסט החסר) בין דף 1 לבין דף 2, וכיוצא בזה בין 3 לבין 4 ובין 5 לבין 6; אף מן הקונטרס שלפני האחרון נותר רק הגליון החיצוני: חסרים 22 דפים בין 247 לבין 248. בקונטרס האחרון חסרים כמה דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם: שלושה דפים אחרי 264 (מאחד מהם נותר כול) וארבעה דפים בסוף כה"י; ייתכן, שאחד מהם הוא הדף שהודבק על-גבי נייר חדש ונכרך בראש כה"י (לפני דף 1).

המעתיק החליף את קולמוסו מפעם לפעם, וכן משתנים אף צבעי הדיו; בקולופון מציין המעתיק שהתחיל בהעתקתו בירושלים וסיימה בחברון, ואפשר, שהכתיבה ארכה זמן רב. ציוני בעלים: משה שימעון אסקלייא (א1); יצחק בר עובדיה (ב264).

- * נייר מבריק עם קווים ומכריחים בקבוצות של שלושה וללא סימני-מים.
- * צבעי הדיו שחרחר, לעתים אפור, וחום כהה, לעתים חום.
- * לפעמים הדיו מאכלת במקצת.
- * בכל קונטרס 12 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים כאמצע השוליים התחתונים, לעתים מעוטרים בפשטות.
- * שרטוט ע"י חריטה עבה או אולי בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 278-281 × 180-183 (196-198 × 134-135) מ"מ. 32 שורות כתובות (לעתים רחוקות 31 או 33), 33 שורות משורטטות.
- * השרשים ופתיחת הספר כתובים באותיות מרובעות גדולות.

1. שם האב לא נכתב, והמקום נותר ריק.

קולופון אני סימן טוב ב"ר דוד זצ"ל תנצב"ה ברצלוני מן עיר
 סרקוסט אצקלייא: כתבתי זה המכלל יופי בירושלים
 וסיימתי אותו בחברון במקום האבות ע"ה לר' שמואל י"ל
 ב"ר זצ"ל נבתי"א: בשנת ה'צדק'ה ושביה בצדקה
 <יש' א:כו> בחדש כסליו באחד ועשרים בחדש בו תם ונשלם
 בריך רחמנא דסייען כן אמן וכן יהי רצון שיזכהו להגות בו
 יומם ולילה דכתיב והגית בו יומם ולילה <!> (לו) ויתן לו
 בנים זכרים וילמדו בו דכתיב לא ימוש מפיו ומפי זרעך
 ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם ויקיים בו ולא יהיה
 בך עקר ועקרה ויזכה לבני בני' דכתי' וראה בנים לבניך
 שלום על ישראל אמן נצח סלה ברוך אתה בבואך ברוך
 אתה בצתך <!>

264r

x264

2. הסופר ציין נקודות מעל לאותיות של מלים רבות בקולופון, בין השאר גם מעל לכל תיבות התאריך (בשנת... כסליו). אולם נראה, שהגימטריה היא של תיבת "הצדקה" לפרט הגדול, והפסוק שהביא חוזר על הגימטריה של הפרט הקטן בצירוף בי"ת ("בצדקה").

5199 de la Création

LECCE (Italie)

écrit par JACOB b. ABRAHAM COHEN¹ et

d'autres scribes

pour MENAHEM D'OCHRIDA¹ (Macédoine)

La Grande Introduction à l'Astrologie d'ABOU MASHAR, traduit du latin par JACOB b. ÉLIE (ff. 1r-45v).

45 folios (ff. 1-45).— Il manque à la fin un folio présumé blanc. Nombreuses piqûres de vers, surtout au début.

MENAHEM était originaire d'OCHRIDA en Macédoine et les diverses écritures de ce manuscrit sont de type byzantin. Le scribe du colophon a écrit à partir du f. 22r (deuxième colonne) jusqu'à la fin, continuant une copie qui est l'œuvre d'autres scribes: le scribe n° 1 a écrit les ff. 1r à 9r; le scribe n° 2 les ff. 9v à 20r (jusqu'à la ligne 24 de la première colonne) et la première colonne du f. 22r; le scribe n° 3 a remplacé le scribe n° 2, écrivant à partir de la ligne 25, première colonne du f. 20r jusqu'au f. 21v. D'autres fragments de texte dans la copie du scribe n° 2 sont dans des graphies différentes: au f. 10v, première colonne, les lignes 16-25 (sauf le dernier mot) comportent encore deux graphies (lignes 16-18 et 19-25); quant aux lignes 10-28, dans la première colonne du f. 14v, il semble qu'elles soient dans la première des deux dernières graphies. Ces mains diffèrent, non seulement dans la forme des lettres, mais aussi dans la décoration des réclames, la manière de respecter la justification et d'autres habitudes d'écriture.— Cotes anciennes: titre en latin suivi de "K O" du catalogue de R. SIMON (troisième folio de garde); titre en français (quatrième folio de garde); ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "M A 65" et, dans la marge, "Or 192" (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre.
- * Sénions, plus un quinion. Réclames horizontales au bas des folios, décorées simplement par les scribes 2 et 3 et le scribe du colophon, mais de manière différente. Les réclames au bas des cahiers portent une décoration plus élaborée dans la copie de JACOB b. ABRAHAM.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso (dans le premier cahier, elle est très peu appuyée).
- * Dimensions: 380 x 281-282 (300-302 x 211-213) mm, en deux colonnes, 48 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Quelques mots, surtout des gloses en langue vulgaire, sont munis de voyelles de la même encre que le texte.

1439

ה'קצ"ט

לצי (לציה, איטליה)

כתבו יעקב בן אברהם כהן¹ ומעתיקים אחריםבשביל מנחם מאכרידה¹ (מאקדוניה)

המבוא הגדול מחכמת התכונה מאת ג'עפר בן מחמד אבו מעשר בתרגום מלאטינית מאת יעקב בן אליהו (א1-345).

45 דפים (1-45).— בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. חורים רבים של מזיקים, בעיקר כראש כה"י.

סופר הקולופון (סופר 4) כתב מדף א22, עמודה ב, עד סוף כה"י, בהמשיכו את העתקים של מעתיקים אחדים. סופר 1 העתיק דפים א1-א9. סופר 2 העתיק מדף 9 עד דף א20, עמודה א, שורה 24, ודף א22, עמודה א (כל העמודה). סופר 3 החליף מעט את סופר 2 והעתיק מדף א30, עמודה א, שורה 25, עד דף א21. בתוך העתקתו של סופר 2 אף ניכרות כתיבות אחרות נוספות, שבהן נכתבו קטעים קטנים: דף א10, עמודה א, אמצע שורה 16, עד שורה 25 (פרט למלה האחרונה) הועתק בשתי ידיים; הראשונה כתבה שורות 16-18 והאחרת שורות 19-25; דף א14, עמודה א, שורה 10, עד שורה 28 כנראה הועתק על-ידי היד הראשונה הנ"ל. הסופרים השונים נבדלים זה מזה לא רק בצורות האותיות, אלא אף בתכונות גרפיות אחרות, כגון שיטות לשמירת קו-השוליים השמאלי ועיטור שומרי-הדף.

- * נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה.
- * בכל קונטרס 6 גליונות, פרט לאחד, שבו 5 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים. מעוטרים בפשטות אצל סופרים 2, 3 ואצל סופר הקולופון. אצל כל אחד מהם בצורה שונה. שומרי-הדף שבסוף הקונטרס (שומרי-קונטרס) מעוטרים בצורה מיוחדת אצל סופר הקולופון.
- * שרטוט ע"י חריטה: כל דף לחוד, בע"ב (בקונטרס הראשון החריטה רפה).
- * ממדים: 380 x 281-282 (300-302 x 211-213) מ"מ.
- * עמודות. 48 שורות בתובות ומשורטטות.
- * תיבות אחדות. ביניהן לעזים, מנוקדות בצבע זהה לצבע הטקסט.

¹ Freimann, Italy, n° 164. כה"י כתוב בכתיבות מן הטיפוס הביזנטי; ניצא הבעלים ממאקדוניה.

* Les titres et la fin du livre sont en grands caractères carrés. La copie du scribe du colophon commence par un premier mot à l'encre rouge (f. 22r); ensuite les premiers mots sont quelquefois écrits dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur. La fin du livre est disposée en forme de dessin.

* Reliure moderne en mauvais état.

* הכותרות וחתימות הספר כתובות באותיות מרובעות גדולות. אצל סופר הקולופון כתובות תיבות הפתיחה באותיות גדולות יותר בעמודים אחדים; הכותרת הראשונה בכתובתו כתובה בדיו אדומה (22א). סוף הספר כתוב בצורת עיטור.

קולופון   נכתב פה לצי בחודש אלול משנת קצ"ט לפרט האלף הששי   COLOPHON

וכתבתיו אני יעקב בר אברהם כהן אל הנכבד ר' מנחם

45v

מאכרידה יצ"ו ת"ל   45ב

5200 de la Création

JÉRUSALEM

écrit par SHABBATAÏ b. MOÏSE CAZANI de

CRÈTE

pour AARON b. TSEDAQA

1440

ה'ר

ירושלים

כתב שבתאי בן משה קזאני מאי קריטי

בשביל אהרן בן צדקה

Le Grand Livre des Préceptes, commandements négatifs, de Moïse de Coucy (ff. 18r-195v).

175 folios (ff. 18-83, 85-113, 115-191, 191-193).— Il manque un folio présumé blanc à la fin. Le manuscrit a été endommagé par l'humidité, surtout au début.

Le scribe a continué une copie déjà commencée (ff. 1-17, deux cahiers dont le premier a perdu trois folios au début). L'écriture de ce premier scribe est nettement orientale, tandis que celle de SHABBATAÏ b. MOÏSE CAZANI de CRÈTE ressemble beaucoup aux écritures crétoises et byzantines.— Sur l'une des gardes de papier, note manuscrite concernant le contenu du manuscrit, en hébreu et en français, signée E. CARMOLY. Cotes anciennes: Colbert: "4092", "Regius 653", "Heb. 193" du Catalogue de 1739 (ff. 1r et 193v). Estampille de la bibliothèque du Roi (n° 5).

* Papier épais et légèrement brillant. Les vergeures sont à peine visibles, mais on distingue les pontuseaux par groupes de trois; pas de filigranes.

* Encre noire tirant sur le brun sombre.

* Quinions, plus un ternion à la fin. Réclames horizontales au bas des folios, écrites dans un cadre dessiné à la plume.

* Réglure faite peut-être à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 271×176-180 (211×131-132) mm, à longues lignes, 34 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et la numérotation des Préceptes dans les marges sont en grands caractères carrés.

* Reliure en veau clair raciné, aux armes de Louis XIV.

ספר מצוות גדול, מצוות לא תעשה מאת משה מקוצי (18א-195ב).

175 דפים (18-83, 85-113, 115-191, 191-193).— בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה ריק מעיקרו. כה"י נפגע ע"י לחות בעיקר בראשו.

הסופר המשיך בהעתקת החיבור, שהתחיל בה מעתיק אחר בשני קונטרסים קודמים (דפים 1-17; חסרים 3 דפים בהתחלת הקונטרס הראשון). כתיבתו של המעתיק הראשון מורחית מובהקת היא. ואילו כתיבתו של שבתאי בן משה קזאני מאי קריטי אכן דומה לכתיבה של כותבים וביזאנטיים.

* נייר עבה מבריק למדי שכמעט אין להבחין בו בקווים עם מברחים בקבוצות של שלושה וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור עם גוון חום כהה.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לאחרון, שבו 3 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים במסגרות.

* שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 271×176-180 (211×131-132) מ"מ. עמודה אחת. 34 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה וסימני המצוות אשר בשוליים כתובים באותיות מרובעות גדולות.

קולופון נשלמֹות (ו) מצות לא תעשה בעזרת אומר ועושה פה
 בקראֹת ד' <יְרוּשָׁלַם> יבֹנ' ויתכֹונ' במהרה בימינו ונשמח
 בביניין אריאל אמ' וא' אמ' ירא־שֹ בירח אייר בט"ו בו בשנת
 ה"ר ליצירה על ידי תולעת ולא איש שבתאי קזאני בכה"ר
 משה קזאני תנצב"ה מאי קריטי כדקא לנכבד הנשוא
 המעולה בכל מעלה החכם הנבון כה"ר אהרן יצ"ו בן כבוד
 תפארת וגדולה המשכיל כהח"ר צדקה תנצב"ה והשם יזכהו
 ויקיים עליו הפסוק לא ימוש ספר התורה והגית בו יומ'
 ולילה הוא ובניו ובני בניו עד סוף העולם אמן ואמ' ירא־שֹ

193v

193ב

5201 de la Création

<Italie>

écrit par MOÏSE, le scribe, b. ABRAHAM
pour JOSEPH b. ABRAHAM de TIVOLI

1441

ה'ר"א

<איטליה>

כתב משה הסופר בן אברהם
בשביל יוסף בן אברהם מטיבולי

(1) Livre de prières pour toute l'année, rite de Rome (ff. 1r-356v); (2) Prescriptions rituelles, tables astronomiques, formules juridiques, etc. (ff. 358r-465v).

465 folios (ff. 1-465).— Du f. 8 il ne reste que la moitié inférieure. Il manque deux folios après le f. 7. Il manque encore trois folios présumés blancs: l'un à la fin du livre de prières (après le f. 356; le f. 357 est blanc), un autre après le f. 404 (les ff. 404v, 405 et 406 sont blancs) et le dernier folio. Des folios ont été déplacés: les ff. 11-18 devraient se trouver entre les ff. 9 et 10, le f. 447 devrait se trouver après le f. 457. Les folios blancs étaient nombreux, aussi bien à la fin du livre de prières qu'à la fin du volume (il reste encore les ff. 354v, 357, 404v-406v, 436v). Au début, les marges sont tachées sur les bords.

Dans le colophon, la personne pour laquelle le livre a été écrit est désignée seulement par son prénom: JOSEPH; le nom complet est indiqué par l'acrostiche du colophon, rédigé en vers.— Les marques de censeurs ont été lavées; on lit encore la date de 1555 (les trois lignes suivantes n'ont pu être déchiffrées) puis les signatures de DOMINICO IROSOLI<MITA>NO, 1600? et "Visto per me Gio<VANNI> DOMI<NI>CO CARRETTO."

(1) מחזור מנהג רומא (א1-356ב); (2) חניא — דינים ומנהגים, עברונות, שטרות ועוד (א358-465ב).

465 דפים (1-465).— חסרים 2 דפים אחרי דף 7 ו-3 דפים שהיו כנראה ריקים מעיקרם: דף אחד בסוף המחזור (אחרי 356; 357 ריק), דף אחד אחרי 404 (404ב ו-405-406 ריקים) והדף האחרון. כה"י הוכתם בהתחלתו; דף 8 נקרע, ונותרה רק מחציתו התחתונה. דפים 11-18 נכרכו שלא כסדרם; מקומם בין 9 ל-10. 447 צ"ל אחרי 457. בסוף המחזור ובסופי עניינים שונים בנספחות נותרו עמודים ודפים ריקים (354ב, 357, 404ב-406ב, 436ב ודפים נוספים החסרים כנ"ל).

בקולופון נזכר שם הבעלים במפורש כ"יוסף" בלבד, אך השם המלא נזכר באקרוסטיכון של צלעות הטור הראשון של הקולופון השירי. חתימות הצנזורים נמחקו, אך ניתנות לקריאה בחלקן; אחת מהן משנת 1555 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * Parchemin fin de belle qualité, sans trous ni coutures.
- * Encre brun sombre.
- * Quinions commençant par la chair. Numérotation en lettres hébraïques décorées au bas des cahiers, pour les onze premiers cahiers seulement. A partir du f. 358, la numérotation reprend pour deux cahiers seulement. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers, au-dessus de la numérotation. Pour les cinq premiers folios, foliotation en lettres hébraïques.
- * Traces de piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme sur le côté fleur. Des lignes verticales pour les parties poétiques ont été ajoutées à la mine de plomb brune très fine.
- * Dimensions: 391-395 × 274-282 (226-227 × 156-158) mm, à longues lignes pour la première œuvre, en deux colonnes ensuite; 36 lignes écrites pour autant de lignes réglées pour le livre de prières, 71 lignes écrites pour autant de lignes réglées dans le reste.

* קלף משובח דק ללא חורים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה.

* בכל קונטרס 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. בסוף י"א הקונטרסים הראשונים ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת; בשני הקונטרסים הראשונים של הנספחות ספירה נפרדת; שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים מעל לספירה; ספירת-דפים באותיות כראשי חמשת הדפים הראשונים.

* שרידי ניקוב בשוליים החיצוניים; כל קונטרס בבת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. קווי-עזר מאונכים לצרכים פרזודיים נוספו בעפרון חום דק מאוד.

* ממדים: 391-395 × 274-282 (226-227 × 156-158) מ"מ. עמודה אחת במחזור, 2 עמודות בנספחות. 36 שורות כתובות ומשורטטות במחזור, 71 שורות כתובות ומשורטטות בנספחות.

* Les voyelles (livre de prières) sont de la même encre que le texte.

* Ce très beau manuscrit est tout entier orné et enluminé avec des motifs zoomorphes et anthropomorphes. Les premiers mots sont en grandes lettres ornées; quelquefois elles sont le centre d'un panneau, ou bien elles sont décorées à la plume avec des encres de couleur; elles sont aussi rehaussées d'or avec des bordures marginales. Des illustrations sont peintes dans les marges ou dans le corps du texte, en couleurs rehaussées d'or et d'argent. Le premier folio est tout entier enluminé de panneaux et de peintures dans les marges, qui forment autour du premier mot une sorte de guirlande. Le f. 18v supporte une miniature pleine-page (instruments du Temple). Au f. 18r, un psaume est disposé en forme de chandelier. Le colophon, en deux colonnes, est écrit à l'encre rouge et à l'encre brune: deux hémistiches à l'encre rouge face à deux hémistiches à l'encre brune, alternativement.¹

* Reliure moderne en veau blanc.

* גיקוד מלא של המחזור בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט.

* כ"י הדור, מצויר ומקושט, עם מוטיבים זואומורפיים ואנתרופומורפיים. תיבות-פתיחה גדולות מקושטות בלוחיות או בעיטורים צבעוניים בקולמוס, חלקן מוזהבות, עם קישוטים וציורים בשוליים. ציורי-טקסט צבעוניים, מוכס-פים ומוזהבים בשוליים או משולבים בגוף העמוד. בעמוד הפותח תיבות-פתיחה עם לוחיות וציורים ככל השוליים, כעין מסגרת. עמוד שלם של מיניאטורות (18ב; כל-המשכן); מזמור תהילים כתוב בצורת מגורה (18א). בקולופון השירי נכתב כל זוג צלעות בדיו אדומה ובדיו חומה לסירוגין.

קולופון ישעי צור חשקי אלהים לעולם" | מלך המלכים נקדש

במחנים | והוא אחד ונעלם הוא ביחוד" | שבחו מעריך כל
צבא שמים | סתר ומגן הוא להולך בתמים | החונן למבקשו
בלב ובשפתים | פאר עוז מאזר וכתר תורה | באהבתה שונה
בלי עצלתים | בכל יום אברך ואיחד נורא | נפשי וקרביי
באהבה פעמים | נאמנים פקודיו סמוכים לעד | אשיחה במ
ערב ובקר וצהרים | אני משה הסופר בן אברהם | בעטי עט
מהיר אזרתי מתנים | בזירו כתבתי המחזור הזה | ריחו כגן
ה' כארץ מצרים | רצוף בו התניא ודינים אחרים | הדרת
פריו תאוה לעינים | השלמתי וסיימתי מלאכת הקודש |
מחמשת אלפים ואחד ומאתים | מחדש השלישי בשני לחדש |
הוא חדש סיון לצדק מאזנים | מחירי וחוקי ויגיע כפיי | סמכו
ידיי ממלא חפנים | טהור יעטה לראש יוסף ברכות | ויחייה
צאצאיו עתיקי משדים | יזכהו וורעו להגות בו | פותח
ומשביע צמאי למים | בכל ספרי קודש המהוללים | רחום
יפתח בריח ודלתים | וחלקי המחוקק יהיה ספון | חן יפעת
אור שבעתים | לגדחי ישראל יקבץ יאסוף | זבודים חברים
ליהודה ואפרים | ישמח יריאיו יעלום בכבוד | קדוש בנחמת

465v

ציין וירושלם / אמן² 465

1. ראה תיאור הקישוטים: Narkiss, n° 49.

2. אקרוסטיכון בלתי-מסומן של צלעות העמודה הראשונה: יוסף בן אברהם מטיבולי. אקרוסטיכון צלעות העמודה השנייה: משה בן אברהם הסופר חזק.

5201 de la Création

<Zone byzantine>

écrit par JUDA b. ÉLÉAZAR¹

pour son usage personnel

1441

ה'ר"א

<ביזאנטיון>

כתב יהודה בן אלעזר¹

כשכיל עצמו

(1) Commentaire moyen d'AVERROËS sur le traité d'ARISTOTE *Du Ciel* dans la traduction de SALOMON Ibn AJJUB (ff. 1v-121r); (2) *Parterre de la Pensée et Jardin de la Sagesse* d'ABRAHAM Ibn EZRA (ff. 121v-123v).

130 folios (deux folios non numérotés, ff. 1-128).— Les deux folios non numérotés ajoutés au début du manuscrit (il se pourrait qu'ils proviennent du dernier cahier) et les ff. 124-128 sont blancs. Au début et à la fin, le manuscrit a été endommagé par les vers.

Seul le premier ouvrage est daté. Le second ouvrage, manifestement de la même main, a sans doute été écrit à une date un peu différente ou dans d'autres conditions que le premier: l'encre et le module des lettres y sont différents.— Quelques gloses dans les marges, surtout au début; sur le contreplat des ais de bois, essais de plume d'une main hébraïque qui ne doit guère être postérieure au manuscrit.— Pièce de titre en latin sur papier vergé collé sur le contreplat; au recto du premier folio de garde, titre en français.— Cotes anciennes: ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "M A 46" (f. 1r); autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2393" (barré), "133" dans un rectangle, "BI 25" (barré), "BU 120", et "BO 21" (barré) (dernier contreplat). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Papier légèrement brillant avec vergeures et pontuseaux, filigranes.

* Encre brun sombre, assez noire dans la seconde pièce, légèrement corrosive.

* Sénon, plus un quaternion à la fin (ou peut-être un quinion, si les deux folios non numérotés du début faisaient partie du dernier cahier). Au bas de chaque page, le dernier mot est écrit à gauche au-dessous de la justification, mais il ne sert de réclame qu'au folio verso. Généralement, titre courant (traité) en haut des folios recto, à gauche, et chapitre en haut du folio verso, et quelquefois également au recto, au milieu de la marge supérieure.

* Réglure à la pointe sèche, sans doute folio par folio, sur le côté verso.

(1) הביאור האמצעי מאת אבן רושד לספר השמים והעולם לאריסטו בתרגום שלמה אבן איוב (ב1-121א); (2) ערוגת המזימה ופרדס החכמה מאת אברהם אבן עזרא (ב121-123ב).

130 דפים ((2+1-128)).— שני הדפים הבלתי-מסופררים שנוספו בראש כה"י (שמוצאם אולי מן הקונטרס האחרון) ודפים 124-128 ריקים. כה"י נפגע בראשו ובסופו ע"י מזיקים.

החיבור השני נכתב כנראה בתקופה אחרת; צבע הדיו וגודל האותיות שונים. הגהות-שוליים מעטות, בעיקר בהתחלת כה"י. על בטנת הכריכה (על לוחות-העץ עצמם) נסיונות-קולמוס.

* נייר מבריק במקצת עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
* צבע הדיו חום כהה; בחיבור השני צבעה מעין שחור.
דיו מאכלת במקצת.

* בכל קונטרס 6 גליונות, פרט לאחרון, שבו 4 גליונות (או 5, אם שני הדפים הבלתי-מסופררים בראש כה"י נתלשו ממנו). המלה האחרונה בכל עמוד נכתבה מתחת לקצה השורה האחרונה, אך היא משמשת כשומר-דף רק בע"ב. בדרך-כלל כותרות: מספר המאמר בקצה השמאלי בע"א, מספר הכלל באמצע השוליים בע"ב (לעתים בע"א).
* שרטוט ע"י חריטה; כנראה כל דף לחוד, בע"ב.

1. Zunz & Freimann, n° 379. התאריך צוין שם בטעות 1140 (אם אמנם היתה

כוונת צונוץ לכ"י זה, כפי שהשלים פריימאן).

* Dimensions: 257-258 × 182-183 (156 × 94-96) mm, à longues lignes, 26 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. Croquis à la plume. La fin du livre et le colophon sont disposés en forme de dessin.

* Reliure de type monastique, à peu près contemporaine du manuscrit. Elle est en cuir brun foncé sur ais de bois galbés sur trois côtés, sans aucun décor. Le dos est rond. Traces de tranche-file rouge et noire et de deux fermoirs avec attaches de métal se fermant sur le verso.

* ממדים: 257-258 × 182-183 (156 × 94-96) מ"מ. עמודה אחת. 26 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות גדולות. תרשימי-עזר גיאומטריים. סוף ספר וקולופון כתובים בצורת עיטור.

קולופון אני יהודה בן אלעזר כתבתי זה הספר לעצמי והשלמתי

ביום ששי לשבת בראש חדש אלול בשנת ה'א"ר² פניך ונושעה

121r <תה' פ:כ> וברוך נותן ליעף כח ולאין אוני [מ] עז <מה> ירבה: 121r

2. ה'ר"א; בשנת ר"א חל א' באלול ביום שישי, ואילו בשנת ר"ו - ביום רביעי.

5203¹ de la Création

1443

ה'ר"ג

<Italie>

<איטליה>

écrit par un scribe inconnu

כתב מעתיק בלתי-ידוע

pour son usage personnel

בשביל עצמו

(1) Pentateuque avec voyelles et signes de cantilation, le *Targoum Onqelos* et le commentaire de RASHI (ff. 1r-312r); (2) les lectures prophétiques avec, dans les marges, les Psaumes et les Proverbes (ff. 313r-369r); (3) Ruth avec le commentaire de GERSONIDE (ff. 370r-373r); (4) le Cantique des Cantiques avec le commentaire d'ABRAHAM ha-LÉVI b. ISAAC (ff. 373r-390r); (5) l'Ecclésiaste et Esther avec le commentaire de GERSONIDE (ff. 391r-417r); (6) les Lamentations avec le commentaire de RASHI (ff. 417v-421r); (7) Job avec le commentaire de GERSONIDE (ff. 421v-456r).

(1) חומש עם ניקוד וטעמים ועם תרגום אונקלוס ופירוש רש"י (א1-א312); (2) הפטרות עם תהילים ומשלי בשוליים; (3) רות עם פירוש רלב"ג (א370-א373); (4) פירוש על שיר-השירים מאת אברהם הלוי בן יצחק (א373-א390); (5) קהלת ואסתר עם פירוש רלב"ג (א391-א417); (6) איכה עם פירוש רש"י (א417-א421); (7) איוב עם פירוש רלב"ג (א421-א456).

456 folios (ff. 1-456).— Il manque au début un diplôme dont le second folio, ne contenant sans doute que le premier mot de la Genèse, devait être enluminé. Sur le f. 1r, quelque peu effacé, une autre main a renforcé l'encre du texte biblique.

456 דפים (1-456).— חסר כנראה גליון מקופל בראש כה"י; הדף השני של גליון זה החזיק את תיבת-הפתיחה של ספר בראשית, שהיתה מן-הסתם מקושטת. העמוד הראשון נמחה במקצת, ויד אחרת עברה בקולמוס על הטקסט המקראי.

Par suite d'une erreur d'interprétation, le Catalogue donne la date de 1473 (voir à ce sujet la note en hébreu). Tout le manuscrit a été réglé afin d'accueillir dans ses marges les commentaires ou les autres textes bibliques. Le *Targoum Onqelos*, écrit sur une colonne dans la marge intérieure du Pentateuque, ainsi que les Psaumes et les Proverbes, écrits dans les trois marges extérieures des lectures prophétiques, sont dans une écriture non carrée qui ressemble, en plus petit, à celle des textes bibliques écrits au centre de la page. Les commentaires dans les marges sont d'une écriture plus cursive. Le commentaire de RASHI est d'une main assez différente de celle des autres commentaires, surtout dans les signes graphiques, et doit sans doute être attribué à un autre scribe qui s'appelait peut-être Moïse, car ce nom est décoré (f. 299v). Il ne fait aucun doute que les autres commentaires sont de la main du scribe, car, dans le Cantique des Cantiques, chacun des versets bibliques, écrit dans la même écriture que les autres textes bibliques, est suivi de son commentaire. Gloses et ajouts de mains italiennes cursives.— Passages grattés, et au f. 456v, signature de censeur: "Fra Hipp<OLITU>S <FERRARENSIS> purgavit 1601".— Cotes anciennes: "13" dans un cercle et le titre latin (f. 1r); "109" suivi du titre latin et, en rouge, "major pars inedita", signatures de BLAISE et VITRÉ et numéro d'inventaire "2163", cote "226" de la

כל כה"י שורטט מעיקרו לצורך כתיבת פירושים ותוספות בשוליים. התרגום, הכתוב בעמודה נפרדת בשוליים הפנימיים של החומש, וכן תהילים ומשלי שבשלושת השוליים החיצונים כתובים בכתב בלתי-מרובע, הדומה לכתב הטקסטים המקראיים של ה"פנים", אלא שהוא קטן יותר. הפירושים שבשוליים כתובים בכתב רהוט יותר: הכתיבה של פירוש רש"י שונה במקצת מכתיבת שאר הפירושים ונבדלת ממנה בבירור בתכונות גראפיות אחדות. על-פי עיטור השם משה בפירוש רש"י (299ב) ניתן להניח, כי זהו שמו של מעתיק פירוש רש"י. מכל-מקום, ברור, ששאר הפירושים נכתבו בידי המעתיק, לפי שפירוש שיר-השירים משולב עם פסוקי הטקסט המקראי אשר נכתבו בכתב ה"פנים". הגהות ותוספות בכתיבות איטלקיות רהוטות. מחיקות וחתומת צנזור משנת 1601 (ראה בנוסח הצרפתי).

1. שנת רג"ל המצוינת בקולופון היא כפי הנראה רג"ל <פרט>. והיא צורת-קיצור רווחת; עיין: CB, cols. XIV-XV. המפרש את הלמד כקיצור ל"פ"ק. שלא בדיון; מ' וילנסקי, קריית ספר, כב (תש"ה-תשי"ו), עמ' 305-306. המפרש כדיון, ל"פרט". האפשרות, שהתאריך הוא רל"ג/1473, והמעתיק הפך את הסדר כדי להשתמש בגימטריה בעלת משמעות, אינה נראית בגלל העדר ציון האלף או שיטת המניין, כגון לפרט. שיטת-הקיצור הנ"ל רווחת בכ"י אשכנזיים; ראה גם: I, 38; I, 39.

- * Parchemin fin et très fin, blanc, de très belle qualité; très peu de trous et de coutures.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant souvent jusqu'au brun clair.
- * Quinions, plus deux quaternions, commençant par la chair. A partir du f. 370, on trouve quelquefois des réclames horizontales décorées au bas des folios, surtout pour les commentaires; mais aussi, quoique plus rarement, pour les textes bibliques. Etant donné qu'il reste des traces de réclames qui ont été rognées, on peut penser que tout le manuscrit portait des réclames au bas des folios. [Dans le commentaire de RASHI, le dernier mot de la page est souvent repris en haut de la page suivante, et quelquefois ce dernier mot est placé un peu à l'écart, en réclame.]
- * Pour le Pentateuque, piqûres pour le cadre, aux quatre coins de la justification, tout le cahier, semble-t-il, plié, en commençant sur le côté verso. (Dans les autres textes, les piqûres, qui devaient être dans les marges, ont dû être rognées.) Réglure à l'encre rouge, page par page; mais à partir du f. 317, réglure à la pointe sèche, folio par folio ou diplôme par diplôme sur le côté fleur, et reprise de la réglure sur le côté chair, surtout pour le cadre et les traits verticaux, à la mine de plomb brune ou à la pointe sèche.
- * Dimensions: 270×197-200 mm. Les marges étant utilisées pour le *Targoum Onqelos* et les commentaires, la justification varie selon l'étendue respective du texte et du commentaire. Texte biblique écrit en une colonne, sauf le Cantique des Cantiques et son commentaire (en lettres plus petites), écrits en deux colonnes. Il y a toujours autant de lignes écrites que de lignes réglées; mais le nombre des lignes varie dans les différents textes: 17 lignes pour le Pentateuque, 44 pour le *Targoum* et le commentaire du Pentateuque, 21 pour les lectures prophétiques et Ruth, 42 à 44 pour les Psaumes et les Proverbes dans les marges, 11 dans l'Ecclesiaste et 46 à 48 pour son commentaire, 20 dans Esther et les Lamentations et 45 à 46 dans les commentaires qui les accompagnent, 11 à 16 pour Job et 44 à 55 pour son commentaire.
- * Dans le texte biblique, les voyelles et les signes de cantilation sont d'une encre très proche de celle des commentaires.
- * Le manuscrit est magnifiquement enluminé. Les premiers mots et les titres sont décorés de dessins à la plume et de panneaux peints en couleurs vives et rehaussés d'or. Sont particulièrement remarquables les débuts des livres du Pentateuque. Au f. 193v, un cadre enluminé entoure le texte biblique et deux miniatures complètent le décor. La décoration n'est pas toujours terminée, surtout à la fin. Les commentaires dans les

- * קלף משובח דק ודק מאוד. מעט מאוד חורים ותפרים.
- * צבע הדיו חום כהה, חכופות בהיר.
- * בכל קונטרס 5 גליונות, פרט ל-2 קונטרסים, שבהם 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר. מדף 370 ואילך יש לפעמים שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים, בעיקר לפירושים, אולם לעתים גם לטקסט המקראי. על-סמך שומרי-דפים חתוכים ששרדו מותר להניח, כי מלכתחילה היו שומרים בכל דף. [המלים האחרונות בסוף העמוד בפירוש רש"י נשנות לעתים קרובות בראש העמוד שלאחריו (לפעמים כתובות המלים האחרונות או המלה האחרונה בגפר, כעין שומרי-עמודות).]
- * ניקוב למסגרת בארבע פינות השטה הכתוב של החומש (הניקוב לשאר הטקסטים והעמודות, אשר נעשה בוודאי בשוליים, מן-הסתם נחתך); כל קונטרס כנראה בכתב-אחת, מקופל, מצד ע"ב. שרטוט בדיו אדמוני; כל עמוד לחוד. מדף 317 ואילך שרטוט ע"י חריטה; כל דף או גליון פרוש לחוד, בצד שיעור, ושרטוט חוזר בדרך-כלל של קווי-המסגרת או קווי-השוליים המאונכים בעפרון חום או ע"י חריטה בצד בשר.
- * ממדים: 270×197-200 מ"מ (בשוליים הועתקו התרגום והפירושים, ולפיכך מיתווה העמוד אינו אחד, אלא משתנה בהתאם להיקף הטקסט והפירוש). עמודה אחת של הטקסט המקראי, פרט לשירי-השירים, הכתוב בשתי עמודות; פירושו בגוף העמודות כתוב באותיות קטנות יותר. מספר השורות הכתובות זהה למספר השורות המשור-טטות בכל כחב-היד, אך מספרם שונה בכל טקסט: 17 שורות בחומש, 44 שורות בעמודות התרגום והפירוש לחומש; 21 שורות בהפטרות וברות, 42-44 שורות בתהילים ובמשלי שבשוליים; 11 שורות בקהלת, 46-48 שורות בפירוש; 20 שורות באסתר ובאיכה, 45-46 שורות בפירוש; 11-16 שורות באיוב, 44-55 שורות בפירוש.
- * ניקוד וטעמים בטקסט המקראי. צבעם דומה מאוד לצבע הדיו של הפירושים.
- * כ"י הדור. תיבות-הפתיחה והכותרות מעוטרות בקולמוס ומקושטות בלוחיות צבעוניות ומוזהבות. העמודים שבראש ספרי החומש מקושטים במיוחד (בדף 193 בלוחית גדולה ומפוארת, המעטרת את כל הטקסט המקראי עם שתי מיניאטורות). לא כל הקישוטים הובאו לידי גמר, בעיקר בסוף. הפירושים בשוליים כתובים לעתים קרובות בצורת עיטורים, לפעמים בתוספת עיטורי-מסגרת בקולמוס.

marges sont souvent écrits en forme de dessin et quelquefois encadrés de dessins à la plume.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

COLOPHON I
83v
COLOPHON II
147v
COLOPHON III
193r

סיימתיו לעצמי ג' באב שנת רג"ל¹
סיימתיו אלול מן השנה ההוא < ! > אס
{ סיימתיו בחדש טבת בשנת²

קולופון I
ב83
קולופון II
ב147
קולופון III
א193

2. השנה שהיתה נקובה כאן היא מן הסתם ר"ד 1443.

5212 de la Création

<Nord de l'Italie?¹>écrit par SHABBATAÏ b. JOSEPH, le scribe, sur-nommé BONFILS¹

pour un personnage dont le nom a été gratté

Le Livre du parfumeur d'ÉLÉAZAR b. JUDA de WORMS (ff. 1r-192r).

192 folios (ff. 1-192).

Ce manuscrit est d'une écriture franco-rhénane typique. Le scribe était, d'après son nom, de famille française, mais la composition des cahiers et certains détails de la réglure semblent indiquer pour origine le nord de l'Italie. Le nom de la personne pour laquelle SHABBATAÏ a écrit ce livre a été gratté. De même l'acte de vente au f. 192v, où l'on peut lire seulement la signature d'un témoin: YEHIËL b. JOSEPH ha-COHEN. Peu de gloses marginales postérieures.— Au f. 192r, signatures de censeurs: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO 1595, "Visto per me GIO<VANNI> DOMINICO CARRETTO 1617".— Cotes anciennes: "53", dans un cercle, avec titre latin (f. 1r); signatures de BLAISE et VITRÉ et numéro d'inventaire "2184", "38" suivi du titre latin, "n° 183" de la Sorbonne avec le paraphe de GAYET de SANSALÉ (folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Parchemin fin et très fin, de belle qualité; peu de trous.

* Encre brun sombre s'éclaircissant jusqu'au brun clair, légèrement corrosive par endroits.

* Quinions, plus quatre quaternions dont un à la fin, commençant par la fleur. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers. Réclames plus courtes et non décorées, ou décorées plus simplement, au bas des folios.

* Piqûres dans les marges extérieures, doubles pour les lignes particulières, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Réglure à la pointe sèche pour les lignes horizontales, diplôme par diplôme, sur le côté fleur. Les lignes verticales sont tracées à la mine de plomb brune, page par page. Les marges ont été réglées pour des commentaires qui n'ont pas été écrits.

* Dimensions: 314-315 x 216-219 (178-180 : 118-119) mm, à longues lignes, 35 lignes écrites pour 36 lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres et une partie du colophon sont en grands caractères carrés. L'initiale de chaque paragraphe est d'un module un peu supérieur à celui du

1451

ה'רי"ב

<צפון איטליה?¹>

כתב שבתי בן יוסף הסופר המכונה בון פיש

{ בשביל }

ספר הרקח מאת אלעזר בן יהודה מגרמיזא (א1-192א).

192 דפים מגרמיזא (1-192).

שם הבעלים, אשר בשבילו הועתק כה"י, גורד, וכיוצא בו שטר-מכר (192ב), שמתוכו ניתן לקרוא רק את חתימת העד יחיאל בן יוסף הכהן. הגהות-שוליים מעטות מאוד. חתימות צנזורים מן השנים 1595-1617 (ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף משובח דק ודק מאוד. חורים מעטים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים בהיר. במקומות אחדים דיו מאכלת במקצת.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט ל-4 קונטרסים (אחד מהם האחרון), שבהם 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים, שומרי-דפים קצרים יותר ומעוטרים ביתר פשטות או שאינם מעוטרים כלל.

* ניקוב בשוליים החיצונים, ניקוב כפול לשורות מיוחדות; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה ובעפרון; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער. קווי-השוליים המאונכים שורטטו בעפרון; כל עמוד לחוד. השוליים שורטטו לשם העתקת פירושים אשר לא נכתבו.

* ממדים: 314-315 x 216-219 (178-180 x 118-119) מ"מ. עמודה אחת. 35 שורות כתובות, 36 שורות משורטטות.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות ונוסחת-הסיום של הסופר כתובות באותיות מרובעות גדולות. בראשי הפסקות אותיות-

1. Freimann, Italy, n° 435 (כ"ז זה בלבד). הסופר, שמוצאו צרפתי, כפי שמעיד עליו שמו, כתב בכתובה אשכנזית מובהקת, אך תכונות קודיקולוגיות אחדות (כגון מבנה הקונטרסים/ שהן איטלקיות מובהקות, והעירוב של מסורת אשכנזית ומסורת איטלקית בשיטת השרטוט מעידים, שאינם פעל בצפון איטליה.

texte. Le nom du scribe est décoré et indiqué par un signe dans la marge au f. 62v. Nombreuses illustrations.
 * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

פתיחה, הכתובות באות קצת יותר גדולה. שם הסופר שנקרה בגוף הטקסט עוטר עם סימון בשוליים (ב62). ציורי-עזר רבים.

קולופון חזק ונתחזק הסופר לא יזק שבתי המכונה בון פיש שיחיה
 לאורך ימים אמן אני שבתי בהג"ר יוסף ז"ל נט"ע הסופר
 כתבתי זה ספר הרקח למו' {
 וסיימתיו יום ו' פרש' ובני ישראל פרו וישרצו: שנת חמשת
 אלפים ומאת' ושנים עשר לבריאת עולם המקום ברחמיו
 יזכיהו להגות בו הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות
 אאאס' ויקויים בו מקרא דכתי' והיה כעץ שתול על פלגי
 מים אשר פריו יתן בעתו ועליהו לא יכול וכל אשר יצליח" 192r

192א

5213-5214 de la Création

1452-1454

ה'רי"ג-ה'רי"ד

MELFI (Potenza, Italie)

מילפא (מלפי; פוטנסה, איטליה)

écrit par ISAAC b. SALOMON del BARI¹

כתב יצחק בן שלמה דלבארי

pour DAVID b. MENAHEM TSARFATI de TRI-CARICO (Matera, Italie)

בשכיל דוד בן מנחם צרפתי דטריקרו
(מאטרה, איטליה)

Le Bijou Parfait d'ABOUL QASIM al-ZAHRAWI dans la traduction de MESCHOULAM b. YONA (ff. 108v-239r).

החפץ השלם מאת אבו אלקאסם ח'לף אלזחראוי בתרגום משולם בן יונה (108ב-239א).

133 folios (ff. 108-240).— Il manque un folio, présumé blanc, à la fin. Quelques trous de vers.

133 דפים (108-240).— בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. כה"י נפגע ע"י מזיקים.

ISAAC b. SALOMON a continué une copie qu'un autre scribe avait exécutée jusqu'au f. 108r. En prenant la plume au f. 108v, ISAAC a même noté la date: sa copie commence sur les folios qui avaient été préparés par le premier scribe (ff. 108v-109v), mais il a coupé le dernier folio du cahier (il en reste un large talon entre les ff. 109 et 110). A partir du f. 110, les cahiers qu'il a préparés portent un filigrane différent de celui du début. Le f. 127 est resté blanc, et ISAAC a écrit tout en haut: "erreur du scribe, pardonnez-moi!"— Au f. 240v, notes de médecine. Quelques gloses marginales et, au f. 239v, un acte de vente du manuscrit par HAYYIM ha-COHEN à YERAHMEL avec la signature de JUDA b. al-JALID.— Cotes anciennes: un morceau de papier a été recollé à la fin où on lit une description du manuscrit en latin, puis "cod. 873" (barré) et "2911"; "21" (f. 1r); Colbert: "2911", "Regius 1143" (239v); "Heb. 388" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

המעתיק יצחק בן שלמה המשיך את העתקת החיבור שהועתק בידי מעתיק אחר עד דף 108א, ואף ציין את תאריך התחלת העתקתו בראש 108ב (ראה דברי-הפתיחה למטה). את העתקתו התחיל על-גבי סוף קונטרס, שער הוכן ע"י המעתיק הראשון (108ב-109ב). אך את הדף האחרון באותו קונטרס החך (בדל רחב בין 109 לבין 110); בדף 110 מתחילים הקונטרסים שהוכנו בידי, שבהם אף סימן-מים שונה. המעתיק דילג על דף 127 בעת ההעתיקה ורשם בראשו: "טעות סופר מחול לי"; דף זה גם לא שורטט. בדף 240ב ליקוטים ברפואה. הנהוגת-שוליים אחדות. שטר-מכר: חיים הכהן מכר את כה"י לירחמאל; חתימת עד: יהודה בן אלגאליד (239ב).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre et brun s'éclaircissant au brun clair, légèrement corrosive.
- * Sénions. Réclames horizontales au bas des folios. Les titres courants sont écrits de façon irrégulière, soit en haut des folios recto, soit au recto et au verso.
- * Régure à la pointe sèche épaisse (faite peut-être à l'aide d'un cadre?), folio par folio semble-t-il, sur le côté verso. Les marges ont été réglées pour des commentaires qui n'ont pas été écrits.
- * Dimensions: 290 × 214-217 (196-197 × 132-133) mm, à longues lignes, 29 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots, les titres et la fin du livre sont en grand module. Dans les marges, dessins d'index pointés et, au f. 167v, illustrant une glose, le dessin d'un lièvre. La fin du livre est disposée en forme de dessin. Au f. 235v, le nom du scribe, ISAAC b. SALOMON, se trouvant dans le texte, a été décoré et désigné par un index pointé.
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes royales.

- * נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבעי הדיו חום כהה וחום, לעתים בהיר. דיו מאכלת איכול שטחי.
- * בכל קונטרס 6 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים; הכותרות כתובות בצורה בלתי-סדירה: עתים כראשי דפים עתים בראשי עמודים.
- * שרטוט ע"י חריטה עבה (בעזרת לוח?); כנראה כל דף לחוד, בע"ב. השוליים החיצוניים שורטטו לצורך כתיבת פירושים שלא הועתקו.
- * ממדים: 290 × 214-217 (196-197 × 132-133) מ"מ. עמודה אחת. 29 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה, הכותרות וחתימת הספר כתובות באותיות גדולות יותר. בשוליים ציורי ידיים מצביעות אחדים. בדף 167ב רישום של שפן (ליד הערת-שוליים המציינת חיה זו). סוף הספר כתוב בצורת עיטור. שמו של המעתיק (יצחק בן שלמה) שנקרה בטקסט עוטר והובלט ע"י יד מצביעה (235ב).

דברי פתיחה	בסיעתא דישמיא ובטוב גדא אתחיל דא יום ד' ו' לחדש <ח>שון: שנת רי"ג וסימניך יג"ר סהדותא	INCIPIT 108v
קולופון	ותשלם המלאכה על ידי יצחק בכמ"ר שלמה דלבארי והשל ז"ל והשלמתיו פה מילפא ביום ט"ו לחדש אדר ראשון שנת רי"ד לפרט הקטן וכתבתי אותו אל המשכיל החכם מ"א דוד בכ"ר מנחם צרפתי דטריקרגו המשתוקק בכל לבו ללכת בעקבי הרופאים להבין בספרי תורת משה השם יזכהו להוגות!> בו הוא וזרעו וזרעו עד סוף כל הדורות אמן סלה	COLOPHON 239r
א239		

2. זו ההשלמה האפשרית היחידה, אף-על-פי שלעולם לא יחול ו' בחשון ביום רביעי, ובשנת רי"ג חל ביום חמישי; אך זו אי-התאמה שכיחה. השווה: 1, 28, הערה 2.

5213 de la Création

<Espagne>

écrit par ISAAC b. JUDA SOUKHAT¹

1453

ה'רי"ג

(ספרד)

כתב יצחק (בן יהודה) שויכא¹

Commentaires de GERSONIDE sur les *Épitomés* d'AVERRÔES des traités d'ARISTOTE: (1) *La Physique* (ff. 1r-32r); (2) *Du Ciel* (ff. 32r-58r); (3) *De la Génération et de la corruption* (ff. 58v-69r).

69 folios (ff. 1-69).— Il manque au début un folio présumé blanc. Les deux premiers folios sont déchirés verticalement par moitié et les folios suivants ont été très endommagés par l'humidité: tout le coin gauche en haut des folios a disparu. Quelques piqûres de vers.

ISAAC b. JUDA SOUKHAT a écrit un autre manuscrit en 1452 à SARAGOSSE (Oxford, Bibliothèque bodléienne, Laud. Or. 93); il est donc fort probable que notre manuscrit provient de la même région. Une mauvaise lecture du nom du scribe dans le Catalogue a entraîné une suite d'erreurs dans les différentes listes de scribes.¹— La suite des commentaires de GERSONIDE a été transcrite par une autre main et la copie en est inachevée (ff. 70-160). La copie d'ISAAC se termine au f. 69r, au quatrième folio d'un cahier, et le second scribe commence au f. 70r, sur le même cahier.— Cotes anciennes: à l'intérieur du premier plat, titre français puis "G. L. (ou Y ?)"; ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "MA 44" (f. 3r); sur le dernier contreplat, autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2363" (barré), "129" dans un rectangle, "BI 29" (barré) "B O 20" (barré). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.
- * Cahiers de huit diplômes, à part un cahier de neuf diplômes au début. Réclames au bas des folios, quelquefois décorées (le plus souvent rognées). A partir du f. 33r, titre courant en haut des folios recto (également au f. 32v).
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 282 × 209-210 (197-200 × 140-144) mm, à longues lignes, 33 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

פירושי לוי בן גרשום לביאורים הקצרים מאת אבן רושד על אריסטו: (1) השמע הטבעי (א1-א32); (2) השמים והעולם (א32-א58); (3) ההווה וההפסד (א58-א69).

69 דפים (1-69).— בראש כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. שני הדפים הראשונים קרועים לאורכם כדי מחציתם. דפים נוספים אחריהם ניזוקו מאוד מחמת לחות, ופינותיהם העליונות חסרות. חורים אחדים מחמת מזיקים.

המשך פירושי רלב"ג הועתק בידי מעתיק אחר, אשר העתקתו נפסקה באמצע ולא הושלמה (דפים 70-160). העתקתו של יצחק שויכא הסתיימה בדף הרביעי של קונטרס (א69), והמעתיק האחר התחיל בדף 70 בתוך אותו קונטרס.

- * נייר עם קווים ומבריהים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.
- * בכל קונטרס 8 גליונות, פרט לראשון, שבו 9 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים, לעתים מעוטרים (רובם נחתכו); כותרות בראשי ע"א מדף א33 (גם ב-א32) ואילך.
- * שרטוט ע"י חריטה: כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 282 × 209-210 (197-200 × 140-144) מ"מ.
- * עמודה אחת. 33 שורות כתובות ומשורטטות.

1. כ"י אוקספורד, הספרייה הבודליאנית Laud. Or. 93 (קטלוג נירבאואר, כס' 2007): הועתק בסאראגוסה בשנת 1452 ע"י יצחק בן יהודה שויכא, בכתיבה זוהה. בקטלוג פאריס הועתק: שויראח; פריימאן (Freimann, *Spanien u.*) 81 (Portugal, n° 81) קיבל כנראה את הצעת קריאתו של שטיינשניידר בנפתחות לקטלוג פאריס ורשם: Siudar; M. Steinschneider, *Supplément aux catalogues des manuscrits hébreux et samaritains de la Bibliothèque impériale*, Francfort s/M 1903 (= *ZfHB.VI*, 1902), p. 2. את כ"י אוקספורד רשם פריימאן (כס' 76) בשם שויראח, קריאה המוצעת כאפשרות בתוספות לקטלוג אוקספורד, עמודה 1160; ברשימת 660: Zunz & Freimann, שרינת.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés ou dans les mêmes caractères que le texte mais dans un module supérieur. Au f. 4r, un titre est écrit dans des caractères dont seul le contour est dessiné à la plume. Quelques illustrations à la plume. Une fin de livre est disposée en forme de dessin (f. 58r).

* Reliure en maroquin olive avec deux filets dorés. Dos plat.

* תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות גדולות או באותיות גדולות יותר; בדף 4א כתובה כותרת באותיות חלולות. תרשימי-עזר אחדים. סוף ספר כתוב בצורת עיטור (א58).

COLOPHON I	ואני הכותב יצחק שויכאת השלמתיו יום רביעי כ"ב לחדש	קולופון I
32r	טבת שנת י' שומר את ג'רים <תה' קמו:ט> לפרט האלף הששי	א32
COLOPHON II	ואני יצחק הכותב השלמתיו ביום ג' ש"ג לחדש שבט שנת	קולופון II
58r	ר"ג לפרט האלף הששי והתהלה לסומך ידי ומגן בעדי בכל לבי ומאדי	א58
COLOPHON III	ואני יצחק הכותב השלמתיו בחדש אדר בג' ימים בו שנת	קולופון III
69r	ר"ג לפרט האלף הששי והתהלה לאל לבדו ית' וישתבח	א69

5214 de la Création

1454

LAGUNA DE NEGRILLOS (*Léon, Espagne*)écrit par ABRAHAM b. Don JACOB BINIETO¹
pour Don ISAAC...*Le Livre des Principes* de JOSEPH ALBO (ff. 1r-240v).

240 folios (ff. 1-240).— Le manuscrit a été quelque peu endommagé dans les marges par les insectes.

A la suite d'une erreur du Catalogue sur le lieu d'origine, FREIMANN a placé ABRAHAM BINIETO dans sa liste de scribes italiens¹.— Au f. 1r, dédicace: "Moi, YOSHUA, ai donné [ce livre] à mon fils Mardochee." Au f. 240v, signature de Mardochee b. ABRAHAM ALBO et au même folio une note d'achat datée de 5358/1597, par SHALOM MIZRAHI, pour la somme de 9 pièces blanches.— Cotes anciennes: titre en français et en latin, suivi de la cote "D S" du catalogue de R. SIMON (premier contreplat); ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "M A 22" (f. 1r); autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2347", "41" dans un rectangle et "BE 15" (dernier contreplat). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Papier avec vergeures et pontuscaux, filigranes.
- * Encre brun clair, brun et brun sombre, corrosive.
- * Sénions (le premier cahier, qui contient la préface et la table des matières, est formé d'un quinion plus un double folio). Numérotation en lettres hébraïques décorées au début et à la fin des cahiers. Réclames horizontales au bas des folios, en lettres cursives, décorées simplement. La réclame du cahier est mieux ornée. Titre courant réparti en haut des pages, quelquefois décoré.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 284-285 × 194-200 (199-200 × 126-127) mm, à longues lignes, 28 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les titres sont en grands caractères carrés. Les premiers mots sont généralement écrits dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur. Une fin de livre est disposée en forme de dessin (f. 80v). Le nom du scribe a été décoré lorsqu'il s'est rencontré dans le texte (f. 27v).
- * Reliure de parchemin sur carton, sans aucun décor. Dos plat à trois nerfs simples. Trancheilles écruées. Traces de deux liens.

ה'ר"ד

לאגונה סירקה ניגריליוש (ליאון, ספרד)
כתב אברהם בן דון יעקב ביניטו
בשביל דון יצחק . . .

ספר העיקרים מאת יוסף אלבו (א1—240ב).

240 דפים (1—240).— כה"י ניוזק במקצת בשוליים ע"י מזיקים.

ציוני בעלים: "לבני למרדכי נתתי אותו יהוש[ע]" (א1); שלום מורחי, שקנה אותו בתשעה לבנים ה'שנח / 1597 (240ב); מרדכי בן אברהם אלבו (שם).

- * נייר עם קווים ומברחים ועם סימנימים.
- * צבעי הדיו חום כהה, חום וחום בהיר. דיו מאכלת.
- * בכל קונטרס 6 גליונות (קונטרס הראשון, המחזיק את ההקדמה ותוכן העניינים, מורכב מחמישה גליונות ועוד גליון). ספירת קונטרסים באותיות מעוטרת בראש הקונטרס ובסופו; שומרי דפים מאוזנים בכתב רהוט מעוטרים בפשטות (בסופי קונטרסים הם לעתים מעוטרים יותר). הכותרות שבראשי העמודים לעתים מעוטרות.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, כע"ב.
- * ממדים: 284-285 × 194-200 (199-200 × 126-127) מ"מ. עמודה אחת. 28 שורות כתובות ומשורטטות.
- * הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות; תיבות הפתיחה בדרך-כלל כתובות בכתב הטקסט באותיות גדולות יותר. סוף מאמר כתוב בצורת עיטור (80ב). שם הסופר הגקרה בטקסט מעוטר (27ב).

קולופון תם ונשלם שבח לאל בורא עולם ביום רביעי שלהי תמוז
שנת חמשת אלפים ומאתים וארבע עשרה ליצירה בלאגונה

1. 11 n° Freimann, Italy, שלא בדין. טעותו של פרימאן נובעת מן הקטלוג, שבו זוהה המקום כורניציה.
2. דהיינו, בית תנוה.

סירקה ניגריליוש" והמכתב מכתב הצעיר אברהם ביניטו בן
היקר הנכבד דון יעקב ביניטו יצ"ו" ונכתב ליקר הנכבד
המשכיל {דון יצחק. לד"ר. א.} יצ"ו השם ית' יזכהו להגות
בו ובספרים אחרים הוא וזרעו וזרעו כדאי שיתקיים בו
מה שאמרו רבותינו ז"ל כיון שהוא חכם ובנו תלמיד חכם ובן
בנו תלמיד חכם שוב אין תורה פוסקת מזרעו שנאמר <!
ודברי אשר שמתו בפיו לא ימושו מפיו ומפי זרע
זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם" שנת ואברהם היה יהיה לגוי
גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ" <בר' יח: יח> כן יהי רצון"

240v

240ב

3. שם הסופר ושם הבעלים נחקקו בקווים, והאחרון אף גורד מעט, אולם עדיין ניתן לקרוא אותם כמעט במלואם;
שם המשפחה של הבעלים נפגע קשה; ואולי היה אלבליאז?

5214 de la Création

1454

ה'ר"ד

<Italie>

<איטליה>

écrit par HAYYIM PROVENÇAL²כתב חיים פורווינצאל²

pour MOÏSE, le médecin, b. YEHIEL

בשביל משה הרופא בן יחיאל

Commentaire sur le Pentateuque de MENAHEM RECANATI (ff. 185v-3r).

פירוש התורה מאת מנחם ריקנאטי (185ב-3א).

186 folios (ff. 186-90, <90 bis>, 89-2).— La foliation va de gauche à droite.

186 דפים (186-90 + <1>, 89-2).— ספירת-דפים משמאל לימין.

Quelques gloses marginales. Marques de possession de Moïse b. YEHIEL au f. 186v, et de DAVID b. MOÏSE CAVAGLIRO, ANCÔNE 5342 / 1581/2, au f. 187r. Au f. 2v, liste de naissances datées de 5321-5337 / 1571-1577. D'autres listes de naissance (qui paraissent être d'une seule main), dont la première commence (f. 1r) par "la fille de RAPHAËL COHEN" 5340 / 1580, et mentionne une autre naissance en 5342 / 1582 et la seconde (f. 2r) note la naissance de "la fille d'AARON ..." 5342 / 1581. Au-dessous, en italien, DAVID b. MOÏSE CAVAGLIRO a noté la mort de son père en 5343 / 1583, de son frère à VENISE en 1587 et de sa mère en 5348 / 1588.— Au f. 186v, signature "M A" avec paraphe et la date de 1583 puis une autre signature: "Jo. Rosa." Au f. 187r, avec plusieurs essais de plume, la note "Quaesto libre he di MOÏSE CAVAGLI" et la date de 1581. Sur le contreplat, signature illisible dont on distingue seulement "Pamu ... t"? Au f. 1v, "ex dono" de 1874 à CARCASSONE; au f. 3r, commentaire en latin sur le contenu du manuscrit.— En-dessous, la mention de censeur: Correctione fr<ater> VINC<ENTIU>s de MAT<ELLIC>a et fr<ater> AMBR<OSIU>s com<missus> not<arius> s<an>cti off<i>cii. ANCONA"; puis: "Jo FR<ANCES>co AN<TONI>o di MEDICIS ho revisto il ditto libro odi 4 feb<rua>ri 1627 <ou 9 ?>".— Cote ancienne: "Num 28" (f. 185v).

מעט הגהות-שוליים. ציוני בעלים: משה בן יחיאל (186ב); דוד בן משה קאבאליוֹרוֹ, אנקונה שם"ב / 1581/2 (187א); רישומי לידות מן השנים 5321-5337 [ה'שכ"א-ה'של"ז] / 1577-1571 (2ב). בדפים 186א-187א רישומי לידות בכתובה וזה: בראש 187א: "זה הבת מרפאל כהן יצ"ו, עם שני רישומים משנת ה'ש"ם / 1580 ומשנת ה'שמ"ב / 1582; בראש 186א: "זה הבת מאהרן יסכה יצ"ו, עם רישום משנת ה'שמ"ב / 1581; מתחת לרישום זה רישומים באיטלקית על פטירות בני משפחה מידי הבעלים דוד בן משה קאבאליוֹרוֹ: אביו, 5343 [ה'שמ"ג] / 1583; אחיו, ונציה 1587; ואמו, 5348 [ה'שמ"ח] / 1588. חתימות צנוורים, אחת מהן משנת 1627 או 1629 (ראה בנוסח הצרפתי).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyennée, de belle qualité, avec trous.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair, légèrement corrosive.

* Quaternions, plus un quinion à la fin, commençant par la fleur. Réclames horizontales décorées à la fin des cahiers. Réclames horizontales décorées simplement au bas des folios dans la première moitié de chaque cahier, sauf le folio intérieur, et au bas de chaque colonne de droite au milieu de la marge inférieure. Titre courant en haut des folios recto et verso.

* Piqûres dans les marges extérieures, tout le cahier plié, en commençant sur le folio recto. Régure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur.

* קלף משוכה בעובי דק ובינוני עם חורים.
* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום כהיר. דיו מאכלת במקצת.
* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחרון, שבו 5 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים; שומרי-דפים במחצית הראשונה של הקונטרס (פרט לדף הפנימי) מעוטרים בפשטות; שומרי-עמודות לעמודה הראשונה בכל עמוד, כאמצע השוליים התחתונים, מעוטרים בפשטות; כותרות בראשי העמודים.
* ניקוב בשוליים החיצונים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער.

J. Simon, "Les manuscrits hébreux de la bibliothèque de la ville de Nîmes", *REJ*, III (1881), 1.

pp. 236-237; *Cat. Gén in-4*, VII, p. 666

Freimann, *Italy*, n° 128 2.

* Dimensions: 283–284 × 225–229 (193–198 × 151–152) mm, en deux colonnes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres et l'eulogie en fin de livre sont en grands caractères carrés, quelquefois décorés à la plume, et aussi, de temps en temps, à l'encre rouge. Aux ff. 169–155, les premiers mots sont plus souvent écrits en rouge. Dans les cinq premiers cahiers, les hampes des lettres supérieures à la ligne du haut et celles des lettres inférieures à la ligne du bas sont décorées de volutes. Les fins de livres sont disposées en forme de dessin. Le nom du scribe est décoré chaque fois qu'il se rencontre en début ou en fin de ligne (ff. 173v, 149r, etc., en grand nombre).

* Reliure méridionale, en veau brun sur ais de bois galbés. Le décor est différent sur les deux plats: au recto, encadrement d'une roulette à cordage relié au compartiment central par des filets d'angles; au centre, fers à entrelacs de galon formant une étoile à huit branches,

* ממדים: 283–284 × 225–229 (193–198 × 151–152) מ"מ. 2 עמודות. 32 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות ונוסחת-הסיום כתובות באותיות מרובעות גדולות, לפעמים מעוטרות בקולמוס, לעתים בדיו אדומה. בדפים 155–169 תיבות-פתיחה רבות כתובות בדיו אדומה. בחמשת הקונטרסים הראשונים מסולסלים דגלי האור תיות העיליות (למ"ד) אשר בשורה העליונה ורגלי האותיות התחתיות אשר בשורה התחתונה. סופי הספרים כתובים בצורת עיטור. שם הסופר מעוטרי כל-אימת שהוא נקרה בקצה שורה בטקסט (173ב, 149א ועוד מקומות לרוב).

ornée de fers à lions dressés; au verso, encadrement de fers à entrelacs de galons, relié par des filets d'angles au compartiment central décoré des mêmes fers à entrelacs. Au centre, deux bandes verticales décorées aussi de fers à entrelacs.

קולופון אני הצעיר חדל אישים חיים פורווינצאל יה"ב כתבתי זה COLOPHON

הספר להה"ר משה הרופא בכ"ר יחיאל מב"ע הש' ברחמי
יזכהו להגות בו עם כל שאר ספרי הקדש ויאריכו לו שנותיו
לטובה ולברכה ויחיו לו בניו ויזכו לחופה ולהיות עוסקים
בתורה ולמעשים טובים אמן ס"ו והשלמתי לכתוב אותו היום
יום שלישי לחדש אלול שנת חמשת אלפים ומאתים וארבעה

3r

עשר לבריאת העולם חז"ק" 43

5215¹ de la Création

<Nord de l'Italie?>

écrit par JUDA b. JOSEPH de BAVIÈRE²pour JOSEPH, JACOB et MOÏSE, fils d'ISAAC,
le médecinLa première partie des *Quatre Ordres* de JACOB
b. ASHER (ff. 1r-156v).160 folios (ff. 1-160).— Le f. 12 (séparant la table
des Préceptes du début de l'ouvrage) est blanc et il
manque à la fin quatre folios présumés blancs
(restes de talons).

L'écriture est ashkenaze, mais la réglure indique l'Italie du nord. Les gloses marginales postérieures, peu nombreuses, sont d'une main italienne. Au f. 157v, essais de plume et poèmes de mains italiennes. Une liste de livres, au f. 158v, a été presque complètement grattée, puis reprise aux ff. 159v-160r, où une autre liste, sans date, d'une main italienne du XVIe siècle, décrit en détail des livres imprimés et manuscrits, au nombre de 114.— Passages grattés (un passage découpé au f. 83) et signatures de censeurs: au f. 156r, "Visto per me Gio<vanni> DOMINICO CARRETTO 1618"; f. 156v, CAESAR BELLIOSUS et Jac<opo> GERALDINI 1555, DOMINICO IROSOLIMI<ta>no (sans date).— Au verso du premier folio de garde en parchemin, cotes anciennes: dans un cercle "56" et le titre latin, "101" suivi du titre latin, le numéro d'inventaire "2193" et les signatures de BLAISE et VITRÉ; "n° 129" de la Sorbonne avec la collation et le paraphe de GAYET de SANSALÉ (f. 1r). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, légèrement corrosive.
- * Quatre cahiers de sept diplômes et neuf sénions disposés sans ordre apparent. Réclames verticales (dirigées vers le haut) au bas des cahiers.
- * Réglure des lignes verticales à la mine de plomb brun-noir, des lignes horizontales à l'encre brun clair, page par page.
- * Dimensions: 273 × 202 (181-188 × 116-125) mm, à longues lignes, 40 à 44 lignes écrites pour 41 à 45 lignes réglées.
- * Les premiers mots, les titres et les eulogies en fin de livre sont en grand module ou en grands caractères carrés, quelquefois décorés à la plume. Aux ff. 32v-34r, les premiers mots et le titre ont été écrits (ainsi que

1454

ה'רט"ו

<צפון איטליה?>

כתב יהודה בן יוסף דביירנא²

בשכיל יוסף, יעקב ומשה בני יצחק הרופא

טור אורח חיים מאת יעקב בן אשר (א1-156ב).

160 דפים (1-160).— דף 12, המפריד בין רשימת
הסימנים לבין התחלת הטור, ריקן. בסוף כה"י חסרים 4
דפים, שהיו ריקים מעיקרם, אך נותרו שרידים מבדליהם.

כתיבת הסופר אשכנזית היא, אולם שיטת השרטוט אופיינית לצפון
איטליה. הנהגות שוליים מעטות למדי בכתיבה איטלקית. בדף
157ב ניסיון-קולמוס ופיוט בכתיבות איטלקיות. בדף 158ב התחלת
רשימת ספרים, שנמחקה כמעט לחלוטין ונכללה ברשימה הבאה;
בדפים 159ב-160א רשימה של 114 כ"י וספרים בכתיבה איטלקית.
כנראה מן המאה הטי"ז. מחיקות. פיסקה חתוכה (דף 83) וחתימות
צנזורים מן השנים 1555 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. דיו מאכלת במקצת.
- * בתשעה קונטרסים 6 גליונות בכל קונטרס, ובארבעה 7
גליונות, ללא סדירות. שומרי-קונטרסים מאונכים כלפי
מעלה.
- * שרטוט קווים-שוליים המאונכים בעפרון חום-שחור,
השורות בדיו בצבע חום כהה; כל עמוד לחוד.
- * ממדים: 273 × 202 (181-188 × 116-125) מ"מ. עמודה
אחת. 40-44 שורות כתובות, 41-45 שורות משורטטות.
- * תיבות-הפתיחה, הכותרות ונוסחת-הסיום כתובות באותיות
גדולות יותר ובאותיות מרובעות גדולות, המעוטרות לעתים
בקולמוס. בדפים 332-34 נכתבו תיבות-הפתיחה (פעמים
אף בגוף הטקסט) והכותרת בדיו שצבעה היום אופרה כהה.

1. כ"ב בכרחשון ה'רט"ו חל ביום רביעי, אולם בשנת ה'רט"ו אמנם חל ביום שני.

שמא נפלה כאן טעות וצ"ל רט"ז (1455)?

Zunz & Freimann, n° 390 2

quelques débuts dans le corps du texte) dans une encre actuellement ocre sombre. Illustrations. Une fin de livre est disposée en forme de dessin. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne (ff. 25v, 61v, etc.).

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

ציורי-עזר. סוף הספר כתוב בצורת עיטור. שם הסופר הנקרה בקצה שורה מעוטר (25ב, 61ב ועוד).

קולופון   אני יהודה ב"ר יוסף דביירנא יצ"ו כתבתי זה האורח חיים
לבני ה"ר יצחק הרופא ז"ל לר' יוסף בנו' לר' יעקב בנו'
ולר' משה בנו' יצ"ו סיימתי יום ב' פרשת' וה' ברך את
אברהם בכל³ כ"ב לחדש מרחשון שנת רט"ו לפרט קטן^{156v}

5215-5217 de la Création

1455-1456

ה'רט"ו-ה'ר"יז

TLEMEN (Oran, Algérie)

תלמסאן (אוראן, אלג'יריה)

écrit par NATAN b. SAADIA ha-COHEN SHOLAL¹כתב נתן בן סעדיה הכהן שלאל¹

בשביל עצמו

pour son usage personnel

Paraphrase araméenne des Hagiographes: Ruth, Psaumes, Job, Proverbes, Cantique des Cantiques, Ecclésiaste, Lamentations, Esther et seconde paraphrase araméenne d'Esther (ff. 17r-139v).

תרגום ארמי לכתובים: רות, תהילים, איוב, משלי, שיר-השירים, קהלת, איכה ואסתר; תרגום שני של אסתר (17א-139ב).

123 folios (ff. 17-139).— Le scribe s'est efforcé de faire coïncider le début et la fin de chacun des livres bibliques avec le début et la fin des cahiers, de sorte que le premier et le dernier folio de nombre de cahiers sont restés blancs (les diplômes extérieurs et intérieurs de chaque cahier étant de parchemin). La plupart de ces folios blancs manquent: deux folios au début (dont un de papier; il en reste les talons), un folio entre les ff. 61 et 62, un folio avant le f. 62 et le folio correspondant après le f. 75, un folio après le f. 90, un folio avant le f. 107 et le folio correspondant après le f. 120, un folio avant le f. 121. Le f. 62 est blanc et le scribe a omis, dans sa copie, le début de Job qui aurait dû se trouver à cet endroit. Le manuscrit a été endommagé par les vers, surtout dans les marges.

123 דפים (17-139).— המעתיק השתדל להתחיל את הספרים השונים בראש קונטרס ולסיימם בסוף קונטרס, ולפיכך הותיר לפעמים את הדף הראשון ואת הדף האחרון ריקים. לפי שהקונטרסים מורכבים מגליון חיצון (ופנימי) של קלף, נחתכו רוב דפי הקלף הריקים: 2 דפים בראש כה"י (אחד מהם של נייר), שנותרו מהם בדלים, דף אחד בין 61 לבין 62, דף לפני 62 ודף מקביל אחרי 75, דף אחרי 90, דף לפני 107 ודף מקביל אחרי 120, ודף לפני 121. דף 62 הוא דף ריק בהתחלת איוב, והמעתיק פסח שם על תחילת איוב בהעתקתו. כה"י נפגע ע"י מזיקים, בעיקר בשוליים.

NATAN SHOLAL, pour qui ce manuscrit a été écrit, est peut-être le personnage qui fut *Nagid* en Égypte vers 1484 (voir la note en hébreu).— D'après les différentes dates que le scribe donne à la fin de chaque livre, le cahier qui contient la paraphrase des Proverbes (ff. 77-90) a été écrit après la paraphrase des Lamentations et d'Esther (cahier comprenant les ff. 107-120) et avant la seconde paraphrase d'Esther (dernier cahier), écrite un an et demi plus tard que le reste du manuscrit. Toutefois, dans le volume actuel, les Proverbes ont été reliés entre Job (ff. 63-75) et le Cantique des Cantiques (ff. 91-96). Le premier cahier (ff. 1-16) contient d'autres paraphrases araméennes dans une écriture cursive dont les titres, écrits en caractères carrés, ressemblent beaucoup à ceux de notre scribe: toutefois, ces textes n'étant mentionnés dans aucun des huit colophons, nous n'avons décrit que la partie du manuscrit explicitement revendiquée par le scribe.— Note d'origine de la main du bibliothécaire de Colbert, BALUZE: "codex iste in Bibliothecam colbertinam delatus est ex ALEPPO civitate Syriae anno Christi 1674" (f. 139v).— Cotes anciennes: "3", Colbert: "610" (répétée au second folio de garde parchemin après le titre latin), "Regius 185"

לפי תאריכי הקולופונים הועתק הקונטרס המחזיק את משלי (77-90) אחרי תרגום איכה ואסתר (הקונטרס המחזיק דפים 107-120) ולפני תרגום שני של אסתר (קונטרס אחרון), שנכתב כשנה וחצי לאחר העתקת התרגומים הקודמים. אך כה"י כבר סודר קונטרס משלי בין קונטרסי איוב (63-75) ושה"ש (91-96) ע"י הסופר, כפי שעולה מפירוט הוכן בקולופון האחרון, מן-הסתם כדי להסמיק את ספרי אמ"ת זה לזה ולמנוע חציצה בין שני תרגומי אסתר. הקונטרס הראשון (1-16), המחזיק "תוספות וחילופין תרגו" ירוש' לתורה", נכתב בכתב רהוט. הכותרות, הכתובות בכתב מרובע, דומות מאוד בשתי היחידות, אולם לפי שהמעתיק אינו מזכיר יחידה זאת בקולופון האחרון, שבו הוא חוזר ומפרט את הוכן כל כה"י, נפקד קונטרס זה מתיאורו.

1. כנראה נתן שולאל, שנתמנה בשנת רמ"ד 1484 בערך לגיד במצרים: ראה: א' שטראוס (אשחר), תולדות היהודים במצרים וסוריה, ב, ירושלים תש"א, עמ' 449 ואילך.

(f. 139v); "Heb. 58" du Catalogue de 1739 et titre en hébreu (recto du troisième folio de garde parchemin). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

- * Papier et parchemin: papier avec vergcures et pontuseaux, filigranes; parchemin assez épais, de dimensions inégales, avec trous et pièces rapportées.
- * Encre brunes de nuances diverses, légèrement corrosives.
- * Cahiers de huit diplômes, à part le dernier cahier de dix diplômes. Les diplômes extérieurs et intérieurs sont de parchemin; le cahier commence par le côté fleur et, ouvert au milieu, présente le côté fleur. Réclames horizontales au bas des folios.
- * Dans les folios de parchemin, piqûres pour le cadre, aux quatre coins de la justification, diplôme par diplôme, plié, en commençant sur le côté recto. Réglure des lignes verticales et de la ligne supérieure seulement (le nombre de lignes, de chaque côté du folio, est variable), à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto. Dans les folios de papier, réglure à la pointe sèche, folio par folio semble-t-il, sur le côté verso.
- * Dimensions: folios papier: 276 × 207 (206–217 × 151–152) mm; folios parchemin: 274–275 × 202–205 (208–217 × 140–166) mm, à longues lignes, 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées dans les folios de papier, 29 à 35 lignes dans les folios de parchemin.
- * Les premiers mots des versets bibliques, les débuts et fins de livres sont en très grands caractères carrés. Les premiers mots, au début des chapitres, sont généralement en un module supérieur à celui du texte. La numérotation des Psaumes est décorée assez grossièrement.
- * Reliure de maroquin rouge grain long aux armes et chiffre de Colbert.

- * קלף ונייר. קלף עבה למדי בעל ממדים בלתי-אחידים עם חורים וטלאים שאוחזו ללא תפירה. נייר עם קווים ומבריקים ועם סימני-מים.
- * צבעי הדיו שונים: גוונים שונים של חום. דיו מאכלה במקצת.
- * בכל קונטרס היו 8 גליונות, פרט לאחרון, שהיו בו 10 גליונות. הגליון החיצון והגליון הפנימי בכל קונטרס מקלף; הקונטרס מתחיל בצד שיער, וגם מיפתח אמצע הקונטרס הוא צד שיער. שומרי-דפים מאוזנים.
- * שרטוט בדפי הקלף: ניקוב מסגרת בלבד, בארבע פינות השטח הכתוב; כל גליון לחד, מקופל, מצד ע"א. שרטוט מסגרת (קווי-שוליים מאונכים ושורה עליונה; השורות משני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו, ומספר השורות שונה) ע"י חריטה: כל דף לחד, בע"א. — שרטוט בדפי הנייר: חריטה; כל דף כנראה לחד, בע"ב.
- * ממדי הנייר: 276 × 207 (206–217 × 151–152) מ"מ. ממדי הקלף: 274–275 × 202–205 (208–217 × 140–166) מ"מ. עמודה אחת. 31 שורות כתובות ומשורטטות (29–35 בדפי הקלף).
- * תיבות-הפתיחה של הפסוקים העבריים, פתיחות והתימות הספרים כתובות באותיות מרובעות גדולות מאוד; תיבות-הפתיחה שבראשי פרקים בדרך-כלל גדולות יותר. סימני מזמורי תהילים מעוטרים בפשטות.

COLOPHON I	נשלם ביום ו' חמשה ועשרים יום לחדש שבט שנת הוד' זה'ל ²	קולופון I
61v	פ'עלו <תה' קיא:ג> ברוך נותן ליעף כח (סוף תהילים)	261
COLOPHON II	נשלם ביום חמישי תשעה ימים לחדש אדר שנת קומי אורי	קולופון II
75v	כי בא אורך וכבוד ה' עליך ז'ר'ה <יש' ס:א> בנל"ך ואע"י (סוף איוב)	275
COLOPHON III	נשלם ביום שני ה' ימים בניסן המכובד שנת עוז זה'ל לבושה	קולופון III
90v	<מש' לא:כה> תם ת"ל בנל"ך ואע"י (סוף משלי)	290
COLOPHON IV	ונשלם בחדש אדר יום ב' צום פורים שנת על ה'י בשמים	קולופון IV
96v	<שה"ש ח:יד> ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה (סוף שה"ש)	296
	ירבה	

2. כ"ה בשבט בשנת ה'רס"ו הל ביום חמישי.

COLOPHON V	נשלם ביום שני י"ט לחדש אדר שנת זכספ"ה וגם כלתה נפשי	קולופון V
106r	(סוף קוהלת) <תה' פד:ג> ברוך נותן ליעף כח	א106
COLOPHON VI	נשלם ביום ד' כ"ב יום לחדש אדר שנת יפול מצדך אלף	קולופון VI
111v	(סוף איכה) <תה' צא:ז> ולבנה מימיניך	ב111
COLOPHON VII	נשלם ביום שני כ"ז יום לחודש אדר שנת הוד והדר לפניו	קולופון VII
120v	(סוף אסתר) <תה' צו:ו> ברוך נותן ליעף כח	ב120
COLOPHON VIII	סליק תרגו' ירוש' ממגלת אסתר ובו נשלם הספר אשר בו תרגו' רות ותרגו' תהלים ותרגו' <!> איוב ותרגו' משלי ותרגו' שיר השירים ותרגו' קהלת ותרגו' איכה ותרגו' מגלה ותרגו' אחר ירוש' למגלה ובכאן נשלמו הכל שבח לאל והודאה לשמו וכתבתים לעצמי אני הקטן שבסופרים נתן הכהן ב"ר סעדיה נ"ע הכהן שלאל השם יזכני לקרות בספר הזה ובזולתו אני וזרעי וכן יהי רצון ונאמר אמן והיתה השלמתו בחדש כסלו שנת רי"ז בתלמסאן מתא תם ונשלם תהלה לאל בורא עולם	קולופון VIII
139v		ב139

5216 de la Création

DCHIRA?¹ (Maroc)

1456

ה'רט"ז

דשר?י (מארוק)

Hoshanot, poèmes liturgiques (ff. 107r-114r).

הושענות (114-107א).

6 folios (ff. 109-114).

6 דפים (109-114).

Le texte complète un recueil de poèmes liturgiques, rite de Fez, écrit en 5161/1401 à Fez par JUDAH b. JOSEPH ABRABALIA (cf. I, 73). La copie commence en fait aux ff. 107r-108r, dans l'espace laissé vide entre la fin des poèmes copiés par JUDAH et son colophon au f. 108r. Elle se continue au f. 108v et sur un cahier ajouté (ff. 109-114). Le colophon, comme celui de 1401, est en arabe, caractères hébraïques. Quelques gloses marginales postérieures. Pour les marques de possession et les cotes anciennes, cf. I, 73.

הוספת לסליחות ופיוטים מנהג פאס, שהועתקו ע"י יהודה בן יוסף אברבאליה בפאס בשנת ה'קס"א / 1401; השווה: I, 73. ההושענות הועתקו ברווח שנתרשם בין הפיוטים לבין הקולופון (107א-108א; קולופון I, 73 בדף 108א), אחרי הקולופון (108ב) ובקונטרס נוסף שצורף לכה"י (109-114). הנהגות-שוליים אחדות. ציוני בעלים - השווה: I, 73.

- * Parchemin d'épaisseur moyenne ou forte.
- * Encre brun sombre et brune.
- * Ternion, commençant par la fleur. Réclames horizontales au bas des folios.
- * Ni piqure ni réglure ne sont discernables. Les lignes ne correspondent pas de chaque côté du folio.
- * Dimensions: 178 × 225-226 (117-125 × 165-175) mm, à longues lignes, 15 à 17 lignes écrites à la page.
- * Voyelles d'une encre différente de celle du texte.
- * Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés.
- * Reliure: cf. I, 73.

- * קלף בינוני ועבה.
- * צבעי הדיו חום כהה וחום.
- * קונטרס אחד, שבו 3 גליונות; מתחיל בצד שיער. שומרי-דפים מאוזנים.
- * אין להבחין בניקוב ואף לא בשרטוט; השורות משני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו.
- * ממדים: 178 × 225-226 (117-125 × 165-175) מ"מ.
- * עמודה אחת. 15-17 שורות כתובות.
- * הפיוטים מנוקדים בדיו בצבע שונה מצבע הטקסט.
- * תיבות-הפתיחה והכתובות כתובות באותיות מרובעות גדולות.

COLOPHON

קולופון כמל דאלך בחמד אללה תעלי וחסן עונה ולה אל שוכר
דאימא עלי מא מנה מן אל קוא ואל אעאנה וכאן אל פרג
מנה פי אל עאשר אל אוול מן שהר אייר עאם כמסה אלאף
ומיאתין וסתא עשר ללכליקה בדשר וטאנו: ברוך יהי מן
גד זלל פיה ויצלחהו ברוך נותן ליעף כח ול[אין] א[ו]נים
עצמה ירבה " 114

114r

1. חורבות טירה ומבצר של Dehira, שהוקמו כנראה כבר במאה ה"ב. ידועות ליד ראבאט: ראה: Maroc (Les Guides bleus), Paris 1969, pp. 212-213; וראה לתלן, הערה 2.

2. לשון הקולופון היא חיקוי לנוסח הקולופון של כה"י שהושלם (השווה: I, 73). ואף היא כתוב בכתב רהוט. מסתבר אפוא, שאחרי התאריך נקוב גם כאן מקום הכתיבה, היינו, דשר (צורת הרי"ש אינה רגילה, אך אין כל אפשרות לקריאה אחרת; לעזיבת זאת ניתן לקרוא את הדל"ת כרי"ש). התיבה השנייה קריאתה קשה, שכן בשל העדר דוגמיות ונוספות של כתב רהוט אין לדעת אם אות לפנינו או צירוף שתי אותיות (כגון: "טאט" וכדו). "וטאנו" משמעו מולדתו; ואולי צ"ל "וטאנו".

3. בתיבות אחדות נוספה התנועה הסופית הערבית, ניקוד זה הושמט כאן.

5217 de la Création

1456

ה'ר"ז

(<Sefarad?>)

(<ספרד?>)

écrit par trois scribes

כתבו שלושה מעתיקים

La première partie des *Quatre Ordres* de JACOB b. ASHER (ff. 1v–225r).

טור אורח חיים מאת יעקב בן אשר (ב1–225א).

228 folios (ff. 1–228).

228 דפים (1–228).

Le manuscrit est l'œuvre de trois scribes qui ont chacun commencé leur copie sur un nouveau cahier. Le scribe auteur du colophon vient en second; il a écrit la plus grande partie du livre: les ff. 47–190, soit douze cahiers, puis les ff. 217–225, soit le dernier cahier. Le premier scribe a écrit les ff. 1–46, soit quatre cahiers, et le troisième, les ff. 191–216, soit deux cahiers. Les gloses postérieures sont rares. — Au f. 1r, signature de SASSON ZIQRI, et au verso note de possession par AARON TOU qui a acheté le livre à SASSON ZIQRI. Au f. 225v, le début de la préface de l'ouvrage a été écrit par une autre main. Aux ff. 226v–227r, dessins récents, suivis d'une liste des matières dans une écriture séfarade cursive au f. 228r; et au même folio, une note d'achat datée de 5257 / 1497. Au f. 228v, essais de plume et nombreuses signatures d'ABRAHAM PERETS. — Note d'origine du bibliothécaire de Colbert, BALUZE: "Codex iste in Bibliothecam colbertinam delatus est ex ALEPPO civitate Syriae, anno Christi MDCLXXIX" (f. 1r); et, au folio de garde, titre latin. — Cotes anciennes: Colbert: "607", "Regius 693" (f. 228v); "Heb. 160" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n. 5).

כה"י הועתק בידי שלושה מעתיקים. כל מעתיק התחיל קונטרס חדש. המעתיק שכתב את רוב כה"י ואת הקולופון הוא המעתיק השני. מעתיק זה כתב דפים 47–190 (12 קונטרסים) ו-217–225 (הקונטרס האחרון); המעתיק הראשון כתב דפים 1–46 (4 קונטרסים); המעתיק השלישי כתב דפים 191–216 (שני קונטרסים). הגהות-שיליים מעטות. בדף 225 התחלת הפתיחה לחיבור, אשר הועתקה ביד אחרת. בדפים 226–227 עיטורים מאוחרים בקולמוס. בדף 228 מראי-מקומות להלכות בכה"י בכתיבה ספרדית רהוטה. בדף 228 נסיונות-קולמוס. ציוני בעלים: ששון זיקרי, אהרן תודני ברשיד. שקנה את כה"י מידי הנ"ל (ב1, א1); נעים, שקנה את כה"י בשנת רנ"ז / 1497 (א228); אברהם פרץ (התימות מרובות בדף 228ב).

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes, légèrement brillant; le même pour les trois scribes.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et brun clair; mais la nuance diffère pour chaque scribe; l'encre est légèrement corrosive pour le premier scribe, et corrosive dans la première partie de l'œuvre du second scribe, lequel a aussi utilisé de l'encre rouge pour certains titres et premiers mots et quelques passages du texte.

* Sénions, plus un quinion au début et un cahier de sept diplômes. Premier scribe: numérotation au début du cahier, en haut à droite, en lettres hébraïques. Réclames horizontales décorées simplement, au bas des folios. Une eulogie commence chaque cahier. Second scribe: pour les deux premiers cahiers, la numérotation est semblable à celle du premier scribe, mais elle reprend au début. Ensuite la numérotation est en haut à gauche, au début du cahier, en chiffres arabes (souvent rognée). La plupart du temps, réclames horizontales simplement décorées au bas des cahiers (deux mots généralement) et au bas des folios (un mot). Eulogie en haut, à droite, en début de cahier. Troisième scribe: réclames horizontales au bas des folios. [La foliotation et les titres courants en haut des folios sont de la main postérieure qui a donné au f. 228r la liste des matières.]

* נייר מבריק במקצת עם קווים ומבריהים ועם סימני-מים. נייר אחיד לכל המעתיקים.

* צבעי הדיו חום כהה עד חום וחום בהיר; לכל מעתיק גוון שונה. דיו מאכלת במקצת בכתיבת המעתיק הראשון; דיו מאכלת בחלק הראשון של כתיבת המעתיק השני; דיו אדומה לכתיבת חלק מתיבות-הפתיחה, הכותרות וחלקים מן הטקסט בחלק זה.

* בכל קונטרס 6 גליונות, פרט לקונטרס הראשון, שבו 5 גליונות, ולקונטרס אחד, שבו 7 גליונות. מעתיק 1: ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס בפינה הימנית; שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות; נוסחת-הפתיחה (ב"ה) בראש כל קונטרס, סמוך לספירה. — מעתיק 2: ספירת-קונטרסים חדשה בראש הקונטרס, באותיות כמו מעתיק 1 בשני הקונטרסים הראשונים ובספרות (הודיות-ערכיות) בפינה השמאלית בשאר הקונטרסים (חלקן נחתכו); שומרי-דפים מאוזנים בדרך-כלל מעוטרים בפשטות (בסוף קונטרס בדרך-כלל שתי מלים); נוסחת-הפתיחה (בע"ה) בראש כל קונטרס בפינה הימנית. — מעתיק 3: שומרי-דפים מאוזנים. לספירת-דפים באותיות וכותרות בראשי דפים מיד אחרת, אשר כתבה את לוח העניינים בדף [א228]

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso. Les lignes verticales sont très nettes, alors que les lignes horizontales sont à peine visibles. Les deux premiers scribes ont tracé des lignes verticales doubles.

* Dimensions: 286–287 × 202–205 mm (premier scribe: 202–203 × 130–132 mm; second scribe: 200–201 × 130–136 mm; troisième scribe: 193 × 137 mm), à longues lignes, 31 lignes écrites à la page pour autant de lignes réglées (30 lignes pour le troisième scribe).

* Les premiers mots et les titres sont en un module supérieur à celui du texte. Toutefois, le premier et le troisième scribe les écrivent quelquefois en grands caractères carrés. Au f. 39v, titre décoré de dessins à la plume. Le deuxième scribe écrit souvent les premiers mots, et même des lignes complètes, à l'encre rouge. Les deux premiers scribes disposent souvent la fin des *halakhot* en forme de dessin.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes et chiffre de Colbert.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב. קווי-השוליים המאונכים בולטים מאוד, אולם בדרך-כלל קשה להבחין בשרטוט השורות. אצל מעתיקים 1 ו-2 שרטוט קווי-שוליים כפולים.

* ממדים: 286–287 × 202–205 (מעתיק 1: 202–203 × 130–136; מעתיק 2: 200–201 × 130–136; מעתיק 3: 193 × 137) מ"מ. עמודה אחת. 31 שורות כתובות ומשור-טטות (מעתיק 3: 30 שורות).

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות גדולות יותר; אצל מעתיקים 1 ו-3 הן לפעמים כתובות באותיות מרובעות גדולות; בדף 39ב (מעתיק 1) כותרת מעוטרת בקולמוס. מעתיק 2 כתב פעמים רבות תיבות-פתיחה ופסוקים שלמים מן הטקסט בדיו אדומה. מעתיקים 1 ו-2 כתבו סופי הלכות בצורת עיטורים.

קולופון נשלם יום חמישי' שנים עשר יום לחדש טבת שנת אך ט"ז

לישראל אלהים לברי לבב <תה' עג:א> מוסף על חמשת

225r

אלפים ומאתים לבריאת עולם x225

5217 de la Création

AGUILAR DE CAMPOO (Palencia, Espagne)

écrit par ISAAC

pour ISAAC Ibn SHEMTOB

1457

ה'ר"ז

אגילאר די קאנפה (פאלנסיה, ספרד)

כתב יצחק

בשכיל יצחק אבן שם טוב

Commentaire de GERSONIDE sur le Lévitique; les Nombres et le Deutéronome (ff. 1r-199r).

210 folios (ff. 1-29, 20-21, <21 bis>, 22-199).— Le manuscrit a été taché, surtout au début et à la fin (entre autres, le colophon), et quelque peu endommagé par les vers. Le premier folio est déchiré dans sa partie inférieure.

Le manuscrit semble avoir été copié sur un modèle défectueux, car le scribe a laissé des espaces blancs pour des mots ou des passages illisibles.— Au f. 199v, deux signatures (XVIIe siècle): "M. ECALY judex" et, en dessous: VITT. (?) BESCIONUS fis<ca>lis.— Signatures de censeurs au f. 199r: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO (hébreu et latin) 1612, Fra PETRUS de TREVISIO inquisito<ris> deput<atu>s 1625 (?).— Cotes anciennes: "p. 82" barrée et titre en écriture latine (contreplat supérieur); "28" barré, "Heb. 79" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

- * Papier un peu granuleux avec vergeures et pontusaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant jusqu'au brun clair, légèrement corrosive aux endroits où la plume était trop chargée d'encre.
- * Cahiers de huit diplômes, plus un cahier de neuf diplômes à la fin. Réclames horizontales décorées au bas des folios.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso. Le manuscrit a été réglé pour deux colonnes bien qu'il soit écrit à longues lignes.
- * Dimensions: 296-300 × 209-218 (213-215 × 154-156) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont d'un module supérieur à celui du texte; les titres au début des Nombres et du Pentateuque sont en caractères carrés. Le colophon de l'auteur est disposé en forme de dessin.
- * Reliure en daim. Dos plat à trois nerfs non pincés. Traces de deux liens en cuir, côté gouttière. Titre hébreu manuscrit, très effacé, au bas du plat supérieur.

פירוש לוי בן גרשום על ויקרא, במדבר, דברים (א1-א199).

210 דפים (1-29, 20-21+<1>, 22-199).— כה"י ניוזק, בעיקר בראשו ובסופו, בכלל זה גם הקולופון. החלק התחתון של הדף הראשון נקרע.

הועתק כנראה מכ"י בלתי-שלם, כפי שאפשר להסיק מן הפסיחות על מלים ופסוקות ומן החללים הריקים שהותיר הסופר בנזף הטקסט. חתימות צנוורות מן השנים 1612 (גם בעברית: דומיניקו ירושלמי) ו-1625 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * נייר מחוספס במקצת עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום, לעתים בהיר. דיו מאכלת במקצת במקומות שבהם היה הקולמוס גדוש.
- * בכל קונטרס 8 גליונות, פרט לאחרון, שבו 9 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים.
- * שרטוט ע"י חריטה: כל דף לחוד, בע"ב. כה"י שורטט בצורת 2 עמודות, אך הטקסט הועתק לכל רוחב הדף כעמודה אחת.
- * ממדים: 296-300 × 209-218 (213-215 × 154-156) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות גדולות (כות"רות במדבר ודברים כתובות באותיות מרובעות). קולופון המחבר כתוב בצורת עיטור.

קולופון אני יצחק כתבתי זה הספר ביאור חצי התורה מהחכם ר' לוי בן גרשום המכונה מאישטרי[ל]און וכתבתי לחכם הפילוסוף הכולל ר' יצחק נ' שם טוב הש"י למען רחמי

יזכהו להגות בו הוא זרעו זרעו עד סוף כל הדורות
אמן ונשלמה כתיבתו יום שלישי מן השבוע ויום ששי לחדש
אדר שני של שנת ר"ז לפרט קומי אורי כי בא אורך לפרט
האלף הששי בכאן באגילאר די קאינ'פה "תם תל"ע"

199r

א199

5218 de la Création

<Zone byzantine>

écrit par SHABBATAÏ b. POTO de JANINA

(Epire, Grèce)

pour son usage personnel

1458

ה'ר"ח

<ביזאנטיון>

כתב שבתי בן פותו מעיר ינינא (אפירוס, יוון)

בשביל עצמו

Commentaire sur le Pentateuque de MENAHEM RECANATI avec les gloses de SHABBATAÏ b. POTO (ff. 80v-294v).

215 folios (ff. 80-294).

Le Commentaire de RECANATI a été copié au centre de la page et, tout autour, les marges ont été réglées afin d'accueillir les surcommentaires. SHABBATAÏ b. POTO a copié le commentaire et a terminé la copie en 5218/1458. Les explications, surcommentaires, commentaires et gloses ont été ajoutés au fil des années, à des périodes différentes; d'ailleurs SHABBATAÏ, au début et dans le colophon, déclare qu'il a l'intention d'ajouter les explications entendues de ses maîtres, lues ou trouvées par lui-même, afin de constituer un exemplaire le plus complet possible. De là, des différences notables dans la couleur de l'encre, la qualité de la plume et la graphie; une bonne partie des surcommentaires est écrite en des caractères analogues à ceux du texte commenté, mais en un module inférieur. D'autres parties sont d'une écriture plus fine et plus cursive.— Le début du manuscrit contient les *Tiqquné Zohar* (ff. 1v-78v), écrits par une autre main (ou peut-être deux autres mains) qui ressemble à celle de SHABBATAÏ, sur un papier portant le même filigrane. Il semble qu'au moins les gloses, dans cette pièce, soient de la main de SHABBATAÏ.— Cotes anciennes: ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "MA 11" (f. 1v). Autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2330", "67" dans un rectangle, "B I. 13" (avant-dernier folio de garde papier). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Papier et parchemin: papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes; parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec quelques trous.

* Encre brun sombre, brun clair et brune avec des reflets verts.

* Cahiers inégaux, de six à douze diplômes; les diplômes extérieurs et intérieurs sont de parchemin. Un folio de parchemin a été ajouté au début d'un cahier, et le talon se trouve entre les ff. 216 et 217. Les cahiers commencent par le côté fleur et, ouverts au milieu, présentent le côté fleur. Réclames horizontales au bas des folios.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 290-295 x 220-225 mm (texte central: 149-155 x 90-101 mm; les dimensions des commentaires varient selon les pages), à longues lignes, 32 (ff. 179-257) et 33 lignes écrites pour 33 lignes réglées.

פירוש מנחם ריקנאטי על התורה עם פירושים וליקוטים מאת המעתיק שבתי בן פותו (80-294ב).

215 דפים (80-294).

פירוש ריקנאטי הועתק במרכז העמוד, ומסביבו שורטטו השוליים לצורך כתיבת הפירושים עליו. בראש הפירושים כתוב: "אמ' שבתי בכ"ר פותו זל"ה מעיר ינינא ראיתי לבאר קצת ממאמרי הרב ר' מנחם מרקנט זל"ה... ואמרתי ארשום קצת דברים להיות לי לזכרון ואבאר קצת לשונו' ממה שראיתי בספרי' גם ממה ששמעתי מפי רבותי ופעמי' מליבי..." (80א, בשוליים התחתונים). מלכתחילה העתיק שבתי בן פותו את הטקסט של ריקנאטי והשלימו בתאריך הנקוב בקולופון, ואילו את פירושו, את ליקוטיו ואת הערותיו הוסיף בשוליים מפעם לפעם (כפי שנס עשוי להתפרש ממשאלתו בסוף הקולופון); מכאן ההבדלים הכוללים שים שבצבעי הדיו, בקולמוסים ובאופי הכתב של הפירושים. חלק ניכר של הפירוש כתוב בכתב דומה לכתב הפנים אך מעט קטן יותר, וחלקים אחרים כתובים בכתב זעיר רהוט יותר. החלק הראשון של כה"י (1-79) מחזיק את תיקוני זוהר (וב-78ב), שהועתקו ביד אחרת, או אולי בשתי ידיים בכתובה דומה לכתובת שבתי בן פותו ועל-גבי נייר בעל סימן-מים זהה; כנראה יש לייחס לפחות את ההנהגות בחלק זה לשבתי בן פותו— על בטנת הכריכה, בראש כה"י ובסופו, הודבקו קטעי כ"י מקלף, משנה נגעים, בכתובה ספרדית מרובעת.

* קלף ונייר. קלף דק ובינוני עם מעט חורים. נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.

* צבעי הדיו חום כהה, חום עם גוון ירקרק וחום בהיר.

* הרכב הקונטרסים בלתי-סדיר: 6-12 גליונות בקונטרס. הגליון החיצון והגליון הפנימי בכל קונטרס מקלף (דף-קלף נוסף בראש אחד הקונטרסים עם בדל בין 216 לבין 217); הקונטרס מתחיל בצד שיער, וגם מיפתח אמצע הקונטרס הוא צד שיער. שומרי-דפים מאוזנים.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 290-295 x 220-225 מ"מ (הפנים בלבד, ללא הפירושים, שממדיהם משתנים מעמוד לעמוד: 149-155 x 90-101 מ"מ). עמודה אחת. 32 (דפים 179-257) ו-33 שורות כתובות, 33 שורות משרטטות.

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés.

* Reliure en parchemin sur carton. Dos plat à trois nerfs simples. Tranche file écrite. Restes de deux liens

de cuir roulé et d'une pièce de titre (parchemin collé avec titre manuscrit). Les contreplats sont formés de fragments d'un manuscrit hébreu (*Mishna Negaim*), d'une écriture séfarade carrée.

קולופון   נשלם ספר הנקר' רקננט' שחבר ה"ר מנח' ז"ל ע"י לי שבתי
ב"ר פותו י"ל בכ"ה לחדש סיון שנת היר"ח ליצירה
וכתבתיהו לעצמי האל ברחמי יזכני להגות בו אני וזרעי
וזרע זרעי עד סוף כל הדורו' כקרא דכתי' לא ימוש מפך
ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמ' ה' מעתה ועד עולם והוא
ית' שזכני עד כאן יזכני לכתו' כל מה שעלה בליבי ויורני
נפלאו' מתורתו אנ"ס וכי"ר איה"ן

294v

1294

1770 de l'ère des Séleucides

1459

א'תש"ע לשטרות

<Yémen>

<תימן>

Midrash ha-Gadol sur les Nombres, chap. XVI à la fin (ff. 58v-163v).

105 folios (ff. 58-124, 126-163). — Il doit manquer à la fin un folio présumé blanc (si du moins le dernier cahier était, comme le premier, un quaternion). Le f. 125 provient d'un autre manuscrit et se trouve relié ici par erreur. Le manuscrit a été quelque peu endommagé. De nombreuses marges ont été réparées à l'aide de papier et le recto du premier folio (f. 58r) est presque entièrement recouvert.

Le *Midrash* sur le début des Nombres a été ajouté plus tard par un autre scribe, YEFET b. ABRAHAM ha-COHEN de QETATBA (ff. 1-57; colophon au f. 57v), qui n'a pas daté sa copie. Toutefois, le manuscrit primitif ne contenait sans doute que le texte actuellement existant; c'est du moins ce qu'indique la numérotation des cahiers. Sur les marges, on lit des gloses d'une autre main. Au f. 58r a été inscrite une poésie liturgique en arabe, caractères hébraïques, et hébreu avec des voyelles supra-linéaires. — Au f. 163v, note de vente datée de 1811 de l'ère des Séleucides / 1500, le vendeur étant JOSEPH b. YAHYA Ibn JAMIL, et les acheteurs étant les frères DAVID, ABRAHAM, JACOB (le nom du quatrième n'est pas lisible), fils de MEODAD et MEODAD b. DAVID; toujours au f. 163v, marque de possession de JOSEPH b. SHEMARYA.

* Papier sans vergeures, pontuseaux, ni filigranes, légèrement brillant.

* Encre noire

* Quinions, plus un quaternion au début et peut-être un autre à la fin. Numérotation en lettres hébraïques, décorées simplement, au début des cahiers. Réclames horizontales au bas des folios.

* Réglure faite, semble-t-il, à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 246-247 × 169-174 (207-208 × 135-136) mm, à longues lignes, 25 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Quelques mots sont munis de voyelles de la même encre que le texte.

* Les titres sont en grands caractères.

* Reliure moderne.

מדרש הגדול, ספר במדבר, פרשת קרח עד הסוף (58ב—163ב).

105 דפים (58—124, 126—163). — בסוף חסר, קרוב לוודאי, דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו, אם אמנם החזיק הקונטרס האחרון 4 גליונות כמו הקונטרס הראשון. דף 125 נכרך בתוך כה"י בטעות, ואינו שייך אליו. כה"י פגום במקצת, ושולי דפים רבים תוקנו בנייר; רוב הדף הראשון (58) כוסה בנייר בצד ע"א.

הטקסט עד פרשת קרח הושלם מאוחר יותר בידי המעתיק יפת בן אברהם הכהן ממדינת קטמבה (דפים 1-57); קולופון ההשלמה ללא תאריך (357). נראה, שכה"י המקורי כבר החזיק את המדרש מפרשת קרח בלבד, כפי שאפשר להסיק מספירת-הקונטרסים. בשוליים נוספו הגהות ביד אחרת. על שירי 58א הועתק פיוט בעברית בניקוד עליון ובערבית. 163ב: הערה על קניית כה"י מדי יוסף בן יחיה בן גמיל בשנת א'תתי"א לשטרות / 1500 על-ידי [ ] בן מעוצה... לי ולאחי שהם דויד בן מעורד ואברהם בן מעורד ויעקב בן מעורד ומעורד בן דויד" (163ב). ציון בעלים נוסף: יוסף בן שמריה (שם).

* נייר מכריק במקצת ללא קווים ומכריחים וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור.

* ככל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס הראשון ואולי גם האחרון, שבהם 4 גליונות. ספירת-קונטרסים בראש הקונטרס באותיות מעוטרות בפשטות; שומרי-דפים מאוזנים.

* שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 246—247 × 169—174 (207—208 × 135—136) מ"מ. עמודה אחת. 25 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות בודדות מנוקדות בדיו שצבעה וזה לצבע הטקסט.

* כותרות באותיות גדולות.

קולופון נשלם בחדש אייר שנת אתש"ע לשטרות אלהים ישימהו סימן

COLOPHON

163v

163 טוב למריה

5220 de la Création

1459

ה'ר"ך

JÉRUSALEM

ירושלם

écrit par ISRAËL b. ABRAHAM MELAMED

כתב ישראל בן אברהם מלמד לגו

LAGO

בשביל ישעיה הירושלמי

pour ISAÏE, le Yérosolymitain

Le Livre de la Controverse par YOMTOB LIPMAN de MULHOUSE (ff. 1v-103v).

ספר הנצחון מאת יום טוב ליפמן מילהויזן (ב1-103).

103 folios (ff. 1-103).— Il manque à la fin un folio présumé blanc. Le manuscrit a été endommagé par l'humidité et l'encre effacée à certains endroits, toutefois le texte est généralement lisible.

103 דפים (1-103). בסוף חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. כה"י ניזוק מחמת לחות, והדיו נמחה במקצת, אך בדרך-כלל הטקסט עדיין קריא.

L'écriture du manuscrit est de type byzantin. Dans un autre manuscrit écrit en 1434 (Cambridge, Trinity College, F12.130, cat. Loewe 89), le même scribe utilise des techniques codicologiques de type byzantin (en particulier le diplôme extérieur des cahiers est de parchemin) alors que dans notre manuscrit, les techniques et la composition des cahiers sont déjà orientales.— Une main récente a ajouté des folios ou des fragments de papier sur lesquels ont été recopiées les parties du texte difficilement lisibles: un folio entre les ff. 10 et 11 (copie d'une grande partie du f. 11r), un fragment entre les ff. 11 et 12 (partie de quelques lignes du f. 11v), un autre entre les ff. 17 et 18 (partie de quelques lignes du f. 18r), un fragment entre les ff. 18 et 19 (partie de quelques lignes du f. 19r), un autre entre les ff. 19 et 20 (partie de quelques lignes du f. 19v), un autre entre les ff. 21 et 22 (partie du f. 21v), un autre entre les ff. 22 et 23 (partie de quelques lignes du f. 22v), un folio entre les ff. 83 et 84 (copie de 84r) et quatre folios entre les ff. 99 et 100 (copie des ff. 100r-103v).— Au recto de l'ancien contreplat, la note "Vavénnes!" (*sic*).— Cotes anciennes: "21" sur "p. 80" (ancien contreplat); titre latin du livre, "21" (barré) et "84" (répété à la fin), "Héb. 204" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

כתוב בכתיבה ביזאנטית. המעתיק כתב את כ"י קמברידג', טריניטי קולג' F.12.130 (קטלוג לווה, מס' 89) בשנת 1434. בעוד שבכ"י פאריס נוהג הרכב קונטרסים לפי מסורת המזרח, בכ"י קמברידג' נוהג הרכב ומבנה (גליון חיצון מקלף) האופייני לביוזאנטיון או לדרום איטליה, ללמדך, שבאותו זמן עדיין לא עקר המעתיק לירושלים. בין דפי כה"י שורבבו פיסות דפים ודפים שלמים ובהם העתקה מאוחרת של קטעים (עמודים שלמים או קטעי שורות) מתוך כה"י המקורי, שקריאתם קשה במקצת: דף בין 10 לבין 11 (העתקה של רוב 11א), פיסה בין 11 לבין 12 (קטעי שורות של 11ב), פיסה בין 17 לבין 18 (קטעי שורות של 18א), פיסה בין 18 לבין 19 (קטעי שורות של 19א), פיסה בין 19 לבין 20 (קטעי שורות של 19ב), פיסה בין 21 לבין 22 (קטע של 21ב), פיסה בין 22 לבין 23 (קטעי שורות של 22ב), דף בין 83 לבין 84 (העתקה של 84א), 4 דפים בין 99 לבין 100 (העתקה 100א-103ב).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair, légèrement corrosive par endroits.
- * Quinions, plus un binion à la fin. Numérotation en lettres hébraïques décorées au début et à la fin des cahiers. Réclames horizontales au bas des folios, décorées simplement.
- * Réglure à la pointe sèche, ou faite peut-être à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 287-288 × 206-212 (210-212 × 142) mm, à longues lignes, 28 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots, les titres et fins de livres sont en grands caractères carrés et parfois, surtout en début de livres, en très grands caractères carrés. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre dans le texte (ff. 30r, 97r).
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Louis XIV.

- * נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר. הדיו מאכלת במקצת במקומות אחדים.
- * בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שבו 2 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות.
- * שרטוט ע"י חריטה, ואולי שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 287-288 × 206-212 (210-212 × 142) מ"מ. עמודה אחת. 28 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה, הכותרות והחתימות הספרים כתובות באותיות מרובעות גדולות, ולעתים, בעיקר בראשי ספרים, באותיות גדולות מאוד. שם הסופר הנקרא בטקסט מעוטר (א97, א30).

נשל[ם] הספר הנצחון הזה על ידי הצעיר ישראל בהח"כ
 אברהם מלמד לגו בשנת ה'ר"ך ליצירה ביום ב' ה' לתשרי
 חזק הכותב ואמין הקורא" וברוך יהש' שזיכני ועליתי
 בירושלם וכתבתי הספר הזה לירושלם כן יזכני הש' לכתוב
 ספרי' הרבה אא"א סס"ס" וזה הספר הנצחון כתבתי
 לבחור הנחמד החכם והנבון והמשכיל לר' ישעיה הירושלמי
 והש' יזכהו בו הוא זרעו זרעו עי' ולא יזק עד שיעלה
 חמור בסולם אשר יעקב חלם בו" ויזכה לעשות ספרים
 הרבה אמן"

5220¹ de la Création

<Ashkenaz>

écrit par ELIAKIM b. SAMUEL ha-LÉVI
pour ÉLÉAZAR b. MÉIR SALOMON

1460

ה'ר"ך

<אשכנז>

כתב אליקים בן שמואל הלוי
בשביל אלעזר בן מאיר שלמהAsheri — Seder Moed et Nashim — d'ASHER b.
YEHI'EL, accompagné de commentaires d'ISRAËL de
KREMS (ff. 1v-414v).

414 folios (ff. 1-414).— Il manque un folio présumé blanc entre les ff. 189 et 190 (il reste le talon). Entre les ff. 275 et 276, il ne reste que les talons de deux cahiers (un quaternion et un ternion). La présence d'un talon entre les ff. 394 et 395 ne marque pas de lacune. La fin du manuscrit a été grignotée dans la marge par les rongeurs. Les cahiers ont été mal reliés: les ff. 129-189 devraient se trouver après le f. 414 et le colophon (f. 189v) devrait être à la fin, suivi du folio présumé blanc qui a été supprimé et dont il reste le talon entre les ff. 189 et 190. Quant aux deux cahiers qui manquent et dont les talons se trouvent entre les ff. 275 et 276, ils devaient être originellement la fin du premier *seder* et le début du second.

La date donnée par le Catalogue (1340) résulte d'une erreur de lecture du colophon. Peu de notes marginales.— Sur le folio de garde collé à la reliure, marque de possession dans une écriture ancienne par BENJAMIN b. ISAAC, surnommé ZEEV; de la même écriture semble-t-il, une liste du contenu du manuscrit est conforme à l'ordre actuel des folios. L'erreur de reliure est donc antérieure à 1609, date à laquelle le manuscrit n'était plus entre des mains juives.— Frontispice avec un ex-libris imprimé de 1609, sur le contreplat supérieur: "Ex bibliotheca illustrissimi principis Domini D^{omi}ni PETRI VOK, URSINI, Domini Domus à ROSENBERG, ultimi et senioris et é primatibus Bohemorum celsissimi et antiquis<simi> Anno Christi MDCIX." A côté, une note manuscrite peu lisible de 1608.— Cotes anciennes: "quatre vingt un" suivi du paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 413v); "12" sur "pag. 8", "Heb. 137" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, avec trous et coutures; on ne peut distinguer la fleur de la chair.
* Encre brun sombre.

אשרי מאת אשר בן יחיאל על סדרי מועד ונשים (כולל הלכות נידה) עם הגהות ישראל מקרמז (1-414ב).

414 דפים (1-414).— בין דף 189 (סוף מסכת נדרים) לבין דף 190 נחתך דף, שהיה כנראה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו בדל. בין 275 (סוף מסכת מגילה) לבין 276 (התחלת מסכת יבמות) נותרו בדלים של 2 קונטרסים שלמים (בראשון שבהם היו 4 גליונות, ובשני 3 גליונות). בין 394 לבין 395 יש בדל, אך לא חסר טקסט. שולי סוף כה"י כורסמו. נראה, שקונטרסי כה"י נכרכו שלא כסדר כתיבתם; באמצע סדר מועד נכרכו חלק מקונטרסי סדר נשים וההלכות האחרות (דפים 129-189), שמקומם בסוף כה"י (אחרי 414). שיבוש הכריכה עשוי להסביר את סיבת מציאותו של הקולופון (בסוף נדרים) באמצע כה"י (189ב), למרות דברי הסופר "כתבתי זה הספר". לפי הסדר הנכון, הדף החסר בין 189 לבין 190 היה הדף האחרון בכה"י, ואילו בדלי שני הקונטרסים הם במעבר בין סדר מועד לסדר נשים.

מעט הגהות-שוליים. ציון בעלים (על דף-המגן המודבק לכריכה): "בנימין בן... יצחק צנזר... המכונה זאב". בכתיבה זוהי כנראה נרשם שם סדר המסכתות, והוא הסדר המשובש; מכאן, שכה"י נכרך בסדר זה כבר בתקופה קדומה למדי, כפי שניתן להסיק מכתיבת הבעלים (לפני שנת 1609, לפי שבשנה זו כבר היה כה"י בספרייה של נוצרי; ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף בעובי דק ובינוני, אין להבחין בין צד שיער לצד בשר. חורים ותפרים.
* צבע הדיו חום כהה.

1. בקטלוג פאריס צוין התאריך 1340 / 5100, לפי שקראו <ה'ק>, שלא בדיוק; קצה הריש נוגע בכ"ף, ובשל כך נוצרה כעין קו"ף מורחבת. אולם לא זו בלבד שהסופר עצמו ציון שני קונטרסים בעל הפרט. ללמדך ששתי אותיות שם, והקריאה <ה'ק> אינה הולמת את היום בשבוע הנקוב בקולופון (ואילו בשנת ה'ר"ך אכן חל י"ח בשבט ביום שישי). אלא שעצם תוכנו של כה"י, היינו, הגהות אשרי שחוכרו במחצית השנייה של המאה ה'יד, מפרך את התאריך 1340.

* Quaternions, plus deux ternions et un binion en fin de traités. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers. En haut, à gauche du folio recto, titre courant (nom du traité et, au-dessous, titre du chapitre).

* Piqûres dans les marges extérieures et intérieures, doubles pour la ligne particulière, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure à la mine de plomb brun-noir, page par page.

* Dimensions: 389–391 × 289–293 (264–270 × 180) mm, en deux colonnes, 39 lignes écrites pour 40 lignes réglées.

* Les premiers mots des chapitres sont écrits en grands caractères carrés, et ceux des traités en très grands caractères carrés, quelquefois décorés à la plume. L'espace vierge qui les entoure était sans doute prévu pour la décoration. Quelques uns de ces premiers mots ont été rehaussés d'or (ff. 314v, 320v et au f. 349r le nom du scribe dans le texte). Les fins de chapitres et de traités ainsi que le début du colophon sont écrits en un module supérieur à celui du texte. Les divers textes sont très souvent disposés en forme de dessin. Quelques illustrations.

* Reliure de daim marron sur ais de chêne très épais. Pas de décor, mais traces de plaques de protection métalliques tout autour, avec, aux angles, quatre motifs à décor Renaissance (deux de mors et deux de gouttière). Trace d'un motif central en forme de roue. Dos à cinq

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט ל-3 קונטרסים בסופי מסכתות, אשר ב-2 מהם 3 גליונות ובאחד מהם 2 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים. כותרות בראשי דפים בפינה השמאלית (שם המסכת ומתחתיו הפרק).

* ניקוב בשוליים החיצוניים והפנימיים, ניקוב כפול לשורה מיוחדת; כל קונטרס בבתי-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט כעפרון חום-שחור; כל עמוד לחד.

* ממדים: 389–391 × 289–293 (264–270 × 180) מ"מ. 2 עמודות. 39 שורות כתובות, 40 שורות משורטטות.

* תיבות-הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות בראשי הפרקים, ואילו בראשי המסכתות באותיות גדולות מאוד. מהן מעוטרות מעט בקולמוס; סביבן הושאר חלל ריק גדול למדי, מן-הסתם לצורך קישוט. תיבות-הפתיחה אחדות הוזהבו (314ב, 320ב; בדף 349א הוזהב שם הסופר הנקרה בתוך הטקסט). חתימות הפרקים והמסכתות והתחלת הקולור-פון כתובות באותיות גדולות. פעמים רבות נכתב הטקסט וההגהות המשולבות בו בצורת עיטורים. ציורי-עזר אחדים.

nerfs. Traces de deux fermoirs en métal, cloutés, se fermant au recto. Tranchefiles noires et rouges, à dessin triangulaire et cousues sur le dos. Etiquette de parchemin avec le nom hébreu de l'œuvre collée au dos.

קולופון אני אליקים בן הק"ר שמואל הלוי הי"ד כתבתי זה הספר

למה"ר אלעזר בר מאיר שלמה השם יזכהו ויחיהו להגות בו

הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות "אמן א"א סלה

ס"ס סיימתי זה הספר ביום ו' י"ח לחדש שבט שנת ר"ך

לפר' לאלף הששי" חזק ונתחזק הסופר לא יזק לא היום

ולא לעול' עד שיעלה חמור בסולם "אמן סלה

189v

189ב

1771 de l'ère des Séleucides

HABIL? (Yémen)

écrit par SALOMON b. JUDA b. MARDOCHÉE
b. ODED, surnommé al-OZAYRI al-HOSAYFI
pour SAADIA et DAVID, fils de YETER b. SA-
ADIA

Pentateuque (les deux derniers livres), suivi des lectures prophétiques pour toute l'année, avec voyelles et signes de cantilation, accompagné de la massore (ff. 1r-153v).

153 folios (ff. 1-20, 20-152). — Le manuscrit est très endommagé et les folios du début et de la fin sont fragmentaires. D'après la numérotation des cahiers, il manque au début dix-sept cahiers et demi qui contenaient les trois premiers livres du Pentateuque, comme l'indique d'ailleurs le colophon. Il manque encore un folio entre les ff. 5 et 6; le f. 86 devrait se trouver après le f. 52; il manque ensuite un cahier complet et les six premiers folios d'un autre cahier. Il manque encore un folio entre les ff. 76 et 77, deux autres après le f. 85 et encore plusieurs folios entre les ff. 147 et 152. La fin manque. Une page blanche précède le début des Nombres et celui des lectures prophétiques.

Une main postérieure a complété une partie du texte perdu sur des fragments de papier collés. — Le manuscrit a été acheté en 1945 à JACOB HALPERIN de Bné Brag.

* Papier sans vergeures, pontuseaux ni filigranes, légèrement brillant.

* Encre noire.

* Quinions, à part un quaternion (début des lectures prophétiques). Numérotation au début et à la fin des cahiers, en grandes lettres hébraïques décorées simplement.

* Réglure faite, semble-t-il, à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 270-274 × 195-198 (195 : 141-142) mm, à longues lignes, 16 lignes écrites pour autant de lignes réglées; dans le Pentateuque, la massore est écrite sur deux lignes dans la marge supérieure et sur trois lignes

1460

א'תשע"א לשטרות

אלהבלהי (תימן)

כתב שלמה בן יהודה בן מרדך בן עודד הידוע
אלעזירי אלחשפי
כשנל סעדיה ודוד בני יתר בן סעדיה

חומש (במדבר—דברים) והפטרות לכל השנה עם ניקוד,
טעמים ומסורה (א-153ב).

153 דפים (1-20, 20-152). — כה"י פגום מאוד, והדפים שבראשו ובסופו מקוטעים. על-פי ספירת הקונטרסים חסרים בראשו י"ז קונטרסים ומחצית הקונטרס הי"ח, אשר החזיקו את הספרים בראשית—ויקרא, כפי שגם מחזור מן הקולופון. דף אחד חסר בין דף 5 לבין דף 6. דף 86 (סוף במדבר) מקומו אחרי דף 52. אחרי חסרים קונטרס אחד ו-6 דפים ראשונים של קונטרס נוסף. דף אחד חסר בין דף 76 לבין דף 77, ושני דפים כנראה אחרי דף 85. כן חסרים דפים בין דף 147 לבין דף 152 והסוף מתוך ההפטרות לשבתות מיוחדות. בראש ס' במדבר ובראש ההפטרות עמוד ריק.

מעט השלמות של פגמים בתוך הטקסט נכתבו על טלאים של פיסות נייר בכתיבה מאוחרת. נקנה מידי יעקב הלפרין, בני-ברק, בשנת 1945.

* נייר מבריק במקצת ללא קווים ומכריחים וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס אחד שבראש ההפטרות, שבו 4 גליונות. ספירת הקונטרסים באותיות גדולות מעוטרת בראש הקונטרס ובסופו.

* שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח; כל דף לחוד, כע"ב.

* ממדים: 270-274 × 195-198 (195 : 141-142) מ"מ. עמודה אחת. 16 שורות כתובות ומשורטטות. בחומש שתי שורות של מסורה גדולה בשוליים העליונים, שלוש שורות

1. שםא Habil אשר במערב תימן (לפי מפת איזור מנאח'ה הנספחת ל-Rathjens & Wissmann).

dans la marge inférieure; dans les lectures prophétiques, elle est écrite sur une ligne dans la marge supérieure et dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantillation et la massore sont d'une encre semblable à celle du texte.

* Les titres, les comptes de lettres en fin de livre et les signes marquant le début des divisions bibliques sont écrits en lettres de grand module dont le contour est tracé à l'encre noire, et l'intérieur coloré alternativement en rouge, vert ou jaune. Dans une partie des titres, les lettres, dans le même module que le texte, sont écrites à l'encre noire et entourées d'un trait de couleur; quelquefois la décoration s'étend jusqu'à former un rectangle de couleur différente pour chaque mot. Quelques dessins à la plume, coloriés, surtout à la fin des livres. La grande massore est écrite dans la marge inférieure des livres du Pentateuque, sur trois lignes, et la ligne du milieu est en forme de dessin. Les ff. 87v et 88r (Psaumes) sont écrits sous forme de calligrammes géométriques.

* Reliure moderne.

בשוליים התחתונים. בהפטרות שורה אחת של מסורה גדולה בשוליים העליונים, שורה אחת בשוליים התחתונים.

* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה זהה לצבע הטקסט.

* הכותרות, סכומי המסורה וצינוני הסדרים כתובים באותיות גדולות חלולות, ממולאות בצבעים שונים (אדום, ירוק, צהוב) לסירוגין. הכותרות כתובות בחלקן באותיות רגילות, המוקפות בצבעים הנ"ל, לעתים בצורות מסגרות, כל תיבה בצבע שונה. מעט עיטורי-קולמוס צבועים, בעיקר בסופי הספרים. השורה האמצעית מבין שלוש שורות המסורה הגדולה שבתחתית עמודי החומש כתובה בצורה עיטורית. מזמורי תהילים כתובים בצורת עיטורים גיאומטריים (87, 88).

קולופון I נבצע זה החומש במעלי שבא דהוא עשרא יומין בירח סיון
שנת אלפא ושבע מאה ושבעין וחדא שנין לשטרי יהא סימן
טוב על מרוהי סעדיה ודוד בני יתר אלהים יזכם למהגי
86r ביה 886

קולופון II כל הימים שכתבתי בהן זאת התורה חמשה וארבעים יום
נכתבו אלו חמשת חומשי תורה היקרים לשני החברים
הטובים הנעימים סעדיה וישראל² ודוד בני יתר בן סעדיה
ש"צ אל[ה]ים ישימם עליהם סימן טוב ויזכם לעשות כל
דבר טוב ולהגות בהם הם וזרעם וזרע זרעם מצתה ועד
עולם ברוך ה' אלהי ישראל מהעולם ועד העולם אמן ואמן
ספרא חלשא מסכינא שלמה בן יהודה בירב מדרך בירב
עודד הידוע אלעזרי אלחשפי אלהים ימחול לי על כל מה
שגיתי וטעיתי³ נשלמה זאת התורה בחדש סיון במעלי שבא
שבעסר יומין שנת אלפא ושבע מאה ושבעין וחדא שנין
לשטרי במאתא אלהבלה תתבני ותשתכלל עד דתתבני קרתא
85r ירושלם בה' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור 885

2. מידי הסופר?

3. ליגאטורה מקוצרת של בית ונון סופית; ושמה נון סופית בלבד.

5220¹ de la Création

NARDO (Lecce, Italie)

écrit par YESHOUA b. DAVID COHEN²

1460

ה'ר"ך

נרדו (לצ"ה, איטליה)

כתב ישועה בן דוד כהן²

Les Aphorismes d'HIPPOCRATE avec le commentaire de GALIEN dans la traduction de NATAN ha-MEATI (ff. 1v-114r).

114 folios (ff. 1-114).— Il manque à la fin un folio présumé blanc.

Gloses marginales de diverses mains dont l'une a dessiné des accolades pour mettre en valeur les passages importants (ff. 1v-36r seulement). Une autre main a écrit la numérotation des chapitres, jusqu'au f. 89r seulement, en lettres hébraïques. A partir du f. 88r, la numérotation est donnée en chiffres.— Cotes anciennes: note en latin sur le texte, d'une main de la seconde moitié du XVIIe siècle et, au verso, "crento un" avec le paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 114); "24" (premier folio de garde papier); "24" sur "p. 12", "73" (barré) puis titre latin (folio de garde parchemin); "100", dans un cercle, suivi du titre latin (f. 1v); signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2261" (folio de garde parchemin); "Heb. 359" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

* Parchemin fin, sans trous ni coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair.

* Quinions, plus deux sénions à la fin, commençant par la fleur. Dans le dernier cahier, le scribe a ajouté un folio (f. 108) avec un très large talon, perturbant ainsi la règle des vis-à-vis. Réclames horizontales au bas des cahiers; dans la première moitié du cahier (sauf pour le folio intérieur), le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant. Dans les deux premiers livres, le titre courant (numéro du livre), en haut du folio recto et dans une encre plus sombre, est peut-être de la main du scribe [ensuite il est d'une autre main].

* Aucune trace de piqûres. Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 281-282 x 214-216 (201-202 x 152-153) mm, en deux colonnes, 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

פרקי אפוקראט עם פירוש גאלינוס בתרגומו של נתן המאטי (11-114א).

114 דפים (1-114).— בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו.

הגהות-שוליים בכתיבות שונות. בשולי שני המאמרים הראשונים (ב1-36א) הוסיף אחד המגיחים את ציוני העניינים והבליט את הפסקות המתאימות על-ידי עיטור לאורכן, ואחר הוסיף ספרור פרקים באותיות עד דף 89א: מדף 88א ואילך סופרו הפרקים בספרות.

* קלף דק ללא חורים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה. לעתים חום עד חום בהיר.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לשני הקונטרסים האחרונים, אשר בהם 6 גליונות (בקונטרס האחרון הוסיף המעתיק דף נוסף, 108, עם בדל רחב מאוד, וכך שיבש את התאמת צדי הקלף); כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים; במחצית הראשונה של הקונטרס נשנית המלה האחרונה שבדף בראש הדף שלאחריו (פרט לדף הפנימי); בשני המאמרים הראשונים יש כותרות (מספר המאמר) בראשי ע"א, שנכתבו כנראה בידי המעתיק בדי כהה יותר. [מן המאמר השלישי ואילך נוספו כותרות ביד אחרת].

* אין זכר לניקוב. שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, כע"ב.

* ממדים: 282-281 x 216-214 (201-202 x 152-153)

מ"מ. 2 עמודות. 31 שורות כתובות ומשורטטות.

1. הניטרת "הכר" לציון התאריך בקולופון הושבה עם האלפים, כלומר, התיא שבראש מסכת את האלפים. אולם לא כן הנוגע. כי הישוב התאריך צריך להיות ללא האלפים, היינו (ה) רכ"ה. 105. בכל הקולופונים המביאים ניטרת סתגית ללא הציון "לפרט", שפירושי השגת האלפים, ואשר יש בהם גם ראיה פנימית להישוב התאריך (כגון ציון הייב בשבוע והיום בהודש, או קולופון נוסף שבו תאריך רגיל), נמצא, שהישוב הוא ללא האלפים. השווה: 1. 171. 2. 105. 3. 120. 4. 125. 5. 145. 6. 162. אולם יש דוגמאות שבניטרת הפותחת באות היא. התיא מצינת את האלפים: ראה: 1. 100. שבו ראיה פנימית להישוב התאריך בדרך זו, וכך כנראה

גם בשני קולופונים אחרים 1. 123. 2.

Freimann, Italy, n. 246.

* Les premiers mots, les titres, les fins de livres et les colophons sont en grands caractères carrés. Les premiers mots sont écrits à l'encre rouge. A partir de la fin du livre IV, les titres, les fins de livres et le colophon sont décorés à la plume à l'encre rouge de façon un peu grossière. Le texte d'HIPPOCRATE est écrit en caractères carrés. Des dessins de mains mettent en valeur divers passages, mais ils n'ont pas tous été exécutés par le scribe.

* Reliure de parchemin souple à dos plat.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות, חתימות המאמרים, קולופון המתרגם והמעתיק כתובים באותיות מרובעות גדולות; תיבות-הפתיחה כתובות בדיו אדומה. הכותרות והחתימות מסוף מאמר ד ואילך והקולופון מעוטרים בפשטות בקולמוס בדיו אדומה. הטקסט של אפוקראט כתוב בכתב מרובע. ציורי ידיים מצביעות בשוליים להכלטת עניינים, חלקם בוודאי לא מידי המעתיק.

קולופון   ושלמה כתיבת זה הספר פה נרדו בתשעה עשר לירח סיון
שנת ה'כ"ג נא הכתנת בנך היא <בר' לז:לב> על יד ישועה כהן

114r

114א   בר דוד כהן נ"ע

5221 de la Création

BÉJAR (Salamanque, Espagne)

écrit par MOÏSE b. SALOMON GABBAY, le
chantre¹

pour son usage personnel

1461

ה'רכ"א

ביג'אר דיל קשטניאל (סאלאמאנקה, ספרד)

כתב משה בן שלמה גבאי חזן

בשכיל עצמו

Homélies sur le Pentateuque de Josué Ibn SHOEB
(ff. 1r-217v).

דרשות יהושע אבן שועיב על התורה (א1-217ב).

217 folios (ff. 1-217).— Il manque à la fin deux folios présumés blancs. Entre les ff. 33 et 34, il manque un folio, mais le texte suit. Le manuscrit a été taché et endommagé par les vers, surtout au début et à la fin.

217 דפים (1-217).— בסוף כה"י חסרים שני דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם. חסר דף אחד בין 33 לבין 34, אך לא חסר טקסט. כה"י ניזוק והוכתם, בעיקר בראשו ובסופו.

Le lieu de copie a été mal lu dans le Catalogue. Le scribe dit, dans son colophon, avoir utilisé deux copies défectueuses. Au f. 1r, marque de possession Moïse MIZORUDE.— Cotes anciennes: "Arm I. tab. 2, loc. 12." (premier contreplat); ex-libris imprimé de l'Oratoire (f. 1r), et ex-libris manuscrit avec la cote "MA 29" (f. 1v); autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2350" (barrée), "27" dans un rectangle et "B E 11", puis, au crayon, "1 b. 14." (dernier contreplat). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

ציון בעלים: "משה מצורודי"? (א1).

* Papier légèrement brillant avec vergeures et pontuseaux, filigranes.

* Encre brun sombre s'éclaircissant jusqu'au brun, légèrement corrosive.

* Cahiers de huit diplômes généralement; mais il y a deux cahiers de neuf diplômes, un de dix, un sénion et un quaternion à la fin. Réclames horizontales décorées au bas des folios.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio semble-t-il, sur le côté verso.

* Dimensions: 279-280 × 207-208 (209-212 × 136-140) mm, à longues lignes, 30 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les titres sont en grands caractères carrés.

* Reliure de maroquin rouge à grain long avec encadrement d'un double filet doré. Dos plat.

* נייר מכריק במקצת עם קווים ומכריחים ועם סימגימים.
* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. דיו מאכלת איכול שטחי.
* ברוב הקונטרסים 8 גליונות; בשני קונטרסים 9 גליונות, באחד 10 ובאחד 6; באחרון היו 4 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים.

* שרטוט ע"י הריטה; כנראה כל דף לחד, כע"ב.

* ממדים: 279-280 × 207-208 (209-212 × 136-140) מ"מ. עמודה אחת. 30 שורות כתובות ומשורטטות.

* הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות.

COLOPHON קולופון סיימתי זה הספר הנותן אמרי שפר' שבה לאל הנכבד

והנורא מושיע בעת צרה' הוא ברחמיו וחסדיו יזכני ללמוד

בו ולהנות בקרבנו לי ולזרעי ולבני ולכל משפחותי

1. Freimann, Spanien u. Portugal, n° 114, שם המקום אינו מדויק בקטלוג פאריס. וברשימת פריימאן שובש עוד יותר.

וסיימתיו ביום ה' ש(ל?)שה² עשר לחדש סיון שנת חמשת
אלפים ומאתים ועשרים ואחד ליצירה בביג'אר דיל
קשטניאל³ אני הבא בחתום כתבתי זה הספר נקרא 'ן
שועיב לעצמי השם יזכני לק[[יי]]מ[[ו]] ולידע כל הכתו'
בעצמו ויראני הגואל עם כל בני ישראל ויוליכני מהרה
לירושלם עיר הקדש נְסִבְרָה עם כל ישראל לבית
הבחירה אמן נאם הצעיר העגום הנאנח והמר משה בר
שלמה גבאי חזן ז"ל לגרמיה הוא דעבד⁴ והעתקתי משני
ספרים ולפי דעתי שהם משובשי לכן אל יתן דופי א[...]
בכתיבה כי לא כן בה חזק תם⁵

217v

217ב

2. לפי הלוח ייג (ולא טז) בסיון חל ביום חמישי! ואכן נראה, שיש לקרוא "שלשה" – הסופר צירף לשיין את רגלה של הלמ"ד, וכנראה שכח להוסיף את דגל הלמ"ד.
3. מתחת לשם יש מעין חתימה, אך נראה, שאין זו חתימת שמו של המעתיק, אלא סלסול קולמוס גרידא. בראש כה"י חתם המעתיק את שמו: "משה גבאי חזן ס"ט" (וא).

5223 de la Création

1463

ה'רכ"ג

MIRANDA (Burgos, Espagne)

מיראנדה (בורגוס, ספרד)

écrit par MEÏR b. SAMUEL b. HASDAÏ de SALINAS¹

כתב מאיר בן שמואל בן חסדאי די שלינשו

(1) *Les Portes de la Lumière* de JOSEPH GIQATILIA (ff. 1r-53v; (2) *Livre mystérieux* (ff. 55r-91v).

(1) שערי אורה מאת יוסף ג'קטילה (א1-53ב); (2) ספר נעלם (א55-91ב).

92 folios (ff. 1-92).— Les marges du manuscrit ont été tachées par l'humidité.

92 דפים (1-92).— שולי כה"י הוכתמו ע"י לחות.

A la suite d'une erreur du Catalogue, FREIMANN a inscrit ce manuscrit sous le nom de MAKHIR b. SAMUEL.¹— Ont été reliées à la suite de notre manuscrit: *Les Raisons des Préceptes* attribuées à ISAAC Ibn FARHI (ff. 95r-203v). Le scribe de cet ouvrage a utilisé un papier ayant les mêmes filigranes que celui du manuscrit écrit par MEÏR b. SAMUEL.— Gloses marginales peu nombreuses, de plusieurs mains. Sur le recto du second folio de garde (et aussi sur le verso du quatrième et au f. 54r), signature de MARDOKHÉE b. MOÏSE ha-DAYAN, lequel a aussi écrit un poème sur la possession du manuscrit. Au f. 1r, empreinte (répétée) d'un cachet, en caractères arabes, où on lit: "...Ibn Musa al-DAYAN".— Au début, quatre folios de papier italien de la seconde moitié du XVe siècle ont été ajoutés, et, au premier d'entre eux, a été collé un reste de contreplat de parchemin. Sur ce premier folio de garde, cote ancienne: "13"; sur le second, "Heb. 262" du Catalogue de 1739. Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 7).

בדפים 203א-203ב הועתק ס' טעמי המצוות, המיוחס ליצחק אבן פרחי, בידי מעתיק אחר, שהשתמש בנייר, שטבועים בו אותם סימנימים כמו בחלק המתוארך. הגהות-שוליים מעטות מידיים שונות. על דף-המנ השני, ע"א (וכן על הדף הרביעי, ע"ב; 54א) ציון בעלים וחותמות בערבית של מרדכי בן משה הדיין, אשר ציין את בעלותו גם בצורת שיר.

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes, brillant pour la justification.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair.

* Cahiers de huit diplômes, plus deux ternions, un à la fin de chaque texte. Le dernier mot du folio est répété en haut du folio suivant, ou bien est placé en réclame juste au-dessous de la dernière ligne.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 304 × 213-215 (202-203 × 146-147) mm, à longues lignes, 37 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres et les introductions sont en grands caractères carrés. Quelques illustrations.

* Demi-reliure dont il ne reste que les plats recouverts de papier marbré.

* נייר עם קווים ומכריחים ועם סימנימים. השטח הכתוב הוברק.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר.

* בכל קונטרס 8 גליונות, פרט לקונטרס האחרון של כל אחד משני החיבורים, שבהם 3 גליונות. המלה האחרונה שבכל דף נשנית בראש הדף שלאחריו, אך לפעמים נכתב שומר-דף סמוך מאוד לשורה האחרונה.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 304 × 213-215 (202-203 × 146-147) מ"מ. עמודה אחת. 37 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות והפתיחות כתובות באותיות מרובעות גדולות. תרשימי-עזר אחדים.

קולופון 1 נשלם בעשור אחרון לחדש שבט שנת חמשת אלפים ומאתים
ועשרים ושלוש ליצירה פה העירה מיראנדה יע"א והמכתב

1. Freimann, *Spanien u. Portugal*, n° 92; Zunz & Freimann, n° 815. בשל טעות בקטלוג נרשם שם "מכיר בן חסדאי".

מכתב 'מיחל' למאן דייתי עם ענני שמיא כבר אנש |² מאיר
 בן ה"ר שמואל ז"ל די שלינש / והמכתב מכתב חוסה באל
 שדי" | מאיר בה"ר שמואל ז"ל בן חסדאי /

53v

253

COLOPHON II

91v

והמכתב מכתב חוסה באל שדי מאיר בן הה"ר שמואל בן
 חסדאי³

קולופון II

291

2. דנ' זיג.

3. בסוף קולופון זה חזר המעתיק וכתב את שמו בצורת חתימה מסולסלת. שני הקולופונים כתובים בכתב רהוט.

5224 de la Création

1464

ORAN (Algérie)

écrit par JACOB b. JOSEPH b. JACOB AQOSH
pour MOÏSE Ibn LASHQAR

ה'רכ"ד

והראן (אוראן, אלג'יריה)

כתב יעקב בן יוסף בן יעקב עקוש
בשביל משה אבן לשקר

Recueil de textes en grande partie kabbalistiques
(ff. 1v-184r).

קובץ, רובו בקבלה (ב-184א).

184 folios (ff. 1-184).— Il manque un folio entre les ff. 44 et 45 et deux autres après le f. 77. D'autres folios manquants sont présumés blancs et devaient séparer les différents textes: quatre sans doute entre les ff. 81 et 82, deux entre les ff. 130 et 131, quatre sans doute entre les ff. 160 et 161, et deux à la fin. Le manuscrit est endommagé; de nombreux folios abîmés ont été réparés, mais le texte n'en est pas moins en mauvais état; de plus, la restauration a quelquefois détruit l'ordre originel de composition des cahiers.

184 דפים (1-184).— חסרים דף אחד בין 44 לבין 45 ו-2 דפים בין 77 לבין 78. כן חסרים דפים שהיו כנראה ריקים מעיקרם ואשר הפרידו בין חיבור לחיבור: 4 דפים כנראה בין 81 לבין 82, 2 דפים בין 130 לבין 131, כנראה 4 דפים בין 160 לבין 161 ושני דפים בסוף. כה"י גיוזוק; כמה דפים פגומים תוקנו, אך הטקסט לקוי, וכן שוקמו קפלי גליונות באופן המסלף לעתים את מבנה המקורי של הקונטרס.

Le f. 185v porte, dans une écriture cursive, deux poèmes de DAVID ha-LÉVI.— Cotes anciennes: "Suppl. heb. n° 70" de la main de S. MUNK, collation du manuscrit signée "R.B. n° 4643" et datée de 1848 avec la note: "Il y a une lacune entre les feuillets 77 et 78" (f. 1r). Estampille de la bibliothèque nationale (n° 27).

בדף 185ב שני שירים שקולים מאת דוד הלוי בכתיבה רהוטה.

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, légèrement corrosive.
- * Sept cahiers de dix diplômes; ensuite il est difficile de reconstituer la composition des cahiers mais il semble, d'après les filigranes, qu'il y avait deux ternions, un cahier de onze diplômes et un autre de treize. Réclames horizontales décorées simplement au bas des folios.
- * Réglure à la pointe sèche épaisse, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 273 x 196-200 (229-231 - 150-152) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. Quelques croquis, mais tous n'ont pas été exécutés et leur place est restée vierge.
- * Reliure moderne.

- * נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. דיו מאכלת איכול שטהי.
- * בשבעת הקונטרסים הראשונים 10 גליונות בכל קונטרס; בשאר כה"י קשה לעמוד על מבנה הקונטרסים בגלל שיקום קפלי הגליונות, אך על-פי סימני-המים נראה, כי מבנה הוא: 2 קונטרסים של 3 גליונות; אחד שבו כנראה 11 גליונות; והאחרון, שבו 13 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות.
- * שרטוט ע"י חריטה קהה; כל דף לחוד, כע"ב.
- * ממדים: 273 x 196-200 (229-231 - 150-152) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והכתובות כתובות באותיות מרובעות גדולות. תרשימי-עזר; חלק מהם לא נעשו ומקומם נותר ריק.

קולופון I נאם הכותב יעקב ב"ר יוסף ג"ע ב"ר יעקב ג"ע עקוש
והשלמתיו ביום ד' י"ז להחדש אייר שנת אשרי תמימי לך

ההולכים בתורת ה' (תה' קיט:א) 119

119v

ושלם ביום ששי שלשה עשר יום לירח אלול שנת חמשת
אלפים ומאתים וארבעה ועשרים לכריאת עולם פה בעיר
והראן מתא וכתבתי אני יעקב ב"ר יוסף נ"ע ב"ר יעקב נ"ע
עקוש וכתבתי אותו לר' משה יצ"ו אבן לשקר המקום
ברחמיו יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרעו עד סוף כל
הדורות ויקיים בו מקרא דכתי' ודברי אשר שמתי בפיו לא
ימושו מפיו ומפי זרעך ומפי זרע זרעך עד עולם" בפרש'
למען ייטב לך והארכת ימים²

1. תחילה נכתב "הדורות", ואחר-כך גמחקה רגלה של התי"ו הראשונה.
2. דב' כב:ז; פרשת כי תצא.

5225–5226 de la Création

TARENTE (Ionio, Italie)

écrit par SAMUEL b. DAVID Ibn SHOHAM,
le médecin, surnommé BURLA, de CORFOU¹

pour son usage personnel

Sept traités de médecine, principalement d'ARNAUD de VILLENEUVE et de GÉRARD de SOLO (ff. 96r–187v), suivis de recettes médicales (ff. 188r–189v).

95 folios (ff. 95–189).— Il manque trois folios présumés blancs (il reste les talons des deux premiers): le premier après le f. 127, en fin d'œuvre (fin de cahier); le second avant le f. 128, au début d'un traité (début de cahier), et sans doute début du manuscrit à l'origine; le dernier après le f. 165, fin de traité (et fin de cahier). La fin du f. 128r et le f. 128v, qui auraient dû contenir la fin de la table des chapitres du cinquième traité, sont restés blancs. Le sixième traité commence avec le chapitre II, mais il semble, d'après la formule qui introduit le chapitre, que la copie commençait bien à cet endroit.

Les différents traités n'ont pas été reliés dans l'ordre où ils ont été écrits; trois ouvrages portent un colophon de SAMUEL b. DAVID: le plus ancien (ff. 128–165, cinquième traité, cinq cahiers) a été terminé en 5225/1464, et le scribe y a apporté beaucoup de soin. Les autres textes de la fin, non datés (trois cahiers: ff. 166–189) ont dû être écrits peu après: la composition des cahiers est la même et on y trouve le même souci de régularité et de décoration. Les troisième et quatrième ouvrages (deux cahiers: ff. 111–127) ont été terminés en 5226/1466, soit plus de seize mois après le début, et les deux premiers traités (un cahier: ff. 96–110) huit jours après. La partie la plus ancienne est plus soignée (ff. 128–189) et surtout porte de nombreuses décorations à l'encre rouge. Il est possible que la longue interruption entre les deux parties de la copie ait eu lieu, non pas entre la fin du septième traité et le début du troisième, mais au tout début de ce troisième traité, en haut du f. 112v (second folio du cahier); en effet, les ff. 111r jusqu'au début du f. 112v ont les titres et les premiers mots écrits à l'encre rouge, comme dans la première période. De plus, les deux diplômes 111/119 et 112/120 ont le même filigrane que la partie ancienne, et il semble bien qu'il faille relever une légère différence de graphie au f. 112v, fin de la ligne 9.— Le début du manuscrit (ff. 1–94r) contient d'autres traités médicaux d'une autre main, peut-être contemporaine.— Le manuscrit a été réparé dans les marges inférieures par des fragments de parchemin tirés d'un manuscrit ashkenaze *halakha* du XIVe siècle environ, et d'un calendrier écrit au XVe siècle environ en Italie. Sur les folios restés blancs (ff. 107v, 118v, 164v–165v)

1464–1466

ה'רכ"ה–ה'רכ"ו

טרנטו / תרנטו (יוניו, איטליה)

כתב שמואל בן דוד הרופא אבן שהם המכונה
בורלא מקורפו
שבביל עצמו

שבעה חיבורים ברפואה בתרגום עברי, רובם מאת ארנלדוס מוילאנובה וגירארד די סולו (96א–187ב) ותרופות שונות (188א–189ב).

95 דפים (95–189).— חסרים שלושה דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם: דף אחד, שנותר ממנו כדל, בסוף הקונטרס (אחרי דף 127 — סוף חיבור); דף אחד, שנותר ממנו כדל, בראש קונטרס (לפני 128 — התחלת חיבור והתחלת כה"י מעיקרא); ודף אחד בסוף קונטרס (אחרי 165 — סוף חיבור). השורות האחרונות של דף 128א וכל דף 128ב, שהיו צריכים להחזיק את המשך התוכן של פרקי החיבור החמישי, נותרו ריקים. החיבור השישי מתחיל במאמר השני, אבל על-פי שרידי נוסחת-הפתיחה בראשו (166א) נראה, שהמאמר הראשון לא הועתק כלל.

החיבורים כרוכים שלא כסדר העתקתם: המעתיק כתב קולופון בסוף שלושה חיבורים — הראשון, הרביעי והחמישי. החיבור החמישי, שהועתק בחמישה קונטרסים (128–165), נכתב ראשונה; החיבורים האחרונים, הכתובים בשלושה קונטרסים נוספים (166–189), הועתקו ללא ספק סמוך לו. כפי שיש להסיק מתכונות ההעתקה, מהרכב הקונטרסים ומן העיטורים, החיבור השלישי והחיבור הרביעי הועתקו על-גבי שני קונטרסים (111–127) כשנה וארבעה חודשים לאחר-מכן, ואילו שני החיבורים הראשונים, שהועתקו על-גבי קונטרס נפרד (96–110), כתיבתם הסתיימה שמונה ימים אחרי-כן. החטיבה הקדומה (128–189) הדורה יותר, בעיקר בשל השימוש המרובה בדיו אדומה, לא כן הנמנע. שההפסקה הגדולה בין שני החטיבות לא אירעה בין סיום החיבור השביעי לבין התחלת החיבור השלישי, אלא באמצע הדף השני של הקונטרס הראשון של החטיבה המאוחרת יותר (112ב); ייתכן, שאת התחלת החיבור השלישי עדיין כתב המעתיק בתקופה הראשונה: הכותרות והיבנות הפהיגה מדף 111א עד התחלת דף 112ב כתובות אף הן בדיו אדומה: בנייר של גלילות שני דפים אלו (111, 112) טביע סיגנונים של התקופה הקדומה; כן ייתכן, שיש להבחין בשני קל כתיבה החל בדף 112ב, סוף שורה 9.

כרוך עם חיבורים אחרים ברפואה, שנכתבו בידי מעתיק אחר (דפים 94–1). קפלי גליינות כתיב הוקנו ע"י פיסות-קלף מתוך כ"י אשכנזי כהלכה מן המאה הי"ד בערך ומתוך לוח בכתובה איטלקית מן המאה ה"ז בערך. בעמידים שנותרו ריקים (107ב,

¹ J. Freimann, *Italy*, n° 415, השנת 1123.

et sur les nombreux espaces vierges (en particulier, les intervalles entre les courts chapitres du septième traité), une main postérieure a écrit diverses recettes médicales.— Au f. 127v, le début du colophon a été gratté et on lit: "J'ai acheté ce livre, moi YOMTOB Ibn FARAJ à JUDA", d'une main qui a aussi écrit deux notes (ff. 1r et 189v).— Cotes anciennes: note d'origine par le bibliothécaire de Colbert, BALUZE: "Codex iste in bibliothecam Colbertinam delatus est ex ALEPPO civitate Syriae anno Christi MDCLXXIV" (f. 1r); "600", "Regius 1203" (f. 189v); "Heb. 386" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes différents dans la partie ancienne et la partie récente.
- * Encre brune tirant quelquefois sur le vert, et brun sombre tirant sur le gris.
- * Quaternions, pour la partie ancienne; pour la partie récente, un cahier de huit diplômes, un quinion et un quaternion. Les réclames horizontales décorées au bas des folios ont presque toutes été rognées.
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 277 × 200–202 (179–180 × 129–132) mm, à longues lignes, 28 lignes écrites pour autant de lignes réglées. (Dans le second traité, ff. 108r–110v, écrit en dernier, les lignes sont plus serrées: 29 et 34 lignes écrites.)
- * Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés, sauf dans la partie récente (ff. 96–110) où ils sont dans les mêmes caractères que le texte mais d'un module supérieur. Dans les ff. 128–189 et du f. 111r jusqu'au début de 112v, ils sont écrits à l'encre rouge. Le colophon au f. 107r est disposé en forme de dessin.
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes et chiffre de Colbert.

1118, 1164–1165) ובחלקי עמודים ריקים רבים (במיוחד ברווחים שבין הפרקים הקצרים של החיבור השביעי) כתבה יד מאוחרת יותר תרופות שונות. ציון בעלים: יום טוב בן פ' אראג' קנה את כה"י מידי יהודה ושרבב את שמו בהתחלת הקולופון השני, לאחר שגירד את המקור (1127); השווה קולופון II. הלה כתב גם הערות בדפים 189 ו-118.

- * נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים (בחטיבה הקדומה סימן-המים שונה מזה שבחטיבה המאוחרת).
- * צבעי הדיו חום בעל גוון ירקרק לפעמים וחום כהה בעל גוון אפור.
- * כל קונטרס מקונטרסי החטיבה הקדומה מחזיק 4 גליונות; בקונטרסי היחידה המאוחרת קונטרס אחד מחזיק 8 גליונות, קונטרס אחר מחזיק 5 גליונות, וקונטרס נוסף — 4 גליונות. שומרי-דפים מאוננים מעוטרים (רובם חתוכים).
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחד, כע"ב.
- * ממדים: 277 × 200–202 (179–180 × 129–132) מ"מ. עמודה אחת. 28 שורות כתובות ומשורטטות (דפים 108א–110ב בחיבור השני, אשר נכתב למעשה בסוף, הועתקו בצפיפות רבה יותר — 29 ו-34 שורות).
- * תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות גדולות, פרט לקונטרס שנכתב אחרונה (96–110), שבו הן כתובות בכתב הטקסט באותיות גדולות יותר; בדפים 128–189 ובדף 111א עד התחלת 112ב הן כתובות בדיו אדומה. קולופון I כתוב בצורת עיטור (107א).

COLOPHON I	ושלם זה הספר פה תרגמו בשלישי בשבת ב"ד יום לחדש אייר: שנת חמשת אלפים ומאתיים ועשרים וששה לבריאת עולם האל יזכני ויתן לי מעלה גדולה וריוח לפני כל אומה שבעולם אנ"ס שמואל בן דוד אבן שהם המכונה בורלא	קולופון I
107r		107א
COLOPHON II	((קניתי זה הספר אני יום טוב בן פ' אראג' ופרעתי לר' יהודה)) בשני בשבת בששה ימים לחדש אייר: שנת חמשת אלפי ומאתיים ועשרים וששה לבריאת עולם האל יזכני להגות בו ויאריך ימי ויוליכני בדרך ישרה וליתן לי ריוח וכבוד ומעלה וכן יהי רצון ונאמ' אמן נצח סלה	קולופון II
127v		127ב

2. י"ד באייר חל ביום רביעי, ולא ביום שלישי. השווה: 1. 28, הערה 2; הסברה, שמא מנה כאן הכתיב את ימי החודש "בלשון בני אדם", עשויה להתאשר כאן: המעתיק מנה בדרך זו פעמיים באותו חודש (ראה קולופון II). בקולופון השלישי ציין יום בחודש ההולם את היום בשבוע, ואכן חודש כסלו, הקודם לחודש טבת הנקוב בקולופון, היה חסר בשנת ה'רכ"ה, ולפיכך לא היתה אפשרות למנות את ימי חודש טבת אלא בדרך הרגילה.

3. 1. באייר חל ביום שלישי (ראה הערה 2).

ברביעי בשבת כ"ג יום לחדש טבת השלמתי זה הספר בעיר
 טרנטו אני שמואל בכ"ר דוד ש' אבן שהם הרופא המכונה
 בורלא מעיר קורפו ושנת חמשת אלפים ומאתיים ועשרים
 וחמש לבריאת עולם השם יזכני להגות בו אני וזרעי וזרע
 זרעי ויגדל מעלתי אמן נצח סלה" נשלם זה הספר ממלאכת

5226 de la Création

<Ashkenaz?>

1466

ה'רכ"ו

<אשכנז?>

Commentaire moyen d'AVERROËS sur les traités d'ARISTOTE dans la traduction de QALONIMOS b. QALONIMOS: (1) *Les Topiques* (ff. 75r-84r); (2) *La Sophistique* (ff. 84r-102v).

28 folios (ff. 75-102).— Il manque au début plusieurs cahiers (deux, semble-t-il, pour *Les Topiques*: le texte commence au milieu de la troisième partie).

Notre manuscrit a été relié avec une autre copie, incomplète, des mêmes textes (ff. 1-74): *Les Topiques* (ff. 1r-56v) et *La Sophistique* (ff. 56v-74v); toutefois, plusieurs folios font double emploi: ainsi le début de notre texte (f. 45r, ligne 28 à 74v) correspond aux ff. 75r-99v, ligne 22. Les deux copies sont dans une écriture analogue et sur un papier portant le même filigrane; elles diffèrent toutefois très nettement quant à la couleur de l'encre, la réglure, les dimensions de la justification et la manière d'écrire les premiers mots. On lit sous le colophon une note (barrée) d'une quinzaine de lignes en judéo-allemand, caractères hébreux, de la main du scribe (f. 102v).— Cotes anciennes: le chiffre "1643", rogné (troisième folio de garde); le titre latin, "32 p. 85" (barré), "85", "Heb. 306" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre.
- * Un cahier de quatorze diplômes. Réclames décorées simplement au bas des folios, dans la première moitié du cahier seulement.
- * Piqûres pour l'encadrement, diplôme par diplôme, plié, en commençant généralement sur le coté recto. Réglure de l'encadrement à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto. Les lignes ne correspondent pas des deux côtés du même folio.
- * Dimensions: 317×211 (201-205×140-147) mm, à longues lignes, 30 à 34 lignes écrites à la page.
- * Le titre et le premier mot du second texte sont en grand module. La fin du livre est disposée en forme de dessin.
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes royales.

הביאור האמצעי של אבן רושד על אריסטו בתרגומו של קלונימוס בן קלונימוס: (1) הנצוח (א-84); (2) ההטעאה (א-102).

28 דפים (75-102).— כראש חסרים קונטרסים אחדים (כנראה שניים, אם אמנם החזיק כה"י רק את החיבורים הנ"ל) של ספר הנצוח, המתחיל באמצע חלק שלישי.

כה"י כרוך עם כ"י נוסף, המחזיק אותם טקסטים עצמם (דפים 1-74): ספר הנצוח (א-56) וספר ההטעאה (ב-74); חסר מעט בסופו). הטקסט מדף 75 עד דף 99, שורה 22, חופף את הטקסט מדף 45, שורה 28, עד דף 74. שני כה"י נכתבו בכתיבה וזה ועל-גבי נייר שבו סימן-מים זהה, אולם יש ביניהם הבדלים בולטים מאוד בצבע הדיו, בשיטת-השרטוט, במיתווה ובכתיבת תיבות-הפתיחה. מתחת לקולופון רשימה בידיש מידי המצתיק (ב102).

- * נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה.
- * קונטרס אחד, שבו 14 גליונות. שומרי-דפים מעוטרים בפשטות במחצית הראשונה של הקונטרס בלבד.
- * ניקוב לקווי המסגרת; כל גליון לחוד, מקופל, בדרך-כלל מצד ע"א. שרטוט-מסגרת בלבד ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"א. השורות הכתובות משני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו.
- * ממדים: 317×211 (201-205×140-147) מ"מ. עמודה אחת. 30-34 שורות כתובות.
- * הכותרת ותיבת-הפתיחה של החיבור השני כתובות באור-תיות גדולות יותר. סוף הספר כתוב בצורת עיטור.

קולופון נשלם ביאור ספר סופסטיקי לאריסטוטילוס והיה השלמתו

102v

ביום ו' ליריח (!) שבט שנת רכו לפ"ה

102

5227 de la Création

1467

ה'רכ"ז

<Sud de l'Italie ou zone byzantine¹>

<דרום איטליה או ביזאנטיון>

écrit par MENAHEM b. JOSEPH VIVANTI¹

כתב מנחם בן יוסף ויונטי

pour SAMUEL, le médecin, b. DAVID Ibn SHOHAM, surnommé BURLA¹בשניל שמואל הרופא בן דוד אבן שהם המכונה
בורלא

Décisions légales de R. AHAI GAON (ff. 1v-141r).

שאלות רב אחאי גאון (ב-141א).

141 folios (ff. 1-141).

141 דפים (1-141).

Selon FREIMANN,¹ le manuscrit aurait été écrit à CORFOU. En fait, SAMUEL BURLA était bien originaire de CORFOU mais en 1465 il écrivait un manuscrit (I, 121) à TARENTE, sud de l'Italie.— Peu de gloses postérieures dans les marges.— Cotes anciennes: collation "140 folia in pergaminio" suivie de la mention "Cristiani Ravy Berlinatis" (f. 1r). Une note peu lisible suivie du paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 141v), "37", "Heb. 293" du Catalogue de 1739 (f. 1r); "pag. 26", titre en hébreu et en latin puis description du contenu de l'ouvrage, en français, signée E. CARMOLY (folio de garde supérieur). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

הנהות-שוליים מועטות.

* Parchemin fin et moyen, de dimensions inégales; trous et coutures dans les marges.

* Encre brune s'éclaircissant au brun clair. L'encre rouge utilisée pour les premiers mots et les titres est légèrement corrosive.

* Onze folios, de dimensions trop réduites pour être des diplômes, ont été ajoutés aux cahiers (avec des talons). Quaternions, plus quatre cahiers: un binion, un autre binion auquel ont été ajoutés deux folios, un quinion et un cahier de sept diplômes auquel ont été ajoutés trois folios. Tous les cahiers commencent par la fleur; le scribe, en ajoutant les folios, a respecté la règle des vis-à-vis. Réclames horizontales décorées au bas des folios, généralement écrites en caractères non carrés.

* Aucune trace de piqûres. Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso, faite peut-être à l'aide d'un cadre.

* Dimensions: 282 × 214-215 (192-196 × 133-134) mm, à longues lignes, 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres, les débuts et les fins de livres sont écrits à l'encre rouge en grand module. Les débuts et les fins de paragraphes sont également écrits

* קלף דק ובינוני בעל ממדים בלתי-אחידים. חורים ותפרים בשוליים.

* צבע הדיו חום, לעתים בהיר. דיו אדומה לכתיבת תיבות-פתיחה וכותרות, מאכלת במקצת.

* 11 דפים מתוך כה"י הינם דפים כודדים, שהורכבו בקונטרסים בעזרת בדלים, מתוך רצון לנצל את יריעות הקלף, שלא היה כהן כדי שיעור גליון. בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 2 גליונות; קונטרס אחד, שבו 2 גליונות ו-2 דפים נוספים; אחד, שבו 5 גליונות; ואחד, שבו 7 גליונות ו-3 דפים נוספים. כל קונטרס מתחיל בצד שיעור; התאמת הצדדים נשמרה גם כאשר נוספו הדפים הכודדים. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים, בדרך-כלל כתובים בכתב בלתי-מרובע.

* אין שרידי ניקוב. שרטוט ע"י חריטה, שנעשתה אולי בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 282 × 214-215 (192-196 × 133-134) מ"מ. עמודה אחת. 31 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-פתיחה, הכותרות, פתיחות הספרים וחתומותיהם כתובות באותיות גדולות בדיו אדומה. התחלות וסיומי הפסקות כתובים אף הם בדיו אדומה. עד דף 6א מעטרת

1. Freimann, Italy, n° 302b. לפי פריימאן (שם), נכתב כ"ז זה בקורפו: כנראה הלך בעקבות שטיינשניידר (רשימת רופאים יהודים), הרשם את הבעלים, אשר מוצאו מקורפו (ראה להלן), ומוכר כ"ז זה: ראה: M. Steinschneider. שמואל בן דוד אבן שהם העתיק את כ"ז פאריס 1128 בטרנטו (דרום איטליה) ZfHB, XVIII (1915), p. 46, n° 1935. שנתים קודם-לכן, ובקולופון שם אמנם צ"ן, כי הוא "מעיר קורפו", ללמדך, כי מוצאו משם (השווה: I, 121). ראה גם: פריימאן, שם, מס' 115, על הבעלים כמעתיק.

à l'encre rouge, et de même sont tracés deux croquis au f. 51r. Jusqu'au f. 6r, le début de certaines phrases est souligné d'un même motif à l'encre rouge encadrant le premier mot. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se trouve en acrostiche (ff. 50r, 108v).

* Demi reliure de basane marron avec plats en papier marbré. Dos à quatre nerfs.

המלה הראשונה של משפטים אחדים בדיו אדומה בצורה דומה. תרשימים בדיו אדומה (א51). אותיות האקרוסטיכון של שם הסופר שנקרו בטקסט מעוטרות (108ב; בדף א50 אותיות מ"ם ונר"ן בלבד).

קולופון בשלישי בשבת בג' ימים לחדש אייר שנת כי שם צוה ה' את הברכה <תה' קלג:ג> לפרט² כתבתי אני מנחם האל ישלח לי מנחם בר' יוסף ויונטי זה הספר שאלתות למ' ר' שמואל הרופא בכ"ר דוד אבן שהם המכונה בורלא האל יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרעו דכתי' לא ימושו מפיו ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמ' <ה'> מעתה ועד עולם" אמן

141r נצח סלה" 141

2. יש לחשב כנראה לפרט גדול, היינו, ה'רכ"ז, למרות הציון "לפרט", שפירושו השמטת האלפים. אמנם, אף תאריך זה אינו הולם את הלוח באותה שנה: ג' באייר רכ"ז חל ביום רביעי, ולא ביום שלישי, אולם אי-התאמה זו שכיחה (ראה: I, 28, הערה 2). החישוב לפרט קטן אינו מסתבר כלל ועיקר, כי ג' באייר ה'רל"ב חל בשבת.

1778 de l'ère des Séleucides

ARÛS (*Sanaa, Yémen*¹)

écrit par HASDAÏ b. HATAR b. SHALOM b. JOSEPH, surnommé Ibn MAHDI

pour MOÏSE b. SALOMON b. ZACHARIE

Le Manuel du lecteur en arabe, caractères hébraïques (ff. 2r-11r).

10 folios (ff. 2-11).— Il manque un folio entre les ff. 2 et 3 et, à la fin, au moins un folio présumé blanc. Les marges sont endommagées, surtout au début, et certaines ont été réparées à l'aide de papier.

D'après le colophon, *Le Manuel du lecteur* suivait un Pentateuque que le scribe avait écrit et ponctué. Certes, notre texte est relié avec trois livres du Pentateuque: le Lévitique, les Nombres et le Deutéronome avec voyelles et signes de cantillation, accompagnés de la massore (ff. 12v-193v); toutefois, ils ne correspondent pas à la description qu'en donne le scribe dans le colophon, d'après lequel le Pentateuque avait été écrit en trois colonnes afin qu'on puisse, le cas échéant, le prendre pour modèle dans la copie du rouleau liturgique. Cependant, il se pourrait bien que ces trois livres soient de la main de notre scribe, car ils ressemblent fort à un manuscrit qu'il a écrit à ARÛS également en 1473 (New York, Jewish Theological Seminary, n° microfilm 475, cat. LUTSKI n° 136). Il n'en reste pas moins que le colophon ne concerne explicitement que le *Manuel du lecteur*. D'après les actes du début du XIXe siècle, notre manuscrit comprenait un premier tome, contenant la Genèse et l'Exode et, d'après la numérotation des cahiers, le Pentateuque, dont nous n'avons conservé que les trois derniers livres, avait bien été copié en deux tomes. Le f. 1 est un ajout postérieur. Au f. 11v, on lit des poèmes liturgiques dont la plupart portent des voyelles supralinéaires.— Au f. 2r, mention de la naissance d'ABRAHAM b. JOSEPH b. DAVID en 1886 de l'ère des Séleucides / 1575. Deux actes de vente des deux tomes du manuscrit (en arabe, caractères hébraïques): le premier, au f. 1v, est daté de 2116 de l'ère des Séleucides / 1805, le vendeur étant AWAD WAJIM, l'acheteur SAÏD b. ABRAHAM al-MORAH, devant AWAD Ibn IESHOUA al-FADL et SALIM AWAD al-AZZAR, avec la signature de SOLIMAN YAHYA. Au f. 2r: AWAD b. SAÏD al-MORAH et YAHYA (son frère?) ont vendu le manuscrit en 2124 de l'ère des Séleucides / 1813 devant les témoins YAHYA IBN SAÏD al-RAÏBI, JOSEPH RAÏBI et SOLIMAN Ibn SALIM. Au f. 1v, note de possession par JOSEPH b. YAHYA b. SAADIA b. JOSEPH en 2150 de l'ère des Séleucides / 1839, suivie du nom de JACOB SAÏD DAUD YAHYA, écrit dans la même écriture.

- * Papier sans vergeures ni pontuscaux, pas de filigranes.
- * Encre noire.

1. לפי מפת איזור צנעא הנספחת ל-Rathjens & Wissmann. השווה גם: מסע תימן, עמ' קכא, הערה 3; ראה גם המפה בעמ' כד.

1467

א'תשע"ח לשטרות

עראס (צנעא, תימן)

כתב חסדאי בן חטר בן שלום בן יוסף ידיע

אבן מהדי

בשביל משה בן שלמה בן זכריה

מחברת התיג'אן בערבית (א2-11).

10 דפים (2-11).— חסר דף אחד בין דף 2 לבין דף 3. בסוף חסר לפחות דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. שולי הדפים, בעיקר הראשונים, פגומים במקצת, ואחדים מהם תוקנו בנייר.

הקולופון בסוף מחברת התיג'אן מתייחס לחומש שאותו כתב וניקד המעתיק, ללמדך, כי מעיקרה הועתקה המחברת בסוף חומש. המחברת אמנם כרוכה עם חומש, ויקרא-דברים עם ניקוד, טעמים ומסורה (212-193ב). אולם תיאור החומש בקולופון (ועשיתי שלשה דפין בחומשין אלו אחת וחמשים שטה כספר תורה למי שירצה לכתוב מהן ספר תורה, כלומר, מעין טופס) אינו הולם את מיתווה החומש הכרוך עם המחברת. אבל, כפי שמורה השוואתו לכ"י ניו-יורק, בית המדרש לרבנים 136L, כתב-יד שהועתק בידי אותו סופר באותו מקום בשנת 1473, ייתכן, שגם החומש הועתק בידי אותו סופר. מכל-מקום, התאריך הנקוב בקולופון תקף בבירור רק לגבי מחברת התיג'אן. לפי שטריי-המכר מראשית המאה ה-17 נספח לכרך זה עוד כרך, שהחזיק את ספר בראשית ושמות, ולפי ספירת-הקונטרסים אכן הועתק החומש בשני כרכים. דף 1 נוסף מאוחר יותר. בדף 11 פיוטים, רובם בניקוד עליון. ציון לידה של אברהם בן יוסף בן דוד... א'תתפ"ו (לשטרות) 1575 (א2). שטריי-מכר בערבית: עוף וג'ים מכר את "ה' חומשי תורה" בשני חלקים ("אלקטעתין") לסעיד בן אברהם אלמורחי "בכמסה קרוש ונץ חגיר", ב'ק"ו (לשטרות) 1805, בפני העדים עוף בן ישועה אלפצל וסאלם עוף אלעזוב ובחתימת סלימאן יחיא (ב1); עואף בן סעיד אלמורחי ויחיא (אחיו) מכרו את החומש, בשני חלקים, "באללה קרוש ונץ חגיר", ב'קכ"ד (לשטרות) 1813 בפני העדים יחיא בן סעיד אלראיבי, יוסף ראיבי וסלימאן בן סאלם, עם חתימה מסולטלת (א2). ציון בעלים: יוסף בן יחיא בן סעיד בן יוסף, ב'ק"ן (לשטרות) 1839; אך בסוף בא הציון באותו כתב: "ועקב סעיד דאוד יחיא" (ב1).

- * נייר מבריק ללא קווים ומבריקים וללא סימני-מים.
- * צבע הדיו שחור.

* Quinion, plus un bi-folio (pour le moins). [Les signes marquant le milieu du cahier, dans les deux coins supérieurs du diplôme intérieur, sont d'une autre encre que le texte.]

* Régure épaisse (il est difficile de savoir si elle a été faite à l'aide d'un cadre), folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 278 × 200 (211 × 135) mm, à longues lignes, 35 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Une partie du texte porte des voyelles de la même encre que le texte.

* Les premiers mots, les titres et l'eulogie au début sont en grands caractères carrés. Au f. 2r, un passage de grammaire, en petits caractères, est écrit sous forme de dessin géométrique.

* Reliure moderne.

* קונטרס שבו 5 גליונות, ועוד גליון אחד לפחות. [אמצע הקונטרס סומן בשתי הפינות העליונות של מיפתחו בדיו שונה מדיו הטקסט.]

* שרטוט שקוע (קשה להכריע אם נעשה בעזרת לוח); כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 278 × 200 (211 × 135) מ"מ. עמודה אחת. 35 שורות כתובות ומשורטטות.

* ניקוד חלקי בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט.

* תיבות־הפתיחה, הכותרות ונוסחת־הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות. בראש כה"י (א2) הועתק קטע מדקדוקי הטעמים הכתוב במיקרוגרפיה בצורת עיטור גיאומטרי.

קולופון כתבתי ונקדתי ודקדקתי בחמשה חומשי תורה הללו על קו

הצדק במלא וחסר וכן בפרשיות הפתוחות והסתומות ובתיקון סופרים כגון אותיות הלפופות והעקומות ובי"ה שמ"ו ועשיתי שלשה דפין בחומשין אלו אחת וחמשים שטה כספר תורה למי שירצה לכתוב מהן ספר תורה שהן כתובות ומוגהות על חומשין כתובות ומוגהות על קו האמת מכתיבת מרינו ורבי' דוד בן עמרם הדיין הידוע ממדינת עדן אני קטן הסופרים חסדאי בן חטר בן שלום בן יוסף ידיע אבן מהדי המחכה לישועה כתבתי אותן לכג"ק החבר הטוב משה בן שלמה בן זכריה אלהים יזכהו הוא וזרעו וזרעו לתורה מרובה ולזקנה ושיבה ולכל מדה טובה ולשמחת בית השאובה ולחיי העולם הבא כן יאמר אל נערץ בסוד קדושים רבה: והשלמתי הכל בחדש תמוז שנת אתשע"ח לשטרות לישועה קרובה: ונכתבו במאתא עראס תחרוב ותצדי וירושלם תתבני ותשתכלל בקרוב בעגלא אמן נצח סלה:

11r

11v

5229 de la Création

1469

ה'רכ"ט

<Sefarad?>

<ספרד?>

écrit par MOÏSE b. ABRAHAM al-KHORASANI?

כתב משה בן אברהם אלכרסאני?

pour un personnage dont le nom a été surchargé

{ } כשביל { }

Les trois derniers livres du Commentaire sur la *Mishna* de MAÏMONIDE, en arabe, caractères hébraïques (ff. 1r-449v).

פירוש המשנה בערבית, סדרים נזיקין, קדשים וטהרות, מאת משה בן מימון (א1-449ב).

449 folios (ff. 1-449).— Le commencement jusqu'au chapitre 3, 6 de *Baba Batra* manque; il manque aussi un folio présumé blanc à la fin. Le f. 449, contenant le colophon, est abîmé (et restauré); de plus, le nom du personnage qui a commandé ce livre a été couvert d'encre.

449 דפים (1-449).— חסרה ההתחלה עד בבא בתרא ג: (לפני הסוף). הדף האחרון, שהיה כנראה ריק מעיקרו, חסר. הדף האחרון בכה"י היום (449), שבו הקולופון, נפגם ותוקן; שם הבעלים, שהיה נקוב בקולופון, כוסה בדיו.

Une autre main a écrit de courts passages: ff. 439r ligne 15, à 439v; 441r ligne 16, à 444r ligne 4; 448r ligne 2, à la fin de 448r (les seize premières lignes du f. 442r sont dans une écriture moins cursive que le reste, mais sont sans doute de la même main). Cette seconde main diffère fort peu de la première, du moins dans la forme et le volume des lettres; toutefois, le tétragramme n'est pas écrit de la même manière, il n'y a pas de bouts de lignes, et les premiers mots sont quelquefois écrits en caractères non carrés.— Au début, recto du dernier folio de garde, la note "Apporté d'Égypte par S. MUNK" et les cotes anciennes: "Suppl. Hebr. n° 58" de la main de S. MUNK, "R.B. n° 2924" de 1841 ainsi que la collation du manuscrit datée de novembre 1893. Estampille de la Bibliothèque royale (n° 25).

יד אחרת כתבה חלק קטן מכה"י: דף 439א, שורה 15, עד דף 439ב; דף 441א, שורה 16, עד דף 444א, אמצע שורה 4 (שורות 1-16 בדף 442א כתובות בכתב שונה, שאינו רהוט ככתב שאר כה"י, אך כנראה בידי אותו מעתיק); דף 448א, אמצע שורה 2, עד סוף דף 448א. קשה מאוד להבחין בייחודה של כתיבה זו, והיא שונה רק מעט מכתיבתו של המעתיק העיקרי; פרט לצורות האותיות וצפיפותן הרבה יותר היא נבדלת בצורת שם הויה, בהעדר המילוי הגראפי בסוף השורה וכתובות הפתיחה, הכתובות בחלקן בכתב בלתי-מרוכב. לפי הערה בצרפתית בדף-המגן האחרון שבראש כה"י הובא ממזרים ע"י ש' מונק.

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et tirant sur le gris.
- * Quaternions, et, à la fin, un quinion puis deux binions. Réclames horizontales au bas des folios (généralement décorées lorsqu'elles précèdent un titre ou le début d'un paragraphe, ou encore placées en bout de ligne). A partir du f. 385, le nom du traité est inscrit en bas à gauche du folio recto.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 295-300 × 213-223 (208-215 × 141-142) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées, jusqu'au f. 360; à partir du f. 361 (début de cahier), 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les titres et les premiers mots sont en grands caractères carrés. Quelques fins de traités sont disposées en forme de dessin. Nombreuses illustrations.
- * Reliure de veau raciné au chiffre de Louis-Philippe.

- * נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה. לעתים חום, עם גוון אפרפר.
- * בכל קונטרס 4 גליונות, פרט ל-2 הקונטרסים האחרונים, שבהם 2 גליונות, ואחד לפניהם, שבו 5 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים (כאשר בראש הדף שלאחריו יש כותרת או תיבת-פתיחה, בדרך-כלל מעוטר שומר-הדף שלפני-כן, ויש שהוא נכתב בסוף השורה). מדף 385 ואילך נכתב שם המסכת בתחתית כל ע"א בפינה השמאלית.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף להוד, בע"ב.
- * ממדים: 295-300 × 213-223 (208-215 × 141-142) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות עד דף 360, מדף 361 (התחלת קונטרס) ואילך 31 שורות כתובות ומשורטטות.
- * הכותרות ותיבות-הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות. סופי מסכתות אחדות כתובים בצורת עיטורים. ציורי-עזר רבים.

קולופון נשלם זה הספר שבח לאל והודאָה לשמו יום שני שבֿעה ימים
 לחדש ניסן המכובד שנת כי עמך מקור [חיים] באורֿך נראה
 אורי וכתבֿנתי אִתִּי לִי [ה'] } יִזְכִּיחַּ הוּא
 ובניו עד סוף כל הדורות] כֵּן [יהיִ] רצִי [אֵא] ס
 משה בר אברִהֵם אלכרס [אִנִּי] 449v

5229 de la Création

<Zone byzantine?>

écrit par ÉLIÉZER¹ b. GERSHON

pour son usage personnel

1469

ה'רכ"ט

(ביזאנטיני?)

כתב אליעזר בן גרשון

בשכיל עצמו

Homélies sur le Pentateuque de JOSUÉ Ibn SHOEB
(ff. 1r-215v).

דרשות יהושע אבן שועיב על התורה (א1-215ב).

216 folios (ff. 1-35, <35 bis>, 36-215). — Le manuscrit est très endommagé. Il manque un folio (papier) entre les ff. 13 et 14 et un autre entre les ff. 212 et 213, ainsi qu'un folio (parchemin) présumé blanc à la fin (il reste le talon). Le f. <35 bis> est seulement une moitié de feuillet et ne contient qu'une seule colonne, mais le texte suit.

216 דפים (1-35 + <1>, 36-215). — כה"י ניזוק מאוד. חסרים דף נייר אחד בין 13 לבין 14 ודף אחד בין 212 לבין 213. בסוף חסר דף קלף, שהיה כנראה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו בדל. בין 35 לבין 36 יש דף בלתי-מסופר, החצוי לאורכו; הדף היה חצוי כבר בעת ההעתקה, והמעתיק כתב עליו רק עמודה אחת.

De nombreux diplômes de parchemin sont palimpsestes: 99/100, 105/114, 115/124, 125/134, 139/140, 145/154, 155/164, 165/174, 175/184, 185/194, 195/204 et 205. A part le premier diplôme (ff. 99/100), qui est un diplôme intérieur, tous les autres diplômes sont extérieurs. Les feuillets palimpsestes proviennent d'un manuscrit grec qui contenait un commentaire sur l'Évangile selon St. Luc. Les points extrêmes repérés sont: f. 99, in *Lucam* XIV, 14 sqq., et f. 194v, in *Lucam* XIX, 13 sqq.; mais il se pourrait que l'ensemble des feuillets couvre une portion plus étendue que le commentaire in *Lucam*. Tous les feuillets paraissent avoir été arrachés au même manuscrit grec dont l'écriture paraissait à première vue du XIe au XIIe siècle; mais à la lampe aux ultra-violetes elle paraît sensiblement moins ancienne. — Cote ancienne: "Heb. 73" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

גליונות-קלף רבים הם פאלימפסטס (הכתב התחתון הוא יווני). ומוצאם מכ"י — אולי מן המאות הי"א-ה"ב — שהחזיק פירוש לאוונגליון על-פי לוקאס: דפים 99/100, 105/114, 115/124, 125/134, 139/140, 145/154, 155/164, 165/174, 175/184, 185/194, 195/204, 205. פרט לגליון הראשון, שהוא פנימי, כל השאר הם גליונות חיצוניים.

* Parchemin et papier: parchemin épais et moyen, de dimensions inégales, avec trous et coutures, palimpseste en partie; papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
* Encres noire, brun sombre s'éclaircissant jusqu'au brun clair, et gris-vert.
* Jusqu'au f. 94, quaternions avec le diplôme extérieur de parchemin commençant par la fleur. Ensuite quinions, dont les diplômes extérieurs et intérieurs sont de parchemin, commençant par la fleur; le cahier ouvert présente le côté chair. Dans le dernier cahier, le f. 212, de parchemin, a été ajouté et son talon a été collé au f. 209 (folio de papier auquel aurait dû correspondre un folio entre les ff. 212 et 213). Réclames horizontales au bas des folios, décorées simplement.

* קלף ונייר. קלף בינוני ועבה בעל ממדים בלתי-אחידים (חלקו פאלימפסטס) עם חורים ותפרים. נייר עם קווים ומבריחים ועם סימני-מים.
* צבעי הדיו שונים: שחור, חום כהה, לעתים כהיר, וירקרק-אפרפר.
* עד דף 94 בכל קונטרס 4 גליונות; הגליון החיצון בכל קונטרס מקלף. מדף 95 ואילך בכל קונטרס 5 גליונות; הגליון החיצון והפנימי בכל קונטרס מקלף; הקונטרס מתחיל בצד שיער. ומפתח אמצע הקונטרס הוא צד בשר; בקונטרס האחרון נוסף דף קלף (212), שהורכב בקונטרס ע"י הדבקה בדלו לדף הנייר 209 (דף הנייר המקביל לו, שהיה צריך להיות בין 212 לבין 213, חסר). שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות.

1. השם אליעזר, הנקרא בראש שורה בטקסט, מעוטר פעמים אחדות. ילפיכך יש להשלים ולקרוא אליעזר בקולופון, ולא אליעזר.

* Régler très négligée, le cadre seulement, à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto. Le nombre de lignes, de chaque côté du folio, est variable.

* Dimensions: folios de papier: 296–297 × 217–219 (231–237 × 172–179) mm; folios de parchemin: 286–296 × 215–219 (232–243 × 173–183) mm, en deux colonnes. Sur les folios papier, 33 à 39 lignes écrites à la page; sur les folios parchemin, 31 à 40 lignes. Généralement la dernière ligne d'écriture est comprise dans le cadre réglé.

* Les titres, les premiers mots, les débuts et fins de livres sont en grands caractères carrés, grossièrement décorés à la plume. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne (ff. 16v, 38v, 199r, 201v).

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Louis XIV. Le titre est placé à l'envers.

* שרטוט מרושל ע"י חריטה; מסגרת בלבד, כל דף לחוד, בע"א. השורות משני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו.

* ממדי דפי הנייר: 297–296 × 217–219 (237–231 × 179–172) מ"מ. ממדי דפי הקלף: 296–286 × 215–219 (243–232 × 173–183) מ"מ. 2 עמודות. 39–33 שורות בדפי הנייר, 40–31 שורות בדפי הקלף, בדרך-כלל בתוך מסגרת משורטטת.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות, פתיחות הספרים והתימוניהם כתובות באותיות מרובעות גדולות מעוטרות בגטות בקול-מוס. שם המעתיק הנקרה בראשי שורות בטקסט מעוטרת (ב16, ב38, א199, ב201).

קולופון   ברוך ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִפְלִיא חֲסֵדוֹ עַמּוֹדֵי וּזְכָנֵי
 להשלים זֶה לְשִׁלּוּם זֶה הַסֵּפֶר בַּעֲזָרוֹ וְהַשְׁלַמְתִּיו בְּיוֹם רְבִיעִי
 בֶּאֱרֻבְעָה יָמִים לַחֹדֶשׁ תַּמּוּז בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ אֶלְפִים וּמֵאֵתִים
 וְעֶשְׂרִים וְתִשְׁעֵי לִיצִירָה וְהוּא לְמַעַן שְׁמוֹ הַגָּדוֹל יִזְכְּנוּ לְהַגּוֹת
 בּוֹ אֲנִי וְזֶרְעִי וְזֶרַע זֶרְעִי עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת כְּכָתוּב לֹא יִמָּשֹׁךְ
 מִפִּיךָ וּמִפִּי זֶרַעךָ וּמִפִּי זֶרַעךָ וּמִפִּי זֶרַעךָ אָמֵן ה' מַעֲתָה וְעַד
 עוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן יְהִי   נֵאמַר אֱלֹהֵינוּ זֵרֵי בְּכֹר גִּרְשׁוֹן נֵעַ
 הַכּוֹתֵב הַסֵּפֶר   יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ הַנּוֹתֵן לִיעָף כַּח
 וְלֹא יִזָּן אֲוִיָּם עֲצֻמָּה יִרְבֶּה   215

215v

5229 de la Création

PESCIA¹ (Pistoia, Italie)écrit par JOSEPH b. SAMUEL, l'Espagnol²

pour DAVID de TIVOLI

1469

ה'רכ"ט

פישא¹ (פיסטויה, איטליה)כתב יוסף בן שמואל הספרדי²

בשביל דוד מטיוולי

Le Livre des Principes de JOSEPH ALBO (ff. 1v-191v).

191 folios (ff. 1-191).— Il manque sept folios présumés blancs: deux au début (dont le premier de parchemin) et cinq à la fin (dont le dernier de parchemin). La partie inférieure du f. 102 est mutilée et il ne reste des quatre folios suivants que de larges talons (censure).

L'écriture est de type séfarade. Les gloses et notes marginales sont de diverses mains séfarades, de mains italiennes et d'une main ashkenaze. Au f. 1v, marque de possession des héritiers de DANIEL de TIVOLI.— Passages grattés. Au f. 191r, on lit les signatures de censeurs: "Visto per me Gio(VANNI) DOMINICO CARRETTO 1618"; au f. 191v, DOMINICO IROSOLIMITANO 1595 (ou 1597), ALESS(AND)RO SCIPIONE 1597.— Cotes anciennes: "116", dans un cercle, avec le titre latin (f. 1v); de nouveau "116" suivi du titre latin, signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2206", "n° 206" de la Sorbonne avec une note et le paraphe de GAYET de SANSALÉ (folio de garde parchemin). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Papier et parchemin: papier avec vergeures et pontuscaux, filigranes; parchemin fin, de belle qualité, sans trous ni coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, légèrement corrosive.

* Cahiers de dix diplômes (un de onze à la fin). Les diplômes extérieurs et intérieurs sont de parchemin: le cahier commence par la fleur et, ouvert au milieu, présente le côté fleur. Réclames horizontales au bas des cahiers, en petits caractères.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso. Au début (jusqu'au f. 48), les folios de parchemin ont, de plus, un cadre plus grand que la justification, tracé à la mine de plomb noire faisant office de pointe sèche, sur chaque page.

* Dimensions: 277-278 × 186-189 (176-177 × 97-98) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

ספר העיקרים מאת יוסף אלבו (11-191ב).

191 דפים (1-191). בראש כה"י חסרים 2 דפים (הראשון מקלף) ובסופו 5 דפים (האחרון מקלף); כולם היו כנראה ריקים מעיקרם. בין דף 102, שנחתך בחלקו התחתון, לבין דף 103 נחתכו כליל 4 דפים ע"י צנזור, ונותרו מהם רק בדלים רחבים.

כתוב בכתביה ספרדית. הגהות מידיים שונות בכתובות ספרדיות, איטלקיות ומעט אף בכתביה אשכנזית. ציון בעלים: "שלנו יורשי כמח"ר דניאל זלה"ה מטיוולי" (וב). מחיקות ותתימות צנזורים בן השנים 1595 או 1597 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף ונייר. קלף משוכח דק ללא חורים ותפרים. נייר עב קווים ומבריקים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. דיו מאכלת במקצת.

* בכל קונטרס 10 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שבו 11 גליונות. הגליון החיצון והגליון הפנימי בכל קונטרס עשויים קלף; כל קונטרס מתחיל בצד שיער, וגם מיפתח אמצע הקונטרס הוא צד שיער. שומרי-קונטרסים מאוזנים בכתב קטן.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב. דפי הקלף שורטטו באותה שיטה. אולם בקונטרסים הראשונים (עד דף 48) נוסף בכל עמוד שרטוט-מסגרת גדול יותר בעפרון שחור חורט.

* ממדים: 277-278 × 186-189 (176-177 × 97-98) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות.

* הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות; תיבות הפתיחה וכותרות-המשנה כתובות בכתב הטקסט באותיות גדולות יותר. סופי מאגרים כתובים בצורת עיטורים.

1. להבדיל מפיסא (Pisa) אף היא בחבל טוסקאנה; ראה: י. זינג, מפיאולו הרביעי

עד פיוס החמישי, ירושלים תשי"ד, עמ' 211.

2. Freimann, *Ital.* n. 241.

* Les titres sont en grands caractères carrés. Les titres secondaires et les premiers mots sont dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur.

Les fins de livres sont disposées en forme de dessin.
* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

קולופון נכתב זה הספר הנקרא ספר העקרים על ידי יוסף בהה"ר
 שמואל יבמ"י הספרדי במדינת פישא וגשלם ביום ה' י"ו יום
 לחדש אלול שנת יר"כ"ט לפרט האלף הששי שהם מאתים
 ותשע ועשרים שנה וכתבתי אותו לכבוד הנשא והנעלה אהוב
 למעלה ונחמד למטה החכם השלם הענו ומאושר בכל עניניו
 הנכבד הה"ר דוד מטיוולי חיב"י מאשר יקרה בעיני חכמתו
 וחברתו החמודה ורב רובי חסדיו עמי מן היום אשר באתי
 העירה פישא אשר לא עזבני אבל קחני על זרועותיו והחזיק
 בידי עד שהביאני בהיכלו וישבתי עמו מספר ימי היותי פה
 העירה על כן אמרתי אקדמה פניו בזה הספר למען יהיה לו
 לזכרון אהבה השם יזכהו להגות בו עם שאר ספרי התורה
 191ב והחכמות ימים רבים ויראה זרע יאריך ימים אמו //

191v

3. חיה יחיה בל ימות? השווה: *ZfHB*, VII (1903), p. VII: חיל"י = חיה יחיה לא ימות.

5230 de la Création

1469/70

ה'ר"ל

STRONGOLI? (Catanzaro, Italie)

איסטורוזולו (סטרונגולי? קאטאנזארו, איטליה)

écrit par SALOMON b. ISAAC ha-LABAN

כתב שלמה בן יצחק הלבן

pour son usage personnel

כשביל עצמו

Les Tendances des Philosophes d'ALGAZEL dans la traduction et avec le commentaire d'ISAAC ALBALAG: (1) *La Métaphysique* (ff. 161r-212v); (2) *La Physique* (ff. 247r-269r).

כוונות הפילוסופים מאת אבו חאמד אלגזאלי בתרגומו של יצחק אלבלג ופירושו: (1) חכמת האלוהות (161א-212ב); (2) טבעיות (247א-269א).

75 folios (ff. 160-212, 247-269).— Il manque un folio présumé blanc avant le f. 247, début de la seconde pièce (talon collé). La première œuvre, qui s'interrompt à la fin d'un cahier, est restée inachevée bien que le dernier folio porte une réclame. Le f. 173v a été écrit à l'envers (le texte suit). Le manuscrit est taché, surtout au début.

75 דפים (160-212, 247-269). — כראש החלק השני (לפני 247) חסר הדף הראשון, שהיה כנראה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו בדל דבוק. החלק הראשון, הנפסק בסוף קונטרס, אינו שלם (בסוף הדף האחרון נרשם שומר). דף 173ב נכתב במהופך. כה"י הוכתם בעיקר בראשו.

Le lieu de copie n'a pu être déterminé de manière certaine. Nous avons, en hébreu, Istorozolo qui pourrait être STRONGOLI, puisque toute l'activité de SALOMON ha-LABAN se déroule dans la province de Catanzaro. NEUBAUER a identifié ce lieu avec ESTERZILI en Sardaigne. Cette copie a été reliée avec d'autres textes philosophiques écrits deux ans plus tard par le même scribe aidé d'un second copiste, à COTRONE, en Calabre (l. 131), et trois cahiers de ce second manuscrit (ff. 213-246) séparent actuellement les cahiers de la première partie de l'ouvrage d'ALGAZEL (ff. 160-212) de ceux de la seconde (ff. 247-269), le colophon étant au f. 269r. SALOMON a copié ce manuscrit du temps où il étudiait la médecine à Istorozolo sous la direction d'ISAAC, le médecin, b. ELQANA, le médecin,¹ avant de commencer à exercer à MESORACA (Calabre), comme le montre la note du f. 269v: "Moi, SALOMON [ha-LABAN] b. ISAAC, le médecin, j'ai commencé à exercer la médecine dans la ville de MESORACA en soignant la pleurésie d'un jeune homme qui s'appelle JACOPO PADOLFO, je l'ai guéri et il m'a donné 13 [florins]. Ce fut en l'année 5231 de la Création [1471], alors que j'étais âgé de 22 ans".²— Cotes anciennes: "49" sur "pag. 34" (premier folio de garde); titres latins (second folio de garde); "49", "124" dans un cercle, avec le titre latin des six traités (f. 1r); "Cuzo" avec le paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 269v); "Heb. 314" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

כרוך עם טקסטים פילוסופיים אחרים, שהועתקו בידי אותו סופר בעזרת מעתיק אחר שנתיים לאחר-מכן בקוטרון שבדרום איטליה (השווה: ז, 131). שלושה קונטרסים של אחד מחיבורי ז, 131 (דפים 213-246) חוצצים היום בין שני קונטרסי החלק הראשון של כה"י שלנו (160-212) לבין הקונטרס של החלק השני (247-269), שבסופו הקולופון. שלמה בן יצחק העתיק כ"י זה כאשר למד רפואה אצל רבו, הרופא יצחק בן אלקנה הרופא, כפי שעולה מדברי הקור' לופון; מן ההערה שרשם לזכרון בסוף כה"י נראה, שסמוך לזמן זה אף עסק בריפוי: "אני שלמה בכר יצחק הרופא התחלתי לנהוג הרפואה בעיר מוסוראקא בחולי הפלאורישיש באיש אחד {בחור} ששמו יקופו פדולפו ורפאתי אותו ונתן לי י"ג סר' זה היה לשנת המשת אלפים ומאתים ושלשים ואחד לבריאת עולם בחורש אייר 1471) והייתי אני בזה העת איש מעשרים ושני שנים" (269ב).²

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre, légèrement corrosive.

- * נייר עם קווים ומבריהים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה. דיו מאכלה במקצת.

1. M. Steinschneider, "Jüdische Aerzte", *ZfJHB*, XVII (1914), p. 134, n° 923.

2. הועתק ותיקן: A. Neubauer, *REL*, IX (1884), p. 148. נרבוואר זיהה את המקום (בסיני-שאלה) כ-ESTERZILI (כפר קטן בסארדיניה). אך הדבר אינו מתקבל על הדעת. גם כ"י ז, 131 נכתב במחוז קאטאנזארו, ואף מוסוראקא נמצאת במחוז זה.

* Deux cahiers de treize diplômes pour la première partie, et un de douze diplômes pour la seconde. Réclames horizontales au bas des folios et souvent au bas des pages, placées au milieu de la marge inférieure.

* Dans la première partie, on distingue difficilement la réglure, seules les lignes verticales, tracées à la pointe sèche, sont discernables; la justification est variable et l'écriture irrégulière. Dans la seconde partie, réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 279 × 210–211 mm, à longues lignes. Pour la première partie (206–230 × 140–157 mm), 32 à 38 lignes écrites; pour la seconde (186–193 × 127–130 mm), 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en un module supérieur à celui du texte, et, quelquefois, en grands caractères carrés.

* Reliure souple en parchemin. Dos à six nerfs, avec titre manuscrit. Tranchefile beige rosé.

* כל אחד משני הקונטרסים של החלק הראשון מחזיק 13 גליונות; הקונטרס של החלק השני מחזיק 12 גליונות. שומרי-דפים ולעחים קרובות למדי גם שומרי-עמודים מאוזנים באמצע השוליים התחתונים.

* בחלק הראשון קשה להבחין בשרטוט, ורק לפעמים ניתן לראות חריטת קווי-שוליים מאונכים; המיתווה אינו אחיד, והכתיבה אינה סדירה. בחלק השני שרטוט ע"י חרי-טה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 279 × 210–211 מ"מ. עמודה אחת. ממדי השטח הכתוב בחלק הראשון: 230–206 × 157–140 מ"מ. 32–38 שורות כתובות. בחלק השני: 186–193 × 127–130 מ"מ. 32 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות גדולות יותר, אחדות באותיות מרובעות גדולות.

קולופון תם ונשלם תהלה לאל עולם שיגלה לי ולרבי כל נעלם ואני COLOPHON

עבדו לעולם ואשב יחידי עד שובו בעזרת מנהיג העולם
ואחר כך אשוב לחיקו ואעבוד לו לעולם אני שלמה יצחקי
הלבן כתבתי ספר טבעיות מאבוחמד לפרט ודלף רשעים
תואבד <תה' א:ו> וכתבתי אותו באיסטורוולו בִּזְמַן שהייתי
קורא עם הה"ר ר' יצחק הרופא בכ"ר ר' אלקנה הרופא

269r

איש חיל³ 269

5230 de la Création

<Sefarad?>

1470

ה'ר"ל

<ספרד?>

(1) *Le Colliget d'AVERROÈS* dans la traduction de SALOMON b. ABRAHAM Ibn DAUD (ff. 1r-130v);
(2) *Observation sur les urines d'après les savants chrétiens* (f. 131r-v).

132 folios (ff. 1-122, 124-133).— Il manque à la fin deux folios présumés blancs. Les ff. 132 et 133 sont blancs et le f. 133 est collé à la reliure. Le manuscrit a souffert de l'humidité (surtout à la fin) et quelque peu des insectes.

L'écriture est séfarade. Le colophon (f. 130v) et le court texte qui le suit sont dans une écriture cursive. Le f. 123 (au recto, on lit une table des matières sur les fièvres) est un ajout.— Essais de plume et gribouillages divers sur la reliure. Au recto du premier folio de garde et sur le contreplat du début, on retrouve plusieurs fois le nom de GERSIN VIGGENANI ou VIGENANI et la date "13 luglio 1628 VENETIA". Sur la reliure: Jo SAMUEL.— Cotes anciennes: "41" sur "p. 83", titre latin et "Cod. heb. 119" (folio de garde); "41", "Heb. 387" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

- * Papier brillant avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair.
- * Sénions, à part un cahier de sept diplômes au début. Réclames horizontales, quelquefois rognées, au bas des folios jusqu'au f. 49; ensuite le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant. (Aux ff. 53-56, on trouve au bas des folios des réclames écrites verticalement dirigées vers le haut.)
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio semble-t-il, sur le côté verso.
- * Dimensions: 280-282 × 190 (192-199 × 120-122) mm, à longues lignes, 30 lignes écrites pour autant de lignes réglées jusqu'au f. 56; ensuite 29 lignes écrites pour autant de lignes réglées (32 lignes pour le dernier folio écrit en caractères cursifs).
- * Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés, plus rarement dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur. Trois titres ont été écrits à l'encre violette dans des caractères carrés qui ressemblent à ceux du scribe (ff. 9v, 21r, 95v): le dernier est inscrit dans un cadre de même couleur et, dans la marge, on lit le nom du livre dans une fine écriture cursive qui pourrait être celle du scribe. En revanche les titres des trois autres livres (sauf celui du premier)

(1) המכלל (כליאת) מאת אבן רושד בתרגום שלמה בן אברהם אבן דאוד (א1-130ב); (2) "הערה בשתן מחכמי הנוצרים" (א131-131ב).

132 דפים (1-122, 124-133).— בסוף כה"י חסרים 2 דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם. דפים 132-133 ריקים; 133 מודבק לכריכה. כה"י נפגע ע"י לחות, בעיקר בסוף, ובמקצת ע"י מזיקים.

כתוב בכתיבה ספרדית. הקולופון (130ב) והמאמר הקצר שלאחריו כתובים בכתב רהוט. דף 123 אינו שייך לכה"י (בע"א שלו תוכן עניינים של קדחות). נסיונות קולמוס ושרבוטים על הכריכה.

- * נייר מבריק עם קווים ומבריקים ועם סימנימים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר.
- * ככל קונטרס 6 גליונות, פרט לקונטרס הראשון, שבו 7 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים (אחדים נחתכו) עד דף 49; מדף 50 ואילך נשנית המלה האחרונה שבדף בסוף הדף שלאחריו (בדפים 53-56 שומרי-דפים מאוזנים כלפי מעלה).
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף כנראה לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 280-282 × 190 (192-199 × 120-122) מ"מ. עמודה אחת. 30 שורות כתובות ומשורטטות עד דף 56, 29 שורות מדף 57 ואילך (32 שורות בדף האחרון, שהועתק בכתב רהוט).
- * תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות בדרך-כלל באותיות מרובעות גדולות, מיעוטן בכתב הטקסט באותיות גדולות יותר. שלוש כותרות נכתבו בדיו סגולה בכתב מרובע הדומה לכתב המרובע של המעתיק (ב. 21, א. 95); הכותרת האחרונה עוטרָה בלוחיות באותו צבע; בשוליה נכתב שם הספר בכתב רהוט זעיר. אולי בידי המעתיק. הכותרות שבראשי הספרים (פרט לספר א) לא נכתבו בידי המעתיק, שהותיר במקומם חלל ריק גדול (א. 43, א. 64, א. 104); בשולי דפים 43 וא-64 נכתב שם הספר כמו בדף 95. סוף כה"י כתוב בצורת עיטור.

n'ont pas été exécutés et leur place est restée vierge (ff. 43r, 64r, 104r). Toutefois, dans deux endroits sur trois, on lit ces titres dans la marge, écrits en tout

petits caractères semblables à ceux du f. 95v. La fin du manuscrit est disposée en forme de dessin.

* Reliure en parchemin souple.

COLOPHON

קולופון ונשלם יום שישי כ"ה לחדש אדר של שנת רל לפרט האלף

130v

השישי¹ בילא"ו 130ב

1. כ"ה באדר חל ביום שני. ולעולם לא יחול ביום שישי. הקולופון כתוב בכתב רהוט.

5231 de la Création

1470

ה'רל"א

<Constantinople?>

<קונסטאנטינופול?>

écrit par ÉLIE b. ABRAHAM MIZRAHI¹

כתב אליא בן אברהם מזרחי

pour son maître MARDOCHÉE COMTINO de
CONSTANTINOPLE¹

בשביל מורו מרדכי כומטינו הקוסדיני

Commentaire sur le Pentateuque de MENAHEM
RECANATI (ff. 1r-215r).

פירוש התורה מאת מנחם ריקנאטי (א1-215א).

215 folios (ff. 1-215).— Il manque un folio au début et le f. 1 est mutilé. Le manuscrit a été quelque peu endommagé dans les marges par les vers et largement taché. Le f. 2 est déplacé et devrait se trouver après le f. 11.

215 דפים (1-215).— בראש חסר דף אחד; דף 1 פגום. כה"י הוכתם מאוד ונפגע מעט בשוליו ע"י מזיקים. מקומו של דף 2 אחרי דף 11.

Quelques gloses marginales au début. Passages couverts d'encre.— Au f. 214v, une signature de censeur couverte d'encre, probablement celle de CARRETTO, datée de 1618; au f. 215r, signature de CLEMENTE RENATO (sans date).— Cotes anciennes: dans un cercle, "69" et le titre latin (f. 1r); "46" avec, d'une autre main, le titre latin de l'œuvre, signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2167", "Cod. LIV" et "n° 54" de la Sorbonne avec un commentaire en français par GAYET de SANSALÉ (folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

הגהות-שוליים אחדות בהתחלה. מחיקות וחתימות צנזורים, אחת מהן משנת 1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * Papier de deux qualités différentes, mais tous deux avec vergeures, pontuseaux et filigranes.
- * Encre brun sombre tirant sur le vert, légèrement corrosive.
- * Sénions. Réclames horizontales, décorées simplement, au bas des folios et à la fin des cahiers, surmontées du dessin d'un oiseau à partir du f. 83v.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 293-294 × 209-210 (195-196 × 130-136) mm, à longues lignes, 30 à 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots des péripécies sont écrits en grands caractères carrés.
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

- * נייר משני סוגים עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה עם גוון ירקרק. דיו מאכלת במקצת.
- * בכל קונטרס 6 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות ושומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים בעיטור בצורת ציפור מדף 83 ואילך.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 293-294 × 209-210 (195-196 × 130-136) מ"מ. עמודה אחת. 30-32 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה בראשי פרשיות כתובות באותיות מרובעות גדולות.

COLOPHON

קולופון תם ונשלם בעזר שוכן מרומים הוא ירחמנו ויזכנו לימות
המשיח על ידי לי אליא בכ"ר אברהם מזרחי זעירא מן
חבריא למרי ורבי המובהק הנכבד המעולה ריש גלותא
מרנ' ורבנ' כ"ר מרדכי כומטינו הקוסדיני האל יגדיל מעלתו
כאיש מרדכי הלך וגדול ביום ו' ט"ו לכסליו שנת ה'רל"א
ליצירה

215r

א215

1. עיין: א' דויד, קרית ספר, מה (תשל"ו), עכ"ל 299.

5232 de la Création

COTRONE (Crotone, Catanzaro, Italie)

écrit par SALOMON, le médecin, b. ISAAC ha-LABAN¹ et [MATATIA?]

pour SALOMON b. ISAAC ha-LABAN

Commentaires moyens d'AVERROËS sur les traités d'ARISTOTE: (1) *La Physique* dans la traduction de QALONIMOS b. QALONIMOS (ff. 1r-104v), suivie d'une autre rédaction de deux chapitres du même ouvrage (II, 2; ff. 105r-107r); (2) *De l'Ame* dans la traduction de SEMENTOB b. ISAAC (ff. 111r-158r); (3) *Les Météorologiques* dans la traduction et avec le commentaire de SAMUEL Ibn TIBBON (ff. 214r-243v).

193 folios (ff. 1-159, 213-246).— Il manque au début deux folios présumés blancs, et un autre avant le f. 111, début de la seconde pièce (talon collé). Des folios sont restés blancs à la fin de la première œuvre (ff. 107v-110v) et de la troisième qui est restée inachevée (ff. 244r-246v). De larges taches déparent les ff. 245 et surtout 246.

Ce manuscrit est relié avec un autre texte philosophique (ff. 160-212, 247-269) écrit par SALOMON b. ISAAC deux ans auparavant (I, 128). Les deux premiers ouvrages sont suivis d'un colophon, mais non pas le troisième qui est resté inachevé. Chacun des ouvrages du manuscrit 940 est écrit sur des cahiers séparés qui se trouvent reliés dans un ordre différent de celui où ils ont été écrits: les cahiers contenant le troisième traité (ff. 213-246) ont été séparés des deux premiers et insérés entre les deux parties des *Tendances des philosophes* (I, 128); les taches qui déparent les ff. 245 et 246 prouvent bien que ces folios étaient en fin de volume. Le second scribe, MATATIA (ce nom est décoré de points au f. 83v), devait être un compagnon proche de SALOMON, car la main change tous les folios ou tous les deux folios; quelquefois, l'un d'eux a copié seulement quelques phrases et le second a repris la plume. En plus des nombreux ajouts de la main de SALOMON ha-LABAN, on lit quelques corrections et gloses d'une main italienne cursive. — Pour les cotes anciennes, cf. I, 128.

- * Papier avec vergeures, pontuseaux et filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, légèrement corrosive.

1472

ה'רל"ב

קוטרון (קרוטונה; קאטאנזארו, איטליה)

כתבו שלמה הרופא בן יצחק הלבני ו(מתתיהו?)

בשביל המעתיק הראשון

הביאור האמצעי מאת אבן רושד על אריסטו: (1) השמע הטבעי בתרגום קלונימוס בן קלונימוס (א1-104ב) ונוסח אחר של אבן רושד לשני הפרקים הראשונים של כלל ב, מאמר ב (א105-א107); (2) הנפש בתרגום שם טוב בן יצחק (א111-א158); (3) אותות השמים בתרגום שמואל אבן חיבון ופירושו (א214-א243ב).

193 דפים (1-159, 213-246). — בראש כה"י חסרים שני דפים, שהיו כנראה ריקים מעיקרם; כיוצא בהם דף אחד בהתחלת החיבור השני (לפני 111), אולם נותר ממנו בדל מודבק. דפים ריקים נותרו בסוף החיבור הראשון (107ב-110ב) וכן בסוף החיבור השלישי (א244-א246ב), שלא הועתק בשלימותו. דפים 245-246 (בעיקר) הוכתמו.

כרוך עם טקסט פילוסופי אחר, שהועתק אף הוא בידי שלמה בן יצחק הלבן שנתיים קודם-לכן (160-212, 247-269; השווה: I, 128). קולופונים נרשמו בסוף החיבור הראשון והשני, אך לא בסוף השלישי, שהעתקתו לא הושלמה. כל החיבורים וחלקיהם בכרך 940 הועתקו בקונטרסים נפרדים ונכרכו שלא כסדרם המקורי: קונטרסי החיבור השלישי (213-246) נפרדו משני החיבורים הראשונים ונכרכו בין שני החלקים של I, 128; הכתמים בדפים 246-245 מעידים, שהיה זה סוף כה"י מעיקרו. שלושת החיבורים הללו הועתקו בידי שלמה בן יצחק ובידי מעתיק נוסף, ששימש לו כן-לזוויה רצוף, שכן שני המעתיקים מחליפים זה את זה מדי דף או מדי שני דפים: לעיתים אף העתיק אחד מהם רק שורות ספורות. שם המעתיק האחר, שכתובתו שונה לחלוטין מכתובת שלמה, היה כנראה מתתיהו, לפי ציון האקרוסטיכון של שם זה הנקרה בטקסט (83ב). לעוצת זאת, שני חלקי החיבור הכלול ב-I, 128, הועתקו בידי שלמה בן יצחק בלבד. בשוליים נוספו הגהות והערות בכתובה איטלקית רהוטה, מלבד תוספות מרובות מידי שלמה בן יצחק עצמו.

- * נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעיתים חום. דיו מאכלת במקצת.

* Cahiers irréguliers de quatre à onze diplômes. Réclames horizontales au bas des folios verso, et quelquefois également au recto. SALOMON place les réclames presque au milieu de la marge inférieure et ne les décore jamais; et, au lieu de la réclame, de temps en temps, le dernier mot du folio est répété en haut du folio suivant. Le second scribe écrit les réclames dans le coin gauche de la marge inférieure et généralement les décore.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 279 × 210 (194–196 × 128–129) mm, à longues lignes, 28 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés ou, moins souvent, dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur et quelquefois décorés à la plume par [MATATIA]. Quelques illustrations. Au f. 158r, la fin du livre est disposée en forme de dessin.

* Reliure: cf. I, 128.

* הרכב הקונטרסים אינו סדיר: 4–11 גליונות. שומרי-דפים ולעתים שומרי-עמודים מאוזנים (המעתיק-הבעלים כתבם באמצע השוליים התחתונים ולא עיטרם; המעתיק האחר כתבם בפינה השמאלית ובדרך-כלל עיטרם). אצל המעתיק-הבעלים המלה האחרונה שבדף נשנית לעתים רחוקות בראש הדף שלאחרי, במקום שומרי-דף.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 279 × 210 (194–196 × 128–129) מ"מ. עמודה אחת. 28 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות, לעתים באותיות גדולות יותר. לפעמים עיטר המעתיק השני את האותיות בקולמוס. תרשימי-עזר אחדים. סוף ספר כתוב בצורת עיטור (א158).

קולופון I תם ונשלם תהלה לאל עולם כי 'אמת' אל אמת אתה' ואם
(לא) {ראיתך' ואולם ברוב טובך בכל עת אֲנִי חֲזִיתֶךָ"
אדרשה חסדך כי אני עבדך אערוך נגדך ולהלל נחמד אשא
מענה אניד משנה עד כי אבנה בניין דעת כתבתי זה הספר'
אני שלמה סופר הלבן הרופא בכ"ר יצחק הלבן בפרט
דמי' (!) לְבָרַךְ אֱלֹהִים 'דני' ג:כה> בקהל קוטרון ואני כבן עשרים
וארבעה שנים² 104v

קולופון II השלמתי זה ספר נפש מביאור אבן רשד על ארסט' בראש
חודש אב השם יעזרני לקרותו בשלמות ואקנה שלמות כי
הוא מדבר משלמות אמן נ"ס 158r

5232 de la Création

1472

ה'רל"ב

LUCERA DEGLI SARACENI¹ (Foggia, Italie)

לוצירא דליסרציני (פוג'ה, איטליה)

écrit par JUDA b. SALOMON de CAMERINO²כתב יהודה בן שלמה מקמרינו² (מארקה)

(Marches)

בשביל רפאל כהן מלוניל תושב מפירידוניאה

pour RAPHAËL COHEN de LUNEL, résidant à

(פוג'ה)

MANFREDONIA (Foggia)

Le Livre Yosippon (ff. 1r-185v).

יוסיפון (א1-185ב).

186 folios (ff. 1-186).— Il manque un folio au début (parchemin) et, à la fin, cinq folios (le dernier de parchemin) présumés blancs.

186 דפים (1-186).— בראש כה"י חסר דף אחד מקלף; בסוף כה"י חסרים 5 דפים (האחרון מקלף), שהיו כנראה ריקים מעיקרם.

De la main du scribe, au f. 186r, note sur le mot *Ris* (mesure de longueur). Dans une partie du manuscrit, gloses marginales d'une main italienne postérieure. Marques de possession au f. 62v: YOAB b. AARON de SCAZZOCHIO; aux ff. 185v et 186v: ABRAHAM b. AARON de SCAZZOCHIO et JOSEPH b. MOÏSE de TERIATO? à NAPLES.— Au f. 185v, en bas: "Mangnifico mio fratello ... carissimo sal ...". Au f. 186v, nombreux essais de plume qui sont surtout des citations de l'Écriture. Au verso du dernier folio de garde, on a collé deux morceaux de folios numérotés "187" et "188": le premier donne le titre de l'œuvre en latin et les dates juive et chrétienne, le second une suite de titres et de références d'une main moderne.— Cotes anciennes: "146" suivie d'un paraphe (f. 186v); Colbert: "3279", "Regius 313", "Heb. 301" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

בדף 186 "פירוש ריס" (מידת המרחק) — שורות אחדות מידי הסופר. הערות-שוליים (ציון העניין) בחלק מכה"י בכתיבה איטלקית מאוחרת יותר. ציוני בעלים: יואב בן אהרן מסקאצוקיא (62ב); אברהם בן אהרן מצקצוקיא (185ב; 186ב); "מסקאצוקיא" (בד אחרת); יוסף בן משה מיטריאטו (מטראטו), נאפולי (186ב).

* Papier et parchemin: parchemin fin, de dimensions inégales, quelques trous: papier avec vergeures et pontuséaux, filigranes.

* Encre brun sombre s'éclaircissant quelquefois au brun.

* Cahiers de huit diplômes; les diplômes extérieurs et intérieurs sont de parchemin; deux diplômes intérieurs sont formés de folios séparés, avec talons (ff. 103/104 et 119/120). Le cahier commence par la fleur et, ouvert, présente le côté chair. Numérotation au début et à la fin des cahiers en lettres hébraïques. Réclames horizontales au bas des cahiers.

* Dans les folios de parchemin, piqures dans les marges extérieures dans les quatre premiers cahiers (jusqu'au f. 63, à l'exclusion d'un diplôme intérieur, ff. 55/56), faites, semble-t-il, un ou plusieurs diplômes à la fois, pliés, en commençant sur le côté recto. Régure à la pointe sèche, diplôme par diplôme ou folio par folio, sur le côté fleur. Dans les folios papier, régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* קלף ונייר. קלף בעובי דק בגדלים בלתי-אחידים עם חורים מעטים. נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* בכל קונטרס 8 גליונות. הגליון החיצון והגליון הפנימי בכל קונטרס מקלף (שני גליונות פנימיים הורכבו ע"י דפים נפרדים עם בדלים: דפים 104/103, 120/119). הקונטרס מתחיל בצד שיער; מיפתח אמצע הקונטרס הוא צד כשר. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-קונטרסים מאוזנים.

* בדפי-הקלף: ניקוב כשוליים החיצונים של גליונות ארבעת הקונטרסים הראשונים בלבד (עד דף 63), להוציא את הגליון הפנימי של הקונטרס האחרון (55/56); כל גליון לחוד (או גליונות אחדים יחד), מקופל, מצד ע"א. שרטוט על-ידי חריטה; כל גליון או כל דף לחוד, בצד שיער.— בדפי-הנייר: שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

1. תוספת הכינוי (כך כונו הערבים באירופה הנוצרית) לשם הניקוב נובעת מיישוב הערבים בכיום זה במאה הי"ג על-ידי פרידריך השני.

2. Freimann, Italy, n. 267.

* Dimensions : 284–285 × 213 (190–192 × 150–152) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour 33 lignes réglées.
 * Les premiers mots, le titres, le début et la fin des livres sont en grands caractères carrés. La fin du livre est disposée en forme de dessin.
 * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Louis XIV.

* ממדים: 284–285 × 213 (190–192 × 150–152) מ"מ.
 עמודה אחת. 32 שורות כתובות, 33 שורות משורטטות.
 * תיבות הפתיחה, הכותרות, חתימות ופתיחות הספרים כתובות באותיות מרובעות גדולות. סוף הספר כתוב בצורת עיטור.

קולופון   והספר נשלם שבה לבורא עולם ונשלמה העתקתו בשש
 בשבת בשבעה עשר לחדש אלול שנת חמשת אלפים ומאתים
 ושלשים ושנים על ידי יהודה עמ"י יו"י בכמ"ר שלמה ז"ל
 מקמרינו מתגורר פה לוצירא דליסרציני' וכתבתיו לפאר
 המעלה ותפארת הרפואה כמ"ר רפאל כהן יו"י מלוניל
 תושב מנפירידוניאה ה' יזכהו להגות בו ובשאר ספרי הקדש
 הוא זרעו זרעו עד סוף כל הדורות אמן כ"ר ומצדיקי
 הרבים ככוכבים לעולם ועד

185v

185ב

5233 de la Création

ULM (Wurtemberg, Allemagne)

écrit par JUDA LOEB WIESENSTEIG

pour JACOB b. Z. . . . SEGAL

1473

ה'רל"ג

אולמא (וירטמברג, גרמניה)

כתב <יהודה> ליווא וויזנשטייג

בשביל יעקב בן ז. . . . סג"ל

Sefer ha-Agouda d'ALEXANDRE SUSSLIN de FRANC-FORT (ff. 1r-535v).

526 folios (ff. 1-29, 36-57, 62-439, 439a, 440-449, 451, 450, 452-535). — Après le f. 29, cinq folios ont été ôtés (les talons ont disparu au cours d'une restauration récente). Il manque deux folios avant le f. 36 et six autres avant le f. 62. A la fin, il manque un folio présumé blanc. Le manuscrit a été très largement rogné: des gloses et numérotations ont disparu. Les ff. 1 et 2, écrits deux fois par le scribe, contiennent le même texte; le f. 10, quant à lui, est blanc, et le f. 11r continue bien le f. 9v. Etant donné que tous les cahiers sont des quaternions, on a l'impression que ce diplôme (ff. 1/10), réglé différemment, a été placé comme diplôme extérieur pour une raison inconnue. Les ff. 450/451 (diplôme intérieur) on été mal reliés mais correctement foliotés.

Dans le colophon, le nom du scribe est LOEB (LIWA), mais le nom JUDA et JEHUDA est très souvent décoré lorsqu'il se rencontre dans le texte. — Le texte manquant a été complété (ff. 30-35, 58-61) par SAMUEL b. NAFTALI BERGER de BADE (f. Iv), après que le volume ait été acheté aux héritiers de NATHAN ADLER vers 1850 par MÉIR GOLDSCHMIDT. SAMUEL b. NAFTALI a également ajouté une introduction et collationné le manuscrit avec le texte imprimé (ff. 1r-11v). Dans les marges, gloses du scribe et d'autres mains postérieures. Au f. 533v, mention de l'achat du manuscrit à SELIGMAN AUDERNAM par ALEXANDRE b. ISAAC ha-COHEN pour deux thalers. — Ex-libris et marque de possession en allemand de MÉIR GOLDSCHMIDT (Francfort-sur-le-Main).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun clair.
- * Quaternions. Nombreuses traces des réclames horizontales décorées en fin de cahier et traces plus rares en bas des folios dans les trois premiers folios du cahier. [Les titres courants, en haut à gauche des folios recto, ne sont pas de la main du scribe.]
- * Traces de piqûres dans les marges extérieures, au f. 2 seulement. Réglure à la pointe sèche, folio par folio, généralement sur le côté verso; mais, dans quelques cahiers, on trouve la réglure sur le folio recto dans la

ספר האגודה מאת אלכסנדר זוסלן מפראנקפורט (א1-535).

526 דפים (1-29, 36-57, 62-439, 439a, 440-449, 451, 450, 452-535). — אחרי דף 29 נחתכו 5 דפים (לפני הכריכה החדשה נותרו מהם בדלים); 2 דפים חסרים לפני דף 36 ו-6 חסרים לפני דף 62. בסוף חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. שולי כה"י נחתכו במידה רבה, ובשל כך נקטעו הגהות וסימנים. משום-מה כתב הסופר את התחלת הטקסט פעמיים: דף 1 וזה לחלוטין לדף 2; דף 10 ריק (דף 11 הוא המשכו הישיר של דף 9). דפים 1 ו-10 שונים בשיטת חריטתם מדפים 2-9 (קונטרס של 4 גליונות כמו בכל קונטרסי כה"י), ומסתבר אפוא, שהם דפי גליון שנוסף כעטיפה לקונטרס הראשון. דפים 451 ו-450 הם גליון אמצעי בקונטרס שנכרך בסדר הפוך, אך ספרורם נעשה כהלכה, לפי סדר הטקסט.

שם הסופר בקולופון הוא ליווא, אך השם יהודה או יודא הנקרה בנוף הטקסט מעוטר פעמים רבות. הטקסט החסר (דפים 30-35, 58-61) הושלם בידי "שמואל בלא-א כ"ה נפתלי . . . בערנער ממדינת באדען" (וב). לאחר שכה"י נקנה מיורשי נתן אדלר סמוך לשנת 1850 ע"י מאיר גולדשמידט. המשלים אף הקדים מכאן לחיבור וערך השוואה בין סדר הדפוס לסדר כה"י (א-ווב). בשוליים נכתבו הגהות ותוספות בידי המעתיק ובידיים אחרות. ציוני בעלים: אלכסנדר בן יצחק הכהן קנה את כה"י מידי זעליקמן אודרנאם "בעד ב' טלר" (533ב). לפניו באוסף מאיר גולדשמידט, פראנקפורט דמיין (תווית-ספר עברית על הכריכה וציון בעלים בגרמנית).

- * נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר.
- * בכל קונטרס 4 גליונות. שרידים רבים של שומרי-קונטרסים ושרידים מעטים של שומרי-דפים מאוונים מעוטרים במחצית הראשונה של הקונטרס בלבד (פרט לדף הראשון של הגליון הפנימי). [הכתורות שבפניה השמאלית בראשי עמודי א אינן מידי הסופר.]
- * שרידי ניקוב בשוליים החיצונים כדף 2 בלבד. שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בדרך-כלל בע"ב, אולם בקונ-

première moitié du cahier et sur le folio verso dans la seconde moitié, ou vice-versa.

* Dimensions: 294-298 × 201-209 (193-196 × 111-113) mm, à longues lignes, 33 lignes écrites pour 34 lignes réglées.

* Les premiers mots en début de chapitres et les initiales en début de paragraphe sont en grand module. Le nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre dans le texte (JUDA: ff. 6r, 15r, etc.; JEHUDA: ff. 175v, 194r, etc.).

* Reliure moderne.

טרסים אחדים בע"א במחצית הראשונה של הקונטרס ובע"ב במחציתו השנייה, או להיפך.

* ממדים: 294-298 × 201-209 (193-196 × 111-113) מ"מ. עמודה אחת. 33 שורות כתובות, 34 שורות משורט-טות.

* תיבות-הפתיחה בראשי הפרקים ואותיות-הפתיחה בראשי פסקות כתובות באותיות גדולות. שם הסופר הנקרה בטקסט מעוטר פעמים רבות: יודא (א6, 15א ועוד לרוב); יהודה (175ב, 194א ועוד).

קולופון סיימתי בעזרת הש' ית' זה האגודה וכתבתי אותו להגאון ה"ה

והאלוף הר"ר יעקב בן ר"ג ה"ה מהרר"ז סג"ל ש"י פה ק"ק
אולמא וסיימתי אותו יום ד' ח"י תמוז שנת רל"ג לפ"ק והצור
ית' יזכיהו!> להגות בו וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל
הדורות לזכות לעולם הבא כה פילל הצעיר המדוכ'

533v

והטרו' ליורא וויזנשטייג 2533

עתיק חסדו רבא חי עתיק וזאת אלהא יאסור
טור וסר דהסא וא חשיב טור כיון דאורי
זאת חסד א"כ כיון שאלה טור בשעה שטר
אין. מדת שבת דלעזר קונם שאט טשא סא
זטוב. חזרה פחותה זה שבע חנה
ע"ה. יהודה אורי? טרפעה? ער
מכוסט חזסי אור לעולם שאט תפול אה יקושה
אשתו חזסי אור בל שבת ר' יהודה
חזרת חזסי. כב חזסי אור חזסי חזסי אב
חזסי אור. כלה חזסי אור א"כ חזסי אור

194r

5234 de la Création

1473/4

ה'רל"ד

IESI? (Ancona, Italie)

איזי (ייוז? אנקונה, איטליה)

écrit par MOÏSE b. JOSUÉ, surnommé MERKES¹

כתב משה בן יהושע מערקשי

pour un acheteur éventuel?²בשביל²

Le Livre de l'Initiation attribué à AARON ha-LÉVI de BARCELONE (ff. 1r-266v).

ספר החינוך המיוחס לאהרן הלוי מבארצלונה (א1-266ב).

266 folios (ff. 1-154, 156-266, <266 bis>).

266 דפים (1-154, 156-266 + <1>).

Les premiers mots écrits en caractères (carrés ou non carrés) juste un peu plus grands que ceux du texte et toujours à l'encre brune, ont été écrits au cours de la copie. Les premiers mots et titres, en grands caractères carrés ou non carrés, écrits souvent dans une encre rouge légèrement corrosive et quelquefois décorés à l'encre rouge de manière fort gracieuse (surtout aux ff. 1v, 252v et 265v), sont l'œuvre d'un enlumineur professionnel: en effet, la dernière réclame "femmes", au f. 265v, est décorée d'un dessin de femme sous lequel est inscrite, en yiddish, dans de tous petits caractères cursifs à l'encre rouge, la note: "Moi, je suis l'apprenti d'un peintre exercé." Dans cette même fine écriture, un peu pâlie, on lit dans de nombreuses marges la mention du titre à écrire; il semble donc bien que les caractères rubriqués aient été exécutés après la copie. Toutefois ce rubricateur doit sans doute être identifié avec le scribe, lequel, réunissant en sa personne les deux professions, aurait d'abord copié le texte, puis l'aurait rubriqué; aussi bien, c'est dans la même fine écriture que le scribe a inscrit, en marge, un certain nombre de remarques (f. 247v, par exemple). A différents folios (ff. 54v, 58r, 143r, 191v, 206v, 246v), le nom Moïse est couronné et la couronne décorée à l'encre rouge et, dans la marge, l'index d'une main est accompagné des vers (également décorés): "Enlève la couronne et ôte le turban / car il ne convient pas au sot d'être puissant." Ces vers de mirliton sont bien dans la manière de Moïse b. Josué MERKES dont le colophon est écrit en style burlesque. — Mention de possession d'Ezra de FANO au f. 1r; d'ISRAËL BERQ aux ff. 1v, 22v et 265v; de SALOMON BERQ aux ff. 13r et 15r; de SIMON BERQ au f. 265v. L'un des possesseurs a parsemé le volume de dessins malhabiles. — Passages grattés et, au f. 266v, signatures de censeurs: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO (sans date), ALESS<AND>RO SCIPIONE 1596, LAURENTIUS FRANGUELLUS (sans date), "Visto per me Gio<VANNI> DOMINICO CARRETTO" 1618. — Cotes anciennes: "15" sur "pag. 79", titre latin de l'œuvre, "Heb. 187" du Catalogue de 1739 et longue note en français, sur le contenu du manuscrit, signée ADOLPHE (folio de garde parchemin). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

תיבות-הפתיחה (באותיות מרובעות או בלתי-מרובעות גדולות מעט מכתב הטקסט). הכתובות בדיו של הטקסט, נכתבו ללא ספק בעת ההעתקה. תיבות-הפתיחה והכתובות באותיות גדולות, הכתובות רובן בדיו אדומה (מאכלת במקצה) והמעוטות בחלקן בדיו אדומה. לפעמים בצורה אמנותית נאה (וב, 252ב, 265ב). הן לכאורה מעשה-ידי מעטר מקצועי: שומר-הקונטרס האחרון, "נשים", עוטר בדמות אשה, ומתחתיו רשם המעטר בכתב רהוט ועיר בדיו אדומה: "איך בין איין רעכט מאליר קנעכט" (אני הנני שוליא של צייר-אמן). זאת ועוד: בשולי כותרות ותיבות-פתיחה רבות מוצאים אנו רישום מקביל באותו כתב רהוט ועיר וחיוור, כלומר, בשוליים צוין אילו תיבות-פתיחה יש לכתוב, ומכאן, שנוספו לאחר ההעתקה. אולם נראה, שגם הקישוטים הללו הם מעשה ידי המעתיק, שהיה גם שוליא של אמן, ועיטר את כתיב חלקן בשעת ההעתקה וחלקן לאחר-מכן, ולפיכך צוין בשוליים את הכותרות ואת תיבות-הפתיחה שעליו להשלים: באותו כתב ועיר רשומות הגהות והערות לטקסט. בהן ללא ספק מידי המעתיק, כגון "כך נר' לי כי ההעתק מוטע' מאד ואנכי ריהט' לא יוכלתי (!)" לרדק"ק (247ב). שם המעתיק מעוטר בכתב כלי-אומת שהוא נקרה בטקסט, ובשוליים נוספה יד מצביעה לעבר השם. בכתב הזעיר עם עיטורים בדיו אדומה (גם כהוספת לכתר) נכתב בשוליים: "הרם המצנפת והסר העטרה (יה' כא: לא): כי לא נאה לכסיל השררה" (354, 358, 143א, 191ב — בכתב זהה לכתב גוף כתיב: 3206 — שם נוסף ביד אחרת צויר נלעג של סופר המרכיב משקפים: 3246). נראה אפוא, שהמעתיק עצמו כתב את החרוזה הנשעשעת כנגד עיטור שמו בטקסט לפי דרכו הליצנית, הבאה לידי ביטוי גם בניסוח הקולופון.

כתוב בכתובה אשכנזית. ציוני בעלים: עזרא מפאנו (א1); ישראל בר"ק (וב, 322ב, 265ב), שלמה ברק (א13; א15), שמעון בר"ק (265ב); אחד מהם הוסיף כמה ציורים נסים לכתב. מחיקות ותתינות צנורות מן השנים 1596 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

1. L. Zunz, *ZfHB*, Freimann, *Italy*, n° 370: צריך לתקן שם "מענקיש" ל"מערקיש": פריימאן רשם כך על-פי L. Zunz, *ZfHB*, XIX (1916), p. 50. בקולופון מקדים המעתיק לשמו את הכינוי "אחזובי" אולי להורות על מוצאו הקדום, אך בכ"י אחרים שהעתיק אנו נהג כך (כ"י פארמה, ספריית פאלאטינה 226, קטלוג דה-הרוס 148; כ"י לונדון, המוזיאון הבריטי Har. 150, קטלוג מרגוליות, נס' 189).

2. בקולופון המליצי: "כתבתי לצבי עופר היאלים (!)" וגו'; לפי ש"צב" מסווג בסיומן-הבלטה בדרך שמסומן שם השם משה (היהה לשם המעתיק), שם הנחר ופרט השנה, ייתכן, שאכן היה זה שם הבעלים. עם זאת ניתן ללמוד מתוך מליצות הקולופון, כי המעתיק לא מוצא קונה לבלאכתו.

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair.
- * Sénions, un double folio à la fin. Numérotation en lettres hébraïques au début des cahiers. Réclames horizontales au bas des cahiers et au bas des folios dans la première moitié des cahiers; les réclames sont souvent décorées, ou écrites dans une fine écriture cursive (voir au début). [Les titres courants (nom de la péripécie), en haut et à gauche du folio recto, ne sont pas de la main du scribe.]
- * Piqûres pour les lignes verticales, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure des traits verticaux à la mine de plomb noire, et des traits horizontaux à l'encre jaunâtre, page par page.
- * Dimensions: 310 × 206–208 (175–176 × 122–123) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour 33 lignes réglées.
- * Pour la décoration, voir au début. [Au f. 206v, le dessin malhabile d'un homme assis, portant bésicles, a été ajouté postérieurement.]
- * Demi-reliure en veau fauve au chiffre de Louis-Philippe.

- * נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום כהיר.
- * בכל קונטרס 6 גליונות; בסוף כה"י גליון בודד. ספירת-קונטרסים באותיות בראש הקונטרס; שומרי-קונטרסים מאוזנים, חלקם מעוטרים; שומרי-דפים מאוזנים, בדרך-כלל במחצית הראשונה של הקונטרס (לעתים נוספו בכתב הרהוט הועיר; השווה לעיל). [בפינה השמאלית של ראשי ע"א נוסף שם הפרשה בכתובה שונה.]
- * ניקוב לקווי-השוליים המאונכים; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט קווי-השוליים המאונכים בעפרון שחור, ושרטוט השורות בדיו חומה-צהובה; כל עמוד לחוד.
- * ממדים: 310 × 206–208 (175–176 × 122–123) מ"מ.
- * עמודה אחת. 32 שורות כתובות, 33 שורות משורטטות.
- * קישוטים – ראה לעיל.

קולופון ברוך הנותן ליעף כח כי תכלנה עיני ושברתי המוח עד COLOPHON

שיגעתי ומצאתי פז וחרוץ ועלי נאמ' עיני כסיל בקצה
הארץ' <מש' יז:כד> אך זה היום שקיויתי' לכתוב ולסיים
תרי"ג מצות די חזיתי' ספרא דנא הנקרא חנוך הנער על פי
דרכו' באוצרות מלאים כל טוב לרחבו ולא[ר]ל[ו] ואי לאו
דדלאי הכספא לא מצאתי המרגנית' הנאים' ולא אריח ריחו
כי ריחו כריח השדה אשר ברכו אלהים' קו קולמוס וקו
מגילת' הרימותי את ידי ליד' ברי' עוד עתה' כתר לי זער
אחזה מאלו העדים' אע"פ שוידי משה' כבידים' לקולע אל
השערה' בעבור זה ישבתי במערה' לא במערת פריצים רק
יושבי על מדין' ואחרתי עד עדן עדנין' לכתוב ספר' הדא ועוד
אחרת בזמנין חדא' סיימתי פה איזי היושב על הנהר הגדול
נהר פרש' בתנינים הגדולים מעדני מלך כורש' ובאלו
מעדנות פורתי שכרי' אכלתי דבשי עם יערי' ולא גודע כי
בא אל קרבי' רק יגיע ועמל בלבי' ועלי אמ' שלמה בחכמ'
הכל עמל לפיהו והנפש לא תמלא <קה' ו:ז> אתכרית רוחי
בגו נדנ' <דג' ז:טו> גם מאלה' רק צופות עיני כיוני' לכתו' יותר
ועלי אמ' אדו' הנביאי' והתמכרתם <...> ואין קונה' <דב'
כח:סח> וספר' דנ' כתבתי לצבי' עופר היאלים' <!> מה טו[ו] [ב'ו]

3. הדלת' נוספה בכתב זעיר מאוחר.

4. לפי החרוז ייתכן, שיש להגות פורש (אולי נרמז כאן הנהר פוז). מכל-מקום, Jesi. סמוכה לנהר Esino.

ומה יופיו בנעלים והש"י יזכהו ללמוד ולשמור הוא וזרעו
לעולם עד שיעלה החמור בסולם בלום פי מלעשה כי
לאי השה נאו הכו איזובי משה ב"ר יהשע שלי"ט המכונ'
משה מערקיש האסתר אשר בלגין קיש קיש בפרט
[ואורך?] ידוך ענוים בדרך ישר לילך <על-פי תה' כה:ט;
קז:ז> כאשר יסד המלך באלו תרי"ג מצות שכתבתי למענה
והבעט בהן אבב' חוטר' מלה ואבי דרא חושבנא" חזק

266v

2266

265v

5. תחילה כתב הסופר כנראה את המלה "ואורך" (= רל"ג) ומחק אותה.
6. עיין שבת לב ע"א.

4234 de la Création

<Italie>

1474

ה'רל"ד

<איטליה>

Le Livre des Principes de JOSEPH ALBO (ff. 1r-132r).

134 folios (folio de parchemin non numéroté, ff. 1-132, <133>).— Il manque trois folios, présumés blancs, entre le folio de parchemin non numéroté du début et le f. 1, et deux autres (dont le dernier de parchemin) après le f. <133>. Il manque un folio entre les ff. 4 et 5 et deux autres (dont un de parchemin) entre les ff. 67 et 68.

Les gloses marginales, peu nombreuses, sont de mains italiennes et ashkenazes cursives. Au f. 1r, note de possession par ISAAC b. ABRAHAM Del BENE, MANTOUE, 5325/1565.— Sur le premier folio (non numéroté), nombreux essais de plume en italien, d'une main du XVIIe siècle et le nom "Il Sign. JERONEZ CAVALECHINO ginierale di SAS". Au f. 1r, une note latine a été surchargée.— Au f. 131v, marque de censeur: "Visto per me GIO<VANNI> DOMINICO CARRETTO 1618"; au f. 132r, DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO 1600.— Cotes anciennes: titre latin de l'œuvre et "16" sur "fol. 79" (folio non numéroté, reste d'un ancien contreplat); "Heb. 195" du Catalogue de 1739 (f. 1r); contenu du manuscrit en latin (f. 133v). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

* Papier et parchemin: papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes; parchemin fin, sans trous ni coutures.
* Encre brun et brun sombre, corrosive, avec quelquefois perforation.

* Sénions, plus un quinion. Le diplôme extérieur est de parchemin, commençant par la fleur. Le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant. [Les titres courants, en haut des pages, au début du livre, ne sont pas de la main du scribe.]

* Réglure page par page: les lignes verticales à la mine de plomb brune ou rousse, les lignes horizontales à l'encre rousse.

* Dimensions: folios de papier: 269-270 × 198-200 (185-186 × 116-118) mm; folios de parchemin: 266-268 × 196-197 (185-186 × 112-113) mm, à longues lignes, 44 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les titres et quelquefois les premiers mots sont écrits en un module légèrement supérieur à celui du texte.

* Demi-reliure de basane au chiffre de Louis-Philippe.

ספר העיקרים מאת יוסף אלבו (א1-132א).

134 דפים (1+132-1+<1>).— בין דף-הקלף הריק הבלתי-מסופר שבראש כה"י לבין דף 1 חסרים 3 דפים, שהיו אולי ריקים מעיקרם. כיוצא בהם חסרים 2 דפים (האחרון מקלף), שהיו כנראה ריקים, בסוף כה"י, אחרי הדף הריק הבלתי-מסופר. כן חסרים דף אחד בין 4 לבין 5, ו-2 דפים בין 67 לבין 68 (דף קלף ודף נייר).

בדף הקלף שבראש כה"י נוספו נסיונות-קולמוס ורישומים רבים באיטלקית מן המאה ה-17 (ראה בנוסח הצרפתי). הנהות מעטות בכתיבה רהוטה, הן איטלקית הן אשכנזית. ציון בעלים: יצחק בן אברהם מהטוב, מנטובה ח' מרצו שכ"ה / 1565 (א). מחיקות רבות וחתומות צנורים מן השנים 1600 ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

* קלף ונייר. קלף דק ללא חורים או תפרים. נייר עם קווים ומבריהים ועם סימני-מים.

* צבעי הדיו חום וחום כהה. דיו מאכלת, לעתים איכול נוקב.

* בכל קונטרס 6 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 5 גליונות. הגליון החיצון של כל קונטרס מקלף; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. המלה האחרונה בכל דף נשנית בראש הדף שלאחרי. (הכותרות בראשי העמודים שבהתחלת הספר אינן מידי המעתיק.)

* שרטוט קווי-השוליים המאונכים כעפרון חום או אדמדם, והשורות — בדיו אדמדם; כל עמוד לחוד.

* ממדי דפי-הנייר: 269-270 × 198-200 (185-186 × 116-118) מ"מ. ממדי דפי-הקלף: 266-268 × 196-197 (185-186 × 112-113) מ"מ. עמודה אחת. 44 שורות כתובות ומשוטטות.

* כותרות ותיבות-פתיחה אחדות כתובות באותיות גדולות מעט מאותיות הטקסט.

COLOPHON¹
132rתם יום ד' כו יינרו רלד ח' בשבט²קולופון:
א132

1. נכתב בכתב קטן שונה במקצת ובקולמוס אחר בתחתית העמוד האחרון, אולם אין להטיל ספק במהימנות התאריך: ציון היום בשבוע הולם את התאריך הלועזי, וציון השנה מתאשר ע"י בדיקת תאריכי סימן-המים.

2. יום רביעי, ח' בשבט (ה'רל"ד) הוא 28 בינואר 1474.

5235 de la Création

SARAGOSSE (Zaragoza, Espagne)

écrit par SAMUEL de TORRUTIEL¹

1474

ה'רל"ה

סרקוסטה (סאראגוסה, ספרד)

כתב שמואל מדרוטיאל¹

(1) Commentaire moyen d'AVERROËS sur *La Métaphysique d'Aristote* dans la traduction de QALONIMOS b. QALONIMOS (ff. 81r-160r); (2) début du commentaire d'al-FARABI sur ce même livre (ff. 160r-v).

80 folios (ff. 81-160).— Le manuscrit a été quelque peu endommagé par les vers.

FREIMANN a inscrit SAMUEL sous le nom ARDUTIAL.¹ Le manuscrit est précédé de *Hayy b. Yakzan* d'Ibn TOFAÏL avec le commentaire de MOÏSE de NARBONNE, écrit par un autre scribe sur un autre papier (ff. 1-80). Les nombreuses gloses marginales (dans de fines écritures séfarades dont l'une ressemble à l'écriture cursive du colophon) qu'on lit dans notre manuscrit manquent totalement dans la première œuvre. Au début de cette première œuvre, au f. 1r, marques de possesseurs: ISAAC b. ABRAHAM b. ADRET et SHEMTOB b. TSEROUYA.— Cotes anciennes: sur le contreplat, note en latin, et, plus bas, d'une autre main, paraphrase latine du titre de l'œuvre, puis "f D" et "9e", ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec les cotes "2359" (barré), "120" dans un rectangle et "B O 21" corrigé en "B O 17" (dernier contreplat); collation datée de 1894 (premier folio de garde). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes, légèrement brillant pour la justification.
- * Encre brun sombre et brun tirant sur le roux, légèrement corrosive par endroits.
- * Cahiers de sept diplômes, plus deux sénions. Le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant, ou bien il y a des réclames horizontales au bas des folios.
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 289 × 210-213 (187-188 × 122-124) mm, à longues lignes, 36 lignes écrites pour autant de lignes réglées (29 lignes dans le premier folio).
- * Les titres sont en grand module. Le premier mot du texte est écrit en grands caractères carrés.
- * Reliure de maroquin rouge à grain long; filets en encadrement et dos plat.

(1) הביאור האמצעי מאת אבן רושד על מה שאחר הטבע לאריסטו בתרגום קלונימוס בן קלונימוס (א160—א81); (2) התחלת פירוש אלפראבי על החיבור הנ"ל בתרגום עברי (א160—א160ב).

80 דפים (81—160).— כה"י נפגע במקצת ע"י מזיקים.

כרוך עם חי בן יקטן מאת אבן טפיל עם פירוש משה נרבוני, שהועתק ביד אחרת על נייר שונה (1—80). בכה"י שלנו הנהגות שוליים מרובות בכתובות ספרדיות ועירות (אחת מהן דומה לכתב הרהוט של הקולופון), שאינן מופיעות בשולי החיבור הנ"ל. בראש כה"י הראשון צוינו בעלים: יצחק בן אברהם בן אדרת; שם טוב בן צרויה (א1).

- * נייר עם קווים ומבריהים ועם סימני-מים. השטח הכתוב מבריק במקצת.
- * צבעי הדיו חום כהה וחום, הנוטה לאדמוני. דיו מאכלת במקצת במקומות אחדים.
- * בכל קונטרס 7 גליונות, פרט לשני קונטרסים, שבהם 6 גליונות. המלה האחרונה שבדף נשנית בראש הדף שלאחריו, או שיש שומרי-דף מאוונים.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, כע"ב.
- * ממדים: 289 × 210-213 (187-188 × 122-124) מ"מ. עמודה אחת. 36 שורות כתובות ומשורטטות (בדף הראשון 29 שורות).
- * הכותרות כתובות באותיות גדולות יותר (בראש כה"י תיבת-פתיחה כתובה באותיות מרובעות).

קולופון נכתב ונשלם על ידי שמואל מדרוטיאל בסרקוסטה י"ג

160r

א160 לחדש תשרי שנת רל"ה²

1. Freimann, *Spanien u. Portugal*, n° 126. המעתיק רשום שם כשמואל ארדטאל בעקבות מפתח שמות המעתיקים של קטלוג פאריס מאת שטיינשניידר (ZfHB, VI, 1902, p. 109).
2. כתוב בכתב רהוט.

5235 de la Création

CALATAYUD (Zaragoza, Espagne)

écrit par TODROS b. MOÏSE b. TODROS b. al-QOSTANTINI

pour son usage personnel?

L'Almageste de PTOLÉMÉE, en arabe, caractères hébraïques (ff. 65v–163v).

100 folios (ff. 65v–163, <164>).— Le f. <164>, blanc, est collé à la reliure et séparé du reste du manuscrit par deux folios de papier.

Dans sa liste de scribes, FREIMANN ne mentionne pas la copie du petit-fils mais seulement celle du grand-père (I, 51); il signale toutefois que le manuscrit du Vatican (Neofiti 2) porte le nom de TODROS QOSTANTINI. En fait, ce manuscrit a été écrit en 1474 pour TODROS (le petit-fils), de même qu'un autre manuscrit copié en 1471 à CALATAYUD.¹— Le scribe a continué la copie commencée quatre-vingt-quinze ans auparavant par son grand-père: TODROS b. Moïse al-QOSTANTINI, et a ajouté toutes les tables et figures qui y manquaient. Les deux mains se ressemblent beaucoup, mais certaines techniques d'écriture sont différentes (cf. I, 51).

* Parchemin fin et moyen; quelques trous et quelques marges inégales.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair. Encre violette, jaune, verte et rouge pour les tables seulement.

* Sénions, plus un quaternion à la fin, commençant par le côté fleur. Le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant. Le titre courant (numéro du livre), écrit en haut du folio recto dans tout le manuscrit y compris la copie du grand-père, est peut-être de la main du scribe.

* Réglure, folio par folio, sur le côté chair. Piqûres pour les folios contenant des tables (à l'intérieur du cadre), par folio ou par groupe de folios, en commençant sur le côté recto; le cadre est tracé à l'encre.

* Dimensions: 352–354 × 251–253 (230–232 × 145–148) mm, à longues lignes, 35 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en grand module. Nombreux croquis. Les titres des tables, dans des caractères différents ni carrés ni cursifs, sont écrits à l'encre violette et rouge. Les tables elles-mêmes, souvent disposées en forme de dessin, sont écrites en brun, rouge

1475

ה'רל"ה

קלע'ה איוב (קאלאטאיוד; סאראגוסה, ספרד)

כתב טדרוס בן משה בן טדרוס בן אלקסטנטניני

בשכיל עצמו?

אלמגיסטי בערבית מאת פטולמיאוס (65–163ב).

100 דפים (65–163+<1>).— בסוף כה"י יש דף ריק, שהודבק אל הכריכה ולא סופר; כינו לבין הדף שלפניו (163) מפרידים שני דפי-נייר.

המעתיק המשיך את העתקת החיבור שהחל בה סבו, טדרוס בן משה אלקסטנטניני, 95 שנה קודם-לכן, ואף השלים בחלק הראשון את הלוחות ואת התרשימים. כתיבותיהם של השניים דומות זו לזו להפליא, והן נבדלות רק בטכניקת-העתקה אחדות (השווה: I, 51).

* קלף דק ובינוני עם חורים אחדים ושוליים בלתי-שלמים.
* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר. דיו סגולה, אדומה, ירוקה וצהובה כלוחות בלבד.

* בכל קונטרס 6 גליונות, פרט לאחרון, שבו 4 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. המלה האחרונה שבדף נשנית בראש הדף שלאחריו; הכותרות (מספר המאמר) בראשי ע"א (גם בחלקו של הסב) נכתבו כנראה בידי המעתיק.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בצד בשר. ניקוב בגבולות המסגרת בדפים המכילים לוחות; כל דף לחוד או כל קבוצת-דפים בבת-אחת, מצד ע"א; מסגרות משורטטות בדיו.

* ממדים: 352–354 × 251–253 (230–232 × 145–148) מ"מ. עמודה אחת. 35 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות גדולות יותר. תרשימים רבים. הכותרות שבלוחות כתובות באותיות בלתי-מרוכעות (אך לא רהוטות) בדיו אדומה וסגולה; חלק מן הלוחות כתובים בצורת עיטורים; גופי הלוחות כתובים

1. פריימאן (Freimann, *Spanien u. Portugal*, n. 148) רשם רק את תאריך כתיבתו של הסב והשווה: I, 51). אך הוא מעיר שם על כ"י ואטיקאן 2, Neof. שהועתק לדבריו ע"י טדרוס קסטנטני בשנת 1174. אולם כ"י ואטיקאן G. Sacerdote, *I codici ebraici della Pia casa dei Neofiti in* Add. 499. נכתב בשבילך בקלע'ה איוב בשנת 1171. *Roma, Rome* 1893, p. 8. כ"י קמברידג' ספריית האוניברסיטה.

et violet, et, au début (dans la partie écrite par le premier scribe), également en jaune et vert.

* Reliure: cf. I, 51.

בצבעים שונים: חום, אדום וסגול, ובהתחלה (בחלק של הסב בלבד) גם בירוק ובצהוב.

קולופון קאל אל כאתב בעץ הדא אל כתאב מן אבתדאיה אלי אל
צורה אל תאניה מן אל נוע אל תאלת עשר מן אל מקאלה
אלכאמסה מנה הו מן כט אל חכים אל כאמל אל עאלם אל
אלהי ר' טדרוס ב"ר משה ולה"ה בן אלקסטוניני אלדי
כתבה פי סנה כמסה אלאף ומאיה וארבעין לתאריכנא
ללכליקה האהנא קלעה איוב כמא קאלה הו אלי ואמא
באקי אל כתאב אלי תמאמה וגמיע אל גדאוויל ואל צואר
כתבתה אנא טדרוס אבן אל עאלם אל פאצל ר' משה
ולה"ה אבן אל עאלם אל כאמל אל אלהי ר' טדרוס ולה"ה
בן אלקסטוניני אל מדכור וכאן אל פראג מן כתאבתה פי
יום אל תאני ארבעה איאם מן שהר סיון מן סנה כמסה אלאף
ומאתין וכמסה ותלתין לתאריכנא ללכליקה האהנא קלעה
איוב חרות ואלחמד לאללה עלי דלך חמדא דאימא
כתירא³

163v

163

2. בשנת ה'רל"ה חל ד' בסיון ביום רביעי, ולא ביום שני.
3. תרגום עברי של הקולופון ראה: 'ישראל בריסטינגער', המגיד, ו' (תרכ"ב), עמ' 175, כפי שרמז פריימאן ברשימת הסופרים המצויות לגבי מעתיק I, 51.

5237 de la Création

1476

<Nord de l'Italie?>

écrit par ZERAH b. DAVID¹

pour AARON b. SAMUEL

ה'רל"ז

<צפון איטליה?>

כתב זרח בן דוד

בשכיל אהרן בן שמואל

La première partie des *Quatre Ordres* de JACOB b. ASHER (ff. 1v–206v).

טור אורח חיים מאת יעקב בן אשר (ב1–206).

209 folios (ff. 1–209).— Il manque à la fin un folio présumé blanc.

209 דפים (1–209).— בסוף חסר דף, שהיה ריק מעיקרו.

L'écriture est ashkenaze, mais la réglure indique le nord de l'Italie. Gloses marginales de plusieurs mains ashkenazes, et quelques unes de mains italiennes.— Aux ff. 207v et 208v, d'une main postérieure, calendrier incomplet. Au f. 1r, les essais de plume et notes de possesseurs, de mains ashkenazes et italiennes, ont été effacés en partie, et seuls quelques noms ont pu être déchiffrés entièrement: MESHOULAM QOZI b. ASHER qui a acheté le livre à EIZEQ ...; SAMUEL b. AARON et ASHER b. MARDOCHÉE QOZI. Dans la marge du f. 171v, un personnage masculin pointe l'index vers le nom SIMHA, sans doute le nom d'un des possesseurs.— La numérotation des cahiers, en chiffres romains, de gauche à droite, a sans doute été écrite à l'intention du relieur.— Au f. 206v, marques de censeurs: CLEMENTE RENATO (sans date), GIO(VANNI) DOMINICO CARRETTO 1618.— Cotes anciennes: dans un cercle, "114" et le titre latin (f. 1v); "100" et le titre latin, les signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2183", "n° 130" de la Sorbonne avec une note et le paraphe de GAYET de SANSALÉ (verso du folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

כה"י כתוב בכתיבה אשכנזית, אבל שיטת-השרטוט אופיינית לצפון איטליה. הגהות-שוליים בכתיבות אשכנזיות, לפעמים בכתיבה איטלקית. בספרות רומיות נוספה ספירת-קונטרסים משמאל לימין. בדפים 207 ו-208ב לוחות אשר העתקתם לא נשלמה. בדף 1א נסיונות-קולמוס, וצינו בעלים בכתיבות אשכנזיות ואיטלקיות. שחלקם נמחקו. כגון: אליעזר בן [...] המכונה ליור הענפיועלד; שמואל בן אהרן; דוד מו[...]; משלם קווי בן אשר, שקנה את כה"י מידי אייזק ל[...]. ציוני בעלים אחרים: אשר בן מרדכי קווי (11א); "קניתי בקניין כספי מליור מל" (209ב). בשולי 171ב צוירה דמות אדם מצביע אל התיבה "שמחה", מן-הסתם שם אחד הבעלים. חתימות צנווריים ללא תאריך ומשנת 1618 (ראה בנושא הצרפתי).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair, tirant sur le gris.
- * Quaternions, plus un quinion au début. Réclames horizontales au bas des cahiers, au milieu de la marge inférieure: jusqu'au f. 114, deux ou trois mots inscrits dans un cadre ou décorés de dessins d'animaux, ensuite deux mots (quelquefois un seul) décorés simplement. Presqu'à chaque folio, le dernier mot est répété en haut du folio suivant. A partir du f. 140, des réclames d'un seul mot au bas des folios, au milieu de la marge inférieure, remplacent souvent le mot répété, mais quelquefois font double emploi.
- * Trace de piqûres pour les lignes verticales dans la marge inférieure; une piqûre dans la marge extérieure face à la quinzième ligne (en partant du haut); les piqûres ont été faites tout le cahier plié, en commençant sur le côté verso. Réglure des lignes verticales à la mine de plomb brun-noir, des lignes horizontales à l'encre

* נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר, עם גוון אפרפר.

* בכל קונטרס 4 גליונות. פרט לקונטרס הראשון, שבו 5 גליונות. שומרי-קונטרסים מאוזנים באמצע השוליים התחתונים: שלוש או שתי מלים מעוטרות במסגרת או בציורי בעלי-חיים עד דף 114, משם ואילך בדרך-כלל מלה אחת או שתיים, לפעמים מעוטרות בפשטות; המלה האחרונה בדף כמעט תמיד נשנית כראש הדף שלאחריו; מדף 140 ואילך כמעט תמיד נכתבו שומרי-דפים (מלה אחת ללא עיטור) באמצע השוליים התחתונים במקום המלים הגשנות כראשי הדפים, או נוסף עליהן.

* ירידי ניקוב בשכיל קווי-השוליים המאונכים (בשוליים התחתונים) ומול השורה החמש-עשרה בשוליים החיצוניים; כל קונטרס ככתב-אחת. נקופל, מצד ע"ב. שרטוט קווי-השוליים המאונכים בעפרון חום-שחור, השורות בדיו

brune très pâle, page par page, sauf un cahier (ff. 163–170) où seul le cadre a été réglé à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto. Dans les deux derniers cahiers (ff. 195 à la fin), seules les lignes verticales ont été tracées (les lignes de chaque côté du folio ne correspondent pas).

* Dimensions: 273 × 195–198 (178–181 × 116–118) mm, à longues lignes, 35 lignes écrites pour 36 lignes réglées jusqu'au f. 162; ensuite 32 à 40 lignes écrites.

* Au début du manuscrit (jusqu'au f. 16), les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés, décorés à la plume en début d'ouvrage. Ensuite ils sont écrits, ainsi que le colophon, dans les mêmes caractères que le texte mais dans un module supérieur. Les initiales sont en grand module. Quelques illustrations.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

חיוורת מאוד; כל עמוד לחוד. בקונטרס אחד (163–170) שרטוט ע"י חריטה; מסגרת בלבד, כל דף לחוד, בע"א. בשני הקונטרסים האחרונים (195 ואילך) שורטטו רק קווי-השוליים המאונכים (השורות משני עברי הדף אינן חופפות אלו את אלו).

* ממדים: 273 × 195–198 (178–181 × 116–118) מ"מ. עמודה אחת. 35 שורות כתובות, 36 שורות משורטטות עד דף 162; 32–40 שורות מדף 163 ואילך.

* תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות גדולות עד דף 16 (מעטרות בקולמוס בראש החיבור והטור) ובאותיות גדולות בשאר כה"י; הקילופון כתוב באותיות גדולות. אותיות-הפתיחה כתובות באות גדולה יותר. ציורי-עזר אחדים.

קילופון חזק ונתחזק: אני זרח בר דוד לא יוזק לא היום ולא לעולם: COLOPHON

עד שיעלה חמור בסולם: סיימתי האורה חיים לר"ח מרחשון

רל"ז לפ"ק וכתבתי לאלופי מיודעי: לר' אהרן בר שמואל

וצ"ל להגות בו הוא ובניו ובני בניו ולהורות: עד סוף כל

הדורות: חזק סופר ללמוד תורה

206v

206

1788 de l'ère des Séleucides
<Orient>

écrit par AARON MELAMED b. ISAAC
pour OBADIA b. MÉÏR

Commentaire biblique attribué à DAVID b. ABRAHAM fils de MAÏMONIDE, en arabe, caractères hébraïques; tome I: la Genèse (ff. 1r-178v); tome II: l'Exode (ff. 1r-146v).

424 folios (tome I: 1-178; tome II: 1-146).— Dans le premier tome, il manque deux folios au début et un folio entre les ff. 7 et 8. Dans le second, il manque deux folios entre les ff. 33 et 34 et un folio à la fin. Le manuscrit est en très mauvais état et non relié; primitivement, il ne formait qu'un volume car la numération des cahiers suit; lors de la division en deux tomes, correspondant aux deux livres bibliques, on a découpé un cahier dont le début se trouve à la fin du tome I et le reste au début du tome II.

Des références ont été ajoutées en marge. Le nom Moïse est décoré au f. 79r (tome II). Mention de possesseur (cachet et signature) de JUDA b. ABRAHAM MACENA? (tome II, f. 1r).

* Papier brillant avec vergeures et des pontuseaux qui sont quelquefois discernables, pas de filigranes.

* Encre noire.

* Quinions, plus quatre quaternions. Numérotation au début et à la fin des cahiers en lettres hébraïques décorées. Réclames écrites en diagonale et décorées simplement au bas des cahiers. Le dernier mot du folio est surmonté d'un trait et répété en haut du folio suivant. [Les titres courants en haut des folios, au recto et au verso, sont d'une autre main; la foliotation, d'une autre main également, a été écrite après les pertes du tome I et avant celles du tome II.]

* Réglure, folio par folio, sur le côté verso: les lignes horizontales en creux, peut-être à l'aide d'un cadre, les lignes verticales, ainsi que la dernière ligne horizontale, à la pointe sèche.

* Dimensions: 250-260 : 173-178 (193-195 : 116-118) mm. 29 lignes écrites pour 30 lignes réglées.

* Quelques mots portent des voyelles dans la même encre que le texte, d'autres dans une encre différente.

* Les premiers mots, les titres et les eulogies en début et en fin de livres sont en grands caractères carrés. Les fins de péripécopes sont disposées en forme de dessin.

1477

א'תשפ"ח לשטרות
<מזרח>

כתב אהרן מלמד בן יצחק
בשכיל עובדיה בן מאיר

דרשות על התורה בערבית המיוחסות לדוד בן אברהם בן הרמב"ם; חלק א: בראשית (א1-178); חלק ב: שמות (א1-146).

424 דפים (1-178; 1-146).— בחלק א חסרים שני דפים בראש כה"י ודף אחד בין דף 7 לבין דף 8. בחלק ב חסרים שני דפים בין 33 לבין 34 ודף אחד בסוף. כה"י פגום מאוד ואינו כרוך. מלכתחילה היה כרוך כה"י בכרך אחד, כפי שמעידה ספירת-הקונטרסים המשותפת. היום פוצל כה"י בהתאם לתוכנו, ואגב כך פוצל גם קונטרס שראשיתו בחלק א והמשכו בחלק ב.

בשוליים נוספו מראי-מקום; השם משה, שוקרה בטקסט בראש שורה, עוטר (חלק ב, א79). ציון בעלים: יאודה בן אברהם מסנה (חלק ב, א1; חתימה וחותמת).

* נייר מכריק עם קווים ומבריקים שניתן להבחין בהם רק לפעמים וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט ל-4 קונטרסים, שבהם 4 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרות בראש כה"י ובסופו; שומרי-קונטרסים מלכסנים מעוטרים בפשטות; מעל למלה האחרונה שבדף מתוח קו (סימן-ביטול), והמלה נשנית בראש הדף שלאחריו. [כותרות בראשי הדפים מיד אחרת; ספירת-דפים מיד אחרת, שנוספה אחרי אבדן הדפים בחלק א. אך לפני אבדן הדפים בחלק ב.]

* שרטוט השורות שקוע, ונעשה אולי בעזרת לוח (קווי-השוליים המאונכים והשורה האחרונה ללא ספק שורטוט ע"י חריטה); כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 250-260 : 173-178 (193-195 : 116-118) מ"מ. 29 שורות כתובות, 30 שורות משורטטות.

* תיבות אחדות מנוקדות בצבע זהה לצבע הטקסט, ואחדות בצבע שונה.

* תיבות-הפתיחה. הכותרות, נוסחת-הפתיחה ונוסחת-הסיום כתובות באותיות מרובעות גדולות. ספי הפרשיות כתובים

L'acrostiche du nom du scribe est décoré lorsqu'il se rencontre en début de ligne (tome I, 1v, 146r).

בצורת עיטורים. אותיות האקרוסטיכון של שם המעתיק הנקרות בראשי שורות מעוטרות (חלק א, 146א).

קולופון   וכאן אל פראג' מן נסכה יום אלתלאתה כאמס שהר אדר מן
שהור סנה אתשפ"ח לשטרות מא כתב אל עבד אלפקיר אלי
אללה תע' אהרן מלמד ב"ר יצחק ג"ע על שם הדרת ר'
עובדיה ב"ר מאיר רי"ת השם יזכיהו להגות בו הוא וורעו
וורע ורעו עד סוף כל הדורות ויקיים עליו לא ימוש מפ"ך
חלק א, 178ב   ומפי ורעך אנ"ס

tome I, 178v

5237 de la Création

BÉJAR (Salamanca, Espagne)

écrit par YOM-TOB b. Don (SAMUEL?) TSAR-FATI

pour son usage personnel

1477

ה'רל"ז

ביג'אר דיל קסטאניאל (סאלאמאנקה, ספרד)
כתב יום טוב בן דון שמואל? צרפתי
בשביל עצמו

Homélies sur le Pentateuque de JOSUÉ IBN SHOEB
(ff. 1r-204v).

דרשות התורה מאת יהושע אבן שועיב (א1—204ב).

204 folios (ff. 1-204).— Il manque un folio après le f. 110 et trois folios, présumés blancs, à la fin. Le f. 143 (relié à l'envers) devrait se trouver après le f. 96, et le f. 176 a, lui aussi, été relié à l'envers. Le manuscrit a été quelque peu endommagé, en particulier au f. 203.

204 דפים (1—204).— חסר דף אחד אחרי 110 ו-3 דפים, שהיו מן-הסתם ריקים, בסוף כה"י. דף 143 צריך לבוא אחרי דף 96 במהופך; דף 176 נכרך במהופך. כה"י נפגע במקצת; דף 203 פגום.

Divers passages (le haut du f. 157r, le bas du f. 175v, et cinq lignes au milieu du f. 177v) sont d'une autre main, plus calligraphique que celle du scribe, laquelle a tendance à être cursive. Les gloses et les ajouts sont nombreux; certains sont de la main du scribe, mais peut-être écrits plus tard que le texte; d'autres sont de mains postérieures.— Le manuscrit a appartenu à F. T. DENI, Londres, et porte son cachet.

קטעים אחדים (המחצית הראשונה של דף 157א, המחצית השנייה של 175ב וכחמש שורות באמצע 177ב) הועתקו ביד אחרת בכתיבה קאליגרפית יותר מזו של המעתיק העיקרי, הנוטה לרהיטות. בשוליים נכתבו תוספות וליקוטים, בעיקר בידי המעתיק עצמו, אולי מאוחר יותר, אך גם בידיים אחרות ומאוחרות. לפנים באוסף דענט. לונדון (חותמות).

- * Papier avec vergeures, pontuseaux et filigranes, légèrement brillant.
- * Encre brune légèrement corrosive.
- * Cahier de huit diplômes. Les réclames horizontales au bas des folios sont quelquefois décorées simplement.
- * Régure à la pointe sèche, sur le côté verso, folio par folio semble-t-il, mais peut-être aussi plusieurs folios à la fois.
- * Dimensions: 294-295×213-218 (194×130) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les titres sont en grand module.
- * Reliure de basane teintée rouge sur ais de bois épais biseautés à l'intérieur sur trois côtés, avec coins arrondis. Dos avec deux faux-nerfs constitués par une natte de paille épaisse. Patte de protection également renforcée d'une natte de paille. Décor estampé à froid fait de trois rectangles successifs avec roulettes à motifs géométriques.

- * נייר מכריק במקצת עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום. דיו מאכלת במקצת.
- * בכל קונטרס 8 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים, לעתים מעוטרים בפשטות.
- * שרטוט ע"י חריטה; כנראה כל דף לחוד, או אולי דפים אחדים בבת-אחת, בע"ב.
- * ממדים: 294-295×213-218 (194×130) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות.
- * הכותרות כתובות באותיות גדולות.

triques. Le rectangle central est divisé en losanges, avec un fer au centre de chacun. Le dos est décoré des mêmes motifs. Mais la reliure semble assez grossière — mal tendue — et ne tient au manuscrit que par un folio de garde collé.

קולופון אני יום טוב בן כבוד הנכבד ד״ר שׁ[מו]אֵל צרפתי נ״ע כתבתי
זה הספר לעצמי וסיי[מתי] אותו ביום ג' ד' ימים לחדש אב
שנת ה'מ"ש אלפים ומאתים ושבעה ושלישים ליצירה

1. היכות רבות כהתחלת הקולופון עד כאן שוב נכתבו בעט של ימינו.
2. ד' באב של שנת ה'רל"ז חל ביום שני.

בבִּינָאָר דִּיל קִסְטָאנִיָאֵל הַשֵּׁם יְת' יִזְכְּנִי לַהֲגוּת בּוּ וּלְכַתּוּב
סְפָרִים אַחֲרִים לַהֲגוּת בְּהֵם וְקִיִּים בִּי מִקְרָא שְׁכַתוֹ וְאֲנִי זֹאת
בְּרִיתִי אֹתָם אָמַר ה' רוּחִי אֲשֶׁר עֲלֶיךָ וּדְבָרִי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי
בְּפִיךָ לֹא יִמּוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זֶרַעַךְ וּמִפִּי זֶרַע זֶרַעַךְ אָמַר ה'
מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם וְכֵן יִהְיֶה רִצּוֹן אֲמֵן

204v

204ב

1789?–1795 de l'ère des Séleucides

1477?–1484

א'תשפ"ט? – א'תשצ"ה לשטרות

DAMAS

דמשק

écrit par NATAN b. ABRAHAM b. ISMAËL b.

כתב נתן בן אברהם בן ישמעאל בן יהודה

JUDA, surnommé TAIFA

ידיע תיפא

pour son usage personnel

בשביל עצמו

Commentaire biblique attribué à DAVID b. ABRAHAM, fils de MAÏMONIDE, en arabe, caractères hébraïques; tome I: le Lévitique (ff. 1r–119v); tome II: les Nombres (ff. 1r–94r); tome III: le Deutéronome (ff. 1r–97v).

דרשות על התורה בערבית המיוחסות לדוד בן אברהם בן הרמב"ם; חלק א: ויקרא (א1–119); חלק ב: במדבר (א1–94); חלק ג: דברים (א1–97).

314 folios (tome I: ff. 1–119, <120>–<123>; tome II: ff. 1–94; tome III: ff. 1–97).— Le manuscrit a de nombreuses lacunes dans les trois tomes; il est très endommagé et non relié.

314 דפים (1–119 + <4>; 1–94; 1–97).— חסרים דפים רבים בכל שלושת החלקים. כה"י פגום מאוד, וחלקיו אינם כרוכים.

Les folios non numérotés dans le tome I (ff. <120>–<123>) sont un fragment du même commentaire sur l'Exode, de la main de NATAN b. ABRAHAM. Le colophon se trouvant à la fin des Nombres donne la date de 1789/1477, corrigée dans une autre encre mais peut-être de la main du scribe en 1799/1487, tandis que le colophon à la fin du Pentateuque donne la date de 1795/1484. Si l'on maintient la date la plus récente (1487), le commentaire sur le Deutéronome aurait été écrit trois ans avant les Nombres.

בסוף חלק א 2 גליונות (4 דפים) שאינם מסופרים המחזיקים שריד מדרשות לשמות בכתיבת אותו מעתיק.

* Papier légèrement brillant pour la justification, avec des vergeures difficilement discernables et des pontuseaux invisibles à l'œil nu; pas de filigranes.

* נייר מבריק במקצת כשטח הכתוב עם קווים שקשה להבחין בהם ללא מברייחים נראים לעין וללא סימנימים.

* Encre noire dans les deux premiers tomes, brun sombre s'éclaircissant au brun dans le troisième, corrosive surtout dans les titres.

* צבעי הדיו שחור בשני החלקים הראשונים וחום כהה, לעתים חום, בחלק השלישי. דיו מאכלת, בעיקר בכותרות.

* La composition des cahiers est peu claire, en raison des lacunes: il semble que la plupart des cahiers soient des quinions. Réclames décorées simplement au bas des folios.

* הרכב הקונטרסים אינו מחזורי תמיד; ברוב הקונטרסים 5 גליונות. שומרי-דפים מלוכסנים מעוטרים בפשטות.

* Réglure peu visible, peut-être faite à la pointe sèche, mais en tous cas, folio par folio, sur le côté verso.

* קשה להבחין בשרטוט, שנעשה אולי ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* Dimensions: 250–255 × 167–180 (199–207 × 121–130) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* ממדים: 250–255 × 167–180 (199–207 × 121–130) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות.

* Certains mots des versets bibliques en hébreu sont munis de voyelles dans la même encre que le texte.

* תיבות מתוך פסוקים עבריים מנוקדות לפעמים בדיו בצבע זה לצבע הטקסט.

* Les titres sont en très grands caractères carrés, les premiers mots en grands caractères carrés.

* הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות מאוד; תיבות הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות.

1. האות פ"א חוקנה לצד"ה, כנראה בדיו שונה, אולי בידו המעתיק. היינו א'תשצ"ט. בקולופון שבסוף ס' דברים נקוב התאריך ב' באייר א'תשצ"ה. ציון היום בשבוע הולס את התאריך גם בשנת א'תשפ"ט. 1477 וגם בשנת א'תשצ"ט / 1487 ואף בשנת העתקת ס' דברים (א'תשצ"ה). לא כן הנמנע, שס' דברים אמנם נכתב קודם-לכן, וס' במדבר אכן הועתק בשנת א'תשצ"ט. 1487.

נשלם ספר במדבר בעזרת אל למשה דבר פירוש רבינו
 דוד הנגיד בר רבי אברהם בר משה הגאון בר מימון הדיין
 בר יוסף הדיין בר יצחק הדיין בר יוסף הרב בר עובדיהו
 הדיין הספרדי זכר צדיקים וזכר קדושים לברכה ביום
 רביעי בשבת שהוא ששה ימים בחדש כסליו שנת אתשפ"ט
 לשטרות למנין אשר אנו רגילים למנות בו במדינת דמשק
 היושבת על נהרי אמנה ופרפר כתבתי על שמי נאם נתן בר
 אברהם נ"ע בר ישמעאל ר"ת בה"ב ר' יהודה נבתי"א
 ידיע תיפא נבקש מהשם ית' שיתן לנו זרע הגון וקיים לתורה
 ולתעודה ויקיים בנו מקרא שכתוב ואני בריתי אותם
 אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפך לא ימושו
 מפך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם
 אמן וי"ר ושלום על ישראל אנ"ס (סוף במדבר)

נשלם זה הספר בעזרת שדי יתברך אם שגיתי וטעיתי במעשי
 ימחול לי וירחמני אלוה עושי בריך רחמנא דיהב חילא
 לעבדיה בר אמתיה ברוך נותן ליעף [כח ולא]ין אוגים
 עצמה ירבה נעתק זה הספר מספר ש"ל ר' עובדיה
 חושאי י"ל

כתבתי אני הע' הצע' לעצמי נתן בר אברהם נ"ע בר
 ישמעאל מ"כ בר ר' יהודה ה"ה זצ"ל נבתי"א הנודע
 תיפא ונשלם ביום ג' שהוא יום ב' בחדש אייר שנת אתשצ"ה
 לשטרות למנין שאנו רגילין למנות בו בדמשק היושבת על
 נהרי אמנה ופרפר במבוי בית רשיד ה"ל ש"י יזכינו בבגים
 זכרים הגונים בתורה ועוסקים במצות בחיינו ובימינו
 ויקיים בנו מקרא שכתוב לא ימושו מפך ומפי זרעך ומפי
 זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם ויבמ"ש וראה בנים
 לבניך שלום על ישראל אוי"ר

ארור גונבו או מוכרו או מוציאו מביתי בלא רשותי וברוך
 שומרו וכל מי שיקרא בו וימצא בו שגיאות או טיעות <!>
 וידיניני לכף זכות דוד אומר שגיאות מי יבין אנו כ"ש אלדי
 נחן פי ג' לא ופי עניות וגלות ומשתעבדים בין האומות עד
 ישקיף וירא ה' משמים ואנא אחלף למן יקרא פי כתאבי הדא
 אנה לא יחט אידיה על אלכט ולא יפתח אלורקה אלא מן

טרפהא לאגל אלכט ללא ינמחי' לאן מא יערף קימת אלשי
אלא אלדי יתעב פיה' ושלום על אוהבי ה' ית' וית'
קרב קצי' ופרוק מהרה עולי' ממי אירא וגואלי' זה אלי'
תו"ת לאל עולם"

tome III, 97v

חלק ג, 97ב

5238 de la Création

PRATO en Toscane (Firenze, Italie)

écrit par ÉLIÉZER RAPHAËL b. MOÏSE ha-RIETI

pour son usage personnel

Les Guerres du Seigneur de GERSONIDE (ff. 1r-136v).

137 folios (ff. 1-137).— Trois folios, présumés blancs, manquent entre les ff. 136 et 137; il en reste de larges talons. Le manuscrit est un peu endommagé, surtout dans les marges.

Au f. 137v, acte dressé par le fils du scribe JACOB b. ÉLIÉZER RAPHAËL b. MOÏSE de RIETI, attestant que son père a vendu le manuscrit à JUDA b. JEHOSEF de PESARO, installé à CAMERINO et résidant à SPOLÈTE (Spoleto) en l'année 5253/1493. Au f. 1r, marques de possession de JUDA de PESARO et de ZACHARIE, son fils, puis celle d'ELHANAN b. ZACHARIE de PESARO.— Le manuscrit a appartenu à la bibliothèque de la communauté juive de VIENNE (Bibliothek der israelitischen Kulturgemeinde in Wien, n° LVII et III, 17).— Marques de censeurs au f. 2r: "B. P. F. ALEX(ANDE)r LONGUS Inq(uisito)r Montistreg(alis) conessit 1590 23 Aug.", "F. DIONYSIUS STURLATUS Vic(ariu)s pro ipso", et au f. 136v, signature en hébreu et en latin: "Visto et coretto per me BONIFORTE DEL ASINARI."

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brune s'éclaircissant au brun clair, corrosive.
- * Sénions, plus un quaternion à la fin. Numérotation en lettres hébraïques au bas des cahiers. Réclames horizontales décorées simplement au-dessus de la numérotation.
- * Traces de piqûres pour le cadre, tout le cahier plié, en commençant sur le côté recto. Réglure du cadre seulement, à la pointe sèche, diplôme par diplôme; le cahier commence par la réglure en creux, et les folios sont disposés de manière à ce que les lignes en creux soient vis-à-vis.
- * Dimensions: 276-277 × 203-206 (217-219 × 152-154) mm, à longues lignes, 41 à 45 lignes écrites à la page; la ligne du bas est en dehors du tracé de la justification. Les lignes horizontales n'étant pas réglées, les lignes écrites ne se correspondent pas sur les deux côtés d'un même folio.
- * Les titres sont en grands caractères carrés.
- * Reliure moderne, mais il est resté dans la reliure un fragment de manuscrit latin sur parchemin, de la fin du XIIe ou peut-être du début du XIIIe siècle.

1478

ה'רל"ח

פראטו במחוז טוסקאנה (פירנצה, איטליה)

כתב אליעזר רפאל בן משה הריאטי

בשביל עצמו

מלחמות השם מאת לוי בן גרשום (א-136ב).

137 דפים (1-137).— בין דף 136 לבין דף 137 נחתכו 3 דפים, שהיו כנראה ריקים, אך נותרו מהם בדלים רחבים. כה"י נפגם במקצת, בעיקר בשוליים.

על-פי שטר-מכר, שנכתב בידי בנו של המעתיק, יעקב. מכר המעתיק את כה"י ליהודה יעל"ה בן יהוסף "איש פיסרו תושב קמרינו גר ספוליטי" בשנת רנ"ג/1493 (137ב). ציוני בעלים: יהודה יעל"ה מפיסרו (א); "נשאר לכמ"ר זכריה בנו" (שם); "אלחנן בן זכריה ו"ל איש פיסארו" (שם). לפנים היה כה"י בספריית הקהילה היהודית בווינה (תווית וחותמות). סימנים LVII, 17, III. חתימות צנוורים (ראה בנוסח הצרפתי); חתימת צנוור בעברית: "אני בוניפורט אסינארי" (136ב).

- * נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום עם גווניו בהירים. הדיו מאכלת.
- * ככל קונטרס 6 גליונות, פרט לאחרון, שבו 4 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות בסוף הקונטרס; שומרי-קונטרסים מאוזנים, מעוטרים בפשטות מעל לספירה.
- * שרידי ניקוב לקווי המסגרת; כל קונטרס בכת-אחת, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; מסגרת בלבד, כל גליון לחוד, פרוש. כל קונטרס מתחיל בחריצי חריטה, ובכל מיפתח יש הקבלה של צדי החריטה בין שני העמודים — חריצים מול חריצים וכליטות מול בליטות.
- * ממדים: 276-277 × 203-206 (217-219 × 152-154) מ"מ. עמודה אחת. 41-45 שורות כתובות, השורה האחרונה מחוץ למסגרת; השורות שמשני צדי הדף אינן חופפות אלו את אלו.
- * הכותרות כתובות באותיות מרוכזות גדולות.

קולופון ואני קטן התלמידים אליעזר רפאל בכאמר הרב הריאטי
 ז"ל כתבתי הספר הזה הנקרא מלחמות השם לי לעצמי
 ולדורות הבאים אחרי פה בארץ פראטו במחוז טוסקאנה
 כ"א לספירה: שנת רל"ח לפרט קטן האל המסכים הנכון
 אשר עזרנו עד כה הוא יזכנו ללמוד תורתו התמימה וללמד
 לשמור ולעשות ישת' שמו לעד אמן

136v

136ב

1. לפי שטר-המכר של המעתיק שם האב הוא משה.
 2. ו' באייר.

5239 de la Création

SONCINO (Cremona, Italie)

écrit par PERETS b. SALOMON ha-COHEN
TOURNUS¹

pour son usage personnel

Les trois premières parties des *Quatre Ordres* de JACOB b. ASHER (ff. 1r-224r).

226 folios (ff. 1-226).— Le f. 108, séparant les deux premières parties, et un cahier entier (ff. 193-196), séparant la seconde de la troisième, sont blancs. Cette copie a été très endommagée et tout le coin gauche, en haut, a été détruit, de sorte qu'il manque une partie du texte. PERETS a interrompu sa copie au milieu d'une phrase au f. 224r.

L'écriture de PERETS est typiquement ashkenaze. En 1496, un autre scribe a continué la copie dans une écriture également ashkenaze, mais plus cursive, d'abord sur la fin du cahier préparé par PERETS (ff. 224r-226v), puis sur deux cahiers qui ont été ajoutés (ff. 227-250; cf. I, 164). Notons que dans la copie de PERETS intervient au f. 207r (et jusqu'au f. 224r, fin de la copie) un changement frappant dans la forme du *lamed*. Les autres différences (régure et nombre de lignes), qui interviennent au f. 207, n'indiquent pas une autre main car, dans le manuscrit, d'autres changements de ce genre sont visiblement dûs à notre scribe. Le texte qui avait été détruit (coin supérieur gauche des folios) a été recopié jusqu'au f. 92, par une main sefarade, sur des feuillets de papier interfoliés et collés par ISAAC MOREL d'après le catalogue de M. DERENBOURG (Paris, bibl. nat. héb. 1300, n° 318), mais ce nom a disparu du f. 1r car le folio s'est détérioré encore davantage. Il se peut d'ailleurs que ce personnage soit non pas ISAAC MOREL mais ISAAC d'Arles² lequel a non pas complété le texte mais l'a expurgé comme il l'a fait dans plusieurs manuscrits (Florence, Bibliothèque laurentienne Plut. III, 6; Moscou, Bibliothèque Lénine, Guenzburg 41; Parme, Bibliothèque palatine 2846). Gloses postérieures d'une main ashkenaze.— Passages surchargés et signatures de censeurs: au f. 250r,

1478

ה'רל"ט

שונצין (קרמונה, איטליה)

כתב פרץ בן שלמה הכהן טורנושי

בשביל עצמו

שלשה טורים מתוך ארבעה טורים מאת יעקב בן אשר (א-224).

226 דפים (1-226).— דף 108, המפריד בין טור א"ח לבין טור י"ד, ריק; קונטרס ריק (דפים 193-196) מפריד בין טור י"ד לבין אה"ע: דפי כה"י נפגמו בפניה העליונה השמאלית, וחלק מן הטקסט חסר. המעתיק לא השלים את ההעתקה והפסיקה באמצע משפט באמצע טור אה"ע (א224).

כתוב בכתיבה אשכנזית מובהקת. מעתיק אחר השלים את ההעתקה בשנת 1496 בכתיבה אשכנזית רהוטה יותר בדפי סוף הקונטרס (א224-א226ב) ובשני קונטרסים נוספים (227-250); השווה I. 164. מדף 207 (התחלת קונטרס) עד א224 חל שינוי בולט בצורת הלמ"ד, אך זה ההבדל היחיד המיוחד חלק זה מקודמו; השינוי במספר השורות ובשיטת השרטוט החל שם אינו מצביע על יד אחרת. לפי ששינויים כאלו חלים בכל כה"י. הטקסט שנפגע בקצוות הושלם מאוחר יותר בכתיבה ספרדית עד דף 92. המשלים העתיק את כל הפסקות ששוליהן פגומים, או רק את קצות השורות. על-גבי פתקי-נייר קטנים, שהודבקו בין כל הדפים. הגהות-שוליים בכתיבה אשכנזית. מחיקות וחתימות צנוורות מן השנים 1575 ו-1601 (ראה בנוסח הצרפת).

"Revisus per me LAURENTIU<M> FRANGUELLU<M> 1575", et au verso, "Fra HIPPO<OLITU>S FERR<ARENS>IS purgavit 1601".— Cotes anciennes: "six vingt cinq" avec le paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 250v); "Heb. 147" du Catalogue de 1739 (f. 1r); titre latin de l'œuvre au début de chacune des trois parties. Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

Freimann, Italy, n° 402. 1.

2. על-פי קטלוג פאריס המשלים הוא Isaac Morel. בראש כה"י (א1) אמנם רשום "מתוקן ע"י יצחק" [?]. בכתיבה איטלקית, אך נראה, שמאז תיאור כה"י בקטלוג נפנס הדף עוד יותר. מכל-מקום נראה, שיש להשלים שם "מארלי". לפי רישומים זהים מידיו של "מתוקן" זה בכ"י אחרים, כגון כ"י פירנצה. ספריית לורנציאנה Plut. III 6; כ"י מוסקווה, ספריית לנין, אוסף גונצבורג, מס' 41; כ"י פארמה, ספריית פאלאטינה 2846 (קטלוג דה-רוסי 734). ברם, ההשלמות לכה"י, הכתובות בכתיבה ספרדית, לא באו מידיו של יצחק מארלי, שכתיבתו איטלקית היא. הכתובת שכראש כה"י מציינת, כי הוא חיקן את הספר, והכוונה היא לצורך הצנוורה. וזה, שמצא כתובת דומה בספר מודפס, שיער, כי יצחק מארלי הוא אחיו של יוסף מארלי, וכי מונה ע"י קהילת פירארה כדי לצנוור את ספרי יהודי הקהילה לפני הצנחם לצנוורה הרשמית ברבע האחרון של המאה ה-15; ראה: I. Sonne, "Expurgation of Hebrew Books — The Work of Jewish Scholars", *Bulletin of The New York Public Library*, XLVI (1942), pp. 985-986; וראה השנותיו של מ' בניהו, הסכמה ורשות בדפוס וניצאה, ירושלים תשל"א, עמ' 196-197.

* Parchemin d'épaisseur fine et moyenne, de très belle qualité; peu de trous.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Quinions, à part un quaternion et un cahier de sept diplômes en fin de parties et le binion blanc séparant deux parties, commençant par la fleur. Il ne reste qu'un tout petit nombre de réclames au bas des folios. [Une partie de la numérotation des Préceptes dans les marges a été suppléée par une autre main, peut-être celle du scribe de I, 164.]

* Aucune trace de piqûre. La réglure a été faite à la pointe sèche, à la mine de plomb ou à l'encre, de diverses manières: (1) jusqu'au f. 60, réglure à l'encre brune, diplôme par diplôme, sur le côté fleur, avec souvent une réglure à la mine de plomb noire sur le côté chair. (2) A partir du f. 61 (début de cahier) jusqu'au f. 118, réglure à l'encre très claire, presque jaune, diplôme par diplôme, sur chacun des côtés; les lignes verticales, très peu visibles, ont peut-être été tracées à la mine de plomb. Quelquefois les trois lignes particulières centrales ont été tracées une nouvelle fois à la mine de plomb. (3) Du f. 119 (début de cahier) au f. 206, changement du nombre de lignes et réglure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté fleur; les lignes verticales sont quelquefois à la pointe sèche, et d'autres fois tracées à la mine de plomb faisant office de pointe sèche, et parfois sur le côté chair. Le quaternion blanc (ff. 193-196) est réglé suivant la seconde méthode, de même que le f. 207 (début de cahier) à la fin.

* Dimensions: 303-304 x 220-221 (201-208 x 139-140) mm, en deux colonnes, 53 lignes écrites pour autant de lignes réglées pour les cahiers allant des ff. 1-118, 193-196 et 207 à la fin; 52 lignes écrites et réglées pour les cahiers allant des ff. 119-192, 197-206.

* Quelques mots au f. 71r sont munis de voyelles de la même encre que le texte.

* Les premiers mots sont en grands caractères carrés. Au début de chaque partie et *halakha*, l'espace qui devait contenir le premier mot est resté vierge. La fin d'une des parties est en forme de dessin gracieux. Le nom du scribe PERETS est décoré chaque fois qu'il se rencontre en début de ligne (ff. 21v, 23v, etc.) et au f. 113r, le nom COHEN.

* Reliure de parchemin souple à dos plat.

* קלף מעולה בעובי דק ובינוני. מעט חורים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 4 גליונות (סוף טור א"ח); קונטרס אחד, שבו 7 גליונות (סוף טור י"ד); והקונטרס שלאחריו, שבו 2 גליונות ריקים; כל קונטרס מתחיל בצד שיער. שרידים בודדים של שומרי-דפים. [חלק מהסימנים בשוליים נוספו כיד אחרת, אולי של משלים ההעתקה (I, 164).]

* אין כל שרידי ניקוב. שרטוט בדיו, בעפרון וע"י חריטה בשיטות שונות: (1) עד דף 60 שרטוט בדיו חומה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער, לעתים קרובות שרטוט בעפרון שחור בצד בשר. (2) מדף 61 (התחלת קונטרס) עד 118 שרטוט בדיו בהירה מאוד; כל גליון לחוד, פרוש, בשני צדדי, כמעט אין להבחין בקווי-השוליים המאונכים (כנראה שורטטו בעפרון); את שלוש השורות האמצעיות המתמשכות לרוחב כל הגליון חזרו ושרטטו לעתים קרובות בעפרון. (3) מדף 119 (התחלת קונטרס) עד 206 שרטוט ע"י חריטה (אף מספר השורות משתנה שם); כל גליון לחוד, פרוש, בצד שיער, קווי-השוליים עתים נחרטו עתים שורטטו בעפרון חורט, לעתים קרובות גם בצד בשר. הקונטרס הריק (193-196) משרטט לפי השיטה השנייה; מדף 207 (התחלת קונטרס) ואילך השרטוט אף הוא כמו בשיטה השנייה.

* ממדים: 303-304 x 220-221 (201-208 x 139-140) מ"מ. 2 עמודות. 53 שורות כתובות ומשורטטות בקונטרסים של דפים 1-118, 193-196, 207-סוף; 52 שורות כתובות ומשורטטות בקונטרסים של דפים 119-192, 197-206.

* נוסחת-הפתיחה להלכות פסח מנוקדת בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט (א71).

* תיבות-הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות. בראש כל "טור" וכל "הלכות" נותר חלל ריק לכתיבת הכותרת, שלא הושלמה. סוף טור י"ד כתוב בצורת עיטור גיאומטרי נאה. שם המעתיק מעוטרי כל-אימת שהוא נקרה בקצה שורה (21, 23 ועוד; בדף 113 א"ה).

קולופון I / פִּי אֶפְתָּח לַחֲלוֹת לְמִי שִׁיכְנִי לִכְתּוֹב אֶת הַטּוֹר הָאֶחָד וּלְגִמּוֹר /

לְצַנֵּי בַּחֲקוּתֶיךָ וּחִזְקֵנִי בַּתּוֹרַתְךָ לְהַגִּיתָ תָּמִיד / וּלְשִׁמּוֹר / כֵּן

תֵּאֱמַצְנִי עוֹד לִכְתּוֹב וּלְהַשְׁלִים הַטּוֹרִים / אַרְבַּעַה / הִנֵּה

מִיּוֹסְדִים בַּחֲכָמָה בְּבִינָה בַּהֲשָׁכָה / וּבְדִיעָה / פֶּרֶץ בַּהֲנִיר

שְׁלֵמָה הַכֹּהֵן טוֹרְנוֹשׁ הַכּוֹתֵב חֹזֵק וְאֵמֶץ שֶׁנֶּתְּנִי לְפָרֶט 107v

קולופון II / אֲנִי פֶּרֶץ בַּהֲנִיר שְׁלֵמָה הַכֹּהֵן יִצְחָק כֹּתֵבְתִּי זֶה הַסֵּפֶר פֶּה שׁוֹנֵצִין COLOPHON II

וסיימתיו היום ה' פרשה ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו

192v

ויברכהו³ <בר' כז:כז> 192ב

3. דהיינו, פרשת תולדות, ג' בכסלו רל"ט (1478). הקולופון הראשון נכתב בשנת רל"ח.

5229 de la Création

<Grenade? Granada, Espagne>

écrit par SAADIA b. MAÏMON Ibn DANAN

pour son usage personnel

1479

ה'רל"ט

<גראנאדה? ספרד>

כתב סעדיה בן מימון אבן דנאן

בשכיל עצמו

(1) *Le Guide des Égarés* de MAÏMONIDE, en arabe (ff. 1r-92r); (2) *Le Livre des Éléments* de JOSEPH b. JOSUE LORQI (ff. 92v-99r); (3) *Ruah Hen* (ff. 99v-112r); (4) poésie en l'honneur du *Guide des Égarés* par le scribe (ff. 112v-113r); (5) poésies par SALOMON Ibn GABIROL, MOÏSE Ibn EZRA et MESHOULAM b. SALOMON da PIERA (ff. 113v-115v).

115 folios (ff. 1-115).— Le manuscrit est acéphale et les lacunes sont importantes: il manque tout le premier livre du *Guide*. Dans le livre II, le premier cahier a perdu ses deux diplômes intérieurs (entre les ff. 3 et 4). Entre le premier et le second cahier (entre les ff. 6 et 7), il manque plusieurs cahiers (milieu du chapitre 7 au milieu du chapitre 41). Il manque encore un folio présumé blanc à la fin (le talon a été collé). De plus, le manuscrit a été endommagé et le premier folio a été réparé à l'aide de papier collant.

SAADIA b. MAÏMON Ibn DANAN, auteur connu, florissait à GRENADE en 1479. Au f. 112r, sous le colophon, une note d'achat en arabe, caractères hébraïques: "j'ai acheté ce livre à MARRAKECH par amour pour notre ancêtre le savant ... SAADIA b. MAÏMON Ibn DANAN qui a écrit ce livre de sa propre main ... 5335 [1574], ISAAC MAÏMON Ibn DANAN." — Cotes anciennes: "Suppl. hébr. n° 63" de la main de S. MUNK, signature "R.B. n° 4636" datée de 1848 (second folio de garde). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 27).

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes, légèrement brillant pour la justification.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, légèrement corrosive (surtout l'encre de couleur utilisée pour les titres).

* Quinions. [Les foliotations en lettres hébraïques, la première jusqu'au f. 6 et la seconde à partir du f. 7, sont d'une autre main.]

* Réglure à la pointe sèche épaisse, folio par folio sur le côté verso, avec des traces de mine de plomb noire au recto de quelques folios.

(1) מורה נבוכים בערבית מאת משה בן מימון (א1--א92); (2) ספר היסודות מאת יוסף בן יהושע לורקי (א99--א92); (3) מאמר רוח חן (א99--א112); (4) שיר לכבוד מורה נבוכים מאת המעתיק (א112--א113); (5) שירים מאת שלמה אבן גבירול ומשה אבן עזרא ושירים מאת משולם בן שלמה דאפיריה על מורה נבוכים (א113--א115).

115 דפים (1--115).— כה"י מתחיל בחלק השני של מורה נבוכים; כנראה חסר החלק הראשון. גם החלק השני אינו שלם: חסרים 2 גליונות אמצעיים (4 דפים) בין דף 3 לבין דף 4 וקונטרסים אחדים בין 6 לבין 7 (מאמצע פרק ז עד אמצע מא); בסוף חסר דף אחד, שהיה ריק מעיקרו, אך נותר ממנו בדל מודבק. כה"י הוכתם; הדף הראשון חוקן ע"י הדבקת נייר.

ציין בעלים (מתחת לקולופון, מצורף אליו): "האד אלקתאב ... אשתריתו פ"י מראכוש יע"ה פ"י מחיבת דנאן החכם ... סעדיה בכא"ר מימון ולה"ה אבן דנאן למן כתבהו בכאט ידהו ... יום ה' י"ט מן שהר כסליו שנת מן המצ"ר לפ"ק <של"ה 1574> יצחק מימון אבן דנאן ולה"ה" (א112).

* נייר מבריק במקצת בשטח הכתוב עם קווים ומברחים ועם סימנימים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. הדיו מאכלת במקצת, בייחוד הדיו הצבעוניות בכותרות.

* ככל קונטרס 5 גליונות. [ספירת-דפים באותיות כדפים 1--6 וספירה חדשה מדף 7 ואילך נוספו ביד אחרת.]

* שרטוט ע"י חריטה קהה; כל דף לחוד, בע"ב. שרידי שרטוט בעפרון שחור, בצד השני של החריטה.

1. פוסק, מדיקדק, משורר ופילוסוף, שהי בגראנאדה בתקופה זו.

I, 144

עירית ה"א. מחקת התרבות
הספרייה ע"ש הרמב"ם

תל-אביב, רח' מזא"ה 22

* Dimensions: 252-255 × 182-185 (196-197 × 134-135) mm, à longues lignes, 21 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés, quelquefois écrits à l'encre verte ou violette tirant sur le rouge. Aux ff. 10r-11v, les titres sont écrits alternativement à l'encre verte et violette. Dans le second texte, les titres secondaires sont dans les mêmes caractères que le reste mais en un module supérieur et d'une encre de couleur. Quelquefois les premiers mots sont écrits dans le même module que le texte, mais en couleur. Les titres de quelques poèmes sont écrits à l'encre rouge. La fin d'un chapitre et celle d'un ouvrage sont disposées en forme de dessin.

* Reliure moderne en carton.

* ממדים: 252-255 × 182-185 (196-197 × 134-135)

מ"מ. עמודה אחת. 21 שורות כתובות ומשורטטות.

* הכותרות והפתיחות כתובות באותיות מרובעות גדולות, מהן כתובות בדיו סגולה-אדומה וירוקה; בדפים 10א-11ב כתובות הכותרות בדיו ירוקה וסגולה לסירוגין. בספר היסודות כתובות כותרות-המשנה בכתב הטקסט באותיות גדולות יותר בדיו צבעוני. תיבות-פתיחה אחדות כתובות בכתב הטקסט בדיו צבעוני. כותרות שירים אחדים כתובות בצבע אדום. סופי חלק וחיבור כתובים בצורת עיטורים.

קולופון תממנא הדא אל כתאב פי יום אל אַתְנִין ראבע שהר סיון אל
מבארך אלדי מן סנה תסע ותלאתין ומאיתין וכמסה אלאף
לתאריך אלכליקה וכתבה בכט ידה לנפסה תם למן שא
אללה בעדה סעדיה בכא"ר מימון ולה"ה אבן דנאן

112r

נבתי"א // 112א

5240 de la Création

STRONGOLI (Catanzaro, Italie)

écrit par ASHER b. Don SAMUEL YARHI PRO-
VENÇALOpour ISAAC b. NAHOUM COHEN de POLI-
CASTRO (Campanie)

Les Guerres du Seigneur de GERSONIDE (ff. 1r-198v).

198 folios (ff. 1-198).— Il manque un folio au début (le texte est également acéphale) et le folio de la fin qui devait contenir la suite du colophon de l'auteur et un troisième colophon du scribe.

Quatre lignes et demi au bas du f. 190v sont, ainsi que la réclame, dans une écriture différente, de type séfaraïde. Au bas du dernier folio existant (f. 198v), une main postérieure a copié la fin du colophon de l'auteur et celui de l'imprimeur dans l'édition princeps: Riva di Trento, 1560.— Cotes anciennes: "canguatorze" avec le paraphe de l'Abbé de TARGNY (f. 198v); "30", "Heb. 202" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 2).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brune et brun sombre tirant sur le vert.
- * Cahier de huit diplômes, sauf un quaternion à la fin. A la fin des cahiers, numérotation en lettres hébraïques au milieu de la marge inférieure et, placées de même, réclames horizontales au bas des folios. Les titres courants en haut des folios recto ont presque tous été rognés.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 280-282 × 196-197 (204-205 × 126-128) mm, à longues lignes, 34 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Quelques mots sont munis de voyelles de la même encre que le texte.
- * Les titres sont en grands caractères carrés. Les hampes supérieures des *lamed* à la ligne du haut et les hampes inférieures des lettres basses à la ligne du bas, dans les réclames et les titres courants, se terminent souvent en arabesques. Les fins de livres et de chapitres sont disposées en forme de dessin: au f. 94v, fin de chapitre écrite en micrographie.
- * Reliure plein veau avec encadrement de deux filets à froid. Dos refait à cinq nerfs. Tranche jaspée.

1480

ה'ר"ם

אוצטרוגניולו (סטרוגנולי; קאטאנזארו, איטליה)

כתב אשר בן דון שמואל ירחיי פורונצאלו

כשכיל יצחק בן נחום כהן מבולקשטרו

(קאמפאניה)

מלחמות השם מאת לוי בן גרשום (א1-198ב).

198 דפים (1-198).— חסרים דף אחד מן הטקסט בראש כה"י ודף אחד בסוף, שהחזיק את המשך הקולופון של המחבר ומן-הסתם קולופון נוסף של הסופר.

ארבע וחצי השורות האחרונות והשומר שבדף 190ב נכתבו בכתיבה שונה, ספרדית. בתחתית העמוד האחרון (198ב) הושלם קולופון המחבר והועתק אף קולופון הדפוס הראשון, ריווא <דטרינט> <שך>-שכ"א / 1560.

- * נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבעי הדיו חום וחום כהה עם גוון ירקרק.
- * בכל קונטרס 8 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שבו 4 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות בסוף הקונטרס, באמצע השוליים התחתונים; שומרי-דפים מאוזנים באמצע השוליים התחתונים; כותרות בראש כל ע"א (רבות מהן נחתכו).
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 280-282 × 196-197 (204-205 × 126-128) מ"מ. עמודה אחת. 34 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות אחדות מנוקדות בדיו כצבע וזה לצבע הטקסט.
- * הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. אותיות תחתיות ועיליות (למ"ד) בשומרי-הדפים, בשורה האחרונה ובכותרות שבראשי הדפים פעמים רבות מסולסלות בצורה עיטורית. סופי הפרקים או החלקים כתובים בצורת עיטור, ופעם אחת (סוף פרק) במיקרוגרפיה (94ב).

קולופון I ואני אשר בכמ"ר דון שמואל ירחיי פורונצאלו השלמתי
המאמר פה אוצטרונייולו יום ג' בערב פר' ואהבך וברכך
והרבך י"ז לחדש אב¹ שנת כי ברוך הוא: וכתבתיו בעד
המעולה המשכיל ר' יצחק כהן בכ"ר נחום כהן
מבולקשטרו: יגל הכותב וישמח הקורא: 94ב

קולופון II ואני אשר השלמתי היום יום ג' כ"ה לחדש אב כי ברוך הוא
פר' היום ברכה:³ 125א

1. דב' ז: יג; פרשת עקב.
2. י"ז באב חל ביום שני, ולא ביום שלישי. התאריך בקולופון II הולם את היום בשבוע.
3. דב' יא: כו; פרשת ראה.

5241 de la Création

1480

ה'רמ"א

<Sud de l'Italie?>

<דרום איטליה?>

écrit par SAMUEL PINHAS SEFARADI¹

כתב שמואל פנחס ספרדי

Traité de médecine de JEAN de DAMAS (ff. 2r-160r).

ספרי רפואה מאת יחיא בן מאסויה בתרגום עברי (א2) —
160א).

159 folios (ff. 2-160).— A la fin, il manque trois folios, présumés blancs, dont il reste les talons. Les ff. 82 et 83, séparant deux livres, sont blancs.

159 דפים (2-160). — בסוף הספר נחתכו 3 דפים, שהיו ככל הנראה ריקים מעיקרם, אך נותרו מהם כדלים. דפים 82-83 (בסוף חיבור) ריקים.

Notre manuscrit est relié avec un autre ouvrage médical: le *Traité des fièvres* d'ANTOINE de PAVIE (ff. 161-217) d'une main qui semble contemporaine. Les feuillets de garde du début portent des notes nombreuses de caractère médical, astronomique, astrologique et eschatologique, des poèmes et des essais de plume d'une main qui a donné, à la fin d'une note en micrographie au f. 1r, la date de 5258 / 1498. Sur le contreplat, en début de volume, ABRAHAM SHALOM a consigné en 5313 / 1553, sous le règne du sultan SOLIMAN, une observation météorologique. — Au verso du dernier folio de garde du début, la note d'achat "4 p. Comptant per VANS LEBIU (M) 1676", puis "manca il prologo che fa 2 folio" (?). — Cotes anciennes: Colbert: "712", "Regius 1113" (f. 217v); "4", "Heb. 389" du Catalogue de 1739 (talon du premier folio de garde). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

כרוך עם תרגום של חיבור אחר ברפואה, הקדחת מאת אנטוניו גוניריוס, שהועתק בכתיבה שונה במקצת, בת זמנה של כתיבת כה"י שלנו בערך (דפים 161-217). דפי-המגן שבראש כה"י מחזיקים ליקוטים בעברונות, גורלות, סימני ביאת משיח, רפואה, שירים ונסיונות-קולמוס מידי מעתיק, שכתב בסוף ליקוט אחד קולופון במיקרוגרפיה: "תמו העורקים המוקזים וכתבתי אותם פה שנת ה'רנ"ח י"ג לניסן" 1498 (א). בדף-המגן המודבק לבטנת הכריכה כתוב: "יום ד' בבקר י"ח לטבת שנת ה'ש"ג (1553) בהיות השמש בסוף גדי... והלילה שלפניו ירד שלג גדול גם היום היה יורד נשמע רעם גדול... ואני היום בן ג'ו שנה והם מאה שנה ללקיחת קושטנדינה והיא שנת ל"ג למלכות... סולטאן סוליימאן... אברהם שלום" (חתימה).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brune s'éclaircissant au brun clair.
- * Six cahiers de huit diplômes, trois de neuf et un sénion à la fin. Le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant. Lorsque le folio suivant commence par un nouveau chapitre, réclame, quelquefois décorée simplement.
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto.
- * Dimensions: 287×209 (178-179×120) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont en grand module. Le scribe a tendance à allonger les *vav* et les *alef* lorsqu'ils sont en initiale. Les fins de chapitres et quelques passages sont disposés en forme de dessin.
- * Reliure de veau brun sur ais de bois. Le décor est fait de filets formant trois encadrements successifs et garnis de petits fers à entrelacs de cordage (deux motifs différents). Traces de deux fermoirs, faits probablement d'une lanière plate avec attache de métal. Dos plat à quatre nerfs orné de filets en diagonale. Tranche file verte et rouge.

- * נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום, לעתים בהיר.
- * כ-6 קונטרסים 8 גליונות, כ-3 קונטרסים 9 גליונות ובקונטרס האחרון 6 גליונות. המלה האחרונה שבדף נשנית בראש הדף שלאחריו; לפני תיבות-פתיחה שומרי-דף, לעתים מעוטר בפשוטות.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"א.
- * ממדים: 287×209 (178-179×120) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והכתובות כתובות באותיות גדולות יותר; המעתיק נטה לכתוב אותיות וי"וין ואל"פין ארוכות יותר בראשי פסוקים. סופי הפרקים והחלקים כתובים בצורת עיטורים.

1. Freimann, *Spanien u. Portugal*, n° 141. ספק רב אם איננו היעתק כ"ז זה בתחומי ספרד.

קולופון I I נשלם מאמר הרפואות הפשוטות המשלשלות כפי יוחנן
הדמשקי' על ידי צעיר הסופרים שמואל פנחס ספרדי היום
יום ו' י"ג לחדש טבת שנת רמ"א לי"א נס"ו 127v

קולופון II II ותשלם זאת המלאכה היום יום ה' י"ט יום לחדש טבת שנת
רמ"א על ידי צעיר הסופרים שמואל פנחס ספרדי ואתן
תודה לאל על כל הטובות אשר גמלני ועד כה עזרני יתברך
ויתרומם תמיד על כל ברכה ותהלה אמנן ג"ס 160r

5242 de la Création

〈Nord de l'Italie¹〉

écrit par ARIË JUDA b. ÉLIÉZER HALFAN¹
pour RAPHAËL b. ISAAC PORTALEONE SOM-
MI DEL MASSA, habitant VOGHERA (Lombardie)

Les lectures prophétiques et les Hagiographes avec voyelles et signes de cantilation (pp. 1–373).

188 folios (pp. 1-179, 179 bis, 180-375).

Le scribe n'a pas indiqué le lieu de copie, mais ses autres copies ont été exécutées dans différentes villes du nord de l'Italie.¹ — A la p. 1, **ARIÉ HALFAN** a copié une liste de signes de cantilation biblique et les bénédictions précédant et suivant la lecture liturgique de la Bible. A la fin a été ajouté un binion (pp. 376–379, parchemin, commençant par la fleur; il ne reste que les talons des deux derniers folios); on y lit, dans la même encre et la même règle que celles du scribe et d'une main qui lui ressemble beaucoup et pourrait être la sienne, la liste des Psaumes (pp. 376–378) et une liste des auteurs des livres saints (p. 379). Dans une graphie analogue, ont été écrits à la p. 21, dans la marge de gauche, un passage de Jérémie (XXXV, 1–11) et la numérotation des Psaumes. Au bas de la p. 20, le titre de la lecture prophétique a été effacé afin d'ajouter les deux derniers versets de la lecture précédente (Is. IX, 5–6), dans une écriture maladroite. A la p. 374, d'une autre main, une vingtaine de lignes de la paraphrase araméenne de Ruth. A la p. 375, note de possession d'ISAAC B. ABRAHAM EZRAHI DE COLONIA.— Cotes anciennes: dans un cercle, "62" suivi du titre en latin (p. 1); signatures de BLAISE et VITRÉ avec le numéro d'inventaire "2157" et le contenu du manuscrit, "102" avec début d'une table du contenu du manuscrit, en latin, (folio de garde parchemin), complétée par GAYET DE SANSALÉ qui a écrit la cote: "146" (p. 1). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

* Parchemin fin et très fin; les folios sont souvent de dimensions un peu inégales et troués dans les marges; quelques coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair.

* Quinions, plus deux quaternions (dont un à la fin des lectures prophétiques) et un sénion à la fin de Job, commençant par la chair. A partir de la p. 96, réclames horizontales décorées, en petits caractères, à la fin des cahiers.

* Trace de piqûres pour les lignes verticales. Règle, page par page, à l'encre brune; et, moins souvent, règle des lignes horizontales à l'encre et des lignes verticales à la mine de plomb (cf. pp. 77-156).

1481

ה'רמ"ב

צפון איטליה

כתב אריה (יהודה) בן אליעזר חלפני
בשכיל רפאל בן יצחק מלמאסא סומי משער
אריה, תושב ווגירא (לומבארדיה)

הפטרות וכתובים עם ניקוד וטעמים (עמ' 1—373).

188 דפים (עמודים 1-179 + $\langle 1 \rangle$, 180-375).

בעמוד 1 העתיק הסופר רשימות טעמים וברכות לקריאת התורה וההפטרות. בסוף כ"ה נוסף קונטרס של שני גליונות, המתחיל בצד שיער; שני הדפים האחרונים שבו נחתכו, אך נותרו מהם בדלים. בדפים אלו (עמ' 376–379) הועתקו רשימת מזמורי תהילים (376)–(378) וייחוס מחברי ספרי המקרא (379) בכתיבה דומה מאוד לכתיבה הבלתי-מרוכזת של הסופר ובדיו ושרטוט זהים, ואולי היא באמת מידי הסופר. בכתיבה דומה הועתק גם יר' לה: א עד לה:א בשולי הפטרה משפטים (21) וסימני מזמורי תהילים בשוליים. בהחתימת עמ' 20 נמחק כותרת של הפטרה והועתקו ביד שונה שני פוסקים נוספים על ההפטרה הקודמת (הפטרת יתרו; יש' ט: ה–ט: 1). בעמ' 374 התחלת תרגום לרות בכתיבה שונה. ציון בעלים: יצחק בן אבר' (הט') אורחי מקולוניא (375).

* קלף דק ודק מאוד. הדפים תכופות בעלי ממדים בלתי-זהים במהצת ומחוררים בשוליים. תפרים מעטים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט ל-2 קונטרסים, שבהם 4 (אחד מהם בסוף ההפטרות), וקונטרס אחד, שבו 6 גליונות (בסוף איוב); כל קונטרס מתחיל בצד בשר. שימרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים כתובים בכתב קטן מעמוד 96 ואילך.

* שררדי נקוב לקווי-השוליים המאונכים. שרטוט בדיו.
או, במידה מועטת יותר, שרטוט השורות בדיו וקווי-
השוליים המאונכים בעפרון (למשל עמ' 77-156); כל
עמוד לחוד.

1. Freimann, Italy, n° 44. הסופר העתיק כ"י אחרים במקומות שונים בצפון-אירלנד, ולפי דבעל כ"י זה התגורר שם, מסתבר, שאף כ"י זה הועתק בצפון-אירלנד.

* Dimensions: 275–276 × 191–196 (194–195 × 131–133) mm, en deux colonnes, 26 lignes écrites pour 27 lignes réglées.

* Les voyelles et les signes de cantilation sont de la même encre que le texte.

* Les premiers mots et les fins de livres sont en grand module, souvent décorés à la plume, et quelquefois, mais seulement jusqu'à la p. 180, peints en rouge ou en bleu, ou alternativement en brun, rouge et bleu (pp. 51, 74); à la p. 2, ils sont en bleu sur fond de filigranes bleus et rouges. A la p. 82, le premier mot des Psaumes se détache sur un panneau de couleur, et une miniature assez endommagée, dans un cadre doré, représente sans doute David. Les titres des lectures prophétiques sont quelquefois écrits en rouge ou en bleu. Les noms du scribe sont décorés chaque fois qu'ils se rencontrent dans le texte (Arié, pp. 9, 85 etc., Juda, pp. 112, 128, 265).

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* ממדים: 275–276 × 191–196 (194–195 × 131–133) מ"מ. 2 עמודות. 26 שורות כתובות, 27 שורות משורטטות.

* צבע הדיו של הניקוד ושל הטעמים זהה לצבע הדיו של הטקסט.

* תיבות-הפתיחה וחתומות הספרים כתובות באותיות גדולות, רבות מהן מעוטרות בקולמוס, וחלקן צבועות (רק עד עמ' 180) באדום או בכחול, או לסירוגין בחום, באדום, ובכחול (51, 74). תיבת-הפתיחה הכחולה להפטרות בראשית (2) מעוטרת גם מסביב בפיליגראנים בכחול ובאדום; תיבת-הפתיחה לתהילים (82) מעוטרת בלוחית, ולידה מיניאטורה פגומה צבוענית במסגרת מוזהבת, כנראה של דוד המלך. כותרות ההפטרות בכתובה בלתי-מרוכעת כתובות תכופות בדיו בצבעי אדום וכחול. שם הסופר, אריה (עמ' 9, 85 ועוד), וכן השם יהודה (112, 128, 265) מעוטרים כל-אימת שהם נקרים בטקסט.

קולופון ותשלם מלאכת עבודת הקדש זאת היא ספר כתובים על ידי COLOPHON

הצעיר אריה בכמ"ר אליעזר חלפן זלה"ה אל האלוף והנכבד כמהח"ר רפאל בכמ"ר יצחק זלה"ה מלמאסא סומי משער אריה ומשכן כבודו חונה היום בווגירא וסיימתיו היום בחמשי בשבת באחד עשר יום לחדש מרחשון שנת חמשת אלפים ומאתים וארבעים ושתים לבריאת עולם השם יזכהו להגות בו הוא ובניו ובני בניו עד סוף כל הדורות: ויקיים בו מקרא שכתו' לא ימושו מפיו ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם: אכ"ר: אחלי יכונו דרכי לשמר חקך: / רחמך רבים ה' כמשפטיך חני: / יבאוני רחמך ואחיה כי תורתך שעשעי: / העבר חרפתי אשר יגרת כי משפטיך טובים: 2/

p. 373

עמ' 373

2. כל הקולופון מנוקד ומוטעם. בסוף ספרים אחדים: "חזק אריה חלפן" (עמ' 76, 152, 202).

5242 de la Création

〈Constantinople ou ses environs〉

écrit par CALEB AFENDOPOULO b. ÉLIE b. JUDA

pour son usage personnel

Abrégé de l'Almageste de PTOLÉMÉE par DJABER Ibn AFLAH dans la traduction de JACOB b. MAKHIR (ff. 4v-108r).

108 folios (ff. 4, 5-15, 21-16, 26-23a, 23-22, 27-110).— Le f. 3, qui ne fait pas partie du manuscrit proprement dit, a été relié par erreur entre les ff. 4 et 5. Un cahier a été mal relié, mais correctement folioté (ff. 16-26). Les ff. 108v-110v sont blancs, on y remarque toutefois deux figures (ff. 108v et 109r, inachevée), qui semblent être de la main du scribe.

On distingue trois graphies différentes : la première aux ff. 4v à 19v, la seconde aux ff. 20r-21v et du milieu du f. 50r à 50v, et enfin celle des ff. 21v à 108 qui est indubitablement de la main de CALEB. Il se pourrait bien que tout le livre soit de sa main car le passage d'une graphie à l'autre, au f. 21v, se réalise progressivement; CALEB utilisait différentes graphies, plus ou moins cursives, comme on le voit par les nombreux ajouts et gloses. Toutefois, dans les ff. 4v à 19v, la décoration de la réclame diffère et le nombre de lignes est, dans les ff. 4 à 21, différent du reste. Les nombreuses gloses et additions de la main du scribe montrent qu'il s'agit d'un exemplaire de travail.— Au début ont été reliés huit folios (cinq non numérotés, ff. 1-2 et le f. 3 relié par erreur entre les ff. 4 et 5), soit deux binions de papier et, à la fin, un quaternion (ff. 111-117; le dernier folio non numéroté n'est qu'un large talon). Ces folios, qui portent un filigrane différent de celui du gros du volume, ont été ajoutés avant 1485, comme on le voit par la note du f. 117r. Des mains diverses, y ont inscrit, entre autres notes : au f. 1v, un ajout au livre et, au f. 2r, une *Réponse* d'une main postérieure. Au f. 117r, on lit les engagements pris par les élèves de CALEB AFENDOPOULO de ne pas enseigner aux personnes habitant CONSTANTINOPLE les matières scientifiques apprises de leur maître, tant que celui-ci serait en vie; au cas où CALEB leur permettrait d'enseigner à un élève, celui-ci devrait prendre le même engagement : ils s'engagent également à ne pas prêter cet *Abrégé de l'Almageste*, ni à le laisser copier si ce n'est aux personnes qui prendront cet engagement : signé par JOSEPH b. MARDOCHÉE, en 5248/1488, EPHRAÏM b. JACOB de CANDIE, en 5249/1488, MICHAËL b. JACOB MAZANI, en 5245/1485.— Cotes anciennes : ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "MA 97", et, en dessous, titre manuscrit incomplet, deux fois répété, en écriture latine (premier folio de garde recto : "Or. 165" ff. 1r, l'estampille de la Bibliothèque nationale (n. 17).

1482

ה'רמ"ב

〈קונסטאנטינופול או סמוך לה〉

כתב כלב אפדופולו בן אליאו בן יהודה

בשכיל עצמו

קיצור ספר אלמגיסטי לפטולמיאוס מאת אבו מחמד ג'אבר אבן אפלה בתרגום יעקב בן מכיר (4ב-108א).

108 דפים (4, 5-15, 21-16, 26-23a, 23-22, 27-110).— דף 3, שאינו שייך לגוף כה"י, נכרך בין דף 4 לבין דף 5; קונטרס אחד (16-26) נכרך כשגליונותיו מסודרים בסדר הפוך, אך סופר כהלכה. דפים 108ב-110ב ריקים, אך בדף 108ב תרשים-עזר, ובדף 109א תרשים שלא הושלם, כנראה מידי המעתיק.

לכאורה ניתן להבחין בשלוש כתיבות שונות: בראש כה"י כתיבה שונה במקצה (4ב-109ב), כתיבה אחרת לאחריה בדפים 20א-21ב ומעין זו אף בקטע קטן (מדף 35א, אמצע שורה 13, עד דף 35ב). וכתיבתו המובהקת של המעתיק (21ב-108א). אולם אידיאפטר לקבוע היכן המקום המדויק של המעבר בין הכתיבה השנייה לכתיבה המובהקת בדף 21ב, והעיון בהגהות ובתוספות המרובה של המעתיק מעיד, שכתב בכמה סגנונות-כתיבה וכן בכתב רהוט יותר או בכתב רהוט פחות; לפיכך לא מן הנמנע, שכל הספר הועתק בידי כלב אפדופולו. פרט לצורה מתייחדת הכתיבה הראשונה (4ב-109ב) משאר כה"י רק בצורת עיטור שומרי-הדפים; כן יש שינוי במספר השורות בין כתיבת הכתיבה המובהקת (מדף 22 עד הסוף) לבין הכתיבות השונות (4-21).

הגהות-השוליים, הנסחים האחרים וההערות המרובות מידי המעתיק (מהן בציון שמו) מעידים, שהיה זה מעין עותק-עבודה. בראש כה"י נכרכו 8 דפים (5 דפים בלתי-מסופרים בראש; דפים 1-2 ודף 3 הכרוך בטעות בין 4 לבין 5); בסוף כה"י קונטרס של 4 גליונות (11-117) ודף אחד חתוך בלתי-מסופר בסוף). בדפים אלו טביע סימנים שונה מזה שבגוף כה"י, ולפיכך נראה, שנוספו מאוחר יותר, אך לפני שנת 1485 (ראה להלן). על חלק מהדפים הריקים כתבו יריים שונות; בין השאר: השלמה לספר (א); שאלה ותשובה בכתיבה מאוחרת יותר (א). בדף 110א שלושה שטרות-שביעה מאת שלושה מתלמידיו של המעתיק, כלב אפדופולו, ובהתייחסות היתם, שענינם התחייבות שלא ללמד "לשום אדם מאנשי קונסטנטינא בין לבעלי סקרא בין לבני" (בעלי הלכה) או לשייב אדם אחר שים דרוש או שום ספר בין מספרי המספר המעשי או העיוני ובין מספרי ההנדסה ובין מספרי ההכונה המעשי או העיוני מהספרים שלמד אלי ברי ורבי... וזאת רשותו כל יום חייתו חי... שאם ירשה לי ללמד לשום אדם שלא אלמדנו אלא שישמע

מתחייב התלמיד שלא ללמד "בזה המקום מכל מה שאוציא אני מעיוני". התלמידים המתחייבים: יוסף בן מרדכי, ט' באייר ה'רמ"ח / 1488; אפרים בן יעקב מקנדיה, ד' בתשרי ה'רמ"ט / 1488; מיכאל בן יעקב מעזני, ב' בתמוז ה'רמ"ה / 1485.

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun sombre et brune tirant sur le vert.
- * Sénions. Réclames horizontales décorées au bas des folios, mais la plupart d'entre elles ont été rognées et écrites de nouveau par une main un peu plus récente. Le numéro du chapitre est inscrit en haut et à gauche du folio recto.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 240×170 (162–178×109–110) mm, à longues lignes, 33 lignes écrites pour autant de lignes réglées (ff. 22 à la fin); 36 lignes au début (26 aux ff. 4 et 5).
- * Les premiers mots, les titres et les fins de chapitres sont écrits en grands caractères carrés ou dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur. Nombreux croquis. Le nom du scribe est décoré lorsque l'acrostiche s'en trouve en début de ligne (f. 107r).
- * Reliure moderne.

לי גם הוא שלא יהיה רשאי ללמד לאחר זולת רשותי... וגם קבלתי עלי שלא אתן ספר אלמגסטי... לשום אדם שיעתיקו אלא לאיש אשר ילמוד אותו ובתנאי שלא יתנהו גם הוא לשום אדם שטר א). בשטרות האחרים קוסטנדינא אינה נזכרת. בשטר ב אף

- * נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבעי הדיו חום כהה וחום, הנוטה לעתים לירוק.
- * בכל קונטרס 6 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים, שרובם נחתכו ונכתבו בשנית ביד אחרת; ספירת מאמרים בפינה השמאלית העליונה של ע"א.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, כע"ב.
- * ממדים: 240×170 (162–178×109–110) מ"מ. עמודה אחת. 33 שורות כתובות ומשורטטות בחלק הכתיבה המובהקת (דף 22 עד הסוף), 36 בהתחלת כה"י (26 בדפים 4–5).
- * תיבות-הפתיחה, הכותרות וחתומות המאמרים כתובות באותיות גדולות יותר ובאותיות מרובעות גדולות. תרשימי-עזר רבים. ציון האקרוסטיכון של שם המעתיק הנקרה בראשי שורות (107א).

קולופון I תם ונשלם זה הספר הנקרא קצור מגסטי לאבו מחמד גאבר

בן אפלא האשבילי על ידי לי אני כלב אפדופולו בכ"ר אליאו בכ"ר יהודה ג"ע ונשלם ביום ה' לשבוע ב"ב לחדש סיון שנת הרמ"ב שבח לאל יתעלה שמו אמן וכתבתיהו לעצמי השם יזכני ללמוד אותו וללמדו אני וזרעי וזרעי עד סוף כל הדורות אא"א נג"י סס"ס תם על ידי איש תם כלב אב"א י"ל

106v

2106

קולופון II תם ונשלם ספר אבו מחמד גאבר בן אפלא האשבילי על ידי

לי אני כלב אב"א י"ל אשר העתיקו החכם ר' יעקב ב"ר מכיר ג"ע מלשון ערבי א"ל לשון הקודש והגיהו החכם הגדול כ"ר שמואל ב"ר יהודה ג"ע בן משולם ב"ר יצחק ב"ר שלמה ג"ע המכונה מילש דמרשלייא וזאת היא העתקה שנית כי אני העתקתי זה הספר מספר ר' שמואל ב"ר יהודה הנזכר שהיה הספר ההוא כתיבת ידו וזה החכם העתיקו מספר ר' יעקב ב"ר מכיר המעתיק הנזכר שהיה התופש הראשון כמו שהוא ידוע מדברי ר' שמואל המגיה הנזכר הספר הזה שכתב אחר השלמת הספר הזה שבח לאל יתעלה שמו אמן אשר אין שני לו

108r

2108

2. אפדופולו בן אליאו.

3. הנקודות מורות על שיכול המלים: "המגיה הספר הנזכר".

5243 de la Création / 1794 de l'ère des Séleucides

1482

ה'רמ"ג / א'תשצ"ד לשטרות

DAMAS

דמשק

écrit par SAADIA b. DAVID al-ADANI, le Yéménite

כתב <סעדיה בן דוד התימני (אלעדני)>

(1) *La Porte du Ciel* d'ISAAC ISRAËLI (ff. 1r-23v);
 (2) *La Forme de la Terre* d'ABRAHAM bar HIYYA (ff. 25r-59r); (3) Poème sur la conservation de la santé par JUDA al-HARIZI (ff. 59r-61r); (4) Poèmes à la louange de MAÏMONIDE (ff. 61r-v, 24r-v).

(1) שער השמים מאת יצחק בן יוסף הישראלי (א-23);
 (2) צורת הארץ מאת אברהם בר חיא (א-25-א59); (3) רפור-
 את הגויה מאת יהודה אלחריזי (א-59-א61); (4) שירים על
 הרמב"ם (א-61-א61; א-24-א24).

61 folios (ff. 1-61).— Nous n'avons ici que cinq cahiers sur un total de vingt-quatre que comprenait le manuscrit à l'origine, ainsi que le montrent la numérotation des cahiers et une foliotation ancienne (qui pourrait être de la main du scribe). De plus, ces cahiers ont été mal reliés. Les cahiers conservés sont numérotés 20 à 24 (ff. 239-299 de la foliotation ancienne). La place de la première œuvre (cahiers 23 et 24, ff. 277-299) devrait être après les trois autres (cahiers 20-22, ff. 239-276; le f. 24 de la foliotation actuelle devrait se trouver après le f. 61, soit à la fin du cahier 22). L'ordre original est confirmé par les colophons: celui du f. 59r étant antérieur d'un mois à celui du f. 23v. Il manque un folio, présumé blanc, à la fin du dernier cahier, après le f. 23; ce f. 23 est d'ailleurs un peu déchiré; tout le manuscrit a souffert de l'humidité et des insectes.

61 דפים (1-61).— בכה"י שרדו היום רק 5 קונטרסים מתוך כ"י שהחזיק 24 קונטרסים, כפי שמעידות ספירת-הקונטרסים וספירת-הדפים הישנה (אולי מידי המעתיק עצמו), ואף הקונטרסים האלה אינם כרוכים כסדרם: הקונטרסים שנשמרו הם כ-כד (239-299 בספירת-הדפים הישנה); מקומו של החיבור הראשון (קונטרסים כג-כד; דפים 277-299 בספירת-הדפים הישנה) אחרי החיבורים האחרים (קונטרסים כ-כב; דפים 239-276; הדף האחרון, 24 בספירה החדשה, נכרך שלא במקומו וצ"ל אחרי 61 בספירה החדשה), וכך אף עולה מתאריכי הקולור-פונים. הדף האחרון של הקונטרס האחרון, שהיה כנראה ריק מעיקרו, חסר (אחרי 23); דף 23 נקרע במקצת. כה"י נפגע ע"י לחות ומעט ע"י מזיקים.

Le colophon ne porte pas de nom de scribe; toutefois, la comparaison avec d'autres manuscrits de la main de SAADIA b. DAVID al-ADANI, appelé encore ha-TÉMANI, le Yéménite (cf. entres autres I, 153), permet de lui attribuer cette copie.— Au f. 1, les quelques notes interlinéaires, en latin et en français, sont d'une main du XVIe siècle.— Cotes anciennes: sur le contreplat, titre en français puis "J D" et titre en latin; ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "MA 55" (f. 1r); autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2372" (barré), "170" et "B O" corrigé en "B U 10" (dernier contreplat). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

הערות אחדות נכתבו בין השיטין של דף 1 בלאטינית ובצרפתית בכה"י.

* Papier granuleux avec vergeures et pontuseaux, filigranes.

* Encre noire, légèrement corrosive.

* נייר גרוספס עם קווים ומבריהים ועם סיגני-מים.

* צבע הדיו שחור. דיו מאכלת במקצת.

1. בקולופונים לא נזכר שם המעתיק, אולם אין ספק, שכה"י הוצק ע"י-דוד סעדיה בן דוד התימני, כפי שניתן להסיק מהשוואתו לכ"י אחרים שהעתיק; השווה למשל: I, 170.

* Sénions, plus un cahier de sept diplômes. Numérotation en lettres hébraïques au début et à la fin des cahiers; en arabe, caractères arabes, au début des cahiers dans le coin supérieur gauche, et en chiffres arabes (proprement dits) à la fin des cahiers. Le dernier mot du folio est répété en haut du folio suivant et signalé par un trait horizontal; il est souvent placé en réclame sous la ligne inférieure et quelquefois écrit en diagonale. Le titre courant (numéro du chapitre et livre), en bas à gauche du folio recto, est également écrit en diagonale. Les signes marquant le milieu du cahier, à droite en haut et en bas à gauche du diplôme intérieur, sont dans une encre analogue à celle du texte.

* Réglure à la pointe sèche, faite semble-t-il folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 297 × 205–206 (226–229 × 150–158) mm, à longues lignes, 34 à 36 lignes (généralement 36) écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. Les nombreux croquis sont d'une encre brune tirant sur le rouge (quelques uns ont été dessinés à nouveau sur les fragments de papier collé). Les colophons sont disposés en forme de dessin.

* Reliure de maroquin olive avec encadrement de deux filets dorés. Dos long souligné de deux filets dorés.

* בכל קונטרס 6 גליונות, פרט לקונטרס אחד, אשר בו 7 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות בראש כל קונטרס ובסופו: מלים בערבית בראש הקונטרס בפינה השמאלית וספרות ערביות בסופו; מעל למלה האחרונה שבדף מחוץ קו, והיא נשנית בראש הדף שלאחריו; פעמים רבות היא כתובה מתחת לשורה האחרונה כשומר-דף לכל דבר (לעתים באלכסון); הכותרות (מספר הפרק ושם החיבור) כתובות באלכסון בפינה השמאלית התחתונה של ע"א; אמצע כל קונטרס סומן במיפתחו בפינה הימנית העליונה ובפינה השמאלית התחתונה בדיו בצבע דומה מאוד לצבע הטקסט.

* שרטוט ע"י חריטה; כנראה כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 297 × 205–206 (226–229 × 150–158) מ"מ. עמודה אחת. 34–36 (בדרך-כלל 36) שורות כתובות ומשור-טטות.

* תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. תרשימים רבים בדיו חומה-אדומה (אחדים שורטוטו מחדש על-גבי טלאי-נייר מודבקים). הקולופונים כתובים בצורת עיטור.

קולופון I נשלם זה במעלי דכפורא יום א' בשבת שנת הרמ"ג ליצירה
והיא שנת אתשצ"ד לשטרות לכלות הפשע ולקרב הישע אוי"ר
וכאן דאלך פי מדינת דמשק אלהים ימחול לי על מה ששגיתי
וטעיתי והוספתי וגרעתי דכת' שגיאות מי יבין מנסת' (רות)
נב' (ני) (תה' יט:יג) אוי"ר 223

קולופון II השלמתי כתיבת זה בדמשק יום אחד בשבת שהוא יום ג'
לחדש אלול שנת הרמ"ב ליצירה והיא שנת אתשצ"ג לשטרות
לכלות הפשע ולקרב הישע אמ"ן וכן (יהי) רצון מ' ש'
ש' ש' 259

5244 de la Création

1484

ה'רמ"ד

TORTOSE (Tarragone, Espagne)

טורטוזה (טאראגונה, ספרד)

Jérémie avec le commentaire de DAVID QIMHI
(ff. 1r-100r).

ירמיה עם פירוש דוד קמחי (א1-100א).

100 folios (ff. 1-100).— Le manuscrit a été légèrement taché dans les marges au début et à la fin.

100 דפים (1-100).— שולי כה"י הוכתמו במקצת בראש ובסוף.

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes, légèrement brillant pour la justification.

* נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים. השטח הכתוב מבריק במקצת.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, légèrement corrosive.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. דיו מאכלת איכול שטחי.

* Quatre cahiers de huit diplômes, plus trois sénions. Le dernier mot du folio est répété en haut du folio suivant. Trace de titre courant en haut des pages.

* 4 קונטרסים, שבכל אחד מהם 8 גליונות, ו-3 קונטרסים, שבכל אחד מהם 6 גליונות. המלה האחרונה שבדף נשנית בראש הדף שלאחריו; שרידי כותרות בראשי עמודים.

* Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* Dimensions: 285 × 208-210 (186-187 × 147-148) mm, à longues lignes, 31-33 lignes écrites pour autant de lignes réglées; texte biblique: 24 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* ממדים: 285 × 208-210 (186-187 × 147-148) מ"מ. עמודה אחת. 31-33 שורות כתובות ומשורטטות (24 שורות בטקסט המקראי).

* Le texte biblique est ponctué et muni de signes de cantilation (jusqu'au f. 57r seulement), de la même encre que le texte.

* הטקסט המקראי מנוקד ומוטעם עד דף 57א בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט; משם ואילך אינו מנוקד ומוטעם.

* Les premiers mots sont en grands caractères carrés. Le texte biblique est dans les mêmes caractères que le commentaire mais en grand module; le colophon est écrit en caractères cursifs.

* תיבות-הפתיחה כתובות באותיות מרובעות גדולות. הפסוקים המקראיים כתובים באותיות גדולות יותר מאותיות הפירוש. הקולופון כתוב בכתב רהוט.

* Reliure moderne.

קולופון ופה השלמת ביאור ופירוש ירמיהו להחכם המופלא ר' דוד

קמחי ז"ל ונשלם פה העירה טורטוזה שנת מאתים וארבעים וארבעה ח' ימים לחדש אדר" ו לאדון הכל אתן הודאות ותושבחות" לאלפים ולרבבות הגומל לחייבים טובים (!> " ולשולי רחמיו ויכלתו אקוד ואשתחווה ואשתטח" יחיש את גאולתנו" ויקריב את קץ פדותנו" והוא ועיני עם עיני כל ישראל תראינה" מלך ביופיו עינינו תחיונה" אמן וכן יהי רצון" תם ונשלם שלים"

100r

100א

5244 de la Création

1484

ה'רמ"ד

<Sefarad>

<ספרד>

écrit par JOSEPH b. SALOMON da PIERA¹

כתב יוסף בן שלמה דיפארה

pour son usage personnel

בשביל עצמו

Les Guerres du Seigneur de GERSONIDE (ff. 1r-131r).

מלחמות השם מאת לוי בן גרשום (א1-131א).

131 folios (ff. 1-131).— Au début, il manque deux folios (le premier de parchemin et le second de papier). Ces deux folios étaient blancs, car le scribe n'en tient pas compte dans sa foliotation qui commence au f. 1; de plus, il reste un large talon du folio de parchemin. A la fin, manquent cinq folios (dont le dernier de parchemin) présumés blancs (il en reste les talons). Le manuscrit a été endommagé par l'humidité et les vers, surtout au début et à la fin.

131 דפים (1-131).— שני דפים, הראשון מקלף והשני מנייר, נחתכו בראש כה"י. דפים אלו היו ריקים מעיקרם, כפי שמעידים הבדל הגדול שנותר מדף הקלף וספירת הדפים המקורית המתחילה בדף הראשון של כה"י היום. 5 דפים, האחרון מקלף, שהיו כנראה ריקים מעיקרם, נחתכו בסוף כה"י, אך נותרו מהם כדלים. כה"י נפגע ע"י לחות ומזיקים, בעיקר בראשו ובסופו.

Quelques gloses postérieures dans diverses écritures séfaraïdes.— Notes d'origine: "CONSTANTINOPOLI per VANS LEBIUM, 1676" (contreplat supérieur) et du bibliothécaire de Colbert, BALUZE: "Codex iste ex urbe CONSTANTINOPOLITANA in bibliothecam Colbertinam delatus est anno Christi MDCLXXVI" (f. 131v).— Cotes anciennes: "p. 3", "9" (contreplat supérieur); Colbert: "1484", "Regius 313" (f. 131v). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

הנהגות-שוליים מעטות בכתובה ספרדית מידים שונות.

* Papier et parchemin: papier brillant avec vergeures et pontuseaux, filigranes; parchemin d'épaisseur moyenne, sans trous ni coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, légèrement corrosive.

* Cahiers de dix diplômes, à part un de neuf au début. Le diplôme extérieur est de parchemin et le cahier commence par la fleur, sauf le dernier cahier qui commence par la chair. Numérotation en lettres hébraïques décorées simplement au début et à la fin des cahiers. Foliotation en lettres hébraïques également décorées. Quelques réclames au bas des cahiers (ff. 76v, 96v) ou au bas des folios.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio: papier, sur le côté verso; parchemin, généralement sur le côté chair, semble-t-il.

* Dimensions: 295-215 mm (190-191 × 132-134) mm, à longues lignes, 35 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés ou dans les mêmes caractères que le texte

* קלף ונייר. קלף בעובי בינוני ללא חורים ותפרים. נייר מבריק עם קווים ומבריחים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה. לעתים חום. דיו מאכלת במקצת.

* בכל קונטרס 10 גליונות, פרט לראשון, שבו 9 גליונות. הגליון החיצון בכל קונטרס מקלף; כל קונטרס מתחיל בצד שיער, פרט לקונטרס האחרון, המתחיל בצד בשר. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת בפרט בראש הקונטרס ובסופו; ספירת-דפים באותיות מעוטרת; פעמים אחדות נכתבו שומרי-קונטרסים (76, 96) ושומרי-דפים.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, נייר בע"ב, קלף בדרך-כלל בצד בשר כפי הנראה.

* ממדים: 295 × 215 (190-191 × 132-134) מ"מ. עמודה אחת. 35 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכתובות באותיות מרובעות גדולות ובאותיות גדולות יותר. סוף הספר כתוב בצורת עיטור.

mais en un module supérieur. La fin du livre est disposée en forme de dessin.

* Reliure en peau chamoisée collée sur une reliure précédente. Décor de filets: losange inscrit dans un

rectangle central et décoré de fers à fleurons. Traces de quatre liens de soie tressée jaune. Dos à trois nerfs avec décor de filets dans les entre-nerfs. Traces de tranche-file ronde jaune. Au recto, titre hébreu manuscrit.

קולופון ונשלמה כתיבת הספר הזה על ידי אנכי הצעיר יוסף ב"ר
שלמה דיפארה נ"ע שנת בחדש אדר ראשון ובי"ג בו של שנת
חמשת אלפים ומאתים וארבעים וארבעה ליצירת עולם
השם יזכני להגות בו אני וזרעי וזרע זרעי עד כי יבא שילה
אמן וכן יהי רצון ונאמ' אמן " בגל"ך ואע"י

131r

8131

5244 de la Création

1484

ה'רמ"ד

Environs de LISBONNE¹ (Portugal)

בגבול ליסבואה (ליסבון, פורטוגאל)

écrit par JOSEPH b. SASSON TSARFATI²כתב יוסף בן ששון צרפתי²

pour JUDA, le médecin, b. MOÏSE ÉLI, le médecin

בשביל יהודה הרופא בן משה עלי הרופא

Commentaire sur le Pentateuque par NAHMANIDE (ff. 1r-304r).

פירוש התורה מאת משה בן נחמן (א1-304א).

305 folios (ff. 1-305).— Il manque trois folios: un au début, un second, présumé blanc, après le f. 150 (fin des Nombres; les ff. 146v-150v sont blancs), et un troisième, toujours présumé blanc, à la fin. Les ff. 35 et 46, diplôme extérieur d'un cahier, ont été intervertis.

305 דפים (1-305).— חסרים 3 דפים: דף אחד בראש כה"י; דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו, אחרי דף 150 (סוף שמות; 146ב-150ב ריקים); ודף אחד, שאף הוא היה כנראה ריק מעיקרו, בסוף. דפים 35 ו-46 הם שני דפי גליון חיצון של קונטרס שקופלו ונכרכו בסדר הפוך: דף 35 מקומו אחרי 45, דף 46 מקומו אחרי 34.

Quelques gloses marginales. Au f. 305v, note d'une main italienne sur l'arrangement intervenu en 5265 / 1505 entre deux frères à propos de leur héritage: ÉLIEZER HAZAQ donnera à son frère MASLIAH le Pentateuque sur parchemin que le sort lui a alloué en échange d'un *Sefer Iqarim*, d'un *Maqré Dardeqé*, d'un AVICENNE en hébreu et du commentaire de NAHMANIDE contenu dans ce volume.— Passages grattés et signatures de censeurs couvertes d'encre au f. 303v: DOMINICO IROSOLIMI<TA>NO (sans date), ALESS<AND>RO SCIPIONE 1597, "Visto per me Gio<VANNI> DOMINICO CARRETTO 1625".— Cotes anciennes: dans un cercle, "99" et le titre latin (f. 1r); "61" et, au-dessous, le titre latin de l'œuvre, le numéro d'inventaire "2162" avec la signature de BLAISE et VITRÉ, "Cod. LII", "n° 52" de la Sorbonne puis le titre et un commentaire de la main et avec le paraphe de GAYET de SANSALÉ (folio de garde parchemin). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

בדף 305ב הסכם חלוקת כתב-יד בין יורשים, האחים אליעזר ומצליח חזק, משנת רס"ה / 1505; אליעזר נתן לאחיו חומש על קלף, אשר הנורל העלה בחלקו, תמורת ס' העיקרים, מקרי ד[רד]קי, "אויצנה" (אבן סינא) עברית וכה"י שלנו (כתוב בכתיבה איטלקית). הנהגות-שוליים מועטות. מחיקות וחתימות צנוורות (פעמיים; בכל פעם חתימה על-גבי חתימה) מן השנים 1597 ו-1625 ראה בנוסח הצרפתי.

* Papier avec vergeures, pontuseaux et filigranes, brillant pour la justification (mais non sur les folios blancs).

* Encre brune allant du sombre au clair, tirant sur le gris aux ff. 1r-27r.

* Sénions, plus un quinion à la fin de l'Exode. Deux talons (l'un entre les ff. 30 et 31 et l'autre entre les ff. 65 et 66) sont sans doute originels car ils ne témoignent d'aucune lacune. Les réclames horizontales au bas des folios, écrites en caractères cursifs, ont été généralement rognées.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 287-288 × 208-210 (176-183 × 121-122) mm, à longues lignes, 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées jusqu'au f. 174v (fin de cahier); ensuite 31 lignes écrites et réglées.

* נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים. השטח הכתוב הוכרק (אך לא בעמודים הריקים).

* צבע הדיו חום, לעתים חום כהה או חום בהיר; דפים א1-27 כתובים בדיו בגוון אפור.

* בכל קונטרס 6 גליונות, פרט לקונטרס אחד (בסוף שמות), שבו 5 גליונות; בשני קונטרסים (בין 30 לבין 31, בין 65 לבין 66) יש בדלים, אשר הותקנו בידי המעתיק (לא חסר טקסט). שומרי-דפים מאוזנים בכתב רהוט (רבים נחתכו).

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 287-288 × 208-210 (176-183 × 121-122) מ"מ. עמודה אחת. 32 שורות כתובות ומשורטטות עד דף 174ב (סוף קונטרס), 31 שורות מדף 175א עד הסוף.

G. Séd-Rajna, *Manuscripts hébreux de Lisbonne*, Paris 1970, n° 11, pp. 50-51.

Freimann, *Spanien u. Portugal*, n° 68.

* Les titres et les premiers mots, dans les deux premiers livres, sont en grands caractères carrés. A partir du f. 223r, les titres sont dans les mêmes caractères que le texte mais d'un module supérieur; dans une partie du Lévitique et des Nombres, ils n'ont pas été écrits et leur place est restée vierge.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

* הכותרות וכן תיבות הפתיחה בספרים בראשית ושמות כתובות באותיות מרובעות גדולות; מדף 223א ואילך כתובות הכותרות באותיות הטקסט, אך גדולות יותר. בחלק מהספרים ויקרא ובמדבר לא נכתבו הכותרות, ובמקומן נותרו חללים ריקים.

קולופון אני הצעיר רשום מטה כתבתי זה מפרש התורה להרמב"ן
 ו"ל לאיש החכם המעולה והנכבד יהודה עלי הרופא בר'
 משה עלי הרופא והשלמתי אותו בגבול לישובאה פרסה
 אחת ממנה שהיינו בורחים שם מפני המגפה ביום ששי שמונה
 ימים לחדש אדר שנת חמשת אלפים ומאתים וארבעים
 וארבעה ליצירה השם יזכהו להגות בו ובספרים אחרים לו
 ולזרעו וזרעו עד עולם ויקיים בו מקרא שכתו' לא ימוש
 ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה למען תשמור
 לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל"
 יוסף צרפתי בר' ששון צרפתי סופיה לטב'

304r

א304

5246 de la Création / 1797 de l'ère des Séleucides 1485

SAFED (Israël)

écrit par SAADIA b. DAVID, le Yéménite

ה'רמ"ו / א'תשצ"ז לשטרות

צפת

כתב סעדיה בן דוד התימני

Commentaire sur *Le Guide des Égarés* de MAÏMONIDE
par MOÏSE de NARBONNE (ff. 1v-237v).

פירוש מורה נבוכים מאת משה גרבוני (237-21ב).

237 folios (ff. 1-237).— Il manque trois folios
présupposés blancs, l'un au début et deux autres à la
fin du manuscrit.

237 דפים (1-237).— חסרים 3 דפים, שהיו כנראה ריקים
מעיקרם: דף אחד כראש כה"י ושני דפים בסופו.

SAADIA b. DAVID le Yéménite ou encore Saïb Ibn Daoud
al-ADANI est aussi l'auteur d'un commentaire sur le *Mishné
Tora*.— Au f. 1r, note d'origine par le bibliothécaire de
Colbert, BALUZE: "Codex iste in bibliothecam Colbertinam
delatus est ex ALEPPO civitate Syriac anno Christi
MDCLXXIII" (f. 1r).— Cotes anciennes: Colbert: "4204",
"Regius 3322" suivi du titre latin (troisième folio de garde);
"Heb. 208" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la
Bibliothèque du Roi (n° 5).

* Papier brillant avec vergeures et pontuseaux par
groupes de trois, sans filigranes.

* Encre noire tirant sur le brun sombre, légèrement
corrosive, semble-t-il dans les endroits où le papier
n'est pas brillant.

* Quinions, plus un sénion et un quaternion à la fin.
Au début des cahiers, numérotation en lettres hébraïques
à droite, et à gauche en mots arabes (caractères arabes).
À la fin des cahiers, numérotation en lettres hébraïques
décorées simplement et en chiffres arabes. Le dernier
mot du folio, signalé par un trait, est repris en haut du
folio suivant et quelquefois placé en réclame au-
dessus de la justification, en diagonale dirigée vers le
bas. Au bas des cahiers, la réclame décrite ci-dessus est
constante. [Les signes marquant le milieu des cahiers,
dans le coin supérieur à droite du folio verso et dans le
coin inférieur gauche du folio recto, sont dans une encre
différente de celle du texte.]

* Réglure peu visible; il est difficile de décider si elle
a été faite à l'aide d'un cadre sur le folio verso ou par
une autre méthode.

* Dimensions: 255 × 171-173 (197-199 × 122-124) mm,
à longues lignes, 26 lignes écrites pour autant de lignes
régliées.

* Les titres et les premiers mots sont en très grands
caractères carrés. Le colophon est disposé en forme de
dessin.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes
et chiffre de Colbert.

* נייר מבריק עם קווים ומברייחים בקבוצות של שלושה
וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור בעל גוון חום כהה. דיו מאכלת במקצת
במקומות שבהם כנראה לא הוברק הנייר.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לאחד, שבו 6 גליונות,
ולקונטרס האחרון, שהיו בו 4 גליונות. ספירת-קונטרסים
בראש הקונטרס, מימין — באותיות עבריות, משמאל —
במלים בערבית, ובסוף הקונטרס — באותיות עבריות
מעוטרות בפשטות ובספרות ערביות; מעל למלה האחרונה
בדף נמתח קו (סימן-ביטול), והמלה נשנית בראש הדף
שלדאחרי; לעתים נכתבה המלה מתחת לשורה האחרונה
באלכסון כלפי מטה, כמו שומר-דף, ובסופי הקונטרסים
תמיד כך, כדרך שומר-קונטרסים [אמצע כל קונטרס סומן
במפתחו בפינה הימנית העליונה של ע"ב ובפינה השמאלית
החתונה של ע"א בדיו בצבע שונה מצבע הטקסט].

* השרטוט אינו נראה בבירור; קשה לדעת אם לפנינו
שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח, בע"ב, או
שרטוט בשיטה אחרת.

* ממדים: 255 × 171-173 (197-199 × 122-124) מ"מ.
עמודה אחת. 26 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות
גדולות מאוד. הקולופון כתוב בצורת עיטור.

קולופון השלמתי אני סעדיה בר' דוד נ"ע התימני כתיבת ספר זה
 בעיר צפת שבגליל העליון באחד בשבת שהוא יום כ"ח
 לחדש מרחשון שנת חמשת אלפים ומאתים וארבעים ושש
 שנים ליצירה והיא שנת אתשצ"ז לשטרות לכלות הפשע
 ולקרב הישע או"ר: טעותא אונסא היא אלהים ימחול לי על
 כל מה שטעיתי ושגגתי והוספתי וגרעתי דכתי' שגיאות מי
 יבין מנסתר' נק' אכתרמ"ש

237v

2237

1797 de l'ère des Séleucides

1485/6

א'תשצ"ז לשטרות

NEDJD MARIH (*Manakha?*, *Yémen*¹)

נגד מריח (מנאח'ה? חימן)

écrit par SALOMON b. BENAYA b. SAADIA

כתב שלמה בן בניה בן סעדיה בן עמרם הלוי

b. AMRAM ha-LÉVI

בשביל סעדיה בן יפת

pour SAADIA b. YEFET

Commentaire sur la *Mishna Zeraïm* par MAÏMONIDE, en arabe, caractères hébraïques (ff. 1r-123v).

פירוש המשנה בערבית, סדר זרעים מאת משה בן מימון (א1-123ב).

123 folios (ff. 1-123).— Il manque au début le traité *Berakhot* et le début du traité *Péa*. Il manque encore un folio entre les ff. 16 et 17 et un autre au moins entre les ff. 34 et 35. Plusieurs folios manquent après le f. 122 (le texte se termine dans le traité *Hala* I, 6), et le f. 123 contient un fragment de ce même traité, chap. IV. Le manuscrit est abîmé et la partie inférieure est tachée. L'encre est effacée ou pâlie. Certains folios (ff. 1, 35, 36, 53, 54, 123) ont été déchirés. Au f. 44, un croquis a été découpé. Les premier et dernier folios ont été réparés à l'aide de papier. Les ff. 52v et 53r, séparant les deux parties du traité, sont blancs.

123 דפים (1-123). — בראש חסרה מסכת ברכות והתחלת מסכת פאה; חסרים דף אחד בין 16 לבין 17 ודף אחד לפחות בין 34 לבין 35; דפים אחדים חסרים אחרי 122 (מגיע עד חלה א:ו); הדף האחרון מחזיק קטע ממסכת חלה פ"ד. כה"י נפגע והוכתם בעיקר בחלקו התחתון; הדיו החווירה או נמחתה. דפים אחדים נקרעו (1, 35, 36, 53, 54, 123; בדף 44 נחתך תרשים). הדף הראשון והאחרון תוקנו ע"י נייר. שני עמודים ריקים (252-53א) מפרידים בין שני חלקי כה"י (בין מסכת כלאיים למסכת שביעית).

Au f. 52r, sous le colophon, transcription en caractères arabes de la première ligne du colophon. Au f. 52v, copie des trois dernières lignes du colophon par une main malhabile. Les gloses marginales sont rares.

בדף 52א, מתחת לקולופון, התחלת תעתיק של הקולופון בכתב ערבי. בדף 52ב העתקה של סוף הקולופון בכתביה גסה. הגהות-שוליים מעטות.

- * Papier sans vergeures ni pontuseaux, pas de filigranes.
- * Encre noire s'éclaircissant sur les taches d'humidité.
- * La composition des cahiers n'est plus discernable. Réclames horizontales au bas des folios.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 259-260 × 182-184 (205-213 × 135-152) mm, à longues lignes, 24 à 26 lignes écrites (25 en général) pour autant de lignes réglées.
- * Les titres sont en grands caractères carrés. Illustrations à l'encre rouge et noire.
- * Reliure moderne.

- * נייר ללא קווים ומברחים וללא סימני-מים.
- * צבע הדיו שחור, שהתכהר בכתמי הלחות.
- * אין להבחין במבנה הקונטרסים. שומרי-דפים מאוזנים.
- * שרשט כנראה ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 259-260 × 182-184 (205-213 × 135-152) מ"מ. עמודה אחת. שורות כתובות ומשורטטות (בדרך-כלל 25 שורות).
- * הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. ציורי-עזר בדיו שחור ואדומה.

1. לפי מפת מנאח'ה הנספחת ל-Bt Nedjd Rathjens & Wissmann: השויה גם: BGN, n° 54, p. 319, Najd al Mizar (בתהודי ערן).

כמל אלנצף אלאוול מן סדר זרעים בעזרת שדי ברוך הוא
 ודאלך לאלשיך אלאגל אלכאמל אלפאצל' הטוב בכל
 מדותיו והישר בכל ארחותיו תפארת המסובין הדר כל
 עורבין התם והעניו הממולא בין בכל עניינו חכם הדור
 לפרצות גודר האח והחבר מעיין מתגבר השר הנחמד
 אשר הוא לחסידים מעמד כג"ק מר' ור' סעדיה ביר' כג"ק
 מר' ור' חיי גידנו יפת נ"ע אלהים ישימו עליו סימן ברכה
 ויזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרע וזרע לקיים עליו תורת
 אלהיו בלבם לא תמעד אשוריו
 וכאן אלפראג מנה בירח טבת שנת אתשצ"ז שנין לשטרות
 בכפר נגד מריח תחרוב ותצדי וירושלם תתבני ותשתכלל
 אמן נצח סלה לעד
 והכותב קטן הסופרים אבק רגלי החברים שלמה הלוי בן
 בניה הלוי בן סעדיה הלוי בן עמרם הלוי זצ"ל אלהים
 יעזריני על מעשה רצונו אכתרו"א³

2. ניקוד ערבי.

3. אמן כן תהא רעוא ותימרין אמן (השווה קולופון I, 163).

5247 de la Création

VILLALÓN DE CAMPOS (*Valladolid, Espagne*)écrit par ABRAHAM Ibn QARSAF, le scribe¹

pour DANIEL, le médecin, b. SAMUEL DANIEL

Le Canon d'AVICENNE dans la traduction de NATAN ha-MEATI (ff. 1v-345v).

345 folios (ff. 1-211, 213, 213-345).— Le manuscrit a été gâté par l'humidité, surtout au début, et l'encre est quelquefois légèrement fanée ou effacée. De nombreux folios blancs séparent les parties (ff. 1r, 4, 56v, 57, 107, 114, 254, 255), mais il semble que les ff. 57, 114 et 255 soient des folios séparés ne faisant pas partie des cahiers à l'origine, et qu'on aurait ajoutés ensuite en collant leurs talons à la fin du cahier suivant; d'ailleurs, sauf pour le f. 255, les filigranes sont différents de ceux du gros du volume.

Quelques gloses marginales.— Au f. 345v, au crayon: "scriptus anno 1487", et, en bas, une note de huit lignes, en italien, dont quelques mots seulement sont encore lisibles aux ultra-violets, et qui semble être de peu postérieure au colophon.— Cotes anciennes: Au f. 1v, un ex-libris manuscrit: "De S<anc>to ANTO<nio> de Compa<gna> de Jesus"; titre en écriture latine, "Heb. 370" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes, brillant seulement dans les pages écrites.

* Encre brun sombre ou brune s'éclaircissant au brun clair, rouge pour la décoration.

* Sénions, à part les cahiers en fin de livres: un cahier de huit diplômes, un de sept, trois quinions, un quaternion et un ternion. Au début, un binion pour la table des matières du livre I (ff. 1-4; mais le diplôme intérieur, ff. 2-3, est fait de deux folios à filigranes différents réunis par une bande de parchemin). Dans le livre III seulement (aux ff. 199-245), il reste les traces d'une numérotation en lettres hébraïques décorées au début des cahiers (milieu de la page supérieure) et à la fin des cahiers, mais cette numérotation ne concerne que ce livre. Le dernier mot du folio est repris au début du folio suivant. Titre courant en haut des pages.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso. Il se peut que le scribe ait utilisé un cadre car la réglure est d'une uniformité mécanique (il y a deux formes de réglure qui diffèrent seulement par une légère différence des traits verticaux: l'une dans les trois premiers livres et les ff. 337-345, l'autre dans le reste).

1487

ה'רמ"ז

וילאלון (כילאלון דה קמפוס; כילאלון דה קמפוס, ספרד)

כתב אברהם אבן קרשא הסופר¹

בשביל דניאל הרופא בן שמואל דניאל

הקאנון מאת אבן סינא בתרגום נתן המאטי (ב-345).

345 דפים (1-211, 213, 213-345).— דפים 1, 4, 56, 57, 107, 114, 254, 255, שמקומם בסוף (או בראש) החלקים השונים, ריקים; דפים 57, 114, 255 הם דפים בודדים, ששורבבו בין חלק לחלק ע"י הדבקת בדליהם לדף האחרון של הקונטרס שלאחר-מכן, כנראה כדי לחצוץ בין החלקים. מכל-מקום, סימני-המים הטבועים בהם (חוץ מדף 255) אינם מופיעים בין סימני-המים של גוף כה"י. כה"י הוכתם ע"י לחות בעיקר בראשו, והדיו לעתים דהתה או נמחתה במקצת.

הגהות-שוליים מעטות. בדף 345 הערה באיטלקית קשה לקריאה; נראה, שנכתבה זמן לא רב אחרי כתיבת כה"י.

* נייר מבריק (רק בדפים הכתובים) עם קווים ומבריקים ועם סימני-מים.

* צבעי הדיו חום כהה, חום עד חום כהיר ואדום להבלטה.

* בכל קונטרס 6 גליונות, פרט לקונטרסים אשר בסופי הספרים: בקונטרס אחד 8 גליונות, באחד 7, בשלושה 5, באחד 4 ובאחד 3 גליונות; בראש כה"י הוסיף המעתיק קונטרס של 2 גליונות (1-4), שבו העתיק את תוכן העניינים של הספר הראשון (ב-31); את הגליון הפנימי (דפים 2-3) הרכיב משני דפי-נייר שונים (בכל אחד מהם סימן-מים שונה) בעזרת פיסת-קלף. בספר השלישי נותרו שרידי ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרות בראש הקונטרס (באמצע השוליים העליונים) ובסופו (בדפים 199-245; הספירה מכוונת לספר זה בלבד); המלה האחרונה שבדף נשנית בראש הדף שלאחריו; כותרות בראשי עמודים.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, כע"ב. צורת שרטוט (קוויה-שוליים המאונכים) אחידה בספרים א-ג ובספרים ד-ה (פרט לסוף, דפים 337-345, שצורתו שם כמו בראש); ייתכן, שהמעתיק נעזר בלוח בעת שרטוטו.

* Dimensions: 396–399 × 277–280 (280 × 170–172) mm, en deux colonnes, 50 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres, écrits en grands caractères carrés ou dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur, sont à l'encre rouge. Quelquefois le début du texte (juste après les premiers mots) est lui aussi écrit à l'encre rouge; il en est de même pour une grande partie de la table des matières du livre I. Au début des livres I et IV, les titres (ff. 1v et 256r) et le premier mot (f. 256r) se détachent sur des panneaux de filigranes de couleur brune.

* Reliure en veau brun sur carton; dos à six nerfs, refait. Plat recto composé de trois encadrements d'une roulette Renaissance. Au centre, fers à fleurons. Au plat inférieur, dans un décor en forme d'une croix en T, roulette Renaissance et roulette d'animaux dans des rinceaux. Les fers sont identiques à ceux du premier plat.

* ממדים: 396–399 × 277–280 (280 × 170–172) מ"מ. 2 עמודות. 50 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות גדולות (לפעמים באותיות גדולות בכתב הטקסט) בדיו אדומה; לעתים נכתב המשך תיבת-הפתיחה (מעין כותרת) בכתב הטקסט בדיו אדומה; חלק ניכר מתוכן-העניינים של הספר הראשון כתוב בדיו אדומה. בהתחלות ספרים א-ו-ד מעוטרות הכותרות (ב1, 256א) ותיבת-פתיחה (256א) בלוחיות עם פיליגראנים בדיו חומה.

קולופון ואני אברהם ׳ קרשף הסופר כתבתי זה הספר והוא כל
הקנון שעשה וחבר אבועלי בן סנא והיתה השלמתו ביום
ראשון שני ימים לחדש אדר שני משנת חמשת אלפים ומאתים
וארבעים ושבעה ליצירה בהיותי בויליאון והוא מקנת
כסף לאיש נכבד ונעלה חכם כולל ורופא מובהק ר' דניאל
יצ״ו בן כבוד הישיש הנכבד ונעלה החכם השלם ר' שמואל
דניאל ס״ט השם ית' יזכהו להגות בו ובספרי הקדש
לעבודתו ית' ויאריך בטוב ימיו ושנותיו בנעימים ויתנהו האל
לחן ולחסד בעיניו ובעיני השרים וכל רואיו בתאותו וחפצו
אמן והשבה והתהלה לאל ית' אשר גמלני כרחמיו וחסדיו
אשר זכני לכותבו ולמלאת רצון הגביר הנזכר והוא ישתבח
לעד אמן

345v

345

5248 de la Création

<Constantinople?1>

écrit par ABRAHAM b. JUDA RABENOU

pour CALEB b. ÉLIE AFENDOPOULO

1488

ה'רמ"ח

<קונסטאנטינופול?1>

כתב אברהם בן יהודה רבנו

בשביל כלב בן אליהו אפדופולו

Commentaire sur *Le Guide des Égarés* de MAÏMONIDE
par MOÏSE de NARBONNE (ff. 1v-103r).

פירוש מורה נבוכים מאת משה נרבוני (ב-103א).

103 folios (ff. 1-103).— Il manque à la fin cinq
folios, présumés blancs, dont il reste les talons.
Le f. 93 est déchiré.

103 דפים (1-103).— בסוף נחתכו 5 דפים, שהיו כנראה
ריקים מעיקרם, אך נותרו מהם בדלים. דף 93 קרוע.

Au f. 1r, marque de possession (le nom a été gratté) datée
de 5365/1604.— Cotes anciennes: titre de l'œuvre en latin,
avec la cote "m h" du catalogue de R. SIMON (dernier folio
de garde papier), ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la
cote "MA 27" (f. 1v). Autres cotes anciennes de l'Oratoire:
"2391" (barré), dans un rectangle: "42 (?)", "BE 16" (barré)
et "Bi 3" (dernier contreplat). Estampille de la Bibliothèque
nationale (n° 17).

בדף וא ציון בעלים משנת ה'שס"ה / 1604 (השם נמחק).

* Papier et parchemin: papier avec vergeures et pontu-
seaux, filigranes; parchemin fin, sans trous ni coutures.
* Encre brun sombre tirant sur le vert, légèrement
corrosive.

* Cahiers de sept diplômes, plus un quinion à la fin.
Les diplômes extérieurs et intérieurs (dernier cahier,
extérieur seulement) sont de parchemin; les cahiers
commencent par la fleur et, ouverts au milieu, présentent
le côté fleur. Réclames horizontales décorées au bas des
folios dans la première moitié des cahiers et à la fin des
cahiers.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté
verso.

* Dimensions: 254-255 × 206-208 (163-167 × 120-121)
mm, à longues lignes, 34 lignes écrites pour autant de
lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en grands carac-
tères carrés.

* Reliure de maroquin olive; encadrement de filets
dorés. Dos plat. Titre doré. Tranche double bleue
et rose. Tranche jaspée.

* קלף ונייר. קלף דק ללא חורים ותפרים. נייר עם קווים
ומבריחים ועם סימנימים.

* צבע הדיו חום כהה עם גוון ירקרק. דיו מאכלת במקצת.

* ככל קונטרס 7 גליונות, פרט לאחרון, שהיו בו 5
גליונות; הגליון החיצון והגליון הפנימי בכל קונטרס עשויים
קלף (בקונטרס האחרון רק החיצון); כל קונטרס מתחיל
בצד שיער, וגם מיפתח אמצע הקונטרס הוא צד שיער.
שומרי-קונטרסים מאוזנים מעוטרים; שומרי-דפים במחצית
הראשונה של הקונטרסים, אף הם מאוזנים ומעוטרים.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחד, בע"ב.

* ממדים: 254-255 × 206-208 (163-167 × 120-121)
מ"מ. עמודה אחת. 34 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות
גדולות.

קולופון ושלם ספר פרוש מורה הנבוכים והשלמתיו אני אברהם

בכ"ר יהודה רבנו ביום ג' לשבוע בכ"ד לחדש טבת שנת

הרמ"ח ליצירה וכתבתיו לבחור הנכבד והיקר כ"ר כלב

אפדופולו בכ"ר אליהו והש' למענו יזכהו להגות בו הוא

ובניו ובני בניו ככת' והגית בו יומם ולילה "אנ"ס

103r

א103

1. או סביבותיה. נכתב בשביל הקראי הידוע, שישב רוב ימיו בכפר סמוך לקושטא.

1799 de l'ère des Séleucides

HAMA (Syrie)

écrit par JOSEPH b. OBADIA b. ABRAHAM,
aidé par un second scribe

Livres III et II du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE
(ff. 1v-235r).

236 folios (ff. 1-236).— Actuellement le livre III précède le livre II et il manque entre les deux livres plusieurs cahiers et des folios séparés; à cela s'ajoutent des erreurs dues au relieur: après le f. 116, il manque les deux derniers folios du cahier et ensuite deux cahiers semble-t-il, d'après l'étendue de la lacune. Vient ensuite un cahier dont l'ordre devrait être: ff. 126, 124, 127, 117-120, 128, 125, 123. Après le f. 123, il manque les cahiers contenant la fin du livre III. Du premier cahier du livre II, il ne reste que trois diplômes dont l'ordre devrait être: f. 129 (il manque avant lui un folio contenant la préface du livre, et un autre folio après), 122, 121, ensuite un folio manque, 131, 132, et il manque le dernier folio du cahier. Dans le second cahier, qui commence au f. 133, il manque les deux premiers folios.

Tout le livre II, ainsi que son colophon et le début du livre III (ff. 1v-52v), sont de la main de JOSEPH b. OBADIA. Un autre scribe a terminé la copie (du f. 53r à la fin du livre III). Le changement de main s'est fait au milieu d'un cahier, et les différences entre les deux scribes sont minimes; toutefois, la forme du *alef* est très nettement différente, sauf dans le folio où s'est fait le changement de main, car les deux formes y sont présentes simultanément. Par ailleurs, JOSEPH a l'habitude d'abréger les mots en fin de ligne, ce que le second scribe ne fait jamais. Il semble bien que les deux scribes aient travaillé en même temps, non seulement parce que la ressemblance entre eux est fort grande, mais aussi parce que d'autres mains sont venues aider à la copie: ainsi les ff. 217v-218v, au milieu de l'ouvrage de JOSEPH b. OBADIA, sont d'un troisième scribe, alors qu'un quatrième a apporté sa contribution aussi bien à JOSEPH b. OBADIA (f. 183r, de la ligne 6 au bas de la page et f. 186v) qu'au second scribe (ff. 115r, 119r).— Trace de signature des cahiers, en lettres latines et chiffres arabes, écrite de gauche à droite.— Cotes anciennes: Colbert: "1702", "Regius 454" (f. 236v); titre de l'œuvre en latin (troisième folio de garde): "Heb. 152" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n. 5).

1488

א'תשצ"ט לשטרות

חמת (חמה, סוריה)

כתבו יוסף בן עובדיה בן אברהם ומעתיק אחר

משנה תורה, ספר שלישי (זמנים) וספר שני (אהבה) מאת
משה בן מימון (א235-31).

236 דפים (1-236).— באמצע כה"י, כמעבר בין ספר שלישי לספר שני (לפי סדרם בכה"י היום), חסרים קונטרסים אחדים ודפים בודדים, וסדר הגליונות של 2 קונטרסים, אחד מהם שלם, נשתבש כליל: אחרי דף 116 חסרים 2 דפים בסופו של קונטרס ועוד קונטרסים שלמים (כנראה שניים) שהחזיקו את ספר זמנים, סוף הלכות עירובין פרק ו, אמצע הלכה כד, עד הלכות יו"ט סוף פרק ד, אמצע הלכה כו. ההמשך הוא קונטרס שסדר גליונותיו השתבש, וסדרו הנכון צ"ל: דפים 126, 124, 127, 120-117, 125, 123. אחרי דף 123 חסרים כל יתר הקונטרסים של ספר זה (מהלכות יו"ט פרק ח, אמצע הלכה ג, עד סוף ספר זמנים). מן הקונטרס הראשון של ספר אהבה נותרו רק 3 גליונות, שסדרם נשתבש וש אחד מהם נכרך בין גליונות הקונטרס המשובש של ספר זמנים. סדר הדפים צ"ל: 129 (לפניו חסר דף אחד, שעל ע"ב שלו היתה פתיחת הספר, ואחריו חסר דף אחד), 122, 121 (חסר אחרי דף אחד), 131-132 (חסר אחרי דף אחד). בראש הקונטרס הבא אחריו (133 ואילך) חסרים 2 דפים.

הספר השני (אהבה), הכרוך אחרי הספר השלישי (זמנים) ובסופו הקולפון, וכן התחלתו של הספר השלישי (ב1-52) הועתקו בידי יוסף בן עובדיה. מעתיק אחר המשיך את ההעתקה מדף 53 ואילך עד סוף ספר זמנים כפי ששרד בכה"י. המעבר חל באמצע קונטרס. קשה מאוד לעמוד על ההבדלים בין שני המעתיקים; כתיבתם דומה מאוד, וסתי הצורות השונות של האל"ף - ההבדל הבולט ביותר בין שניהם - משמשות בערבוביה בעמודי-המעבר ביניהם. אולם יש ייחוד ברור בנוהגו של המעתיק העיקרי לקצר את המלים בסופי שורות, נוהג שאינו מצוי כלל אצל המעתיק המשלים. נראה, כי השלמת המעתיק האחר היתה סמוכה להעתקת יוסף בן עובדיה, וזאת לא רק בגלל הדמיון הרב ביניהם: שתי ידיים נוספות העתיקו עמודים בודדים בתוך כה"י; יד אחת כתבה את דפים 217-218 בתוך העתקתו של המעתיק העיקרי, ויד אחרת כתבה גם בתוך העתקתו של זה (א183, מאמצע שורה 6 עד א186) וגם בתוך העתקתו של המעתיק האחר (א115, א119), ללמדך, כי כולם העתיקו בכפיפה אחת. נותרו שרידי ספירת-קונטרסים באותיות לאטיניות וספירת-דפים בספרות מעבאל לימן.

* Papier de deux qualités (pour les deux scribes): l'un est épais, on n'y distingue pas de vergeures, mais il semble qu'il y ait des pontuseaux par groupes de trois; l'autre, plus fin, a des vergeures et des pontuseaux par groupes de trois. Il n'y a de filigranes ni dans l'un ni dans l'autre. La plupart des folios sont légèrement brillants.

* Encres diverses: brun, brun sombre, brun clair, et également de teinte gris-verdâtre.

* Quinions, plus deux quaternions, deux sénions et un binion à la fin. Réclames horizontales, décorées simplement, au bas des folios verso et rarement au recto.

* La réglure n'est pas visible.

* Dimensions: $251-253 \times 178-180$ ($200-218 \times 138-148$) mm, à longues lignes, 19 lignes écrites généralement dans le livre II, et, dans le livre III, 24 lignes (copie de JOSEPH); 19 lignes dans les folios qui sont de la main du second scribe.

* Quelques mots sont munis de voyelles de la même encre que le texte.

* Les titres sont en grands caractères carrés; quelques illustrations.

* Reliure de maroquin rouge aux armes et chiffre de Colbert.

* שני סוגי גייר (אצל שני המעתיקים): האחד עבה; קשה להבחין בו בקווים, ולפעמים ניתן להבחין בו במכריחים (כנראה בקבוצות של שלושה). האחר דק יותר עם קווים ומכריחים בקבוצות של שלושה. שני הסוגים ללא סימני-מים. רוב הדפים מכריקים במקצת.

* צבעי דיו שונים: חום, חום כהה, חום בהיר, ואף גוון אפרפר-ירקרק במקצת.

* ככל קונטרס 5 גליונות, פרט לשני קונטרסים, שבהם 4 גליונות; 2 קונטרסים, שבהם 6 גליונות; והקונטרס האחרון, שבו 2 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות; שומרי-עמודים אחדים.

* אין להבחין בשרטוט.

* ממדים: $180-178 \times 253-251$ ($148-138 \times 218-200$) מ"מ. עמודה אחת. 19 שורות כתובות בדרך-כלל בספר אהבה (המעתיק העיקרי), 24 שורות בדרך-כלל בספר זמנים בכתיבת המעתיק העיקרי, 19 שורות בכתיבת המש-לים.

* תיבות אחדות מנוקדות בדיו כצבע זהה לצבע הטקסט.

* הכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות. ציורי-עזר אחדים.

קולופון וכתב העבד המקוה רוכמי! האל יוסף בר כבוד ר' COLOPHON

עובדיה נ"ע בר כבוד ר' אביר'הם רי"ת במדינת ע' חמת

235r בחודש שבט שנת אתשצ"ט לשטרות: תהלה לאל ההודאות 235

5249 de la Création

1489

ה'רמ"ט

FARO¹ (Portugal)

פ'ארהי (פארו, פורטוגאל)

écrit par MENASSÉ (MOÏSE ?) b. BENJAMIN?

כתב מנשה (משה?) בן בנימן?

pour Don JACOB b. NAHMIAS, résidant à

בשביל דון יעקב בן נחמיש, חושב שאלניליאש

SALINILLAS (Alava, Espagne)

(אלאוה, ספרד)

Consultations d'ASHER b. YEHIEL (ff. 1r-414v).

שאלות ותשובות מאת אשר בן יחיאל (1א-414ב).

418 folios (deux folios non numérotés, 1-80, <80 bis>, 81-414, <415>).— Les folios non numérotés du début et le f. <415> sont blancs. Le manuscrit a été endommagé par l'humidité, surtout au début, et, dans les premiers folios, les marges ont été grignotées par les rongeurs (ou les insectes).

418 דפים <2>+1+80-1, <1>, 81-414+<1>.— שני הדפים הראשונים והדף האחרון ריקים. ולפיכך לא סופרו. כה"י נפגע ע"י לחות, בעיקר בראשו, ושולי הדפים הראשונים מכוסים.

Le colophon est en écriture cursive, et le nom du scribe est sous forme de signature dont la lecture n'est pas absolument certaine. Les ajouts dans les marges sont d'une écriture cursive qui ressemble assez à celle du colophon. Plusieurs folios donnent l'impression de n'être pas complets, mais le texte suit.— Cotes anciennes: "19" sur "pag. 80" (répétée au f. 1) et quelques lettres d'une note malheureusement déchirée (premier folio de garde); "Héb. 289" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

הקולופון כתוב בכתב רהוט, ואת שמו מציין הסופר בחתימה, שקריאתה אינה מחוורת לגמרי. בשוליים הועתקו תוספות בכתב רהוט דומה למדי לכתב הקולופון. חלקים שונים מן הטקסט הועתקו בטורים קצרים מאוד, או ברווחים באמצעי משפטים, אך במקומות אלו לא חסר טקסט.

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes, brillant pour la justification.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun et au brun clair, légèrement corrosive.

* Cahiers de huit diplômes, plus un quaternion à la fin. Le dernier mot du folio est repris en haut du folio suivant. [Jusqu'au f. 84, d'une autre main, titre courant en haut du folio recto.]

* Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 309-310 × 216-221 (204-206 × 132) mm, à longues lignes, 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les titres sont en grands caractères carrés, et les premiers mots dans les mêmes caractères mais en un plus grand module que le texte.

* Reliure méridionale, probablement originale. Elle est en veau sur ais de bois. La fixation aux ais et les coutures sont invisibles. Le décor est fait de rectangles successifs, dont un sur deux comporte des petits fers à entrelacs. Le rectangle central est décoré de petits fers carrés. Dos à quatre nerfs doubles. Tranche-fil rebrodée de fil écru. Trace de deux fermoirs se fermant au verso.

* נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים. השטח הכתוב מבריק.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום עד חום בהיר. דיו מאכלת במקצת.

* בכל קונטרס 8 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שבו 4 גליונות. המלה האחרונה בדף נשנית בראש הדף שלאחריו. [עד דף 84 נוספו כותרות בראשי הדפים ביד אחרת.]

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 309-310 × 216-221 (204-206 × 132) מ"מ. עמודה אחת. 31 שורות כתובות ומשורטטות.

* הכותרות כתובות באותיות מרוכעות גדולות, ואילו תיבות-הפתיחה (כולל "שאלה" ו"תשובה") כתובות באותיות גדולות.

1. השווה הכתיב פארא בקולופון של החומש, שנדפס שם בשנת רמ"ז: A. Freimann, *Thesaurus Typographiae Hebraicae Saeculi XI*, Berlin 1924-1931, B 14

קולוסון אני החתום למטה כתבתי זה הספר הנקרא שאלות ותשובות
של הרב ר' אשר ז"ל והוא ליקר ונכבד ד"ר יעקבן נחמיש
יא הדר בשאלינליאש וסיימתי אותו בכאן בפ' ארה בחמשה
עשר יום לעמרי שנת חמשת אלפים ומאתים וארבעים ותשעה
ליצירה בפרשת להורות את בני ישראל ולראיה חתמתי
שמי פה מנשה בן בנ"י מן (?)

414v

2414

נתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם
קדש ונתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם
נתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם
נתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם
נתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם לנתינתם

f. 414v

2. צירוף של יעקב בן.
3. יום רביעי ל' בניסן.
4. פרשת שמיני. לפי מסורת הקריאה שבידנו ציין את פרשת השבוע שקדמה ליום שעמד בו.

5250 de la Création

MARSALA (Trapani, Sicile)

écrit par un scribe inconnu

pour SHABBATAÏ, surnommé ÉZER

1489

ה'ר"ן

מרצה עלי (מארסאלה; טראפאני, סיציליה)

כתב מעתיק בלתי ידוע

בשביל שבתי המכונה עזר

Antidotaire de JEAN de DAMAS (ff. 1r-35r).

הרקוח (אנטידוטריום) מאת יחיא בן מאסויה בתרגום עברי

(א1-א35).

36 folios (un folio non numéroté, ff. 1-35).— Le manuscrit a été très endommagé par l'humidité.

36 דפים (1 < 35).— כה"י הוכתם מאוד ע"י לחות.

Le reste du volume contient d'autres traités dans des écritures italiennes ou de même type que notre manuscrit (ff. 36-142). Les gloses nombreuses sont de mains différentes, mais pour la plupart d'une main italienne cursive; certaines sont en italien, caractères latins, d'une main du XVIe siècle. De cette même main, on lit des recettes aux ff. 35v et 36r, et d'autres gloses tout le long du volume. Le folio non numéroté porte au recto des notes en hébreu et en italien, datées de mai 5293/1513. Au f. 142, d'autres notes en italien sont datées de 1537, 1617 ("Adi 7 Elul 5378 ano de 1617 ... este libro e para mi che i intendo e mui buen") et 1633.— Collé sur le second folio de garde, un fragment du folio de garde original porte plusieurs fois les noms latins des auteurs des deux premiers traités: MESUE NICOLAUS GUORNERIO, la cote ancienne "42" et une assez longue note en italien qui semble se terminer par "NICOLAUS DE ORTOCHIO" (?); puis, plus bas, les initiales "A L" (?). Au verso, une note, en latin et en arabe, sur le contenu du manuscrit.— Cotes anciennes: "Heb. 381" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 2).

כרוך עם חיבורים אחרים ברפואה, שהועתקו ע"י מעתיקים שונים בכתיבות מטיפוס הכתיבה של כ"י זה ובכתיבות איטלקיות (36-142). הגהות שוליים מרובות, בעיקר מיד אחת בכתיבה איטלקית רהוטה ובאיטלקית בכתב לאטיני מן המאה הט"ז. מיד זו אף יש ליקוטים בעמוד הריק שבסוף כה"י (335) ובראש היחידות האחרות (336). וכן הגהות בשולי שאר היחידות הכרוכות עמו. בדף הריק שבראש כה"י (אינו מסופר), ע"א, רשימות מימים שונים במאי רצ"ג / 1513 והערות באיטלקית.

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun-grisâtre, et vers la fin tirant sur le roux.
- * Séniens. Réclames horizontales au milieu de la marge, dans une fine écriture cursive, plus petite et plus cursive que celle du texte.
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 270 × 208-209 (191-193 × 126-128) mm, à longues lignes, 30 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. Les premiers mots des paragraphes sont quelquefois écrits dans les mêmes caractères que le texte, mais en un module supérieur. Dans les marges, accompagnant les gloses, des dessins de mains ont été exécutés par un autre personnage mais aussi quelquefois par le scribe. La fin du livre et le colophon sont disposés en forme de dessin.
- * Reliure de carton, récente.

- * נייר עם קווים ומבריקים ועם סימני-מים.
- * צבעי הדיו חום עם גוון אפרפר וחום הגוטה לאדמדם (בסוף).
- * בכל קונטרס 6 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים בכתב זעיר רהוט באמצע השוליים התחתונים.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 270 × 208-209 (191-193 × 126-128) מ"מ. עמודה אחת. 30 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והכותרות כתובות באותיות מרובעות גדולות; תיבות-הפתיחה המשניות כתובות לפעמים באותיות גדולות יותר בכתב הטקסט. ביד אחרת נוספו ציורי ידיים מצביעות בשוליים, אך אחדים מהם אולי מידי המעתיק. חתימת הספר והקולופון כתובים בצורת עיטור.

קולופון היתה השלמתו ברביעי בשבת ראש חדש טבת שנת ה'ר"ן
ה'ר"ן במרצה עלי והוא של התלמיד הותיק המפולפל הענו
ר' שבתי המכונה עזרי השם יהיה בעזרו אמן

COLOPHON

35r

א35

2. א' בטבת, ב' דר"ח.
3. יד אחרת כפי הנראה הוסיפה ליגאטורה "אל" לפני השם, לומר: אלעזר.

5251 de la Création

1490/1

ה'רנ"א

TLEMCEN (Oran, Algérie)

écrit par SOLIMAN b. IFRAH et un autre scribe
pour ALLAL b. ISAÏE Ibn SIDON

תלמסאן (אוראן, אלג'יריה)

כתבו סלימאן בן יפראח ומעתיק אחר
בשכיל עלל בן ישעיה אבן סידון

Surcommentaire sur le commentaire de RASHI sur
le Pentateuque par JUDA b. SALOMON KHALATS
(ff. 1r-325v).

משיח אלמים, ביאור לפירוש רש"י על התורה מאת יהודה
בן שלמה כלץ (א1-325ב).

326 folios (ff. 1-290, 290-325).— Il manque un
folio présumé blanc au début et un autre à la fin.
Le manuscrit est taché et le premier folio est
particulièrement endommagé. Au début et à la fin,
on a restauré les folios à l'aide de bandes de papier.

326 דפים (1-290, 290-325).— כראש כה"י חסר דף
אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו, וכך גם בסוף כה"י. כה"י
הוכתם במקצת; הדף הראשון פגום במיוחד; כראש כה"י
ובסופו תוקנו דפים ע"י הדבקת נייר.

L'écriture est loin d'être régulière et donne l'impression d'être
de plusieurs mains. Toutefois, la comparaison entre les diverses
graphies et les techniques codicologiques appuie plutôt
l'hypothèse d'un même scribe écrivant dans des graphies
différentes. Le colophon et l'ajout qui le suit sont en caractères
cursifs. Cependant, le premier cahier (ff. 1r-9v), qui contient
l'introduction, est d'un autre scribe, qui diffère de SOLIMAN
par nombre de détails graphiques et calligraphiques. La
composition du cahier diffère également de la suite. On a
l'impression que le début de l'ouvrage lui-même, au f. 10r,
a été écrit en caractères carrés et décoré par ce scribe anonyme.
Gloses postérieures, dont la plupart sont de la même main. Au
f. 9v, marque de possession de SAMUEL Ibn [DANAN?], datée
de 5372/1611/2, où l'auteur de la note se réjouit d'avoir
enfin pu acquérir ce commentaire qu'il n'avait pas vu depuis
près de douze ans.

הכתיבה אינה נראית אחידה, ודומה, שמעתיקים אחדים כתבו את
כה"י, אך אין כוונה של השוואה מפורטת של התכונות הגראפיות
והקודיקולוגיות השונות להוכיח זאת; ככל הנראה כתב הסופר
בסגנונות כתיבה אחדים. את הקולופון ואת ההשלמה שלאחריו
כתב הסופר בכתב רהוט. עם זאת, הקונטרס הראשון (א1-9ב),
המחזיק את ההקדמה, נכתב ללא ספק בידי מעתיק אחר. כתיבתו
נבדלת בכמה פרטים גראפיים וקאליגרפיים מכתיבת הסופר
העיקרי; גם הרכבו של קונטרס זה שונה. כנראה נכתבה וקושטה גם
פתיחת החיבור גופו (בכתב מרובע) בידי מעתיק זה (א10). הנהגות-
שוליים נוספו בעיקר ביד אחת. ציון בעלים: שמואל אבן [דנאן?]
(חתימה מסולסלת; בשוליה ביד מאוחרת: "המשפחה בן דנאן").
שציון "ברוך ה' אשר זכני וחזר לידי החיבור הלו שהיום קרוב
לשתים עשרה שנים שלא ראיתיו ובשנת שב"ע ביום הללתיך לפ"ק
(1611/2) זכית ובה לידי" (9ב).

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes,
brillant pour la justification.

* Encre brun sombre et brune, corrosive par endroits.

* Cahiers de huit diplômes, plus un quinion au début
(de la main de l'autre scribe) et l'avant-dernier cahier de
sept diplômes. Les réclames horizontales, au bas des
cahiers décorées simplement, sont en caractères cursifs.
Eulogie au début de chaque cahier. [Le titre courant et
la foliotation sont d'une autre main.]

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté
verso.

* Dimensions: 294-296 × 208-209 (213-225 × 140-141)
mm, à longues lignes, 29 lignes écrites pour autant de
lignes réglées jusqu'au f. 133r; ensuite, et également
pour l'autre scribe (ff. 1-9), 28 lignes écrites et réglées.

* נייר עם קווים ומברייחים ועם סימנימים. השטח הכתוב
מבריק.

* צבעי הדיו חום כהה וחום. דיו מאכלת במקומות אחדים.

* בכל קונטרס 8 גליונות, פרט לראשון, אשר נכתב בידי
מעתיק אחר, שבו 5 גליונות, ולקונטרס שלפני האחרון,
שבו 7 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות
כתובים בכתב רהוט; נוסחת-פתיחה (בס"ד) כראש כל
קונטרס. [כותרות וספירת-דפים באותיות מיד אחרת.]

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 294-296 × 208-209 (213-225 × 140-141)
מ"מ. עמודה אחת. 29 שורות כתובות ומשורטטות עד דף
133א, 28 שורות כתובות ומשורטטות משם ואילך ובקונ-
טרס הראשון (1-9). שנכתב בידי מעתיק אחר.

M. Schwab, "Manuscripts du supplément hébreu de la Bibliothèque nationale". *REF*, XXXVII (1898). 1.

p. 129. שואב לא הבין את הקולופון נכונה וקרא את התאריכים הנקובים בו בנימטריה באופן מוטעה.

2. מעל לבי"ת של תיבת "ביום" יש נקודה; החישוב צריך אולי להיות שער' 1613.4.

* Le premier scribe a écrit les titres et les premiers mots en grands caractères carrés. Le titre au f. 1r (les lettres sont colorisées en rouge, vert et beige), ainsi que celui du f. 10r, est surmonté d'un panneau d'entrelacs de couleur verte, rouge et gris-beige. Au f. 1r-v, les premiers mots sont écrits en jaune ou en noir cerné de rouge, et l'un d'eux est écrit en rouge et cerné de noir. La fin de l'introduction est disposée en forme de dessin. Dans la copie de SOLIMAN, les premiers mots sont écrits dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur.

* Reliure moderne.

* המעתיק הראשון כתב את הכותרות ואת תיבות־הפתיחה באותיות מרובעות גדולות (בהקדמה ובפתיחת הביאור); הכותרות שם מקושטות בעיטור בצבעי ירוק, אדום וצהוב־אפור (א1, א10); הכותרת שכראש כה"י (א1) צבועה בירוק, אדום וצהוב; תיבות־הפתיחה שם (א1-ב) כתובות בצבע או בשחור ומוקפות אדום; כותרת אחת כתובה באדום ומוקפת שחור. סוף ההקדמה כתובה בצורת עיטור. הסופר של עיקר כה"י כתב את תיבות־הפתיחה בכתב הטקסט באותיות גדולות יותר.

קולופון נכתב זה הביאור ילרש"י שביאר החכם הכולל בכל שבע חכמות מרנא ורבנא הרב הגדול ר' יהודה כלץ שנת עתה אקום יאמל' ה' (יש' לג:י; תה' יב:ו) ושנת ושבתי בבית ה' לארץ ימים (תה' כג:ו) על יד קטן התלמידים והסופרים סלימאן ב"ר אדוני אבי הר' יפרח ס"ט וכתבתיו בכאן בתלמסאן להבחור עלל'ן' כבוד ר' ישועה'ן' סידון ס"ט הש' למען שמו הגדול יקיים בנו מקרא דכתי' לא ימוש ספר התורה הזה וגו' והגית בו יומם ולילה למען תשמור"ן

325v

325ב

5251 de la Création

SYRACUSE (Sicile)

écrit par ABRAHAM b. ISAAC, surnommé YOSHA
pour son usage personnel

1491

ה'רנ"א

סרקוסה באי צקלייא (סיראקוזה, סיציליה)

כתב אברהם בן יצחק המכונה יושע

בשביל עצמו

(1) *Le Fondement du Monde* d'ISAAC ISRAËLI (ff. 1v–115v), ses tables (ff. 123r–142v) et corrections aux tables (ff. 143v–145r); (2) *Les Six Ailes* d'EMMANUEL b. JACOB (ff. 168v–177v); (3) tables des conjonctions et des oppositions par ISAAC ha-COHEN de SYRACUSE (ff. 177v–181r); (4) *Traité de l'Astrolabe* (ff. 182v–192v).

179 folios (un folio non numéroté, 1–153, 168–192).— Il manque sans doute deux folios, présumés blancs, après le f. 122, quatre folios (dont il reste les talons) entre les ff. 146 et 147 (au f. 147r, fin d'un texte), un folio (avec talon) entre les ff. 148 et 149 et un folio ou plusieurs, présumés blancs (nombre impair), à la fin. Le folio non numéroté au début, et qui a été collé à un folio de garde, contient des notes et figures de la main du scribe dans sa graphie cursive et pourrait être l'un des folios manquants dans le corps du volume. Les folios blancs sont nombreux en fin de cahiers (chaque ouvrage a été écrit sur des cahiers indépendants) et en début de cahiers, car le texte commence toujours au verso (ff. 1r, 116r–123r, 143r, 145v–146r, 149r–153v, 168r, 182r). Les tables du *Fondement du Monde* ont été terminées d'abord: 13 Nissan (f. 142v), puis le *Fondement du Monde*: 23 Iyyar (f. 115v), et le troisième texte le fut le 11 Tamouz.

D'après les colophons, les tables du premier ouvrage ont été terminées un mois et demi avant le *Fondement du monde*, et les deux cahiers qui les contiennent (ff. 123–146) ont ensuite été reliés après la copie du texte proprement dit. Un cahier de papier portant le même filigrane (ff. 154–167) a été relié entre le premier et le second ouvrage et contient le *Sentier aplani* d'ISAAC b. SALOMON b. al-HADAB (ff. 154v–166v), dans une écriture différente de l'écriture cursive du scribe. Gloses de la main du scribe et d'une autre main ancienne.— Cotes anciennes: note en français sur le contenu du manuscrit et la cote "J B" du catalogue de R. SIMON (premier contreplat); ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "M A 57", ex-libris imprimé représentant la couronne d'épines avec les mots "Jesus Maria" (f. 1). Dans la marge, peut-être une signature: JACOB OLAM (?). Au dernier contreplat, autres cotes anciennes de l'Oratoire: "2272" (barré), "186" et "B O 13" (barré), "1692", "B U 92". Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

I, 161

(1) יסוד עולם (115–116) ולוחות (123–142) מאת יצחק בן יוסף הישראלי; השלמות לחיבור (143–145); (2) שש כנפים מאת עמנואל בן יעקב (168–177); (3) לוחות הקיבוצים והניגודים והלקיות מאת יצחק הכהן מסרקוסה דאי צקלייא (177–181); (4) אגרת האצטרולב (182–192).

179 דפים (1 + 1–153, 168–192).— חסרים כנראה שני דפים, שהיו אל-נכון ריקים מעיקרם, אחרי דף 122; כן חסרים 4 דפים, שנותרו מהם בדלים, בין 146 לבין 147 (147א: סופו של טקסט); דף אחד, שנותר ממנו בדל, בין 148 לבין 149; ודף אחד או דפים אחדים (במספר בלתי-ידוע), שהיו כנראה ריקים מעיקרם, בסוף כה"י. הדף הבלתי-מסופר אשר בראש כה"י המודבק לדף-מגן שיין לכה"י וכתוב בכתיבתו הרהוטה של המעתיק, ואולי הוא אחד מן הדפים החסרים. דפים רבים ריקים בסופי קונטרסים (מאחר שכל חיבור וחיבור נכתב על-גבי קונטרסים נפרדים) ובהתחלתם, כי כל חיבור מתחיל בע"ב: 1א, 116א–123א, 143א, 145ב–146א, 149א–153ב (בעמודים אחדים יש טקסטים ותרשימים מידי המעתיק), 168א, 182א. על-פי הקולופונים נכתבו הלוחות של יסוד עולם כחודש וחצי לפני החיבור גופו; קונטרסי הלוחות (123–146) נכרכו אחרי קונטרסי החיבור (1–122).

בין החיבור הראשון לבין השני נכרך קונטרס אחד (154–167) של נייר בעל סימן-מים וזה, ובו החיבור אורח סלולה מאת יצחק בן שלמה אבן אלחדב (154–166) בכתיבה רהוטה, השונה מכתיבתו הרהוטה של המעתיק. הגהות מידי המעתיק ומיד אחרת מתקופה סמוכה.

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
 * Encre brun sombre s'éclaircissant au brun, légèrement corrosive. Encre rouge pour les tables et les croquis.
 * La composition des cahiers est variable: sept ou huit sénions (selon le dernier cahier), trois cahiers de sept diplômes, deux de huit et deux quaternions. Réclames horizontales décorées au bas des cahiers.
 * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
 * Dimensions: 343 × 240–242 (250–251 × 158–160) mm, à longues lignes, 39 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
 * Les premiers mots, les titres et le début du livre sont en grands caractères carrés, ou dans les mêmes caractères que le texte mais en un module supérieur, ou en caractères cursifs. Les titres principaux des ouvrages, mais aussi des titres secondaires et même des premiers mots dans le corps de la première oeuvre, sont assez souvent écrits à l'encre rouge [ils se détachent sur un fond de filigranes presque toujours rouges, mais quelquefois verts, bruns ou bleus, qui prennent aux angles des formes zoomorphes, comme au f. 16v (où il y a aussi des dessins). Le scribe avait laissé un espace vierge autour de chaque titre ou premier mot, et la décoration a dû être exécutée, mais en partie seulement, à une date plus tardive car le titre du traité qui n'est pas de la main du scribe (ff. 154–167) est décoré de la même manière.] Certaines tables sont écrites à l'encre rouge ou décorées à la plume, quelquefois en rouge. Quelques croquis dans la première pièce sont colorisés en rouge, bleu et brun. Quelques tables sont disposées en forme de dessin, de même que certains passages du premier ouvrage.
 * Reliure de maroquin olive avec encadrement de deux filets dorés. Dos long souligné de deux filets dorés.

* נייר עם קווים ומבריקים ועם סימני-מים.
 * צבע הדיו חום כהה, לעתים חום. דיו מאכלת במקצת. דיו אדומה בלוחות ובתרשימים.
 * הרכב הקונטרסים אינו אחיד: שבועה קונטרסים, שבהם 6 גליונות (או שמונה – הדבר תלוי בהרכב הקונטרס האחרון); 3 קונטרסים, שבהם 7 גליונות; 2 קונטרסים, שבהם 8 גליונות; ו-2, שבהם 4 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים.
 * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
 * ממדים: 343 × 240–242 (250–251 × 158–160) מ"מ. עמודה אחת. 39 שורות כתובות ומשורטטות.
 * תיבות-הפתיחה, הכותרות ופתיחת הספר כתובות באותיות מרובעות גדולות, עתים גם בכתב הטקסט באותיות גדולות גדולות יותר או בכתב רהוט גדול. הכותרות הראשיות של כל החיבורים, כותרות רבות למדי ואף תיבות-פתיחה שבגוף החיבור הראשון, שחלקן כתובות באדום (מעוטרות ע"י פיליגראנים בדיו כצבע אדום בעיקר, אך גם ירוק, חום וכחול; לפיליגראנים אחדים צורת בעלי-חיים (למשל: 16ב, שם גם נוספו ציורים). המעתיק הניח חלל ריק סביב כל כותרת או תיבת-פתיחה, ודומה, שהעיתורים נוספו מאוחר יותר, אף-כי לא בשלימות (גם הכותרת של החיבור שהועתק ביד אחרת עוטרה בסגנון זה). יש שהלוחות, אשר חלקים מהם כתובים בדיו אדומה, מעוטרים בקלמוס ובצבע אדום. תרשימים אחדים בחיבור הראשון צבועים באדום, בכחול ובחום. לוחות אחדים כתובים בצורת עיטורים; בגוף החיבור הראשון טקסט הכתוב בצורת עיטורים.

קולופון I תם ונשלם תהלה לאל עולם והיתה השלמתו ביום ג' כ"ג
 לחדש אייר שנת הרנ"א ליצירה הכא במאתא סרקוסה
 דמאי צקלייא על ידי אני הצעיר אברהם נ' יצחק המכונה
 יושע הרחמן יזכני להבין אותו וזולתו ויזכני ללמוד וללמד
 לשמור ולעשות אמן נצח סלה //

115v

115

קולופון II והנה נשלמו לוחות בעל ספר יסוד עולם בעזר אל חי יסוד
 עולם והיתה השלמתם יום ה' י"ג ניסן שנת הרנ"א ליצירה
 על יד הצעיר אברהם נ' יצחק המכונה יושע פה העירה
 סרקוסה די באי צקלייא

142v

142

1. שתי האותיות הראשונות אינן ברורות; נראה, שהמעתיק כתב מלכתחילה אותיות אחרות, אולי "באי", וחזר בו.

קולופון III נשלמו אלו הלוחות יום א' י"א לחדש תמוז שנת א'הר"ן
ליצירה במאתא סרקוסה דמאי צקלייא וכתבתים לעצמי
אני הצעיר אברהם נ' יצחק המכונה יושע הרחמן הוא יזכני
להבין אותם וזולתם ויקיים בי מקרא דכתי' לא ימוש מפין
ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם אנ"ס " 177v

5251 de la Création

JÉRUSALEM

écrit par JOSEPH b. LÉVI b. MOÏSE b. LÉVI b. ELYAD

pour DAVID b. SALMON

Commentaire sur les Nombres et le Deutéronome par BAHYA b. ASHER (ff. 1r-260r).

260 folios (ff. 1-260).— Il manque de nombreux folios, presque toujours des diplômes extérieurs: un folio, présumé blanc, au début, et un autre après le f. 18; un folio avant le f. 39, et un autre après le f. 56; un folio après le f. 95, un folio avant le f. 96 et un autre après le f. 113; un folio avant le f. 114 (début de cahier; la seconde moitié du diplôme, qui devrait se trouver après le f. 131, a été déplacée et reliée à l'envers, f. 151); un folio après le f. 150 (il reste un talon); un folio avant le f. 152; un folio après le f. 208 (fin de cahier; la première moitié du diplôme, qui devrait être avant le f. 191, a été déplacée, f. 239); un folio avant le f. 209, et un autre après le f. 226; enfin un folio avant le f. 227.

Quelques gloses marginales.— Destinée au relieur, une numérotation des cahiers en chiffres romains, allant de gauche à droite, ne respecte pas la composition originelle du manuscrit.— Cotes anciennes: Colbert: "671", "Regius 24", suivies d'une note du bibliothécaire de Colbert, BALUZE: "Codex iste in bibliothecam Colbertinam delatus est ex ALEPPO civitate Syriae, anno Christi MDCLXXIV" (f. 260v); "Heb. 76" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre allant du brun jaunâtre au brun sombre, tirant sur le gris.
- * Cahiers de dix diplômes, plus un de sept diplômes. Numérotation au début et à la fin des cahiers en lettres hébraïques décorées simplement; réclames horizontales au bas des folios, décorées simplement.
- * La réglure n'est pas discernable. Dans de nombreux folios, les lignes ne correspondent pas des deux côtés du folio.
- * Dimensions: 282×205 (196-211×138-151) mm, à longues lignes, 26 à 30 lignes écrites; l'intervalle entre les lignes est variable.
- * Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. La fin des deux livres est disposée en forme de dessin.
- * Reliure en maroquin rouge aux armes et chiffre de Colbert.

I, 162

1491

ה'רנ"א

ירושלם

כתב יוסף בן לוי בן משה בן לוי בן אלייד
כשנל דוד בן שלמון (סלמון)

פירוש בחיי בן אשר לספרים במדבר ודברים (א-260).

260 דפים (1-260).— חסרים דפים רבים, בעיקר גליונות חיצונים של קונטרסים: דף אחד בראש כה"י ודף אחד אחרי דף 18, דף לפני 39 ודף אחרי 56, דף אחרי 95, דף לפני 96 ודף אחרי 113, דף לפני 114 (דף ראשון בקונטרס; המחצית השנייה של הגליון, שהיתה צריכה להיות אחרי 131, היא דף 151, שנכרך שלא במקומו ובמהופך). דף שנותר ממנו בדל אחרי 150, דף לפני 152, דף אחרי 208 (דף אחרון בקונטרס; המחצית הראשונה של הגליון, שהיתה צריכה להיות לפני 191, היא דף 239, אשר נכרך שלא במקומו). דף לפני 209 ודף אחרי 226, ודף לפני 227.

מעט הגהות-שוליים. באותיות רומיות נוספה ספירת-קונטרסים משובשת משמאל לימין.

- * נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום-צהבהב עד חום כהה ונוטה לאפור.
- * בכל קונטרס 10 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 7 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת בפשטות בראש הקונטרס ובסופו; שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים בפשטות.
- * אין להבחין בשרטוט; בדפים רבים אין השורות שמשני צדי הדף חופפות אלו את אלו.
- * ממדים: 282×205 (196-211×138-151) מ"מ. עמודה אחת. 26-30 שורות כתובות. צפיפות השורות אינה אחידה.
- * תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות גדולות. סופי הספרים כתובים בצורת עיטורים.

קולופון I I
 נשלם על ידי אני צעיר התלמידים ורב הנדודים יוסף ברכ"ה
 COLOPHON I ר' לוי זלה"ה ברכ"ה ר' משה זלה"ה ברכ"ה ר' לוי הקדוש
 זלה"ה בן אלייד והיתה השלמתו יום שני ששה עשר יום
 לחדש כסליו שנת חמשת אלפים ומאתים וחמשים ואחת שנה
 בירושלם עיר הקדש תוב"ב והוא ליקר הנכבד ר' דוד יצ"ו
 בן שלמון השם יזכהו להגות בו אמן וכן יהי רצון
 122v 122

קולופון II II
 נשלם שבח לבורא עולם על ידי אני הצעיר יוסף ברכ"ה ר'
 COLOPHON II לוי זלה"ה ברכ"ה ר' משה זלה"ה ברכ"ה ר' לוי הקדוש
 זלה"ה בן אלייד בחדש תמוז י"ל שמונה ועשרים יום בו משנת
 נטע ארן <יש' מז:יד> ליצירה בירושלם עיר הקדש תוב"ב
 כשם שזכיתי והשלמתי אותו כן יזכיני להקבר בארצינו
 ונחלתינו והוא לנכבד ר' דוד בן סלמון הש' יזכיהו להגות בו
 הוא וורעו אמן בד"ח לב"א בגלכואע"י ישמח הכותב
 ויגיל הקורא בעזרת הבורא
 260r 260

1802¹ de l'ère des Séleucides

SUDA (Hajja, Yémen)

écrit par SALOMON b. DAVID b. MAÏMON al-TAWILI et un second scribe

pour YETER b. KOKHAV b. AMRAM ... ha-LÉVI

Livre XII du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE (ff. <106>r- <182>v).

67 folios (ff. <106>-<142>, <144>-<169>, <171>-<173>, <182>). — Au début, deux folios, présumés blancs, ont disparu (il reste deux talons collés). Les lacunes dans le texte sont nombreuses: il manque le f. <143>, un folio après le f. <161> et le f. <170> (diplôme extérieur). Il manque ensuite plusieurs folios après le f. <172> et plusieurs autres après le f. <173>. Il ne reste ensuite du manuscrit primitif que les dernières lignes du texte et les colophons (f. <182>).

Outre les ff. <143> et <170>, qui ont été remplacés par une main postérieure, une partie du texte manquant après le f. <173> a été complétée à l'aide d'un fragment de manuscrit qui paraît plus ancien (ff. <174>-<181>). Notre manuscrit est relié avec d'autres livres du *Mishné Tora*: le livre XI (I, 172), écrit à la même époque, mais dans une ville différente, par KHALAF b. DAUD al-TAWILI, qui était peut-être le frère de SALOMON; et des fragments des livres XIII et XIV. Le manuscrit primitif n'est pas tout entier de la main de SALOMON b. DAVID al-TAWILI; un autre scribe l'a aidé et a écrit les ff. <162>r- <163>r ainsi que le f. <182>r. Ce second scribe est l'auteur du premier colophon au f. <182>r (plus bref et dans une écriture plus cursive) dont la date est de huit jours antérieure à celle donnée par SALOMON b. DAVID au f. <182>v, dans un colophon détaillé. — La date de 1802 de l'ère des Séleucides / 1491 n'est pas entièrement assurée, car dans le premier colophon le jour de la semaine ne correspond pas à la date du mois cette année-là, alors qu'il correspond en 1820 / 1509, date qu'on pourrait, à la rigueur, lire dans le second colophon. En revanche, dans le second colophon,

* Papier sans vergeures, pontuseaux, ni filigranes, légèrement brillant.

* Encre noire tirant sur le brun sombre.

1491

א'תת"בי לשטרות

אלסוד (תגיה, תימן)

כתבו שלמה בן דויד בן מימון אלטוילי ומעתיק נוסף

בשביל יתר בן כוכב בן עמרם . . . הלוי

משנה תורה מאת משה בן מימון, ספר קנין <106>א- <182>ב.

67 דפים <106>-<142>, <144>-<169>, <171>-<173>, <182>. — חסרים דפים רבים: בראשו נחתכו 2 דפים, שהיו כנראה ריקים, ונותרו מהם בדלים בדוקים. חסר דף <143>, דף אחרי <161> ודף <170> (גליון חיצוני). חסרים דפים אחרי <172>, הלכות שלוחין ושוותפין, מאמצע פרק ראשון עד אמצע פרק שישי, ואחרי <173>, שם, מאמצע פרק שביעי עד סוף הספר, שממנו נותרו רק הסיום והקולופונים <182>.

דפים <143> ו- <170> הושלמו בכתיבה מאוחרת. חלק מן הטקסט החסר אחרי דף <173> הושלם ע"י קטע מכ"י אחר, כנראה קדום יותר <174>-<181>. כרוך עם ספר יא מתוך משנה תורה, שהועתק באותו איזור ובאותה תקופה ע"י כלף בן דאוד אלטוילי, אולי אחיו של הסופר שלנו (השווה ג, 172), ועם קטעי כ"י אחרים של ספרים יג-יד. לא כל כה"י הועתק ע"י שלמה בן דויד: יד אחרת כתבה דפים <162>א- <163>א ואת סוף הספר <182>א. בסוף העתקתו כתב המעתיק האחר קולופון קצר בכתב רהוט יותר <182>א, ואילו שמונה ימים לאחר-מכן הוסיף המעתיק העיקרי קולופון ארוך משלו <182>ב.

le jour de la semaine ne correspond à la date du mois ni en 1802 ni en 1820; mais il se pourrait que le scribe ait écrit la date du lendemain, ce qui correspond au calendrier en 1820. D'ailleurs, dans l'autre ms. (I, 172) nous avons 1820 de l'ère des Séleucides / 1508/9. Toutefois, dans les deux colophons, on lit bien: 1802 ...

* נייר מבריק במקצת ללא קווים ומבריחים וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור עם גוון חום כהה.

1. בציוני ימי השבוע או החודש בקולופונים נפלו טעויות: מן הנמנע, כי י"ט באלול יהול ביום שלישי וכ"ז בו יהול ביום חמישי. זאת ועוד, י"ט באלול א'תת"ב לשטרות חל ביום ה', ואילו כ"ז באלול א'תת"ב חל ביום ו', ומכאן, ששני ציוני התאריכים משוברים. ייתכן, כי בשני הקולופונים יש לקרוא את התאריך א'תת"ב (1509). הינה, התאריך הנקוב כ"ז, שהוא כרוך עם כ"י זה ובעל תכונות כמותיות בולטות: בשנת א'תת"ב אכן חל י"ט באלול ביום שלישי וכ"ז באלול חל ביום רביעי, והשיבוש הוא אפוא רק בציון היום — יום חמישי במקום יום רביעי. אולם האות האחרונה בשני ציוני התאריך היא בפירוש ביה"ה, הנבדלת בן האות ס"ף לצורכי הקירבה הרבה.

* Quinions. Numérotation en lettres hébraïques décorées assez simplement, au début et en fin de cahier. [Les signes marquant le milieu du cahier, en haut à droite et en bas à gauche du diplôme intérieur, sont d'une encre différente de celle du texte mais identique à celle des mêmes signes écrits dans le manuscrit I, 172 relié avec notre manuscrit.]

* Réglure, faite peut-être à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 263–267 × 141–144 (190–194 × 141–143) mm, à longues lignes, 24 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les titres sont en grands caractères carrés dont le contour seul est tracé (cf. I, 172). La fin du livre, de la main du second scribe, est écrite en grands caractères carrés dont le contour est dessiné à l'encre noire et l'intérieur colorié alternativement en rouge ou ne jaune.

* Reliure: cf. I, 172.

* בכל קונטרס 5 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרות בפשטות בראש הקונטרס ובסופו. (אמצע כל קונטרס סומן במיפתחו בפניה העליונה הימנית של ע"ב ובפניה התחתונה השמאלית של ע"א בדיו שונה מדיו הטקסט ובצורה זהה לסימון בכה"י הכרוך עמו (I, 172).]

* שרטוט שקוע כפי הנראה, שנעשה כנראה בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 263–267 × 141–144 (190–194 × 141–143) מ"מ. עמודה אחת. 24 שורות כתובות ומשורטטות.

* הכותרות כתובות באותיות מרובעות הלולות גדולות, הזהות לאלו של כ"י I, 172. בסיום הספר כתוב פירוט ההלכות בצורה דומה, אך בכתיבה שונה במקצת, בידי הסופר האחר; האותיות שם ממולאות בצבעי אדום וצהוב לסירוגין.

COLOPHON I קולופון I (מידי סופר 2) [[יום שלישי דהוא י"ט יומין בִּירַח אלול שנ]]ת
<182> א [[אתת]] ב"י [[שנין]] לשט [[רות]]

COLOPHON II קולופון II (מידי סופר 1) ספרא ח' [לשא ו]מסכינא שלמ' [ה] בִּירַח דויד בן מימון [[אלי]]טוילי יל'... נבצע זה הכתב יום חמישי דהוא עסרין ושבעה יומין בִּירַח אלול שנת אתת"ב י שנין לשטרות במאתא קריה אלסוד תתבני עד דתשתכלל קרתא ירוש' [י]הא סימן טוב על מריה יתר הלוי בן כוכב הלוי בן עמרם הלוי בן מסעוד הלוי בן כוכב הלוי בירב מסעוד הלוי בירב כליפה הלוי בירב מסעוד הלוי בן פרח הלוי בן חסן הלוי בן שלמה הלוי בן זכריה בן מררי הלוי בן חיים הלוי בן עודד הלוי בן מסעוד הלוי בן מנחם הלוי בן שלמה הלוי בן מררי הלוי בן עודד הלוי בן פרח הלוי משבט מררי בן לוי בן יעקב ע"ה אלהים יזכהו להבין הלכותיו ולדקדק בענינותיו אמן כן יהיה רצ' ויזכו בניו אחריו לקיים כל מצות שבו ולא יהא דבר נסתר מהם כתרמ"ש ותימ' א

<182> v

2 [[

<182> ב

2. כן תהא רעוא מן שמיא ותימרון אמן.

5256 de la Création

<Nord de l'Italie?>

écrit par JACOB?

1496

ה'רנ"ו

<צפון איטליה?>

כתב יעקב?

La troisième partie des *Quatre Ordres* de JACOB
b. ASHER (ff. 224r–250r).

27 folios (ff. 224–250).— Le coin en haut à gauche
des folios a souffert du feu.

Notre scribe, qui s'appelait peut-être JACOB (ce nom n'est pas énoncé, mais il est décoré dans le colophon), a terminé la copie (interrompue au milieu d'une phrase) de PERETS b. SALOMON ha-COHEN Tournus, SONCINO 1478 (cf. I, 143). JACOB a pris la plume au f. 224r, à la ligne 38 de la seconde colonne, et a d'abord utilisé la fin du cahier préparé par son prédécesseur (ff. 224–226); il a ensuite ajouté deux cahiers. Son écriture, comme celle de PERETS, est de type ashkenaze et sa copie a été sans doute exécutée en Italie du nord.— Pour les signatures de censeurs et les cotes anciennes, cf. I, 143.

* Parchemin fin et moyen, de belle qualité, sans trous ni coutures.

* Encre brun sombre s'éclaircissant au brun.

* Un quignon et un cahier de sept diplômes, commençant par le chair; les cahiers de PERETS commençant par la fleur, nous avons aux ff. 226–227 la fleur vis-à-vis de la chair; de même dans le dernier cahier, la règle des vis-à-vis est enfreinte à deux reprises. Aucune trace de réclame, mais les paragraphes sont numérotés en lettres hébraïques (ainsi que dans la copie de PERETS).

* Aucune trace de piqûre. Les lignes horizontales sont tracées à l'encre très claire, page par page, les lignes verticales à la pointe sèche ou à la mine de plomb brun sombre faisant office de pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto (avec quelquefois reprise sur le côté verso).

* Dimensions: 303–304 × 222 (205 × 137–138) mm, en deux colonnes, 53 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés, décorés à la plume de traits verticaux. Les hampes des lettres inférieures et d'autres lettres sont, à la ligne d'en bas, allongées par des volutes et l'initiale est quelquefois plus longue en début de paragraphe. La fin du livre est disposée en forme de dessin.

* Reliure: cf. I, 143.

טור אבן העזר מאת יעקב בן אשר (א224–א250).

27 דפים (224–250).— הפינה העליונה החיצונית של דפי כה"י נחרכה.

המעתיק, ששמו אינו נקוב במפורש בקולופון—כנראה יעקב (ראה ההערה לקולופון)—השלים כ"י שהועתק בשונצין בשנת ה'רל"ח—ה'רל"ט / 1478 בידי פרץ בן שלמה הכהן טורנוש ושהעתקתו נפסקה באמצע משפט (השווה: I, 143). המשלים המשיך את העתקת טור אה"ע מתוך שלושת הטורים מדף א224, עמודה ב, שורה 38, עד סוף הקונטרס, שהוכן ע"י המעתיק הראשון (א224–א226), והוסיף עוד שני קונטרסים. גם כתיבתו, ככתיבת פרץ, היא אשכנזית; מן-הסתם הושלם כה"י אף הוא בצפון איטליה. התימות צנזורים—השווה: I, 143.

* קלף משוכה בעובי דק ללא חורים ותפרים.

* צבע הדיו חום כהה, לעתים חום.

* קונטרס אחד, שבו 5 גליונות, וקונטרס אחד, שבו 7 גליונות; כל קונטרס מתחיל בצד בשר (ככה"י שהושלם מתחיל כל קונטרס בצד שיער, ואמנם התאמת צדי הקלף נפרעת במעבר לקונטרסים שכתב המשלים: א226–א227); בקונטרס האחרון נפרעת פעמיים התאמת צדי הגליונות. אין זכר לשומרים, ואולי הסתפק המשלים בסימנים אשר כתב בשוליים (הוא הוסיפם גם בשולי כה"י שהושלם).

* אין שרידי ניקוב. השורות שורטטו בדיו בהירה מאוד, כל עמוד לחוד; קווי-השוליים המאונכים שורטטו בחריטה או בעפרון חום כהה חורט; כל דף לחוד, בע"א (לעתים חזר המעתיק ושרטט את קווי-השוליים בעפרון גם בע"ב).

* ממדים: 303–304 × 222 (205 × 137–138) מ"מ. 2 עמודות. 53 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה והכתורות כתובות באותיות מרובעות גדולות, המעוטרות לפעמים בתגים. האותיות התחתיות ואותיות אחרות כתובות פעמים רבות בסלסול כשורה התחתונה. המעתיק נטה לכתוב אותיות שונות בראש פסקה כצורה מוארכת יותר (בעיקר ו"ו, אך גם אותיות אחרות), לעתים כעין אות-פתיחה. סוף הספר כתוב בצורת עיטור.

קולופון סיימתי היום יום ג' י' ימים לחדש תמוז שנת רנ"ו ליעקב

250r

שמחה חזק א250

1. התיבה "ליעקב" סומנה בסימן-הבלטה, אך ללא ספק פרט השנה היא רנ"ו: 1496; העמטריה של "ליעקב" היא ר"ב, אך לכרות העובדה שציון היום בשבוע הולם גם את י' בתמוז ה'ר"ב, כן הנמנע שזהו התאריך, לפי שהמעתיק השלים כ"י שנכתב בשנים ה'רל"ח–ה'רל"ט / 1478 (השווה: I, 143). הבלטת השם יעקב רומזת כנראה לשם המשלים.

5257 de la Création

CONSTANTINOPLE

écrit par ISAAC ha-LÉVI

pour ÉLIE

1496

ה'רנ"ז

קושטאנטינא

כתב יצחק הלוי

בשכיל אליהו

Hayy b. Yakzan d'Ibn TOFAÏL dans la traduction et avec le commentaire de MOÏSE de NARBONNE (ff. 1r-84r).

87 folios (ff. C, 1-86).— Il manque à la fin un folio présumé blanc. Un autre folio blanc, qui manque à la fin, a été relié au début (C).

Le nom ÉLIE est surchargé, on lit ensuite "fils de", puis il y a un espace vide. Peut-être le scribe avait-il l'intention d'inscrire un autre nom? L'écriture est de type séfarade. Les gloses et ajouts de mains diverses sont assez nombreux. Dans les blancs laissés par le scribe et dus aux lacunes de son modèle, une main postérieure a écrit le texte manquant (ff. 72v et 73r). Le f. B (relié à l'envers) et le f. 87 semblent être deux folios d'un même papier avec, au f. Br, des notes diverses, et, au f. 87r, des comptes dont l'un est daté de 5305 / 1545.— Au verso du deuxième folio de garde du début, titre français barré et, au-dessous, une description en latin, le titre en caractères arabes et la traduction latine du titre. Les ff. 1-3 portent dans les marges une traduction française du texte, d'une main du XIXe siècle.— Cotes anciennes: ex-libris manuscrit de l'Oratoire avec la cote "M A 39" (f. 1r); autres cotes de l'Oratoire: "90" dans un rectangle et "B O. 6" (ff. 86v et 87v); "Or 90" et la collation du manuscrit datée de 1894 (recto du premier folio de garde). Estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes, brillant seulement pour les folios écrits.
- * Encre brun sombre, légèrement corrosive.
- * Cahiers de huit diplômes, plus un quaternion à la fin. Réclames horizontales au bas des folios.
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 306-307 × 216-217 (203-206 × 130-131) mm, à longues lignes, 31 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont en grand module.
- * Reliure moderne avec dos de veau fauve (copie de reliure Louis-Philippe).

חי בן יקטן מאת אבן בכר מחמד אבן טפיל בתרגום עברי עם פירוש משה נרבוני (א1-84א).

87 דפים (C+1-86).— בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו; דף נוסף החסר שם הוא הדף הכרוך לפני דף 1 (C).

כתוב בכתיבה ספרדית. הנהוגת-שוליים ותוספות מרובות למדי מידיים אחדות. ברווחים שהשאיר המעתיק בגלל חסר בכה"י שעמד לפניו השלימה יד מאוחרת את הטקסט (72ב, 73א). בראש כה"י נכרך דף (b; במהופך) וכן בסופו (87); שני הדפים כנראה מאותו נייר. בדפים אלה נכתבו רשימות שונות (א) ורשימות מסחריות, אחת משנת ה'ש"ה 1545 (87א). בשלושת הדפים הראשונים נוסף תרגום צרפתי של הטקסט בכתיבה מן המאה ה'ט.

- * נייר מבריק (רק בעמודים הכתובים) עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהה. דיו מאכלת במקצת.
- * בכל קונטרס 8 גליונות, פרט לאחרון, שבו 4 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 306-307 × 216-217 (203-206 × 130-131) מ"מ. עמודה אחת. 31 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והכתובות כתובות באותיות גדולות יותר.

קולופון אני יצחק הלוי כתבתי זה הספר לנעלה החכם הנכבד

בן

המובהק ר' אליהו

1. השם ר' אליהו הוכתם בכתם בהיר, אולי בשוגג. אולם העובדה שהמעתיק הותיר חלל ריק אחרי השם ואחרי הציון "בן" עשויה להורות, כי הסופר קתכון למחוק את השם ולהשלים באחר יתרו של בעלים.

במדינת קושטאנטינא והשלמתיו שני ימים לחדש תשרי שנת
ובאו ציון ברנה' <יש' לה:י; נא:יא> האל ברחמיו יזכהו להגות
בו הוא זרעו זרע זרעו עד סוף כל הדורות ויקיים בו
הכתוב' לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם
ולילה וכו'

84r

84r

1809 de l'ère des Séleucides

SANAA? (Yémen)

écrit par SAADIA b. BENAYA b. SAADIA b. MURAJJIZ²

pour MAÏMON b. JOSEPH b. AVIGAD b. MAÏMON

Deux ouvrages d'ALGAZEL, en arabe, caractères hébraïques: (1) *La Pierre de touche de la science* (ff. 2r-58v); (2) *Les Tendances des philosophes* (ff. 60v-128r).

129 folios (ff. 1-118, 118-128).— Le manuscrit a été très endommagé et les lacunes sont nombreuses: sur les quinze cahiers, six seulement sont complets et il manque deux cahiers entiers. Le f. 83 a disparu, il n'en reste que le talon; le f. 59 est en partie déchiré.

Au début du manuscrit, un folio de parchemin (non folioté) en mauvais état contient un fragment biblique (Ex. XXIX), muni de voyelles supra-linéaires, avec le *Targoum Onqelos*.— Sur les folios restés blancs au début du volume et à la fin de chaque œuvre (ff. 1r-2r, 58v-60r, 128) ont été inscrits par des mains postérieures divers extraits et listes, en judéo-arabe. Mentions de naissance et notes astrologiques: JUDA b. ABRAHAM b. SALOMON al-SUDI, 1573 (f. 2r); JOSEPH b. ABRAHAM b. SALOMON al-MAFDALI al-SUDI, 1593 (f. 59v). Au f. 2r, marques de possession de JOSEPH b. YAHYA, YAHYA b. SAÏD et SAÏD b. ABRAHAM.

- * Papier sans vergeures ni pontuseaux, pas de filigranes.
- * Encre noire.
- * Quinions. La numérotation en haut des cahiers, en lettres hébraïques, porte la même décoration simple que les réclames horizontales au bas des cahiers, et commence de nouveau au second ouvrage. Les réclames au bas des folios sont en diagonale, dirigées vers le bas, et manquent généralement sur le cinquième folio (milieu du cahier).
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 260-262 × 205-207 (189-198 × 132-143) mm, à longues lignes, 20 à 23 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les premiers mots et les titres sont en grands caractères carrés. Vers la fin, certains mots sont cernés d'un trait à l'encre rouge.

1498

א'תת"ט לשטרות

צנעא? (תימן)

כתב סעדיה בן בניה בן סעדיה . . . בן מרגז²
בשביל מימון בן יוסף בן אביגד בן מימון

(1) כתאב מעיאר אלעלם מאת אבו חאמד אלגזאלי (א2)—
58ב); (2) כתאב מקאצד אלפלאספה מאת אבו חאמד
אלגזאלי (א128-60ב).

129 דפים (1-118, 118-128).— כה"י פגום מאוד. דפים
רבים חסרים: מתוך 15 קונטרסים רק 6 שלמים, ושני
קונטרסים חסרים לגמרי. דף 83 נקרע לגמרי, ונותר ממנו
רק בדל. דף 59 קרוע כדי מחציתו.

בראש כה"י דף קלף פגום (בלתי-מסופר): קטע מתוך חומש
עם תרגום אונקלוס בניקוד עליון (שמ' כט). בעמודים ובחלקי
העמודים הריקים שבראש כה"י ובסופי החיבורים (א1-א2, 58ב-
א60, א128-א128ב) נוספו ליקוטים ורשימות בערבית יהודית בכתיבות
שוונות. ציוני בעלים: יוסף בן יחיא (א2); יחיא בן סעיד (שם);
סעיד בן אברהם (שם). ציוני לידות: יהודה בן אברהם בן שלמה
אלסודי, א'תתפ"ד (לשטרות) 1573 (א2); יוסף בן אברהם בן
שלמה אלמפצלי אלסודי, אלסוד א'תתק"ד לשטרות — שניג
ליצירה 1593 (59ב).

- * נייר ללא קווים ומברייחים וללא סימני-מים.
- * צבע הדיו שחור.
- * בכל קונטרס 5 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות
מעוטרת בפשטות בראש הקונטרס (לכל חיבור ספירה
נפרדת); שומרי-קונטרסים מאוזנים, מעוטרים בעיטור זהה
לעיטור הספירה; שומרי-דפים מלוכסנים כלפי מטה; בדרך-
כלל אין שומר בדף החמישי, היינו, באמצע הקונטרס.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 260-262 × 205-207 (189-198 × 132-143)
- * מ"מ. עמודה אחת. 20-23 שורות כתובות ומשורטטות.
- * תיבות-הפתיחה והכותרות באותיות מרובעות גדולות.
מלים אחדות בסוף כה"י מעוטרת בקולמוס בדיו אדומה.

1. י"א יואל, רשימת כתבי-היד העבריים הנמצאים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים,

ירושלים תרצ"ד, מס' 427.

2. בנו של המעתיק הידוע בניה בן סעדיה בן זכריה; השווה: 171. שהועתק בידי אחיו יהוסף בן בניה.

* Reliure très rustique (technique et soin); elle est faite d'ais de bois recouverts de toile verte, le dos étant, lui, recouvert de lainage noir renforcé d'étamine rouge en haut et en bas. Les feuillets de papier, plus un folio de parchemin, semblent cousus par paquets, très loin de la pliure, avec une ficelle en surjet de bas en haut et qui revient en croisant vers le bas. Une partie a été refaite

plus tardivement. La fixation des cahiers aux ais se fait en deux endroits par un fil de chanvre roulé passé à travers la ficelle des cahiers et des contreplats de papier journal (*Daily Sketch*, September, Saturday... la date manque) ont été ajoutés en renfort. (Depuis cette description, la reliure a été remplacée par une reliure moderne en carton.)

קולופון I נשלם יום רביעי שהוא עשרין וחמסה יומין בירה טבת שנת

אתת"ט שנין לשטרות ב"מ [דינ]ה [צ"ג]עא נב"ן ונכתב על שם
החבר הטוב ו[ה]נעים נטע שעשועים אורי ומחמד עיני
ורביד על צוארוני מימון יש"צ ביר' יוסף נע"ג ביר' אביגד
תמכתכ"ה ביר' מימון זלה"ה אלהים ישימהו עליו סימן טוב
וברכה מעתה ועד עולם ויקיים עליו מק' שכ' לא ימ' ספ'
הת' הז' מפ' וה' בו יומ' ולי' וכ' כי אז תצ' את דר' וא'
תשכיל וכ' ועוד יתק' על' מק' שכת' יברכך ה' וישמ' יאר' ה'
פניו אליך ויח' ישא ה' פני' אליך וישם לך שלום ספרא
חלשא ומסכינא סעדיה ביר' בניה ש"צ ביר' סעדיה נע"ג
ביר' זכריה זלה"ה ביר' עודד ז"ל בן מרגז

58v

358

קולופון II וכתב ברסם אלמולא אלמאלך מימון ש"צ בן יוסף רי"ת

אלשמאע בלגה אללה תע' <אלי> פהם מעאניה וחל גואמצה
ווצול אלרתב אלעאליה במנה וכרמה אנה ולי אלתסדיד
ואלתאייד סבחאנה ונבצע בחדש אדר ראשון שנת אתת"ט
ישע יקרב אמן שגיאות מי יבין

128r

א128

1812 de l'ère des Séleucides

AL-TAWILA (Maḥwit, Yémen)

écrit par KHALAF b. DAOUD al-TAWILI

pour AARON b. AMRAM b. JOSEPH

1500

א'תת"ב לשטרות

אלטוילה (מחית, תימן)

כתב כלף בן דאוד אלטוילי

כשביל אהרן בן עמרם בן יוסף

Midrash ha-Gadol sur le Lévitique (ff. 1r-210v).

מדרש הגדול, ספר ויקרא (א1-210ב).

208 folios (ff. 3-210).— Il manque au début trois folios et, à la fin, un quatrième folio présumé blanc. Le manuscrit a été fortement endommagé par les vers et la corrosion de l'encre. Le début et la fin du manuscrit ont également souffert d'un usage trop constant, et les marges sont usées et déchirées par endroits. Le manuscrit a été réparé à l'aide de fragments de papier collés sur lesquels le texte a été recopié.

208 דפים (3-210).— בראש כה"י חסרים 3 דפים, ובסופו חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו. חלק מכה"י נפגע מאוד מחמת מזיקים, לחות ואיכול הדיו; בראש כה"י ובסופו נפגעו השוליים. כה"י תוקן ע"י הדבקות-נייר.

A la fin du manuscrit ont été reliés (ff. 211-213) trois folios d'un autre manuscrit (fragment du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE, *Sanhédrin*, chapitres 11-13).— Les gloses marginales, de mains diverses, sont nombreuses. Le f. 210v porte les marques de possession de SAÏD b. ABRAHAM al-ZAHIRI et de DAVID Ibn SAÏD, ainsi que d'autres mentions (en arabe, caractères hébreux), difficilement déchiffrables. La naissance de SAMUEL b. AMRAM est datée de 1842 de l'ère des Séleucides / 1531. Une liste de livres (en arabe, caractères hébreux) porte la date de 1879 de l'ère des Séleucides / 1567/8.

הטקסט החסר בראש כה"י הושלם ביד מאוחרת (א1-210ב). קטעים שונים שנפגעו הושלמו על-גבי הדבקות נייר. בסוף כה"י נכרך קטע מתוך כ"י אחר, משנה תורה, הלכות סנהדרין יא-יג. בשוליים נוספו הגהות ופירושים רבים בידים שונות. ציוני בעלים: סע"ל בן אברהם אלצאהרי, דוד אבן סעיד, ועוד חתימות שאינן ניתנות לפענוח (210ב). רישום לידתו של שמואל בן עמרם, א'תתמ"ב לשטרות / 1531 (שם). רשימת ספרים משנת א'תתע"ט <לשטרות> / 1567/8 (שם).

* Papier sans vergeures ni pontuseaux, pas de filigranes.
* Encre noire tirant sur le brun sombre, ou brun sombre s'éclaircissant jusqu'au brun clair, corrosive, et qui s'effrite par endroits.

* נייר ללא קווים ומברחים וללא סימני-מים.
* צבעי הדיו שחור, הנוטה לחום כהה, וחום כהה, ההולך ונעשה חום בהיר. דיו מאכלת, המתקלפת פה ופה.

* Quinions, plus un quaternion et, à la fin, un sénion, un quaternion et un ternion. Numérotation au début et à la fin des cahiers, en lettres hébraïques assez simplement décorées. Généralement, réclames horizontales au bas des folios, ou bien le dernier mot du folio est répété en haut du folio suivant. [Les signes marquant le milieu du cahier, aux quatre coins du diplôme intérieur, sont d'une autre encre que le texte.]

* ככל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס אחד, שבו 4 גליונות, ולסוף כה"י, שבו 6, 4 ו-3 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת בראש הקונטרס ובסופו; בדרך-כלל שומרי-דפים מאוזנים או הישנות המלה האחרונה של הדף בראש הדף שלאחריו. [אמצע כל קונטרס סומן בארבע פינות מיפתחו בדיו שונה מדיו הטקסט.]

* La réglure a été faite, peut-être à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.

* השרטוט נעשה כנראה בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.
* ממדים: 307-310 × 242-245 (238-242 × 192-193) מ"מ. 2 עמודות. 30 שורות כתובות ומשורטטות.

* Dimensions: 307-310 × 242-245 (238-242 × 192-193) mm, en deux colonnes, 30 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* מובאות מן המקרא מנוקדות ומוטעמות בדיו בצבע שונה מצבע הטקסט.

* Les voyelles et les signes de cantilation qu'on trouve sous les citations bibliques sont d'une encre différente de celle du texte.

* כותרות באותיות מרובעות חלולות גדולות, הממולאות בצבע אדום וחום בהיר לסירוגין.

* Les titres sont en grands caractères carrés dont le contour a été tracé à l'encre noire, et l'intérieur colorié alternativement en rouge et en brun clair.

* Reliure moderne.

קולופון
 [[בתלתה בשבא דהוא עסרין ות]]מנ]]י יומין בירח [[מ]]רחשון
 שנת אלפא ותמני מאה ותרתי עסר שנין [[לש]]טרוותי במדינה
 אלטוילה תתבני עד דתשתכלל [[קר]]תה ירושלם בחיינו אמן
 ונכתב על שם החבר [[הטו]]ב והנעים נטע שעשועים אהרן
 יצ"ו ביר' עמרם יוב"י [[ביר']] יוסף אלהים יזכיניה למנהג
 ביה הוא וזר' וזר' זר' ספרא חלשא ומסכנא כלף בן דאוד
 אלטוילי [[ה']] ימחול לי על כל מה שגיתי וטעיתי ויכתוב
 לחיים אותי אכ"ר

1813 de l'ère des Séleucides

SABARÉ?¹ (Yémen)

écrit par KHALAF b. DAOUD al-TAWILI
pour ZACHARIE b. HATAR b. ZACHARIE
ba-COHEN

Les Hagiographes avec voyelles et signes de cantilation, accompagnés de la massore (ff. 1r-249v).

249 folios (ff. 1-249).— Il manque trois folios au début, un folio entre les ff. 93 et 94 et un folio présumé blanc à la fin. Le manuscrit a été sali et, à la fin, les feuillets ont été encollés et sont peu lisibles.

Au début et à la fin, cachet de la bibliothèque: "S. THOMAS STIFT..."

- * Papier sans vergeures, pontuseaux ni filigranes, brillant pour la justification.
- * Encre noire corrosive.
- * Quinions, plus trois quaternions à la fin. Numérotation au début et à la fin des cahiers en lettres hébraïques décorées. [Trace de signes marquant le milieu du cahier.]
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 260-263 × 187-197 (181-183 × 129-139) mm, à longues lignes, 18 lignes écrites à la page pour autant de lignes réglées.
- * Les voyelles et les signes de cantilation sont de la même encre que le texte, la massore d'une encre plus claire.
- * Tout le manuscrit est du même module. La massore est quelquefois écrite en forme de dessin.
- * Reliure moderne en papier jaspé avec dos de veau clair. Dos plat à faux nerfs marqués par des filets à froid.

1502

א'תתי"ג לשטרות

צברה? (תימן)

כתב כלף בן דאוד אלטוילי
בשביל זכריה בן חטר בן זכריה הכהן

כתובים עם ניקוד, טעמים ומסורה (א1-249ב).

249 דפים (1-249). — חסרים 3 דפים בראש כה"י, דף אחד בין דף 93 לבין דף 94, ודף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו, בסופו. כה"י הוכתם; דפים אחדים בראשו ובסופו הודבקו והם קשים לקריאה.

- * נייר ללא קווים ומברייחים וללא סימני-מים. השטח הכתוב מבריק.
- * צבע הדיו שחור. דיו מאכלת איכול נוקב.
- * בכל קונטרס 5 גליונות, פרט ל-3 הקונטרסים האחרונים, אשר בכל אחד מהם 4 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטות בראש הקונטרס ובסופו. [שרידי סימון של אמצע הקונטרסים במיפתחם.]
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 260-263 × 187-197 (181-183 × 129-139) מ"מ. עמודה אחת. 18 שורות כתובות ומשורטטות.
- * הניקוד והטעמים-כתובים בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט. המסורה כתובה בדיו בהירה יותר.
- * אין תיבות-פתיחה גדולות. המסורה כתובה לפעמים בצורת עיטורים.

קולופון נבצע בחד בשבא דהו[א] ה[ה] יוֹמֵי בִּירָה אֲדָר שְׁנַת אֶלְפָּא
וּתְמַנִּי מֵאָה [וּתְלִי]ת עֶסֶר שָׁנִין לִשְׁטָרוֹת בְּמֵאֵתָא [צָ]בְרָה
וּנְכַתֵּב עַל שֵׁם הַחֹבֵר הַטּוֹב וְהַנְּעִים נָטַע שְׁעִשׂוּעִים זְכָרִיָּה
יִי"צ' הַכֹּהֵן בִּיר' חָטָר הַכֹּהֵן בִּירְב' זְכָרִיָּה הַכֹּהֵן אֱלֹהִים
יִזְכְּרֵנָה לְמַהְגִּי בִּיה וּלְדַקְדָּק בְּעִנְיָנָהּ אֲנִי כְּתַרְמִשׁ סַפְרָא
חֲלָשָׁא וּמַסְכִּינָא כֻלָּף בֶּן דָּאוּד אֶלְטוֹיְלִי אֱלֹהִים יִמְחוֹל לִי
עַל כָּל מָה שֶׁנִּגְיַתִּי וְטַעֲיָ[תִי] וִיכְתּוֹב לַחַיִּים אוֹתִי אֲנִי דָן
לכף זכות 249

1. מן האות הראשונה ניתן לקרוא רק שריד, והיא עשויה להיות צד"י; מכל-מקום נראה, שיש להשלים כך, לפי שכ"י אחרים של אותו סופר נכתבו באלטוילה (ראה: 1, 167; 1, 172; כ"י אוקספורד, הספרייה הבודליאנית 47. Opp. Add: fol. 47. סטלוג גריבאואר, מס' 2346 הועתק באלמראוזה, באותה שנה שבה הועתק 1, 172) וצברה סמוכה לשם (מפי הרב ר' קאפח). ראה גם מפת איזור מנאחה הנספחת ל-Rathjens & Wissmann.

2. לפי ציון היום בשבוע ובהתאם לשיעור הרווח, ההשלמה האפשרית היחידה היא "חמשה".

1816 de l'ère des Séleucides

SANAA (Yémen)

écrit par un scribe anonyme

pour AARON b. AMRAM b. JOSEPH

1504/5

א'תתי"ו לשטרות

צנעא (תימן)

כתב מעתיק בלתי-ידוע

בשביל אהרן בן עמרם בן יוסף

Les Prophètes, avec voyelles et signes de cantilation, accompagnés de la massore (ff. 1v-222v).

נביאים עם ניקוד, טעמים ומסורה (1ב-222ב).

222 folios (ff. 1-222).— Il manque au début un folio présumé blanc et, à la fin, un autre également présumé blanc. Les marges des premiers et des derniers folios sont un peu endommagées; les deux folios du début, ainsi que le dernier folio, ont été réparés à l'aide de fragments de papier collés. Le colophon est quelque peu effacé.

222 דפים (1-222).— בראש חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו; בסוף חסר דף אחד לפחות, שאף הוא היה כנראה ריק מעיקרו. שולי הדפים הראשונים והאחרונים נפגמו במקצת; שני הראשונים והאחרון תוקנו ע"י הדבקת נייר. אותיות הקולופון נמחו במקצת.

Le colophon, contrairement au reste du manuscrit, est écrit en caractères cursifs, mais il n'y a aucune raison de mettre en doute son authenticité. Dans les marges, des gloses, presque toutes de la même main, donnent des variantes aux voyelles et aux signes de cantilation, certaines se référant à des manuscrits et à des imprimés. Au f. 1r, des poèmes en hébreu et en arabe, caractères hébraïques, ont été écrits avec des voyelles supra-linéaires. Sur le folio de garde précédant le f. 1, des signatures n'ont pu être déchiffrées; au f. 222v, un acte de vente par ISAAC Ibn ABRAHAM et de SALIM Ibn ...

הקולופון, שלא כגוף כה"י, כתוב בכתב רהוט, אך אין כל סיבה להטיל ספק במהימנותו. בשוליים נוספו הגהות, רובן ככולן ביד אחת, המתייחסות לניקוד ולטעמים, עם שינויי-גרסאות מ"י, דפוסים ומפרשים. בדף וא שירים ופיוטים בעברית ובערבית עם ניקוד עליון. בדף-מגן לפני דף 1 התימות מסולסלות שקשה לפענחן. חותמת מסולסלת: "הצעיר . . . צאלח" (1ב). שטר-מכר פגום: יצחק בן אברהם וסאלם בן [. . .] מכרו את כה"י "בתלאתה קרוש" (222ב).

* Papier sans vergeures ni pontuseaux, pas de filigranes.
* Encre noire tirant sur le brun sombre.
* Quinions, à part le dernier cahier, dont il ne reste que trois folios. Trace d'une numérotation en lettres hébraïques, décorée simplement, au début des cahiers; cette numérotation semble reprendre du début avec Jérémie, le premier des Prophètes postérieurs. [Les signes marquant le milieu du cahier, dans deux ou quatre coins du diplôme intérieur, sont d'une autre encre que le texte. La numérotation des chapitres et les titres courants en haut des pages ont été ajoutés par des mains différentes.]

* נייר ללא קווים ומכריחים וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור עם גוון חום כהה.

* בכל קונטרס 5 גליונות (מן הקונטרס האחרון בותרו 3 דפים). שרידי ספירת-קונטרסים בראש הקונטרס באותיות מעוטרות בפשטות; הספירה כנראה מתחילה מחדש עם נביאים אחרונים. [אמצע כל קונטרס סומן בשתי פינות מיפתחו, או בכל ארבע הפינות, בדיו שונה מדיו הטקסט. כותרות בראשי עמודים וסימון פרקים מידיים שונות.]

* שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בחריטה, אולי בעזרת לוח; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 313-315 × 250-253 (220-221 × 185-186) מ"מ, 2 עמודות. 26 שורות כתובות ומשורטטות. שורת מסורה אחת בשוליים העליונים, שורה אחת בשוליים התחתונים.

* אין תיבות-פתיחה גדולות.

* Régure faite, semble-t-il, à la pointe sèche, mais peut-être à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.
* Dimensions: 313-315 × 250-253 (220-221 × 185-186) mm, en deux colonnes, 26 lignes écrites pour autant de lignes réglées; la massore est écrite sur une ligne dans la marge supérieure et dans la marge inférieure.
* Tout le manuscrit est du même module.
* Reliure probablement originale, faite de morceaux de cuir brun sur ais de carton: coins arrondis. Décoration faite d'un double rectangle de filets à froid joints aux angles et de petits fers à motifs géométriques. Dos à trois nerfs sans tranche-fil. Les coutures des cahiers, à gros points, ont été grossièrement consolidées par du sparadrap.

קולופון נִכְתְּבוּ אֵלֶּיךָ הַנְּבִיאִים עַל שֵׁם הַחֵבֶר הַטוֹב וְהַנְּעִים נִטְעַ
 שְׁעוּעִים אֶהְרֵן שִׁי צִי בֶן עֶמְרָם רִי"ת בֶּן יוֹסֵף נֶעֱיֵג קֶנֶה?>
 אוֹתוֹ?> מִמֶּמוֹנוֹ וּמִיָּגִיעוֹ [אֶלֶּה] יִזְכִּיָּהוּ לַהֲגוּת בּוֹ וּלְדַקְדָּק
 בְּעִנְיָיו וּלְגִלּוֹת מִצְפוּנָיו הוֹ[א]רְעוּ וְז[ר]עוּ וְז[ר]עוּ מֵעַתָּה וְעַד
 עוֹלָם וַיִּקִּים עָלָיו קֶרֶא דְכַת' לֹא יִמּוֹשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ
 וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וּלְיָלָה וַיִּתְּקִים עָלָיו קֶרֶא דְכַת' לֹא יִמּוֹשׁ מִפִּיךָ
 וּמִפִּי זֶרַעַךְ וּמִפִּי זֶרַע זֶרַעַךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם [אֲמֵן] וְנִבְצַע
 בְּשָׁנָה אֶתְתִּיזוּ שְׁנֵי לְשֹׁטְרֵי בְּמִדְיָנָה צִ[נְעָא] ח[א]ק בְּרוּךְ
 שְׁעוֹרָנִי לְהַשְׁלִימוֹ בִּי

222v

ב222

5265 de la Création

<Italie>

1505

ה'רס"ה

<איטליה>

Le Livre des Secrets de SAMUEL MOTOT, surcommentaire du commentaire sur le Pentateuque d'ABRAHAM Ibn EZRA (ff. 25r-50v).

30 folios (ff. 25-54).— Les quatre derniers folios sont blancs. Nombreuses taches d'humidité. Le coin inférieur des folios est quelque peu effiloché.

Le scribe anonyme continue et termine la copie de l'ouvrage de SAMUEL MOTOT qui avait été commencée sur les deux cahiers précédents (ff. 1r-24v) jusqu'au chapitre XXII de l'Exode. Le début est d'une main italienne également; le nombre de lignes est le même, mais l'écriture est plus cursive, moins élégante et quelque peu négligée. Le papier, bien que différent, a des filigranes qui indiquent une époque contemporaine. Il se peut que ces deux premiers cahiers soient, en fait, non pas antérieurs, mais de peu postérieurs à la copie de notre scribe.— Le manuscrit est relié avec d'autres textes qui semblent contemporains (ff. 55-294).— Cotes anciennes: "39" dans un cercle (barré) et les titres latins (f. 1r); "Cod. Hebr. 151" de la Sorbonne, une longue notice en français signée E. CARMOLY, description du volume datée du 30 juin 1899 (premier folio de garde). Cachet de la Sorbonne, estampille de la Bibliothèque nationale (n° 17).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun clair.
- * Quinions. Réclames horizontales décorées au bas des folios.
- * La réglure n'est pas discernable, mais de chaque côté du folio, les lignes correspondent.
- * Dimensions: 296 × 196-198 (217-218 × 141-143) mm, à longues lignes, 40 lignes écrites à la page.
- * Les premiers mots, les titres et les eulogies en fin de livre sont écrits en grands caractères carrés. La fin du livre est disposée en forme de dessin.
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Richelieu.

מגילת סתרים, פירוש שמואל מוטוט על פירוש ראב"ע לתורה (25א-50ב).

30 דפים (25-54).— ארבעת הדפים האחרונים ריקים. כתמי לחות רבים; הפינות התחתונות של הדפים ניזוקו מעט.

המשכו הישיר של החיבור, שהתחלתו (עד אמצע פרשת משפטים) הועתקה בידי מעתיק אחר בשני קונטרסים מלאים (דפים 1א-24ב). ההתחלה הועתקה אף היא בכתיבה איטלקית ובמספר שורות זהה, אולם בכתב רהוט יותר, פחות נאה ומרושל במקצת, על-גבי נייר שונה, אך מאותה תקופה בערך (על-פי סימני-המים). אפשר, שדווקא התחלת החיבור הושלמה מאוחר יותר. כרוך עם חיבורים שונים, שהועתקו באותה תקופה בערך (דפים 55-294).

- * נייר עם קווים ומכריחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום כהיר.
- * בכל קונטרס 5 גליונות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים.
- * אין להבחין בשרטוט. השורות בשני צדי הדף חופפות אלו את אלו.
- * ממדים: 296 × 196-198 (217-218 × 141-143) מ"מ.
- * עמודה אחת. 40 שורות כתובות.
- * תיבות-הפתיחה, הכותרות ונוסחות-הסיום כתובות באותיות מרובעות גדולות. סוף החיבור כתוב בצורת עיטור.

COLOPHON
350v

כבודך השם: אפי"ה: ז' תמוז רס"ה חזק:

קולופון
350

1819 de l'ère des Séleucides

1508

א'תתי"ט לשטרות

<Yémen>

<תימן>

écrit par JEHOSEF b. BENAYA b. SAADIA

כתב יהוסף בן בניה <בן סעדיה>

pour SALOMON b. JOSEPH b. DAVID b. HAL-FON, surnommé al-TAWILI al-ANSI

כשביל שלמה בן יוסף בן דוד בן חלפון הידוע
אלטוילי אלענסי

(1) *Le Manuel du lecteur* (ff. 2v-19v), précédé de notes massorétiques et versets bibliques écrits en micrographie (ff. 1v-2r); (2) le Pentateuque avec voyelles et signes de cantilation, accompagné de la massore (ff. 21v-136r).

(1) מחברת התיג'אן בעברית (2ב-19ב), ובראשה קטע מדקדוקי הטעמים וקטעי ג"ך כתובים במיקרוגרפיה (1ב-2א); (2) תורה עם ניקוד, טעמים ומסורה (21ב-136א).

137 folios (ff. 1-137).— Il manque un dernier folio présumé blanc.

137 דפים (1-137). — חסר הדף האחרון, שהיה כנראה ריק מעיקרו.

Après le colophon proprement dit, le scribe a écrit (f. 136v) un poème liturgique où, selon une coutume bien établie, il a inséré son nom et la date de la copie. Dans les marges, la numérotation des commandements et leur indication dans le texte sont écrites à l'encre rouge, peut-être par le scribe. Sur le folio blanc qui suit la seconde œuvre (f. 20), un des possesseurs a inscrit des extraits divers. Au f. 20r, DAVID b. MOÏSE b. SHALOM JAMIL a gratté le nom du possesseur primitif pour inscrire le sien. — Le manuscrit, qui appartenait à DAVID b. YAHYA JAMIL (SAADA, Yémen), a été apporté en Israël en 1949 et confié à la Bibliothèque nationale et universitaire en 1963.

בשוליים נוספו סימני המצוות, ובגוף הטקסט צוינו רמזותיהם בדיו אדומה. אולי בידי הסופר. בדף הריק שבסוף המחברת (20) העתיק אחד הבעלים ליקוטים שונים. ציון בעלים: דוד בן משה בן שלום גמיל (20א); שורבב לתוך נוסחת בעלים במקום השמות המקוריים שגורדו; חתימות קשות לפענוח (1א). כה"י היה ברשותו של המנוח דוד בן יחיא גמיל בצעדה (תימן) והובא לישראל בשנת 1949. בשנת 1963 נמסר למשמרת לבית הספרים ע"י משפחתו.

* Parchemin épais; quelquefois on distingue mal la fleur de la chair.

* Encre noire tirant sur le brun sombre.

* Quaternions (dans le premier, un diplôme est fait de deux folios cousus), à part un binion à la fin de la première œuvre et un ternion à la fin de la seconde, commençant par la fleur; toutefois, un cahier commence par la chair. Dans deux cahiers, la règle des vis-à-vis n'est pas tout-à-fait observée et on trouve l'ordre: fleur, chair, fleur, fleur. Numérotation en haut des cahiers, en lettres hébraïques décorées simplement. La numérotation recommence à chaque œuvre. Réclames horizontales décorées simplement au bas des cahiers, et, dans le *Manuel*, réclames en diagonale vers le bas des folios. [Les signes marquant le milieu du cahier, aux quatre coins du diplôme intérieur (ceux du haut sont très visibles), sont d'une encre différente de celle du texte.]

* Piqûres dans les marges extérieures, chaque diplôme plié, en commençant sur le côté recto. Régure à la pointe sèche, diplôme par diplôme, sur le côté chair.

* Dimensions: 326-332 × 243-250 mm; premier ouvrage: (233-240 × 183-187) mm, en deux colonnes, 43 à 44 lignes écrites pour autant de lignes réglées; pour le Pentateuque: (208-219 × 184-185) mm, en deux colon-

* קלף עבה. לעתים קשה להבחין בין צד שיער לצד בשר.

* צבע הדיו שחור עם גוון חום כהה.

* בכל קונטרס 4 גליונות (בקונטרס הראשון עשוי גליון אחד משני דפים תפורים), פרט לקונטרס האחרון של מחברת התיג'אן, שבו 2 גליונות, ולקונטרס האחרון, שבו 3 גליונות. כל קונטרס מתחיל בצד שיער, פרט לקונטרס אחד, המתחיל בצד בשר; בשני קונטרסים אין התאמה מלאה של צדי הקלף, וסדר הגליונות הוא שיער-בשר-שיער-שיער. ספירת קונטרסים באותיות מעוטרת בפשטות — בראש הקונטרסים של מחברת התיג'אן לחוד ושל התורה לחוד; שומרי קונטרסים מאוזנים מעוטרים בפשטות ושומרי דפים מלכסנים כלפי מטה במחברת התיג'אן. [אמצע כל קונטרס סומן במיפתחו, בארבע הפינות (בפינות העליונות הדבר נראה בבירור) בדיו שונה מדיו הטקסט.]

* ניקוב בשוליים החיצונים; כל גליון לחוד, מקופל, מצד ע"א. שרטוט ע"י חריטה; כל גליון לחוד, פרוש, בצד בשר.

* ממדים: 326-332 × 243-250 מ"מ. מחברת התיג'אן: 233-240 × 183-187 מ"מ. 2 עמודות. 43-44 שורות כתובות ומשורטטות. — התורה: 208-219 × 184-185 מ"מ. 2 עמודות. 25 שורות כתובות ומשורטטות. 3 שורות מסורה גדולה בשוליים העליונים, 4 שורות בשוליים התחתונים.

nes, 25 lignes écrites pour autant de lignes réglées; pour la massore: 3 lignes réglées dans la marge supérieure et 4 dans la marge inférieure.

* Les voyelles, les signes de cantillation et la massore sont de la même encre que le texte.

* Dans la première œuvre et à la fin du Pentateuque, les premiers mots et les titres sont en grand module. Les ff. 2v et 3r, écrits en micrographie, forment des dessins géométriques. Quelquefois, la grande massore est disposée en calligrammes géométriques. Les signes indiquant le début des péripécopes sont décorés.¹

* Reliure de cuir brun sur carton; décor composé d'un double filet à froid assez espacé, délimitant un encadrement et trois compartiments en hauteur et en largeur. Les compartiments de chacun des angles sont eux-mêmes décorés de double filets en diagonale; le compartiment central est, lui, orné de double filets

* צבע הדיו של הניקוד, של הטעמים ושל המסורה זהה לצבע הטקסט.

* כמחברת התיג'אן ובסוף התורה כתובות הכותרות ותיבות הפתיחה באותיות גדולות. עמודים 2 ו-3א כתובים במיקרוגרפיה גיאומטרית. מעט מן המסורה הגדולה כתובה בצורת עיטורים גיאומטריים. סימני פרשיות מעוטרים.

formant des losanges. Dos plat restauré avec renfort de toile, et gardes modernes. Des renforts de cuir ont été mis à chaque angle côté gouttière. Tranche file bleue et blanche. Deux fermoirs sont faits d'une lanière roulée, maintenue sur le plat supérieur par une languette, et s'attachant au plat inférieur dans une boucle, le tout étant de cuir.

COLOPHON I

נכתבה זאת התורה אשר היא לעיני דורשיה מאירה וכשמש

קולופון I

מוהירה לג'ק צפירת תפארת הריע האהוב והנכבד המעוז
המגדול אשר ימינו בנדיבות כנהר פישון רחבה והחסידות
בלבו חצובה והידידות בנפשו כתובה ישפיע לו אלה' כל
טובה הוא חמדת לבבי ומאור עיני וענק צוארוני העדינו
העצני שלמה ש'צ בירבי יוסף ש'צ בירבי דוד זק'ל בירבי
חלפון נע'ג הידוע אלטויל' אלענסי [ה'] אל ישימיה עליו סימן
טוב וברכה מעתה ועד עולם ויקיים עליו מק' שכת' לא ימוש
ספר התורה הו' מפ' והג' בו יומ' ולי' ויתקים עליו עוד מק'
שכת' לא ימוש מפ' ומפי זרעך ומפי זר' זרע' מע' וע'
עולם ויזכה ללמוד וללמד ולהגות בה יומם ולילה ולגלות
מצפוניה ולדקדק בעניניה באהבה וביראה ובעונה הוא
זורעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות ויזכה לכל מדה טובה
ולזקנה ושיבה ולשמחת בית השאובה ולחיי העולם הבא כן
יאמר אל נערץ בסוד קדושים רבה אג' ויזכה לבנים גונים
יגלו בזאת התורה כל ענינים כן יאמר האל שוכן מעונים
ושלם וברוך העוזר' ונבצעה בחדש שבט שנת אתת'ט לשטר'

136r

ישע יקרב ששון יערב' ישיאות מי יבין מנסתרות נקני' 2r

136a

1. ראה גם תיאור כה"י בקטלוג מוזיאון ישראל, מס' 40, כ"י 19.
2. נוסף מתחת לקולופון, כנראה עם סימן שרבוך לתוכו.

קולופון II ... כְּתַבְתִּיהִי אֲנִי הַקֵּל יְהוֹסֵף בֶּן בְּנִיָּהּ | יְלֹד חֲזַמְקִי קָטָן
 חֶבְרִי הַמוֹנֶה | חֲתַמְתִּיהָ שְׁנַת אֶתְחִי"ט לְמַנְחָן | לְאוֹם זָרָה תְּהֵא
 סוֹף חֲשִׁבוֹנָהּ / ...

3. מתוך פיוט על התורה "שירו לה" שיר חדש – אמונה ויצרה", שבתמן נהגו להעתיקו בסוף התורה. המעתיקים שרבו בו את שמם ואת תאריך ההעתקה במקום שם הפייטן והתאריך המקוריים, כדרך תורף. השווה: "ספיר, אבן ספיר, ב, מנוצא תרל"ד, עמ' רלב–רלג; *Ohel David*, *Descriptive Catalogue of* אהל דוד, D. S. Sassoon, the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the Sassoon Library, II, Oxford–Londres 1932, p. 605; דודון, אוצר השירה והפיוט, ד, ניוארק תרצ"ג, עמ' 261, מס' 5595; ע' קרח, סערת תימן, ירושלים תשי"ד, עמ' קא, קסב–קסג. ששון סבור, שמעתיק כ"י 964 ו-942 שבאוספו, בניה בן סעדיה בן זכריה, אבי המעתיק שלנו, הוא מחבר הפיוט, לפי שכתב-יד אלו, שהועתקו בשנת 1469/70, קדומים מכה"י שהביא יעקב ספיר (משנת 1484), ובשניהם נפקד הטור שבו מצוין שם המעתיק. אמנם, בכ"י אחר, שהעתיק בניה בשנת 1478 (כ"י לונדון, המוזיאון הבריטי Or. 5404; קטלוג מרגוליות, מס' 1112), הוסיף בניה את הטור עם שמו. אף-על-פי-כן ייתכן, שהדין עם ששון אם לא יימצא כ"י קדום יותר. מכל-מקום, אין יסוד להנחת קרח (שם), שהשם הנקוב בפיוט שהדפיס מתוך כ"י משנת 1483 הוא שם המחבר.
4. "חזמק" באתב"ש: סעיד, כנהוג בתימן, "ילוד חומק" משמעו אם-כן: בן סעיד; ראה, למשל: ששון, שם, עמ' 899, 934, 952; דודון, שם, בפיוט זה גופו; ש"ד גויטיין, קרית ספר, יד (תרצ"ז), עמ' 256. אולם שמו הרגיל של סבו של המעתיק היה השם העברי סעדיה. כ"י אוקספורד, הספרייה הבודליאנית Opp. Add. 4to. 97a (קטלוג נויבאוואר, מס' 1505), הועתק בשנת 1478 ע"י יוסף בן בניה בן סעדיה, והוא ללא ספק המעתיק שלנו. אף אבי המעתיק נקט לשון דומה בפיוט שכתב כ"י לונדון הנזכר בהערה הקודמת: "בניה ילוד חומק"; מעל חומק כתב "רי"ת", היינו, ברכה לנפטר. אבי המעתיק, בניה בן סעדיה בן זכריה בן מרגו, הוא סופר ידוע, שפעל בצנעא והעתיק כתב-יד רבים. מלבד יהוסף (יוסף), ידועים כסופרים גם בנים אחרים: סעדיה, שהעתיק את 166, ודוד. באחד מכתב-היד שכתב האחרון, כ"י לונדון, המוזיאון הבריטי Or. 2349 (קטלוג מרגוליות, מס' 90), העתיק את הפיוט הנ"ל בסוף תורה ושרבב את שמו "דוד... ילוד בניה". אך בכ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה Add. 1174 (הוא ללא ספק כה"י שציטט יעקב ספיר; וראה בהערה הקודמת), ציין בפיוט: "דוד... ילוד רבי" (משנה... ילוד רבי" גם בכה"י שציטט קרח). יעקב ספיר ראה בתימן כ"י שנכתב בידי בתו של בניה, מרים; השווה: אי"מ הברמן, קרית ספר, יג (תרצ"ו–תרצ"ז), עמ' 116.

1820 de l'ère des Séleucides

1508/9

AL-TAWILA (Maḥwit, Yémen¹)

écrit par KHALAF b. DAOUD al-TAWILI

א'תת"ך לשטרות

אלטוילה (מחית, תימן)

כתב כלף בן דאוד אלטוילי

Livre XI du *Mishné Tora* de MAÏMONIDE (ff. <5>r- <105>v).

101 folios (ff. <5>-<105>).— Il manque au début un cahier entier et les quatre premiers folios du second cahier. A la fin, trois folios, présumés blancs, ont été entaillés et il en reste des talons collés. Le début du manuscrit a été légèrement endommagé par l'humidité et corrodé par l'encre.

Une partie du texte manquant au début a été complétée grâce à un autre manuscrit qui semble plus ancien. A la suite de notre manuscrit ont été reliés les livres XII-XIV du même ouvrage de MAÏMONIDE, pris de manuscrits différents et complétés par des mains postérieures. Le livre XII (I, 163), dans sa partie ancienne, est écrit dans une écriture proche de celle de notre manuscrit. La justification n'est pas tout-à-fait la même mais les autres caractères sont semblables, ainsi que la numérotation des cahiers, la graphie du tétragramme, les fins de lignes, la décoration et les autres signes graphiques. La ressemblance la plus frappante est celle des titres qui, dans les deux cas, sont écrits en grandes lettres carrées dont seul le contour extérieur est tracé. Dans l'un des colophons du livre XII, le scribe déclare se nommer fils de DAOUD b. MAÏMON al-TAWILI; il pourrait donc être le frère de KHALAF qui aurait écrit à la même époque, dans la même région, mais dans une autre ville (cf. I, 163).

* Papier sans vergeures, pontuseaux, ni filigranes, légèrement brillant.

* Encre noire tirant sur le brun sombre. L'encre est très corrosive au début du volume, surtout dans la partie endommagée par l'humidité.

* Quinions, sauf l'avant-dernier cahier qui est un quaternion. Numérotation en lettres hébraïques, décorées assez simplement, au début et à la fin des cahiers. [Les signes marquant le milieu du cahier, au coin droit supérieur et au coin inférieur gauche du diplôme intérieur, sont d'une encre différente de celle du texte.]

* Réglure, peut-être faite à l'aide d'un cadre, page par page, sur le côté verso. Il se peut que les lignes verticales aient été tracées à la pointe sèche.

* Dimensions: 265-268 × 195-198 (197-198 × 130-131) mm, à longues lignes, 22 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Les titres et la liste des *halakhot* en fin de livre sont en grands caractères carrés dont seul le contour est tracé à la plume.

* Reliure moderne.

משנה תורה מאת משה בן מימון, ספר נזיקין <5>א- <105>ב.

101 דפים <5>-<105>. — חסרים קונטרס שלם בראש כה"י ר"ד דפים בראש הקונטרס השני. בסוף כתב-היד נחתכו 3 הדפים האחרונים, שהיו כנראה ריקים, ונותרו מהם בדלים דכונים. כה"י נפגם במקצת בראשו מחמת רטיבות ואיכול הדיו.

חלק מן הטקסט החסר בראש הושלם ע"י קטע מכ"י אחר, כנראה קדום יותר. כרוך עם משנה תורה, ספרים יב-יד, שהורכבו מכ"י שונים ואף הושלמו בידיים מאוחרות. ספר יב (ראה I, 163). להוציא את השלמות, נכתב בכתובה דומה למדי לזו של כ"י זה, ומחוץ למיתווה השונה במקצת זהות רבות מתכונותיהם של שני כה"י, כגון שיטת ספירת-קונטרסים, צורת שם ההויה, שיטות לשמירת קו השוליים, עיטורים וסימנים גארפיים שונים. הרמין הבולט ביותר הוא כתב הכותרות באותיות חלולות, הדומה להפליא בשני כה"י ונראה כאילו יצא מידי סופר אחד. לספר יב קולופונים, ועל-פי אחד מהם נכתב בידי סופר אחר, אף הוא בן דוד אלטוילי (אולי אחי הסופר שלפנינו), במקום אחר, אך באותו איזור, בשנת א'תת"ב / 1491 (השווה I, 163).

* נייר מבריק במקצת ללא קווים ומברחים וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור עם גוון חום כהה. בתחילת כה"י דיו מאכלת, שניקה את הנייר, בעיקר בדפים שנפגעו ע"י רטיבות.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס שלפני האחרון, שבו 4 גליונות. ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרת בראש הקונטרס ובסופו. (אמצע כל קונטרס סומן במפתחו בפינה העליונה הימנית של ע"ב ובפינה התחתונה השמאלית של ע"א בדיו שונה מדיו הטקסט.)

* שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח; כל דף לחד, בע"ב. ייתכן, שקווי-השוליים נחרטו.

* ממדים: 265-268 × 195-198 (197-198 × 130-131) מ"מ. עמודה אחת. 22 שורות כתובות ומשורטטות.

* הכותרות ופירוט ההלכות שבסוף הספר כתובים באותיות מרובעות גדולות חלולות.

1. ראה: ש' מרג, העברית שבפי יהודי תימן, ירושלים תשכ"ג, מפת תימן, עמ' לט; השווא: אבן ספיר, סו ע"ב (Twile).

קולופון   שלים בשנת אתת"כ שנין לשטרות במדינה אלטוילה תתבני
עד דתשתכלל קרתא ירושלם בחיינו ובימינו אנ"ס ספרא
חלשא ומסכינא כלף בן דאוד אלטוילי אלהים ימחול לי על
כל מה ששגיתי וטעיתי ויכתוב לחיים אותי דן לכף זכות   <105> ב
COLOPHON   <105> v

1825 de l'ère des Séleucides / 920 de l'hégire

JÉRUSALEM

écrit par JUDA b. DAVID, surnommé Ibn al-NAQQASH¹

pour ISAAC b. JOSEPH b. SAMUEL, surnommé Ibn al-TARIFI Ibn Abd ALULU

Le Lévitique (chapitres XIV–XVIII) avec voyelles et signes de cantilation, accompagné de la traduction et du commentaire en arabe, caractères hébreux, par YEFET b. ALI le Karaïte (ff. 1v–164r).

164 folios (ff. 1–164).— Il manque au début un folio présumé blanc, deux folios entre les ff. 78 et 79 et un autre folio, présumé blanc, à la fin.

Ce commentaire est relié au I, 174, qui en est la suite, écrite au Caire deux ans plus tard par le même scribe pour le même personnage.— Cotes anciennes: "Suppl. Hebr. n° 34" de la main de S. MUNK, collation signée "R. B. n° 2900" et datée de 1841 (folio de garde ancien). Estampille de la Bibliothèque royale (n° 25).

* Papier épais et brillant avec vergeures et pontuseaux par groupes de trois, sans filigranes.

* Encre noire s'éclaircissant jusqu'au brun sombre.

* Quinions, plus un quaternion à la fin. Numérotation en mots arabes écrits en diagonale au début des cahiers, dans le coin supérieur à gauche, et à la fin des cahiers dans le coin inférieur gauche, surmontés du mot *tamam* (fin). Numérotation en grandes lettres hébraïques au début des cahiers, dans le coin supérieur à droite (cette numérotation a été très effacée). Réclames décorées simplement au bas des folios, écrites en diagonale et dirigées vers le bas.

* Réglure faite peut-être à l'aide d'un cadre, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 263–266 × 173–180 (199–202 × 125–128) mm, à longues lignes, 21 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* Le texte hébreu est muni de voyelles et de signes de cantilation, de la même encre que le texte.

* Les versets hébraïques sont en très grands caractères carrés, ainsi que les premiers mots du colophon et les eulogies au début et à la fin de la seconde péricope. La fin des péripocopes et le colophon sont disposés en forme de dessin.

* Reliure en veau clair raciné au chiffre de Louis-Philippe.

א'תתכ"ה לשטרות / 920 לספירת המוסלמים
ירושלם

כתב יהודה בן דוד הנודע באבן אלנקאש
בשכיל יצחק בן יוסף <בן שמואל> הנודע ב<אבן
אלתראפי> אבן עבד אלולו

ויקרא, פרשיות מצורע ואחרי מות בניקוד וטעמים עם תרגום
ופירוש בערבית מאת יפת בן עלי אלכצרי הקראי (164–א).

164 דפים (1–164).— חסרים דף אחד בראש, שהיה
כנראה ריק מעיקרו. שני דפים בין 78 לבין 79. ודף אחד
בסוף, שאף הוא היה כנראה ריק מעיקרו.

כרוך עם I, 174, המשכו של החיבור שהועתק בידי אותו סופר
לאותם הבעלים שנתיים לאחר-מכן בקאהיר (השווה I, 174).

* נייר עבה מכריק עם קווים ומבריחים בקבוצות של
שלושה וללא סימני-מים.

* צבע הדיו שחור, לעתים חום כהה.

* בכל קונטרס 5 גליונות, פרט לקונטרס האחרון, שהיו
בו 4 גליונות. ספירת-קונטרסים במלים מלוכסנות בערבית
ובכתב ערבי בראש הקונטרס בפינה השמאלית העליונה
ובסופו בפינה השמאלית התחתונה (מעל לספירה נכתב
בערבית "תמאם"), ובאותיות עבריות גדולות בראש הקונ-
טרס בפינה הימנית העליונה (ספירה זאת נמחתה ברובה);
שומרי-דפים מלוכסנים כלפי מטה מעוטרים בפשטות.

* שרטוט שקוע, שנעשה כנראה בעזרת לוח; כל דף
לחוד, בע"ב.

* ממדים: 263–266 × 173–180 (199–202 × 125–128)
מ"מ. עמודה אחת. 21 שורות כתובות ומשורטטות.

* הטקסט העברי מנוקד ומוטעם כצבע זהה לצבע של
הטקסט.

* הפסוקים העבריים כתובים באותיות מרובעות גדולות
מאוד וכן נוסחות-הפתיחה והחתימה של פרשת אחרי מות
ותיבות-הפתיחה בקולופון. סופי הפרשיות והקולופון כתובים
בצורת עיטורים.

קולופון נִכְתָּב עַל שֵׁם כֹּגֶק הַד' רֶת יֶק' רֶת צִפִּי רֶת מַע' לֶת
 תִּפ' אֶרֶת וְהוּד וְעֵטֶרֶת וְכִכּוּד וְתַפְאֶרֶת הוּד הַשְּׂרָרָה
 גִּלְתִּי הַמְנוּרָה חֲמִדַּת בְּנֵי מִקְרָא אוֹהֵב הַצְדָּקוֹת וְשׁוֹנֵא
 מַעֲשָׂקוֹת וִידִיו לְשׁוֹאֵל פְּתוּחוֹת בְּכָל לְבוֹ וּבְכָל מְאוּדוֹ
 הוֹלֵךְ לִפְנֵי אֱלֹהֵיו בְּתוֹם וּבִיּוֹשֶׁר מִבְּחֹרֵיו יֵרָא אֶת ה'
 מִנְעֻרָיו מִתַּעֲשֵׂק בְּדַבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וְרַעֲיוֹנָיו לְעִבּוּדָתוֹ
 בְּרִים וְנִקְיִים עֹצֵם עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרַע תָּם וְיֹשֶׁר יֵרָא אֱלֹהִים
 וְסֵר מִרַע שִׁמְעוֹ הַטּוֹב נֹגַע לְמִרְחָק תּוֹרַת אֱלֹהִים חַיִּים עַל
 לְבוֹ הַיּוֹחֵק מֵר' וְר' יִצְחָק אֲשֶׁר הֵק' דִּישׁ סִפְרֵי תוֹרוֹת
 לְבִתֵּי הַתְּפִלּוֹת לְכִכּוּד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לוֹ יָאֵתוֹ
 הַתְּהִלּוֹת בֵּיתוֹ פְּתוּחַ לְתוֹ רֶה וְלִמְק' רָא וְלִר' בִּים
 וְלִמַּע' שִׁים הַטּוֹבִים לְעֵנִים וְלֵאבִיוֹנִים וְלִגְרִים וְלִתּוֹשְׁבִים
 הָאֵל בְּחִסְדּוֹ הַגָּדוֹל יַחֲיֶהוּ וְיִשְׁמְרֶהוּ וְכֹאִישׁוֹן עֵין יִצְרֶהוּ
 וְעַל כָּל אוֹיֵב יוֹצֵר יַעֲזֹרֶהוּ וְיִנְצְרֶהוּ וְיַחֲיֶה עַל לְבוֹ בְּנוֹ
 הַשְּׁתִּילִים הַטּוֹבִים וּבֵהֶם יִשְׁמַחֶהוּ וּבְנִיהֶם וּבְנֵיהֶם בְּשִׁשׁוֹן
 וְשִׁמְחָה יִרְאֶהוּ יֶק' יִים עַל הַד' רֶת מַעֲלָתוֹ יִרְאֶה זֶרַע
 יֶאֱרִיךְ יָמִים כִּי אֹרֶךְ יָמִים וְשָׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ
 בֶּן כֹּגֶק הַד' יֶק' צִפִּי מַע' תִּפ' הַש' הַנִּכְבָּד בְּעַם הָאֵל
 יוֹסֵף הָאֵל יִצּוֹר בְּצִרְרוֹר הַחַיִּים נִשְׁמָתוֹ וְעַם הַצְדִּיקִים תִּהְיֶה
 מִחֲצָתוֹ יֶק' ע' הַד' מַע' לֶתוֹ וְהִיתָה נֶפֶשׁ אֲדוֹנִי צִרּוּרָה
 בְּצִרְרוֹר הַחַיִּים הַנּוֹדֶעַ בְּאֵבֶן אֱלֹלוֹ נֹחֵם עֵדֶן
 וְכִתְּבֵה עַל בְּדִקְצֵה עֵיר בֵּין הַעֲדָה יְהוּדָה בֶּן כֹּגֶק מְרִי
 וּרְבִי הוֹקֵן הַנִּכְבָּד דּוֹד יֶר' חֲמַהוֹ צוֹרוֹ אֲמֵן
 הַנּוֹדֶעַ בְּאֵבֶן אֱלֹנְקָאשׁ סֵט אֲמֵן
 וּכְאֵן אֱלִפְרָא מִן נִסְכָּה יוֹם אֱלֹכָמִים אֱלִמְבָּא כְּאִמְסַ עֲשֵׁרִין
 שְׁהַר אֵייר שְׁנַת אֶלְפָּה וְשִׁמּוֹנָה מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יָשָׁנִים
 לְמִסְפַּר יוֹנִים בְּעִיר יְרוּשָׁלַם אֱלֹהִים יְכוֹנָה עַד
 עוֹלָם סֶלֶה אֱלִמּוֹאֲפֶק פִּי אֱלִתְאֲרִיךְ כְּאִמְסַ עֲשֵׁרִין צִפִּר
 סֶנֶה עֲשֵׁרִין וְתַסַּע מֵאִיָּה לְקֶרֶן זַעֲרָה תִּשְׁבֵּר בְּמַהֲרָה אֲמֵן

163v-164r

163-164a

2. התאריך לפי מניין המוסלמים, המכונה אצל הקראים "קרן זעירה", על-פי דג' ח: עיין: M. Steinschneider, *Vorlesungen über die Kunde hebräischer Handschriften*, Leipzig 1897, p. 55 (= הרצאות על כתבי-יד עבריים, ירושלים תשכ"ה, עמ' 74); שטיינשניידר מפנה לספר: A. Harkavy & H. L. Strack, *Catalog der hebräischen Bibelhandschriften der kaiserlichen öffentlichen Bibliothek in St. Petersburg*, St. Pétersbourg 1875, p. 265 (בכ"ל לנינגראד B19A משנת 1008 או 1009). "קרן אחרי זעירה" מפורש בפירוש המיוחס לרס"ג: מלכות ישמעאל. 25 צפר בשנת 920 להגירה חל לפי הלוח הסוכרני בכ"ה בניסן, ולא בכ"ה באייר. אף בתאריך העברי יש פריכה: כ"ה באייר חל ביום ראשון, ולא ביום חמישי, ואילו כ"ה בניסן באותה שנה חל ביום שישי. אולם יש לזכור, כי חישוב הימים בלוח של הקראים שונה במקצת.

1827 de l'ère des Séleucides / 922 de l'hégire

LE CAIRE

écrit par JUDA b. DAVID, surnommé Ibn al-NAQQASH

pour ISAAC b. JOSEPH b. SAMUEL, surnommé Ibn al-TARIFI Ibn Abd ALULU

Le Lévitique (chapitres XIX–XX) avec voyelles et signes de cantilation, accompagné de la traduction et du commentaire en arabe, caractères hébraïques, par YEFET b. ALI le Karaïte (ff. 166v–227v).

63 folios (ff. 165–227).— Il manque un folio présumé blanc à la fin.

Nous avons ici, reliée dans le même volume, la suite du commentaire copié par le scribe à JÉRUSALEM deux ans plus tôt, pour le même personnage (I, 173). Les caractéristiques paléographiques sont les mêmes, à part les détails suivants :

* Papier très épais, brillant, sans vergeures apparentes, mais on distingue quelquefois les pontuseaux, pas de filigranes.

* Quinions (comme dans I, 173), plus un quaternion et, à la fin, un ternion.

א'תתכ"ז לשטרות / 922 לספירת המוסלמים 1516

מצרים (קאהיר)

כתב יהודה בן דוד הנודע באבן אלנקאש

בשביל יצחק בן יוסף בן שמואל הנודע באבן

אלתראיפי <אבן עבד אלולו>

ויקרא, פרשת קדושים בניקוד וטעמים עם תרגום ופירוש בערבית מאת יפת בן עלי אלבצרי הקראי (166ב–227ב).

63 דפים (165–227).— בסוף כה"י חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו.

המשכו של הפירוש, שהועתק בידי אותו סופר לאותו בעלים שניים קודם-לכן בירושלים (השווה: I, 173); שתי היחידות נכרכו יחד. תכונות כה"י זהות לתכונות המתוארות שם, פרט לתכונות המפורטות להלן.

* נייר עבה מאוד מבריק ללא קווים נראים לעין — אך לפעמים ניתן להבחין במבריקים — וללא סימני-מים.

* בכל קונטרס 5 גליונות (כמו ב-I, 173), פרט לקונטרס אחד, שבו 4 גליונות, ולקונטרס האחרון, שבו 3 גליונות.

COLOPHON נכתב זה הפרוש על שם כג"ק הדרת יקרת מעלת תפארת

והוד ועטרת המשכיל הפ' הצ' והח' הח' והג' הת' והי' הי' מא' אבי העניים והמרודים בעל החסדים בעל המעלות הרמות אשר נקבו בשמות השביע הרעבים על שלחנותיו והשקה הצמאים ממעינותיו וכסה הערמים מבגדותיו הוצק חן בשפתותיו האויר הבהיר והכוכב המזהיר המתהלך בתומו ואלהיו עמו אוהב הצדקות ושונא מעשקות ידיו גשמי נדבות בקר לא עבות הבריה התיכון והקרש הנכון המיחל רצון צורו משמי שחק מר' ור' יצחק האל מכל ירע' ישמרהו ויעזרהו וינצרהו יק' ע' הד' מע' יענך ה' ביום צרה ויחיה על לבו חמודיו וידידיו יק' ע' המלאך הגואל אותי [.] ויראהו בניהם ובני בניהם יק' ע' וראה בנים לבניך בן כג"ק הד' יק' צפי

1. את אחת נמחקה בידי הסופר.

מע' תפא' הצ' וה' הח' והנ' הת' והי' הי' מא' אבי העניים
 והמרודים בעל הח' הש' הנ' בע' ה' יוסף יר' צו' ויש' בג'
 ע' מגו' בן כג"ק הש' הא' והא' המ' וה' הח' והנ' הת' והי'
 הי' מא' הזקן הנכבד בעם האל שמואל " יר' צו' נוחם עדן
 הנודע באבן אלטראיפי " וכתב העבד " הצעיר הדל הנבזה
 השפל הרזה " יהודה בן מרי ורבי הזקן הנכבד בעם האל
 דויד יר' צו' הנז' באבן אלנקאש " וכאן אלפראג מן נסך
 דלך " יום אלארבעא מסתהל ניסן המכובד שנת אלף
 ושמונה מאות ועשרים ושבעה שנים אלמואפק לשהר אלמא
 צפר סנה אתנין ועשרין ותסע מאיה² בארץ מצרים " ושלום

227v

227

5279 de la Création

〈Provincia〉

écrit par HAYYIM b. DAVID, surnommé VIDAL
de TOURNON, de la famille des YISHUVIM
à la demande de la Communauté de CARPENTRAS

Méir Nativ, concordance de la Bible hébraïque
(lettres *alef* à *kaf*) par ISAAC NATAN¹ (ff. 1r-649v).

654 folios (ff. 1-649, 5 folios non numérotés).—
Les cinq derniers folios sont blancs.

Sur les trois premiers folios de garde, à l'envers, opérations arithmétiques. En bas du 649v, une note répétée au f. 1r: "F<rater> EGID<ius> cur... V. Here...".— Cotes anciennes: Colbert: "877", "Regius 173" (f. 649v); "Cod. Heb. 55" du Catalogue de 1739 (f. 1r); titre en écriture latine (verso du quatrième folio de garde): Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brune tirant sur le jaune, légèrement corrosive.
- * Cahiers de douze diplômes, à part le dernier qui comprend quinze diplômes. Numérotation décorée au bas des cahiers en lettres hébraïques. Réclames horizontales décorées au bas des folios, dans la première partie du cahier seulement; au bas des cahiers, au-dessus de la numérotation, réclames d'un verset entier. Titre courant en haut de chaque page.
- * Réglure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 300 × 205-210 (219-220 × 131-133) mm, en deux colonnes, 38 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les *racines* sont écrites en un module un peu supérieur, ainsi que les premiers mots dans la préface et les titres.
- * Reliure en maroquin rouge à grain long aux armes de Louis XIV.

1519

ה'רצ"ט

〈פרובאנס〉

כתב חיים בן דוד ממשפחת היישובים המכונה
וידאל דיטורנון
בשכיל קהילת קארפינטראש

מאיר נתיב, קונקורדאנציה למקרא (אותיות א-כ) מאת
יצחק נתן (1-649-649ב).

654 דפים (1-649+<5>).— חמשת הדפים האחרונים
הבלתי-מסופרים הם ריקים.

בשלושת דפי-המגן הראשונים כתובים במהופך תרגילים בחשבון.

- * נייר עם קווים ומברייחים ועם סימני-מים.
- * צבע הדיו חום עם גוון צהבהב. דיו מאכלת במקצת.
- * בכל קונטרס 12 גליונות, פרט לאחרון, שבו 15 גליונות.
- * ספירת-קונטרסים באותיות מעוטרות בסוף הקונטרס; שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים במחצית הראשונה של הקונטרס בלבד; שומרי-קונטרסים מתחת לספירה המחזיקים ערך שלם; כותרות בראשי העמודים.
- * שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.
- * ממדים: 300 × 205-210 (219-220 × 131-133) מ"מ.
- * 2 עמודות. 38 שורות כתובות ומשורטטות.
- * הערכים כתובים באותיות גדולות יותר במקצת, וכן תיבות-הפתיחה במבוא והכותרות.

1. על בעיית שם המחבר ראה: א' טויבר, מחקרים ביבליוגרפיים. ירושלים תרצ"ב, עמ' 59-62.

קולופון היום ששה לחדש אדר שנת רע"ט לפרט הקטן אני הצעיר
 ממשפחת היישובים נקרא שמו בישראל חיים בר' דוד נ"ע
 המכונה וידאל דיטורנון כתבתי זה הספר הנקרא בלשון
 הקדש מאיר נתיב או נתיבות עולם המכונה קונקורדשי
 הולך על דרך אלפא ביתא מתחיל מאות האל"ף עד אֹת־
 תשלום^א אות הכ"ף וזה על פי צווי הברורים מהעירה
 קארפינטראש יהב"א ויהי רצון יזכו להגות בו יומם ולילה
 649v אמן אמן סלה / 649

2. תחילה שיכל את סדר המלים על-ידי כתיבת האותיות אל"ף ובי"ת מעל "אות" ו"תשלום", ואחר-כך מחק את
 התיבה "אות" וכתבה מחדש אחרי התיבה "תשלום".

5279 de la Création

GAZZUOLO TINAZZO? (Italie)

écrit par JOSEPH b. ABRAHAM FINZI de

LEGNAGO (Lombardie)

pour ISAAC LOBAZ résidant à CASSINE (Piémont)

1519

ה'רע"ט

גאזוולו טינאצו (איטליה)

כתב יוסף בן אברהם פנצי דליניאגו

(לומבארדיה)

בשכיל יצחק לובאז חושב קשינה במונפירא

(פיידמונט)

Le Livre des Croyances de SHEMTOB b. SHEMTOB
(ff. 1r-85r), suivi d'un extrait du *Zohar* (ff. 85r-86v).

90 folios (ff. 1-87, <88-90>).— Quatre folios en fin
de livre étaient restés blancs.

On trouve en Italie plusieurs GAZZUOLO et deux TINAZZO
mais nous n'avons pu identifier de GAZZUOLO TINAZZO.¹—
Une main de peu postérieure à celle du scribe a inscrit aux
ff. 86v-87v, dans une écriture italienne cursive, un morceau
kabbalistique. Peu de gloses et de corrections postérieures.
Plusieurs passages sont couverts d'encre.— Au f. 87r, marque
de censeur: "Visto per me GIO(VANNI) DOMINICO CARRETTO
1618"; au f. 87v, DOMINICO IROSOLIMI(TA)no 1597.— Cotes
anciennes: "10" sur "pag. 79" (quatrième folio de garde)
et la transcription du titre suivi du titre latin de l'ouvrage (si-
xième folio de garde); "54" (ff. 1r et 87v), la cote "Heb. 189"
du Catalogue de 1739, et une longue note manuscrite signée
ADOLPHE (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

ספר האמונות מאת שם טוב בן שם טוב (א1-א85); בסופו
קטע מתוך ספר הזוהר (א85-א86).

90 דפים (1-87+<3>).— בסוף כה"י נותרו ארבעה דפים
ריקים.

יד מאוחרת במקצת לכתיבת הסופר העתיקה בכתיבה איטלקית
רהוטה קטע קבלי (386-387). הנהגות-שוליים ותיקונים מעטים.
מחיקות רבות ע"י כיסוי בדיו וחתימות צנורות מן השנים 1597
ו-1618 (ראה בנוסח הצרפתי).

- * Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes.
- * Encre brun clair, brun ou brun sombre.
- * Quinions. Réclames horizontales décorées au bas des folios.
- * Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.
- * Dimensions: 347-349 × 236-238 (234-236 × 129-130) mm, à longues lignes, 40 lignes écrites pour autant de lignes réglées.
- * Les titres et le premier mot de l'ouvrage sont en grand module. Le colophon est disposé en forme de dessin.
- * Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Louis XIV.

* נייר עם קווים ומברזים ועם סימני-מים.

* צבעי הדיו חום בהיר, חום וחום כהה.

* בכל קונטרס 5 גלינות. שומרי-דפים מאוזנים מעוטרים.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף לחוד, בע"ב.

* ממדים: 347-349 × 236-238 (234-236 × 129-130)

מ"מ. עמודה אחת. 40 שורות כתובות ומשורטטות.

* הכותרות וכן תיבת-הפתיחה שכראש כה"י כתובות כאו-

חיות גדולות יותר. הקולופון כתוב בצורת עיטור.

קולופון אני הצעיר יוסף פנצי יצ"ו בכ"מ אברהם פנצי זל"ה
דליניאגו הבא אחרי עקבות הסופרים כתבתי זה הספר
האמונות שחבר החכם החסיד הר"י שם טוב זצ"ל לגבר

1. פריפ' ש' סימנטון סבור, שאין זה הכפר Gazzuolo במאנובאנו (מכתב מיום 5.12.1964). לפי אמאטי
(A. Amati, *Dizionario corografico dell'Italia*, Milano 1868-[1875?]) היו מקומות אחדים בשם גאזוולו ושני מקומות
בשם Tinazzo. האחד סמוך לסונצ'ינו (לומבארדיה) והאחר ליד פיאצ'נצה (אמיליה-רומאניה). אולם לא ידוע על
צירוף שני השמות הללו (נבדק ע"י ראובן בנפיל).

האלוף הנשגב חכם כ"מ יצחק לובאז יזי"א השוכן את רום
מעלתו בקשינה במונפירא והיתה השלמתו פה גאזולו טינאצו
שבעה בתמוז שנת חמשת אלפים ורע"ט לבריאת עולם השם
יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרע זרעו ויקיים בו מקרא שכתוב
לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה למען
תשמור לעשות ככל הכת' בו כי אז תצליח את דרכיך

ואז תשכיל; 286

86v

5285 de la Création

<Provincia>

écrit par TSEMAH b. YEDIDYA (CRESCAS de CASLAR)¹

pour son usage personnel

Commentaire sur le Pentateuque d'ABRAHAM Ibn EZRA (ff. 1v-242r).

239 folios (ff. 1-153, 153-154, 158-220, 222-242).—
Il manque à la fin un folio présumé blanc.

Aux ff. 6r-38v et 72r-73r, le texte biblique écrit dans les marges du commentaire semble être de la main du scribe. Au f. 242v, le scribe a écrit, dans une écriture cursive, un poème composé en 1548 en l'honneur de la naissance du fils d'un parent, ABRAHAM de MORNAS, et dont l'acrostiche est CRESCAS. De la même main, au même folio, une formule d'acte juridique, datée de 1548. Le colophon est dans une écriture cursive différente; peut-être même n'est-il pas de la main du scribe. Au f. 1r, la note: "Ce livre est de la main de CRESCAS de CASLAR, l'année de la guerre des Bourbons." Les folios parchemin entre les ff. 85-183 (ff. 85, 90, 91, 96, 97, 102, 103, 108, 109, 114, 115, 120, 121, 126, 127, 132, 133, 138, 139, 144, 145, 150, 151, 158, 159, 164, 165, 170, 171, 176, 177, 182, 183) sont palimpsestes et contenaient un texte latin dans une écriture italienne du XIe siècle, mais le parchemin a été si bien lavé qu'il est fort difficile d'identifier le texte. Nombreuses gloses entre les lignes en écriture cursive très fine. Au f. 1r, note de possession d'ISAAC de MILHAU.— Au f. 1, la note: "liber manuscriptus" suivie du titre latin de l'ouvrage.— Cotes anciennes: "23", "17" sur "pag. 80" (barrée et deux fois répétée), "Heb. 66" du Catalogue de 1739 (f. 1r). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 1).

* Papier et parchemin: papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes; parchemin d'épaisseur très fine et fine, palimpseste en partie, peu de trous.

* Encre brun sombre tirant sur le noir, corrosive.

* Sénions. Les diplômes extérieurs et intérieurs sont de parchemin, commençant par le côté fleur; le cahier ouvert au milieu présente le côté fleur. Réclames en écriture cursive au bas des folios, généralement seulement dans la première partie du cahier et à la fin du cahier; les réclames sont le plus souvent horizontales; mais aux ff. 6v-60v, elles sont verticales et dirigées vers le haut. Titre courant en haut de quelques folios parchemin.

* Réglure à la pointe sèche, folio par folio. Sur les folios de papier, la réglure semble avoir été faite sur le côté verso; pour les folios de parchemin, sans distinction de côté et sans règle apparente. Les marges ont été réglées sous forme de dessins géométriques, peut-être à

1524/5

ה'רפ"ה

<פרובאנס>

כתב צמח בן ידידיה <קראשקאש דקשלאר>¹

בשכיל עצמו

פירוש אברהם אבן עזרא לתורה (ב1-242א).

239 דפים (1-153, 153-154, 154-158, 220-222, 242-242).—
בסוף חסר דף אחד, שהיה כנראה ריק מעיקרו.

בדפים 6א-38ב ו-72א-73א הועתק הטקסט המקראי בשולי הפירוש, כפי הנראה בידי המעתיק. בסוף כה"י (ב242) כתב המעתיק בכתב רוט שיר בעל אקרוסטיכון "אני קראשקאש" אשר חיבר בשנת ש"ח 1548 לכבוד הולדת בן לקרובו אברהם דמורנאש. בכתובה זה הועתק שם אף שטר מוכת-עץ, שתאריכו ה'ש"ח 1548. הקולופון כתוב בכתב רוט שונה, אולי בידי אדם אחר. בדף וא: "כתיבה יד קראשקאש דקשלאר בשנת מלחמת בורבון". כל גליונות הקלף שבין דפים 85-183 (דפים 85, 90-91, 96-97, 102-103, 108-109, 114-115, 120-121, 126-127, 132-133, 138-139, 144-145, 150-151, 158-159, 164-165, 170-171, 176-177, 182-183) הם פאלימפסטס; כתבם התחתון לאטיני, מתוך כ"י שנכתב באיטליה במאה ה"א. בכתב רוט זעיר שורבבו הגהות רבות בין השיטין. ציון בעלים: יצחק דמיליאב (נא).

* קלף ונייר. קלף (חלקו פאלימפסטס) דק ודק מאוד עם מעט חורים. נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים.

* צבע הדיו חום כהה, הנוטה לשחור. דיו מאכלת.

* בכל קונטרס 6 גליונות. הגליון החיצון והגליון הפנימי של כל קונטרס מקלף; כל קונטרס מתחיל בצד שיער, וגם מיפתח אמצע הקונטרס הוא צד שיער. שומרי-דפים כתובים בכתב רוט, בדרך-כלל רק במחצית הראשונה של הקונטרס ובסופו, רובם מאוזנים, אך בדפים 6ב-60ב הם מאונכים כלפי מעלה; כותרות בראש דפי קלף אחדים.

* שרטוט ע"י חריטה; כל דף כנראה לחוד, בע"ב בדפי הנייר, אך בצד בלתי-קבוע בדפי הקלף. השוליים שורטטו לצורך כתיבה בצורת עיטורים גאומטריים. כנראה בעזרת לוח (אך הועתק בהם הטקסט המקראי בדפים 6א-38ב ו-72א-73א בלבד, ללא תלות בשרטוט זה, ובתוספת

l'aide d'un cadre (dans les marges utilisées aux ff. 6v-38v et 72r-73r pour transcrire le texte biblique correspondant au commentaire, la réglure préparée n'a pas été suivie mais on a ajouté des lignes verticales tracées à la mine de plomb rousse, page par page).

* Dimensions: $276 \times 197-199$ ($180-182 \times 101-104$) mm, à longues lignes, 27 lignes écrites à la page pour autant de lignes réglées.

* Les premiers mots, les titres et les débuts de livres sont en grands caractères carrés; au début des livres, ils sont écrits à l'encre rouge ou verte; ailleurs ils sont quelquefois décorés à la plume. Les eulogies et les fins de livres sont en caractères carrés un peu plus petits. Les fins de livres sont disposées en forme de dessin.

* Reliure de maroquin rouge à grain long aux armes de Louis XIV.

שרטוט קווי-שוליים אחרים בעפרון אדמוני, בכל עמוד לחוד).

* ממדים: $276 \times 197-199$ ($180-182 \times 101-104$) מ"מ. עמודה אחת. 27 שורות כתובות ומשורטטות.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות ופתיחות הספרים כתובות באותיות מרובעות גדולות; בראשי הספרים הן כתובות כצבעי אדום וירוק; בשאר כה"י הן מעוטות לעתים בקול-מוס. חתימות הספרים כתובות באותיות מרובעות קטנות יותר. סופי הספרים כתובים בצורת עיטורים.

קולופון נכתבה בשנת מאתים שמנים וחמשה הסופר צמח בר' COLOPHON

242r

ידידה נ"ע 242

2 novembre 1527

ALCALÁ DE HENARES (*Madrid, Espagne*)

écrit par ALFONSO de ZAMORA

pour EDUARDO LEO

1527

א'תקכ"ז למניין הנוצרים

אלכאלה די אינאריש (מאדריד, ספרד)

כתב אלפונשו די סאמורה

שביל אידוארדו ליוא

Mikhlol de DAVID QIMHI, avec la traduction latine sur la colonne de droite de chaque page (ff. 1r-241v).

242 folios (1 folio non numéroté, 1-49, 51-241, <242>, d'après la foliotation à l'encre). Une foliotation plus ancienne est écrite au crayon. Le manuscrit est écrit et folioté de gauche à droite suivant l'ordre latin. Le premier folio, non numéroté, est un folio blanc qui manque à la fin après le f. 241 (il est taché comme lui), sur lequel a été collé un fragment de papier, seul reste de ce qui était le f. 1 du manuscrit. On y lit, de la main du scribe, un alphabet hébreu. Un folio a été entaillé par le scribe lui-même, entre les ff. 167 et 168, et son talon collé au folio 162. Le début du manuscrit est très taché et abimé par les insectes, et le f. 1 a particulièrement souffert.

Le manuscrit est de la main du célèbre converti au christianisme ALFONSO de ZAMORA. Le colophon est en hébreu et en latin. La traduction latine correspond, ligne à ligne, au texte hébreu; elle se continue donc entre les lignes ou dans les marges. Le f. 50 est un fragment de papier portant une note en latin d'une main du XVIe siècle. — Au recto du folio de garde, recollé, titre latin qui est un fragment du premier folio disparu. — Cotes anciennes: Colbert: "1467", "Regius 1246" (f. 1r); "Heb. 474" du Catalogue de 1739 (f. 241v). Estampille de la Bibliothèque du Roi (n° 5).

* Papier avec vergeures et pontuseaux, filigranes (brillant pour la colonne en caractères hébraïques, du f. 27r au f. 39v seulement).

* Encre brun sombre, plus claire pour le texte latin. L'encre est corrosive dans le texte hébreu. Dans ce même texte, quelques passages sont écrits à l'encre rouge.

* Quaternions, plus un binion à la fin. Réclames horizontales décorées pour l'hébreu seulement.

* Régure à la pointe sèche, folio par folio, sur le côté verso.

* Dimensions: 309-313 · 218 (225-227 · 160-180) mm, en deux colonnes: la colonne de gauche, en hébreu, a une largeur assez constante (67-69 mm), celle de droite, en latin, varie beaucoup selon la longueur de la traduction (70-110 mm), 30 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

I, 178

מכלול מאת דוד קמחי עם תרגום לאטיני, עמודה מול עמודה (א1-241ב).

242 דפים ((1) + 241-51, 49-1-49), בספירת הדפים (דיו). — ספירת-דפים קודמת נכתבה בעפרון. כה"י כתוב משמאל לימין, כדרך כ"י לאטיני, והוא מסופרר בהתאם לכך. הדף הבלתי-מסופרר שבראש כה"י הוא הדף הריק החסר בקונטרס האחרון, אחרי דף 241, כפי שניתן להסיק מצורות כתמיו. על-גבי דף זה הודבק קטע קטן של דף, שבו כתיבתו של המעתיק בעברית (רשימת אותיות הא"ב); מן-הסתם זהו שריד מן הדף הראשון (לפני התחלת הטקסט). החסר היום ככה"י. דף אחד נחתך בידי המעתיק עצמו בין 167 לבין 168, אך בדלו הודבק לדף 162. התחלת כה"י הוכתמה מאוד ונפגעה ע"י מזיקים, ודף 1 ניזוק.

כתב-היד נכתב בידי מומר ידוע; בסופו קולופונים מקבילים בעברית ובלאטינית. התרגום הלאטיני מקביל לטקסט העברי בכל שורה ושורה, ולפיכך נכתב גם בין השיטין ובשוליים. דף 50 אינו אלא פיסת-נייר, אשר שורבבה לכה"י ובה הערה בלאטינית בן המאה הט"ז.

* נייר עם קווים ומברחים ועם סימני-מים; מבריק בשטח הכתוב של העמודה העברית בדפים א27-339 בלבד.

* צבע הדיו חום כהה, בהיר יותר בטקסט הלאטיני. דיו מאכלת בטקסט העברי. פסקות מיוחדות כתובות בדיו אדומה בטקסט העברי.

* בכל קונטרס 4 גליונות, פרט לאחרון, שבו 2 גליונות. שומרי-דפים מעוטרים בטקסט העברי בלבד.

* שרטוט ע"י חריטה: כל דף לחוד, כע"ב.

* ממדים: 309-313 · 218 (225-227 · 160-180) מ"מ. 2 עמודות. רוחב העמודה העברית (השמאלית) אחיד (67-69 מ"מ), ואילו רוחב העמודה הלאטינית (הימנית) משתנה, בהתאם לשיעור התרגום (70-110 מ"מ); 30 שורות כתובות ומשורטטות.

* Le texte hébreu est muni de voyelles dans la même encre que le texte.

* Premiers mots, titres et derniers mots de chaque partie en grands caractères carrés, généralement écrits à l'encre rouge. Certains mots et titres sont mis en relief par des traits à l'encre rouge. Les folios 1r, 168r (début de la seconde partie) et le colophon sont entourés d'un cadre tracé à l'encre rouge. Le texte latin ne porte aucune décoration et seuls les titres du livre et des deux parties sont écrits en capitales.

* Reliure souple en parchemin très racorni. Dos plat à quatre nerfs, dont l'un est remplacé par de la ficelle. Pas de tranche-file.

* הטקסט העברי מנוקד בדיו בצבע זהה לצבע הטקסט.

* תיבות-הפתיחה, הכותרות וכן חתימות החלקים כתובות באותיות מרובעות גדולות, בדרך-כלל בדיו אדומה. מלים וכותרות שונות מובלטות ע"י קווקיו בדיו אדומה. 1א, 168א (התחלת חלקים) והקולופון מעוטרים במסגרות בדיו אדומה. הטקסט הלאטיני אינו מעוטר כלל; כותרות הספר וחלקיו כתובות באותיות רבות.

COLOPHON

קולופון נכתב ספר המכלול הזה לנגיד והחכם הכולל אידוארדו ליאו ציר נאמן ממלכות אינגילא טירא לאדוננו הקיסר דון קארלוש מלך ספרד ורומה המגדיל אמונתנו הקדושה ונשלם ביום שביעי שני ימים לחדש נוביאמבר על יד אלפונשו די סאמורה במתא אלכאלה די אינאריש בשנת אלף ותק"כ וכ"ז למנין ישועתנו בעצת החכם השלם מאשטרי פאבלו גונזיו קורוניל איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע אשר שמעו בכל הארץ ברוך גותן ליצף פח ולאין אונים עצמה ירבה ברוך ה' לעולם אמן ואמן

Verba Zamorensis scriptoris. Scriptus est liber Micloli 'id est comprehensorius' hic pro principe 'pro duce' sapienti domine eduardo leo legato fideli regni angliae ad dominum nostrum cesarem id est carolum regem Hypanie <sic> et rome magnificantem fidem nostram sanctam, et consumatus est in die septima 'sabbato' duobus diebus 'secunda...' mensis novembris per manum Alfonsi de Zamora, in opido <sic> Alcala de Henares in anno mille 'id est millesimo' et quingentesimo et vigesimo septimo numero salutis nostri cum consilio etc...

241v

241

1. בכה"י נוסף גם סימן מיוחד מעל לאותיות-השימוש וסימן מיוחד להטעמת מלעיל.

5288 de la Création

1528

ה'רפ"ח

<Ashkenaz>

<אשכנז>

écrit par JOSEPH b. QALONYMOS

כתב יוסף בן קלונימוס

pour son usage personnel

בשביל עצמו

Fragments du *Grand Livre des Préceptes* de Moïse de Coucy.

קטעים מתוך ספר מצוות גדול מאת משה מקוצי.

9 folios (ff. 1–2, 8, 49, 56, 351–354).

9 דפים (1–2, 8, 49, 56, 351–354).

Dans une écriture ashkenaze, JOSEPH b. QALONYMOS a complété sur ces feuillets un manuscrit (écrit en 1288) acheté à POZNAN et que nous avons décrit sous le numéro I, 13. Dans le colophon du manuscrit original, au f. 333v, ce même JOSEPH b. QALONYMOS a gratté le nom du personnage pour qui le livre a été écrit et a inscrit son nom. Des gloses dans le corps du volume sont également de sa main.

השלמה של כ"י שנכתב בשנת 1288, מידי בעליו (השווה I, 13). אשר הגיה גם את גוף כה"י. המשלים קנה את כה"י בפוזנא (ראה קולופון).

* Parchemin fin avec trous et coutures; on ne distingue pas la fleur de la chair.

* קלף דק. אין להבחין בין צד שיער לצד בשר. חורים ותפרים.

* Encre noire.

* צבע הדיו שחור.

* Réglure à la mine de plomb dure faisant office de pointe sèche, folio par folio, sur le côté recto.

* שרטוט בעפרון חורט; כל דף לחוד, בע"א.

* Dimensions: 315 × 230 (220 × 152) mm, en deux colonnes, 30 à 32 lignes écrites pour autant de lignes réglées.

* ממדים: 315 × 230 (220 × 152) מ"מ. 2 עמודות. 30–32 שורות כתובות ומשורטטות.

* Reliure: cf. I, 13.

קולופון: אני יוסף בן מהר"ר קלונימוס שלי"ט קניתי זה הספר מ"ג

ממהר"ר יחזקאל בק"ק פוזנא וממה שהיה חסר בו תקנתיהו

לעצמי לכל צרכו ויהא רעוא מאת השם ית' שאהגה בו אני

זורע¹ וזרע זרעי עד סוף כל הדורות א"ס א"ס וסימתי

את זה ספר מצות לא תעשה ועשה שבח לאל אומר ועושה

יום ה' א' בחדש תמוז רפ"ח לפ"ק באלף השישי:

354v

354

1. המשלים אף שרלב את שמו לתוך הקולופון של כה"י נפו (ראה I, 13).

